ATATÜRK'ÜN OKUDUĞU KİTAPLAR

Cilt • 1

Anıtkabir Derneği Yayınları
-1-

Katkılarından dolayı TÜRKİYE İŞ BANKASI'na teşekkürler.

ATATÜRK'ÜN OKUDUĞU KİTAPLAR

"Altını Çizdiği Satırları, Özel İşaretleri, Uyarıları, Düştüğü Notlar ve Kitap İçerisindeki Özel Yazıları İle"

Cilt 1

Osmanlıca Kitaplar

Anıtkabir Derneği Yayınları
-I-

Başbakanlık Tanıtım Fonu Katkılarıyla

Yayın Koordinatörü
Recep Cengiz

Baskıya Hazırlayan
Aykut Tanıtım Danışmanlık - Ankara
Tel: 0.312. 495 02 25•26•27

Kapak
Murat Mutluoğlu

Sayfa Düzeni
Murat Mutluoğlu • Hüseyin Kurt

Film
Candan Repro-Ankara
Tel: 0.312. 231 49 01

Baskı
Pelin Matbaası - Ankara
Tel: 0.312 418 70 93

Takım ISBN No:
975-95835-2-6

Cilt ISBN No:
975-95835-3-4

Her Hakkı
Anıtkabir Derneği'ne Aittir.
Tel: 0.312. 230 12 22
ANKARA • 2001

Orijinal metinlerde Atatürk'ün altını ve yanını çizdiği satırların Türkçeleri koyu harflerle dizilmiştir.

TERCÜMELER

Osmanlıca Tercüme
Bekir Koç • Haldun Eroğlu
A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

TÖMER Tercüme Editörü
Selen Doğan

Fransızca Tercüme
Ali Osman Sönmez
TÖMER

İngilizce Tercüme
Özlem Kura • Önay Çokluk • Fatih Ekinci
TÖMER

Almanca Tercüme
Ayşe Pahşi • Özmen Kara
TÖMER

İtalyanca Tercüme
Suna Ertekin
TÖMER

Yunanca Tercüme
Özge Ceylan
TÖMER

İçindekiler

Önsöz

Toplumlara yön veren, ulusların geleceklerini değiştiren önder ve kurtarıcıların herkesten farklı ve üstün yanları vardır. Onları sıradan insanlardan ayıran, lider yapan faktörler bu hasletlerinde gizlidir.

Askerî dehası, büyük devlet adamlığının yanında, ATATÜRK'ün hareket ve düşünce yönüyle yüz yılımızın en büyük insanlarından biri olmasında, yaşamı boyunca çok zor koşullarda bile elinin altından, gözünün önünden eksik etmediği "kitap"ların önemli rolü olmuştur.

ATATÜRK, yaşamının her döneminde okumakla bütünleşmiş bir liderdir. O'nun elleri, vatanını müdafaa uğruna kullandığı yeryüzünün en şerefli kılıcının kabzasından çok, kitapların cildini tutmuştur. Kitap, hangi konuda olursa olsun ATATÜRK'ün fikir hayatı için vazgeçilmez bir öğe olmuştur.

Okuduğu kitaplardan edindiği bilgilerin ışığında, yüzyıllarca karanlıkta kalmış bir halktan, yepyeni bir Türk ulusu yaratan ATATÜRK, kitaba verdiği değeri, kurduğu Cumhuriyet'in temelini kültüre dayandırmakla göstermiştir.

Tarihi bir belge niteliği de taşıyacak olan bu çalışma, ATATÜRK'ün kendi düşünce yapısını oluştururken hangi yazarların eserlerini okuduğu ve esin kaynağının neler olduğu konusunda da sizlere ışık tutacaktır.

Anıtkabir Derneği Başkanı Emekli Tümgeneral Turhan Olcaytu'nun gayretleri ve Başbakanlık Tanıtım Fonu'nun katkılarıyla hazırlanan bu eserin, özellikle ATATÜRK ve O'nun kurduğu Cumhuriyet konusunda araştırma yapan kurum ve kişilerin çalışmalarında faydalı olacağına yürekten inanıyorum.

Yaşar BÜYÜKANIT
Orgeneral
Genelkurmay II. Başkanı

Sunuş

ATATÜRK, yok edilmek istenen Türk toplumunun, çöküş yıllarında başına geçerek mucizeden de öte yeniden bir dirilişin, derlenişin ve çağdaş uygarlık yolunda şahlanışın tek sözcük ile anlatımıdır.

O, yıkılan Osmanlı İmparatorluğu'nun yerine yepyeni bir Türk Devleti kurarak onu insanlık aleminin onurlu, saygın ve eşit haklara sahip bir üyesi düzeyine yükselten seçkin bir kişiliktir.

O, dünya tarihinde tek bir tümceyle anlatılmak istenirse, modern Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu olarak anılacaktır.

Dünya Türklüğü'nün tüm tarihi boyunca bir eşi daha bulunmayan bu denli seçkin kişiliğini ve kimliğini ATATÜRK nasıl kazanmıştır? O, binlerce yıllık Türk tarihi içerisinde soy üstünlüğüne ya da kılıç gücüne dayanmadan Türk Ulusu'nun Devlet Başkanlığına getirilen ve Türk ordularının Başkomutanlık görevini ulusal irade ve TBMM'nın özgür kararıyla üstlenen ilk Türk Başkomutanıdır.

O, 1789 Fransız İhtilali'nden sonra filizlenen milliyetçilik düşüncesini, evrensel değerlerle yoğurarak 1920'lerde Türk Ulusu'na uygar boyutlarıyla kazandıran ilk kişidir.

O, Türk Ulusu'nun, egemenlik hakkını kullanarak demokratik usullerle seçtiği ilk Cumhurbaşkanıdır.

O, dünyanın bütün mazlum uluslarına, sömürgecilerin insafsız kıskacından kurtuluşun ilk örneğini göstererek, onlara bağımsızlaşma yollarını açan ilk önderdir.

O, yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde bile, hâlâ ortaçağın mistik ve skolastik düşünce ortamında hiç kıpırdamadan yaşamakta olan Türk toplumunu, çağcıl uygarlık platformuna çekip çıkaran ve geri kalmış uluslara bu yolda da rehberlik eden ilk ulusal devrimcidir.

O, yeryüzünde ırk, dil, din, mezhep, cinsiyet, renk ayrımı gözetmeksizin, dünyanın bütün uluslarını ve toplumlarını, insancıl (hümanist) bir düşünce düzleminde buluşturup kaynaşmalarını öneren ve bunu uygulayan bir dünya önderidir.

O, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Birleşmiş Milletler'in gerçekleştirmeye çalıştığı dünya barışı çabalarına, çok yıllar öncesinden "Yurtta Barış, Dünyada Barış" ilkesiyle öncülük eden ve bu ilkeyi insanlığa armağan eden ilk ve tek kişidir.

O, marksizm ve kapitalizmin bütün sakıncalarını gideren bir sentez sonucu ortaya koyduğu Kemalizm ile gelişmekte olan bütün uluslara yepyeni bir siyasal rejim sistemi önermiş ve Devletçilik ilkesi olarak anılan bu sosyo/ekonomik modelin başarılı ilk uygulayacısı olmuştur.

O, İslâm ülkeleri arasında lâik dünya görüşünü ilk kez uygulamaya koyan ve yaşama geçiren ilk ve tek liderdir.

O, Batılı birçok ülkeden önce Türk kadınına seçme ve seçilme hakkını kazandırarak uygarlık alanında ve İslâm dünyasında onu hak ettiği şerefli yerine yükselten büyük bir devlet adamıdır.

O, ölümünün 25. yılında (1963) ve doğumunun 100 yılında (1981) Birleşmiş Milletler örgütünün aldığı bir kararla bütün dünya ülkelerinde anılan tek devlet adamıdır.

O, "Düvel-i Muazzama"nın (en büyük devletlerin) yıktığı, silahını elinden aldığı koca Osmanlı İmparatorluğu'nun, ana yurdunu da yer yer işgal ederek SEVR'i imzalatıp tamamen çökerttiği bir ulusun başına geçmek suretiyle, "Ben bu Düvel-i Muazzama'yı yenerim" diyerek ortaya atılan ve bu mucizevî başarıyı da gerçekleştiren en büyük komutandır.

O, Türk Bağımsızlık Savaşı'nı, hemen hemen tek başına projelendirerek planlayan ve bu planı Erzurum ve Sivas Kongreleriyle ulusal iradeye dönüştüren ve giriştiği savaşı TBMM ile birlikte kesin zafere ulaştıran büyük bir siyasetçidir.

O, Batılılarca Türk rönesansı (aydınlanması) diye nitelendirilen ve "ATAÇAĞ" döneminde katıksız uygulanan "ATATÜRK devrim ve ilkeleri" ile yeniden yaratılan Türkiye Cumhuriyeti'ni, tümüyle çağcıl ve uygar uluslar modeline uygun olarak yeni baştan yapılandıran bir dehadır.

O, Osmanlı İmparatorluğu'nda son kez temsil edilen "İslâmda halifeliği" kaldırarak "ruhanî iktidar"a son vermiş ve böylece Türkiye ufuklarını aşan bir devrimle evrensel etkiler göstermiş kişidir

O, Doğu aleminde demokrasiyi ilk kez kuran, onu yaşatan, demokratik seçimlerle lâik, katılımcı, sosyal bir hukuk devletinin ilk örneğini veren, dünyanın en büyük siyaset ustası ve devlet adamıdır

O'nun Bağımsızlık Savaşı ve devrimler döneminde Türk toplumunun içinde bulunduğu sorunlara getirdiği çözümler, ulusal sınırlarımızın çok ötesinde bütün dünya ulusları içinde geçerli olabilecek evrensel çözüm yollarını da kapsamıştır.

O, ortaya koyduğu "Devrimcilik ilkesiyle" Türk toplumuna kazandırdığı tüm çağcıl değerlerin donuklaşmasını önlemiş, çağın değişen koşullarına göre kendi özgün yönünde gelişebilmesini önceden kabul etmiş tek devrimcidir.

ATATÜRK'ü 20 yüzyılın yetiştirdiği en büyük dahi düzeyine çırakan etmenleri inceleme ve araştırmaya kalkıştığımızda şu noktaları saptamak olasıdır;

ATATÜRK, çağının ilerisinde bir dünya görüşüne, kultürüne ve derin bir sezgiye sahip sıra dışı, olağanüstü bir şahsiyettir Onun görüş ve olayları süratle kavrayışı, karşılaştığı sorunları üç boyutuyla değerlendirebilmesi, sağlam bir muhakeme, kendisine sonsuz bir guven duygusu, olaylara bakışı, ufuk ötesine taşan olağanustu uzak görüşlülüğü, insanları ilk anda etkileme yeteneği, çeşitli topluluklar ve kişilerle bire bir ilişkilerde kurduğu çok güçlü diyaloglar, insanları ikna (inandırma) gucu, temasta bulunduğu kişi ve toplulukları derhal etkileyerek onları yonlendirebilmek, orgütleyebilmek, isabetle seçtiği hedeflere yöneltebilmek, sarsılmaz bir azim (istenç), kesin kararlılık ve daha nice nitelik ve yetenekleri O'na kazandıran tılsımlı guç, bütün yaşamı boyunca hiç ara vermeksizin okuması, okumayı bir tutku, bir hırs haline getirmiş olmasıdır

Bir soz vardır, "Çok yaşayan mı, çok gezen mi, çok bılır?" derler Kuşkusuz, çok yaşamanın ve çok gezmenin "bilme'ye" etkisi vardır Ama günümüzde ve ATATÜRK'ün yaşadığı çağda "çok bilmenin yolu çok okumaktan" geçtiği gerçeğidir ATATÜRK'ün düşünce yapısına maya veren O'nun okuduğu kitaplar olmuştur.

İnsanların bir kısmı "bilgi uretir", bir kısmı da "üretilen bilgileri öğrenmekle yetinir" Buna malûmat sahibi olmak denir Bazı husûslar hakkında malûmat sahibi olanlar arasından şimdiye kadar hiçbir devrimcı çıkmamıştır

ATATÜRK'ün yaşadığı çağın koşullarının da ötesinde büyük bir siyaset bilimcisi, sosyal, politik ve ekonomik konularda bilimsel bilgı üretebilecek yetenekte olduğunu, ortaya koyduğu ilkelerinde, ıcratında ve bütün uygulamalarında görmek mumkündür O'nun duşüncelerinin bugün hâlâ geçerliliğini korumakta olduğu da bu saptamamızın en büyük delilidir Bu saptamadan sonra diyebiliriz ki, ATATÜRK'ü ATATÜRK yapan en önemli husus, O'nun okuma, araştırma ve inceleme aşkıdır Yaşamı boyunca ATATÜRK'ün elinden geçen kitap sayısı tespit edildiği kadarıyla 3997 adettir Bu çalışma, ATATURK'ün okuduğu kitaplardan sadece satır altları ve yanlarını çizdiği, işaretler koyduğu, notlar yazdığı, sayfa kenarlarında kendi görüşlerini belirttiği kitaplar dıkkate alınarak hazırlanmıştır.

Yukarıda sıraladığımız ATATÜRK'e özgü -insanustu- yetenek ve nitelikleri kazandıran ve sıradan insanların düşünemedıklerini ve hele hele bu düşüncelerini uygulama alanına koymaları mümkün olmayan işleri, ATATÜRK'ün yapmış olması, O'nun sosyo/ekonomik ve politik konularda "uygulamalı bilimlere" de ne derecede hakım olduğunun gostergesidir

ATATÜRK'ün yaşadığı çağa ışık tutan, O'nun yolunu aydınlatarak, analitik

düşünce alışkanlığını geliştiren çok çeşitli kitaplar, O'nun beyin yapısını şekillendirmiştir.

Doğuştan çok üstün bir zekaya sahip olduğu anlaşılan ATATÜRK; çağındaki bilgileri özümsemiş, tüm bilgileri zihninde yoğurup, kendine özgü sentezler le onları ilmik ilmik dokuyarak beyninde örgütlemiş, bu bilgi demetlerini zamanı geldikçe uygulama alanlarına koymuştur

ATATÜRK'ün yaptıklarını kavrayabilmek için O'na bu beyin gücünü kazandıran "OKUDUĞU KİTAPLARI" ANITKABİR DERNEĞİ olarak tek tek inceleyerek her kitabın kapağını, ön sözünü ve ATATÜRK'ün işaretlediği sayfaları, okuyucularımızın ve özellikle araştırmacıların dikkatine sunmuş bulunuyoruz.

ATATÜRK'ü sadece duygusal olarak sevmek çok önemli değildir. O'nun fikirlerini ve düşüncelerini anlamaya çalışmak, sevmekten çok daha önemlidir. Çünkü O'nu anladıkça, ülkemize ve ulusumuza kazandırdığı değerlere daha bilinçli olarak sahip çıkarız ve O'nun ilke ve devrimlerinin temel felsefesini kavradıkça, O'nu bütün kalbimiz ve beynimizle sevdiğimizi anlarız. ATATÜRK'ü anlamaya çalışmak, O'nun çağdaşlaşma yolundaki engelleri niçin yıktığını, ulusumuzu çağcıl uluslarla aynı kulvarda yarıştırabilmek için hangi devrimleri niçin yaptığını öğrenmekle mümkündür. Bu eserin, ATATÜRK'ün dünya görüşünü oluşturan düşünce zemininin örgü iplikleri hakkında sizlere yardımcı olabileceği inancındayız.

Bu kitabın hazırlanmasındaki katkılarından dolayı ANITKABİR Komutanı Albay Erdem Çoşkun'a, Yayın Koordinatörlüğünü yürüten Recep Cengiz'e, ANITKABİR Müze Müdürlüğü Personeli Bora Öncü ve Kenan Bal'a, Cumhurbaşkanlığı bölümlerindeki çalışmalarda yardımlarını esirgemeyen Cumhurbaşkanlığı Personel Başkanı M. Hikmet Yavuzyiğit, Genel Evrak Arşiv ve Kütüphane Müdürü İlker Demetoğlu ve Cumhurbaşkanlığı Müze-Köşk Şefi Mustafa Balçık'a, İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı Personeline, Samsun Gazi İl Halk Kütüphanesi Müdürü Atila Çakıroğlu'na, Arapça ve Farsça metinlerin çevirisinde yardımları olan Hakkı Suçin'e, noktalama ve yazım kuralları açısından katkıda bulunan Eğitimci İlyas Küçükcan'a, ayrıca katkılarından dolayı Başbakanlık Tanıtım Fonu Başkanlığı'na teşekkür ederiz.

Turhan OLCAYTU
Emekli Tümgeneral
ANITKABİR Derneği Başkanı

KİTABIN HAZIRLANIŞI HAKKINDA BİLGİ

Mustafa Kemal ATATÜRK kısa süren yaşamı boyunca, bir insan ömrüne kolay kolay sığmayacak kadar büyük işler başarmıştır. Başarıyla sonuçlandırdığı Kurtuluş Savaşı ve Türk Devrimi ile dünya tarihi içerisindeki onurlu yerini çoktan almıştır.

ATATÜRK'ün yaşamı ve yaptığı işlerle ilgili yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından kütüphaneler dolusu eser yazılmıştır. Çeşitli dillere çevrilen bu eserler sayesinde ATATÜRK dünyanın her tarafındaki entelektüel, asker, bilim ve siyaset adamları tarafından çok iyi tanınmaktadır. Eylem ve düşünceleriyle bütün insanlığı etkileyen ATATÜRK'ün, düşünce yapısını tarihi süreç içerisinde hangi olaylar, düşünürler ve yazarlar etkilemiştir? İşte, bu sorunun yanıtlanmasına katkı niteliği taşıyan ve Gürbüz Tüfekçi tarafından hazırlanan "ATATÜRK'ün Okuduğu Kitaplar" adlı eser istisna tutulursa bu amaca yönelik ayrıntılı bir çalışma henüz yapılmamıştır.

O'nun düşünsel alt yapısını araştırmak isteyenler için, satırlarının altını çizdiği, özel işaretler, uyarılar koyduğu, notlar düştüğü veya bazı açıklamalarda bulunduğu eserleri Türkçe'ye çevirerek 20 cilt halinde sunmayı planladığımız bu çalışma da yukarıdaki sorunun yanıtlanması amacına yönelik küçük bir katkı olarak algılanmalıdır.

Bu çalışmanın ortaya çıkarılabilmesi için ATATÜRK'ün okuduğu kitapların hepsine ulaşılmaya çalışılmışsa da, bu ana kadar ANITKABİR ve Çankaya'daki ATATÜRK Kitaplığı ile İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi ve Samsun Gazi İl Halk Kütüphanesi dışındakilere henüz ulaşılamamıştır. Ulaşılamayan kitapların sayısı mevcut kitap sayısı içerisinde çok önemli bir miktar olmamakla birlikte, yapılacak çalışmaya bütünlük sağlaması açısından önemlidir.

ATATÜRK'ün Askerî Ateşe olarak Sofya'da görev yaptığı sırada okuduğu kitapların Sofya Büyükelçiliği'mizde olduğu konusunda alınan duyum üzerine elçilik görevlileri ve orada olduğu söylenen kitapların uzmanlar tarafından araştırılması için ATATÜRK Araştırma Merkezi Başkanlığı ile gerek-

li koordineler yapılmıştır. Bu çalışmanın sonucu daha sonra basılacak ciltlere yansıtılacaktır.

Ankara Halkevi'ndeki kitapların bir kısmının ANITKABİR'e verildiğini biliyoruz. Verilenler dışında ATATÜRK'e ait kitap olup olmadığının araştırılması amacıyla Kültür Bakanlığı ile gerekli yazışmalar yapılmıştır. Bu çalışmanın da sonucu beklenmektedir.

Bu güne kadar tespit edilen ATATÜRK'ün okuduğu kitapların sayısı; 1741'i Çankaya'da, 2151'i ANITKABİR'de, 102'si İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde ve 3'ü Samsun Gazi İl Halk Kütüphanesi'nde olmak üzere 3997'dir. Cilt sayıları ile, dergi, harita, atlas ve nota albümleri bu sayının dışındadır.

Hazırlanan 20 ciltlik eserde; ATATÜRK'ün okuyup satır altlarını çizdiği, sayfa kenarlarına notlar aldığı, özel işaretler koyduğu, açıklamalar yaptığı kitap ve dergilerin bu bölümlerinin tamamına yer verdik.

Yalnız bu işaretli yerlerin çok az bir kısmının ATATÜRK dışındaki kişiler tarafından çizilmiş olması olasılığı üzerinde duranlar da vardır. Başkalarının işaretlediği birkaç eser, diğerlerinden, bu konuda araştırma yapan kişiler tarafından kolaylıkla ayırt edilebilir.

Yabancı dilden tercüme edilen metinlerin bugünkü dile aktarılışında özgün niteliklerinin korunmasına özen gösterilmiştir. Ancak, bu yapılırken yazım kurallarında ve noktalama işaretlerinin kullanımında özellikle Türk Dil Kurumu'nun yayımladığı "İmlâ Kılavuzu" ve Milli Eğitim Bakanlığı'nca benimsenen ilkeler esas alınmıştır.

Eserlerin Türkçe'ye çevrilmesinde şöyle bir yöntem izlenmiştir.

- Çeviride ATATÜRK'ün altını çizdiği, işaret koyduğu veya bir açıklama yaptığı cümle, paragraf ve sayfalar dikkate alınmıştır.
- Aynı konuya ilişkin iki yer işaretlenmiş ya da çizilmişse daha ayrıntılı olana öncelik verilmiştir.
- Bütünlüğü ve anlamayı kolaylaştırmak için bir veya iki kelimesi çizili cümlelerin tamamı, bazen de bütün paragraf çevrilmiştir.
- Altı çizili sözcük, cümle ve paragraflar koyu olarak gösterilmiştir.
- ATATÜRK'ün el yazılarının çevirisi orijinal sayfanın yanına verilmiştir.
- Kitap ve dergilerdeki Önsöz, Giriş, Özelsöz ve Açıklamalar planlanan

cilt sayısını aşmaması için çoğunlukla özet halinde verilmiştir.

• Köşeli parentezler çevirenlerin mudahalelerınde kullanılmıştır.

• Özellikle Osmanlıca çevirilerde okumayı ve anlamayı zorlaştıracak kelimelerın bugünkü kullanılışları tercih edilmiş ve daha çok okuyucu kitlesine hitap edebilmek amacıyla da o dönem kurum ve kuruluşlarına günümüz terminolojisine yakın bır karşılık verilmiştir

• Değışık konulardakı yuzlerce özel ısim doğrusuna ulaşıldığı ölçüde güncelleştirilmiş, ulaşılamıyanlar da ise Osmanlıca okunuşları esas alınmıştır.

• Yine Osmanlıca çevirilerde metnin dili sadeyse kesinlikle müdahale edilmemiş yazarın ifade şeklı esas alınmıştır

• Kitap ve dergiler konularına göre [Tarih, Edebiyat, Hukuk vb] ayrılmış ve her cilt aynı konuda fakat farklı alanlarda yazılmış ve okuyucuyu sıkmıyacak hacimde ve konu yelpazesi dıkkate alınarak hazırlanmıştır

Ayrıca kitabın teknık özelliklerini açıklayan bir bölüm hazırlanmıştır Eserin, bu konuda çalışma yapacak araştırmacılar için temel kaynak olacağı inancındayız.

Recep Cengiz
Yayın Koordinatörü

تأليف و ترجمه انجمنی طرفندن نشر ایدلمشدر

هونلرك، تورکلرك، موغوللرك و دها سائر تاتارلرك

تاریخ عمومیسی

محرری . دوگینیی Deguignes

مترجمی حسین جاهد

استانبول

متین مطبعه‌سی - ۱۹۲۳

Yayın ve Çeviri Komisyonu Tarafından Kabul Edilmiştir

HUNLARIN TÜRKLERİN MOĞOLLARIN VE SAİR DİĞER TATARLARIN TARİH-İ UMÛMÎSİ

Cilt 2

Yazar
Deguignes

Çeviren
Hüseyin Cahit

İstanbul
Tanin Matbaası-1923

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 1933	
Yazar	: Joseph De Guignes (Çeviren: Hüseyin Cahit)	
Cild	: Gri	
Ebadı	:	
	En	: 13 cm.
	Boy	: 20 cm
Sayfa Adedi	: 512	

Sayfa :120

بونلری منتظم بر زنجیر حالنده بربرینه ربط ایتمك قابل اولمایور.
مع مافیه ینه بو وقایع بوهون ملتنی بوتون بوتون كوزمزدن
غائب ایتمەمك ایچون كافیدر بو وقایعه باقەرق هونلرك
آوروپایه جوار قطعەلرده یعنی وولغا نهری طرفندن اسقا
ایدیلن وبویوك مجارستان Grande-Hongrie نامی ویریلن
الكالرده نه قدر بویوك بر قوت صاحبی اولمش اولدقلرینی
آكلایەبیلیرز . هونلر اورادن دها جنوبی مملكتلره ، قاپچاق
اووالرینه ، كاشغر شهرینه قدر یایلدیلر . شماله یعنی روسیەیه
و سائر جوار قطعەلره كیروب كیرمدكلری حقنده الزدەكی
وثائق بزه بر شی سویلەمیور .

Sayfa 120

Bunları düzenli bir zincir halinde birbirine bağlamak mümkün olmuyor. Öyle olmakla beraber yine bu olay, Hun milletini bütünüyle yok saymamak için yeterlidir. Bu olaya bakarak Hunların Avrupa'nın çevresindeki bölgelerde, yani Volga nehrinin suladığı ve büyük Macaristan **(Grand- Hongrie)** adı verilen ülkelerde ne kadar büyük kuvvet sahibi olmuş olduklarını anlayabiliriz. Hunlar bu bölgelerden daha güney ülkelere, **Kıpçak ovalarına, Kaşgar şehrine kadar yayıldılar.** Kuzeye yani Rusya'ya ve diğer çevre kazalara girip girmedikleri hakkında elimizdeki belgeler bize bir şey söylemiyor.

Sayfa :121

او زمان یایق نهری منبعلرینه دوغرو برلشمش اولان
بو هونلر غرب جهتنده بر طاقم قوجانده بولندیلر ، ین تسای
Yen-tcai دنیلن وتاتسین الکاسنک حدودلری اوزرنده
بولونان بر دیاره صاحب اولدیلر . چینلیلر روما ایمپراطورلغنه
بو نامی ویریرلر . ین تسای الکاسی اوزمان آلاننا Alanna لره
تابع ایدی که آلهن Alains لرله عینی شیدر . بو الکانك
قرالنی اولدیردیلر . آلانلر من القدیم بوراده ساکن دکلدیلر .
دها اوزاقدن کلمشلردی . ظن ایدرم که جنوبه دوغرو صارقه لرینك
سببی وقتیله هونلرك توبولسق جوارلرنده و شرقنده کائن مملکتلرده
یاژو چی چی نك چیقاردیغی قاریشیقلق مناسبتیله برلشمه لرندن
عبارتدر .
آلانلر ١١ ! قدیماً دها چوق شمالده ، یایق نهرینك

Sayfa 121

O zaman Yayık nehri kaynağına doğru birleşmiş olan bu Hunlar, batı yönünde bir takım bölgeleri ele geçirdiler Yen-tsay denilen Tatsın ülkesinin sınırları üzerinde bulunan bir bölgeye sahip oldular Çinliler, Roma İmparatorluğu'na bu adı verirler Yen-tsay ulkesi o zaman Alannalara bağlıydı ki **Alanlarla** aynı şeydir Bu ülkenin kralını öldürdüler Alannalar çok eski zamanlardan beri burada oturmuyorlardı.

Alanlar, eskiden daha çok kuzeyde, Yayık nehrinin [Sayfa 122] **kaynağının üstünde, hemen hemen Ufa ve Solamskoy (Solamskoi) ülkelerinde oturuyorlardı. Bütün bu ülkeler, hatta Sibirya'nın başkenti olan Tobolsk şehri o zaman Tanzuçiçi'nin yönetimindeydi. Dağlarda oturduklarından dolayı dağ alamına gelen Alin kelimesinden türemiş olduğundan Alan adıyla anılan bu kavimler, bunun üzerine daha güneyde, Çerkezistan'ın ve Derbend'in kuzeyindeki ovalara indiler. M. S 73 senesine doğru İrkani (Hircanie) kralı ile barış anlaşması imzalayarak Derbent Boğazı yoluyla Medi (Medie) kıtasına girmek is-**

Sayfa :122

— ۱۲۲ —

مسعلریك اوستنده ، همان همان اوفا وسولامس قوی Solamskoi
الکالرنده ساکن ایدیلر . بوتون بو الکالر ، حتی سیبریانك
پایتختی اولان توبولسق شهری او زمان تانژو چی چی‌نك تحت
اداره‌سنده ایدی . داغلرده ساکن اولدقلری جهتله داغ
معناسنی افاده ایدن آلین Alin کلمه‌سندن مشتق اوله‌رق آلهن
نامیله یاد ایدیلن بوقوملر بونك اوزرینه دها جنوبه ، جرکستانك
ودربندك شمالنده‌کی اوواره ایندیلر . میلادك ***یتمش اوچنجی***
سنه‌سنه دوغرو ایرقانی Hircanie قرالی ایله عقد اتفاق — Jozeph de Bel jud.
ایتدکاری ودربند بوغازی طریقیله مه‌دی Medie قطعه‌سنه کیرمك
ایسته‌دکلری کوزولیور . پارسلر قرالی پاقور Pacor بونلرك
سورولرینه ممانعته جسارت ایده‌مه‌دیکی ایچون آرزولرینی اجرا
ایتمشلردر . یوز اوتوز درت تاریخلرینه دوغرو ادریه‌ن
Adrien ك زمان حکومتنده بورایه تکرار کیردیلر و ادریه‌ن
طرفندن طرد ایدیلدیلر صوکره‌لری غرب جهتلرنده آفینلر
یاپمه‌جرأت ایتدیلر . غوردیه‌ن Gordien بونلرله ما کدونیاده
فیلیپ Philippes اووالرنده قارشیلاشدی . فقط بوبابارلر
اونك اوردوسنی بوزدیلر .

آلانلرك قوت وعظمتی او قدر آرتدی که تحت اطاعتلرینه
آلدقلری جوار قوملر اونلرك اسملرینی آلدیلر ، اونلرله
قاریشدیرلدیلر . نوری Neuri لر ، ویدینی Vidini لر ، — Ammiem Marcel
جه‌لون Gelons لر ، آغاتیرس Agathyrses لر اینشه بوقبیلدندر .

Sayfa :123

دها سائر بر چوق قوملرده کندیلریله قاریشمشدر . سارماتیا
اووالرندن پالوس مه‌ئوتید Palus Méotides دن هندستانه
وغانژ نهری منبعلرینه جوار اولان داغلره قدر انتشار ایدیورلردی .
یعنی بورالرده‌کی مختلف قوملره هپ آلەن نامی وریلیوردی .
احتمالکه عینی سببدن ، هپ عینی مملکتده ساکن اولدقلرندن
و آرالرنده برچوق مشابهت بولوندیغندن دولاییدرکه چینلیلر
ون هیه‌ن نوم‌قانو
آله‌نرله هونلری عینی قوم عد ایتمشلردر . فی‌الحقیقه آله‌نلر
هپ هونلر کبی چادرلر آلتنده ، سورولرینه اك موافق دیه تلقی
ایتدکلری یرلرده یاشارلر ، دولاشیرلردی . بوتون ثروتلری
آمیه‌ن مارسل
بو مواشی سورولرندن عبارت ایدی . اتلرینی یرلر ، سوتلرینی
ایچرلردی . چادرلر آلتنده قادینلر ، چوجوقلر و اختیارلر
اوتورورلردی . سلاح طاشیمغه قدرتی اولانلرك کافه‌سی جوار
قوملرك اکالرنده آقین یاپمغه کیدرلردی . اك بیوك مشغله‌لری
حربدن عبارتدی . بوتون مدار افتخارلری بو ایدی . بوندن
دولاییدرکه دها چوجوقلقلرنده آته بینمکه آلیشیرلردی .
عائله‌سی ایچنده راحت راحت یاشایوب اختیارلامق عیب ایدی .
محاربه‌ده دشمنلرندن برقاچنی اولدیردکدن ، باشلرینی کسدکدن ،
بازکیرلره سوس یاپتق ایچون صاچلرینی قوپاردقدن صوکره ترك
حیات ایدنلر بختیار عد اولونورلردی . بو قوملر نه بلك ظالم
وخونخوار کورونورلرسه‌ده آمیه‌ن Ammien اونلری هونلره
نسبتله دها حلیم ، دها ای یاپیلی ، دها اوزون بویلی ، دها

Sayfa :124

— ١٢٤ —

چويك وخفيف بولور . بوتون دينلرى طوپراغه صاپلانمش
يالين بر قيليجه قارشى كوستردكلرى آثار حرمتدن عبارتدى .
بر طاقم دكنكلرله استقبالى كشف ايدرلر ، وقايع حقنده
حكملر ويريرلردى .

tedikleri görülüyor. Parslar Kralı Pakur (Pacor), bunların geçişlerini önlemeye cesaret edemediği için Alanlar isteklerini gerçekleştirebilmişlerdir. M. S. 134 tarihlerine doğru Adriyan (Adrien)in yönetimi zamanında buraya tekrar girdiler ve Adriyan tarafından uzaklaştırıldılar. Sonraları batı yönünde akınlar yapmaya cesaret ettiler. Gordien bunlarla Makedonya'da Filip ovalarında karşılaştı. Fakat bu Babarlar onun ordusunu yendiler.

Alanların kuvvetleri ve büyüklükleri o kadar arttı ki yönetimleri altına aldıkları çevre kavimler onların isimlerini aldılar. Onlarla karıştırıldılar. Nuri (Neuri)ler, Vidinler, Celon (Gelons)'lar, Atires(Agathyrses)ler işte bu kabiledendir. **(sayfa 123)** Daha başka bir çok kavimler de kendileriyle karışmıştır. **Sarmatya ovalarından Palus Meotides'den Hindistan'a ve Ganj nehri kaynaklarına yakın olan dağlara kadar yayılıyorlardı.** Yani buralardaki farklı kavimlere hep Alan adı veriyorlardı. İhtimal ki aynı sebepten, hep aynı ülkede yerleşmiş olduklarından ve aralarında bir çok yönden benzerlikler bulunduğundan dolayıdır ki Çinliler, Alanlarla Hunları aynı kavim olarak kabul etmişlerdir. Gerçekten, Alanlar hep bunlar gibi çadırlar altında sürülerine en uygun diye kabul ettikleri yerlerde yaşarlar, dolaşırlardı. Bütün servetleri bu hayvan sürülerinden ibaretti. Atlarını yerler, sütlerini içerlerdi. Çadırlarının altında kadınlar, çocuklar ve ihtiyarlar otururlardı. Silah taşımaya kudreti olanların hepsi, çevre kavimlerin ülkelerine akın yapmaya giderlerdi. En büyük uğraşları savaşmaktı. Bütün gurur kaynakları bu idi. Bundan dolayıdır ki daha çocukluklarında ata binmeye alışırlardı. Ailesi içinde rahat rahat yaşayıp ihtiyarlamak ayıptı. Savaşta düşmanlarından birkaçını öldürdükten, başlarını kestikten, atlarına süs yapmak için saçlarını kopardıktan sonra ölenler mutlu sayılırlardı. **Bu kavimler bize pek zalim ve öldürücü görünürlerse de Ammien, onları Hunlara oranla daha yumuşak huylu, daha iyi yapılı, daha** (sayfa 124) uzun boylu, daha çevik ve hafif bulur. Bütün dinsel inaçları, toprağa saplanmış **yalın bir kılıca karşı gösterdikleri saygıdan ibaretti.** Bir takım değneklerle geleceğe yönelik öngörüler sunarlar ve olaylar hakkında hükümler verirlerdi.

Sayfa :125 — ١٢٥ —

Zos. Prosp.Chr, Le Nain de Tillem.

غرب طرفنه کچه‌رك یرلشمه‌دن اول خیلی مدت شوراده بوراده
دولاشدیلر . نهایت طونه طرفلرنده تأسس ایلدیلر . اورادن
میلاد عیسانك درت یوز آلتنجی سنه‌سنه دوغرو سوه‌و Sueves لر
و واندالارله برابر کیدوب جرمانیایی تخریب ایتدیلر . بلچیقه‌یی
کچدیلر ، پیرنه دغلری اتکلرینه قدر کلدیلر . بو سلسله
حالی آشه‌مادقلری جهتله یونون غول قطعه‌سنه یایلدیلر
اوراده ، روما ایمپراطورلرینك ضعفندن استفاده ایله بر چوق
شهرلری یاغما ایتدیلر . ٤٠٩ تاریخنده پیرنه کچیدلری محافظه‌یه
مأمور قوملرك عصیانی آلهلرك اسپانیایه سربستجه کیرمه‌لری
امکانی ویردی . اوراده بر چوق تخریبات ایقاع ایلدیلر .
٤١١ تاریخنده اسپانیاده یرلشه‌رك بو زنکین ولایتلری آرالرنده
پایلاشدیلر . واندالارله سوه‌ولر غالیس Galice و به‌تیك
Bétique ولایتلری ، آلهلر ایسه لوزیتانی Lusitanie
ایله قارطاجنه Carthagene ولایتلری آلدیلر . فقط بونلرك
بر چوغی غول قطعه‌سنده وبالخاصه نورماندیا ایله برتانیاده
دالمشلردی .

ایشته تا شمالدن و توبولسق جوانبلرندن کلن بر قومك بر
قاچ عصرده ، عادتا غیر محسوس دونده غایت واسع ممالکی
کچه‌رك بحر سفید و بحر محیط ساحللرنده توقف ایتدیکی ، قدیماً
ساکن اولدیغی اقلیملرده مغایر موقعلرده یرلشدیکی کورولیور .
هونلر ایسه دها بیوك بر مسافه قطع ایتمشلردر . بونلر چینك

Sayfa :126 — ١٢٦ —

شمالندن جرمانیایه ، غول و ایتالیا قطعه‌لرینه قدر ایلرله‌دیلر .

Sayfa :126

ون هیه‌ن
توم قاثو

بوتون هونلره ایلریده تەله Te-lé یاخود تیەله Tie-lé نامی
ویرلمشدر. ماوراءالنهرده اوقسوس نهری قربنده ساکن اولان
ز نوع هونلره ویریلن هیاتله Haïathelites یاخود آبته‌لیت
Abtelites نامی بوندن کلمشدر. بو هونلر ته‌وهیه‌ن طرفندن
هزیمه دوچار ایدلدکدن سوکره شماله دوغرو قاچان ملتك
آرقه‌سندن کیده‌مه‌یه‌رك آق‌صو وکاشغر جهتلرنده توقفه مجبور
اولان عشیرتلرك نسلندن کلیورلردی . هونلرك بویله دارمه
داغینیق اولمالرینه رغماً تاریخ بزه اونلرك ینه بورفان ایله بحر
خزر اراسنده‌کی الکاده بك قوللی اولدقلرینی خبر ویریور .
آراده صیراده چینلیلرله بعض محاربات‌ه کیریشدیلرکه بونلری
حکایه ایده‌جکز .

Sayfa 125

Batı tarafına geçerek **yerleşmeden önce** çok uzun zaman şurada burada dolaştılar. Sonunda **Tuna taraflarında** yerleştiler. **Oradan Milatan sonra 406 yılına doğru Suevesler** ve Vandallarla beraber gidip Germanya'yı yağmaladılar. Belçika'yı geçtiler, Pirena dağları eteklerine kadar geldiler. Bu sıra dağları aşamadıklarından dolayı bütün Gol kıtasına yayıldılar. Orada, Roma imparatorlarının zayıflıklarından faydalanarak birçok şehirleri yağma ettiler. M.S. 409 tarihinde Pirene geçitlerini korumakla görevli kavimlerin isyanı Alanların İspanya'ya serbestçe girmeleri fırsatını verdi. Orada birçok yeri yakıp yıktılar. M.S. 411 tarihinde İspanya'da yerleşerek bu zengin illeri aralarında paylaştılar. Vandallarla Suevesler, Galice ve Betique illerini, Alanlar ise Lusitanie ile Carthagene (Kartaca) illerini aldılar. Fakat bunların bir çoğu Gol kıtasında ve özellikle **Normandiya ile Biritanya'da** kalmışlardı.

İşte ta kuzeyden ve Tobolsk çevresinden gelen bir kavmin birkaç yüzyılda, çok büyük ve geniş ülkeleri geçerek Akdeniz ve Okyanus sahillerinde duraklayıp, eskiden yerleşmiş oldukları bölgelerin iklimlerinden farklı bölgelerde yerleştiği görülüyor. Hunlar ise daha büyük yol almışlardır. Bunlar Çin'in [Sayfa 126] **kuzeyinden Germanya'ya, Gol ve İtalya ülkelerine kadar ilerlediler.**

Bütün Hunlara daha sonra Te-le yahut Tie-le adı verilmiştir. Maveraünnehir'de Oksus nehri kıyılarında oturan **Hunlara verilen Haiatheles yahut Abtelites (Eftalitler) adı bundan gelmiştir.** Bu Hunlar, Teoh-yen tarafından yenilgiye uğratıldıktan sonra kuzeye doğru kaçan milletin arkasından gidemeyerek Aksu ve Kaşgar yönlerinde yerleşmek zorunda kalan aşiretlerin soyundan geliyorlardı. Hunların böyle darma dağınık olmalarına rağmen tarih bize onların yine Turfan ile Hazar Denizı arasındaki ülkede çok güçlü olduklarını haber veriyor. Arada sırada Çinlilerle bazı savaşa giriştiler ki şimdi bunları anlatacağız.

Sayfa :137

— ۱۳۷

حتی بو باربارلردن برجوغی اوقدر شماله‌ده چیقدیه‌رق آوروپایه
دها کسدیرمه بر یولدن کیرمشلردر . فقط روماليلر نظرنده
باربارلرك كافه‌سی شمالدن كلدكلری ايچون ما اقصای شمالدن
حركت ايتدكلرينه ، عن اصل اورادن چيقدقلرينه ذاهب
اولیورلردی . بو بويوك مهاجرتلردن صوكره بوتون شمالی
آوروپا خالی قالمق اقتضا ایدردی . حالبوكه مؤخر مهاجرتلرده
كوروليوركه بالعكس شمالی آوروپا غايت مسكون و غلبه‌لق
ايدی . بو ايسه آنجق بربرلری آرقه‌سی صيرا شرق ملتلرينك
اورايه داخل اولملری سايه‌سنده قابل اولا بيلمشدر .

Sayfa 137

Hatta bu barbarlardan bir çoğu o kadar kuzeye de çıkmayarak Avrupa'ya daha kestirme bir yoldan girmişlerdir. Fakat, Romalılar gözünde barbarların tamamı kuzeyden geldikleri için kuzey bölgelerinden **hareket ettikleri ve oradan çıkdıkları fikrindeler. Bu büyük göçten sonra bütün kuzey Avrupanın boşalmış olması gerekliydi. Halbuki sonraki göçlerde de görülüyor ki özellikle Kuzey Avrupa'da yerleşim vardı ve kalabalık idi. Bu ise ancak birbirleri arkası sıra Doğu milletlerinin oraya gelerek yerleşmeleri sayesinde mümkün olabilmiştir.**

Sayfa :170

آتیلا ایله برابر سوردو .
قرال وپرنس دەواردی که امرلرینه منتظر ایدیلر ، اوکا براسیر
کبی اطاعت ایدیورلردی . ایچلرندن ایکیسنه آتیلا هپسندن
زیاده رعایت کوستریردی . برینك خلوص وصمیمیتی ،
دیکرینك صداقتی آتیلانك توجهنی جلب ایتمشدی . چونکه

Sayfa 170

Atilla ile beraber bir sürü kral ve prens de vardı ki emirlerine uymak için bekliyorlardı. Ona bir esir gibi bağlıydılar. İçlerinden ikisine Atilla saygı gösterirdi. Birinin iyiliği ve samimiyeti, diğerinin bağlılığı Atilla'nın ilgisini çekmişti. Çünkü [Sayfa 171] **Atilla üstün değerlere, erdeme saygı göstermesini bilirdi.** Ancak düşmanlarına karşı barbardı. Düşmanlarına karşı gururlu ve kibirli davranır, fakat halkı arasında gayet uyumlu ve alçak gönüllü hareket ederdi. Büyüklük ve gösterişten nefret ederdi. Servetini kadınlarına ve kumandanlarına verirdi. Halkını çok severdi. Onların şikayetlerini dinler, adaletin yerine gelmesini sağlardı. Halkının mallarının zorla ellerinden alınmasına, fakirlere zulüm edilmesine izin vermezdi. Affetmekten yana çok cömert dav-

Sayfa :171

آتيلا فضيلته حرمت كوسترمه‌سنى بيليردى . آنجق دشمنلرينه
قارشى باربار ايدى. دشمنلرينه قارشى مغرور ومتكبرداورانير،
فقط تبعه‌سى آراسنده غايت حليم ومتواضع حركت ايدردى .
عظمت ودبدبه‌دن نفرت كوسترير، ثروتى قادينلرينه وقوماندانلرينه
ويريردى . تبعه‌سنى غايت سوردى . اونلرك شكايتلرينى
ديكلر ، اجراى عدالت ايدر ، اموال و املاكلرينه تجاوز
اولونماسنه، فقيرلره ظلم ايدلمه‌سنه مساعده كوسترمزدى. عفوى ده
مبذول ايدى. تحت حكمنده‌كى اقوامى آغير وير كولرله ازمزدى.
اجنبيلره تلقين خوف ودهشت ايتمكدن خوشلانيردى. بوكاده موفق
اولمشدر . بويوك بر عشق ايله سوديكى حربده آتيلا غايت
جسورانه حركت ايدر ، فقط چيلغينجه جرئتلره قالقمازدى .
بويوك پروژه‌لر ترتيب ايدر و بونلرى اجرايه موفق اولوردى.
كنديسيدن بك چوق قورقان، حقنده عادلانه بر حكم ويره‌ين
اجنبيلر نظرنده آتيلا بر حنوار تلقى اولونمشدر. روماده ياخود
استانبولده بر ايمپراطور اولسه ايدى بر قهرمان ديه تلقى

كنديسنى بر باربار كبى تصور ايتمشلردر . منظرۀ خارجيه‌سنه
كلنجه، آتيلا بر فالموقه بكزردى . كونشدن يانمش بر رنكى،
بويوك بر باشى، ياصى بر بورنى واردى . كوزلرى كوچوك،
صاقالى آزدى. كنيش كوكسلى، قيصه بويلى ايدى.
آتيلا بر چوق كمى انشا ايتديردى.

ranırdı. Yönetimi altındaki halkı ağır vergilerle ezmezdi. Yabancıları korkutmaktan ve onları dehşete düşürmekten hoşlanırdı. Bunda da başarılı olmuştur. **Büyük bir aşk ile sevdiği savaşta Atilla çok cesur hareket eder, fakat çılgınca işlere kalkışmazdı. Büyük projeler düzenler ve bunları uygulamada başarılı olurdu. Kendisinden çok korkan, hakkında âdil bir karar vermeyen yabancıların gözünde, Atilla bir canavar olarak düşünülmektedir. Roma'da yahut İstanbul'da bir imparator olsa idi bir kahraman diye düşünülürdü. Fakat çadırlarda yaşadığı için düşmanları kendisini bir barbar olarak kabul etmişlerdir. Fiziksel görünüşüne gelince, Atilla bir Kalmuk-lu'ya benzerdi. Güneşten yanmış bir rengi, büyük bir başı, yassı bir burnu vardı. Gözleri küçük, sakalı azdı. Geniş göğüslü, kısa boylu idi.**

Atilla birçok gemi yaptırtmıştır.

Sayfa :173 — ١٧٣ —

Jdace بعض مورخلرك بياناتنه اعتماد ايتمك لازم كليرسه آئه‌تيوس
حيله‌كار بر آدمدى. كنديسنه التحاق ايدرلرسه غول قطعه‌سنك
بر قسمنى ويره‌جكنى بر طرفدن تئودوريقه وعد ايدركن
ديكر طرفدن ده آتيلايه غوتلرله محاربه ايدرسه عينى شيئى وعد
ايديوردى. مع مافيه ممكن اولديغى قدر چوق عسكر طوپلامقدن ده
كرى قالديغى يوقدى .

سنه بوتون بو مختلف اقوام روما جنرالنك بايراغى آلتنده
٤٥٢ طوپلاندقلرى صيراده آتيلا اورله‌آن محاصره‌سنه شدتله دوام
ايديوردى . اورله‌آنه امداد يتيشديريله‌مه‌دن اول اوراسنى
ضبط ايتدى . باربار قوملرك هجوم ايله ضبط ايتدكارى شهرلره

Sayfa :174

—١٧٤—

کوسترلن مظالمك کافه‌سی بورا‌ده‌ده بوتون شدتیله تطبیق
اولوندی . مع مافیه اورله‌آن اوزون مدت باربارلرك النده
قالمادی . آئه‌تیوس ایله ته‌ئودوریق بو شهره دوغرو سرعتله
یورودیلر ؛ آتیلایی غافل باصدیلر .

Sayfa 173

Bazı yazarların söylediklerine inanmak gerekirse Aetyus hileci bir adamdı. Bir taraftan Teodarik'e kendisine katılması halinde Gol kıtasının bir kısmını vereceğini söylerken, diğer taraftan Atilla'ya, Gotlarla savaşırsa aynı şeyi ona da söz veriyordu. Böyle olmakla birlikte mümkün olduğu kadar çok asker toplamaktanda geri kaldığı yoktu.

Bütün bu farklı halklar, Roma generalinin bayrağı altında toplandığı sırada **Atilla, Orleon** kuşatmasına şiddetle devam ediyordu. Orleon'a yardım gelmeden önce orayı ele geçirdi. Barbar kavimlerin saldırı ile ele geçirdikleri şehirlere **[Sayfa 174]** gösterdikleri baskının tamamı burada da bütün şiddetiyle uygulanılıyordu. Böyle olmakla beraber Orleon uzun süre barbarların elinde kalmadı Aetyüs ile Teodorik bu şehre doğru süratle yürüdüler; Atilla'ya boş bulunduğu bir anda saldırdılar.

Sayfa :178

سنه ٤٥٣ ژوونا

آتیلا یکی اردولر طوپلادی . پانونی قطعه‌سنی ترك ایله
ایتالیا جهتنه یورودی . ایتالیانك هر طرفی درحال تلاش ایچنده
قالدی . بوسفره هیچ انتظار ایدلمدیکی ایچون مملکتده عسکر
یوقدی . کچیدلر ایی محافظه اولونامایوردی . آئه‌تیوس ایله
ایمپراطوری ایتالیایی ترك ایتمکدن منع ایدن یگانه شی حس
حجابدن عبارتدی . روماسراینده بیهوده مذاکراتده بولوندیلر .
آتیلا بر طرفدن ایلریله‌یور ، هر جهتی تخریب ایدیوردی .

Sayfa 178

Atilla yeni ordular topladı. Panoni ülkesinden ayrılarak İtalya tarafına yürüdü. İtalya'nın her tarafı hemen telaş içinde kaldı. Atila'nın böyle bir sefer yapacağını düşünmedikleri için ülkede asker yoktu. Sınırlar iyi korunmuyordu. Aetyus ile imparatoru İtalya'yı terk etmekten alıkoyan tek şey utanma duygusuydu. Roma sarayında gereksiz ve boş yere görüşmeler yaptılar. Bütün bunlar olurken Atilla bir taraftan ilerliyor, her yeri yakıp yıkıyordu.

Sayfa :181

یوزلرینی بچاقلرله یاردیلر . بویله بر حکمدارك
وفاتنه قادینلرك آغلادیغی کبی آغلانه‌مایه‌جغنی ، قان یاشلریله
آغلامق ایجاب ایتدیکنی سویله‌دیلر . صوکره اردوکاهك
اورته‌سنه ایپکدن برچادیر قوردیلر . آتیلانك نعشی آلتوندن
بر تابوته اوده کوموشدن بر تابوته اوده دمیردن بر تابوته
قونولدی . بر طاقم سواریلر آتیلانك ستایشنی متضمن مدحیه‌لر
اوقویه‌رق چادرك اطرافنده دولاشدیلر . صوکره بویوك بر
ضیافت ویریلدی . آتیلا کیجه‌لین کیزلیجه دفن ایدلدی.
سلاحلرینی ، قوللاندیغی شیلرك کافه‌سنی‌ده برلکده کومدیلر.
تاتار عادتی موجبنجه ، بو مراسمده حاضر بولونان خدمتجیلرندن
بعضیلرینی‌ده کسدیلر . روماللیلر تیتره‌تن و کندیسنك بلای
الهی اولدیغنی سویله‌ین آدم ایشته بو دنیادن بویله سفیلانه
کیتدی . آتیلا ایله برابر هونلر ایمپراطورلغی‌ده سوندی .
حقیقتده دیکرلرندن دها زیاده قدرت صاحبی اولمش برعشیرت
رئیسی اولان آتیلانك حکومتنه ایمپراطورلق دنیلوب دنیله‌میه‌جکی
بیله مشکوکدر .

Sayfa 181

Yüzlerini bıçaklarla yardılar. Böyle bir hükümdarın ölümüne, kadınların ağladığı gibi ağlanamayacağını, **kan yaşlarıyla ağlamak gerektiğini söylediler. Sonra ordu merkezinin ortasına ipekten bir çadır kurdular. Atilla'nın cesedi altından bir tabuta, sonra gümüşten bir tabuta, en sonunda da demirden bir tabuta koydular. Bir takım süvariler Atilla'yı öven methiyeler** (övgü dolu sözler içeren ağıt) **okuyarak çadırın etrafında dolaştılar. Sonra büyük bir ziyafet verildi. Atilla geceleyin gizlice toprağa verildi. Silahlarını, kullandığı eşyasının tamamını da birlikte gömdüler. Tatar geleneği gereğince bu törende hazır bulunan hizmetçilerinden bazılarını da kestiler. Romalıları titreten ve kendisinin Romalıların belası olduğunu söyleyen adam işte bu dünyadan böyle gitti. Atilla ile beraber Hun imparatorluğu da söndü. Gerçekte diğerlerinden daha çok güç sahibi olmuş bir aşiret başkanı olan Atilla'nın hükümetine imparatorluk denilip denilemeyeceği bile tartışmalıdır.**

Sayfa :199

ون هيئن
نوم قانو

سولر ، يوئەشيلر ، اوسيونلر بربرى
متعاقب بوراده ساكن اولمشلردى . ژتلر نامىده ويريلن
يوئەشيلر بالخاصه صاحب قدرت وشوكت اولمشلر ، هندستانه
قدر توسع ايتمشلردر . بونلر ، آوروپاده يابدقلرى برطاقم
آقينلرله معروف اولان ژتلرك اجدادى اولملرى احتمالى واردر .
بعض سو اقوامىده آوروپانك شمالنه كچمش اولاجقلردر .

Sayfa 199

Su'lar, Yüeçiler, Wusunlar birbirini takip ederek burada yerleşmişlerdir. **Jetler** adı da verilen **Yüeçiler**, özellikle bu bölgelerin en güçlü yönetimini oluşturmuşlar ve Hindistan'a kadar genişlemişlerdir. Bunlar, Avrupa'da yaptıkları bir takım akınlarla bilinen jetlerin ataları olmaları gerekir. **Bazı Su kavimleri** de Avrupa'nın kuzeyine geçmiş olmalıdır

Sayfa :216

بو يكى موفقيتسزلك تولونك جسارتى آرتيرمغه يارادى .
بوتون تاتارستانك اك ذى قدرت پرنسى اولدى. ابتدا قاوجه
الكاسنى يعنى اونون Onon وسلنغا نهرلرى حواليسنى ضبط
ايلدى . اوراده يرلشدى . صوكره برسورو تاتار عشيرتلرينى
تحت انقياده آلەرق قوزه ايله ايرتيشك غربنده ايلى نهرى
اراسندەكى بوتون او واسع قطعەلره صاحب اولدى . شمالده
سيبريانك بر قسمى وبوتون تاتارستان شامو چولنه قدر اونك
حكم ونفوذينه تابع ايدى . حتى فتوحاتى آوروپا حدودلرينه
قدر تشميل ايلدى . يوپان Yu-pan ياخود يوەپو Yue-po
الكاسنى تحت انقياده آلدى . بوراسى باشقير الكاسى ايدى .
او زمان هونلر بوراده ساكن ايديلر . ايشته بواقوامى تسخير
ايتدكدن صوكره خاقان [١] Khacan ياخود خان Khan
نامنى آلدى. او زمانه قدر تاتارستان حكمدارلرينك طاشيدقلرى
تانژو عنوانى لغو ايتدى .

قامو
لیەتای قیسو
ون هیەن
نوقام ثو

Sayfa 216

Bu yeni başarısızlık Tulu'nun cesaretini artırmaya yaradı. Bütün Tataristan'ın en güçlü prensi oldu. İlk Kaoça ülkesini yani Onan ve Selenga nehirleri bölgesini ele geçirdi. Orada yerleşti Sonra bir sürü Tatar aşiretlerini yönetimi altına alarak, Kura ile İrtiş'in batısındaki İli nehri arasında

bulunan bütün o geniş toprakları ele geçirdi. Kuzey'de Sibirya'nın bir kısmı ve bütün Tataristan, Şomu çölüne kadar onun yönetimi altındaydı. **Hatta ele geçirdiği yerler, Avrupa sınırlarına kadar bütün bölgeyi kapladı. Yupan veya Yuepo ülkesini yönetimi altına aldı. Burası Başkır ülkesi idi. O zaman Hunlar burada oturuyorlardı. İşte bu kavimi yönetim altına aldıktan sonra Hakan ya da Han adını aldı. O zamana kadar Tataristan hükümdarlarının taşıdıkları Tanju ünvanını kaldırdı.**

Sayfa :266

. اونلر هونلری انجق تورك نامی آلتنده طانیرلردی.
بیزانس مورخلری ده تورکارله هونلری عینی قوم اولمق اوزره تلقی ایدرلردی.

Sayfa :266

موغول ایمپراطورلغنك یعنی شمالی هون حکومتنك
انقراضیندن صوکره صوك ایمپراطورك اوغلی قایان Kaian ایله
یکنی ناغوس Nagos تاتارلرك موغوللرده یابدقلری فشار
ـامدن قورتولمشلردی

Sayfa 266

Onlar Hunları ancak Türk adı ile tanırlardı. Bizanslı yazarlar da Türklerle Hunları aynı kavim olarak düşünürler.

Sayfa 266

Moğol İmparatorluğu'nun yani kuzey Hun hükümetinin yıkılışından sonra, son imparatorun oğlu Kayan ile yeğeni Nogos, Tatarlar'ın Moğollara yaptıkları baskılardan kurtulmuşlardı.

Sayfa :267

بو اوقدر دار بر یولدی که آنجق بر آدم کچه‌بیلیردی.
هر ایکی طرفنده مدهش اوچوروملر واردی . فراری توركلر
بو یولی طوتدیلر ، کیده کیده غایت خوش بر اووایه کلدیلر
هر طرفندن چایلر آقیوردی . کیمسه‌نك کلمیه‌جکی بو نقطه‌ده
یرلشدیلر. قیشین بوراده اَت ایله، یازین سوت و میوه ایله یاشادیلر.
بو قطعه‌یه ارکنه قوم Erkene-kom نامنی ویردیلر [۱]

Sayfa 267

Bu o kadar dar bir yoldu ki ancak bir adam geçebilirdi Her iki tarafında müthiş uçurumlar vardı Kaçak Türkler bu yolu tuttular. **Gide gide çok güzel bir ovaya geldiler. Her tarafından çaylar akıyordu. Kimsenin gelemeyeceği bu noktada yerleştiler. Kışın burada et ile, yazın süt ve meyve ile yaşadılar. Bu bölgeye Ergenokon adını verdiler.**

Sayfa :269

چین تاریخنك قدیم هونلرك اضمحلالی و توركلرك
تأسسی حقنده ویردیکی معلومات ایله بو روایت قارشیلاشدیریلنجه
بو قوملرك منشائی حقنده سویله‌نن سوزلرك نه جهتلری دوغرو
اولدیغی قولایجه میدانه چیقار . توركلر میلادك ٥٤٥ نجی
سنه‌سنده میدانه چیقمشلردر . بوندن درت یوز اللی سنه طرح
ایدیله‌جك اولورسه میلادك ۹٥ نجی سنه سنه عودت ایدیلمش
اولور که چین تاریخنه نظراً، شبهه یوق که قدیم موغوللردن عبارت
اولان شمال هونلرینك ده زمان انقراضی ۹۳ تاریخ
میلادیسیدر . بو قدیم هونلر منقرض اولدقلری زمان مختلف
محللره قاچیشمشلردی . ایچلرندن بیوك بر قسم آلتای داغلرینه
کچدی . ارکنه قوم وادیسی آلتای داغلرنده‌در . دیمك
اولیور که شمال هونلری ایله قدیم موغوللرك انقراضی عینی بر
وقعه‌دن عبارتدر .

Sayfa 269

Çin tarihinin eski Hunların yok oluşu ve Türklerin ortaya çıkışı hakkında verdiği bilgi ile bu hikaye karşılaştırılınca bu kavimlerin kökenleri hakkında söylenen sözlerin hangi yönlerinin doğru olduğu kolayca ortaya çıkar. **Türkler, M. S. 545 yılında ortaya çıkmışlardır. Bundan 450 yıl düşülecek olursa M.S. 95 yılına gelinmiş olur** ki Çin tarihine göre, şüphe yok ki eski Moğollardan ibaret olan kuzey Hunlarının da yıkılışının zamanı M. S. 93 tarihidir. Bu eski Hunlar yıkıldıkları zaman farklı bölgelere kaçışmışlardır. İçlerinden büyük bir kısım Altay dağlarını geçti. Ergenekon vadisi Altay dağlarındadır. Demek oluyor ki Kuzey Hunları ile eski Moğolların devletlerinin yıkılışı aynı olaydan ibarettir.

Sayfa :272

ایشك خارقه قسمی برطرف ایدیله‌جك اولورسه بوعمه
بوقوملرك تاریخی حقنده بیلدیکمز شیلرله پك اعلا تألیف
ایدیله‌بیلیر. اوروپاده‌محو ایدیلن هونلر وولغا نهری وبحرخزر
بونجه یرلشمشلردر. چینلیلر بحر خزرده غربده کیزی نامی
ویریرلر. هونلرك ایچندن اغلب احتماله کوره تاتارستانه عوب
ایمش اولانلر آلتای داغلرینه کیتمش، اوراده یرلشمش اولا
بیلیرلر. احتمالکه دیشی قورد حکایه‌سنی، چوجوقلرینك جوار
قیزلری قاچیرمالری کیفیتی‌ده اورایه اوروپادن کتورمش
اولابیلیرلر. چونکه بوماصال دیشی برقورد طرفندن بویوتیلن
وروما‌نك تأسیسندن صوکره، تبعه‌سنه سابین قیزلرینی قاچیرمالرینی
امر ایدن رومولوسك حکایه‌سندن قوپیه ایدلمشه بکزییور . بو

روایتك مابعدی ایسه ابوالغازی خان طرفندن حکایه ایدیلن شکلدن هیچ فرقلی دکلدر. اونه طرفدهمنبت بر اوواپولونان داغ بوموزحلك أثرنده کوردیکیمز ارکنه قومدر.

نه جینلیلر طرفندن حکایه ایدیلن اوجنجی برعنعنه دها قالیور. بورکلر، قدیم هونلرالنکاسنك غربنده کائن سو Su نامندهکی بر قراللقده ساکن اولان هونلردن عبارتدر. قوپامپو Ko-pam-pou نامندهکی برعشیرت رئیسنك اون یدی قاردشی واردی . برینك اسمی ئی‌جه‌نی‌سای‌تو Y-tche-ni sai-tou ایدی. بوتون بوقابا واحمق هونلر محوایدیلدیلر. ئی‌جه‌نی سای‌تو قورتولدی . ذاتاً او خارقه آلود برصورتده دنیایه کلمشدی ورروایت اولوندیغنه کوره روزکارلره، یاغمورلره حکمی یکچردی . بری یاز پریسنك دیکری قیش پریسنك قیزلریله أولندی . بونلردن درت جوجوغی اولدی. ایچلرنده اك بویوکلری اولان ناتولوشه Na-tou-lou-che قرال اعلان ایدیلدی .

بوقرال تبعه‌سنه تورك نامنی وردی . مختلف اون زوجه‌دن پیدا اولان وهپسی والده‌لرینك عائله اسملرینی آلان جوجوقلری آراسنده بالخاصه اوهیه‌ن‌شه O-hien-che نامنده بردانه‌سی مشهور اولمشدر. بو، ره‌نا یعنی دیشی قورد لقبنی طاشیوردی. حاصلی بوتون بوعنعنه‌لر تورك ملتنی بر دیشی قورددن یعنی بو

ون‌هیون توم‌قاتو

Sayfa :274

— ٢٧٤ —

اسمله تسمیه ایدیلن بر قادندن ایندیرمکده متفقدرلر[١].

Sayfa 272

İşin en güzel kısmı bir tarafa bırakılacak olursa bu gelenek, bu kavimlerin tarihi hakkında bildiğimiz şeylerle pekâlâ yazılabilir. **Avrupa'da yenilgiye uğratılan Hunlar, Volga nehri ve Hazar denizi boyunca yerleşmişlerdir.** Çinliler Hazar denizine Batı denizi adını verirler. Bunların içinden en son tahmine göre Tataristan'a gelmiş olanlar, Altay dağlarına gitmiş, orada yerleşmişlerdır. Olası ki dişi kurt hikayesini de, çocuklarının çevredeki **kavimlerin kızlarını kaçırma gelenekleri de oraya Avrupa'dan götürülmüş olabilirler. Çünkü bu masal, dişi bir kurt tarafından büyütülen ve Roma'nın kuruluşundan sonra halkına Sabin kızlarını kaçırmalarını emreden Romulus'un hikayesinden kopya edilmişe benziyor.** Bu **[Sayfa 273]** hikaye, Ebul Gazı Han tarafından hikaye edilen şeklinden hiç farklı değildir Diğer tarafında verimli bir ova bulunan dağ, bu yazarın eserinde **gördüğümüz Ergenokon'dur.**

Yine Çinliler tarafından hikaye edilen üçüncü bir anane daha kalıyor. Türkler, eski Hunlar ülkesinin batısında bulunan Şu adındaki bir krallıkta yerleşik olan Hunlardan ibarettir. Kopampou (Apangpu) adındaki bir aşiret başkanının 17 kardeşi vardı. Birinin ismi Ytchenisaitou (İchihnishihtu) idi. Bütün bu kaba ve ahmak Hunlar mahvedildiler. Yalnız Ytchenisaitou (İchihnishihtu) kurtuldu. Zaten o üstünlüklerle donatılmış bir şekilde dünya'ya gelmişti. Hikaye olarak anlatıldığına göre rüzgarlara, yağmurlara sözü geçerdi. Biri yaz perisi, diğeri kış perisi olan kişilerin kızlarıyla evlendi. Bunlardan dört çocuğu oldu. İçlerinde en büyükleri olan Natoulouche (Natulu Şad) kral ilân edildi

Bu kral halkına Türk adını verdi. Farklı on eşinden olan ve hepsi

annelerinin aile isimlerini alan çocukları arasında özellikle Ohienche (Ahisen Şad) adında bir tanesi meşhur olmuştur. Bu zena yani dişi kurt lakabını taşıyordu. Bütün bu ananeler Türk milletinin bir dişi kurttan yani bu [Sayfa 274] isimle adlandırılan bir kadından meydana geldiği konusunda hemfikirdir.

Sayfa :276

یوتشبث

چین جهتنده برمدت تأمین صلح ایتدیسه‌ده تاتارستانده بویوك
زیانلره سبب اولدی . بولكده الك چوق آحیـنی ژه‌ئوژه‌نلر
چكدیلر. اونلردن صوكره‌ده چینلیلر متضرر اولدیلر. توركلرك
رئیسی كندیسنی دنیانك الك صاحب قوت و حكمدارى ظن
ایتدی .

سویشو
قامو
سه
٥٥١
ون هیه‌ن
ریوم قاتو

Sayfa 276

Bu girişim Çin tarafında bir süre barış sağladıysa da Tataristan'da büyük zararlara neden oldu. Bunun acısını da en çok Juan Juanlar çektiler. Onlardan sonra da Çinliler zarar gördüler. **Türklerin başkanı kendisini dünyanın en güçlü ve yetkili hükümdarı zannetti.**

Sayfa :344

چین ایمپراطوری توركلرك

علیهنده قیام ایتمك شویله دورسون، احوالك فنالغندن دولایی
عادتا بویوك خانك آرزولرینه تبعیت ایتمكه مجبوریت كوریبور،
دشمنلرینه ویردیكی امدادلره كوز قاپایوردی .

Sayfa 344

Çin imparatoru, Türklerin aleyhine isyan etmek şöyle dursun, halkın fenalığından dolayı **âdeta büyük Han'ın arzularına boyun eğmek zorunluluğunu hissediyor, düşmanlarına sağladığı yardımları görmemezlikten geliyordu.**

Sayfa :419

٥٨٣ توركك ایمپراطورلغنك معروض بولوندیغی قاریشیقلقلر اثناسنده
تاته‌نو ، آپوخانه معاونتده بولوندی . آپوخان اوزمان صوفور
شهرینه هجوم ایتمشدی . آپوخان غرب خانی اولمش ، فقط
٥٨٥ شاپولیوخان کندیسی موقعندن محروم براقمشدی . صوکره مظفریت
اونك طرفنه توجه ایدنجه تورکستانك الك ذی قدرت بر حکمداری
اولدی . ملتك سائر قسمندن آیریله‌بیله‌جك بر حاله کلدی .
هون قبه‌لو قدیم اوسیون الکاسنده ایلی نهری بوینجه یرلشدی . اوراده
غربی تورکلرینك ایلك خانی او اولمشدر . شرق طرفنده
شرق تورکلریله احتمال که ده ایرتیش نهریله محدود اولان حکومتی
غرب طرفنده لوجوهای Lou-tchou-hai نامی ویریلن
بر دکزه قدر امتداد ایدییوردی که بو پالوس مه‌توتیدن باشقه
بر یر اولاماز . چونکه رومالیلردن ضبط ایدیلن بو صوفور
شهری غرب خانه تابع ایدی .

Sayfa 419

Türk imparatorluğunun karşı karşıya kaldığı karışıklıklar esnasında Tateu, (Tardu) Apuhan'a (Aphan) yardımda bulundu. **Apuhan o zaman bu Süfur şehrine saldırdı.** Apuhan, Batı Han'ı olmuş fakat Şapuliyu Han kendisini bu makamından alıkoymuştu. Sonra zaferi o kazanınca Türkistan'ın en güçlü hükümdarı oldu. Milletin diğer kısmından ayrılabilecek bir hale geldi. Eski Wusun ülkesinde **İli** nehri boyunca uzanan bölgede yerleşti. Orada Batı Türklerinin ilk Han'ı o olmuştur. Doğu tarafında Doğu Türkleri ile ihtimal ki İrtiş nehri ile sınırlı olan hükümeti, Batı tarafından Louchouhai adı verilen bir denize kadar uzanıyordu. Bu Palus Matutid'den başka bir yer olamaz. **Çünkü Romalılardan alınan bu Süfur şehri, Batı Han'ına bağlı idi.**

Sayfa :491

— ٤٩١ —

بونلرك هپسی عینی بر ملتدن نشئت ایتمش اولمقله
برابر هر وقت بربرلرینه مربوط بولونمادیلر . ظهور ایدن
محاربات داخلیه ایجلرندن بر قسمنك آیریلوب عادتا یکی ملتلر
تشکیل ایتمه‌لرینه میدان ویردی . اصل تورکلرك یانه چکیلن
قابارلر Cabares ایشته بو قبیلدندر. بونلر صوکره پاتزیناسلرك
اشغال ایتدكلری یرلرده یرلشمشلردر. آرقه‌لرندن نسلر Neces،
ماجارلر، اورتوزرماتلر Ourtugermat ، تاریانلر Tarians؛
ژه‌ناقلر Genach ، قارلر Care ، قاسلر Caces ده کلدیلر.
بونلر هپ خوزار ملتنه منسوب ایدیلر . فقط سائر تورکلرله
برلشدیلر. اونلره کندی لسانلرینی دها دوغروسی لهجه‌لرینی
ویردیلر . چونکه بوتون بو تورکلر حتی تاتارستانده بیله
عن اصل بر ملت ایسه‌لرده مختلف طرفلره داغیلمه‌لری ،
اجنبی ملتلرله مناسبته کیریشمه‌لری دولاییسیله لسانلرنده فرقلر
حصوله کلمشدر.

قونستانتین پورفیر.

Sayfa 491

Bunların hepsi aynı milletten doğmuş olmakla beraber her zaman birbirlerine bağlı değillerdi. Ortaya çıkan iç çekişme ve savaşlarda bir kısmının ayrılıp adeta yeni milletler oluşturmalarına neden oldu. Asıl Türklerin yanına çekilen Kabarlar işte bu kabiledendir. Bunlar sonra Patzinasların ele geçirdikleri yerlere yerleşmişlerdir. Arkalarından Neseler, Macarlar, Urtugermatlar, Tariyanlar, Jenaklar, Karlar, Kaslar geldiler. Bunlar hep Hozar milletine mensup idiler. Fakat diğer Türklerle birleştiler. Onlara kendi dillerini, daha doğrusu lehçelerini verdiler. Çünkü bütün bu Türkler hatta Tataristanda bile bir millet iseler de farklı taraflara dağılmaları, yabancı milletlerle ilişkiye girişmeleri dolayısıyla dillerinde farklar meydana gelmiştir.

Sayfa :502

صوكره لرى توركار ياخود ماجارلر ايمپراطورلق اراضيسنه
يايلديلر ، بوتون تراكيايى تخريب ايتديلر

Sayfa 502

Sonraları Türkler ya da Macarlar İmparatorluk topraklarına yayıldılar, bütün Trakya'yı yakıp yıktılar.

تأليف وترجمه انجمنی طرفندن قبول ایدلمشدر

هونلرك، توركلرك، موغوللرك و دها سائر تاتارلرك

تاریخ عمومیسی

محرری :
دوكينيى Deguignes

مترجمی :
حسین جاهد

استانبول

طنين مطبعه سی — ١٩٢٤

Yayın ve Çeviri Komisyonu Tarafından Kabul Edilmiştir

HUNLARIN TÜRKLERİN MOĞOLLARIN VE SAİR DİĞER TATARLARIN TARİH-İ UMÛMÎSİ

Cilt 3

Yazar
Deguignes

Çeviren
Hüseyin Cahit

İstanbul
Tanin Matbaası-1923

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 1933		
Yazar	: Deguignes (Çeviren: Hüseyin Cahit)		
Cild	: Gri		
Ebadı	:		
	En	: 13 cm.	
	Boy	: 20 cm	
Sayfa Adedi	: 446		

یدنجی کتاب

هونه‌ی‌قه تورکلری

تاتارستانده هونلرك انقراض تامی بوملتی محو ایتمك شویله دورسون بالعکس دها زیاده انتشار ایتمه‌لرینه خدمت ایتمشدر . بو واسع الکالره ، حتی آوروپایه داغیله‌رق برچوق مهم اقوامه منشأ اولدیلر . بونلرده ذی شوکت ایمپراطورلقلر وجوده کتیردیلر . تورکلرك تأسیس ایتدیکی ایمپراطورلغك چینی و آوروپایی تیتره‌تمش اولدیغنی یوقاریده کورمشدك . ایشته شیمدی‌یکی برتورك ایمپراطورلغندن دها بحث ایده‌جکز که چینلیلر ایچون اوته‌کندن دها آز مدهش اولمامشدر . بو ایمپراطورلغی تأسیس ایدن‌وهمان وقتون تاتارستانه حاکم اولان هونه‌ی قه‌لر دوغرودن دوغرویه قدیم هونلرك نسلندن کلیورلردی . سائر تاتارملتلری کبی ، حتی متمدن قوملر کبی، بونلرکده تاریخی بر طاقم افسانه‌لرله باشلار

Yedinci Kitap

HOEYİKA TÜRKLERİ

Tataristan'da Hunların ortadan kalkması, bu milleti mahvetmek şöyle dursun daha çok yayılmalarına yardımcı olmuştur. Bu geniş ülkelere hatta Avrupa'ya dağılarak birçok önemli kavimlerin ataları oldular. Bunlar da çok büyük imparatorluklar kurdular. **Türklerin kurduğu imparatorluğun Çin'i ve Avrupa'yı titretmiş olduğunu yukarıda görmüştük.** İşte şimdi, yeni bir Türk İmparatorluğundan daha bahsedeceğiz ki Çinliler için yukarıda sözedilenden daha az kudretli olmamıştır. Bu imparatorluğu kuran ve hemen hemen bütün Tataristan'ı elinde bulunduran Hoeyikalar doğrudan doğruya **Hunların neslinden** geliyorlardı. Diğer Tatar ulusları gibi **-hatta medenî kavimler gibi-** bunların tarihi de bir takım efsanelerle başlar.

Sayfa : 56

. بوخان مملكتلريني اقربالرندن بغرا خان ،
طوغان خان وعلى تكين آراسنده تقسيم ايتمشدر . سلجوق
توركلرى بغرا خان زماننده كنديلريني كوسترمكه باشلامشلردر.

Sayfa 56

Bu Han, ülkelerini akrabalarından Buğra Han, Doğan Han ve Uluğ Tekin arasında bölüştürdü. **Selçuk Türkleri Buğra Han zamanında kendilerini göstermeye başlamışlardır.**

Sayfa : 57

مسلمانلرله اك صيقى مناسباتده بولونان ايلك تاتارستان
قوملرى هونه‌ى قه‌لر اولمشلردر. بونلر عرب وايران مورخلرى
طرفندن ، ماوراءالنهره كلوب يرلشمش اولان سائر توركارله
قاريشديرلمشلردر. بوتون بو توركلر خليفه‌لرك ايمپراطورلغنه آقينلر
ياپمقدن آرتق خالى قالمامشلردر . صوكره‌لرى غرب جهتنه
دوغرو دها زياده صوقولديلر. برچوق سلاله‌لر تشكيل ايتديلر.
بو سلاله‌لر خليفه‌لرك الندن برچوق ولايتلرى ضبط ايتمشلردر.
عادى تورك اسيرلرى مصرى ضبط ايده‌رك اوراده تولونلر
واخشيديه Ykhschidites نامى آلتنده يرلشديلر . غزنويلر
نامى ويريلن برطاقم توركلرده خوراسانى وهندستانك برقسمنى
ضبط ايتديلر . بونلردن صوكره سلچوقيلر ظهور ايده‌رك
برقاچ قوله آيريلديلر . برقول ايرانده يرلشدى ، بغدادى
آلدى . حكومتلرى آنطاكيه‌دن توركستانه قدر امتداد
ايديوردى . ايكنجى قول كرمانده وايرانك هندستانه جوار
سائر ولايتلرنده حكمران اولدى . اوچنجى قولك حركتى
آنجق استانبول بوغازى توقيف ايده‌بيلدى . بونلر بوتون
آناطولى‌يى روملرك الندن آلديلر . نهايت دردنجى برقول
حلبده وشامده يرلشدى. عينى زمانده برسورو تورکمن ارمنستانه
و بوتون هم جوارولايتلره داغيله‌رق اورالرده كوچوك برنسلكلر

Sayfa 57

Müslümanlarla çok sıkı ilişkide bulunan ilk Tataristan kavimleri Hoeyikalar olmuştur. Bunlar, Arap ve İran yazarları tarafından Maveraünnehir'e gelip yerleşmiş olan diğer Türklerle karıştırılmışlardır. Bütün bu Türkler halifelerin imparatorluğuna akınlar yapmışlardır. Sonraları Batı yönüne doğru daha fazla sokuldular. Birçok sülaleler meydana getirdiler. **Bu sülaleler, halifelerin elinden birçok ili almışlardır.** Esir Türkler Mısır'ı ele geçirerek orada Tulunlar ve İhşidiye adlarını aldılar ve oraya yerleştiler. **Gazneliler** adı verilen bir takım Türkler de Horasan ve Hindistan'ın bir kısmını ele geçirdiler. Bunlardan **sonra Selçuklular ortaya çıkarak** birkaç kola ayrıldılar. **Bir kol İran'da yerleşerek, Bağdat'ı aldı.** Ele geçirerek yönettikleri bölgelerin sınırları Antakya'dan Türkistan'a kadar uzanıyordu. **İkinci kol Kirman'da ve İran'ın Hindistan'a yakın** diğer illerini ele geçirerek yönetmeye başladı. **Üçüncü kolun hareketini** ancak İstanbul Boğazı tutabildi. Bunlar bütün Anadolu'yu Rumların elinden aldılar. Sonuç olarak, **dördüncü bir kol Halep'te ve Şam'da yerleşti. Aynı zamanda birçok Türk gurupları Ermenistan'a ve bütün yakın bölge illerine dağılarak oralarda küçük prenslikler kurdular.**

Sayfa : 169

باقی .

قالان عسکری طوپلایه‌رق مدافعه‌یه حاضرلانمق دها مناسب
اوله‌جغی مطالعه‌سنده ایدیلر . پرنس دیدی‌که : « اوغلم ،
بختدن محروم براقلمش بر عائله‌نك بدبخت بر فردی اولمقله
برابر بوکون ایمپراطورلق ادعاسنه قالقه‌بیلیرمی ؟ قانوتسو
تصوراتمزدن خبردار اولونجه باعث اوله‌جغکز فلا کتلرك
مسئولیتنی هپ سزه یوکله‌ته‌جکدر . » پرنس ، قوماندانلرینك
مطالعاتنه رغماً بو فکرده اصرار ایتدی .

Sayfa 169

Geriye kalan askeri toplayarak savunmaya hazırlanmanın daha uygun olacağı görüşünde idiler. Prenses dedi ki: "Oğlum, tahtı elinden alınmış bir ailenin talihsiz bir üyesi, bugün imparatorluk iddiasında bulunabilir mi? Bundan doğacak sorumlulukların tamamı size ait olacaktır." Prenses, kumandanlarının görüşlerine rağmen bu fikrinde ısrar etti.

Sayfa : 204

. بوقوملر
زراعتله مشغولدرلر . بك چوق حيوان بسلرلر . حكمدارلرينه
بك مربوطدرلر . خايطه‌لرده غريب برعادت واردر. اوسمه‌يى
لرك برچوجوغى دنيايه كلنجه بو چوجوق بوتون كويلرده
دولاشديريلير . هرقادين كنديسنه سوت ويرير . بدرينك أوينه
آنجق سوتدن كسيله‌جك برياشه كلديكى زمان اعاده اولونور .
بوندن دولايى بوتون خلق كنديني بوكنج پرنسك اقرباسى كبى
تلقى ايده‌رك اونك اوغورنده وارلريني يوقلريني، حياتلريني فدا
ايدرلر . ايشته قتانلرك بوكونكى حاللرى بودر . بوكا باقه‌رق
چين ايله تاتارستانك دنياده بويوك انقلابانه سببيت ويردكلرى

Sayfa 204

Bu kavimler tarımla uğraşırlardı. Pek çok hayvan beslerler ve hükümdarlarına da pek bağlıdırlar. Haitalarda garip bir âdet vardır: Usemeyilerin bir çocuğu dünyaya gelince bu çocuk bütün köylerde dolaştırılır. Her kadın kendisine süt verir. Babasının evine ancak sütten kesilecek bir yaşa geldiği zaman geri getirilirdi. Bundan dolayı bütün halk kendisini bu genç prensin akrabası gibi görerek, onun uğrunda varlarını yoklarını ve hayatlarını feda ederlerdi. İşte Kitanların bu günkü halleri budur. Buna bakarak Çin ile Tataristan'ın dünyada büyük yenileşmeye sebep oldukları

Sayfa : 205

— ۲۰۵ —

نتیجه‌سنی چیقارمق لازم کلیر . اکتساب قوت وشوکت ایتمش
اولان تاتار قوملرینك قسم اعظمی ابتدا چینك شمالنده قالمشلر،
چینلیلر کندیلرینی اورادن طرد ایده‌جك درجه‌ده کسب قوت
ایدنجه غرب طرفنه چکیلمشلردر . روما ایمپراطورلغی بو
باربارلرك کثرتی آلتنده ییقیلدی . ایران برمدت اونلرك تحت
تابعیتنده قالدی . عرب ایمپراطورلغی‌ده حکم ونفوذلری آلتنه
آلدیلر . دکز دالغه‌لرینه بکزه‌ین بو تاتارلر متصل بربرلرینی
سوروب دوردولر .

[sayfa 205] sonucunu çıkarmak gerekir. Yeterince güç kazanmış olan Tatar kavimlerinin büyük çoğunluğu, Çin'in kuzeyinde kalmışlar, Çinliler kendilerini oradan atabilecek kadar güçlenince Batı tarafına çekilmişlerdir. Roma İmparatorluğu bu barbarların çoğalması sonucunda yıkıldı. İran bir süre onların yönetimi altında kaldı. Arap İmparatorluğunu da yönetimi ve etkisi altına aldılar. Deniz dalgalarına benzeyen Tatarlar, devamlı birbirlerini sürüp dururlar.

Sayfa : 207

دوقوزنجی کتاب

١

بنی طولون تورکلری

تورکلر بوتون تاتارستان قطعه‌سنه حاکم اولدقدن ، عربلرده ماوراءالنهرده و تورکستان حدودلرنده بویوك فتوحاتده بولوندقدن صوکره بو ایکی ذی قدرت ملت بربرلرینه دشمن کسیلمکده گیجیکمه‌دیلر . بربرلریله اوزون مدت محاربه‌لرده بولوندیلر. بربرلرندن بر چوق اسیرلر آلدیلر. عربلرك اللرینه اسیر دوشن تورکلر خلیفه‌لرك امپراطورلغی ایچنه داغیلدیلر ، باشلیجه امیرلرك اسیری اولدیلر . بر چوقلری‌ده خلیفه‌لرك سراینده استخدام ایدیلدی . الك باربار کیمسه‌لر بیله تعلیم

Sayfa : 207

و تربیه یه قابلیتلی اولدقلری جهتله اسلامیت آدابی دائره‌سنده
تعلیم و عرب ایمپراطورلغی پرنسلری و اکابری آراسنده تربیه
ایدیلن تورکلر علوم و فنون ایله، سیاسیات ایله مشغول اولدیلر.
١٤

Sayfa 207

Tulunoğlu Türkleri

Türkler, bütün Tataristan bölgesini ele geçirdikten, Araplar da Maveraünnehir'de ve Türkistan sınırlarında büyük zaferler kazandıktan sonra, bu iki güçlü millet birbirlerine düşman kesilmekte gecikmediler. Birbirleriyle uzun süre savaştılar. Birbirlerinden birçok esirler aldılar. Arapların ellerine esir düşen Türkler halifelerin imparatorluğu içine dağılarak, başlıca emirlerin esiri oldular. Birçokları da halifelerin sarayında görevlendirildiler. En barbar insanlar bile eğitilebileceğinden, bu Türkler de İslâmi anlayış çerçevesinde Arap prensleri ve asilleri tarafından eğitilmişler; bilim, teknik ve siyasetle uğraşmışlardır.

Sayfa : 210

بومدن .
دولایی عرب ایمپراطورلغی ایچون دها تهلکه‌لی اولمشلردی .
دائما استقلاله متمایل اولان بو تورکلر، بویوك ولایتلرك
اداره‌سنه کچنجه اوراده صاحب مطلق کسیلمکی دوشوندیلر .

Sayfa 210

Bundan dolayı Arap İmparatorluğu için daha tehlikeli olmuşlardır. **Sürekli bağımsızlık fikrinde olan bu Türkler,** illerde yönetim işleriyle uğraşmaya başlayınca oralarda tek yetkili olarak davranmaya başladılar.

Sayfa : 211

بزم قراللرمزدن برینك جسارتی اولماسه ایدی
فرانسه، احتمالكه اونكله برابر دها سائر شمال مملكتلری ده
مسلمانلرك زنجیر اسارتی طاشیمق مجبوریتنده قالەجقدی .
فقط بو قدر واسع بر حكم و نفوذ عربلر ایچون مشئوم بر
نتیجه ویردی.

Sayfa 211

Bizim krallarımızdan birinin cesareti olmasaydı, Fransa ve onunla beraber daha başka kuzey ülkeleri de Müslümanların boyunduruğu altına girmek durumunda kalabilirlerdi. Fakat bu kadar sınırsız güç ve nüfuz, Araplar için kötü bir sonuç getirdi.

Sayfa : 215 — ٢١٥

(حضرت) محمدك وفاتندن صوكره هنوز ضعيف
وعربستانك بعض حوالیسنه منحصر بولونان ایمپراطورلغی
اوزون مدت دوام ایده‌میه‌جك كبی كورونیوردی . فقط
كندیسنه خلف اولان ابوبكر اسلاملر آراسنه تفرقه دوشمه‌سنه
منع اولدی ، پیغمبرك تصورلرینه دوام ایتدی . عاصیلری
وبالخاصه ، پیغمبر اولدیغنی سویله‌ین و آرقه‌سنه برچوق عرب
طوپلایان برینی تنكیل ایله‌دی . چوق كچمه‌دن سوریه‌وفلسطینه
اردو سوق ایده‌بیله‌جك حاله كلدی . مسلمانلر روماليلرله
حربه كیریشدیلر . ابوبكرك خلفی عمر زماننده ایرانه كیردیلر .
اوزون برمدتدن بری موجود اولان ساسانیان ایمپراطورلغی
مغلوبیته اوغرادی . بو یوزدن انقراضی تعجیل ایدلمش اولدی
سوریه‌ده شام ، حمص ، قدس ودها سائر شهرلر مسلمانلرك
النه كچدی . اورادن مصره كیردیلر .

Sayfa 215

Hazreti Muhammed'in ölümünden sonra henüz Taif ve Arabistan'ın bazı bölgelerini içine alan imparatorluğu uzun süre devam edemeyecek gibi görünüyordu. Fakat kendisinin ardılı olan Ebubekir Müslümanlar arasında anlaşmazlık olmasına engel oldu. Peygamberin planlarını uygulamaya devam etti. Asileri ve özellikle, peygamber olduğunu söyleyen ve arkasına birçok Arap toplayan birini etkisizleştirdi. Çok geçmeden Suriye ve Filistin'e ordu gönderebilecek hale geldi. Müslümanlar Romalılarla savaşa başladılar. Ebubekir'in ardılı Ömer zamanında İran'a girdiler. Uzun bir süreden beri var olan Sasani İmparatorluğu yenilgiye uğratıldı. Bu yüzden yıkılışı daha hızlı oldu. Suriye'de Şam, Humus, Kudüs daha başka şehirler Müslümanların eline geçti. Oradan Mısıra girdiler.

Sayfa : 216

. مسلمانلر ایمپراطورلغنك بدایتنده فتوحات اوقدر سریع وناکهانی اولمشدیکه بوعربلر یونان ایمپراطورلغنی محو ایتمه‌دن ، تاتارستانده وهندستانده دها ایلری‌یه کیتمه‌دن آرتق یکی فتوحاتده بولونامازلردی . بورالری‌ایسه خلیفه‌لرك مقرندن پك اوزاق مملکتلر ایدی . یالکز اسپانیا یکی بر فتوحات ساحه‌سی تشکیل ایتدی . مع‌مافیه یونانلیلرله حرب ایدیلدی. دوکولن قانلرك ثمره‌سی‌اولمق اوزره بعض‌موقعلر آله‌کچیریلدی. امویلرده سائر بوتون ایمپراطورلقلرکبی منقرض‌اولدیلر . بر پرنس اسپانیایه قاچدی . اوراده امیه عائله‌سنك شانی اعلا ایتدی . شرقده‌ده امویلر ایمپراطورلغنك انقراضی اوزرنده عباسیلر تأسس ایدییورلردی .

عربلر تورکستانده‌ده بعض فتوحاته‌نائل اولمشلردی. کاتلی اردولرله ایلی نهرینه قدر ایلریله‌مشلردی. ماوراءالنهرجوارنده یرلشمش اولان برچوق تورکلر ، یوقاریده‌سویله‌دیکمز وجهله عربلر طرفندن اسیر ایدیلمشلردی . عربلر ایمپراطورانی داخلنده بویوك براسیر تجارتی واردی . خلیفه‌لر بوتورك اسیرلرندن اشترا ایتدیلر . صوکره‌لری ، کندی تبعه‌لرینك حکم ونفوذندن قورقدقلری جهتله اونلرك یرنه بونلری استخدام ایتمکی مناسب کوردیلر . الك ابتدا خلیفه معتصم بو اسیرلره برقیمت واهمیت‌ویره‌رك اردولرینه داغتدی. حکمدار طرفندن محابت وحمایت کوردکلرندن دولایی کستاخلغی

آرتیران بواجنبی عسکرلر بغداد اهالیسی ایچون تحملفرسا
برحاله کلدیلر. بو وقوع بولان شکایتلری دیکله مکدن بیقان خلیفه
تورکلرك کستاخلقلرینه برخاتمه چکمکدن ایسه سرمن رای Sarmanrai
• چکیلمه‌یی ترجیح ایتدی. خلیفه متوکل زماننده بو امیرلرك
خلیفه‌نك حیاتنه سوء قصد ایتدکلری کورولدی . مستنصر
اونلرك یاردیمیله تخته چیقدی . مستعین تاجی اونلرك الندن
آلدی . نهایت اوقدر نفوذ کسب ایتدیلرکه امپراطورلغی
کیف مایشاء اداره‌یه باشلادیلر؛ اك بویوك و کوزل ولایتلری
کندیلرینه براقمغه خلیفه‌یی مجبور ایتدیلر . بونلر اویله کستاخ
بعه ایدیلرکه متبوعلرینی تیتره‌تیورلردی . رتبه ومناصبی
ظاهراً خلیفه ویریور کبی کوروندیکی حالده حقیقتده بونلر
توجیه ایدییورلردی .

خلیفه‌لر امپراطورلغی داخلنده حکومت ادعاسنه جرأت
ایتمش اوّلان ایلك تورك ، احمد بن طولون Thouloun در .
تحن-اصلی باغارغار یاخود شاتو تورکاری نسلندن ایدی. بونلرك
تاریخ الاسحق ابوالفراج
منشانی یوقاریده کورلمشدر [۱]. پدری طولون [۲] ، خلیفه
مأمونك کوله‌سی ایدی . ۲۲۰ تاریخ هجریسنده و ۸۳۵ تاریخ
میلادیسنده بغدادده تولد ایتمش اوّلان احمد برچوق مزیتلره
مالکدی. تورکلرك اعتمادینی قازانمشدی. ذهننده بویوك تصورات

[۱] بوندن اولکی کتابه مراجعت .
[۲] هجرتك ۲٤۰ تاریخنده [۷۵٤ میلادی] وفات ایتمشدر .

Sayfa : 218

بسلەمکە باشلادی . ملتده کندیسنە دائما مفاخر اولدی . بدرینك احراز ایتمش اولدیغی بوتون مناصبی خلیفە متوکل اوکا توجیە ایتدی . مؤخراً شام والیلکنە تعیین ایدیلدی . احکام قرآنیەیە رعایتی [١] ، ایلکی ، عدالتی ، علوم وفنونە محبتی سایەسندە بوتون مسلمانلر اراسندە وجباری حسبیلەدە توزکار بیننده اشتهار ایتدی .

احمد ابوالمحاسن جنسنە ٨٦٨ وقتیلە خلیفە زماننده عمرو نامنده برعرب قوماندانی طرفندن روماليلرك اللرندن ضبط ایدیلن مصر اوزمان خلیفەلر ایمپراطورلغنك اك کوزل ولایتلرندن برینی تشکیل ایدیوردی . خلیفە معتزە بویوك خدمتلر ایفا ایتمش اولان احمد بو ولایتە نائل اولدی [٢] . معتزك خلافتدن محروم براقلق ایستەدیکی مستعینی احمدك اولدیرتدیکنە دائر بعض دیدیقودیلر موجود ایدی . احمدك حکم ونفوذی یالکز مصرە منحصر دکلدی . خلیفە ، فرات نهرینە قدر سوریەیی‌دە اونك ادارەسنە ویرمشدی . بو والیدن باشقە مصردە دوغرودن دوغرویە خلیفەیە مربوط وورکو طوپلامق وظیفەسیلە مکلف بویوك برمأمور دها واردی . غایت زنکین اولدیغی جهتلە اوراده بویوك برحکم ونفوذ اکتساب ایتمشدی . احمد اوندن بك قیمتدار هدیەلر آلدی .

---

[١] ابو حنیفە مذهبنە سالکدر .

[٢] ٢٥٤ تاریخ هجریسی رمضاننده .

Sayfa : 219

— ٢١٩ —

مع مافيه آرالرنده حسد ظهور ايتدى. هرايكيسى ده بربرلرينى
خليفه‌نك كوزندن دوشورمكه اوغراشديلر . احتمالكه احمد
سنه ٨٦٩ مغلوب وله‌جقدى . فقط اوصيراده معتزك وقوع وفاتى [١]
بومنازعاته نهايت ويردى . احمد ينه مصر واليلكنده
ابقا ايديلدى .

Sayfa 216

Müslümanlar İmparatorluğu'nun, başlangıcında zaferleri o kadar seri ve birden bire olmuştu ki; Yunan İmparatorluğu'nu mahvetmeden, Tataristan'da ve Hindistan'da daha ileriye gitmeden artık yeni zaferlere girişemezlerdi. Buraları ise halifelerin yaşadıkları şehirden çok uzak ülkelerdi. Yalnız, İspanya yeni bir zafer kazanma bölgesi oldu. Böyle olmakla birlikte Yunanlılarla savaşıldı. Dökülen kanların karşılığı olmak üzere bazı yerler ele geçirildi. Emeviler de diğer bütün imparatorluklar gibi yıkıldı. Bir prens İspanya'ya kaçtı. Ümeyye ailesinin şanını yüceltti. Doğu'da Emeviler İmparatorluğu'ndan sonra Abbasiler Devleti kuruluyordu.

Araplar Türkistan'da da bazı yerleri ele geçirmeyi başarmışlardı. Büyük bir orduyla İli nehrine kadar ilerlemişlerdi. Maveraünnehir'e yakın bir yerde yerleşmiş olan birçok Türk, yukarıda söylediğimiz gibi Araplar tarafından esir edilmişlerdi. Arap İmparatorluğu dahilinde yoğun bir esir ticareti vardı. Halifeler bu Türk esirleri arasında parayla esir satın aldılar. Sonraları kendi halkının yönetime etki yapmasından korktukları için onların yerine, bu Türk esirleri yerleştirmeyi uygun gördüler. İlk halife Mutasım, bu esirlere çok önem verdi ve bunları ordularında görevlendirdi. Hükümdar tarafından korunma ve kollanmalarından dolayı bu yabancı askerlerin küstahlığı [sayfa 217] arttı. Bu durum, Bağdat halkı için dayanılmaz bir hale geldi. Bu olaylarla ilgili şikayetleri dinlemekten bı-

kan halife Türklerin küstahlıklarına son veremektense, Sarmanray'a çekilmeyi tercih etti. Halife Mütevekkil zamanında bu esirlerin halifeye karşı bir suikast düzenledikleri görüldü. Müstansır onların yardımıyla tahta çıktı. Müsta'yen tacı onların elinden aldı. Sonunda o kadar etkili oldular ki imparatorluk yönetimi içerisinde başına buyruk hareket etmeye başladılar. Halife en büyük ve en güzel illeri bunlara bırakmak zorunda kaldı. Bunlar öyle küstah bir halk idiler ki kendilerine bağlı olanları titretiyorlardı. Rütbe ve yetki görünüşte halifeye verilmiş gibi görünmesine rağmen, gerçekte Türkler bu yetkileri kullanıyorlardı.

Halifeler imparatorluğu içerisinde, yönetim iddiasına cesaret etmiş olan ilk Türk, Ahmet Bin Tulun'dur. Aslında Bağargar yahut Şato Türkleri soyundandır. Bunların kökenleri yukarıda açıklanmıştır. Babası Tulun, Halife Memun'un kölesi idi. H.220 ve M. 835 Bağdat'ta doğmuş olan Ahmet'in birçok yeteneği vardı. Türklerin güvenini kazanmıştı. Zihninde büyük fikirler[Sayfa 218] beslemeye başladı. Milleti de kendisine sürekli yardımcı oldu. Babasının taşıdığı bütün yetki ve ünvanları, Halife Mütevekkil ona da verdi ve Şam valiliğine atandı. Kur'an-ı Kerim hükümlerine bağlılığı, iyiliği, adaleti ve bilimsel çalışmalara karşı duyduğu ilgi sayesinde bütün Müslümanlar arasında ve cesaretinden dolayı da Türkler arasında şöhret kazandı.

Bir zamanlar Amr adında bir Arap kumandanı tarafından Romalıların elinden alınan Mısır, o zaman halifeler imparatorluğunun en güzel illerinden biriydi. Halife Mutaz'a büyük hizmetler yerine getirmiş olan Ahmet bu ili ele geçirdi. Mutaz'ı hilafetten yoksun bırakmak istediği Müstain'i, Ahmet'in öldürdüğüne dair bazı dedikodular ortaya çıktı. Ahmet'in güç ve nüfûzu yalnız Mısır'la sınırlı değildi. Halife, Fırat nehrine kadar Suriye'yi de onun yönetimine vermişti. Bu validen başka Mısır'da doğrudan doğruya halifeye bağlı ve vergi toplamakla görevli büyük bir memur daha vardı. Gayet zengin olduğundan dolayı orada büyük bir güç ve nüfuz kazanmıştı. Ahmet ondan, çok kıymetli hediyeler aldı [Sayfa 219] Böyle olmakla beraber aralarında düşmanlık ortaya çıktı. Her ikisi de birbirlerini halifenin gözünden düşürmeye uğraştılar. Muhtemelen Ahmet yenilmiş olmalı. Fakat o sırada Mutaz'ın ölümü ile bu kavga son buldu. Ahmet yine Mısır valiliğiyle görevlendirildi.

Sayfa : 220

توركلرك يابدقلرى تجاوزات متماديه نتيجه سنده صارصيلمش
اولان عرب امپراطورلغى انقسامه اوغرامغه باشلامشدى .

Sayfa 220

Türklerin yaptıkları devamlı saldırıların sonucunda sarsılmış olan Arap imparatorluğu gerilemeye başlamıştı.

Sayfa : 227

احمدك وفاتندن صوكره اوغلى ابوالجيش خماروية عسكر طرفندن حكمدار انتخاب اولوندى [١] . اون بش ياشنده ايدى.

ابوالمحاسن
عرس المنصورى
ابوالفدا
بن بطريق

Sayfa 227

Ahmet'in ölümünden sonra Ebul Ceyş Humaruye asker tarafından hükümdar olarak kabul edildi 15 yaşındaydı.

Sayfa : 232

ابوالمحاسن

بو حكمدار تخته چيقديغى وقت مصر شهرنده اويله بنالر
يابديردى كه حشمت و عظمتلرى مسلمانلرى صنايع نفيسه يه
اهميت ويرمز بازبازلر كبى تلقى ايدن كيمسه لرى حيرتده براقير.
انشا ايتديرديكى محتشم سرايك اطرافنده بيوك باغچه لر واردى.
مصرده حس ايديلن شدت حرارتدن بوراده مصون قالق قابل

Sayfa : 233

اولوردی. شرق حکمدارلرینك عطالت و رخاوت حسارینی
ممنون ایده‌بیله‌جك هرشی بوراده موجود ایدی. طرحلر
یاسمنلردن و دها سائر چیچکلردن یاپلمشدی. بونلر قرآن
سوره‌لرینی ارائه ایده‌جك صورتده تنظیم ایدلمشلردی. بو
چیچکدن یازیلری اوقومق قابلدی. خورما آغاجلرینك اطرافی
یالدیزلی باقیرله محاط ایدی. ایچلرنده قورشون بورولر ترتیب
ایدیلمشدی. اوجلری دیشاری‌یه متوجه‌ایدی. آغاجلك اطرافنده
بو صورتله متعدد چشمه‌لر وجوده کلیوردی. بر طرفده‌دورلو
دورلو قوشلرله دولو بویوك بر اخشاب قوله واردی. بر از
اوزاقده بر صالون کورولیوردی که دیوارلری ماوی بویانمش
و آلتونلرله یالدیزلانمشدی. حکمدارك وبوتون قاریلرینك آغاج
اوزرینه بویا ایله یاپلمش رسملری بوراده کوروليوردی. بو
هیکللرك باشلرینه‌الماسلرله مزین تاجلر موضوع ایدی. قولاقلرنده
کوپه‌لر طاقلمشدی. اوزرلرینه الك زنکین قماشلردن یاپلمش
اثوابلر کیدیرلمشدی. منسوب اولدیغی دینده رسم کناه اولمقله
برابر بو حکمدارك بویله‌شیلره مراقی واردی. زمان اداره‌سنده
صنایع نفیسه ترقی ایتدی.

Sayfa 232

Bu hükümdar tahta çıktığı zaman Mısır şehrinde öyle binalar yaptırdı ki ihtişam ve büyüklükleri, Müslümanları güzel sanatlara önem vermez barbarlar olarak kabul eden kimseleri hayrete dü-

şürdü. Yaptırdıkları muhteşem sarayın etrafında büyük bahçeler vardı. Mısır'ın aşırı sıcaklarından burada korunulabilirdi. [sayfa 233] Doğu hükümdarlarının tembellik ve miskinlik duygularını memnun edebilecek herşey burada vardı. Bölmeler, yaseminlerden ve daha başka çiçeklerden yapılmıştı. Bunlar Kur'an surelerini gösterecek şekilde düzenlenmişti ve bu çiçeklerden yazıları okumak mümkündü. Hurma ağaçlarının etrafı yaldızlı bakırla çevrilmişti. İçlerine kurşun borular döşenmişti. Uçları dışarıya doğru yönelmişti. Ağacın etrafında bu şekilde birçok çeşmeler vardı. Bir tarafta türlü türlü kuşlarla dolu büyük bir ahşap kule vardı. Biraz uzakta bir salon görülüyordu ki duvarları maviye boyanmış ve altınlarla yaldızlanmıştı. Hükümdarın ve bütün eşlerinin ağaç üzerine boya ile yapılmış resimleri burada görülüyordu. Bu heykellerin başlarına elmaslarla donatılmış taçlar konulmuştu. Kulaklarına küpeler takılmıştı. Üzerlerine en zengin kumaşlardan yapılmış elbiseler giydirilmişti. Bağlı olduğu dinde resim günah olmakla beraber bu hükümdarın böyle şeylere merakı vardı. Onun döneminde güzel sanatlar çok ilerlemişti.

Sayfa : 235

گزیده عسکرلردن

مزکب ، غایت مکلف ومزین صورتده ملبس بر مفرزۀ

عسکریه ده وجوده کتیرمشدی

Sayfa 235

Güzel elbiseler giyinen ve çok iyi bir şekilde donatılmış askeri bir birlik de oluşturmuştu.

Sayfa : 257

نوری جعفری

سامانی سلالەسی خوراسان وماوراءالنهر کبی بحر خزره
مجاور اولان ولایتلری خلیفەلرك الندن المشدی بوراده
تقریباً ۸۷٤ تاریخ میلادیسندن بری حکمران اولیوردی .
اوجوارده بریردن نشئت ایتمش برتورك اولان ، بناءعلیه
هوئەیقه تورکلرینه منسوب بولونان آلپ تکین بوسلالەنك دربلو
ایکنجی حکمداری اسماعیلك کولەسی ایدی .

Sayfa 257

Samanî sülalesi Horasan ve Maveraünnehir gibi Hazar Denizi'nin çevresinde olan illeri halifelerin elinden almış idi. Burada yaklaşık M. 874 yılından bu yana hüküm sürüyordu. O bölgenin bir bölümüne yayılmış olan Hoeyika Türklerine mensup bir aileden olan **Alp Tekin** , bu ailenin ikinci hükumdarı İsmail'ın kölesiydi

Sayfa : 259

مصادمەیە باشلامادن اول ، دشمنلرینك تفوقنی بیلن
آلپ تکین عسکرلرینك فکرینی استمزاج ایتمشدی . بوقدر آز
برعسکرله احراز موفقیت قابل اولامایەجغندن باشلرینك
چارەسنی دوشونملرینی ، چونکه کندی یاننده قالقله اولومدن
باشقه بر شیئه انتظار ایدەمەیەجکلرینی ، منصورك قوماندانی
ایله مدا کرەیە کیریشمەلری حقلرنده ایی اولەجغنی سویله -
مشدی . هپسی بردن ، کندیسنك سعادتنه اشتراك ایتدکلری
کبی فلاکتنەده اشتراك ایتمکه عزم ایتمش اولدقلرینی ، عینی
تهلکەیە نفسلرینی القا ایدەجکلرینی جواباً سویلدیلر
آلپ تکین بو مظفریتدن صوکره اوجوارده حاکم کسیلدی .

Sayfa 259

Çarpışmaya başlamadan önce düşmanlarının başarılarını bilen Alp Tekin, askerlerinin fikrini öğrenmişti. Bu kadar az bir askerle başarı kazanmanın mümkün olamayacağından başlarının çaresine bakmalarını, çünkü kendi yanında kalmanın onlara ölümden başka birşey getirmeyeceğini, Mansur'un kumandanı ile görüşmelerinin kendileri için daha iyi olacağını söylemişti. Hepsi birden kendisinin mutluluğuna katıldıkları gibi felaketine de katılmaya kararlı olduklarını, kendisinin karşılaşacağı her türlü tehlikeye karşı yanında yer alacaklarını söylediler.

Alp Tekin bu zaferden sonra o bölgenin tek hakimi oldu.

Sayfa : 264

يمين الدوله لقبيله تسميه ايديلن محمود ايلك غزنوى حكمدارى
كى تلق ايديلك لازم كلير . سامانيلرى هيچ كوردن دور
(١) ٣٨٧ تاريخ هجريسنده .

Sayfa : 265

طوتمايوردى . اونلردن دها صاحب قوت اولديغى جهتله
كونك برنده سامانيلر حكومتنك كندى ادارەسنه كچەجكنى
دوشونيور ، سامانى سراينده امرادن بعضيلرينك بنك كسب
نفوذ ايتمەسنه چاليشيوردى . آلپ تكين ايله سبكتكينك جنوبده
هندستان طرفلرنده يابدقلرى كبى شمالده‌ده بروالينك تأسس ايتمەسى
محمودك آمالنه سكته ويرەبيليردى. اونك ايچون، فائق و بكتورون
Bactouroun نامنده ديكر بر اميرك سامانى سراينده چيقاردقلرى
كورولتولره اشتراك ايتمكى مناسب كوردى [١] . بوقاريده بحث
ايتديكمز حكمدار نوح ٩٩٧ تاريخ ميلاديسنده وفات ايدەرك
تاجى اوغلى منصوره براقمشدى . بكتورون ايله فائق ودهاسائر
امرا بو حكمدارى خلع ايتديلر ، كوزلرينه ميل چكديرديلر.
كوچوك ياشده بولونان عبدالملكى تخته چيقارديلر . بونك
چوجوقلغى اثناسنده ايمپراطورلقده حاكم مطلق كسيلمكى اميد
ايديورلردى . جريان ايتمش اولان احوالك كافەسندن خبردار
بولونان محمود بو ايكى اميرك حركتنى تقبيح ايتدى . فقط
سوزلرى مسموع اولماديغى ايچون اردوسنك باشنه كچەرك
خوراسان اوزرينه يورودى . فائق ايله بكتورون يكى سامانى
حكمدارى ايله برلكده ، اونك اوزنكيلرنى طوتەرق بو حال
ايله محمودك قارشيسنه چيقديلر . محمود ، طلب ايتدكارى صلحه
راضى اولدى . فقط يكى اختلافات چوق كچمەدن تكرار حرب

سنه
٦٦٨
ابوالفدا
دربلو
نويرى

Sayfa : 266

تولید ایتدی . محمود جریده غلبه چالەرق بونلری غایت شدتله
تعقیب وفراره مجبور ایتدی . فائق ایله عبدالملك بخارایه ،
بکتورون نیشابوره ، اورادن جرجانه کیتدیلر . محمود هراته
کیردی . خوراسانی ضبط ایتدی . اوراده سامانیلر نامنه ارتق
خطبه اوقونمادی .

ابوالفدا بن‌شونه — بوصیراده بکتورون ایله فائق بخاراده برلشمشلردی . اوراده
بوتون قوتلرینی طوپلایەرق تکرار محموده هجوم ایتدیلر . فقط
بو اثناده فائقك وقوع وفاتی سامانیلری اوقدر ضعیف
دوشوردی که آرتق هیچ برشیئه جسارتلری قالمادی . دیکر
طرفدن توزکلرك خانی ایلك ایلخان محموده و دها سائر امرایه
قارشی عبدالملکه معاونت بهانه‌سیله مهم براردو باشنده بخارا
ابوالفدا بن‌شونه — اوزرینه یورودی . بکتورونی و حرکتنه مانع اولمق ایسته‌ین
سائر امرایی اسیر ایدەرك بخارایه کیردی [١] . عبدالملك اسیر
ایدیلدی . زنجیربند ایکن اولدی . کندیسندن اول حکومت
سوردیکی حالده امرانك ترتیباتیله خلع اولونمش اولان معصوره
حبسه قونولدی . سامانی سلاله‌سی تمامیله سوندی . بو عائله‌دن
آرتق ابراهیم اسمنده برشهزاده‌دن باشقه کیمسه قالمامشدی . اوده
یاشنده برمقدار عسکرله برقاچ سنه ولایتدن ولایته دولاشدی .
نهایت محمودك عساکریله وقوعه کلن برمصادمه‌ده مقتول دوشدی .
بوصورتله ، سامانیلرك مالك اولدقلری یرلرك کافه‌سی ، یعنی

Sayfa : 267

خوراسان ایله رانسوقسان ـ ماوراء سیحون Transoxiane
قطعه‌سنك برقسمی محمودك تحت اداره‌سنه کچدی . اوزمان
بغدادده حکمران اولان خلیفه قادربالله بوتون بوواسع الکالرك
حکمدارلغنی اوکا توجیه ایله‌دی . برخلعت احسان ایتدی .
یمین‌الدوله و امین‌المله عنوانلرینی ویردی . فقط محمود بو
عنوانلره نظر استخفاف ایله باقدی . اونلری کندی نفوذ
واقتدارینك یك دونده کوردی .

محمود ، ممالکنی جنوب طرفلرینه دوغرو توسیع ایتمك
ایسته‌یوردی. فقط اول امرده تورکلرك خانندن امین اولمادن
بوحربه کیریشه‌مزدی . ایلك ایلخان ایله برمعاهده یاپدی .
قیزینی آلدی. آرتق خوراسان ولایتیله غزنه‌حقنده برقورقوسی
قالمایجه هندستانه کیردی [١] . هندستانك اك ذی قدرت
حکمداری جبال Dgebal ایدی [٢] . بوهند حکمدارینك
اوچ یوز فیلی واردی . بو سفرك تفصیلاتی معلوم دکلدر .
یالکز شوقدر بیلنیورکه برخیلی محاربه‌لر وقوعه کلدی .
جبال ایکی کره اسیر دوشدی ایکی دفعه‌ده‌ده عالیجنابانه
سربست براقلدی . فقط تکرار محمودك النه دوشوبجه ،
مملکتنك قانونلری موجبنجه ملنجی اوغلنه ترکه ، کناهلرینك
جراسی اولمق اوزره کندی کندیسنی یاقمغه مجبور قالدی .

سنه ١٠٠١
ابوالفدا
دربلو
ابوالمحاسن

محمود بو مملکتدن بویوك غنائم آلدی . اسلامیتی هندستانده نشر ایتدی . صوکره هندستانی براقدی . بوتون اوجسیم ممالکی قطع ایده‌رك خوارزمه کیردی . اوراسنی‌ده تحت تسخیره آلدی . اورادن ، بر اردو ایله بلخه یاقلاشمش اولان تورك خانه قارشی یورودی . خان مغلوب اوله‌رق جیحون نهرندن اوته طرفه کچدی . جیحون نهری ایکی ایمپراطورلغك حدودی اولدی .

سنه ١٠٠٢ دربلو ابوالفدا ابوالمحاسن

محمود غزنه‌یه غازی عنوانیله عودت ایتدی . فقط غزنه‌ده آنجق یکی برسفره حاضرلانه‌جق قدر قالدی . غزنه‌یه جوار سجستان والیسی خلف Khalaf عادتا برحکمدار مستقل کبی حرکت ایتمکده و تات That قلعه‌سنی تحکیم ایله مکه باشلامشدی[1] . محمود بو عاصی‌یه قارشی یورودی . خلف ، محاربه ایچون دکل عرض انقیاد ایتمك و قلعه‌نك آناختارلرینی ویرمك ایچون حرکت ایتدی . محمودی ، کندیسنك سلطانی اولمق اوزره طانیدی . اوزمانه قدر مجهول اولان بو عنوان مسلمان حکمدارلری آره‌سنده صوکرا مستعمل برحاله کلدی . محمودك خوشنه کیتدی . ابتدا بو عنوانی اوطاشمشدر ، و قتیله حکمدارلرملك عنوانی آلیرلردی . صوکرالری بو عنوان قیمتدن دوشدی . سلطانلره تابع و خراجکذار حکمدارلره و یرلمکه باشلادی .

خلف مأموریتنه اعاده اولوندی . همان بر آز صوکره

Sayfa : 269

محمودك علوجنابی اونوته‌رق سلاحه صاریلدی ، تورکارك
خانه استناد ایتمکه چالیشدی . محمود درحال بوزایه قوشدی ،
عاصی‌یی مغلوب ایتدی . جرجان ولایتنه کوندردی . اوراده
درت سنه براقدی . صوکره نیشابورك جوبسده
جردین Khaidern قلعه‌سنه نقل ایده‌رك وفاتنه قدر طوتدی . بر
سنه خانی محبسده براقه‌رق محمودك سفرلرینی تعقیب ایده‌لم . محمود
١٠٠٤ ابوالفدا تکرار هندستانه دونه‌رك [١] مولتانك Moultan ك اوته
١٠٠٥ طرفنده ایندوس نهری جوارلرنده غایت مستحکم بهاطیه Hebatah
ابوالفدا دربلو قلعه‌سنی ضبط ایله‌دی . بوتون اوواسع مولتان ولایتنی ضبط
ایله [٢] بیدا Bida اسمنده برقرالی اورادن قاچیرتدی ،
طالبحار قلعه‌سنه التجایه مجبور براقدی . صوکره بوقلعه‌یی
محاصره ایده‌رك قرالی اسیر آلدی . خزینه‌لرینی ، حکمدار
لباسنی وتوشاغنی اغتنام ایله‌دی . بوموفقیتی متعاقب مملکتنه
عودت ایله ایلك خانه قارشی قوءق اوزره علی‌العجله
ماوراءالنهره قوشدی .

تورکارك خانی، محمودك غیبوبتندن بالاستفاده قوماندانلرندن
سباش تکینی وجعفر تکینی بر اردو ایله خوراسانه سوق
ایتمشدی . محمود طرفندن هرات والیسی اولان آرسلان
جاذب تکین درحال کیفیتدن حکمدارینی خبردار ایله‌دی.

Sayfa 264

Muiniddin Devle lâkâbıyla anılan Mahmut'u ilk Gazneli Hükümdarı olarak kabul etmek lazım gelir. Samanîleri dikkatle gözlüyordu. **[Sayfa 265]** Onlardan daha kuvvetli olduğu düşüncesiyle günün birinde Samanîler hükümetinin kendi yönetimine geçeceğini umuyor, **Samanî sarayındaki bazı emirlerin güç kazanmamaları için çalışıyordu.** Alp Tekin ile Sebük Tekin'in güneyde Hindistan taraflarında yaptıkları gibi kuzeyde bir valinin bağımsızlığını ilân etmesi Mahmut'un arzularını engelleyebilirdi. Onun için Faik ve Bektorun adında başka bir emirin Samanî sarayında çıkardıkları **kargaşaya katılmayı uygun gördü. Yukarıda bahsettiğimiz Hükümdar Nuh, M. 997 ölünce tacı oğlu Mansur'a bırakmıştı. Bektorun ile Faik ve daha başka emirler bu hükümdarı tahttan indirdiler, gözlerine mil çektirdiler. Küçük yaşta bulunan Abdülmelik'i tahta çıkardılar.** Bunun çocukluğu esnasında imparatorlukta tek yetkili olmayı ümit ediyorlardı. Gelişmeleri haber alan Mahmut, bu iki emirin davranışını onaylamadı. **Fakat, sözünü dinletemediği için ordusunun başına geçerek Horasan üzerine yürüdü. Faik ile Bektorun yeni Samanî Hükümdarı ile birlikte onun üzengilerini tutarak bu şekilde Mahmut'un karşısına çıktılar.** Mahmut, talep ettikleri barışa razı oldu. Fakat çok geçmeden tekrar savaş **[Sayfa 266]** başladı **Mahmut, savaşta bu emirleri yendi,** bunları takip ederek kaçmak zorunda bıraktı. Faik ile Abdülmelik Buhara'ya, Bektorun Nişabur'a, oradan Cürcan'a gittiler. **Mahmut, Herat'a girdi.** Horasan'ı ele geçirdi. **Orada artık Samanîler adına hutbe okunmadı.**

Bu sırada Bektorun ile Faik Buhara'da birleşmişlerdi. Orada bütün kuvvetlerini toplayarak tekrar Mahmut'a karşı saldırıya geçtiler. Fakat bu esnada Faik'in ölümü Samanîleri çok zayıf düşürdüğü için artık hiç bir şeye cesaretleri kalmadı. **Diğer taraftan Türklerin hanı İlig İlhan, Mahmut'a ve daha başka emirlere karşı Abdülmelik'e yardım bahanesiyle önemli bir ordunun başında Buhara üzerine**

yürüdü. Bektorun'a ve hareketine engel olmak isteyen diğer emirleri esir ederek Buhara'ya girdi Abdülmelik esir edildi Zincire vurulu olarak öldü Yönetimde bulunduğu sırada, kendisinden önce emirlerin düzenlediği bir oyunla tahttan indirilmiş olan Mansur da hapse konuldu **Samanî ailesi tamamiyle söndü** Artık bu aileden İbrahim isminde bir şehzadeden başka kimse kalmamıştı O da yanında bir miktar askerle birkaç yıl ilden ile dolaştı. **Sonunda Mahmut'un askerleriyle meydana gelen bir çarpışmada öldü. Böylece Samanîlerin sahip oldukları yerlerin tamamı yani** [Sayfa 267] **Horasan ile Transaksan bölgesinin bir kısmı Mahmut'un yönetimine geçti. O zaman Bağdat'ta yönetimde bulunan Halife Kadirbillah bütün bu geniş ülkelerin hükümdarlığını ona verdi. Bir hilat giydirdi. Muinüddin Devle** [Dinin yardımcısı] **ve Eminü'l-melle ünvanlarını verdi. Fakat Mahmut bu ünvanları dikkate almadı. Onları kendi nüfuz ve iktidarının çok altında gördü.**

Mahmut, devletini ve topraklarını güney taraflarına doğru genişletmek istiyordu. Fakat herşeyden önce **Türklerin Hanı'ndan emin olmadan bu** savaşa girişemezdi. İlig İlhan ile bir anlaşma yaptı. Kızını aldı Artık Horasan ili ile Gazne hakkında bir korkusu kalmayınca da Hindistan'a girdi Hindistan'ın en güçlü hükümdarı Cibal idi. Bu Hint Hükümdarı'nın 300 fili vardı Bu seferin ayrıntıları bilinmemektedir Yalnız şu kadarını biliyoruz ki birçok savaş yaptılar Cibal iki kere esir düştü İki defada da büyüklük örneği olarak serbest bırakıldı Fakat tekrar Mahmut'un eline düşünce, memleketinin kanunları gereğince Tacioğlu'na buraları bıraktı Günahlarının cezası olmak üzere kendi kendisini yakmak zorunda kaldı **[Sayfa 268] Mahmut, bu ülkeden büyük savaş geliri elde etti. İslâmiyeti Hindistan'a yaydı. Sonra Hindistan'ı bıraktı. Bütün o büyük ülkeyi geçerek Harezm'e girdi. Harezm'i de yönetimi altına aldı. Oradan, bir ordu ile Belh'e yaklaşmış olan Türk Hanı'na karşı yürüdü. Han'ı yendi ve Ceyhun nehrinin diğer tarafına geçti. Ceyhun neh-**

ri iki imparatorluk arasında sınır oldu.

Mahmut, Gazne'ye Gazi ünvanı ile döndü. Gazne'de ancak yeni bir sefere hazırlanacak kadar kaldı. Gazne'nin yanındaki Sucistan'ın valisi Halef, sanki bağımsız bir hükümdar gibi hareket etmeye ve Tat kalesine yığınak yaparak sağlamlaştırmaya başlamıştı. Mahmut bu asiye karşı yürüdü Halef, savaş için değil bağlılığını bildirmek ve **kalenin anahtarlarını** vermek için hareket etti. Mahmut'u, kendisinin sultanı olarak tanıdı. O zamana kadar bilinmeyen bu ünvan, sonraları müslüman hükümdarları tararfından kullanılır oldu. Mahmut'un hoşuna gitti. **Bu ünvanı ilk defa o taşımıştı.** Vaktiyle hükümdarlar, Melik ünvanını alırlardı Sonraları bu ünvan kıymetten düştü. Sultanlara bağlı ve haraç veren hükümdarlara verilmeye başlandı.

Halef, görevine döndü. Hemen sonra **[Sayfa 269]** Mahmut'un iyiliğini unutarak silaha sarıldı **Türklerin Hanı'na güvenerek** onu yanına çekmeye çalıştı Mahmut derhal buraya gitti. Âsiyi yendi Cürcan iline gönderdi. Orada dört yıl alıkoydu Sonra Nışabur'un güneyindeki Cerdin kalesine yollayarak ölümüne kadar burada tuttu. Biz, Halef'i hapiste bırakarak Mahmut'un seferlerini takip edelim. Mahmut tekrar Hındistan'a dönerek Moltan'ın öte tarafında İndus nehri yakınındaki çok iyi bir yerde kurulmuş olan Bahatya kalesini ele geçirdi Bütün o geniş Moltan iline hakim oldu. **Bida** isminde bir kralı oradan kaçırttı Talicar Kalesi'ne kaçmak zorunda bıraktı Sonra bu kaleyi kuşatarak kralı esir aldı Hazinelerini, hükümdarlık elbisesi ve kuşağını aldı. Bu başarının sonrasında ülkesine döndü. **İlig Han'a karşı koymak üzere alelacele Maveraünnehir'e gitti.**

Türklerin Hanı, bu fırsattan istifade ederek kumandanlarından Sepaş Tekin'i ve Cafer Tekin'i birer ordu ile Horasan'a göndermişti. Mahmut'un, Herat valisi olan Arslan Cazib Tekin, derhal bu durumdan hükümdarını haberdar etti.

Sayfa : 270

— ٢٧٠ —

. تورکلره قارشی علی العجله یورودی .
تورکلرله قارشیلاشه‌رق اونلری همان خوراسانی ترك ایتمکه
واوقسوس نهرندن اوته‌طرفه چکیلمکه مجبور ایله‌دی . بو
صورتله پوسکورتولمش اولان ایلك ایلخان، قدر نامنده دیکر
بر خاندن امدادایسته‌دی. بوخان اللی بیك سواری قوتیله اونك
یانینه کلدی . ایکی خان اوقسوس نهری کچه‌رك بلخ اوکنده
اردو قوردیلر . محمود نماز قیلدقدن ، اللهك لطف وعنایتنی
استرحام ایله‌دکدن صوکره بیاض بر فیله راکباً تورك اردوسنه
قارشی یورودی. ایلك خانك بولوندیغی محلك اطرافنی چویردی.
محمودك فیلی بوخانی بارکیرینك آیاقلرینك آلتندن چکوب
آلدی . یاننده حرب ایدنلر ایسه بوحیوانك آیاقلری آلتنده
چیکنندی .

Sayfa 270

Alelacele Türklerin üzerine yürüdü. Türklerle karşılaşarak onları hemen Horasan'ı terk ederek, **Oksus nehrinin öte tarafına çekilmek zorunda bıraktı. Bu suretle püskürtülmüş olan İlig İlhan, Kader adındaki diğer bir Han'dan yardım istedi. Bu Han elli bin süvari kuvveti ile onun yanına geldi**. İki Han Oksos nehrini geçerek Belh önünde ordugâh kurdular. Mahmut namaz kıldıktan, Allahın lütuf ve yardımını diledikten sonra beyaz bir file binerek Türk ordusuna karşı saldırıya geçti. İlig Han'ın bulunduğu bölgeyi kuşattı. Mahmut'un fılı bu Han'ı atının ayaklarının altından çekip aldı. Yanında savaşanlar ise bu hayvanın ayakları altında ezildi.

Sayfa : 271

. هندستانك

بو قراللرّ قرالی سلطان محموددن صاحه طالب اولدی . اللی
فیل ایله غایت عظیم مقدارده بر ویرکو ویرمك شرطیله صلحی
دربلو استحصال ایده‌بیلدی. بوصلح هندستانده تجارتك انکشافنه پك
چوق خدمت ایتمشدر . آرتق مسلمان کاربانلری هندستانه
اولکندن دها زیاده امنیت ایله کیدوب کلمکه باشلادیلر .
غزنه‌نك شمال غربیسنده غورGhour یعنی اووا یاخود

*
غور = افغانستان خطه سنده بدخشانه قریب
بر مملکت اسمی * هجم *

*Gur= Afganistan'ın hıttasında [bölgesinde] Bedehşar'a karıb [yakın] bir memleket ismi "Hecm"

Sayfa : 272

چوقور بر دیلن کوچوك بر الکا واردی . هند ایله بونك
سنه ۱۰۱۰ آراسنده‌راودرRavreالکاسی کائندی. اسکی ایران حکمدارلری
نسلندن رطاقم پرنسلر بورایه چکیلمشلردی . اوراده ظاهری
بر استقلال ایچنده یاشایورلردی . بحر خزر ایله غانژ نهری
آراسنده‌کی بوتون الکالره صاحب اولان سلطان کندیسه
بوقدر جوار برالکایی تحت تسخیره المق آرزوسندن منع نفس
ایده‌مدی. چوقدن بری بوراده حکومت سورن محمد بن سوری‌یه
هجوم‌ایتدی [۱] . مؤخراً غزنویلری محو ایدن غوریلر بونك
نسلندن کلیرلر. سلطانك النه اسیر دوشن محمد ، کیزله‌دیکی
بر یوزوك ایله کندیسنی زهرلیه‌رك اسارتنه نهایت ویردی .
اورادن محمود عرب طرفلرینه‌دوغرو یورودی ، غورشیستانه
قدر کیردی ، شار الکاسی اله کچیردی .

Sayfa : 272

کیسه‌یه ویرکو ویرمزلر.

Sayfa : 273

٢٧٣.

چونکه کیسه اونلری ویرکو تأدیه‌سنه اجبار ایدرمز.
محمودك بورایه یالکز برآقین یاپمقله اکتفا ایتمش اولماسی،
چارلرك او داغلر ایچنده دائما حرولمش بولونمالری پك محتملدر.
بوقدر صرپ و یالچین بر مملکتده، بوقدر وحشی طبیعتلی بر
سنه قومدن بر استفاده تأمینی قابل دکلدی. محمود مملکتنه
١٠١٢ دوندیکی وقت مصر خلیفه‌سی حاکمدن مکتوبلر آلدی. حاکم
ابوالمحاسن کندیسنی خلیفه طانیماسنی طلب ایدیوردی. محمود بو مکتوبلری
کمال استخفافله تلقی ایده‌رك بغداد خلیفه‌سی قادره کوندردی.
١٠١٣ صوکره تورکارله حرب ایتدی [١]. طوغان نامنده‌کی خانه
ومعقلرینه بویوك بر غلبه چالدی.

Sayfa 271

Hindistan'ın bu krallar kralı, Sultan Mahmut'tan barış için ricada bulundu. Elli fil ile çok büyük oranda bir vergi vermek şartıyla barışı sağlayabildi Bu barış Hindistan'da ticaretin gelişmesi yönünde çok yararlı olmuştur Artık Müsluman tüccarlar Hindistan'a ülkelerine daha guvenli bir şekilde gidip gelmeye başladılar.

Gazne'nin kuzey doğusunda Gur yanı **ova** yahut **[sayfa:272] Çukuryer denilen küçük bir ülke vardı.** Hind ile bunun arasında Ravre ülkesi bulunuyordu **Eski İran hükümdarları soyundan** bir takım prensler buraya çekilmişlerdi. Orada görünüşte bağımsız olarak yaşıyorlardı. Hazar Denizi ile Ganj Nehri arasındaki bütün ülkelere sahip olan sultan, bu kadar geniş bir ülkeyi yönetimi altına almak arzusundan geri duramadı Çoktan beri burayı yöneten Mehmet,

Suriye'ye saldırıya geçti Gaznelileri mahveden Gurlular bunun soyundan gelirler. Sultanın eline esir düşen Mehmet, gizlediği bir yüzük ile kendisini zehirleyerek esirliğine son verdi. Mahmut oradan batı yönüne doğru yürüdü. **Gurşistan'a** kadar girdi. Şar ülkesini ele geçirdi.

Sayfa : 274

— ٢٧٤ —

. محووده پایتخته عودته مجبور قالدی . اورادن

ابوالمحاسن بو خوارزم قطعه‌سنه یورودی . بوکاده دامادی مأمونك عصیانی

سنه ١٠١٦ سببیت ویرمشدی[١]. خوارزمشاه عنوانی آلان مأمون

بوولایتك والیسی ایدی . بنال تکین ایله بعض غیرممنونلر اونی

سلطانه قارشی عصیانه تشویق ایتمشلردی. محمود خوارزمه واصل

اولونجه عاصیلری دائرهٔ اطاعته صوقدی. خوارزمك اداره‌سنی

آلتون طاشه توجیه ایله‌دی .

ابوالفدا هندستان اوقدر واسع بر مملکتدرکه محمود ایچون هرسنه

شجاعتنی کوسترمکه یکی بر میدان عرض ایدییوردی . ذاتاً بو

هند سفرلرینی بر وظیفهٔ دینیه کبی تلقی ایتمکده ایدی . مقصدی

اسلامیتی اوراده ممکن اولدیغی قدرچوق نشرایتمکدن عبارتدی.

Sayfa 274

Mahmut da başkentine dönmek zorunda kaldı. Oradan Harezm bölgesine doğru ilerledi. Mahmut'un buraya hareket etmesine damadı Memun'un isyanı sebep olmuştu. **Harezmşah ünvanını alan Memun, bu ilin valisiydi.** Bagal Tekin ile bazı memnun olmayanlar onu sultana karşı isyana kalkışmaya zorladılar. Mahmut Harezm'e ulaşınca asileri kendisine bağlı bir hale getirdi. Harezm'in yönetimini **Altıntaş'a** verdi.

Hindistan o kadar geniş bir ülkeydi ki Mahmut gücünü göstermek için yeni bir olay meydana getiriyordu. Zaten bu Hind seferlerini bir dinsel görev gibi kabul etmekteydi. Amacı İslâmiyeti orada mümkün olduğu kadar çok yaymaktı.

Sayfa : 275 — ٢٧٥ —

بونی متعاقب برقاچ سنه بو بیوك فاتحك نه صورتله وقت
كچیردیكی حقنده تاریخ بزه هیچ بر معلومات ویرمیور .
صوكره تكرار هندستانده حربه كیتدی [١] . بوراده دسترس
اولدیغی غنائمدن بر قسمنی خلیفه یه كوندردی . برمدت
سنه ١٠١٩ صوكره [٢] هندستانه تكرار بر سفر اجرا ایتمك تصورنده
ابو المحاسن ایدی . بوندن خلیفه یی ده خبردار ایتدی . محمود بغداده كی
١٠٢٦ عباسی خلیفه سنه پك مربوط ایدی . مصرده كی فاطمی خلیفه سنه
هیچ تحمل ایده میوردی

Sayfa 275

Bunu takip eden birkaç yıl bu büyük fatihin ne şekilde **vakit geçirdiği hakkında tarih bize hiçbir bilgi vermiyor.** Sonra, tekrar Hindistan'a savaşa gitti. Burada elde ettiği ganimetten bir kısmını halifeye gönderdi. Bir süre sonra Hindistan'a tekrar bir sefer düzenlemek fikrindeydi. Bundan halifeyi de haberdar etti. **Mahmut, Bagdat'daki Abbasi halifesine çok bağlı idi.** Mısır'daki Fatımî halifesine hiç tahammul edemiyordu.

Sayfa : 276

ابوالمحاسن هندستانك بوتون بوترونلرینه صاحب اولان محمود ،

Sayfa : 277

— ٢٧٧ —

مسلمان حکمدارلرینك اك ذی‌قدرتی واك زنکینی حاله‌کلدی .
صم سومنات الکاسنده دابشه‌لیم Dabschelim نسلندن
بر رال بر راقدی . بونلر هندستانده اوزون مدت حکومت ایتمش
اسکی بر عائله ایدی . فقط حقرنده کافی درجه‌ده معلوماتمز
اولمادیغی ایچون کندیلرندن بوراده بحث ایده‌میه‌جکز . محمود
سنه غزنه‌یه عودت ایدنجه جامعلره برچوق تبرعاتده بولوندی . بوتون
١٠٢٧ بو فتوحات عظیمه‌دن خلیفه‌یی خبردار ایتدی[١]

شمدی‌یه‌قدر بو حکمدارك شمالده تورکلرله یاخود هندستانده
مشرکلرله حرب ایتدیکنی کوردك . حکم و نفوذلری بغداده
خلیفه‌لری تحت انقیاده آله‌جق درجه‌ده کسب وسعت ایتمش
اولان آل بویه‌یه هجوم ایتدیکنه دائر تاریخده برقیده تصادف
ایتمه‌یورز . آل بویه بر قاچ قوله منقسم ایدیلر محمود بونلرك
عراق عجمنده حکمران اولان قسمیله حال اختلافه کیردی .
فخرالدوله حین وفاتنده ممالکنی اوغلی اون اوچ یاشنده مجدالدوله
رستم Rostan ، براقشدی . ملیکه سیده Seïdat غایت مقتدر
برقادین ایدی . ایمپراطورلغك اداره‌سنی اله آلدی . اوغلنه
وصایت ایتمکه باشلادی . محمودك آمال حریصانه‌سنی بیلیوردی .
بوتون اعتناسنی بونکله خوش کچینمکه تخصیص ایتدی .

مجدالدوله‌ده براز بویوینجه کندیسی اداره حکومت ایتمك
ایسته‌دی . وزراعظمانی مشهور فیلسوف ابوعلی ابن‌سینایه
توجیه ایتدی . والده‌سنی حکم و نفوذدن محروم براقدی . بو ترتیس

[١] ٤١٦ تاریخ هجریسنده .

Sayfa : 278

لارستانده بر قلعه‌یه چکیلمکه مجبور اولدی . قلعه قوماندانی کندیسنه عرض خدمت ایله‌دی. بر اردو ترتیب ایتدی. پرنس بو اردو ایله ری Rey قربنده اوغلنه هجومه کیتدی . مجدالدوله ایله وزیری ابن‌سینا اسیر دوشدیلر. سیده زمام حکومتی تکرار اله آلدی . فلاکت و ادبارنده جسارت واعتماد کوستردیکی قدر سعادت و اقبالنده‌ده عدالت وحکمت ایله تمیز ایتمشدی . بوتون تبعه‌سنه کندیسنی سودیردی وحرمت حسی ویردی . برپرده آرقه‌سندن بوتون مجلسلره‌ریاست ایلردی. فقط سفرایی یوزی آچیق اوله‌رق قبول ایدیوردی. چوق کیمسه‌دن اوغلنی عفو ایده‌رك تکرار تخته چیقاردی . یالکز اوکا نصیحت ویرمك وحکمدارلق کبی زور بر مسلکده رهبر اولمق ایله اکتفا ایتدی . سلطان محمود بونلرك مملکتنی اله کچیرمك آرزوسنده ایدی . هیچ دکاسه سلطان اوله‌رق طانینق یعنی سکه کندی نامنه ضرب ایدیلمك ، خطبه‌لرده اسمی اوقونمق ایسته‌یور ، ویرکو آلمق فکرینی بسله‌یوردی . بونلردن برینی طلب ایچون سیده‌نك سراینه سفیرلر کوندرمشدی. سیده محموده شو جوابی ویردی: «زوجم متوفا حکمدارك زماننده سزك حکم ونفوذ کزدن دائما قورقدم . جسارتکزك سزی بر حکمداره هجومه سوق ایده‌بیله‌جکنی دوشونیوردم. شیمدی زوجم اولدی. بن دول بر قادینم. بر چوجوغك وصیسی‌یم. حکومتده نائب موقعنده بولونیورم. آرتق سزدن هیچ قورقوم قالمامشدر.

Sayfa : 279

—٢٧٩—

جونكه علو جنابكزك بك بويوك اولديغنه امين اولديغم ايچون
بمله سلاحلركزى اوجمكه قالقه‌مازسكز. عقل ودرايتكز بك
درين اولديغى ايچون بر محاربه‌نك وقوعى بزم اراده‌مزه تابع
ايسه‌ده نتيجه‌سى دائماًشكوك اولديغنى تقدير ايدرسكز. بكا
قارشى اميد ايتديككز موفقيته نائل اولديغكز تقديرده بر
دول قادينه و كوچوك بر چوجوغه غلبه چالمش اولمق مجبا
شان وشرفكزى آرتديراجقميدر؟ مغلوب اولديغكز تقديرده
او قدر عظيم الكالرى تحت تسخيره آلدقدن صوكره بر
قادينك اوكنده فراره مجبور اولمش بر حكمداره هركس
نه ديه‌جك ؟»

سنه ١٠٢٩ ابوالفدا

بو مكتوب برنسك اميد ايتديكى نتيجه‌يى حصوله
كتيردى. محمود تصوراتنك اجراسنى باشقه بر وقته تعليق
ايده‌رك ذاتاً اختيار بولونان سيده‌نك وفاتنى بكله‌مكه قرار
ويردى. چوق كچمه‌دن سيده وفات ايتدى [١]. جريان ايدن
احوال محمودك انتظارينه موافق چيقدى. كنج حكمدار دائمى
بر سفاهت ايچنده ياشايوردى. ذكادن محروم ايدى. حكومته
كوز ديكمش اولان امرانك منازعاتى مملكتى تفرقه‌يه
دوشوردى. باشليجه اوچ امير بر فرقه تشكيل ايتمشلردى.

Sayfa 276

Hindistan'ın bütün bu zenginliklerine sahip olan Mahmut, **[Sayfa 277]** Müslüman hükümdarlarının en güçlü ve en zengini haline geldi. Samsumenat ülkesinde Dabeşelim neslinden bir kral bıraktı. Bunlar Hindistan'da uzun süre yönetimde bulunmuş eski bir aile idi. Fakat haklarında yeterli derecede bilgimiz olmadığı için kendilerinden burada bahsedemeyeceğiz.

Mahmut, Gazne'ye gelince camilere bağışta bulundu Bütün bu büyük zaferlerden, halifeyi bilgilendirdi.

Şimdiye kadar bu hükümdarın kuzeydeki Türklerle yahut Hindistan'da Müslüman olmayanlarla savaştığını gördük. Güç ve nüfuzları ta Bagdat'da halifeleri etkileyecek derecede büyük olan Alboya'ya saldırdığına dair herhangi bir bilgiye rastlamıyoruz. Alboya, birkaç kola ayrılmış idi. Mahmut bunların Irak'ta yönetim sahibi olan kısmıyla karşı karşıya geldi. Fahrüddevle ölmeden önce ülkesini oğlu 13 yaşında ki Mecidüddevle Rüstem'e bırakmıştı. Melike Seyyide gayet güçlü bir kadın idi. İmparatorluğun yönetimini eline aldı. Oğlu adına yetkileri kullanmaya başladı. Mahmut'un arzusunu biliyordu. Bütün gayretiyle onunla iyi geçinmeye çalıştı.

Mecidüddevle [Devletin şerefi] de biraz büyüyünce kendisi yönetimi eline almaya çalıştı. Veziriazamlığa meşhur filozof Ebû Ali İbni Sina'yı atadı. Annesinin elindeki yetkileri alarak onu bu güçten yoksun bıraktı. Bu prenses, [Sayfa 278] Laristan'da bir kaleye çekilmek zorunda kaldı. Kale kumandanı kendisine hizmet edeceğini bildirdi. Bir ordu düzenledi. Prenses bu ordu ile Rey yakınındaki bir yerde oğluna saldırı düzenledi. Mecidüddevle ile İbni Sina esir düştüler. Seyyide yönetimin iplerini tekrar eline aldı. Kötü günlerinde gösterdiği cesaret ve güven kadar mutluluk döneminde de adalet ve ilim yönleri belirgin bir şekilde ortaya çıktı. Bütün halkına kendisini sevdirdi ve saygı duyulacak bir kişilik olduğu hissini verdi. Bir perde arkasından bütün meclislere başkanlık ederdi. Fakat sofrayı yüzü açık olarak kabul ediyordu. Çok geçmeden oğlunu affederek tekrar tahtına çıkardı. Yalnız, ona nasihat vermek ve hükümdarlık gibi zor bir meslekte rehber olmak ile yetindi. Sultan Mahmut bunların ülkesini ele geçirmek arzusundaydı. Hiç değilse sultan olarak tanınmak, yani paranın kendi adına basılmasını, hutbelerde isminin okunmasını istiyor, vergi almak fikrini güdüyordu. Bunlardan birini talep için Seyyide'nin sarayına elçiler göndermişti. Seyyide Mahmut'a şu cevabı verdi; "Merhum eşimin hükümdarlığı zamanında sizlerin güç ve nüfuzunuzdan sürekli korktum. Cesaretinizin, sizi gayet cesur bir hükümdara saldırıya yöneltebileceğini düşünüyordum. Şimdi eşim öldü. Ben dul bir kadınım. Bir çocuğun vasisiyim . Hükümette de naib [vekil] makamında bulunuyorum. Artık sizden hiç korkum kalmamıştır. Çünkü bağışlayıcılığınızın çok büyük olduğuna emin olduğum için benimle si-

lahlarınızı ölçmeye kalkamazsınız. Akıl ve dirayetimiz çok derin olduğu için bir savaşın olması bizim elimizde ise de sonucun daima belirsiz olduğunu takdir edersiniz. Bana karşı ümit ettiğiniz başarıya ulaştığınız taktirde bir dul kadına ve küçük bir çocuğa karşı zafer kazanmış olmak acaba şan ve şerefinizi arttıracak mıdır ? Yenildiğiniz zaman o kadar büyük ülkelerin yönetimini ele aldıktan sonra, bir kadının önünden kaçmak zorunda kalan bir hükümdara herkes ne diyecek?"

Bu mektup, prensesin ümit ettiği sonucu getirdi. Mahmut, düşüncesinin uygulamasını başka bir zamana erteleyerek, zaten ihtiyar bulunan Seyyide'nin ölümünü beklemeye karar verdi. Çok geçmeden de Seyyide öldü. Ortaya çıkan durum, Mahmut'un beklentilerine uygun bir hal aldı. Genç hükümdar sürekli bir zevk ve eğlence içinde yaşıyordu. Zekası kıttı. **Hükümete göz dikmiş olan emirlerin birbirleriyle olan mücadeleleri ülkeyi kargaşaya düşürdü.** Hirbiri bir yöne çeken başlıca üç emir, birbirleriyle savaşıyorlardı.

Sayfa : 285

دربلو

بوقدر مملکتلرك فاتحی اولان محمود، خلیفه‌یه فوق‌العاده
بر هیئت سفارت کوندردی . اسلامیت اوغورنده ایفا
ایتدیکی خدماته مقابل اولمق اوزره یالکز بر عنوان مفخرت
ایسته‌یوردی . بونلری آنجق خلیفه‌لر توجیه ایده‌بیلیرلردی .
بوکا نائل اولمق ایچون برچوق رجالرده بولونمق لازمدی .
بو ، شرقلیلرده غریب برسیاستدر .

هر دورلو حکم و نفوذدن محروم قالمش بر خلیفه‌نك الك قوتلی
حکمدارلر رکابنده یورودرلر ، آتنك دیزکینلرینی یاخود
اوزنکیلرینی طوتارلردی . سلطانلر خلیفه‌یه قارشی بو وظائفی
ایفا ایدرلردی . فقط بو دینی برشی اولمقدن زیاده خلقه
خوش کورونمك ایچوندی . چونکه خلق خلیفه‌نك عجز
وضعفنه تحمل ایدردی ، خلیفه‌یی صفتیله مظهر حرمت اولماماسنه
تحمل ایده‌مزدی. محمود قورو بر عنوان ایچون اوزون مدت بیهوده
یره یالواروب دوردی . نهایت خلیفه ، محمودك بغداد اوزرینه
یورومه‌سندن قورقه‌رق آرزوسنی اسعاف ایتدی . مع مافیه

Sayfa : 286

— ۲۸٦ —

ينه قورنازلق طريقنه صاپلدى . محمود بر كوله‌نك اوغلى ايدى .
خليفه ، محموده ولى ديه ايكى معنالى برعنوان ويردى . بو ،
دوست ، صاحب ، خادم ، اوشاق معناسنه ايدى . خليفه‌نك
مقصدينى آكلايان محمود يوزبيك آلتون شكلدن عبارت برهديه
تقديم ايله بوكلمه‌يه بر حرف علاوه‌سنى رجا ايتدى . خليفه
بومناسبتله على‌الاصول ويريلن براتى تنظيم ايتديردى ، ويرديكى
عنوانه برحرف علاوه‌سيله اونى والى شكلنه صوقدى .

Sayfa 285

Bu kadar ülkelerin fatihi olan Mahmut, halifeye bir elçi heyeti gönderdi. İslâmiyet uğrunda yerine getirdiği hizmete karşılık olmak üzere yalnız bir ünvan istiyordu. Bunları ancak halifeler verebiliyordu. Bunu alabilmek için birçok ricalarda bulunmak lazımdı. Bu doğulularda olan garip bir siyasî gelenektir.

En kuvvetli hükümdarlar bile her türlü güç ve nüfuzdan yoksun kalmış bir halifenin bile önünde yürürler, atının dizginlerini veya üzengilerini tutarlardı. Sultanlar halifeye karşı bu görevi yerine getirirlerdi. Fakat bu dinsel bir şey olmaktan çok, halka hoş görünmek içindi. Çünkü halk, halifenin aciz ve zayıfına tahammül eder de halife sıfatıyla saygı gösterilmemesine tahammül edemezdi Mahmut, kuru bir ünvan için boş yere yalvarıp durdu. Sonunda halife, Mahmut'un Bağdat üzerine yürümesinden korkarak **arzusunu yerine getirdi.** Böyle olmakla birlikte **[Sayfa 286] yine kurnazlık yolunu denedi. Mahmut bir kölenin oğlu idi. Halife, Mahmut'a veli diye iki anlama gelen bir ünvan verdi.** Bu dost, sahip, kadim, uşak anlamına gelen bır ünvan idi. Halifenın maksadını anlayan Mahmut, yüz bin altın sikkeden oluşan hediye **sunarak bu kelimeye bir harf ilavesini rica etti. Halife, bundan dolayı sırf âdet yerini bulsun diye verilen beratı düzenletti, verdiği ünvana bir harf ilavesi ile onu vali şekline soktu.**

Sayfa : 287

سنه
١٠٣١
ابوالفدا

مسعود ، پدرينك بوتون ممالكنده حاكم مطلق كسيلنجه
محمودك هنوز نفوذ ايتمه‌مش اولديغى مملكتلره كيده‌رك اوراﻟﺮده

Sayfa 287

Mesut, babasının ülkesinin tamamına hakim olunca Mahmut'un henüz nüfuz etmemiş olduğu memleketlere giderek oralarda...

Sayfa : 290

-٢٩٠-

. بو بيوك قوماندان محاربه‌يه كيريشه‌جكى اثناده
كوزينه بر اوق اصابت ايتدى. چكيلمكه مجبور اولدى. بو
ياره‌دن وفات ايله‌دى . اوغلى هارون پدرينك يرينه واليلكه
تعيين ايديلدى.
تاريخلريندن بحث ايده‌جكمز سلجوقيلر ترانسوقسان(ماوراء
سيحون)قطعه‌سنده كنديلرينى كوسترمكه باشلامشلردى.

سنه
١٠٣٣
ابوالفدا
دربلو

Sayfa 290

Bu büyük kumandan savaşa girişeceği sırada gözüne bir ok isabet etti. Çekilmek zorunda kaldı Bu yaradan öldü. Oğlu Harun babasının yerine valiliğe tayin edildi.

Tarihlerinden bahsedeceğimiz Selçuklular, Transaksonya (Maveraü'n-Seyhun) bölgesinde kendilerini göstermeye başlamışlardı.

Sayfa : 290

ابوالمحاسن مسعود بو فتوحات ایله ودها سائر بعض شهرلری ضبط

Sayfa : 291

-۲۹۱-

ایله مشغول اولدیغی صیراده سلچوقیلر خوراسانده بویوك دربلو
رقیبانه نائل اولیورلردی . مسعود هندستانی ترك ایتدکدن ابوالفراج سنه
سوکره بو ولایتك امدادینه قوشمغه مجبور اولدی۱۱۱. ابتدا ۱۰۳۸
بعض موفقیات استحصال ایتدی . بویوکلرك رئیسی طوغرول
بك هزیمته اوغرادی . اشیاسندن بر قسمی غزنویلراردوسی
طرفندن یغما ایدیلدی . فقط بر آز صوکره ۱۲۱ ایش
دکیشدی. طوغرول بك نیشابوره کیردی . مسعود مغلوب ۱۰۳۶
اولدی . غزنه‌یه چکیلدی . همان بوتون اردوسی داغیلدی . ابوالفدا دربلو
خوراسان ولایتی الندن کیتدی . بو ولایتك ضیاعی مسعودی
او قدر مکدر ایتدی که حتی کیمدن آلاجغنی بیله‌مدیکندن
کندیسی هندستان سفری ایله مشغول اولدیغی صیراده ادارهٔ
امور ایله مکلف بولونانلری و قوماندانلرینی توقیف
ایتدیردی. مع مافیه تهلکه‌یك عاجل ایدی. بوکا چاره‌ساز اولمق
اوزره یکیدن اردو طوپلادی . قوماندانسنی اوغلی
مودود Maudoud ویردی. بلخ حدودلرینی محافظه ایتمك
وسلچوق رؤساسندن بری اولان داودی طرد ایتمك اوزره
بونی اورایه کوندردی .

Sayfa 290

Mesut bu zaferle ile diğer bir takım şehirleri ele geçirmek **[Sayfa 291] ile meşgul olduğu sırada Selçuklular,** Horasan'da büyük ilerlemeler kaydettiler Mesut, Hindistan'ı terk ettikten sonra bu ilin yardımına koşmak zorunda kaldı. İlk defa bazı başarılar elde edildi **Türklerin reisi Tuğrul Bey hezimete uğradı.** Eşyasından bir kısmı Gaznelilerin ordusu tarafından yağma edildi. Fakat biraz sonra iş değişti. Tuğrul Bey, Nişabur'a girdi. Mesut yenildi. Gazne'ye çekildi. Hemen bütün ordusu dağıldı. Horasan ili elinden alındı. Bu ilin kaybı, Mesut'u o kadar kızdırdı ki sinirini kimden alacağını bilemediğinden, kendisi Hindistan seferi ile meşgul olduğu sırada yönetim ile görevlendirdiği kumandanlarını tutuklattı. Durum tehlikeli bir hâl almıştı. Bunu gidermek üzere yeniden ordu topladı Kumandasını oğlu Mevdud'a verdi. Belh sınırlarını korumak ve Selçuklu beylerinden biri olan Davut'u kovmak üzere oğlunu oraya gönderdi.

Sayfa : 293

هر سنه فقرایه برمیلون درهم پاره توزیع ایدردی. علمایی دائما
تشویق وحمایه ایلردی. جسور ایدی. حربده مهارتی واردی.
امر ادارەده بویوك براقتدار صاحبی ایدی. عراق عجمه،
طبرستانه، مازندرانه، جرجانه، خوراسانه، خوارزمه،
الران الكاسنه، سجستانه، کرمانه، مکرانه، سندە،
الرخجArroukhadje، زابلستانه حاکم بولونیوردی. غزنه ایله
غور الكاسی زابلستانده کائن ایدی.

Sayfa : 293

مودود، خوراسانده سلجوقیلره قارشی حرب ایله مشغول
اولدیغی اثناده پدری مسعودك خبر وفاتنی آلدی . علی العجله
غزنه یه کیتدی ، اوراده کندیسنی سلطان اعلان
ایتدیردی . صوکره غزنه دن هندستانه یورویه رك عموجه سی
محمده هجوم ایله احمد و عصیانك مسببی امیر انوش تکین ایله
برلکده اسیر آلدی . محمد ، بوتون چوجوقلری ، طرفداری

Sayfa : 294

— ۲۹٤ —

اولان امرا هپ قتل ایدیلدیلر . یالکز محمدك اوغلی عبدالرحیمه
برشی یاپیلمادی . چونکه بو پك کوچوك اولدیغی ایچون مسعوده
قارشی اولان ترتیباته اشتراك ایده مزدی . بو مظفریت مودودی
بوتون غزنویلر حکومتنه صاحب بر حاله کتیردی . پایتخته
دوندی . سلجوقیلر کندیسنی پك اندیشناك ایدیورلردی .
هر کون یکی بر ولایتی ضبط ایلیورلردی .

Sayfa 293

Her sene fakirlere bir milyon dirhem para bağışlardı. Bilim adamlarını her zaman destekler ve korurdu. Cesur idi. Savaş konusunda çok yetenekliydi. Yönetimde büyük bir güç sahibi idi. Irak'a, Taberistan'a, Mazenderam'a, Cürcan'a, Horasan'a, Harezm'e, İran ülkesine, Sicistan'a, Kirman'a, Megran'a, Sind'e, Zabelistan'a hakimdi. Gazne'ye, Gur ülkesi Zaberistan da dahil idi.

Mevdud, Harezim'de Selçuklulara karşı savaşırken babası Mesut'un ölüm haberini aldı. Alelacele Gazne'ye gitti. Orada kendisini sultan ilân ettirdi. Sonra Gazne'den Hindistan'a yürüdü ve amcası Mehmet'e saldırarak, Ahmet ve isyanın sorumlularından Emir Anuş Tekin'i esir aldı. Mehmet'in bütün çocukları ve tarafları [Sayfa 294] olan emirler hep katledildiler. Yalnız Mehmet'in oğlu Abdürrahim'e bir şey yapılmadı. Çünkü oldukça küçük olduğu için Mesut'a karşı olan bu isyan hareketine katılmış olamazdı. Bu zafer, Mesut'u bütün Gaznelilerin yönetimine sahip bir hale getirdi. Başkent'e döndü. Selçuklular kendisini çok endişelendiriyordu. Hergün yeni bir ili ele geçiriyorlardı.

Sayfa : 298

. ارسلان بر چوق فيلر

و بيوك بر اردو ايله سنجرك قارشيسنه چيقدى. وقوعه كلن
محاربه ده مغلوب اولدى بونك اوزرينه سنجر غزنه يه كيردى.
اوراده هندك بوتون غنائمنى بوله رق هپسنى آله كچيردى. بهرام
شاهى تخته چيقاردى. يالكز خطبه لرده ابتدا سلجوق سلطانى
محمدك، صوكره سنجرك نهايت بهرام شاهك اسمى اوقونماسنى
شرط قويمشدى. ايشته غزنه سلطانلرينك ابتدا استخفاف ايتمش
اولدقلرى بو سلجوقى تورككرى بو صورتله اونلرى تحت
تابعيتلرينه آلمش اولديلر.

Sayfa 298

Arslan, birçok filler ve büyük bir ordu ile Sencer'in karşısına çıktı. Gerçekleşen savaşta yenildi Bunun üzerine Sencer, Gazne'ye girdi **Orada Hindistan'ın bütün ganimetlerini ele geçirdi. Behramşah'ı tahta çıkardı. Yalnız hutbelerde öncelikle Selçukî Sultanı Muhammet'in sonra Sencer'in daha sonra Behramşah'ın adının okunmasını şart koştu.** İşte, Gazne sultanlarının onceleri onemsemedikleri bu Selçuk Türkleri, böylece onların saltanatlarını almış oldular.

Sayfa : 298

بهرام شاه ایمپراطورلقده حاکم یکانه قالنجه، اجدادی کبی
هندستانه سفر ایتمکه قرار ویردی. اوراده بویوك موفقیاته نائل
اولدی. فقط چوق کچمه‌دن فتوحاتی یاریم براقه‌رق غوریلرك

[۱] ۵۱۲ تاریخ هجریسنده

Sayfa : 299

— ۲۹۹ —

تهدیداتنه قارشی اصل مملکتنی مدافعه چاره‌لرینی دوشونمك ابوالفدا
مجبوریتنده قالدی. بو عائله یکی بر ایمپراطورلغك تملنی اتیورلر دربلو
وغزنویلر ضدینه اولارق یاواش یاواش تأسس ایدیيورلردی.
بونلرك مؤسسی اولان حسین، قدیم ایران شاهلری نسلندن
کلدیکی ادعاسنده ایدی. بویله مشهور بر عائله‌دن اولمقله برابر
بویوك بر سفالت ایچنده قالمشدی.

Sayfa 298

Behram Şah imparatorlukta tek yetkili kalınca ataları gibi Hindistan'a sefer düzenlemeye karar verdi. Orada büyük başarılar kazandı. Fakat çok geçmeden zaferlerini yarım bırakarak Gurilerin tehditlerine karşı asıl ülkesini koruma çarelerini düşünmek zorunda kaldı. Bu aile, yeni bir imparatorluğun temelini atıyor ve Gazneliler aleyhine olarak yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlıyordu. Bunların kurucusu olan Hüseyin, eski İran şahları soyundan geldiği iddiasında idi Böyle meşhur bir aileden olmakla beraber, büyük bir sefalet içinde kalmıştı

Sayfa : 299

کندیسنی

Sayfa : 300

کورمك ایستەمش اولان سلطان ابراهیم اوکا بر چوق
ایلکلرده بولوندی، یوکسك مناصبه تعیین ایتدی . ابراهیمك
خلفی اولان مسعود، بلخك جنوبنده کائن اولان کور یاخود
غوز ولایتنه اونی والی یاپدی. حسینك اوغلی و وارثی اولان
محمد، بهرام شاه ایله عقد اتفاق ایدەبیلەجك درجەدە صاحب
قدرت اولمشدی. غزنەیه کلدی . فقط اظهار ایتدیکی اطاعت ابوالفدا
و حرمت ظاهری ایدی . سلطاندن نفرت ایدیور ، اونی
آلداتمغه چالیشیوردی. تشبثاتی میدانه چیقنجه اعدام ایدیلدی [۱].
کوچوك غوری حکومتی برادری سوری یه قالدی . اوده سنه ۱۱۵۲
محمدك تصوراتی تعقیب و اجرا ایتمك ایچون غزنەیه کیتدی .
بونلری قوۀ جبریه ایله موقع اجرایه قویابیلەجك حاله کلدی.
سلطان ایله مصادمەیه کیریشدی . فقط بونده سلطان برغلبۀ قطعیەیه
نائل اولدی. سوری اتلاف و عساکری پریشان ایدیلدی .
بوندن صوکره حکمدار اولان علاءالدین الحسین نامندەکی
برادرلری مهم بر اردو ایله غزنەیه دوغرو یورودی سلطانی
مغلوب ایتدی ، غزنویلرك پایتختنی اله چیردی . بوراسنك
ادارەسنی برادری سیف الدین سامه ویردی. مع مافیه سیف الدین
چوق مدت طوتونەمادی . بهرام شاهه مربوط اولان غزنه
سکنەسی اونی دعوت ایتدیلر . بهرام شاه غزنەیه کیردی .
سیف الدینی بر اوکوزك اوستنه بیندیرەرك سوقاقلرده کال دربلو

[۱] ۵٤۷ تاریخ هجریسنده .

Sayfa : 301

حقارت ایله دولاشدیرتدقدن صوکره اعدام ایدیوردی . بو
ابوالفدا حقارتدن حدته کلن غور حکمداری اخذانتقامه حاضرلانیوردی.
سنه : فقط یولده بهرام شاهك وفاتی دویدی[١] . بهرام شاه اوتوز
١١٥٣ آلتی سنه کمال حکمت و بصیرت ایله ادارهٔ حکومت ایتمشدی.
علوم و فنونی سوردی . علمایی دائما حمایه ایدردی . پیلپائی
Pilpai نامی آلتنده طانیدیغمز هندجه بر اثری عجم لسانه
ترجمه ایتدیرن اودر. یرینه اوغلی نظام الدین خسروشاه چیقدی.
غزنه سلطانلرینه دشمن اولان غور حکمداری علاء الدین
١١٥٥ الحسین سفره دوام ایتدی . غزنه اوکنه کلدی[٢] . فقط
دربلو محاصره آلتنه کیرمکدن قورقمش اولان خسرو شاه علی العجله
هندستانده لاهور شهرینه چکیلمشدی . غزنه ضبط اولوندی .
اوچ کون یغمایه معروض قالدی . علاء الدین اوراده
سلطانلغنی اعلان ایتدی. بر سلطانه لایق اولان بوتون مراسمی
ایفا ایله‌دی . غزنه‌ده یکنلری غیاث الدین محمد ایله شهاب الدین
محمدی براقدی . صوکره بونلرله بعض اختلافات چیقدی .
وقوعه کلن محاربه‌ده یکنلری کندیسنی مغلوب ایتدیلر .
اسیر دوشدی . مع مافیه یکنلری تکرار عموجه‌لرینی تخته
چیقاردیلر . ١١٦١ تاریخنده وقوع وفاتنه قدر تختده قالدی.
بوتاریخدن صوکره غزنوی حکمدارلرینك مقدراتی پك مشکوك

[١] ٥٤٨ تاریخ هجریسنده
[٢] ٥٥٠ » »

Sayfa : 302

برشكل آلمشدر . بعض مورخلره كوره خسرو شاه سنه
لاهور سلطانی اوله‌رق وفات ایتمش [۱] ، ممالكنی اوغلی ۱۱۶۰
ملك شاهه براقشدر . دیكر مورخلره نظراً خسروشاه غوریلرك ابوالفدا
محبسنده ترك حیات ایله‌مشدر . میرخوند بوكا خلف اولمق
اوزره خسرو نامنده براوغلندن بحث ایدیور . بوایكی اسمك
مشابهتی برطاقم خطالر تولید ایتمش اولمق كركدر . خسروده
ملك شاه كبی پدرینه لاهورده خلف اولمشدر . غزنه اوزمان
غوریلره تابع ایدی . علاء الدین الحسینك وفاتندن صوكره
تخته غیاث الدین محمد چیقدی . ماوراء النهره یكی كلمش اولان
برطاقم توركلر غزنه‌یی بو حكمدارك الندن الدیلر . بو توركلره
غوز Gozz د یورلردی . روما ایمپراطورلغنك بعض ولایتلرینی
استیلا ایتمش اولان وآوروپاده اوزلر Uzes دیه معروف
بولونان قوم ایله بونلر بردر . بو توركلر اون بش سنه قدر
غزنه‌ده قالدیلر . غیاث الدینك برادری شهاب الدین بونلری مغلوب
ایده‌رك غزنه‌یی اللرندن آلدی . كرمانی ، شورانی ، هندستانك
برقسمنی تحت تسخیره كچیردی . خسرو شاهك بولوندیغی ابوالفدا
لاهورشهری اوزرینه یورودی . شهر تسلیم اولدی [۲] . ۱۱۸۲
غزنوی سلطانی حیاتنه دوقونولمامق شرطیله عرض تسلیمیت
ایتمشدی . شرف الدین بوكا احترامكارانه معامله كوستردی .

---

[۱] ۵۵۵ تاریخ هجریسنده .
[۲] ۵۷۸ « «

فقط ایکی آی صوکره شهاب الدین ، خسروشاهی جاعیردی .
خسروشاه اوکا تسلیم اولمامش اولدیغنی بیهوده یره ادعا ایتدیسه ده
شهاب الدین اونی اوغلیله برابر تحت الحفظ کوندردی . غوره
واصل اولونجه خسروشاه ایله اوغلنی برقلعه یه قاپادیلر . ایشته
غزنوی سلاله سی بونلرله سوندی . بوسلاله ۲۱۳ سنه پایدار اولمشدی .
۹۷۶ تاریخ میلادیسنده حکمران اولمغه باشلامشدی .

غوریلر ، محمودك عائله سی انقاضی اوزرنده ایشته بوصورتله
تأسس ایتدکدن صوکره خوراسانك مهم برچوق یرلرینی
ضبط ایتدیلر . شهاب الدین ده هندستانه سفر یاپمش ، هندستانك
بویوك بر قسمنی تحت اطاعته آلمشدر . فقط آغراده مغلوب
اولدی . صوکره هندلیلر اوزرنده بویوك برغلبه احراز ایتدی .
ذریتی اولمادن وفات ایدن بو حکمدار برچوق کوله یتشدرمشدی .
بونلر هپ تورك ایدیلر . اوندن صوکره تخته بونلر چیقدیلر
وهندستانده یکی برحکومت تأسیس ایله دیلر . ایچلرنده اك مهم
اوچ ذات وار ایدی . بری تاج الدین یلدیزدر که غزنه ده حکمران
اولمشدر . دیکری نصیرالدین درکه مولتان ولایتنده حکومت
ایتمشدر . اوچنجیسی ده قطب الدین ایبك Ibek درکه دهلیده
سلطنت قورمشدر . قطب الدین ، چینه قدر بوتون هندستانی
فتح ایلدی . اوزون ذریتی اولدی . بونلرك الندن اوواسع
حکومتلرینی تیمورلنك آلمشدر . جدوللرده بو حکمدارلرك
اسامیسنی قید ایتدم . فقط کوله لکدن حکمدارلغه ارتقا ایدن
بوتورکلرك تاریخی وجوده کتیره بیله جك وثائق المزده یوقدر .

Sayfa 299

Kendisini [Sayfa 300] **görmek istemiş olan Sultan İbrahim ona birçok iyiliklerde bulundu. Yüksek makamlara tayin etti. İbrahim'in ardılı olan Mesut, Belh'in güneyinde bulunan Kur yahut Gur iline onu vali yaptı. Hüseyin'in oğlu ve varisi (veliaht) olan** Muhammet, Behram Şah ile anlaşma imza edebilecek derecede güçlü bir duruma gelmişti. Gazne'ye geldi. Fakat göstermiş olduğu saygı görünüşte idi. Sultandan nefret ediyor, **onu aldatmaya çalışıyordu. Bu davranışı meydana çıkınca idam edildi. Küçük Guri hükümeti, kardeşi Suri'ye kaldı.** O, da Muhammet'in düşüncelerini takip ederek uygulamaya koymak için Gazne'ye girdi. Bunları zor kullanarak uygulamaya koyabilecek hale geldi ve **sultanla çarpıştı.** Fakat, bundan sultan kesin zafer kazanarak çıkmayı başardı. **Suri öldürüldü ve askerleri perişan oldu. Bundan sonra hükümdar olan Alaüddinü'l-Hüseyin adındaki kardeşi önemli bir ordu ile Gazne'ye doğru yürüdü. Sultanı yendi. Gaznelilerin başkentini ele geçirdi. Burasının yönetimini kardeşi Seyfettin Sam'a verdi. Böyle olmakla beraber, Seyfettin çok uzun süre tutunamadı.** Behram Şah'a bağlı olan Gazne halkı, onu davet ettiler. Behram Şah Gazne'ye girdi. Seyfettin'ı bir öküzün üstüne bindirerek sokaklarda **[Sayfa 301]**aşağılayıcı bir şekilde dolaştırdıktan sonra idam ettirdi. **Bu hakaretten dolayı çok kızan Gur Hükümdarı, kardeşinin intikamını almaya hazırlanıyordu.** Fakat yolda Behram Şah'ın ölüm haberini duydu. Behram Şah 36 sene ülkesini yönetti. **Bilim ve fenni severdi. İlim adamlarını daima korudu. Pipai** adı altında tanıdığımız Hintçe bir **eseri, Farsça'ya** tercüme ettiren odur. Yerine oğlu **Nizamettin Hüsrevşah** çıktı.

Gazne sultanlarına düşman olan Gur Hükümdarı Alaüddinü'l-Hüseyin sefere devam etti. Gazne önüne geldi. Fakat kuşatılmaktan korkmuş olan Hüsrev Şah alelacele Hindistan'da Lahor

şehrine çekilmişti. Gazne ele geçirilerek üç gün yağmalandı. Alaaddin orada sultanlığını ilân etti. Bir sultana layık olan bütün resmi törenleri düzenledi. Gazne'de yeğenleri Gıyasettin Mehmet ile Şehabettin Mehmet'i bıraktı. Sonra bunlarla arasında bazı anlaşmazlıklar çıktı. Yapılan savaşta yeğenleri kendisini yendiler. Esir düştü. Ancak yeğenleri amcalarını tahta çıkardılar. 1161 tarihinde ölümüne kadar tahtta kaldı. **Bu tarihten sonra Gazne hükümdarlarının gelecekleri şüpheli** [Sayfa 302] bir şekil almıştır. Bazı yazarlara göre Husrev Şah Lahor Sultanı olarak ölmüş, ülkesini oğlu Melik Şah'a bırakmıştır. Diğer yazarlara göre de Hüsre Şah Gurilerin elinde hapiste ölmüştür. Mîr Hund, bunun ardılı olarak Husrev adında bir oğlundan söz ediyor. Bu iki ismin benzeyişi bir takım hatalara yol açmaktadır. **Hüsrev de Melik Şah gibi babasına Lahor'da ardıl olmuştur. Gazne o zaman Gurilere bağlı idi. Alaüddinü'l-Hüseyin'in ölümünden sonra tahta Gıyasettin Muhammet çıktı. Maveraünnehir'e yeni gelmiş olan bir takım Türkler, Gazne'yi bu hükümdarın elinden aldılar. Bu Türklere Guz diyorlardı. Roma İmparatorluğu'nun bazı illerini ele geçirmiş olan ve Avrupa'da Uz'lar diye bilinen kavim ile bunlar birdir.** Bu Türkler 15 sene kadar Gazne'de kaldılar. **Gıyasettin'in kardeşi Şehabettin bunları mağlup ederek Gazne'yi ellerinden aldı.** Kırman'ı, Şevran'ı, Hindistan'ın bir kısmını ele geçirdi. Hüsrev Şah'ın bulunduğu Lahor şehri üzerine yürüdü. Gazne Sultanı hayatına dokunulmamak şartıyla teslim oldu. Şerafettin buna saygılı davrandı. **[Sayfa 303]** Fakat iki ay sonra Şehabettin, Hüsrev Şah'ı çağırdı. Hüsrev Şah ona teslim olmamış olduğunu boş yere iddia ettiyse de Şehabettin, onu oğluyla beraber Gur'a gönderdi. Gur'a vardıkları zaman Hüsrev Paşa ile oğlunu bir kaleye kapattılar. **İşte Gazneli ailesi bunlarla söndü. Bu aile, 213 sene yönetimi ellerinde tutmuşlardır. M. 976'da yönetimi ele geçirmişlerdi.**

Guriler, Mahmut'un ailesi enkazı üzerinde işte bu sekilde devletlerini kurduktan sonra Horasan'ın birçok önemli yerlerini ele geçirdi-

ler. Şehabettin de Hindistan'a sefer yapmış, Hindıstan'ın büyük bir kısmını ele geçirmişti. Fakat Ağra'da yenildi. Sonra Hintlilere karşı büyük bir zafer kazandı. Çocuğu olmadan ölen bu hükümdar, **birçok köle yetiştirmiştir. Bunlar, hep Türk idiler. Ondan sonra tahta bunlar çıktılar ve Hindistan'da yeni bir hükümet kurdular. İçlerinde en önemli üç kişi vardı. Biri Taçyıldız'dır ki Gazne'de hüküm sürmüştür. Diğeri Nasirüddin'dir ki Moltan ilinde devletini kurmuştur. Üçüncüsü de Kutbettin İpek dir ki Delhi'de Saltanat sürmüştür. Kutbettin, Çin'e kadar bütün Hindistanı ele geçirdi. Bu hükümdarın soyu çok kalabalık oldu. Bunların elinden yönetimlerini Timurleng almıştır. Soy cetvellerinde bu hükümdarın ismini kaydettim. Fakat kölelikten bir devlet kurarak hükümdar olan bu Türklerin tarihini ortaya çıkaracak belgeler elimizde yoktur.**

Sayfa : 316

طوغرول بك او زمان اقرباسندن ابراهيم اينالى تنكيل ايچون مشغولدى [١] . ابراهيم اوكا قارشى سلاحه صارلمشدى . ابراهيمى زم قلعه‌سنه چكيلمكه مجبور ايده‌رك اوراده اله كچيردى . او تاريخده استانبولده حكمران اولان قوستانتين مونوماق بوتون اسياى تترده‌ن بويله بر حكمدارك اتفاقنه طالب اولدى . صلح تكليفنده بولونمق اوزره سفيرلر

سنه ١٠٤٨ بوالفدا ابوالفراج

[١] ٤٤٠ تاريخ هجريسنده .

Sayfa : 317

- ۳۱۷ -

بوللادی . طوغرول بك بوكا موافقت ایتدی . طوغرول
بك دیار بكرده یكنی قوتولمش Coutoulmisch بن اسرائیل
بن سلجوقی براقشدی. بو توزك رئیسنك بو مملكتده وجودی
عرب رؤساسنی اندیشناك ایدییوردی . بو رؤسا او قدر نفوذه
مالك اولمشلردی كه خلیفه‌یی بغدادده اللرنده اسیر بولوندیر
یورلردی .

بنداری
خطیب البغدادی
سیوطی

Sayfa 316

Tuğrul Bey o dönemlerde, kendisine karşı silahlı mücadeleye girişen akrabası İbrahim Yinal'ın isyanını bastırmakla uğraşıyordu. Devam eden mücadelede Tuğrul Bey, İbrahim Yinal'ı Zem Kalesi'ne çekilmek zorunda bırakmış ve orada ele geçirmişti. O tarihte İstanbul'da **yönetimi elinde bulunduran Konstantin Monumak, bütün Asya'yı titreten bu hükümdarla işbirliği yapmak istedi ve barış önerisinde bulunmak üzere elçiler (Sayfa 317)** gönderdi. Tuğrul Bey barış önerisini kabul etti. Tuğrul Bey o tarihlerde Diyarbakır'ın yönetimini yeğeni Kutalmış'a bırakmıştı. Kutalmış'ın Diyarbakır'da bulunması Arap Beylerini endişelendiriyordu. Bu Beyler, o kadar güçlenmişlerdi ki **halifeyi Bağdat'ta ellerinde esir bulundurabiliyorlardı.**

Sayfa : 322

لیباریتك اسارتندن خبردار اولان استانبول ایمپراطوری
بوكا ویریله‌جك فدیهٔ نجات حقنده مذاكراتده بولونمق اوزره

ژورژ دروسوس Drosus ی طوغرول بکه کوندردی .
تورك حکمداری فدیهٔ نجات قبول ایتمه‌رك اسیر قوماندانه
عالیجنابانه حریتی بخش ایتدی. یالکز بردها کندیسنه قارشی
سلاح استعمال ایتمه‌مسنی اوکا توصیه ایله‌دی. صوکره ایمپراطور
ایله صلح عقد ایتمك فکریله استانبوله شریف عنوانی حائز
بر سفیر کوندردی. فقط طوغرول بکك مطالباتی پك بویوك
ایدی. یونانلیلرك کندیسنه ویرکو ویرمه‌لرنی ایسته‌یوردی .
قونستانتین مونوماق حربی ترجیح ایتدی . بوکا حاضرلانمغه
باشلادی. طوغرول بك‌ده بوتون ایران و عراق عساکرینی
طوپلادی. قونستانتینك عساکرینه رئیسلرینك قوماندانسی آلتنده
اون بش بیك نجنك (پاتزیناس) ده التحاق ایله‌دی . قونستانتین
آدرو. لانوس Adrobalanus بونلری بحراً ایبه‌ری‌یه کوتورمکه
مأمور اولدی. فقط بو بارباراو ساحله چیقوب ده ملاطیه‌یه Malathie
واصل اولور اولماز عصیان ایتدیلر، یونانلیلرك خدمتندن چیقدیلر .
طوغرول بك بوتون قوتلریله ایمپراطورلق اراضیسنه کیرمش،
قومیوم Comium ه قدر ایلریله‌مشدی. مع مافیه بویوك برشی
یاپه‌مامشدی . چونکه اهالی یانلرینه ارزاق آله‌رق ایبه‌ری
قطعه‌سنده عددلری کثیر اولان قلعه‌لره چکیلمشلردی .
یونانلیلر باشقه یرده تحشد ایتمکده اولدقلری جهتله دها
ایلریله‌مکه جسارت ایده‌مدیکندن بسفرجان الکاسنه کیردی .
فقط هیچ بر موفقیته نائل اولامادی. چونکه هر طرف کوزلجه

Sayfa : 324

تحکیم ایدلمشدی. مالازکرد(۱) اوکنه کلدی. بویوك براوواده
کائن اولان بو شهرك اطرافنده اوچ قات سور واردی. اهالی
اوزون بر محاصره‌یه تحمل ایده‌بیله‌جك قدر ارزاقه مالکدی.
بوراده قوماندان بولونان واسیل اوتوز کوك طوغرول بکك
هجوملرینی دفع ایتدی. طوغرول بك محاصره‌یی رفعه
حاضرلاندیغی صیراده خوارزم عساکری قوماندانی آلقان
Alcan برکون دها دورماسنی رجا ایله‌دی. بو قوماندان ایکی
مفرزه تشکیل ایله بریسنی محصورین اوزرینه سلاح آتیله‌بیله‌جك
رتبه‌یه قویدی. دیکرینی ده سورلری ییقمق اوزره لازم کان آلتلرله
برلکده قلعه‌یه دوغرو یورودتدی. عسکرلری قامشدن یاپلمش برنوع
چادرله تحفظ ایدیورلردی. بونلرك اوستنه دریلر قویارلردی.
بوچادرلر تکرلکلر اوزرینه موضوع ایدی. فقط سورلردن
اوقلردن ماعدا طاش و کوتوکلر آتدیران واسیل آل قانك
بوتون عساکرینی ازدی. آل قان ده ایکی نفر طرفندن
طوتوله‌رق شهره کوتورولدی. واسیل بونك باشنی کسدیردی.
تورکاره آتدیردی. بو ضیاع طوغرول بکی محاصره‌یی رفعه
مجبور ایتدی. مع مافیه کله‌جك بهارده ینه کلمکه عزم
ایتمشدی. فقط تورکلرك بردها کلمه‌لرندن قورقان یونانلیلر
استانبول ایمپراطوری بورایه یکی عسکر کوندرمکه مجبور
ایتدیلر. بو عسکر طواشیدن نیسه‌فورك قوماندامی آلتنده

Sayfa : 325

Sayfa 322

Liparit'in esir olduğunu öğrenen İstanbul İmparatoru, buna verilecek olan fidye ile ilgili görüşmelerde bulunmak üzere [sayfa323] Corc Drosus'u doğrudan Tuğrul Bey'e gönderdi. **Türk Hükümdarı fidyeyi kabul etmeyerek esir kumandanı serbest bıraktı** ve bir daha kendine karşı silahlı mücadeleye girmemesini tavsiye etti. Sonra, imparatorla barış anlaşması imzalamak düşüncesiyle İstanbul'a Şerif ünvanı taşıyan bir elçi gönderdi. **Tuğrul Bey Bizanslıların kendisine vergi vermesini istiyordu.** Bu isteği çok ağır bulan Konstantin Monumak, savaşı tercih etti ve bu yönde hazırlıklara başladı. Tuğrul Bey de bütün İran ve Irak askerlerini topladı. Konstantin'in ordusuna kendi beylerinin kumandası altında on beş bin Peçenek de katılmıştı. Konstantin Adrulanus bunları deniz yoluyla İberya'ya götürmekle görevlendirildi. Fakat Peçenekler, Malatya'ya geldikleri zaman isyan ettiler ve Bizanslıların hizmetinden ayrıldılar. Tuğrul Bey, bütün kuvvetleriyle imparatorluk topraklarına girmiş, Komiyum [Comium]'a kadar ilerlemiş, fakat bu topraklarda önemli bir başarı kazanamamıştı. Çünkü halk yanlarına erzak[yiyecek-içecek] alarak İberya bölgesinde sayıları az olan kalelere çekilmişlerdi. Bizanslılar, başka yerde saklandıklarından dolayı daha fazla ilerlemeye cesaret edemediler ve Besfercan ülkesine girdiler. Çevredeki kaleler çok iyi korundukları için, hiçbir başarı kazanamadılar. **[Sayfa 324] Malazgirt önüne geldiler.** Büyük bir ovada bulunan bu şehrin etrafında üç kat sur vardı ve halk da uzun bir kuşatmaya dayanabilecek kadar erzaka sahipti. Burada kumandan bulunan Vasil, otuz gün Tuğrul Bey'in saldırılarına direndi. Tuğrul Bey kuşatmayı kaldırmaya hazırlandığı sırada Harezm askeri kumandanı Alkan, bir gün daha beklemesini rica etti. Bu kumandan iki müfreze oluşturarak, birisini kuşatılmış yerin üzerinde silah atılabilecek bir tepeye yerleştirdi. Diğerinin de surları yıkmak üzere gerekli olan malzemeyle birlikte kaleye doğru ilerlemelerini sağladı. Askerleri, **üzerlerinde derilerin örtülü olduğu kamıştan yapılmış bir çeşit çadırda koruyorlardı.** Bu çadırlar teker-

lekler üzerine yerleştirilmişti. Vasil, kale surlarından ok dışında, taş ve kütükler attırarak Alkan'ın bütün askerini ezdi. Alkan da iki asker tarafından yakalanarak şehre götürüldü. Vasil bunun başını kestirerek, Türk askerlerinin bulunduğu yere attırdı. Bu kayıptan sonra Tuğrul Bey, kuşatmaya devam etmedi. Fakat gelecek baharda yine gelmeye kararlıydı. Türklerin bir daha gelmelerinden korkan Bizanslılar, İstanbul İmparatoru'nu bu kaleye yeni askerler göndermeye mecbur ettiler. Gelen askerler Tavaşi'den Nisefor'un kumandası altında idi.

Sayfa : 325

بو أثناده طوغرول بك ايرانك پايتختى اولان اصفهانه
دوغرو يورومشدى [١] . اوزمان بوشهر كاكويه‌نك اوغلى
ابو منصور علاءالدوله‌نك النده ايدى . بو آل‌بويه حكمدارينى
مغلوب ايده‌رك اصفهانى اله كچيردى [٢]، پايتخت اتخاذ ايتدى.
كنديسنى بغداده دعوت ايدن خليفه‌نك امرلرينه اطاعتدن
سنه ١٠٥١ اومه‌دن برى استنكاف ايديوردى . اول امرده بوتون جوار
ممالكى تحت تسخيره آلمق املنده كى كورونيوردى . بغداده
كيتديكى وقت ، مسلمان حكمدارلردن قسم اعظمنك زيارت
ايتدكلرى بوشهرده كندى عليهنده برفرقه‌تشكيل ايده‌بيله‌جك
قدر صاحب قدرت برحكمدار براقمق ايسته‌ميوردى . نهايت،
بوتون عراقك مالى اولدينى قاريشقلقلرى كوره‌رك بوكا قرار
ويردى [٣] . بساسيرى، بصره‌نك انبار Anbar كبى بر طاقم

شهرلری اله کچیرمشدی . حتی کیدوب بغدادی ضبط اتمکه
حاضرلانیوردی . خلیفه قائم بامرالله [۱] اونك عامیله اسیری
اولمامق ایچون طوغرول بکه تکلیفاتی تکرار ایتدی. طوغرول
بك اوزمان ری جوارلرنده بولونیوردی. مسلمانلر ایمپراطورلغنك
پایتخته یاقلاشدی . الشماسیه قارشیسنده اردو قوردی .
اوزون مدتدن بری بغداده صاحب اولان آل بویه
طرفنی التزام ایدن اهالی طوغرول بکه ممانعت ایتمك
ایسته‌دیلرسه‌ده مغلوب اولدیلر . طوغرول بك بغداد شهرینه
کیردی [۲]. هردورلو حکم ونفوذه صاحب اولدی . خطبه‌ده
خلیفه‌نك اسمندن صوکره اونك نامی ذکر اولوندی . آل
بویه‌نك صوك حکمداری اولان رحیمی توقیف وحبس
ایتدیردی . بساسیری رحبه Rohba یه چکیلمشدی. اورادن،
اوزمان مصرده حکمران اولان خلیفه مستنصر بالله‌ه یاره‌رق
بالکز اونی خلیفه اولمق اوزره طانیدی واونك نامنه خطبه اوقوتدی.

سنه ۱۰۵۵
ابوالفدا
خطیب البغدادی
نویری
بن شونه
ابوالفراج
ابوالمحاسن

طوغرول بك [۳] بغدادده قالدی . همشیره‌سی خدیجه‌نی
خلیفه‌یه وردی . فقط بساسیرینك مصر خلیفه‌سی نزدنده‌کی
تشبثندن خبردار اولور اولماز موصل ودیاربکره دوغرو

۱۰۵٦
نویری
ابوالفدا

يورودى. بساسيرينك يانده قوتولمش وموصل ملكى قريش‌ده بولونماسنه وياردیم ايتمه‌لرينه رغماً درت آى محاصره‌دن صوكره موصلى ضبط ايتدى. طوغرول بك بورانك اداره‌سنى برادرى ابراهيم ايناله ويردى. طوغرولك حدينى جلب ايدن سنجار شهرى‌ده ضبط ايديلدى. ابراهيم اينال شفاعت ايتمه‌مش اولسه ايدى شهر اهاليسى صوك درجه‌ده شدتلى برمعامله‌يه معروض قاله‌جقلردى.

بومظفريتدن صوكره طوغرول بك بغداد يولنى طوتدى [١]. دجله اوزرنده كلكلره بينيلك اوله‌رق بهر طريقله رفعيه كيتدى. اوراده حيوانه بيندى وبغداده كيردى. خليفه‌نك سرابنه مواصلت ايدنجه باركيردن اينتدى. او كنده غيرمسلح

سنه ١٠٥٧ بندارى دربلو

امرا بولونديغى حالده ياياى يورودى. خليفه، سياه برپرده‌نك آرقه‌سنده اوتورمشدى. اوموزلرنده برده تعبير اولونان سياه اثواب واردى. النده‌ده عصاى پيغمبرى بولونيوردى. طوغرول بك خليفه‌نك تختنه ياقلاشنجه يرى اوپدى، برمدت اياقده دوردى. صوكره، او كنده خليفه‌نك وزيراعظمى ايله برترجمان اولديغى حالده تخته دوغرويورودى. كنديسى‌ده باشقه برتختك اوزرينه اوتوردى. بر فرمان اوقوندى. خليفه بونكله طوغرول بكى جناب حقك اوكا بخش ايتمش اولديغى بوتون ممالكك صاحبى وبوتون مسلمانلرك حاكمى اوله‌رق طانيوردى.

[١] ٤٤٨ ذى‌القعده‌سنك ٢٥ نجى جمعه‌ايرته‌سى كونى.

Sayfa : 328

طوغرول بكه اوست اوسته يدى خلعت كيدريلدى . خليفه‌لرك
ايمپراطورلغنى تشكيل ايدن يدى مختلف دياره منسوب كوله‌لر
هديه ايديلدى . باشنه مسك ايله دولو آلتون ايشله‌مه‌لى برقماش
اورتولدى . صوكره برى عربستان ديكرى عجمستان ايچون
باشنه ايكى تاج كيدريلدى . خليفه ، طوغرول بكه
آلتون ايله مزين بر قليچ ويردى . بو مراسمدن صوكره
طوغرول بك يرينه دوندى . برى اوپمك ايسه‌دى .
فقط مساعده ايتمديلر . خليفه‌نك النى ايكى دفعه اوپدى .
قائم بامرالله او كا ايكنجى برقليچ دها هديه ايتدى . ايكيسنى ده
بلنه باغلادى . بو ، ايكى دولتك توجيهنه علامتدى . نهايت
طوغرول بك شرق و غرب حكمدارى اعلان ايديلدى .
Çok ايشته خليفه بو صورتله كنديسنه برحاكم طانيمش اولدى . Dikkat
بر اميرالامرا تعيين ايدلمش اولديغى تاريخدن برى خليفه‌لر بو
مقامه كان قوماندان لهنه اولمق اوزره بوتون نفوذلرندن
تعرى ايدرلردى . عادتا بوتون امتيازلرى بر معاش الميه
انحصار ايدردى . دين اسلامك خليفه‌سى صفتيله خلقك اظهار
ايتديكى حرمتله اكتفا ايلرلردى . طوغرول بك آل بويه‌يى
محو ايده‌رك اونلرك موقعنى الشدى .

Sayfa 325

Bu arada Tuğrul Bey İran'ın başkenti olan İsfahan'a doğru yürümüştü O zaman bu şehir, Ebu Mansur Alaüddevle'nin yönetimi altındaydı. Bu hükümdarı yenerek Isfahan'ı ele geçirdi ve burayı başkent yaptı **Kendisini Bağdat'a davet eden halifenin emirlerini yerine getirmek istemiyor;** çevre ülkeleri de yönetimi altına almak istiyordu. Çunkü, Bağdat'a yoneldiği zaman, o bölgedeki Muslüman hükümdarlardan kendi aleyhinde birlik oluşturabilecek **kadar güçlü bir hükümdar bırakmak istemiyordu. Sonunda bütün Irak'ın içinde bulunduğu karışıklıkları görerek harekete geçmiş[H.447], Basra, Anbar gibi bir takım** [Sayfa 326] **şehirleri ele geçirmişti.** Artık Bağdat'ı ele geçirmeye hazırlanıyordu Halife Kaim Biemrillah, esir düşmekten korktuğu için, Rey yakınlarında bulunan Tuğrul Bey'e barış teklifinde bulundu Tuğrul Bey Müslümanların başkentine yaklaşmış ve **El-Şemasiye karşısında ordugâh kurmuştu.** Uzun zamandan beri Bağdat'a sahip olan El-Büveyh **tarafında yer alan halk, Tuğrul Bey'e karşı koymak istediyse de, Tuğrul Bey'in Bağdat şehrine girmesine engel olamadılar.** Bu olayla Tuğrul Bey büyük bir güç ve nüfuza sahip oldu. Hutbede halifenin isminden sonra onun adı söylendi El-Büveyhi'nin son hukümdarı olan Rahimî tutuklandı ve hapsedildi Besasiri, Rahbe'ye çekilmişti Oradan, o zaman Mısır'da yonetimde bulunan Halife Mustansır'a mektup yazarak, yalnız onu halife olarak tanıdı ve onun adına hutbe okuttu

Tuğrul Bey[H 448] Bağdat'ta kaldı. **Kız kardeşi Hatice'yi halifeye verdi.** Fakat Besasiri'nin Mısır halifesi nezdindeki girişimlerinden haberi olur olmaz Musul ve Dıyarbakır'a doğru [sayfa 327] yürüdü. Besasiri'nin yanında Kutalmış ve Musul Melikı Kariş'de **bulunmasına ve yardım etmelerine rağmen, dört ay süren kuşatmadan sonra Musul'u ele geçirdi.** Tuğrul Bey buranın yönetimini kardeşi İbrahim Yinal'a verdi Direnişte bulunduğu için Tuğrul Bey'in tepkisini çeken Sancar şehri de ele geçirildi. İbrahim Yinal merhamet etmemiş olsaydı, şehir halkı son derece şiddetli bir ceza ile karşı karşıya kalacaktı.

Bu zaferden sonra Tuğrul Bey, Bağdat'ın yolunu tuttu. Dicle üzerindeki göleklere[bir tür sal] binerek nehir yoluyla Rakka'ya gitti. Orada ata bindi ve **Bağdat'a girdi.** Halifenin sarayına gelince atından indi. Önünde Müslüman olmayan emirler bulunduğu halde yaya yürüdü. **Halife siyah bir perdenin arkasında oturmuştu. Omuzlarında berde olarak adlandırılan siyah renkli bir giysi vardı. Elinde de peygamber asası bulunuyordu. Tuğrul Bey halifenin tahtına yaklaşınca yeri öptü ve bir süre ayakta durdu. Sonra önünde halifenin veziriazamı ile bir çevirmen olduğu halde tahta doğru yürüyordu. Kendisi de başka bir tahtın üzerine oturdu. Bir ferman okundu. Halife, bununla Tuğrul Bey'i Allah'ın ona bahşetmiş olduğu bütün ülkelerin sahibi ve bütün Müslümanların hakimi olarak tanıyordu.** [sayfa 328]**Tuğrul Bey'e üst üste yedi hilat giydirildi.** Halifelerin imparatorluğunu oluşturan yedi değişik yöreye ait köleler hediye edildi. Başına misk [koku] döküldü ve türlü altın işlemeli bir kumaş örtüldü. Sonra biri Arabistan, diğeri Acemistan için **başına iki taç giydirildi.** Halife, Tuğrul Bey'e altınla süslenmiş bir kılıç verdi. Bu törenden sonra Tuğrul Bey yerine döndü. Yeri öpmek istedi. Fakat izin vermediler. **Halifenin elini iki defa öptü. Kaim bi-emrillah ona ikinci bir kılıç daha hediye etti. Tuğrul Bey ikincisini de beline bağladı. Bu, iki devletin kendisine verildiğine işaretti. Sonunda Tuğrul Bey Doğu'nun ve Batı'nın hükümdarı ilân edildi.**

Halife böylece kendisine bir otorite tanımış oluyordu. Bir emirü'l-ümera [Emirlerin Emiri] **atanmış olduğu tarihten beri halifeler bu makama gelen sultanlar lehine olmak üzere bütün nüfuzlarından arınırlardı. Adeta bütün önemleri bir maaş almayla sınırlanmış gibiydi. İslâm dininin halifesi sıfatıyla, halkın kendisine gösterdiği saygı ile yetinirlerdi. Tuğrul Bey El-Büveyhi'yi mahvederek onların yerini almıştı.**

Sayfa : 332

خوراسانده اداره امور ايدن سلطانك برادرى داود
بوصيراده وفات ايتدى . يتمش ياشنده ايدى . برچوق اولاد
براقشدى. بونلرك ايجنده آلپ ارسلان اوكاخلف اولدى [۲] .
سلطان ، واسطدن بغداده عودت ايتدى [۳] . اوراده
خليفه‌دن بعض هدايا آلدقدن وزيرى عميدالملكى بوشهرده
براقدقدن صوكره جباله كيتدى . توركلرك كورجستانده ،
فراته جوار بوتون مملكتلرده، ارمنستانده، بسفرجان قطعه‌سنده
ياپدقلرى صيق صيق آقينلر بوتاريخه مصادفدر ظن ايدرم .
بوندن دولايى ايمپراطور قونستانتين دوقاى براردو كوندرمكه
مجبور ايتديلر . چونكه بو توركلرك فرژى Phrygie قطعه‌سنه
كيرمك ايسته‌دكلرينى آكلايوردى . فقط ايمپراطور اردوسى

سيوطى
ابوالفدا

Sayfa 332

Horasan'da yöneticilik yapan sultanın kardeşi Davut, 70 yaşında iken ölmüş ve arkasında birçok evlat bırakmıştı. Bunların içinde **Alparslan** onun ardılı oldu. Vasıt'tan, Bağdat'a gelen sultan, orada halifeden bazı hediyeler aldı ve **veziri** Amidül Mülk'ü bu şehirde bırakarak Cibal'e gitti. Türklerin Gürcistan'da, Fırat civarındaki bütün ülkelerde, Ermenistan'da ve Besfercan bölgesinde yaptıkları akınlar bu tarihe rastlamaktadır. Türklerin fetihlerinden telaşa düşen **ve Ferîji** ülkesine gireceklerini anlayan İmparator Konstantin Dükas, Türk ilerlemesini durdurmak için bir ordu gönderdi. Fakat imparator or-

Sayfa : 333

عمومیتله بك فنا عسا کردن مرکب ایدی . بوندن دولایی تورکلر
دها جرئتکار داورانمغه باشلادیلر . ارمنستانك مدافعه‌سنه
مأمور اولان پانقراس Pancrace ك احتیاطسزلغی آنی
Ani شهرینك ضیاعنه سببیت ویردی . سلطانك اردوسی
یونانلیلره هیچ بر فنالق یاپمدن بوشهرك جوارندن کچیوردی.
بعض یونان قوماندانلری سلطانك دمدارلرینه هجوم ایله بر خیلی
تورك اولدیردیلر . بونك اوزرینه سلطان کری دوندی ،
آنی‌یی محاصره و برقاچ کون ایچنده ضبط ایتدی . بوتون جوار
حوالی‌یی‌ده اله کچیردی .

محاربات داخلیه‌نك تمامیله اخلال ایتمش اولدیغی انضباط
سنه ١٠٦١ وآسایشی تأمین ایتدکدن صوکره سلطان بغداد یولنی طوتدی.
اوراده خلیفه‌نك قیزیله تزوج ایتمك فکرنده ایدی. فقط موافقت
ایتمدیلر . بوتون اوسنه [١] مذاکرات وتهدیدات ایله وقت
١٠٦٢ کچدی . نهایت سلطان خلیفه‌نك تخصیصاتنی کسدی [٢] .
بونك اوزرینه سلطانك ارزوسنی اجرایه رضا کوستردی .
ابوالمحاسن نکاح مقاوله‌سی تبریزده یاپلدی . صوکره طوغرول بك بغداده
ابوالفدا کیتدی . پرنسس ایله اولندی [٣] . خلیفه‌نك معیتی ارکاننه
بن شونه بك چوق احسانلر ویردی . سلطان ایله برابر کلمش اولان

Sayfa : 334

نوری بنداری ابوالفراج

توركك عسكری شهردبك چوق فاريشيقلق چيقارمقده اولدقلری ايچون طوغرول بك جباله كيتمك اوزره زوجه‌سيله برلكده بغداددن چيقدی. فقط ری شهرينه واصل اولونجه خسته‌لانه‌رق تمش ايكی ياشنده اولديغی حالده وفات ايتدی [١] . آرقه‌سنده حليم ، عاقل ، احتياطكار بر حكمدار شهرتی براقدی . دشمنلری كنديسندن نه‌قدر قورقارلر واوكا نه‌قدر حرمت ايدرلرسه تبعه‌سی ده اوقدر سورلردی . اوغلی اولماديغی ايچون يرينه يكنی آلب آرسلان بن داود كچدی [٢].

نوری دوبلو ابوالمحاسن ١٠٦٤

طوغرول بكك وكيلی صفتيله اون سنه‌دن بری خوراسانی اداره ايدن بو حكمدار ابتدا خليفه‌نك كريمه‌سنی بغداده اعاده ايتدی. اوراده كندی نامنه خطبه اوقوتماسنی ايسته‌دی [٣] خليفه عمومی بر مجلس مشورت عقد ايده‌رك بو تكليفی قبول ايله اوكا جهادالدين عضدالدوله لقبنی ويردی . طوغرول بكك وزير اعظمی بولونان عميدالملك [٤] بويوك بر اقتدار صاحبی

Sayfa : 335

اولمالك سلطنت ديكشنجه نه‌قدر مضر برشی اولديغنی نفسنده تجربه ايتدی .

dusu [Sayfa 333] **genellikle niteliksiz askerlerden** oluştuğu için Türkler daha cesur hareket ediyorlardı. Ermenistan'ın korunmasından sorumlu olan Pankras'ın gerekli önlemleri almaması, Ani şehrinin elden çıkmasına sebep oldu. **Sultanın ordusu Bizanslılara hiç bir zarar vermeden Ani şehrinin civarından geçiyordu.** Fakat bazı Bizans kumandanları sultanın dumdarlarına [ordunun geri hizmetleriyle görevli askerler] saldırıp çok sayıda **Türk'ü öldürdüler. Bunun üzerine sultan geri dönerek Ani'yi kuşattı ve birkaç gün içinde de şehri ele geçirdi. Bölge halkının tümünü yönetimi altına aldı.**

Sultan, içeride bozulmuş olan düzen ve huzuru yeniden sağladıktan sonra Bağdat'a gitti. **Orada halifenin kızıyla evlenmeyi düşünüyordu. Fakat bu evliliğe izin vermediler. Bütün yıl (H. 453), görüşmeler ve tehditlerle geçti. Sonunda, sultan halifenin gelirlerine el koydu(H. 454).** Bunun üzerine sultanın arzusunu yerine getirmek için izin verildi ve nikah işlemleri Tebriz'de yapıldı. Halifenin yüksek rütbeli görevlileri de birçok hediyeler verdiler. Sultan ile beraber gelmiş olan **[sayfa 334]** Türk askerleri şehirde birçok karışıklık çıkardıkları için, Tuğrul Bey Cibal'e gitmek üzere eşiyle birlikte Bağdat'tan çıktı. **Fakat Rey şehrine gelince hastalanarak 72 yaşında öldü. Arkasında yumuşak huylu, bilgili, tedbirli bir hükümdar imajı bıraktı. Düşmanları kendisinden çok korkarlar ve saygı gösterirler, halkı da onu çok severdi. Oğlu olmadığı için yerine Davut'un oğlu olan yeğeni Alparslan geçti.**

Tuğrul Bey'in vekili olarak 10 yıldan beri Horasan'ı **yöneten bu hükümdar, ilk önce halifenin kızını Bağdat'a gönderdi. Orada kendi adına hutbe okunmasını istedi(H.456).** Halife genel bir danışma meclisi toplayarak bu öneriyi kabul etti **ve ona Cihadeddin** [Din için savaşan] **İzzüd-devle** [Devlete değer veren, devletin değeri] **lakabını verdi. Tuğrul Bey'in veziriazamı bulunan Amidül Mülk (H.456) büyük güç sahibi** [Sayfa 335] olmanın saltanat değişince ne kadar zararlı bir şey olduğunu anladı

Sayfa : 345

فقط بریەن ایله واسیلاکی‌یی طرد ایدن تورکلرك بالذات سلطان
قومانداسنده اولدقلرینی بیلمه‌یوردی . ایشته دوچار اولدیغی
فلاکتك سببی بو یاكلش حرکتدر . رومن دیوژەنس اردو-
سنك باشنده اولدیغی حالده اوردوگاهندن چیقدی . آقشامه‌قدر
طاغلرده دوره‌رق اورادن دشمنك حرکاتنی تحت ترصدده
بولوندیردی . آقشام اوزری چکیلمك ایسته‌دیکی زمان تورکلر
یاغیریشه‌رق ، اوقلر آته‌رق بر سواری هجومی یاپدیلر . رومـلر
بوتون کیجه‌یی دائما بر قورقو وتلاش ایچنده کچیردیلر .
ایرته‌سی کونی اوزلردن بر فرقه کیدوب تورکلره تسلیم اولدی .
ایمپراطور ارتق متباقی اوزلره اعتماد ایده‌مدیکی ایچون اخلاطده
بولوندیغنی ظن ایتدیکی عسکری درحال چاغیردی . فقط بونلری
بیهوده بکله‌دی . تارقانیوت ایله روسلیه، سلطانك ورودینی خبر
آلنجه‌ من‌ و بوتامیا طریقیله ایمپراطورلق اراضیسنه چکیلمشلردی .
رومن دیوژەنسك جسارتی و تعکسی احوال تأثیریله قیریلمادی،
معیتنده قالان عسکرك آزلغنه رغماً بر محاربه‌یه کیریشمکه عزم
ایتدی . اکر تورکلر هجوم ایتسه‌لر ایدی فی الحقیقه بویله‌ یاپماسی
ایجاب ایدردی . فقط سلطانك او زمانی تکلیف ایتدیکی صلحی

Sayfa 345

Fakat, Biryen ile Vasilaki'yi uzaklaştıran Türklerin, bizzat sultanın kumandasında olduklarını bilmiyordu. İşte içinde bulunduğu felaketin sebebi bu yanlış harekettir. Romen Diyojen ordusunun başında olduğu halde orduğahından [Ordu merkezi] çıktı. Akşama kadar dağlarda bekleyerek, oradan düşmanın hareketlerini gözlüyordu. Akşam üzeri çekilmek istediği zaman Türkler bağrı-

Sayfa : 346

— ٣٤٦ —

مدمايمه‌يى احتياطكارانه بر حركت دكلدى . آلب آرسلانك
بو تكليفى محاربه‌دن قورقديغندن ايلرى كلديكنه قناعت ايدرك
توركلر بر خصمه غايت متعظمانه معامله كوستردى . آذربيجانده
ري شهرينك كنديسنه رهينه اوله‌رق تسليمنى ايسته‌دى . بو
شهر اوزمان سلجوق ايمپراطورلغنك پايتختى ايدى . بوطلبلردن
سدت ايدن سلطان محاربه‌يه حاضرلاندى . بو بر جمعه كونى
ايدى . نمازينى قيلدى . بر آز صوكره دوكوله‌جك او قدر
مسلمان قانى دوشونه‌رك اغلامقدن منع نفس ايده‌مدى . محاربه
ايتمك ايسته‌مه‌يلرك چكيلوب كيتمسى ايچون بر امر اصدار
ايتدكدن صوكره اوقنى ويايى ترك ايله قيليجنى وقالقانى
آلدى . آتنك قويروغنه كنديسنى باغلادى . بوتون اردوده سلطانه
امتثال ايتديلر . سلطان آرقه‌سنه بياض بر اثواب كيدى ،
عطريات سوروندى . اكر مغلوب اولورسه‌م بوراسى بكا مقبر
اولاجقدر ديدكدن صوكره روملره قارشى يورودى . مظفريت
اوزون مدت ايكى طرف اراسنده معلق قالدى . هر ايكى طرفدن ده
كمال شدتله حرب ايديلدى [١] . توركلر ياواش ياواش كريله‌يورلر ،
تفوق روملره براقيورلر كيبدى . اردوكاهى مستحكم اولمايان
ايمپراطور سلطانك كلوب بوراسنى يغما ايتمسندن قورقدى .
اقشامه دوغرو محاربه‌يى تعطيل ايدرك عسكره كرى

Sayfa : 347

— ٣٤٧ —

چكيلمه‌لری امرینی ویردی. ایمپراطورك یاننده بولونانلر انتظاملرینی
محافظه ایتدیلر. فقط دها اوزاقده بولونان عسکر ایمپراطورك
فرار ایتدیكنه ذاهب اولدیلر. سزار Cesar ك اوغلی آندرونیق
Andronic ، رومن دیوژه‌نه‌سك گیزلی بر دشمنی اولدیغی
ایچون بو حوادثی بوتون اردویه یایدی . اردو دارمه
داغنیق اوله‌رق فراره باشلادی. تورکلر تكرار كله‌رك ایمپراطوره
هجوم ایتدیلر. ایمپراطور بویوك بر جسارتله مدافعه‌ده بولوندی.
اطرافنده‌كی كیمسه‌لر اولدكدن ، یاره‌لی بر یره ییقیلدقدن ،
كندیسی ده یاره‌لاندقدن صوكره شادی اسمنده بر كوله طرفندن
اسیر ایدیلدی. وقتیله استانبولده بولونمش اولان و ایمپراطوری
طانیان بو كوله اونك آیاقلرینه قاپانه‌رق كندیسنی سلطانك
حضورینه كوندردی. آلپ آرسلان[۱] ایمپراطورك اسیر دوشمش
اوله‌جغنه اینانمق ایسته‌میوردی . وقتیله سفارتله استانبولده
بولونمش اولان بعض تورکلر سلطانه بونی تأمین ایتدكلری كبی
واسیلاكینك ده كوزلرنده یاشلرله ایمپراطورك آیاقلرینه
قاپاندیغنی كوروبجه آرتق قناعت كتیردی . روم مورخلرینك
ادعاسنه كوره آلپ ارسلان ایمپراطوری یرده كوروبجه
تورکلرك اسرایه قارشی كوسترمه‌ری معتاد اولان معامله‌یی اجرا
ایده‌رك آیاغیله اوزرینه باصمش ، صوكره یردن قالدیره‌رق ،
دوچار اولدیغی فلاكتدن دولایی تسلیتده بولونمشدر . سرب

Sayfa : 348

رومار علیقاس

مورخلری بو تفصیلاتی ذکر ایتمیورلر. فقط سلطانك، ایمپراطوری کوزونجه آتدن اینەرك دوستلق علامتی اولمق اوزره اوچ دفعه النی اوپدیغنی، تکلیف ایتدیکی صلحی رد ایتدیکندن دولایی مؤاخذاتده بولوندیغنی علاوه ایدیورلر. مورخلرك کافەسی آلپ آرسلانك اکر کندیسی اسیر دوشمش اولسه ایدی رومن دیوژەنەسك نه معاملەده بولونەجغنی اوندن صوردیغنی ادعاده متفقدرلر. ایمپراطور قامچیلانیردم جوابنی وردی. سلطان شو سؤالی ایراد ایتدی: سزه نه معاملەده بولونەجغمی ظن ایدیورسکز؟ یا اولدورەجکسکز، دیدی ایمپراطور، یاخود بر اسیر صفتیله بوتون ممالککزی دولاشدیرەجق، یاخود پك ضعیف بر احتمال اولمق اوزره بندن بر فدیۀ نجات ورهینەلر آلدقدن صوکره سربست براقەجقسکز. بو متعظمانه جواب سلطانك جانی صیقمادی. فدیۀ نجات اولمق اوزره بر میلیون آلتون سکه ویرمك [١] و روم ایمپراطورلغی داخلندەکی بوتون مسلمان اسیرلرینی تسلیم ایلەمك شرطیله سربست براقدی. بو معاهده طرفیندن امضا ایدیلدکدن صوکره [٢]، آلپ آرسلان ایمپراطوری کندی تختنه کندیسنك یاننه اوتورتدی صوکره بر چادیره کوتوردی.. خدمتنه ضابطلر تعیین ایتدی.

Sayfa : 349

ایمپراطوره اون بیك آلتون سکه هدیه ویردی. اسیر دوشن اصیلزاده لرك کافه سنه، شرقلیلرك عادتی وجهله، خلعتلر کیدیردکدن Patrices صوکره هپسنی ایمپراطوره تسلیم ایتدی. صوکره مملکتنه قدر رفاقت ایتمك اوزره معیتنه عسکرلر ویردی.

بو بدبخت حکمدارك مملکتنه عودت ایدنجه دوچار اولدیغی عاقبت معلومدر. مغلوبیتی خبر آلان روملر استانبول تختنه میشل پاراپیناس Parapinace ی چیقارمشلردی. هر دورلو حکم و نفوذدن محروم قالان رومن دیوژه نه س تقریباً ایکی یوز بیك آلتون سکه قدر طوپلایه بیله رك سلطانه کوندردی. خلع ایدیلدیکی جهتله فدیهٔ نجاتی تماماً تسویه دن عاجز بولوندیغنی سویلتدی. رومن دیوژه نه س استانبوله دوغرو یورودیکی ایچون ارمنستان قرالی کندیسنی توقیف ایده رك کوزلرینه میل چکدیردی. بر مناستره کوندریلدی. بر مدت صوکره اوراده وفات ایتدی.

سنه ۱۰۷۲ سلطان وقوعه کلن احوالدن خبردار اولونجه ایمپراطوره کوستریلن معامله یی معاهداتی اخلال صورتنده تلقی ایده رك روم ایمپراطورلغی اراضیسنه یکی اوردولر کوندردی. بونلر اولجه اولدیغی کبی یالکز آقین و یغما یاغمله اکتفا ایتمدیلر. استیلا ایتدکلری ولایتلری ضبط ایله اوراده یرلشمکه چالیشدیلر.

şarak, oklar atarak bir süvari saldırısı yaptılar. Rumlar bütün geceyi korku ve telaş içinde geçirdiler. Ertesi gün, Uzlardan bir grup Bizans ordusundan ayrılarak Türklere teslim oldular. İmparator artık diğer Uzlara güvenemediği için Ahlat'ta bulunduğunu zannettiği askeri derhal çağırdı. Fakat bunları boş yere bekleyecekti. Çünkü Tarkanyot ile Rusliye, sultanın geldiğini haber alınca Mezopotamya yoluyla imparatorluk arazisine çekilmişlerdi. Romen Diyojen'in cesareti bu olumsuz şartlara rağmen kırılmadı ve emrindeki askerlerin azlığına rağmen savaşa girmeye hazırlandı. Eğer Türkler saldırsalardı ki böyle yapmaları daha doğru bir hareket olurdu. Ancak sultan teklif ettiği barışın[sayfa 346] sonucunu görmek istiyordu. Romen Diyojen ise barış teklifini, Türklerin savaştan korktuğuna yorarak Türk elçisine oldukça mağrur davrandı. Ve Selçuklu İmparatorluğu'nun başkenti olan Rey şehrinin kendisine rehine olarak teslimini istedi. Bu isteğe hiddetlenen sultan, bir Cuma günü namazını kılarak savaşa hazırlandı. Biraz sonra dökülecek Müslüman kanını düşünerek ağlamaktan kendini alamadı. Savaşmak istemeyenlerin gitmesi için bir emir yayınladıktan sonra, okunu ve yayını bırakarak kılıcını ve kalkanını aldı. Atının kuyruğunu kendisi bağladı. Bütün ordu da sultana bağlılıklarını bildirdiler. Sultan beyaz bir elbise giydi, koku süründü. "Eğer yenilirsem burası bana mezar olacaktır" dedikten sonra Rumlara karşı yürüdü. Her iki tarafın iyi mücadele ettiği savaşta, taraflar uzun bir süre birbirlerine üstünlük sağlayamadılar. Türkler yavaş yavaş geriliyor, başarıyı Rumlara bırakıyorlardı. Ordugâhı korunmasız olan imparator, sultanın gelip burasını yağma etmesinden korkuyordu. Akşama doğru savaşa ara verdirerek askere geri [sayfa 347] çekilmeleri emrini verdi. İmparatorun yanındakiler bulundukları konumu korudular. Ancak karargahın uzağında bulunanlar imparatorun askerlerinin firar ettiğini zannettiler. Romen Diyojen'in gizli düşmanı olan Sezar'ın oğlu Andronik, firar haberini bütün orduya yayar yaymaz, ordu darma dağınık olarak kaç-

maya başladı Bunun üzerine Türkler tekrar gelerek imparatora saldırdılar İmparator büyük bir cesaretle savunmaya devam ediyordu Etrafındakiler öldükten, **atı** yere yıkıldıktan, kendisi de yaralandıktan sonra **Şadi** isminde bir kole tarafından İmparator esir alındı Bir zamanlar İstanbul' da bulunmuş olan ve imparatoru tanıyan bu köle, onun ayaklarına kapanarak kendisini sultanın huzuruna gönderdi. Alparslan, imparatorun esir düşmüş olacağına inanmak istemiyordu. Yine bir zamanlar elçilik göreviyle İstanbul'da bulunmuş olan bazı Türkler de sultanı inandırmaya çalışıyorlardı **Vasilaki'nin de** ağlayarak imparatorun ayaklarına kapandığını görünce artık inandı. Rum tarihçilerinin iddiasına göre, Alparslan imparatoru yerde görünce Türklerin esirlere karşı yaptıkları gibi ayağıyla İmparatorun üzerine basmış, sonra yerinden kaldırarak **yenilgi ve esir düşmesi konusunda tesellide bulunmuştur** Arap [sayfa 348] **tarihçileri bu ayrıntıdan bahsetmiyorlar, fakat sultanın imparatoru görünce atından inerek dostluk göstergesi olmak üzere üç defa eline vurduğunu, teklif ettiği barışı reddettiğinden dolayı serzenişte bulunduğunu ifade ediyorlar. Tarihçilerin hepsi Alparslan'ın eğer kendisi esir düşmüş olsa idi Romen Diyojen'in kendisine ne yapacağını sorduğunu ve İmparator'un da "kamçılatırdım" cevabını verdiği konusunda görüş birliği içindedirler. Bu cevabı aldıktan sonra sultan, İmparatora şu soruyu yöneltti: "Size ne yapacağımı zannediyorsunuz?" İmparator, "Ya öldürteceksiniz ya da bir esir olarak bütün ülkelerinizi dolaştıracak veya çok zayıf bir ihtimal olmak üzere de özgürlüğüme karşılık fidye ve rehineler aldıktan sonra serbest bırakacaksınız." diye karşılık verdi. Bu kibirli cevap sultanın canını sıkmadı. Fidye olmak üzere bir milyon altın sikke vermek ve Rum İmparatorluğu dahilindeki bütün Müslüman esirlerini teslim etmek şartıyla serbest bıraktı. Bu anlaşma iki tarafça da imza edildikten sonra, Alparslan; imparatoru kendi tahtına, yanına oturttu. Sonra bir çadıra gönderdi ve hizmetine askerler verdi.**

[sayfa 349] Ayrıca İmparatora on bin altın sikke hediye vermişti. Esir düşen soyluların tümüne Doğu geleneği olan hilatler giydirildi ve hepsini imparatora teslim etti. Sonra, memleketine kadar eşlik etmek üzere emrine askerler verdi.

Bu talihsiz imparatorun ülkesine döndüğünde başına gelenler bilinmektedir. Yenildiğini haber alan Rumlar, İstanbul tahtına Mişel Parapinas'ı çıkarmışlardı. Her türlü güç ve etkiden yoksun kalan Romen Diyojen, ödemeyi taahhüt ettiği bir milyon sikke yerine ancak iki yüz bin sikke toplamış ve sultana göndermişti. Tahttan uzaklaştırıldığı için fidyeyi tamamlayamadığı haberini göndermişti. Romen Diyojen'in İstanbul'a geldiğini haber alan Ermenistan kralı, kendisini tutuklatarak gözlerine mil çektirmiş ve bir manastıra göndererek orada hapsettirmişti. Manastıra kapatılmasından kısa bir süre sonra İmparator ölmüştü.

Sultan bu olayları duyunca, imparatora yapılanları anlaşmanın bozulması olarak yorumlamış, Rum İmparatorluğu arazisine yeni ordular göndermişti. Bu ordular daha önce olduğu gibi yalnız akın ve yağma yapmakla yetindiler. İstila ettikleri şehirleri ele geçirerek orada yerleşmeye çalıştılar.

Sayfa : 350

ایشته تورکلرله رومك بو محاربانی اثناسنده‌در که آلب
ارسلان بوتون کرجستان قطعه‌سنی فتح ایتدی. کورجیلری
حریتلرندن محروم براقدی.

Sayfa 350

İşte, Türklerle Rumlar arasındaki bu savaş sırasında, Alparslan bütün Gürcistan'ı fethetmiş ve Gürcüleri hürriyetlerinden yoksun bırakmıştı.

Sayfa : 351

ابوالفدا
ابوالفراج
المكين
ابن شحنه
نويرى

سلطان اوزمان ، اجدادينك وطنى اولان توركستانى
فتح ايتمك تصوريله مشغولدى . روملره قارشى بوقدر شانلى
برصورتده نهايته ايصال ايتديكى محاربه‌دن باشقه، روم ايمپراطورلغنه
جوار اولان سائر مملكتده قورقه‌جق بر جهت براقامق
ايچون سوريه‌يه بر سياحتده بولونمش [۱] ، دياربكرده حكمران
اولان نصرايله [۲] حلب حكمدارى محمود [۳] ك برشى
ياپامامالرينى تأمين ايتمشدى . بر مدت اول‌ده [٤] مكه‌ده

Sayfa 351

Sultan o zaman atalarının vatanı olan Türkistan'ı fethetmek düşüncesindeydi. Rumlara karşı kazandığı şanlı başarıdan sonra, Rum İmparatorluğu'na yakın olan diğer ülkelerde korkacak bir askerî güç bırakmamak istiyordu. Bu amaçla Suriye'ye bir seyahat yapmış, Diyarbakır'da hüküm süren Nasır ile Halep Hükümdarı Mahmut'un bir şey yapmamalarını garantiye almıştı. Bir süre önce de, Mekke'de [sayfa 352] hutbenin yine halife ve kendi adına okunmaya başlandığı haberini almıştı. Bağdat'a yeni bir vali tayin ettikten sonra iki yüz bin süvari ile Türkistan fethine gitti. **Ceyhun nehri üzerinde bir köprü yaptırdı.** Bütün ordusunu karşı sahile geçirmek için yirmi gün gerekti. **Alparslan, önce bu nehir civarında bulunan Berzem ismini taşıyan bir hisarı zaptetmek istedi. Fakat, hisarın korumasını Yusuf Kutval adında cesur bir kumandan yapmaktaydı. Kutval, hisarı birkaç gün savundu fakat kalabalık karşısında bir şey yapamayarak hisarı teslim etmek zorunda kaldı. Kendisi de esir düştü. Sultan, uzun süre direnmiş olan Yusuf Kutval'ı o kadar küçük düşürücü**

Sayfa : 352

خطبه‌لك بنه خليفه وكندى نامنه اوقونمغه باشلادیغی خبرینی آلمشدی [١] . بغداده یکی بر والی تعیین ایتدکدن صوکره ایکی یوز بیك سواری ایله تورکستان فتحنه کیتدی . جیحون نهری اوزرنده برکوپرو قوردیردی [٢] . بوتون اردوسنی قارشی ساحله کچیرمك ایچون یکرمی کون لازم کلدی . آلپ آرسلان ابتدا ، بونهر جوارنده کائن برزم Berzem نامنده بر حصاری ضبط ایتمك ایسته‌دی . بوراده یوسف کوتوال Kothual نامنده جسور برقوماندان واردی . بو والی برقاچ کون کمال جسارتله قلعه‌یی مدافعه ایتدی. فقط چوقلق قارشیسنده برشی یاپه‌مازدی . حصار ضبط اولوندی . کندیسی‌ده اسیر دوشدی. سلطان ، اوزون مدت مقاومت کوسترديکنه قیزمش اولدیغی ایچون اوقدر تحقیرآمیز صورتده مؤاخذاتده بولوندی که والی مغرورانه جواب ویرمکه مجبور اولدی . درحال درت صیریغه چاقیلمق صورتیله اعدام ایدیلمکه محکوم اولدی . بونك اوزرینه یوسف خنجرینی چکه‌رك تهدید آمیز کلمات ایله آلپ آرسلانك اوزرینه آتیلدی . بیوك برقوتله واوق آتمقده مستثنا برمهارته مالك اولان آلپ آرسلان یوسفی توقیف ایتمه‌لرینه مساعده ایتمه‌دی . کندیسی اوکا بر اوق آتمق ایسته‌دی . فقط اوق اصابت ایتمه‌دی . یوسف صالدیرمغه

Sayfa : 353

—٣٥٣—

دوام ایده‌رك ، آلپ آرسلان تختندن اینرکن
بوکرینه خنجرینی صاپلادی . سلطان باشمه
برچادیره نقل اولوندی . یوسف ایسه محافظلر طرفندن همان
اوراده اتلاف ایدیلدی .

دربلو المکین

آلپ آرسلانك یاره‌سی مهلك ایدی . حالت نزعده اولدیغی
آکلاینجه مقربلرینه دیدی‌که : « عاقل بر اختیار طرفندن
ویریلمش اولان ایکی نصیحتی شیمدی تخطر ایدییورم . بو
نصیحتك بریسی کیمسه‌یی محقر کورمه‌مك ، ایکنجیسی‌ده
کندی نفسنه پك بویوك بر قیمت ویرمه‌مك وبالخاصه قوتنه
کووه‌نمه‌مك ایدی . حیاتمك صوك کونده بونصیحتلری اهمال
ایتدم . دون برتپه‌نك اوزرندن سیر ایتدیکم عسکرلرمك
کثرتی بکا هر شی آرزومه رام‌اولور ظنی ویرمشدی . بوکون
قوت ومهارتمه پك فضله کووه‌نه‌رك کندیم تأدیب ایتمك
ایسته‌دم و بر رزم والیسنك توقیفنه مانع اولدم . شیمدی
آکلایورم که‌حکمدارلرك قوت ومهارتلری تقدیر ارلی ربانی‌یه
قارشی پك عاجزدر . کندی قباحتم یوزندن اولیورم [١] » .
اوغلی ملکشاهی‌وزیری نظام‌الملکه توصیه ایتدی وقوماندانلرینی

بوشهزاده‌یه بیعت ایدیردی . آلپ آرسلانك وفاتندن صوكره
خوراسانده مرو شهرینه نقل ایدیلدی . مزار طاشنه شوسوزلر
یازیلمشدر : « سماوآته قدر یوكسلن آلپ آرسلانك عظمتنی
كورمش اولانلر كلك شیمدی اونی مسوده برآووچ طوپراق
آلتنه كومولمش كوركز »

سعدالدوله لقبیله یاد ایدیلن آلپ آرسلان سلطان عنوانی
دوقوز سنه آلتی آی طاشیمشدی . بوبویوك حكمدار جسور،
عالیجناب ، عادل ، حلیم ایدی . ایی بر مسلماندی . وظائف
دینیه‌سنی تماماً ایفا ایدردی . فقرایه پك چوق تصدقاتده
بولونوردی . اوزون بویلی ، جسور باقشلی ایدی . بوندن
دولایی بوتون تبعه‌سنك محبت وحرمتنی جلب ایتمشدی .
علی‌العاده، باشنه تاج شكلنده بر صاریق صارادی . بوتون
آسیاده اوقدر ذی‌شوكت بر حكمدار ایدی كه تختنه یوز سورن
حكمدار وشهزاده‌لرك مقداری بیك ایكی یوزی بولمشدی .

ابوالفدا
ابن شحنه

آلپ آرسلانك وفاتندن صوكره ، ولی عهد اولمق اوزره
وزیر نظام‌الملكك انتخاب ایتدیردیكی ملك شاه سلطان اعلان
ایدلدی . ملك شاه بوقدر بویوك بر خدمته مكافات اولمق
بو وزیرك مالك اولدیغی یرلره خوراسانده طوس شهرینی‌ده
علاوه ایتدیكی كبی اوكا آتابك [١] یعنی حكمدارك پدری
عنوانی‌ده ویردی . دیكر طرفدن خلیفه ، ملك شاهه
بر فرمان كوندردی . اوكا سلطان عنوانی توجیه

سیوطی
دربلو
المكین

[١] بوعنوانی ایلك طاشییان ذات نظام‌الملكدر .

ایتدکدن باشقه امیرالمؤمنین لقبیده ویردی . او وقته قدر خلیفه‌لردن باشقه هیچ بر حکمدار بو عنوانی حائز اولمامشدی . نهایت بوکا جلال‌الدوله والدین عنوانی‌ده علاوه ایله‌دی .

ملك شاه کرك خلیفه کرك اکا برملت طرفندن بوصورتله سلطان طانمش اولمقله برابر عموجه‌سی کرمان والی‌ٔ عمومیسی قاورت بك Caderdh-begk سلطانلق ادعاسیله سلاحه صاریلدی . مهم براردو ایله کورجه Ghurge قربنه قدر یاقلاشدی . بوتون خوراسان اردوسی درحال عاصی‌یه قارشی یورودی . ایرانده وقوعه کلمش اولان محاربانك اك عظیملرندن بری جریان ایتدی . قاورت مغلوب اولدی . اسیر دوشدی . خوراسان قلعه‌لرندن برینه حبس ایدیلدی . فقط بومظفریت سلطانك موقعنی تحکیم ایتمشسه‌ده خوراسان عسکرلرینك پك شیمارمه‌سنه سبب اولدی . قوماندانلری کلوب وزیر اعظم نظام‌الملکی بولدیلر ، عسکرلرك آیلقنك تضعیف ایدیلمه‌سنی ایسته‌دیلر . حتی طلبلری سریعاً اسعاف ایدیلمه‌یه‌جك اولورسه قاورتی تخته چیقاراجقلرینی مقام تهدیدده سویله‌مك درجه‌سنه واردیلر . وزیر اعظم اونلرك بوایلك غلیانلرینی تسکین ایله ایسته‌دکلرینه موافقت ایتمشتی ایچون سلطان نزدنده توسطده بولونه‌جغنی وعد ایله‌دی. فقط بونلر چکلنجه قاورت کیزلیجه تسمیم ایتدیریلدی . بوصورتله عصیان وسیله‌سی ازاله ایدیلمش

Sayfa : 356

اولدی . ایرتەسی کونی ، وزیراعظم ، عموجەسنك وفاتندن
دولایی سلطان بك متأسف اولدیغی جهتله آیلقلرك آرتیرلەسی
حقندە وعدی وجهله شفاعتدە بولونەمامش اولدیغی سویلەدی .
بوتون عساکر کچیلدی . ملك شاهك آرتیق رقیبی قالمادی .
بغدادده اونك نامنه خطبه اوقوندی .

برآز صوکرە [۱] خلیفه قائم بالامرالله وفات ایتدی .
سنه ۱۰۷۵ بونك خلفی تخت خلافته آنجق بغدادده تکمیل حکم ونفوذه
نوری ابوالفدا صاحب اولان سلطانك موافقتله چیقابیلیردی . یکی خلیفەیی
قرارلاشدیرمق و کندیسنه سلطانلرك براقدقلری برمقدار نفوذ
وصلاحیتی ویرمك ایچون علما وبغداد اکابری ایله مذاکرەیه
وزیراعظمك اوغلی مؤیدالملك مأمور اولدی . مقتدی بالله
درملو خلیفه اعلان ایدیلدی . عینی تاریخده ملك شاه یکنی سلیمان
سیلیج بن قوتولمشی اوآنه قدر طوتوندقلری نقطەلردن رومەلری
زونار قوومق اوزرە سوریەیه سوق ایلدی . اوزمان نیسەفور بوتانیات
ایمپراطورلغه کوز دیکمشدی . ایمپراطورلغی اله کچیرمك ایچون
میشل پاراپیناس ایله اوغراشیوردی . سلیمان، نیسەفورە برآز
یاردیم ایتدی [۲] . آنطاکیەیه قدر اولان بوتون حوالی‌یی
ابوالفدا اله کچیردی . سلیمان رومەلری سوریەدن طرد ایلە‌مشغول

Sayfa : 357

اولدیغی صیراده ملكشاه‌ده تقویمی اصلاح ایله اشتغال ایدییوردی. ابن شحنه
رصدخانه‌سنه آسانك اك مشهور هیئت شناسلرینی طوپلادی.
بونلرك كافه‌سی نوروزی یعنی سنه باشنی كونشك جدی برجنه كیرمكه
باشلادیغی آن اوله‌رق تعیننده اتفاق ایلدیلر. اولجه سنه حوت
برجی اثناسنده باشلایوردی. بونكی مبداء تاریخه سلطان
جلال الدین ملك شاهك نامنه اضافه‌ له جلالی یاخود ملكی دنیلمشدر.
سلیمان آناطولی قطعه‌سنده ایلریله‌دیكی تاریخلرده [۱] ملك ابوالفدا
شاهك قوماندانلرندن آتسیز خوارزمی Atsizlekharizmien، ابوالفراج
مصره حكمران اولان فاطمیلرك تحت اداره‌سنده‌كی ممالكه المكین
هجوم ایدییوردی. شام شهری اوزون بر محاصره‌یه معروض نویری
قلدی. اهالی اجلقه تحمل ایده‌مه‌یه‌رك عرض تسلیمیت ایتدیلر.
سوریه‌نك بویوك برقسمی‌ده حمص ایله برلكده سلجوقیلرك
اداره‌سنه كچدی. آتسز، مصره‌قدر كیردی، قاهره‌یه
یاقلاشدی [۲]. قاهره‌ده حكمران اولان خلیفه مستنصربالله
كیجه‌لین قاچدی. فقط حكمدارلری طرفندن ترك ایدلدیكنی
كورن شهر اهالیسی زنجیرله برلشه‌رك ملك شاهك قوماندانینه سنه
قارشی یوروديلر واونی مغلوب ایتدیلر. بونك اوزرینه اتسز ١٠٧٦
رمله وقدس طریقیله شامه دوندی. قدسی یغما ایتدی.
مغلوبیتی خبر آلان ملك شاه قوماندانسنك وفات ایتدیكنه

Sayfa : 358

— ٢٥٨ —

سنه ذاهب اولەرق درحال برادری تاج‌الدوله تکشه سوریه

١٠٧٧ کدەرك اورالرك فتوحاتی اکمال ایتمسی ایچون امر ویردی[١].

bir şekilde azarladı ki mağrur bir şekilde cevap vermek zorunda kaldı. Hemen dört sınğa çakılarak idam edilmeye mahkum oldu. Bunun üzerine Yusuf, hançerini çekerek tehdit dolu sözlerle Alparslan'ın üzerine atıldı. Çok güçlü ve ok atmakta da büyük yeteneğe sahip olan Alparslan, Yusuf'u tutuklamalarına izin vermedi. Kendisi ona bir ok atmak istedi. Fakat ok isabet etmedi. Yusuf saldırmaya [sayfa 353] devam ederek, Alparslan tahtından inerken kalbine hançerini sapladı. Yaralanan sultan başka bir çadıra nakledildi. Yusuf ise muhafızlar tarafından hemen orada öldürüldü.

Alparslan'ın aldığı yara ölümcüldü. Öleceğini anlayınca etrafındakilere dedi ki: "Akıllı bir ihtiyar tarafından verilmiş olan iki nasihatı hatırladım. Nasihatın birincisi kimseyi küçük görmemek, ikincisi de kendi nefsine çok büyük bir kıymet vermemek ve özellikle kuvvetine güvenmemekti. Hayatımın son gününde bu nasihatleri ihmal ettim. Yüksek bir tepenin üzerinden seyrettiğim askerlerimin çokluğu bana her istediğimin olacağına inandırmıştı. Bugün, güç ve yeteneğime çok fazla güvenerek kendim öldürmek istedim. Onun için Berzem valisinin tutuklanmasını engelledim. Şimdi anlıyorum ki hükümdarların kuvvet ve yetenekleri Allahın takdirine karşı pek âcizdir. Kendi kabahatim yüzünden ölüyorum." Oğlu Melik Şahı, veziri Nizamülmülk'e tavsiye etti ve kumandanlarını [sayfa 354] bu şehzadeye biat [bağlılığını kabul etme] ettirdi. Alparslan öldükten sonra Horasan'da Merv şehrine nakledildi. Mezar taşına şu sözler yazılmıştır: "Semavata [Göklere] kadar yükselen Alparslan'ın azametini [büyüklüğünü] görmüş olanlar, gelin şimdi onu mezarda bir avuç toprak altına gömülmüş görünüz."

Saadetdevle lakabıyla anılan Alparslan, sultan ünvanını dokuz sene altı ay taşımıştı. Bu büyük hükümdar cesur, alîcenap, adil, iyi huylu bir Müslüman'dı. Dinî görevlerini eksiksiz yerine getirirdi. Fakirlere pek çok yardımda bulunurdu. Uzun boylu, cesur bakışlı idi. Bundan dolayı bütün tebasının sevgi ve saygısını kazanmıştı. Başına taç şeklinde sıradan bir sarık sarardı. Bütün Asya'da o kadar kudretli bir hukumdar idi ki bağlılığını bildiren hükümdar ve şehzadelerin sayısı bin iki yüzü bulmuştu.

Alparslan'ın ölümünden sonra veliaht olarak vezir Nizamülmülk'ün atattırdığı Melik Şah, sultan ilân edildi. Melik Şah kendisine yapılan bu büyük hizmetin karşılığı olarak bu vezirin sahip olduğu yerlere Horasan'daki Tus şehrini de eklediği gibi, ona, Atabey, yani hükümdarın babası ünvanını da verdi. Diğer taraftan Melik Şah'a bir ferman gönderen halife, ona sultan ünvanının yanında [sayfa 355] **Emirü'l-Müminin** [Müslümanların emiri] **sanını da verdi. O zamana kadar halifelerden başka hiçbir hükümdar bu ünvana sahip olmamıştı. Sonunda, buna Celalü'd-Devlet ve'd-Din ünvanı eklendi.**

Melik Şah gerek halife gerek halk tarafından sultan kabul edilmiş olmakla beraber, amcası Kirman Valisi **Kavurt** bu durumu kabullenmemiş ve sultanlık iddiasıyla silahlı mücadeleye girişmişti. Kalabalık bir ordu ile Gürce yakınlarına kadar ilerleyen Kavurt'a karşı bütün Horasan ordusu harekete geçerek, İran'da o zamana kadar olmuş savaşların en büyüklerinden birisi gerçekleşmişti. **Kavurt yenilerek** esir düşmüş ve Horasan kalelerinden birine hapsedilmişti. Bu zafer sultanın konumunu güçlendirmişse de Horasan askerlerinin şımarmasına neden oldu. Kumandanları vezir Nizamülmülk'e gelerek, askerlerin aylığının artırılmasını istediler. **Hatta isteklerí acil olarak yerine getirilmeyecek olursa Kavurt'u tahta çıkaracaklarını söyleyerek, taht değişikliği tehdidinde bulundular.** Veziriazam, onların bu çıkışlarını yatıştırarak isteklerini kabul etmesi için sultana tavsiyede bulunacağı sözünü verdi. Komutanlar çekilir çekilmez herhangi bir taht değişikliği ihtimalini ortadan kaldırmak için **Kavurt gizlice öldürüldü.** Bu şekilde olası bir isyanın önüne geçilmiş oldu. **[sayfa 356]** Ertesi gün veziriazam komutanlara sultanın amcasının ölümünden dolayı çok üzgün olduğunu, bu nedenle de askerlerin maaşının artırılması konusundaki isteklerini iletemedi-

ğini söyledi. Böylece askerlerin istekleri de yerine getirilmemiş oldu. Bağdat'ta hutbe, artık rakibi kalmamış olan Melik Şah adına okunmaya başlandı.

Bir süre sonra[H.467] Halife Kaimbiemrillah ölmüştü. Fakat yerine geçecek halifenin Bağdat'ta güç ve nüfuzu olan sultanın onayını alması gerekiyordu. Yeni halifeyi kararlaştırmak ve kendisine sultanların bıraktıkları sınırlı nüfuz ve yetkiyi vermek için ulema ve Bağdat ileri gelenleriyle görüşmek üzere veziriazamın oğlu Müidülmülk görevlendirildi. Yapılan görüşmeler sonucunda Mükendibillah halife ilân edildi. Aynı tarihte Melik Şah'ın yeğeni Süleyman, o ana kadar tutundukları noktalardan Rumları kovmak üzere Suriye'ye gönderildi O arada Nısefor Botanyat imparatorluğa goz dikmişti. İmparatorluğu ele geçirmek için Mişel Parapinas ile mücadele ediyordu. Süleyman, Parapinas'a karşı Nisefor'u destekledi ve kendisine yardım etti Antakya'ya kadar olan bütün bölgeyi ele geçirdi **Süleyman, Rumları Suriye'den uzaklaştırmak için uğraşırken** [sayfa 357] **Melik Şah da takvimi yenileştirme işiyle uğraşıyordu. Rasathanesine Asya'nın en ünlü bilim adamlarını topladı.** Bunların tümü, Nevruz'u yani yıl başını güneşin oğlak burcuna girmeye başladığı an olarak kabul ettiler Önceden yılın ilk günü balık burcunda başlıyordu Bu yeni başlangıç noktasına Sultan Celalettin Melik Şah'ın adına atfen Celali ya da Meliki denilmiştir.

Süleyman Anadolu'da ilerlediği tarihlerde [H. 468] Melik Şah'ın kumandanlarından Atsız Harezmi, Mısır'a hakim olan Fatımilerin idaresindeki ülkelere saldırıyordu. Şam şehri uzun süre kuşatıldı ve halk açlığa dayanamayarak teslim olmayı kabul etti Suriye'nin büyük bir kısmı da Humus ile birlikte Selçukîlerin idaresine geçti **Atsız'ın Kahire'ye yaklaştığını duyan Halife Mustansırbillah geceleyin kaçtı.** Fakat şehir halkı birleşerek Melik Şah'ın kumandanına karşı yürüdüler ve onu yenilgiye uğrattılar. **Bunun üzerine Atsız, Remle ve Kudüs yoluyla Şam'a dönmek zorunda kaldı. Dönüş yolunda da Kudüs'ü yağma etti. Yenilgiyi haber alan Melik Şah, kumandanının öldüğüne [sayfa 358] inanarak derhal kardeşi Tacüddevle Tekeş'i Suriye'ye göndererek oraların fethinin tamamlanması emrini verdi(H. 470).**

Sayfa : 358

بوتون بوكوچوك حكمدارلر ملك
شاهى سلطان اولمق اوزره طانيورلردى . بوحواليده اونك
حكم ونفوذى آلتنده حكومت سوريورلردى. فقط چوق كره
سلطانلرك قومانداﻧﻠﺮى يرلرينى كنديلرى آلمق ايچون اونلره
هجوم ايدرلردى. سلجوقيلرك زمان ادارەسنده ايشته حكومت
بوشكلده ايدى. اميرلر سلطانه عرض انقياد ايتدكدن وبعض

Sayfa 358

Bütün bu küçük hükümdarlar Melik Şah'ı sultan olarak tanıyorlardı. Bu bölgede onun üstünlüğü ve nüfûzu altında hüküm sürüyorlardı. Fakat çoğu kere sultanların komutanları, bu küçük hükümdarların yerine geçmek için onlara saldırıda bulunurlardı. Selçukîler döneminde yönetim bu şekilde idi. Emirler, sultana bağlılıklarını sunarlarsa ve gerektiğinde de [sayfa 359] asker ve para yardımında bulunmayı taahhüt ederlerse, yöneticisi oldukları bölgelerde özerk olmalarına izin verilirdi. Bunlar savaş yapmakta bağımsızdılar ve sultan bu savaşlarda taraf olmazdı.

O tarihte Suriye'nin her tarafında savaş vardı. Musul Hükümdarı Şerifüddevle Müslim Merdasî, İbni Muhammet'e ait olan Halep şehrini kuşatmak ve almak için yıllık üç yüz bin altın akçe ödemek şartıyla sultandan izin almıştı. Bu tarihte Melik Şah, kızını halife Muktediribillah'la evlendirdi (H. 474). Kızına çeyiz olarak elli bin altın sikke verdi. Fakat bu çeyiz halifenin başka bir eşi ve cariyesi olmaması şartıyla verilmişti. Sultanın halife üzerinde bu de-

Sayfa : 359

احوالده عسکر وپاره ویرمك صورتیله یاردیم ایتمکی تعهد
ایله‌دکدن صوکره اداره‌لری آلتنده‌کی یرلرده مستقل بولونورلردی.
بونلر خصوصی محاربه‌یه کیریشمکده مختار ایدیلر . سلطان بو
محاربه‌یه هیچ اشتراك ایتمزدی .

اوتاریخده سوریه نك هرطرفنده محاربه واردی .
موصل حکمداری شرف‌الدوله مسلم مرداسی ، سابقاً ابن محمده
عائد اولان حلب شهرینی محاصره وضبط ایچون سنوی اوچیوز
بیك آلتون آقچه تأدیه ایتمك شرطیله سلطاندن مساعده استحصال
ایتمشدی. بوتاریخده ملکشاه کریمه‌سنی خلیفه مقتدی باللهه تزویج سنه
ایتدی[1]. قیزینه اللی بیك آلتون سکه جهاز ویردی . فقط بو ۱۰۸۱
جهاز خلیفه‌نك باشقه برزوجه‌سی ومستفرشه‌سی اولمامق شرطیله
تقیید ایدلمشدی . سلطانك خلیفه اوزرنده بودرجه حکم ونفوذی
واردی. بغدادده بیله ملکشاهك قوماندانلرینه بر حکمدار
کبی معامله ایدیلیردی . وزیر اعظمك اوغلی مؤیدالملك بغدادده
اولدیغی وقت قاپوسنك اوکنده موزیقه نوبت چالاردی .

صوکره خوراسانه کیتمش اولان ملکشاه اورادن سوریه‌یه ۱۰۸٤
عودت ایتدی [2]. موصلده حکمران اولان شرف‌الدوله‌یه نویری
قارشی حرب ایتمك اوزره وزیر فخرالدوله‌یی دیاربکره کوندردی. المکین
دها باشقه قوماندانلرده سلطانك عساکرینه التحاق ایتدیلر . ابوالفدا
بونلر آراسنده تورکمنلر بالخاصه امیر ارتق Ortoc واردی. ابن بطریق

rece güç ve etkisi vardı. Bağdat'ta bile Melik Şah'ın kumandanlarına bir hükümdar gibi davranılmaktaydı. Veziriazamın oğlu Müeyyidülmelik Bağdat'ta olduğu zaman kapısının önünde mızıka nevbet çalardı.

Horasan'a gitmiş olan Melik Şah, oradan Suriye'ye döndü(H.477). Ve Musul'a hakim olan Şerifüddevle'ye karşı savaşmak üzere vezir Fahrüddevle'yi Diyarbakır'a gönderdi. Daha başka kumandanlar da sultanın askerlerine katıldılar. Bunlar arasında Türkmenler ve özellikle Emir Artuk vardı.

Sayfa :361

سنه ١٠٨٦ ابوالفدا نويري

ملك شاه صوكره، اوآنه قدر هيچ كورمه‌مش اولديغى
بغداد شهرينه كيتدى [١]. كريمه‌سى‌ده خليفه ايله اولنمك
اوزره ديكر برطرفدن بغداده واصل اولدى. بواثناده ملك
شاهك برقوماندانى ميافارقين ايله جزيرهٔ عمرى ضبط ايديور،
بوممالكده ذمروايدرك حكم ونفوذينه خاتمه چكيوردى. بوراده
حكمران اولان صوك حكمدار منصور بن نصردر. فقط بوفلاكتدن
سائر كوچوك حكمدارلر حصه‌دار اولماديلر. محمد ابن
شرف الدوله، سلطاندن رحبه Rohba حران، سروج
Saroudge، رقه، خابور khabour شهرلريله برابر همشيره‌سى
ذليخانك دست ازدواجنه نائل اولدى [٢].

١٠٨٧ ملك شاه [٣] بغدادده برسنه‌دن زياده قالدى. اوراده

Sayfa :362

یالکز آو ایله مشغول اولدی . بغداددن اصفهانه دربلو
کیتدی . اورادن ایرتەسی سنه مکەیه عزیمتله وظیفهٔ حجی
ایفا ایتدی [۱]. بوحج اوکا پك بویوك مصرفلره مال اولدی. سنه ۱۰۸۸
یولده کویلر یاپدیردی ، قویولر قازدیردی .، حجاجك اتفاقی
ایچون پك چوق ذخائر کوتوردی . فقرایه صدقەلر داغیتدی.
حجاجك تأدیه ایدەکلکده اولدقلری ورکویی قالدیردی .

ملك شاه بو وظیفهٔ دینیەیی ایفا ایتدکدن صوکره ، ۱۰۸۹
مملکتك بر اوجندن دیکر اوجنه کیتمکه آلیشقین اولدیغی ابوالفدا
ایچون بویوك برادرو ایله ماوراءالنهره عزیمت ایلەدی [۲] .
جیحونی کچدی . بخارایه واردی . یول اوزرنده راست کلدیکی
مواقعك کافەسنی اله کچیردی . سمرقندیده ضبط ایدەرك
اورادەحکومت ایدن احمد خانی اسیر آلدی وینەیرندە براقدی.
اورادن اوزکنده کچدی . کاشغر حکمدارینه کندی نامنه ابن الاثیر
سکەلر کیلمەسی وخطبه اوقونماسی ایچون امر ویردی .
کاشغر حکمداری بوکا اطاعتله اوزکنده ملك شاهك
یاننه کلدی . طراز Tharaz ، بلاساغون Balasgoun ،
اسبیجاب Esphidgiab حکمدارلری ملك شاهه ویرکو
ویرمکه مجبور اولدیلر. بومحاربه اثناسندەوزیر اعظم نظامالملك،
جیحون نهرینك اوتەطرفنەاردویی نقله مأمور اولان قایقجیلره

Komik

Sayfa :363

— ۳٦۳ —

انطاکیه شهرینك وارداتنی تخصیص ایتمشـدی . بوقاپقجیلر
یاخود دها دوغروسی وزیراعظمك کیزلی دشمنلری بوندن
دولایی سلطانه شکایت ایتدیلر . ایمپراطورلغك اوبر اوجنده
کائن اولان انطاکیه شهری پك اوزاق کورونیوردی . اورایه
حواله ویریلهمز دینیلیوردی . سلطان بوشکایتلری دیکلهدی ،
حقلی کوردی . وزیر اعظمه بحث ایتدی . اوده شـو
جوابی ویردی : آنطاکیهیه حواله ویریشم قاپقجیلرك حقنی
تأخرانهاوغراتمق ایچون دکلدر . اخلافك ، حکومتکزك عظمت
و وسعتنه حیران قالملری ایچوندر . » بو مداهنهکارانه جواب
سلطانی پك محظوظ ایتدی . شکایتلرك آرقهسی کسیلدی .
قاپقجیلرده وقتنده پارهلرینی آلدیلر . مورخلرك نقل ایتدکلری
بوقبیل فقرهلر بو وزیر اعظمك مهارتی حقنده بویوك برفکر
ویریورلر . بوسفری متعاقب ملکشاه خوراسانه ، صوکره
سنه بغدادهکلدی . اورادهبوتون حکمدارلر وامرا کندیسـنه
۱۰۹۱ ابوالفدا عرض احترامات ایتدیلر [۱]. بومیانده شـامده مقیم اولان
ابن شحنه برادری تکش ایله حلبده مقیم اولان اقسـنقرده داخلدی .
ملك شاه بغدادده محتشم بر جامع بنا ایتدیردی .

ایمپراطورلق دواملی برصلحدن مستفید اولدیغی صیراده
ابوالفدا سرایده حکمفرما اولان انتریقهلر برطاقم قاریشقلقلر چیقماسنه
ابوالفراج دربلو سبیت ویردیلر . ملك شاهك زوجهسی سلطان ترکانخاتون
ابوالماسن

Sayfa :364

— ٣٦٤ —

اوغلی محمودی ولیعهد سلطنت اعلان ایتدیرمکه چالیشیوردی .

Sayfa 361

Daha sonra Melik Şah o ana kadar hiç görmediği Bağdat şehrine girdi[H. 478]. Kızı da halife ile evlenmek üzere diğer bir yoldan Bağdat'a gidiyordu. Bu esnada Melik Şah'ın bir kumandanı, Mayyafarikin ile Cezire-i Amr'ı ele geçiriyor, bu memlekette Mervanilerin yönetimine son veriyordu. Burada hakim olan son hükümdar Mansur bin Nasr'dır. Fakat bu felaketden diğer küçük hükümdarlar etkilenmediler. Muhammet İbni Şerifüddevle, sultandan Rahbe, Heran, Seruc, Rakka, Habur şehirlerinin yönetimiyle beraber kız kardeşi Zeliha'yla evlenme izni de almıştı.

Melik Şah Bağdat'ta bir seneden fazla kaldı Orada **[sayfa 362]** yalnız avla vakit geçirdi. Bağdat'tan **Isfahan'a** gitti Oradan ertesi sene Mekke'ye giderek hac görevini yerine getirdi[H 481]. Bu hac ona çok büyük masraflara mal oldu **Çölde köyler yaptırdı, kuyular kazdırdı.** Hacca gelenlerin ihtiyacı için pek çok yiyecek götürdü. Fakirlere sadakalar dağıttı ve hacıların vermekte oldukları vergiyi kaldırdı.

Melik Şah bu dinî görevini yerine getirdikten sonra, memleketin bir ucundan diğer ucuna gitmeye alışkın olduğu için büyük bir ordu ile Maveraünnehir'e gitti (H.482). Ceyhun'u geçerek Buhara'ya ulaştı. Yol üzerinde rastladığı yerlerin tümünü ele geçirdi. Semerkant'ı da ele geçirerek şehri yöneten Ahmet Hanı esir aldı ve yine yerinde bıraktı. Oradan Uzkent'e geçti. Kaşgar Hüküm-

dan'na kendi adına para basılması ve hutbe okunması için emir verdi. Kaşgar Hükümdan bu emre uyarak Uzkent'e Melik Şah'ın yanına geldi. Traz, Balasagun, İsficab hükümdarları Melik Şah'a vergi vermeye mecbur oldular. Bu savaş esnasında veziriazam Nizamülmülk, Ceyhun nehrinin diğer tarafına orduyu nakle memur olan kayıkçılara [sayfa 363] Antakya şehrinin gelirini ayırmıştı Bu kayıkçılar ya da daha doğrusu veziriazamın gizli düşmanları bundan dolayı sultana şikayette bulundular. Kayıkçılar imparatorluğun öbür ucunda bulunan Antakya şehrini çok uzak buluyorlar ve teminat verilen yerin geliri konusunda bazı itirazlarda bulunuyorlardı Sultan, bu şikayetleri dinledi ve haklı gördü. Veziriazama bahsetti. O da şu cevabı verdi "Antakya şehrinin gelirinin kayıkçılara vermemin sebebi kayıkçıların alacaklarını ertelemek değildir **Tam tersine yönetiminizin büyüklük ve genişliğine hayran kalmaları içindir." Bu akıllıca cevap** sultanı çok memnun etti ve şikayetlerin arkası kesildi Kayıkçılar da vaktinde paralarını aldılar Tarihçilerin aktardıkları bu tür örnek olaylar, bu veziriazamın büyüklüğü hakkında önemli fikir veriyorlar. **Bu seferden sonra Melik Şah Horasan'a, oradan da Bağdat'a geldi. Orada bütün hükümdar ve yöneticiler kendisine bağlılıklarını bildirdiler (H. 484). Bağlılık bildirenler arasında Şam'da olan kardeşi Tökiş (Tekiş) ile Halep'te olan Ak Sungur da vardı. Melik Şah Bağdat'ta muhteşem bir cami yaptırdı.**

İmparatorluk barış dönemi yaşarken saraydaki entrikalar bir takım karışıklıkların çıkmasına neden oldu. Melik Şah'ın eşi Türkan Hatun,[sayfa 364] **oğlu Mahmut'u veliaht ilân ettirmeye çalışıyordu.**

Sayfa :365

بو تاریخده سرای ، بغداده کتمك اوزره اصفهانی ترك
ایتدی. نظام الملك ارقه‌دن کلیوردی. نهاونده واصل اولدیغی
سیراده یکی وزیراعظم طرفندن سوق ایدلمش بر باطنی کندیسنی
خنجرله اوردی. مهلك صورتده یارالانمش اولان [؟] بو بیوك
آدم صوك دقیقه‌لرنده سلطانه شو سوزلری یازدی: « ای حکمدار
معظم، حیاتمك برقسمنی ظل نفوذکزده، ممالککزدن حقسزلغی
دفع و طرد ایتمکله امرار ایتدم. سزك خدمتکزده بولوندیغم
اثناده اکتساب ایتدیکم شهرتك مجلاسنی، صداقتمك دلائلنی،
اداره‌مك حساباتنی کندمله برابر کوتوریورم ، مالك حقیق

Sayfa 365

Bu tarihte hükümdar Bağdat'a gitmek üzere İsfehan'ı terk etti. Kafileyi arkadan takip eden Nizamülmülk, Nihavend'e ulaştığı sırada bir Batınî'nin hançerli saldırısına uğradı. Ölümcül şekilde yara almış olan (H. 485) bu büyük adam, son dakikalarında sultana şu sözleri yazdı :"Ey hükümdar-ı muazzam [büyük], hayatımın bir kısmını, sizin hizmetinizde sahip olduğunuz ülkelerdeki adaleti sağlamak için harcadım. Sizin hizmetinizde bulunduğum esnada kazandığım şöhreti, sadakatimin delillerini, idaremin hesabını kendimle beraber götürüyorum. Kainatın gerçek sahibinin huzurunda hesap vereceğim."

İşte Melik Şah'ın şan ve şerefinin büyük bir kısmını borçlu olduğu bu Nizamülmülk, aynı zamanda asrın en bilge adamıydı.

Sayfa :368 —٣٦٨—

. حسن صباح

معيتندن برينى حضورينه چاغيردى. بوكا انتحار ايتمه‌سنى امر ايتدى.
امرى درحال اجرا اولوندى . معيتنده كيلردن باشقه برينه قلعه‌نك
تپه‌سندن آشاغى‌يه آتلامسى امرينى ويردى. بو آدم بلاتردد كنديسنى
آشاغى آتدى . صوكره ملك شاهك مرخصنه دونه‌رك معيتنده بو
كورديكى آدملر قدر مطيع يتمش بيك كشى بولونديغنى ، ايشته سلطانه
ويره‌جكى جواب بوندن عبارت اولديغنى سويلدى . ملك شاه
بو قدر عزمپرور آدملره هجوم ايتمك ايسته‌مدى.

Sayfa 368

Hasan Sabbah, emrindekilerden birini huzuruna çağırdı ve intihar etmesini emretti. Emri derhal yerine getirildi. Yine emrindekilerden başka birine kaleden aşağıya atlaması emrini verdi. Bu adam tereddüt etmeden kendisini aşağıya attı. Sonra Melik Şah'ın elçisine dönerek emrinde bu gördüğü adamlar kadar yetmiş bin kişi bulunduğunu ve sultana vereceği cevabın da bundan ibaret olduğunu söyledi. Melik Şah bu kadar korkusuz adamlara saldırmak istemedi.

Sayfa :368

سيوطى بو عاقل وزيرك وفاتندن صوكره سلطان‌ده چوق زمان
معمر اولمادى . خليفه‌دن باشقه بر شهره يوللامق امليله
بغداده كيتمشدى [١] . بو فكرينى خليفه مقتدى‌يه سويله‌دى .
اوده اون كون مهلت ايسته‌دى . بو اثناده ملك شاه جوارده
بر يره كيتدى . فقط شدتلى بر سؤ هضم اونى بغداده عودته

Sayfa :369

-٣٦٩-

مجبور ایتدی [١] . برقاچ کون صوکره نوبت تأثیریله وفات
ایله‌دی . اوتوز دوقوز یوچوق یاشنده ایدی . یکرمی سنه
حکومت سورمشدی [٢] . آسیانك الك بیوك حکمدار-
لرندن بری اولمشدر . خلوص وصفوتی ، عدالتی ، زهد
وتقوایی سوردی . ممالکی داخلنده مبذولیت ورفاهی تأمین
ایتدی . یوللری اشقیادن تمیزله‌دی . مجرملری شدتله تأدیب
ایتدی . تبعه‌سنك شکایاتنی بلا استثنا دیکله‌دی . سیاحتی اسهیل
ایچون برچوق کوپرو ، قانال ، یول یاپدیردی . خسته‌خانه‌لر ،
دبویلر تأسیس ایتدی . آوی پك چوق سوردی . فقط
اوردیغی حیواناته فیئات تقدیر ایتدیره‌رك بدلنی فقرایه
داغیتدیریردی . روایت اولوندیغنه کوره برکون طوسده
اولیاء‌اللهدن برینك قبرینی زیارته کیتمشدی . بو صیراده
برادری تکش سلطنت ادعاسنه قالقمشدی . وزیر اعظمی
نظام الملکك نه دعا ایتمش اولدیغنی اکلامق ایسته‌دی .
وزیری جناب حقك کندیسنه مظفریت بخش ایتمه‌سنی دعا

Sayfa :370

استدیکنی سویله‌دی . ملك شاه ایسه شو جوابی وردی :
س‌ده ، اگر قارده‌شم مسلمانلر اوزرنده حکمران اولمغه
بندن دها لایق ایسه مغلوب اولایم دیه دعا ایتدم » دیدی .
ملك شاهك ایمپراطورلغی غایت واسعدی . چین حدودلرمدن
قدسه ، یمندن غایت شمال حوالی‌یه [۸] قدر اولان ممالکده
حب ملك شاه نامنه خطبه اوقونیوردی . محمود ، محمد ،
رکیاروق ، سنجر اسمنده درت اولاد براقشدی . ایمپراطو -
ریچه ترکان خاتون بر مدت ملك شاهك وفاتنی صاقلادی .
اوغلی درت بش یاشنده‌کی شهزاده محمودی تخته چیقارتمق
اوزره طرفدارلر طوپلادی . برچوق امرایی کندیسنه جلب
ایتدی . خلیفه مقتدی‌دن بغدادده خطبه‌نك محمود نامنه
اوقونماسی مساعده‌سنی آلدی . بو گنج حکمدار ، قیلیچ
دوشامه و تتویج مراسمنده نظر دقتی جلب ایتدی . حاضر
بولونانلرك کافه‌سی کندیسنی پك سودیلر . والده‌سی صوکره
اونی اصفهانه گوتوردی . ملك شاهك نعشی‌ده برابردی . ملك

الکین
ابوالفدا
ابوالفرج

Sayfa :371

—٣٧١—

شاهك اولادلرينك اك بويوكى اولان و ركن الدين لقبيله ياد
ايديلن بركياروق (١) اصفهانده ايدى. تركن سلطانك ورودينى
خبر آلنجه نظام الملكك طرفدارلريله برابر شهردن چيقدى، رى
اوزرينه يورودى. تركان سلطان آرقه سندن تعقيب ايتديردى.
ايكى طرف آره سنده بر محاربه وقوعه كلدى. تركان خاتون
اردوسى مغلوب اولدى.

Sayfa 368

Bu akıllı vezirin ölümünden sonra sultan da çok yaşamadı. Halifeyi başka bir şehre göndermek amacıyla Bağdat'a gitmişti. Bu fikrini Halife Muktedi'ye söyledi. O da on gün süre istedi. Bu esnada Melik Şah da yakın bir bölgeye gitti. Fakat şiddetli bir hazım bozukluğu onu Bağdat'a dönmeye [sayfa 369] mecbur etti. Birkaç gün sonra gelen hastalık nöbetiyle de hayatını kaybetti. Yirmi yıl hükümdarlık yapan Melik Şah öldüğünde otuz dokuz buçuk yaşındaydı. Asya'nın en büyük hükümdarlarından biri olmuştur. Barışçıl, adaletli ve dindardı. Sahip olduğu ülkelerde bolluk ve refahı sağladı. Yolları eşkiyadan temizledi. Halkın şikayetlerini istisnasız dinler; suçluları şiddetle cezalandırırdı. Ulaşımı kolaylaştırmak için birçok köprü, kanal ve yol yaptırdı.

Hastaneler kurdu. Avı çok severdi. Fakat vurduğu hayvanlara fiyat takdir ettirerek bedelini fukaraya dağıttırırdı. Rivayet olunduğuna göre bir gün Tus'ta evliyadan birinin mezarını ziyarete gitmişti. Bu sırada biraderi Tökiş (Tekış) saltanat iddiasına kalkışmıştı. Vezirıazamı Nizamülmülk'un ne dua etmiş olduğunu anlamak istedi. Veziri Allah'ın kendisine zafer bahşetmesini dilediğini **[370. sayfa]** söyledi. Melik Şah ise şu cevabı verdi: "Ben de, eğer kardeşim Müslümanlar üzerinde hükümran olmaya benden daha layık ise, mağlup olayım diye dua ettim" dedi. **Melik Şah'ın imparatorluğu oldukça büyüktü. Çin sınırlarından Kudüs'e, Yemen'den kuzey bölgelerine kadar olan yerlerde hep Melik Şah adına hutbe okunuyordu. Öldüğü zaman arkasında Mahmut, Muhammet, Berkiyaruk ve Sencer isminde dört evlat bırakmıştı. İmparatoriçe Türkan Hatun bir süre Melik Şah'ın ölümünü sakladı. Dört beş yaşındaki oğlu şehzade Mahmut'u, tahta çıkarmak üzere taraftar topladı. Birçok ümerayı da ikna etti. Halife Muktedirî'den, Bağdat'ta hutbenin Mahmut adına okunması iznini aldı. Bu genç hükümdar, kılıç kuşanma ve taç giyme töreninde dikkatleri çekti. Hazır bulunanların hepsi kendisini çok sevdiler. Annesi sonra onu İsfahan'a götürdü. Beraberlerinde Melik Şah'ın naaşını da götürdüler. Melik** [sayfa 371] **Şah'ın çocuklarının en büyüğü olan ve Rükneddin lakabıyla anılan Berkiyaruk İsfahan'da idi. Türkan sultanın gelmekte olduğunu haber alınca Nizamülmülk'ün taraftarlarıyla beraber şehirden çıktı, Rey üzerine yürüdü. Türkan Sultan arkasından takip ettirdi. İki taraf arasında bir savaş oldu. Türkan Hatun'un ordusu yenilgiye uğradı.**

Sayfa :372

. بركيارق درحال بغداده

كيتدى . اوراده يكى بر وقعه محمودك آيشنى برقات دها مشكلانه

اوغراتدى . خليفه مقتدى بالله وفات ايتدى . خلفى مستظهر بالله

خلافتده قالمق ايچون سلطان بركياروقه مراجعت ايلهدى .

بونك اوزرينه بركياروق باشليجه امرايى كاملا طوپلادى . خليفه

مستظهر باللهك خلافتى تصديق اولوندى . اوده ايمپراطورلغى

بركياروقه توجيه ايلدى . بوندن طولايى بغداددة خطبه بركياروق

نامنه اوقوندى [٢] .

Sayfa 372

Berkiyaruk derhal Bağdat'a gitti Orada meydana gelen yeni bir olay, Mahmut'un işini bir kat daha zorlaştırdı Halife Muktedibillah vefat etmişti. **Halefi Müstezhirbillah hilafetde kalmak için Sultan Berkiyaruk'a başvurdu.** Bunun üzerine Berkıyaruk başlıca ümerayı topladı ve Halife Müstezhirbillah'ın hilafetı onaylandı O da imparatorluğu **Berkiyaruk'a** verdi. **Bundan dolayı Bağdat'ta hutbe Berkiyaruk adına okundu.**

Sayfa :373

بركياروق

ايچون هيچ اميد خلاص قالمامشدى . تام بو صيراده محمود چيچك
چيقاردى، برقاچ كون ايچنده وفات ايتدى. ايشته بركياروق بو سايه ده
قورتولدى. سربست براقلدى، يكيدن سلطان اعلان اولوندى .

بركياروق وزير اعظملغنى نظام الملكك اوغلى مؤيدالملكه
ويردى . فقط صداقتندن شبهه لنديكى جهتله عزل ايله يرينه
نظام الملكك ديكر اوغلى فخرالملكى تعيينه مجبور اولدى . بو
ايشلرى كورد كدن ، دولتك تدوير امورينه عائد تدابيرى
اتخاذ ايله د كدن صوكره عموجه سى تكشه قارشى يورودى .
بويوك بر مظفريت احراز ايله دى . عموجه سنى اوغلى ايله
برلكده صوده بوغديردى . توتوشى ده مغلوب ايتدى . ديكر
برسلجوقى شهزاده سى اولوب، قوتلى براردو باشنده خوراسانده
حاكم اولان آرسلان شاهى [١] ده مغلوب ايتمزسه بو مظفريتك

Sayfa :374

— ٣٧٤ —

كفايت ايده ميه جكنى دوشونيوردى .

Sayfa 373

Berkiyaruk için hiç kurtuluş ümidi kalmamıştı. Tam bu sırada Mahmut çiçek çıkardı, birkaç gün içinde de öldü. İşte Berkiyaruk bu sayede kurtuldu. Serbest bırakıldı ve yeniden sultan ilân edildi

Berkiyaruk veziriazamlığı Nizamülmülkün oğlu Müeyyedülmülk'e verdi. Fakat sadakatinden şüphelendiği için görevden alarak yerine Nizamülmülkün diğer oğlu Fahrülmülk'ü atamak zorunda kaldı. Devletin devamı için gerekli önlemleri aldıktan sonra amcası Tökiş (Tekiş)'e karşı yürüdü. Büyük bir zafer kazandı. Amcasını, oğlu ile birlikte suda boğdurdu. Tutuş'u da yenilgiye uğrattı. Diğer bir Selçukî şehzadesi olup kuvvetli bir ordunun başında Horasan'da hakim olan Arslan Şah'ı da yenmezse bu zaferin (sayfa 374) **yeterli olmayacağını düşünüyordu.**

Sayfa :379

٤٩٥
١١٠٢
ابو الفدا
المكين

محمد هجوم ایچون بغدادی ترك ایتمسنه انتظار ایتدی . ایکی اردو محاربه‌یه طوتوشه‌جقاری اثناده [١] بعض صلح تکلیفاتی سرد ایدیلدی . بو تکلیفاته نظراً بر کیاروق سلطان عنوانی محافظه ایده‌جك ، محمد یالکز ملك عنوانیله اکتفا ایده‌رك آذربیجان ، دیاربکر ، جزیره وموصل ولایتلرینه مالك اولاجقدی . فقط بو تکلیفات قبول اولونمادی . ایکی قارداشلری قرینده دردنجی دفعه اوله‌رق بر محاربه‌ده بولوندیلر . فقط حالده مغلوب اولان وبوتون خزائنی یغما ایدیلن محمد اصفهانه قاچدی . اوراده چوق کچمه‌دن محاصره آلتنه

Sayfa :380

آلندی [۱] . ارزاق ومهمات فقدانندن دولایی مدافعه‌یه
قادر اولامادی . مجهول بر طرفه چکیله‌رك اختفا ایتدی . سنه ۱۱۰۳
برکیاروق برقاچ کون اصفهانده قالدی [۲] . صوکره همدانه
کیتدی . اورادن طوس قاپیلرینه قدر ۳ یلریله‌یه‌رك برادری
محمد ایله بشنجی بر محاربه‌یه کیریشدی [۳] . بونده غالب
چیقمش اولان برکیاروق جباله کیده‌رك مراغه ایله تبریز
آراسنده اردو قوردی . غایت لطیف بر موقعده بر مدت
استراحت ایتدی . اورادن زنجانه کیتدی . محمد ایسه ابتدا
موقع محاربه‌دن قرق فرسنك مسافه‌ده کائن ارجیشه ابوالفدا
اورادن‌ده اخلاطه چکیلمشدی . او قدر وقتدن بری سیوطی
بربرلریله حرب ایدن بو قارداشلر نهایت عقد صلح ایتمکی جدی ابوالفرج
صورتده دوشوندیلر [٤] . برکیاروق، ری شهرینه چکیلمشدی. ابوالمحاسن
جباله‌ده، طبرستانده ، فارس ولایتنده ، دیاربکرده، جزیره‌ده
یاخود موصلده، مکه‌ده ، مدینه‌ده خطبه اونك نامنه
اوقونیوردی. آذربیجانده بولونان محمده کلنجه خوراسانده ،
ماوراءالنهرده‌ده خطبه اونك نامنه اوقونمقده ایدی . طرفین
بربرلرینه سفیرلر یولladیلر. برکیاروق، محمد وسنجر آره‌سنده
صلح عقد اولوندی. بربرلرینك الکالرنده خطبه‌لرده دیکرلرینك

Sayfa :381

— ۳۸۱ —

اسملری ذکر ایدلمه‌سی ، بربرلریله دوغرودن دوغرویه
مخابرانده بولونمایوب وزیرلر واسطه‌سیله مخابرات جریان ایتمسی
و اردولرك سربستجه چکیلمه‌سی شرائط صلحیه اقتضاسندن
ایدی. بو معاهده موجبنجه برکیاروق سلطان اوله‌رق طانندی.
عماز وقتنده سراینك اوکنده نوبت چالدیرمغه حق اولدیغی
تسلیم ایدیلدی. جبال، همدان، اصفهان، ری، بغداد وملحقاتلرینی
محافظه ایتدی. اسپیدز Ispidaz نهرندن درسنده قدر اولان
بوتون ممالك ایله دیاربکر و سوریه محمدك حصه‌سنه دوشدی.
سنجر، خوراسانه صاحب اولدی. خلیفه مستظهر بو معاهده‌دن
خبردار اولونجه بغدادده خطبه‌یی برکیاروق نامنه اوقوتدی.
ایلغازی ابن آرتق اوزمان سلجوقیلر نامنه بغداد والیسی ایدی.

سنه ۱۱۰٤ ابوالفدا ابوالفرج دربلو المکین برکیاروق اوزون مدت صلحدن استفاده ایده‌مدی.
بغداده کیتمك اوزره اصفهاندن چیقدیغی زمان [۱] تهلکه‌لی
صورتده خسته‌لاندی. صوك دقیقه‌نك یاقلاشدیغنی حس ایتدیکی
ایچون بروجرد Beroudjiard ه واصل اولونجه اردوسنی
طوپلادی. او زمان درت یاشنی سکز آی کچمش اولان اوغلی ملك
شاهه بیعت ایتدیردی. کنج شهزاده‌یی اداره ایتمك اوزره
امیرایازی آتابك اعلان ایتدی. یکی سلطانی بغداده کوتوره‌مسی
ایچون اوکا امر ویردی. برکیاروقك خسته‌لغی کیندکجه آرتدی.

Sayfa 379

Berkiyaruk, kardeşi Muhammet'e saldırmak için Bağdat'ı terk etmesini bekledi. İki ordu savaşa tutuşacakları esnada bazı barış teklifleri ileri sürüldü. Bu tekliflere göre Berkiyaruk, sultan ünvanını koruyacak, Muhammet yalnız Melik ünvanıyla yetinerek Azerbaycan, Diyarbakır, Cezire ve Musul vilayetlerine hakim olacaktı. Fakat bu teklif kabul edilmedi. İki kardeş Rey yakınlarında dördüncü kez savaştılar. Kötü bir yenilgi alan ve bütün hazinesi yağma edilen Muhammet İsfahan'a kaçtı. Çok geçmeden orada da kuşatıldı. [sayfa 380] Erzak ve mühimmat yokluğundan dolayı savunmada yetersiz kaldı **Bilinmeyen bir yere çekilerek saklandı. Birkaç gün İsfahan'da kalan Berkiyaruk, sonra Hemedan'a gitti. Oradan Tus kapılarına kadar ilerleyerek kardeşi Muhammet ile beşinci bir savaş yaptı. Savaştan galip çıkmış olan Berkiyaruk, Cibal'e giderek Mirağa ile Tebriz arasında orduğah kurdu. Oldukça güzel bir yerde bir süre dinlendi ve oradan da Zincan'a gitti. Muhammet ise önce savaş bölgesinden kırk fersah uzaklıktaki Erciş'e, oradan da Ahlat'a çekilmişti. O kadar vakitten beri birbirleriyle savaşan bu kardeşler, nihayet barış yapmayı ciddi şekilde düşündüler. Berkiyaruk, Rey şehrine çekilmişti. Cibal'de, Taberistan'da Fars vilayetinde, Diyarbakır'da, Cezire'de, Mezopotamya'da, Mekke'de, Medine'de hutbe onun adına okunuyordu. Horasan ve Maveraünnehir'de ise hutbe Muhammet adına okunmaya başlandı. İki taraf birbirlerine elçiler yolladılar. Sonunda Berkiyaruk, Muhammet ve Sencer arasında barış anlaşması yapıldı. Birbirlerinin ülkelerinde, hutbelerde diğerlerinin** [sayfa 381] **isminin söylenmemesi, birbirleriyle doğrudan doğruya haberleşmede bulunmayıp vezirler aracılığıyla iletişimin sağlanması ve orduların serbestçe çekilmesi barış şartlarının gereklerindendi. Bu anlaşma gereğince Berkiyaruk, sultan olarak tanındı.** Namaz vaktinde sarayının önünde nevbet çaldırmaya hakkı olduğu kabul edildi Cibal, Hemedan, İsfahan, Rey, Bağdat ve çevresinin korunması onun sorumluluğundaydı **Espidaz nehrinden Derbent'e kadar olan bütün bölgeler ile Diyarbakır ve Suriye Muhammet'in hissesine düştü. Sencer, Horasan'a sahip oldu. Halife Müstehzir bu anlaşmadan haberdar olunca Bağdat'ta hutbeyi Berkiyaruk adına okutmaya başladı. İl Gazi ibn Artuk o zaman Selçukîler adına Bağdat valiliği yapıyordu.**

Berkiyaruk bu barıştan uzun süre faydalanamadı. Çünkü Bağdat'a git-

mek üzere İsfahan'dan çıktığı zaman tehlikeli şekilde hastalandı. Son dakikanın yaklaştığını hissettiği için Berucerd'e gelince ordusunu topladı **O zaman dört yaşını sekiz ay geçmiş olan oğlu Melik Şah'a biat ettirdi. Genç şehzadeyi idare etmek üzere Emir Ayaz'ı, Atabey ilân etti.** Yeni sultanı Bağdat'a götürmesi için ona emir verdi Bu arada Berkiyaruk'un rahatsızlığı gittikçe artıyordu.

Sayfa :382

روجردده وفات ایتدی ١١١ . نعشی اصفهانه نقل ایدیله‌رك
کوزده‌لرندن برینك بنا ایتدیرمش اولدیغی بر تربه‌یه دفن
استدریلدی. بر آز صوکره بو کوزده‌ده بورایه دفن اولونمشدر.
برکیاروق یکرمی بش یاشنده ایدی . اون ایکی سنه حکومت
سورمش، همان بوتون زمانی برادرلریله محاربه‌یه حصر ایتمشدی.
سردورلو مخاصمات وفلاکتده صبر و جسارتله تحمل کوستردی
سلیم ایدی. سخاسی ایله تبعه‌سنه کندیسی سودیرمشدی.

سنه ١١٠٥ ابوالفدا

برکیاروق وفات ایدر ایتمز ملك شاه آتابکی ایاز ایله
برلکده بغداده کیردی ١٢١. اوراده خطبه‌اونك نامنه اوقوندی.
فقط بدرینه قارشی او قدر اوزون مدت مهاجمانده بولونمش
اولان محمد، ملك شاهی عالم اسلامینك الك برنجی بلده‌سی اولان
بغداده صاحب براقق ایسته‌مدی . درحال بغداده کیتدی .
بغدادك غرب طرفنده برلشدی. ملك شاه ایله ایاز ایسه شرق
طرفنده بولونیورلردی. خلیفه، بغدادشهرینك بر میدان محاربه
تشکیل ایتدیکنی کوره‌جکدی. ایکی طرف محاربه‌یه حاضرلانیوردی.
فقط وزیر ایاز بعض تکلیفات صلحیه‌ده بولوندیغی ایچون
بوتون امرا و علما طرفینی صلحه ارضا ایتمکه چالیشدیلر ،
امرا و علما مواجهه‌سنده صلح امضالاندی . یالکز محمدك

Sayfa :383

—٣٨٣—

سلطان عنوانى طاشيمه‌سى قرارلاشدى[١] .

Sayfa 382

Berucerd'te vefat etti. Naaşı Isfahan'a nakledilerek gözdelerinden biri tarafından yaptırılmış olan bir türbeye defnettirildi. **Sonra bu gözde de buraya defnolunmuştur. Berkiyaruk yirmi yaşında idi. On iki sene hükümet sürmüş, hemen bütün zamanını kardeşleriyle savaşmak için harcamıştı.** Her türlü rekabet ve felakete sabır ve cesaretle tahammül gösterdi. Yumuşak huyluluğuyla halkına kendisini sevdirmişti.

Berkiyaruk ölür ölmez Melik Şah, Atabey'i Ayaz ile birlikte Bağdat'a girdi. Orada hutbe onun adına okundu. Babasına karşı o kadar uzun süre saldırılarda bulunmuş olan Muhammet, İslâm dünyasının en önemli beldesi olan Bağdat'ı Melik Şah'a bırakmak istememişti. Derhal hareket ederek Bağdat'ın batı tarafında yerleşti. Melik Şah ile Ayaz ise doğu tarafında bulunuyorlardı. Halife, Bağdat şehrinin bir meydan savaşına sahne olacağını görecekti. İki taraf da savaşa hazırlanıyordu. Fakat vezir Ayaz barış tekliflerinde bulunduğu için bütün ümera ve ulema iki tarafı barışa ikna etmeye çalıştılar. Ümera ve ulemanın huzurunda barış yapıldı. Anlaşmaya göre yalnız Muhammet [sayfa 383] **sultan ünvanını taşıyacaktı.**

Sayfa :383

حکمدارلرك بالذات ارتکاب ایتدکاری بو قتاللر و محاربه‌لر
آرەسندە باطنیلر ، سلجوقی ایمپراطورلغی داخلنده ایستدکاری کبی ابوالفدا
تخریبات اجراسنده سربست قالمشلردی. سلجوقی ایمپراطورلغنك
تا مرکزنده بو باطنیلر آیریجه بر ایمپراطورلق وجوده
کتیرمشلردی . اله کچیردکاری قلعه‌لرك کثرتندن دولایی
بونلری ازمك غیر قابلدی . کاروانلر ارتق یوله چیقمغه جسارت

Sayfa :384

— ۳۸٤ —

ایده‌من بر حاله کلمشلردی.

Sayfa 383

Hükümdarların sürdürdüğü bu mücadele ve savaşlar arasında Batiniler, Selçuklu İmparatorluğu içinde istedikleri gibi hareket etmeye başlamışlardı. Batıniler Selçuklu İmparatorluğu'nun merkezinde ayrı bir imparatorluk haline gelmişlerdi. Ele geçirdikleri kalelerin çokluğundan dolayı bunları ezmek mümkün değildi. Kervanlar, artık yola çıkmaya cesaret [sayfa 384] **edemez bir hale gelmişlerdi.**

Sayfa :386

. بونك اوزرينه طرفدارلری، قونيه سلطانی قليج
ارسلانه نظرلرينی چويرديلر . چوق بجمه‌دن قليج ارسلان
موصله صاحب اولمق اوزره بر اردو ايله كلدی . مغرقه
Mograca يه قدر كنديسنی استقباله كيدن زنكی‌يه بر
خلعت كيديردی

سنه
۱۱۰۷

Sayfa 386

[Çekermiş'in ölümü üzerine] **Bunun üzerine taraftarları, Konya Sultan'ı Kılıç Arslan'a yöneldiler. Çok geçmeden Kılıç Arslan Musul'a sahip olmak üzere bir ordu ile geldi. Mağraka'ya kadar kendisine eşlik eden Zengi'ye hilat giydirdi.**

Sayfa :389

مملكت داخلنده كوچوك حكمدارلرك كثرتی وحكم
ونفوذلرينك وسعتی برچوق فناقلره ومحاربه‌لره سببيت ويريوردی .

Sayfa 389

Ülke içindeki küçük hükümdarların çokluğu, güç ve etkilerinin genişliği, birçok olumsuzluklara ve savaşlara neden oluyordu.

Sayfa :390

فقط داها مهم بر وقعه سلجوقيلرك سوريه‌ده‌كى ايشلرينى
بوتون بوتون برباد ايتدى. بو ولايت اوزمان اجنبى عسا كريله دولو
ايدى . فرانقلر قدسى ضبط ايله اوراده فاطمى خليفه‌لرى و
جوارده سلجوقيلرك تحت تابعيتنده حكومت ايدن كوچوك
ملكلرك ضررينه اوله‌رق قوتلى بر قراللق تأسيس ايله‌مشلردى.

Sayfa 390

Fakat daha önemli bir olay Selçukluların Suriye'deki işlerini tamamen kötüleştirmişti. Çünkü; Franklar, Kudüs'ü ele geçirmişler ve orada Fatımî halifeleri ve çevredeki Selçukluların emrinde hükümet eden küçük meliklerin zararına olarak güçlü bir krallık kurmuşlardı.

Sayfa :391

—٣٩١—

خليفه‌نك بغدادده هيچ حكم ونفوذى يوقدى. ايرانه پك مربوط
اولان سلطانلر ده سوريه ايشلرينى اهمال ايديور كبى كوزوكمكده
ايدى . شوراسى محققدر كه سلجوقيلر بر از غيرت صرف
ايتسه‌لر ايدى ، ايرانك ، خوراسانك وماوراءالنهرك بوتون
عسكرلرينى طوپلايوب ده بونلرك باشنه عالم اسلامك قهرمانلرى
اولان سلطان سنجر و محمد كبى‌لر ايدى فرانقلر هيچ بر زمان
سوريه‌ده يرلشه‌مزلردى .

Sayfa 391

Halifenin Bağdat'ta hiç güç ve nüfuzu yoktu. İran'a aşın bağlı olan sultan da Suriye işlerini aksatıyordu. Şurası kesindir ki Selçuklular biraz çaba sarf etselerdi, İran'ın, Horasan ve Maveraünnehir'in bütün askerlerini toplayarak bunlann başına da İslâm aleminin kahramanları olan Sultan Sencer ve Muhammet geçselerdi, Franklar hiçbir zaman Suriye'de yerleşemezlerdi.

Sayfa :392

سنه ۱۱۰۸ ابو الفدا، الكامل

اهل صليبك بيوك موفقيته نائل اولدقلرى [۲] سوريه قطعه‌سنه امداد كوندرمه‌سى ايجاب ايدن سلطان محمد بالعكس مسلمانلر عليهنه عسكر سوق ايديوردى . او زمان پك حائز قدرت اولان بوتون امرايى ، تبعه‌سندن بولونان بوتون او كوچوك حكمدارلرى اورتادن قالديرمق ايسته‌دى . بوكا موفق اولديسه‌ده بو ايشدن مسلمانلر ضرر كورمشدر .

Sayfa 392

Haçlıların büyük başarılar kazandığı Suriye bölgesine yardım göndermesi gereken Sultan Muhammet, tam tersine Müslümanlar aleyhine asker gönderiyordu O zaman oldukça güçlü olan bütün emirleri ve yönetimi altında bulunan bütün küçük hükümdarları ortadan kaldırmak istedi Bunda da başarılı olmuştu. Fakat bu işten en çok Müslümanlar zarar görmüştür

Sayfa :393

. بونك اوزرينه سلجوق اردوسى

معره Mara جهتنه دوندى. اوراده خرستيانلر اوزرنده هيچ ر

موفقيت احراز ايمه‌دن داغلدى. خرستيانلر، مسلمان حكمدارلرى

آراسنده كى نفاق سايه‌سنده سوريه‌ده پايدار اولابيليورلردى .

مودود ايكنجى دفعه اوله‌رق اردوسنى طوپلادقدن صوكره

Sayfa 393

Bunun üzerine Selçuklu ordusu Mara bölgesine döndü. Orada Hristiyanlar üzerinde hiçbir başarı kazanamadan dağıldı. Hristiyanlar, Müslüman hükümdarları **arasındaki anlaşmazlık sayesinde Suriye'de tutunabiliyorlardı.**

Sayfa :394

مدت

١١١٨ صوكره سلطان، اصفهانده تهلكه‌لى صورتده خسته‌لانديغندن [٢]

نويرى ابوالفدا اوغلى اون درت ياشنده ابوالقاسم محمودى يانينه جلب ايده‌رك

اونى خلف اعلان ايتدى . كوزلرنده ياشلرله اولادينى

قوجاقلادى، باشنه تاجى قويدى. قوللرينه بيلزكلرى كچيردى.

ابن شحنه تخته چيقماسنى امر ايله‌دى . محمود دور سلطنته باشلامق

بن بطريق ايچون اوكونك اشرف ايام اولماديغنى سويله‌يه‌رك بو امره اطاعت

Sayfa :395

— ٣٦٥ —

الحبين اتمدی . سلطان، بو کون بنم ایچون اشرف ایام دکلسه سنك
دربلو ایچون اشرف ایامدر جوابی ویردی . بر آز صوکره وفات
ابوالحاسن ایتدی.

وفاتندن برقاچ کون صوکره، محمود نامنه خطبه اوقوندی

Sayfa 394

Bir süre sonra sultan, İsfahan'da tehlikeli bir şekilde hastalandığından oğlu on dört yaşındaki Ebul Kasım Mahmut'u yanına getirterek onu halef ilân etti. **Gözlerinde yaşlarla evladını kucakladı, başına tacı koydu. Kollarına bilezikleri taktı ve tahta çıkmasını emretti. Mahmut, sultanlığa başlamak için o günün uğurlu gün olmadığını söyleyerek bu emre uymadı. [sayfa 395]** Sultan, "Bugün benim için uğurlu değilse senin için uğurludur" cevabını verdi. Biraz sonra da vefat etti

Vefatından birkaç gün sonra, Mahmut adına hutbe okunmaya başlandı.

Sayfa :396

— ٣٦٦ —

ابوالفدا محمود ، پدرینك برافدیغی تختده پك امین بر حالده دکلدی.
دربلو مشهور ملك شاهك اوغلی اولوب برادرلری برکیاروق و محمدك
ابوالفرج زمان ادارەلرنده یکرمی سنەدن بری خوراسانده حکومت ایدن
ابن شحنه سنجر [١] برادرینك وفاتی ایشیدنجه سلطانلغنی اعلان ایتدی.
قوتلی بر اردو ایله عراق عجم اوزرینه یورودی

Sayfa 396

Mahmut, babasının bıraktığı tahtta pek güvende sayılmazdı. Meşhur Melik Şah'ın oğlu olup kardeşleri Berkiyaruk ve Muhammet'in idarelerinde yirmi seneden beri Horasan'ı yöneten **Sencer, kardeşinin öldüğünü duyunca sultanlığını ilân etti** ve kuvvetli bir ordu ile Irak-ı Acem üzerine yürüdü.

Sayfa :397

بو اغتشاشاتی سرعتله باصدیرمق پك لازمدی . شمال ابولفدا
طرفندن بیوك بر باربار اردوسی ایلریله‌یوردی . بو اردو ابوالفرج

Sayfa :398

– ۳۹۸ –

بوری کورجیلردن [۱] ، خزرلردن ، قپچاقلردن مرکب ایدی .
کیلیوم‌دونیر خزرلرله قپچاقلر تامامیسدن اعتبارا کورجستانك شمالنده
ساکن ایدیلر . بحر خزرك شمال ساحلی بوینجه شرقه و یاییق
نهرندن اوته‌لره دوغرو یایلمشلردی . کورجستان طریقیله
مسلمانلرك اراضیسنه کیردیلر . مزوپوتامیادن گچدیلر . تل باشره
قدر ایلریله‌دیلر .

Sayfa 397

Bu isyanı en kısa sürede bastırmak gerekmekteydi. Kuzeyde Ebülfeda tarafından büyük bir barbar ordusu ilerliyordu. Bu ordu [sayfa 398] Gürcülerden, Hazarlardan, Kıpçaklardan oluşmakta idi. Hazarlarla Kıpçaklar Gürcistan'ın kuzeyinde yaşamaktaydılar. Hazar Denizi'nin kuzey sahili boyunca doğuya ve Yayık nehrinden ötelere doğru yayılmışlardı. Gürcistan yoluyla Müslümanların arazisine girdiler. Mezopotamya'dan geçtiler. Telbaşer'e kadar ilerlediler.

Sayfa :398

. محاربه باشلایه‌جغی اثناده ایکی یوز قپچاق
اردودن آیریله‌رق مسلمانلره یاقلاشدیلر. بونلر قپچاقلرك تسلیم
اوله‌جقلرینی ظن ایتدکلری ایچون ایلریله‌مه‌لرینه مساعده ایتدیلر.
قپچاقلر حرب صفلری آراسنه کیره‌رك هر طرفه اوق آتمغه
باشلادیلر .

Sayfa 398

Savaş başlayacağı sırada iki yüz Kıpçak ordudan ayrılarak Müslümanlara yaklaştılar. Kıpçakların teslim olacaklarını zanneden Müslümanlar, ilerlemelerine izin verdiler. Fakat, Kıpçaklar teslim olmak yerine savaş safları arasına girdikten sonra, her tarafa ok atmaya başladılar.

Sayfa :402

. سلطان محمود بغداد والیلکنی برنقش Barnecousch.
ویرمشدی فقط برنقش خلیفه مسترشد ایله آره‌لرنده بعض اختلافات
چیقدیغی جهتله بغدادی ترك ایده‌رك شکایتده بولنمق ومستر-
شدك کندیسنی عراقدن طرد ایتمك نیتیله بر اردو طوپلادیغنی

وبو عصیان باشلانغیجنی یاتیشدیرمقده قصور ایده‌جك اولورسه
عراقی غائب ایده‌جکنی خبر ویرمك اوزره سلطان محمودك سنه
یانه کیتدی [١] . محمود درحال بغداده کیتمکه قرار ویردی. ١١٢٦
بوندن خبردار اولان خلیفه یازدیغی بر مکتوبده بغداده کلمه‌سنی
رجا ایله محاربات سابقه‌دن دولایی شهرده یه‌جك بولونمادیغنی
بیلدیردی . عینی زمانده مهم بر مبلغ تقدیم ایدیوردی. فقط
محمود ، حرکاتی کوندن ونه داعی شبهه بر رنك آلان خلیفه‌نك
سوزلرینه قانمادی . بوله چیقمغه حاضرلاندی . مسترشد بونی
خبر آلنجه بوتون افراد عائله‌سنی وقوماندانلرینی طوپلایه‌رق
بغدادك غرب طرفنه چکیلدی . خلق بونی یکی بر محاربه‌نك
مقدمه‌سی کبی تلقی ایده‌رك پك مأیوس اولدیلر . محمود ،
خلیفه‌یی شهره عودته ارضا ایچون الندن کلنی یاپدی . فقط
محمودك قوماندانلرینك بو بابده خلیفه‌یه وقوع بولان تکمیل
معروضاتلری هیچ بر ثمره ویرمدی . خلیفه آچیقدن آچیغه
سلطان علیهنده بر وضعیت آلدی . واسط شهری اوزرینه‌ده
عفیفك قوماندا‌سنده بر اردو کوندردی . بو شهرك امدادینه
قوشان عمادالدین زنکی ابتدا خلیفهٔ مسلمین اردوسنه قارشی
حرب ایتمك ایسته‌مدی . چکیلمه‌سی وخلیفه‌نك سبب فلاکتی
اوله‌جق بر حربه کیریشمه‌مسی ایچون عفیفه رجاده بولوندی .
عفیف سوز دیکله‌مدی ، کدوب واسطك غربنده اردو قوردی.

Sayfa 402

Sultan Mahmut Bağdat valiliğini Berınkeş'e vermişti. Fakat Berinkeş Halife Müsterşid ile aralarında bazı sorunlar çıktığı için Bağdat'ı terk ederek şikayette bulunmak ve Müsterşid'in kendisini Irak'tan uzaklaştırmak amacıyla bır ordu topladığını **(sayfa 403)** ve bu ısyanın çıkmasına engel olamayacak olursa, Irak'ı kaybedeceğini haber vermek üzere Sultan Mahmut'un yanına gitti **Mahmut, derhal Bağdat'a gitmeye karar verdi. Bunu haber alan halife yazdığı bir mektupta Bağdat'a gelmemesini rica ile savaştan dolayı şehirde yiyecek bulunmadığını bildirdi. Aynı zamanda önemli bir miktar para vaadinde bulunuyordu. Fakat Mahmut, hareketlerinden şüphe duymaya başladığı halifenin sözlerine inanmadı ve yola çıkmaya hazırlandı. Müsterşid bunu haber alınca, bütün aile fertlerini ve kumandanlarını toplayarak Bağdat'ın batı tarafına çekildi. Halk bunu yeni bir savaşın başlangıcı olarak algıladıkları için korku ve endişeye kapıldılar. Mahmut, halifeyi şehre gelmeye ikna etmek için elinden gelini yaptı. Fakat Mahmut'un kumandalarının bu yolda halifeyi uyarmaları hiçbir sonuç vermedi. Halife açıktan açığa sultanın aleyhinde yer aldığı gibi, Vasıt şehri üzerine de Afif'in kumandasında bir ordu gönderdi.** Bu şehrin yardımına koşan İmadeddin Zengi, önceleri halifenin ordusuna karşı savaşmak istemedi Çekilmesi ve halifenin felaketine neden olacak bır savaşa girişmemesi için Afif'e ricada bulundu. Fakat, Afif söz dinlemeyerek Vasıt'ın batısında ordu kurdu.

Sayfa :404

زنكى دجله‌يى كچدى، محاربه‌يه كيريشدى . عفيفك عسا كرندن بر چوغنى اتلاف ايتدى . خليفه دجله اوزرنده بولونان بوتون قايقلرى كرى چكديردى . سراينك قابيلرينى قاپاتدى . يالكز نوبه Nouba قاپيسى آچيق قالمشدى .

سنه ١١٢٧ بو آراده سلطان محمود بغداده واصل اولدى [١] . باب الشماسيه‌ده اردوكاه قوردى . معيتنده‌كى عسا كردن بر قسمى شهره كيرديلر ، اورده ساكن اولديلر . شهرده بعض قاريشقلقلره سبيت ويردكلرى جهتله سلطان عسكرينى چكمكه مجبور اولدى . شهره عودت ايتمه‌سى وصلح يابمه‌سى رجاسيله خليفه‌يه تكرار مكتوب يازدى . فقط حقارت‌آميز بر جوابدن باشقه بر شيئه نائل اولامادى . بونك اوزرينه عسا كردن بر قسمى بغداده كيره‌رك خليفه‌نك سراينى ياغما ايتديلر . بو حركت بوتون خلقى اغضاب ايتدى . هر كس سلاحلاندى . خليفه ترامت حالدريبور ، عصيانه تشويق ايديوردى . هر طرفده ياشاسون هاشميلر [٢] آوازه‌لرندن باشقه بر شى ايشيديلمه‌يوردى . خليفه‌نك بوصويه ياتيرمش اولديغى بر مقدار عسكر ايله سرايه كيرمش اولان سلطان عساكرى آراسنده بعض مصادمه‌لر وقوعه كلدى . عوام خلق محمودك وزيرينك سرايى ايله اوكا صادق اولان كيمسه‌لرك أولرينى ياغما ايتدى . سوقاقلرده بر چوق كشى تلف اولدى . نهايت خليفه

[١] ٥٢٠ سنه‌سى ذى الحجه‌سنك ٢٠ سنده .
[٢] عباسيلرك عائله اسمى بودر .

Sayfa :405

— ٤٠٥ —

اوتوز بيك عسكرله دجله يى كچدى. شهرك شرق قسمنه كله رك
اوراده اردو قوردى . سلطانك هجوملرندن تحفظ ايچون
كيجه لين كنش بر خندك قازديردى. بوتون بو مصائبه برده
قطلق منضم اولدى . بو صيراده شهر قاپيسنده دجله ساحللرنده
هر كون مصادمات وقوعه كليوردى . سلطان كنديسنه هجوم
ايديله جكنى خبر آلنجه عمادالدين زنكى يه كميلر اوزرنده ممكن
اولديغى قدر چوق مقدار عسكرى كوندوزين واسطدن سوق
ايتمه سى ايچون امر ويردى . زنكى واصل اولور اولماز بوتون
سفائن دجله طرفندن، عسكرلرده قاره جهتندن موقعى محاصره
ايتديلر. بونى كورونجه خلق ايله خليفه كنديلرينك محو اولدقلرينه
حكم ايتديلر . سلطان بر هجوم عمومى يه حاضرلانديغى صيره ده
مستر شد صلح طلبنده بولوندى. هر وقت صلحى آرزو ايتمش
اولان سلطان بوكا راضى اوله رق بغداده كيردى . خليفه دن
پك چوق پاره آلمق صورتيله اوكا جزا ياپديغى كبى بوتون
سلاحلرندن ومهمات حربيه سندن ده محروم براقدى.

ابن الاثير
ابو الفدا

محمود بر مدت بغدادده قالدى. موصلده بر جامعده بر باطنى
طرفندن قتل ايدلمش اولان اقسنقر البرسقى نك اوغلى عزالدين
مسعود بدريك مالك اولديغى موصل حكومتنك كنديسنه توجيه
اولونماسنى رجا ايتدى و آرزوسنه نائل اولدى. سلطان، عراق
حكومتنى عمادالدين زنكى يه ويردى.

Sayfa 404

Zengi, Dicle'yi geçti. Savaşa başladı. Afif'in askerlerinden bir çoğunu yok etti. Halife, Dicle üzerinde bulunan bütün kayıkları geri çektirdi Sarayının kapılarını kapattı Yalnız Nevbe kapısı açık kalmıştı

Bu arada Sultan Mahmut Bağdat'a ulaşmış ve Babüşşemasi'de ordugâh kurmuştu. Emrindeki askerlerden bir kısmı şehre girerek evlere gizlendiler. Şehirlerde bazı karışıklara neden oldukları için sultan askerini çekmeye mecbur oldu. Şehre dönmesi ve barış yapması ricasıyla halifeye tekrar mektup yazdı. Fakat hakaretler içeren bir cevaptan başka şey elde edemedi. Bunun üzerine, askerlerinden bir kısmı Bağdat'a girerek halifenin sarayını yağma ettiler. Bu hareket bütün halkı galeyana getirdi. Herkes silahlandı. Bu arada halife trampet çaldırıyor, isyana teşvik ediyordu. Her tarafta "Yaşasın Haşimiler" tezahüratlarından başka bir şey işitilmiyordu. Halifenin pusuya yatırdığı bir miktar asker ile saraya girmiş olan sultanın askerleri arasında bazı çarpışmalar meydana geldi. Halk, Mahmut'un vezirinin sarayı ile ona sadık olan kimselerin evlerini yağma etti. Sokaklarda birçok kişi öldü. Sonunda halife (sayfa 405) **otuz bin askerle Dicle'yi geçti. Şehrin doğu kısmına gelerek orada ordugâh kurdu. Sultanın hücumlarından korunmak için geceleyin geniş bir hendek kazdırdı. Bütün bu karışıklıkta bir de kıtlık tehlikesi baş göstermişti. Sarayda, şehir kapısında ve Dicle sahillerinde her gün çatışmalar meydana geliyordu. Kendisine saldırılacağını haber alan sultan, İmadeddin Zengi'ye, Vasıt şehrine gemilerle mümkün olduğu kadar çok asker göndermesi için emir verdi. Zengi, şehre ulaşır ulaşmaz bütün gemiler Dicle tarafından, askerler de kara tarafından şehri kuşattılar. Hazırlıkları gören halk ve halife büyük bir felaketle karşı karşıya olduklarını anladılar. Sultan genel bir saldırıya hazırlandığı sırada, Müsterşid barış talebinde bulundu. Her zaman barıştan yana olan sultan teklifi kabul ederek Bağdat'a girdi. Halifeden yüklü miktarda bir para talebinde bulunarak, aynı zamanda Müsterşid'in sahip olduğu bütün silahlara ve savaş malzemelerine de el koydu.**

Mahmut bir süre Bağdat'ta kaldı Musul'da bir camide bir Batınî tarafından öldürülmüş olan Aksungurül Berseki'nin oğlu İzzeddin Mesut, babasının sahip olduğu Musul'un yönetiminin kendisine verilmesini rica etti ve bu isteği kabul edildi Sultan, Irak'ın yönetimini de İmadeddin Zengi'ye verdi.

Sayfa :412 — ٤١٢ —

بعض احوالدن دولایی غیرممنون بولونان امراسندن برقسمی
مسعودك سراینی ترك ایده‌رك خلیفه‌یه دخالت ایتدیلر .
خلیفه بونلری نزدینه قبول ایتدکدن ماعدا مسعودك
نامنه خطبه اوقونماسنه ده نهایت ویردی. بو امرا خلیفه‌یه معاونت
وعدنده بولونمشلردی . بونك اوزرینه خلیفه بغداددن چیقدی
وحربه حاضرلاندی . مسعود اوردوسیله یتشدی . فقط ایکی
اردو قارشی قارشی‌یه کلیر کلمز خلیفه‌نك صول جناحی مسعودك
طرفنه کچدی . مسترشد هر طرفدن صاریلدی . عسکری
کاملاً قیلیجدن کچیریلدی [١] . باشلیجه قوماندانلرله برابر
خلیفه‌ده اسیر دوشدی . مسعود بونلری زنجان قربنده
سرجهان قلعه‌سنه کوندردی . بغدادده خلیفه‌نك بوتون اموالنی
ضبط ایتدیردی . بوندن دولایی شهرده بویوك قاریشقلقلر چیقدی .

بو مظفریتدن صوکره مسعود ، مسترشد ایله بعض
مناسباتی موجود اولان یکنی داوده قارشی یورودی .
خلیفه‌یی‌ده برلکده کوتوزدی . مراغه‌دن ایکی فرسنك مسافه‌ده
اردو قوردی . مسترشدك خصوصی برچادیری واردی . فدیهٔ
نجات اولمق اوزره سلطانه بر مقدار پاره ویرمه‌سی و بغداددن
هیچ خارجه چیقماماسی قرار کیر اولمشدی . بو صیراده سنجر
طرفندن بر سفیر کلدی . سلطان ایله بوتون عساکر سفیرك
استقباله کیتدکلری صیراده اون باطنی خلیفه‌نك چادیرینك مدخلی

* Halife

Sayfa :413

- ٤١٣ -

اوكنده نوبت بكلديلر.

Sayfa 412

Bazı sorunlar nedeniyle, Mesut'un sarayındaki bir grup ümera sarayı terk ederek halifeye katıldılar. Halife bunları kabul etti ve Mesut'un adına hutbe okunmasına da son verdi. Bu ümera halifeye yardım vaadinde bulunmuşlardı. Bunun üzerine halife, Bağdat'tan çıktı ve savaşa hazırlandı. Fakat iki ordu karşı karşıya gelir gelmez, halifenin sol tarafı Mesut'un tarafına geçti. Müsterşid'in askerinin tamamı kılıçtan geçirilmişti. Başlıca kumandanlarla beraber halife de esir düştü. Mesut, bunları Zincan yakınlarında Sercihan kalesine gönderdi ve halifenin bütün mallarına da el koydu. Bundan dolayı şehirde büyük karışıklar çıktı. Bu zaferden sonra Mesut, Müsterşid'le bazı temaslarda bulunan yeğeni Davut'a karşı yürüdü. Halifeyi de birlikte götürdü. Mir Ağa'dan iki fersah mesafede ordugâh kurdu. Müsterşid'in özel bir çadırı vardı. **Kurtuluş parası olarak sultana bir miktar para vermesi ve Bağdat'tan dışarı çıkmaması kararlaştırıldı. Bu arada Sencer'den bir elçi geldi. Sultan ile bütün askerler Sencer tarafından gönderilen elçinin yanına gittikleri sırada, on Batınî halifenin çadırının girişi** [sayfa 413] **önünde nöbet beklediler.**

Sayfa :413

مسعود درحال بغدادده‌كى واليسى امير بكه[١]مسترشدك اوغلى
ابو جعفر منصورى خليفه اعلان ايچه‌سى ايچون امر ويردى.
بوده خليفه راشد بالله عنوانى آلدى.

Sayfa 413

Mesut, derhal Bağdat'taki valisi Emir Bey'e, Müsterşid'in oğlu E**bu Cağfer Mansur'u halife ilân etmesi için emir verdi.** Halife ilân edilen Ebu Cağfer Raşidbillah ünvanını aldı.

Sayfa :414

بوتون خلق خليفه اردوسى طرفنى التزام
ايتدى. مسعودك عساكرنى بغداددن چيقارديلر.

Sayfa 414

Bütün halk halifenin ordusundan yana tavır alınca, Mesut'un askerlerini Bağdat'tan çıkarmayı başardılar.

Sayfa :414

سنه ——— طرفنده اردو قوردى . خليفه اردوسنه قوماندا ايدن اميرلر
١١٣٦ آره‌سنده نفاق يوز كوسترمشدى. داود آذربيجانه دوندى[١].

Sayfa 414

Halifenin ordusunu yöneten emirler arasında anlaşmazlık baş göstermeye başladı. Davut, Azerbaycan'a döndü.[Sayfa 415] Raşit, İmadeddin Zengi ile birlikte Musul'a çekilerek Bağdat'ı Mesut'a terk etti. **Mesut Bağdat'a girerek kadıları ve bütün ulemayı topladı. Yapılan anlaşma gereğince, halife bir daha kendisine karşı asker toplamayacak, Bağtat'tan çıkmayacak, sultanın emirlerinden hiçbirine karşı çıkmayacak, bu şartlara uymazsa da hilafetten ayrılacaktır.** Hazır bulunanların tümü halifenin etkinliğinin bittiğını kabul ederek yeni bir halife atanmasını görüşmeye başladılar. **Nihayet, Halife Müstehzir'in oğlu Muhammet'i tercih ederek Muktaziül Emrillah ünvanı ile halife ilân ettiler.** Aynı zamanda Mesut, Raşit'i Bağdat'a göndermesi için İmadeddin Zengi'ye emir verdi. Zengi, bu emri yerine getirmeye hazırlanıyordu. Fakat o zaman Musul'da bulunan Erbil sahibi Zineddin Ali buna engel oldu. Halifeyi teslim etmektense öleceğine da-

راشد، عمادالدین زنکی ایله برلکده موصله چکیله‌رك بغدادی
مسعوده ترك ایتدی . مسعود بغداده کیره‌رك[١] قاضیلری
و بوتون علمایی طوپلادی . خلیفه‌نك بر دها کندیسنه قارشی
عسکر طوپلامامق، بغدادشهرندن چیقمامق، سلطانك امیرلرندن
هیچ برینك دخالتنی قبول ایتمه‌مك، بوشرائطه رعایت ایتمه‌یه‌جك
اولورسه خلافتدن ساقط اولمق اوزره وقوع بولان تعهداتی
اوقودی. حاضر بولونانلرك کافه‌سی خلیفه‌نك سقوط ایتدیکنی
تسلیم ایتدکاری جهتله یکی بر خلیفه انتخابی مذاکره‌یه
کیریشدیلر . نهایت خلیفه مستظهرك اوغلی محمدی ترجیح ایله
مقتضی لامرالله عنوانی آلتنده خلیفه اعلان ایتدیلر. عینی زمانده
مسعود، راشدی بغداده کوندرمه‌سی ایچون عمادالدین زنکی‌یه
امر ویردی. زنکی بو امری اجرایه حاضرلانیوردی . فقط
او زمان موصلده بولونان اربیل صاحبی زین‌الدین علی بوکا
ممانعت ایتدی . خلیفه‌یی تسلیم ایتمکدن ایسه فدای حیات
ایتمکی یمین ایله‌دی . سلطانك حدتنی جلب ایتمك ایسته‌مه‌ین
عمادالدین زنکی خلیفه‌یی کری کوندردی . زین‌الدین علی ،
بر مقدار کورد ایله خلیفه‌یی بولده قاجیردی . ذاتاً آره‌لرنده
بویله قرارلاشدیرمشلردی. زین‌الدین علی، راشدی مراغه‌یه
کوتوردی. بو طالعسز خلیفه اوراده تدرینك تربه‌سنده اقامت
ایتدی . راشد اورادن ری شهرینه کیتدی . بوکا جوار بر

*Halife

Sayfa :416

—٤١٦—

. موقعده باطنيلرله مصادمه ايتدى .

١١٢٨

ir yemin etti Sultan'ın hiddetini üzerine çekmek istemeyen İmadeddin Zengi, halifeyi geri gönderdi **Zineddin Ali, bir miktar Kürt ile, halifeyi yolda kaçırdı ve Raşidi Mir Ağa'ya götürdü. Bu talihsiz halife, orada babasının türbesinde bir süre kaldıktan sonra Rey şehrine gitti. Rey'e yakın bir bölgede [sayfa 416]** Batınîlerle çatıştı.

Sayfa :417

—٤١٧

سلجوقى حكمدارلرينك جوار حكمدارلرله وبالخاصه
خليفه‌لرله وقوعه كلن بو محاربانى ، بوتون مسلمانلرك
حجه كيتدكلرى كعبه‌نك پك اهمال ايديلمه‌سنه سبيت ويرمشدى.
چوقدنبرى كعبه‌يه پوشيده كوندرلمه‌مشدى. اورتوير تيلمشدى.
كعبه‌نك اوستنى اورتمك وديوارلرينى غايت زنكين براورتوايله
قاپلامق مسلمانلرجه عادتدر . بو اورتولرى حكمدارلر
كوندريرلر . اوزمان سلطنت سورن حكمدارلر ايسه غايت
زنكين اولمقله برابر خليفه‌يه حرمت ايتدكلرى قدر كعبه‌يه ده
لاقيد قاليورلردى . هندستاندن عودت ايدن بر عجم تاجرى
كعبه‌يه بر اورتو ويردى [١] . قيمتى مصرپاره‌سيله اون بيك
آلتون سكه‌يه بالغ اولويوردى .

Sayfa :417

سنه ۱۱۳۹ نوبری

سلجوق حکمدارلرینك بغدادده بر والیلری واردی که
عادتا شهرك وولایتك صاحبی کیدی . بو والی خلیفه‌نك
بوتون حرکاتی تحت ترصدده بولوندیرردی . فقط خلیفه
یالکز بو قوماندانك پنجه‌سنده بولنمازدی . خلیفه‌نك بوتون
وزرلرینی‌ده سلطان تعیین ایدردی . سلطانك موافقتی اولمقسزین
بونلری عزل ایده‌مزدی . اوزمان خلیفه‌نك وزیری شرف‌الدین
علی ایدی . خلیفه مقتفی‌نك هر حرکتنه بو وزیر ممانعت
ایدیوردی [۲] . ایشلر او درجه‌یه وارمشدی که وزیر ،

Sayfa :418

— ٤١٨ —

سلطانلرینك سراینه چکیله‌رك اوراده تحصن ایتمشدی .
کندیسنی وظیفه‌یه دعوت ایچون خلیفه‌نك بوتون اصرارلری
فائده‌سز قالدی . بومسئله بغدادی هنوزیکی قورتولدیغی مصائبه
تکرار دوچار ایده‌بیله‌جك بر ماهیتده ایدی . خلیفه بوندن
دولایی سلطانه شکایت ایله شرف‌الدین علی‌یی عزل ایتمك
مساعده‌سنی آلدی . بونك اوزرینه بوتون منازعات باتیشدی .

مسعود ، خلیفه مقتفی‌نك قیزیله اولندی .

Sayfa :418

١١٤٠ بو تاريخده بغداده سلطان سنجر طرفندن بر سفير
نوبرى كلدى [١] . خليفه مسترشد باطنيلر طرفندن قتل ايديلديكى
زمان اوندن آلنمش اولان خرقهٔ سعادت ايله عصاى پيغمبرى يى
كتيردى . سلطان سنجر اوزمان ماوراءالنهرده حرب
ايديوردى . سمرقند شهرى ، والينك خسته لكندن بالاستفاده
عصيان ايتمشدى . سنجر بو شهرى آلتى آى محاصره ايتدى .
بلا قيد وشرط عرض تسليميته مجبور براقدى . اهالى يى عفو
ايده رك شهرك واليلكنى خسته لكندن دولايى اظهار فعاليته
قادر اولامايان والينك اوغلنه وبردى . فقط بو قطعه ده سنجر
دها مدهش دشمنلره تصادف ايتدى . قوره نك شمالنده كى
مملكتلردن توره مش ونيوچه تاتارلرى طرفندن اورادن طرد
ايديلمش اولان ختائلر كاشغر و آق صو طرفلرينه كلوب

[١] ٥٣٠ تاريخنده

Sayfa 417

Selçuklu hükümdarlarının, çevre hükümdarlarla özellikle halifelerle yaptıkları savaşlar, bütün Müslümanların hacca gittikleri Kabe'nin ihmal edilmesine neden olmuştu. Kabe'nin ustü ve duvarlarını oldukça güzel işlenmiş bir ortu ile kaplamak gelenek haline gelmişti Bu örtüleri de hükümdarlar gönderirlerdi. O zaman saltanat suren hükümdarlar, oldukça zengin olmalarına rağmen, halifeye hürmet ettikleri ölçüde **Kabe ile ilgilenirlerdi.** Hindistan'dan dönen bir Acem tüccarı, Mekke'ye örtülmesi için değeri Mısır parasıyla on bin altın sikke olan bir örtü hediye etmişti

Sayfa :419

— ٤١٩ —

له‌تای‌فیسو رشمشلردی [١]. ماوراءالنهرده کسب نفوذ وقدرت ایتمکه
قاموسو باشلامش اولان خوارزم سلطانلری فتوحاتلرنده دائما سنجر
ابوالفدا اردولرینك ممانعه‌تصادف ایتدکلری جهتله ختائیلری ماوراءالنهره
دربلو کیرمکه‌دعوت ایتدیلر . سنجر بوولایتی بو باربارلرك آقینلرندن
سنه محافظه ایتمك ایسته‌یه‌رك [٢] اونلره قارشی یورودی . فقط
١١٤١ بوتون اردوسی قتل وپریشان ایدیلدی. اشیالری یغما اولوندی.
زوجه‌سی ترکان خاتون سلطانك اوتوردیغی سرای دشمنلرینك
النه کچدی . هرطرفدن احاطه ایدلمش اولان سنجر اردوسنك
ایچندن اوچ یوز جسور عسکر سچوب ترمنده کیتمك اوزره
ختائیلرك آراسندن کچمکه عزم ایتدی . اورایه آنجق اون
بش اون آلتی سواری ایله مواصلت ایده‌بیلدی . اوراده
اردوسنك انقاضنی طوپلادی. تکرار جیحونی کچدی، خوراسانه
کیتدی . او زمانه قدر نامغلوب اولان بو حکمدار جسارتی
واردولرینك قوتی حقنده تبعه‌سنك بومغلوبیت اوزرینه بسله‌دکلری
فیکرلردن دولایی پك متأثر اولدی . کندیسنی بو ضیاعدن
تسلیه ایتمك مقصدیله فریدالدین الکاتب [٣] شو شعری یازدی
ای حکمدار اعظم ، منزاغکز شیمدی‌یه قدر بوتون دنیایی

Sayfa :420

— ٤٢٠ —

قالدیردی، قیلیجکز قرق سنه بوتون دشمنلریکزدن انتقامکزی
آلدی .

Selçuklu hükümdarlarının Bağdat'taki valileri, adeta şehrin sahibi gibi davranırlar **ve halifenin bütün hareketlerini kontrol altında bulundururdu. Fakat, halife yalnız bu kumandanın pençesinde bulunmazdı. Halifenin bütün vezirlerini de sultan atardı. Halife** sultanın onayı olmaksızın bunları görevden alamazdı. O zaman halifenin veziri Şerifüddin Ali idi. Halife Muktazi'nin her hareketini bu vezir kontrol altında bulundururdu. İş o dereceye varmıştı ki vezir, **[sayfa 418] sultanların sarayına çekilerek orada korunmaya başlamıştı. Kendisini göreve davet için halifenin bütün ısrarları sonuçsuz kaldı. Bu sorun Bağdat'ın henüz kurtulduğunu zannettiği sorunu tekrar yaşatabilecek nitelikte idi. Halife, bu müdahalelerden dolayı sultana şikayette bulunmuş ve Şerifüddin Ali'yi görevden almayı başarmıştı. Bu vezirin neden olduğu gerginlikler engellenmiş oldu. Mesut, Halife Muktazi'nin kızıyla evlendi.**

Bu tarihte Bağdat'a Sultan Sencer'in gönderdiği bir elçi geldi. Elçi, Halife Müsterşid'in Batıniler tarafından öldürüldüğü zaman ondan alınmış olan peygamberin hırkası ile asasını getirdi. Sultan Sencer, o zaman Maveraünnehir'de savaşıyordu. Semerkant şehri valinin hastalığını fırsat bilerek isyan etmişti. Sencer, bu şehri altı ay kuşatma altında bulundurmuş ve herhangi bir şart kabul etmeden şehri teslim almıştı. Şehir halkını bağışlayarak şehrin valiliğini hastalığından dolayı görev yapamayacak duruma gelen valinin oğluna verdi. Fakat, bu bölgede Sencer daha müthiş düşmanlarla karşılaştı. Üre'nin kuzeyindeki memleketlerden Türemiş ve Niyuçe Tatarları tarafından oradan sürülmüş olan Hitanlar, Kaşgar ve Aksu taraflarına gelip [sayfa 419] yerleşmişlerdi. Maveraünnehir ve çevresinde güç kazanmaya başlamış olan Harezm sultanları, fetihlerinde her zaman Sencer ordularının engellemesi ile karşılaştıklarından, Sencer'i engellemeleri için Hıtanları Maveraünnehir'e çağırmışlardı. Sencer, bu vilayeti barbarların akınlarından korumak için onlara karşı hareket etti. **Fakat bütün ordusu yok edildi. Eşyaları yağmalandı. Eşi Türkan Hatun'un oturduğu saray düşmanlarının eline geçti. Her taraftan kuşatılmış olan Sencer, ordusunun içinden üç yüz cesur asker seçip Hitanların arasından geçerek, Termend'e gitmek istedi. Oraya ulaştıklarında ancak on beş-on altı süvari hayatta kalmıştı. Orada ordusunun enkazını topladıktan sonra, Ceyhun'u geçerek Horasan'a gitti. O zamana ka-**

dar hiç yenilgi almayan hükümdarın cesareti ve ordularının gücüyle ilgili halkının yaptığı yorumlardan üzüntü duymaktaydı. Hükümdarı teselli etmek için Feridüddinül Kanib şu şiiri yazdı. "Ey büyük hükümdar, mızrağınız şimdiye kadar bütün dünyayı [sayfa 420] kaldırdı. Kılıcınız kırk sene bütün düşmanlarınızdan intikamınızı aldı."

Sayfa :421

— ٤٢١ —

او قدر جوق احسانده بولونوردی که خزینه بوم بوش قالیردی.
اونك وفاتیله عراقده سلجوقیلرك عظمت وشوكتی ده نهایت
بولمشدر . خبر وفاتی بغداده واصل اولوجه والیسی مسعود
بلال تكریته چكیلدی . خلیفه مقتفی سلطانلرك سرایی ضبط
ایتدی. خطبه‌لردن اسملرینی قالدیردی. اسكی حكم ونفوذینی
استرداد ایله‌دی . همدانده ، مسعودك یكنی ملك شاه اونك
یرینه كچمشدی . فقط وقتیله مسعودك كوله‌سی اولدیغی حالده
ایمپراطورلقده حاكم مطلق كسیلمش اولان خاص بك نامده
بر توركمن ملك شاهی حبس ایتدیردی . مسعودك او زمان
خوزستانده بولونان دیكر یكنی محمدی چاغیره‌رق سلطان
عنوانی اوكاویردی . مقصدی بونی توقیف ایتدیره‌رك كندی
سلطانلغنی اعلان ایتمكدی . فقط محمد كلیر كلمز اوندن دها
چابق داوراندی . زنكی الجاندار ایله برلكده اونی اتلاف
ایتدیردی . خاص بكك نعشی عمومی میدانده براقلدی. نعشی
كوپكلر یدیلر .

Sayfa 421

O kadar çok yardımda bulunurdu ki hazine bomboş kalırdı. Onun ölümüyle Irak'ta Selçukluların eski güç ve büyüklükleri de sona ermişti. Ölüm haberi Bağdat'a ulaşınca, vali Mesut Bilal, Tekrit'e çekildi. Halife Muktazi sultanların sarayını ele geçirdi ve hutbede ismini okutturmaz oldu Halife eski güç ve nüfuzunu yeniden kazandı Hamedan'da Mesut'un yeğeni Melik Şah, onun yerine geçmişti Fakat vaktiyle Mesut'un kölesi olduğu halde, imparatorluğun tek hakimi haline gelmiş olan Has Bey adındaki bir Türkmen, Melik Şahı hapsettirdi **Mesut'un o zaman Huzistan'da bulunan diğer yeğeni Muhammet'i çağırarak, sultan ünvanını ona verdi. Amacı onu da tutuklatarak kendi sultanlığını ilân etmekti. Fakat Muhammet gelir gelmez ondan daha çabuk davrandı ve Zengiül Candar ile birlikte onu da öldürdü. Has Bey'in ortada bırakılan cesedi köpekler tarafından yendi.**

Sayfa :423

بو بویوك مظفریتدن صوكره بوتون اوز امیرلری طوپلاندیلر،
سلطانك آیاقلرینه قپاندیلر، حضورنده یری اوپدیلر. امیرلری
اولدقلرینی سویله‌دیلر. فقط سلطانی دائما موقوف طوتدیلر.
حتی بر روایته كوره كیجه‌لری سلطانی بر دمیر قفسه قپایورلردی.
سلطان ایله برابر پایتختی اولان مرو شهرینه قدر كلدیلر اك
باشلی امیرلرندن بری اولان بختیار بو شهری كندیسی حسابنه
طلب ایتدی. سنجر پایتختی اولان بر شهری اوكا ویره‌میه‌جكنی
سویلدی. اوزلر بو جواب ایله اكلندیلر. اسكی كوستردكلری
حرمتده دوام ایتمه‌دیلر. سنجرك بیوب ایچه‌جكنی بیله كندیلری
تنظیم ایتدیلر. سنجر مروده بر صوفی تكیه‌سنه چكیلدی.
اوزلر ایسه بوتون مملكته یاییلدیلر. تكمیل خوراسانی تخریب
ایده‌رك نیشابوری آلدیلر. یالكز هرات ایله دهستان شهرلری

Sayfa :424

— ٤٢٤ —

قلعه‌لرینڭ متانتی حسبیله بو تجاوزاتدن مصون قاله‌بیلدیلر .

Sayfa 423

Bu büyük zaferden sonra bütün Uz emirleri toplandılar, sultanın ayaklarına kapandılar, huzurunda yeri öptüler ve emirleri olduklarını söylediler. Saygıda kusur etmemelerine rağmen sultanı her zaman gözaltında tutuyorlardı. Hatta bir söylentiye gore, geceleri sultanı demir bir kafese kapatıyorlardı. Sultan ile beraber başkenti olan Merv şehrine kadar geldiler, en yaşlı emirlerinden biri olan Bahtiyar, bu şehri kendisi için istedi. Sencer, başkenti olan bir şehri ona veremeyeceğini söyledi. **Uzlar bu cevapla dalga geçtiler. Eskiden gösterdikleri hürmete devam etmediler. Sencer'in yiyip içeceğine bile karıştılar. Sencer, Merv'de bir sofu tekkesine çekildi. Uzlar ise bütün bölgeye yayıldılar. Bütün Horasan'ı tahrip ederek Nişabur'u aldılar. Yalnız, Herat ile Zihistan şehirlerinin** [sayfa 424] kaleleri bu saldırılardan kurtulabildiler.

Sayfa :427

بعض کره سنجر جیحون

ساحللرینه آوه کیدردی . اوراده بر قاچ سفینه بکلتدی .
سنجر بونلردن برینه بینه‌رك ترمده کیتدی . اورادن کال
سرعتله [۲] پایتختی اولان مرو شهرینه کچدی . فقط واصل
اولور اولماز بر صانجی ایله خسته‌لاندی . تقریباً یتمش اوچ
یاشنده اولدیغی حالده ترك حیات ایتدی . فتوحات عظیمه‌سی
حسبیله تبعه‌سی کندیسنه اسکندر ثانی لقبنی ویرمشلردی [۳].

Sayfa 427

Bazen, Sencer Seyhun sahillerine ava giderdi. Yine ava gittiği bir gün Seyhun sahillerinde beklettiği gemilerden birine binerek Termed'e gitti. Oradan hızlıca başkenti olan Merv şehrine geçti. Fakat oraya ulaşır ulaşmaz gelen bir sancı ile hastalandı. Öldüğünde yaklaşık yetmiş üç yaşındaydı. Halk kendisine yaptığı önemli fetihleri nedeniyle İkinci İskender sanını vermişti.

Sayfa :428

— ٤٢٨ —

باشلیجه قوماندانلرینك كافه‌سی برر ملك ایدیلر . خوارزم
سلدانی قطب‌الدین ، سنجرك كیلارجی‌باشیسی ایدی . برسنه
كلیر ، سنجرك یاننده ایفای خدمت ایدر ، ایرمه‌سی سنه اوعلی
آتسزی كوندریردی . صوكره سلطان بو اولمشدر .
سنجرك احسان وسخاسی ده عظمتی ایله مناسب ایدی . بوتون
اسلام ایمپراطورلغنك صاحب وحاكمی ایدی . فقط أولوأولمز
بغدادده اونك نامنه خطبه اوقومقدن فراغت ایتدیلر . خوراسان
كبی دها شرقی ولایتلرده خلق كندیسنی فوق‌العاده سودیكی
جهتله وفاتندن برسنه صوكره‌یه قدر اونك نامنه خطبه اوقومقده دوام
كوستردیلر . ایمپراطورلغنی همشیره زاده‌سی محموده براقدی .
همشیره‌سی توركلرك خانی محمود ابن بغرایه وارمشدی . محمود
خوراسانه وضع ید ایتدیسه‌ده سنجرك شوكت وعظمتنه وارث
اولامادی .
سنجرك وفاتیله ایران سلجوقیلری منقرض اولیوردی .

Sayfa 428

Kumandanlarının çoğu birer melik idiler. **Harezm Sultanı Kutbettin, Sencerin kilercibaşısı idi.** Bir yıl gelir Sencerin yanında hizmet eder, ertesi yıl oğlu Atsız'ı gönderirdi. Sonra **sultan** bu olmuştur. Bütün İslâm İmparatorluğu'nun sahip ve hakimi idi. Fakat Bağdat'ta sebepsiz yere hutbede onun ismini söylemekten vazgeçtiler. **Horasan gibi daha doğu vilayetlerde halk kendisini çok sevdiği için ölümünden bir sene sonraya kadar onun adına hutbe okumakta devam ettiler.** İmparatorluğu kız kardeşinin oğlu Mahmut'a bıraktı. Hemşiresi, Türklerin hanı **Mahmut ibn Buğra'yla** evlenmişti. Mahmut Horasan'a gittiyse de Sencer'in güç ve büyüklüğüne ulaşamadı.

Sencer'in ölümüyle İran Selçuklular dağıldılar.

Sayfa :429

محمد كوچوك ياشده بر چوجوق براقيوردى . اردولرك
بوچوجوغه اطاعت ايتمه يه جكلرينى تخمين ايديوردى. چوجوغى
اقسنقر الاحمديلى يه توديع ايله مملكتى اولان مراغه يه كوتورمه سنى

Sayfa 429

Muhammet arkasında küçük yaşta bir çocuk bırakmıştı. Orduların bu çocuğa itaat etmeyeceklerini tahmin ediyordu. Çocuğunu Aksungurül Ahmedili'ye emanet etmiş ve memleketi olan Mir Ağa'ya götürmesini...

Sayfa :431

سلیمان شاهك خبر وفاتی شایع اولونجه ایلدکز یکرمی ابوالفدا
بیك نفری متجاوز بر اردو ایله آرسلان شاهی همدانه دربلو
کتوردی [۲]. شرف‌الدین کندیسنی استقبال ایده‌رك سرایه
کتوردی. اوراده تخته اوتورتدی. صوکره بغدادده آرسلان
شاه نامنه خطبه اوقونماسی ایچون امر کوندریلدی. فقط
خلیفه مستنجد آرتق سلچوقیلرك حکم و نفوذندن قورقمادیغی

Sayfa :432

— ٤٣٢ —

قیماز [۱] . Kimaz، ری والیسی انبانج Enbanedge ده
آرسلان شاهی طانیمایه‌رق عصیان ایلدیلر. سلطان عنوانی
یکنلرندن محمد سلچوق شاهه ویردیلر. بیوك بر اردو ایله
همدانه دوغرو ایلریله‌دیلر. فقط آرسلان شاه بونلره قارشی
قزوینه قدر یورودی، بو شهر جوارنده اونلری مغلوب ایتدی.
یکی سلطان مقتول اولدی. ایکی عاصی ری شهرینه قاچدیلر.

Sayfa 431

Süleyman Şah'ın ölüm haberi duyulunca İldeniz yirmi bin kişiyi aşkın bir ordu ile Arslan Şah'ı Hemedan'a götürdü. Şerifüddin kendisine eşlik ederek saraya götürdü Orada tahta oturdu Sonra Arslan Bey adına hutbe okunması için gönderildi Fakat **Halife Müstencid artık Selçukluların güç ve nüfuzundan korkmadığı** için bu emri yerine getirmedi İsfahan valisi **[sayfa 432]** Kiymaz, Rey valisi İnbanc'da Arslan Şah'ı tanımayarak isyan ettiler. Sultan ünvanını yeğenlerinden Muhammet Selçuk Şah'a verdiler Büyük bir ordu ile Hemedan'a doğru ilerlediler **Fakat, Arslan Şah bunlara karşı Kazvine kadar yürüdü. Bu şehir civarında onları yenilgiye uğrattı.** Yeni sultan hayatını kaybetti İki asi ise Rey şehrine kaçtılar.

Sayfa :439

بوحكمدارايله ايران سلجوقيلرى سلاله‌سى سونمشدى .
ايران سلجوقيلرينك شوكت وقدرتى ايلك سلطانلر زماننده
توركستان حدودلرندن آناطولى‌يه‌قدر انتشار ايتمشدى . ايران
سلجوقيلرى يوز اللى سكز سنه حكومت سورمشلردر . بعض
مورخلر بونلرك مدت حكومتنى دها زياده كوستريرلر. چونكه
طوغرول بكك ايلك سفرلرينى ده حسابه قاتارلر. بوسلجوقيلرك
مبدا يه چيقمغه باشلادقلرى آندن منقرض اولدقلرى زمانه قدرگچن

Sayfa :440

— ٤٤٠ —

مدت ايكى يوز اون بش سنه‌يه بالغ اولور. بونلرك انقراضندن صوكره
مملكتلرينك اك بويوك قسمنى خوارزم سلطانلرى اله كچيرديلر.
خليفه‌لر اكتساب ايتدكلرى حريتدن چوق مدت مستفيد اولا-
مادیلر. همان بوتون سوريه بوخوارزميلرك آقينلرينه معروض قالدى .
ايوبى حكمدارلرى ايله قونيه سلجوقيلرى ايچون بر آفت
تشكيل ايتديلر . فقط بو فيرطنه‌يى دها بويوك بر فيرطنه
داعيتدى . موغوللر خوارزم قطعه‌سنى ضبط ايتدكدن صوكره
ايرانه، سوريه‌يه كيرديلر، بغداد خليفه‌لرينى تماميله محو ايتديلر.
بغداد خليفه‌لرى مصره قاچمغه مجبور اولديلر .

Sayfa :440

غربی آسیاده تاسس ایتمش اولان بوتون سلچوق
شعبه‌لری موغوللرك استیلاسی اثناسنده منقرض اولدیلر.
سلچوقیلر ایرانده، سوریه‌ده، ارمنستانده، آناطولیده بویوك
فتوحاته نائل اولدقدن صوکره مختلف قوللره آیریلمشلر،
بو صورتله غایت قوتلی یکی ایمپراطورلقلر وجوده کتیرمشلردر.
شیمدی کرمان قطعه‌سنده حکومت سورمش اولان سلچوقیلردن
بحث ایده‌جکم. بو، اهمیتلی بر سلاله دکلدر. آشاغیکی کتابلرده
حلبده سلطنت ایتمش سلچوقیلرك تاریخی ایله استانبول قاپیلرینه
قدر اوزانان قونیه سلچوقیلرینك تاریخی کوروله‌جکدر.
الیوم استانبولده حکمران اولان عثمانلی تورکلری بو قونیه
سلچوقیلرندن کلمکده‌درلر.

Sayfa 439

Bu hükümdar ile İran Selçuklular sülalesi devri sona ermiştir. İran Selçukluları güç ve kudreti ilk sultanlar zamanında Türkistan sınırlarından Anadolu'ya kadar yayılmıştı. İran Selçukluları 158 yıl yönetimde bulunmuşlardır. Tuğrul Bey'in ilk seferlerini de hesaba katan bazı tarihçiler, bunların hukum sürdükleri tarihi daha fazla göstererek, Selçukluların ortaya çıkmaya başladıkları andan dağıldıkları zamana kadar geçen (sayfa 440) **süreyi 215 yıl olarak hesap ederler. İran Selçukluları dağıldıktan sonra hakim oldukları yerlerin büyük kısmını Harezm sultanları ele geçirdiler. Halifeler kazandıkları özgürlükten uzun süre yararlanamadılar. Bütün Suriye Harezmilerin akınlarına uğradı. Eyyübî Hükümdarı ile Konya Selçukluları için bir felaket haline geldiler.** Fakat bu fırtınayı daha bü-

yük bir fırtına dağıttı. Moğollar, Harezm kıtasını ele geçirmekle yetinmediler, İran'a ve Suriye'ye de girdiler. **Bağdat halifelerini Mısır'a kaçmak zorunda bıraktılar.**

Asya'nın batısında kurulmuş olan bütün Selçuklu şubeleri Moğolların **istilası sonucunda** dağıldılar Selçuklular İran'da, Suriye'de, **Ermenistan'da,** Anadolu'da büyük fetihler yaptıktan sonra **çeşitli kollara** ayrılmışlar, bu şekilde oldukça kuvvetli yeni imparatorluklar kurmuşlardır. **Şimdi,** Kirman bölgesinde hükümet sürmüş olan Selçuklulardan bahsedeceğim Bu, önemli bir sülale değildir. Aşağıdaki kitaplarda Halep'te saltanat sürmüş Selçukluların tarihi ve İstanbul kapılarına kadar uzanan Konya Selçuklularının tarihi görülecektir İstanbul'da hüküm süren **Osmanlı Türkleri, bu Konya Selçuklularından gelmektedir.**

تألیف و ترجمه انجمنی طرفندن قبول ایدلمشدر.

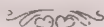
هونلرك، تورکلرك، موغوللرك و دها سائر تاتارلرك

تاریخ عمومیسی

٤ جلد

محرری : دوكینی Deguignes

مترجمی : حسین جاهد

استانبول ،

طنین مطبعه‌سی — ١٩٢٤

Yayın ve Çeviri Komisyonu Tarafından Kabul Edilmiştir

HUNLARIN TÜRKLERİN MOĞOLLARIN VE SAİR DİĞER TATARLARIN TARİH-İ UMÛMÎSİ

Cilt 4

Yazar
Deguignes

Çeviren
Hüseyin Cahit

İstanbul
Tanin Matbaası-1923

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No : 1933
Yazar : Deguignes (Çeviren: Hüseyin Cahit)
Cild : Gri
Ebadı :
En : 13 cm.
Boy : 20 cm
Sayfa Adedi : 512

Sayfa : 8

— ٨ —

ممالکه عزیمت ایتمه‌سی ایچون امر ویرمشدی . ضبط ایده‌جکی
بو ولایتلر سلیمانه عائد اوله‌جقلر و ایران سلطانلرینه تابع
بر سلجوق ایمپراطورلغی وجوده کتیره‌جکلردی . اولا خلیفه
عسا کرینك صیق صیق یاپدقلری آقینلردن ، صوکره‌ده
بر طاقم تورك چته‌لرینك تخریباتندن پریشان برحاله کیرمش
اولان بو روم ایمپراطورلغی اراضیسی بو یکی اردویه اوزون
مدت مقاومت کوستره‌مه‌دی . سلیمان بویوك بر زحمت چکمکسزین
ازنیق Nicé ه قدر ایلریله‌یه‌رك بوراسنی ضبط ایتدی . وقتیله
خرستیانلرك اوراده عقد ایتدکلری مجالس روحانیه‌دن دولایی
غایت مشهور اولان و بیتینیا Bithynie قطعه‌سنك پایتختی
بولونان بو شهر ، تورك [١] ایمپراطورلغنك پایتختی اولدی . آن‌قومنه‌ن
کلیسالر جامعه تحویل ایدیلدی . تورك مفرزه‌لری بورادن جوار
ولایتلره داغیلدیلر . حتی استانبولك قارشیسنه ، دکیز
کنارینه قدر ایلریله‌مکه جسارت کوستردیلر . استانبولده
حکمران اولان آلکسی قومنه‌ن بواجنبیلرك ورودندن تلاشه سنه
دوشه‌رك بونلره قارشی بر اردو کوندردی . روملر غالب ١٠٨٧
کله‌رك تورکلری بیتینیا قطعه‌سنی ترکه اجبار ایتدیلر . سلیمان
صلح طلب ایتمك اضطرارنده قالدی . غرب طرفده یکی بر

Sayfa : 9

— ٩ —

حرب تهدیدی آلتنده یونان روم ایمپراطوریده صلحی
ارزو ایدییوردی . هر ایکی طرفدن‌ده صلح بلا تأخیر امضا
ایدیلدی . فقط تورکلر بورالرده یرلشمك فکرنده اولدقلری
جهتله عقد ایتدکلری صلح حقلرنده فائده‌لی دکلدی . بناءً علیه
معاهده‌یه آنجق قوتلرینی تنظیم و اکمال ایده‌جك قدر بر مدت ظرفنده
رعایت ایده‌رك صوکره محاربه‌یه تکرار باشلادیلر [1] . ایشته
بو آندن اعتباراً بو قوملرك ضبط ایتدکلری مملکتلره مورخلر
تورکیه نامنی ویرمشلردر .

بو حکومت حقنده تفصیلات ویرن معاصر محررلردن بری
بونك غایت بویوك اولدیغنی ، مبذول کوموش ، دمیر ، باقیر ،
شاب معدنلرینه مالك بولوندیغنی ، کثرتلی صورتده میوه ،
شراب ، هر دورلو حیوان وبالخاصه غایت ایی بارکیر یتیشدیر -
دیکنی سویلیور . شرق طرفنده بویوك ارمنستان ایله کورجستان
قراللغنك بر قسمی ایله محدود ایدی . غرب جهتنده ساحل
بحرده کائن آنطالیه شهرینه قدر امتداد ایدییوردی . شمال
جهتنده‌کی حدودی ایسه قاره ده‌کیزدن عبارتدی . جنوبده
کوچوك ارمنستان وقبریس آطه‌سنك قارشیسنده یونان‌ده کیزیه

هاینون پاولو

هاینون

Sayfa : 10

— ١٠ —

قدر کیلیکیانك بر قسمی واردی .

Sayfa 8-9

.. memleketleri ele geçirmesi için emir vermişti Ele geçireceği bu vilayetler Süleyman'a ait olacak ve **İran sultanlarına bağlı bir Selçuklu imparatorluğu meydana getireceklerdi.** Önceleri Halife'nin askerlerinin sık sık yaptıkları akınlarda, sonra da bir takım Türk çetelerinin yakıp yıkmalarından perişan hale girmiş olan bu **Rum imparatorluğu toprakları bu yeni orduya uzun süre karşı koyamadı.** Süleyman büyük bir zorlukla karşılaşmaksızın İznik (Nice)'e kadar ilerleyerek, burasını ele geçirdi Vaktiyle Hristiyanların orada toplanan kutsal meclislerinden dolayı gayet meşhur olan Bitinya kazasının merkezi durumunda olan bu şehir, Türk imparatorluğunun başşehri oldu Kiliseler camiye çevrildi. Türk uç kuvvetleri buradan çevre vilayetlere dağıldılar **Hatta İstanbul'un karşısına, deniz kenarına kadar ilerlemeye cesaret gösterdiler** İstanbul'da hüküm süren **Aleksi Komnen,** buralara gelişinden telaşa düşerek bunlara karşı bir ordu gönderdi Rumlar galip gelerek Türkleri Bitinya kazasını terk etmek zorunda bıraktılar Süleyman anlaşma istemek zorunda kaldı. Batı tarafında yeni bir **[sayfa 9]** savaş tehdidi altında bulunan Rum imparatoru da anlaşmayı arzu ediyordu Her iki tarafın da isteği ile barış anlaşması imzalandı. Fakat, Türkler buralarda yerleşmek fikrinde oldukları için imzaladıkları anlaşmanın kurallarına uymaktan yana değillerdi Bundan dolayı anlaşmaya ancak kuvvetlerini düzenleyene ve ihtiyaçlarını giderene kadar uydular Daha sonra savaşa tekrar başladılar **İşte bu tarihten itibaren bu kavimlerin ele geçirdikleri memleketlere yazarlar, Türkiye adını vermişlerdir.**

Bizans İmparatorluğu hakkında geniş bilgi veren çağdaş yazarlardan biri bu devletin gayet büyük olduğunu, bol mikdarda gümüş, demir, bakır, şap madenlerine sahip olduğunu, bol ve çeşitli meyve, şarap, her türlü hayvan ve bilhassa gayet iyi yük hayvanı yetiştirildiğini söylüyor Doğu tarafında büyük Ermenistan ile Gürcistan krallığının bir kısmı ile sınır idi Batı yönünde sahil kenarında bulunan Antalya şehrine kadar uzanıyordu Kuzey yönünde ise sınırı Karadeniz'den ibaretti Güney'de küçük Ermenistan ve Kıbrıs adasının karşısında Yunan denizine kadar **[sayfa 10]** Kilikya'nın bir kısmı vardı.

Sayfa : 10

ایمپراطور رومن دیوژەن سلطان آلب آرسلان طرفندن

Sayfa : 11

— ۱۱ —

مغلوب ایدلدکدن صوکره ، سلیمانك آناطولیده‌کی فتوحاتی آنتومنه‌ن
نتیجه‌سنده ایمپراطورلغك اقسام متباقیه‌سیله رابطه‌سی کسیلمش ابوالفدا
اولان آنطاکیه [۱] والیسی فیلاره‌ت [۲] ایمپراطوره قارشی ابن‌شونه
عصیان جرأتی کندیسنده بولمش وکافرلر آراسنده محافظهٔ ابن‌الاثیر
استقلال ایده‌بیله‌جکی امیدینه قاپلمشدی . سیوطی

Sayfa 10

- **İmparator Romen Diyojen, Sultan Alparslan tarafından** [sayfa 11] mağlup edildikten sonra Süleyman, Anadolu'daki fetihleri sonucunda imparatorlukla ilişkisi kesilmiş olan Antakya valisi Filarud, imparatora karşı isyan cesaretini kendinde bulmuş ve kafirler arasında istiklalini koruyabilecekleri ümidine kapılmıştı.

تألیف و ترجمه انجمنی طرفندن قبول ایدلمشدر

هونلرك، تورکلرك، موغوللرك ودها سائر تاتارلرك

تاریخ عمومیسی

محرری : دوکینی Deguignes

مترجمی : حسین جاهد

طنین مطبعه‌سی — ۱۹۲٤

Yayın ve Çeviri Komisyonu Tarafından Kabul Edilmiştir

HUNLARIN TÜRKLERİN MOĞOLLARIN VE SAİR DİĞER TATARLARIN TARİH-İ UMÛMİSİ

Cilt 5

Yazar
Deguignes

Çeviren
Hüseyin Cahit

İstanbul
Tanin Matbaası-1923

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 1933
Yazar	: Deguignes (Çeviren: Hüseyin Cahit)
Cild	: Gri
Ebadı	:
	En : 13 cm.
	Boy : 20 cm
Sayfa Adedi	: 418

Sayfa : 9

موغوللر تاتارستانك خصوصی بر قبیله‌سی ایدیلر . قدیم تورکلرك نسلندن کلیورلردی . بو اسکی تورکلرك تاریخی اولکی کتابلرده کورولمشدر . دها سائر بعض قبیله‌لرله برلکده موغوللر اولدقجه مهم بر ملت تشکیل ایدییورلردی . بو قبیله‌لرك برنجیسنه ایقا Ika موغول یعنی بیوك موغوللر دیرلردی .

بلان قارپن
تاتارلرك تاریخ
عمومیسی

Sayfa 9

Eski Türklerin soyundan gelen **Moğollar, Tataristan'ın özel bir kabilesiydi**. Bu eski Türk kabilesiyle ilgili bilgiler daha önceki kaynaklarda verilmiştir. Daha başka bazı kabilelerle birlikte Moğollar, oldukça önemli bir milleti oluşturuyorlardı Bu kabilelerin birincisine İka Moğol yani Büyük Moğollar denirdi

Sayfa : 18

کتریلیر یاخود هیچ دوقونولماز . آرالرنده بیوك بر احترام حکم سورر . محتاج اولدقلری شیلری بربرلرینه ویریرلر . بربرلرینی هیچ قیصقانمازلر . بربرلرینه دعوا آچمازلر . قاریلرینی سودلر . قاریلری ده کندیلرینه صادقدرلر . آجلغه ، صیجاغه صوغوغه خارق العاده بر صبر ایله تحمل ایدرلر . غایت مهمان نوازدرلر . فقط کندیلری ده عینی صورتله قبول ایدیلمك ایسترلر . یالاندن فوق العاده نفرت ایدرلر . بر مجرم درحال جرمنی اعتراف ایدر . بر آدم یاپمادیغی پارلاق بر شی ایله هیچ بر زمان حابتون افتخار ایتمز . ایشته تاتارلر کندی آرالرنده بویله‌درلر

Sayfa 18

Bir hayvan kaybolduğu zaman sahibi bulunur ya da hiç dokunulmazdı. **Paylaşımcı olup, tutsaklara büyük merhamet gösterirlerdi.** Birbirlerini hiç kıskanmazlar ve birbirlerine dava açmazlardı. **Eşlerini severler ve eşleri de kendilerine sadıktılar. Açlığa, sıcağa, soğuğa olağanüstü bir sabırla katlanırlardı. Misafirperverdiler fakat kendileri de aynı şekilde kabul edilmek isterlerdi. Yalandan aşırı derecede nefret ederler. Suç işleyen hemen suçunu itiraf ettiği gibi, hiç kimse yapmadığı şeylerle övünmezdi. İşte Tatarlar kendi aralarında böyledirler.**

Sayfa : 18

بونلرك قانونلری موجبنجه غیر مشروع مناسبات حالنده
یاقالانمش بر ارکك ایله بر قادین ، بر بریله غـیر مشروع

Sayfa : 19

— ١٩ —

مناسـباتده بولونان بر قیز ایله بر ارکك ویر خـیرسز قتل
اولونابیلیر . کندیلرینك تصورلرینی دشمنه خبر ویرنلره
وما فوقنه حرمتسزلك ایدنلره صوپا آتیلیر . بر تاتار ، قانونك

Sayfa 18

Tatarlarda meşru olmayan ilişki halinde yakalanmış evli erkek ve kadınlarla; bir kız ile erkeğin yaşadığı ilişki ölüm cezasını gerektirdiği gibi, [sayfa 19] hırsızlık yapmak da aynı cezaya tâbi idi. Planlarıyla ilgili düşmana bilgi verenler ve büyüğüne saygısızlık edenler sopayla dövülürdü. Bir Tatar, kanunun kendisine tanımış olduğu haktan faydalanarak birkaç kadınla evlendiği zaman hepsine ayrı bir ev açmak zorundaydı.

Sayfa : 19

. آته بينمكده ، اوق آتمقده قادينلرده ارككلر
قدر ماهردرلر .

Sayfa 19

Ata binmek ve ok atmakta, kadınlar da erkekler kadar yetenekliydi.

Sayfa : 20

. فقط ضبط ايدلمش بر
مملكته كيدن اك عادى تاتار بيله اوراده بر صاحب مطلق
حالنده حركت ايدر .

Sayfa 20

Fakat ele geçirilen bir ülkeye giden en sıradan bir Tatar bile oranın sahibi gibi hareket ederdi.

Sayfa : 20

هايتون

. تاتارلر حرب ايتدكلرى زمان دوغرودن دوغرويه
بر چوق اوق آتدقلرندن دولايى محاربه پك خونريزانه اولور
او قدر قوتله اوق آتارلركه بونلر هر دورلو اسلحه‌يى دلوب
كچرلر . بر تاتاراردوسى پك غلبه‌لق كبى كورونمز . چونكه
كوچوك طاقملر حالنده يورورلر . جسوردرلر . قوماندانلرينك
امرينه اطاعت ايدرلر . قوماندانلر معيتلرنده كنه اشارتلر
واسطه‌سيله حركتلر و مانورهلر يابديررلر . عسكره آيلق
ويرلمز . هر نفر آو ايله ياخود دشمندن آلديغى غنيمت ايله
كچينير . شهرلرى وقلعه‌لرى محاصره‌ده ماهردرلر. مجبوراولدقلرى
زمان فرار ايتمكدن هيچ صيقلمازلر .

Sayfa 20

Tatarlar savaştıkları zaman aynı anda birçok ok atabildikleri için çok kan dökücü olurlardı. O kadar kuvvetli ok atarlardı ki bu oklar her türlü koruma engelini delip geçerdi. Takımlar halinde hareket ettiklerinden Tatar ordusu pek kalabalık görünmezdi. Cesur olan Tatarlar, kumandanlarının emrine de bağlılık gösterirlerdi. Kumandanlar emrindekileri işaretlerle yönlendirirdi. Tatar askerleri aylık almadıkları için av veya düşmandan alınan ganimetlerle geçinirlerdi. Şehirleri ve kaleleri ele geçirmede yetenekli idiler. Zor durumda kaldıklarında da kaçmakta tereddüt etmezlerdi.

Sayfa : 21

— ۲۱ —

تاتارلرك تاريخ عموميسى مراكهى

ایشته جنکیز خانك و اولادلرینك ادارهسی آلتنده بوتون
آسیایی تحت اطاعته آلان ملت بویله بر ملتدر. جنکیز خانی

Sayfa 21

Cengiz Han ve oğullarının yönetiminde bütün Asya'yı ele geçirenler işte böyle bir millettir.

Sayfa : 25

صوکره همان بوتون آسیایه صاحب اولان بو حکمدار
ایشته باشلانغجده بویله سادهجه بر قبیله رئیسی، بزم چیفتلك
صاحبلری کبی قیرلرده یاشایان بر راعی ایدی. یالکز
اك حرب یاپمق حقندهده مالکدی. جسارتی سایهسنده
سائر ملت رئیسلرینك فوقنه چیقدی. بونلرك هپسنی
تحت اطاعته آلدقدن صوکره، میلیونلرجه عسکر
چیقارابیلن، علوم و فنون غایت ترقی ایتمش بولونان،
چوقدن بری مؤسس وپایدار اولان، ازمنهٔ قدیمهنك اك
بویوك آدملری طرفندن یاپلمش قانونلرله اداره ایدیلن معظم
ایمپراطورلقلره هجوملر ایتدی.

Sayfa 25

Bütün Asya'ya sahip olan bu hükümdar, başlangıçta böyle bir kabilenin reisi ve bizim çiftlik sahipleri gibi kırlarda yaşayan bir çobandı. Cesaretinden dolayı diğer milletlerin reislerinden daha üstün olan Cengiz Han, Tatar reislerini emrinde topladıktan sonra milyonlarca asker çıkarabilen, bilim ve teknikte oldukça ilerlemiş bulunan ve modern kanunlarla yönetilen büyük imparatorluklara da savaş açtı.

Sayfa : 45

وكا عرض اطاعت ایتدیلر. و اونی کشلوکك و توقتا بکك
قرارکاهلرینه کوتوردیلر . بونلر جنکیز خانك حرکتندن
خبردار اولور اولماز قاچشلردی. توقتا بکك آرقه‌سندن
یتیشیلدی و اسیر ایدیلدی . جنکیز خان اونی کندی ألیله
اولدیردی . کشلوك ، قاره خطایده یعنی کاشغر الکاسنده

Sayfa 45

Cengiz Han'ın geldiğini haber alarak kaçanlardan Tokta Bey, yakalanarak Cengiz Han tarafından öldürüldü. Kışluk, **Karahıtay'da yani Kaşgar** ülkesinde hükümdar olan Gür Han'ın yanına kaçtı.

Sayfa : 47

ایغورلر [۱] اوزمان عددجه کثیر بر ملت ایدیلر .

Sayfa 47

Uygurlar o zaman kalabalık bir milletti.

Sayfa : 48

روبروقویس ایغورلر [۱] تاتارستانده من القدیم مشهور ایدیلر . علومه
وصنایعه اهمیت ویرمشلردر . سائر تاتارلر حرفلرینی والفبالرینی
اونلردن اوکرندیلر . چینلیلر کبی یوقاریدن آشاغی‌یه دوغرو
یازارلردی . سائر تاتارلرله عینی دیندن اولمقله برابر باشقه بر
مذهبه منسوبدرلر . راهبلرینک یاخود لامالرینک باشلری
وصاقاللری تراشلیدر . صاری اثواب کیرلر . عفیف قالمغه پیمان
ایدرلر . بر نوع مناسترلرده یاشارلر . عددلری یوزی یکجر .
دعا ایتدکلری زمان اللرینی چیربه‌رق شمال طرفنه دونرلر .
صوکره بر دیزلرینی یره واللرینی‌ده آلنلرینه قویارلر

Pehli
vanlar
gibi

Sayfa 48

Uygurlar Tataristan'da eskiden beri meşhur idiler Bilim ve tekniğe önem vermişlerdir. Tatarlar, alfabelerini onlardan öğrendiler. Çinliler gibi yukarıdan aşağıya doğru yazarlardı Tatarlarla aynı dinden olmakla beraber başka bir mezhepten idiler Rahiplerinin ya da lamalarının başları ve sakalları tıraşlıdır. Sarı elbise giyerler, temiz kalmaya yeminlidirler. Bir tür manastırlarda yaşarlar. Adetleri yüzü geçer. **Dua ettikleri zaman ellerini çırparak kuzey yönüne dönerler; bir dizlerini yere ve ellerini de alınlarına koyarlardı.**

Sayfa : 414

موغوللرك

قسم اعظمی قیصه بویلی فقط کوربوزدرلر. یوزلری کنیش
ویاصیدر ، رنکلری یانمشدر . بورونلری یاصصی، کوزلری
سیاه و دولو، صاچلری سیاه وبار کیرلوینك قیلی قدر سرتدر.
صاچلرینی علی العاده پك قیصه کسرلر تپه‌لرنده پرچم براقیرلر
و بونی هیچ کسمزلر . صاقاللری پك آزدر . غایت قابا فقط
ناموسلیدرلر ، ایی قلبلیدرلر . چادیرلری پیس ، اثوابلری
کیرلیدر. حیوان ترسلری آراسنده یاشارلر، بونلری اوجاقلرنده
محروقات یرنده قوللانیرلر .

Sayfa 414

Moğolların büyük çoğunluğu kısa boylu fakat gürbüzdürler. Yüzleri geniş ve yassı olup, yanık tenlidirler. Burunları yassı, gözleri siyah ve dolu, saçları ise siyah ve yük hayvanlarının kılı kadar serttir. Saçlarını kısa keserek tepelerinde perçem bırakırlar ve bu perçemi hiç kesmezlerdi. Sakalları ise seyrekti. **Gayet kaba olan Moğollar namuslu ve iyi kalpliydiler.**

Sayfa : 415

مع مافيه

فطرةً يالكز علوم وفنونه دكل ، اك بويوك ايشلره بيله

قابلتليدرلر .

Sayfa 415

Yaratılış olarak yalnız bilim ve teknikte değil, en zor işlerde bile oldukça yetenekliydiler.

وان تاريخى

وَ

كوردلر حقنده تتبعات

مطبعهٔ ابو الضيا

استانبول

١٩٢٨

VAN TARİHİ

VE

KÜRDLER HAKKINDA TETEBBUAT*

Matbaa-yı Ebuzziya

İstanbul 1928

* Kürtler hakkında araştırma

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 2003	
Yazar	: --	
Cild	: Bordo	
Ebadı	:	
	En	: 15 cm.
	Boy	: 23 cm
Sayfa Adedi	: 96	

Sayfa : 4

تندورك طاغی ۳۳۱۳ متره یوكسكلكنده‌در. ایكی تپه‌دن عبارت سونمش بر یانار
طاغدر. آره صره دومان چیقار ، بر تاندیر كبی صیجاق اولمسندن بو اسم ویرلدیكنی
بریلر سویلرلر . اطرافی تك بر انسان بیله كچه‌مه‌یه‌جكی لاو مانعلریله قاپلیدر. اتكلری
اوتلاقدر .

Sayfa 4

Tendürek Dağı 3313 metre yüksekliğinde, iki tepeden oluşan sönmüş bir yanar dağdır Yöre halkı ara sıra duman çıkardığı ve bir tandır gibi sıcak olduğu için, bu ismin verildiğini söylemektedir. Çevresi tek bir insanın bile geçemeyeceği lav engelleriyle kaplıdır Etekleri ise otlaktır.

Sayfa : 5

قیشین بو طاغ پك مشكلاتله و آنجق یایاكچیله‌بیلیر. مع‌مافیه هجری ۱۲۶۰ تاریخنده
بدرخان فسادی زماننده قورد بك نامنده‌كی بر قول آغاسی قوماندا‌سنده بولونان بر
طابورمز ایكی طوپ ایله قیشین چوخ كدیكندن بچدیكی كبی چوله مریكه قدره كیتمش،
چوله مریك آغاسی باصقینه اوغرایارق تك باشنه قاچابیلمشدر . هیچ كیمسه بویله بر
قیشده ، فورطنه‌ده عسكرك كله‌بیله‌جكنی امید ایتمه‌مشدر .

Sayfa 5

Kışın bu dağ, büyük zorluklarla ve ancak yaya geçilebilir. H.1260/M.1844/1845 tarihinde Bedirhan ayaklanması sırasında, Kürt Bey adındaki bir kolağası kumandasında bulunan bir taburumuz, iki top ile kışın Çoh gediğinden geçerek Çölemeriğe kar getirmeye gitmiş, Çölemeriğin ağası baskına uğrayarak tek başına kaçabilmiştir. Hiç kimse böyle bir kışta, fırtınada askerin gelebileceğini ümit etmemiştir.

Sayfa : 5

آلاطاغ سلسله‌سنك اك يوكسك تپه‌سی ٣٥١٩ راقملی «مرادباشی»در. ديگر بلی
باشلی تپه‌لری‌ده اوچ بيك متره‌دن چوق فضله‌در. جوار عشيرتلرك يايلاغيدر. ايلكانيلردن
آرغون خان آلاطاغ يايلاغنده برسرای ياپديرمشدر. [٥] ايلكانيلرك بومنطقه ايله اولان
صيق مناسبتلرينه باقيليرسه «آباغا» اوواسی دينيلن يايلانك آدينك‌ده آباغا خاندن نسبت
ايدلمش اولماسی احتمالی واردر. آلاطاغك يوكسك تپه‌سنه چيقان يول اوزرنده و بر گچيد
جوارنده بولونان كويك اسمی‌ده «داوان»در. داوان توركجه‌ده گچيد ديمك اولديغندن
داوان اسمنك‌ده تصادف اولارق بوكويه علم اولديغنه پك احتمال ويريله‌مز.

Sayfa 5

Aladağ sıradağlarının en yüksek tepesi 3519 rakımlı "Muratbaşı"dır. Diğer belli başlı tepeleri de üç bin metreden çok fazla olup, çevre aşiretlerin yaylağıdır. İlhanlılardan Argun Han, Aladağ yaylağında bir saray yaptırmıştır. İlhanlıların bu bölge ile olan sıkı ilişkilerine bakılırsa "Abağa" ovası denilen yaylanın adının da Abağa Han'dan alınmış olma ihtimali vardır. **Aladağ'ın yüksek tepesine çıkan yol üzerinde ve bir geçit civarında bulunan köyün ismi de "Dâvân"dır. Dâvân, Türkçe'de geçit demek olduğundan, Dâvân isminin de tesadüfen bu köye verilmiş olduğuna pek ihtimal verilemez.**

Sayfa : 7

صوك بهار قوراق كيدر. ايلول تشرين اول آيلريله تشرين ثانينك برنجی نصفی ا[illegible]
سياحت زمانيدر. تشرين ثانی‌ده قار ياغمايه باشلار.
شباط صوغوقك وقارك چوق زمانيدر.

Sayfa 7

Sonbahar kurak geçer. **Eylül, Ekim aylarıyla Kasım ayının birinci yarısı en iyi seyahat zamanıdır.** Kasımda kar yağmaya başlar. Şubat ayı ise soğuğun ve karın en yoğun olduğu zamandır.

Sayfa :8

٤ — بو منطقه مهاجرت اقوامك تعقيب ايتديكي بللى باشلى ايكى بويوك استقامتدن
بريسى اوزرنده‌در. معلوم اولدوغى اوزره بو استقامتلردن بريسى خزر دكزينك شمالنده‌كى
شته‌لردن ، ديكرى ايران ـ آناطولى بويوك يايلالرندن كچر .

Sayfa 8

Bu bölge, göç eden kavimlerin izlediği belli başlı iki büyük yoldan birisi üzerindedir. Bilindiği gibi bu yollardan birisi Hazar Denizi'nin kuzeyindeki steplerden, diğeri de İran-Anadolu büyük yaylalarından geçer.

Sayfa :8

ايشته بويوك يايلالر استقامتى اوزرنده ، كچيلمز بويوك بر طاغ ييغينى شكلنده
بولونماسى ده آيريجه اهميتنى آرتيرر. بو طاغ ييغينينك ايكى طرفى يعنى شمال و جنوبى پك
اسكى زمانلردنبرى معلوم كروان يوللريدر . قاچانلر بو يوللردن قاچار ، قوواليانلر ينه
بو يوللردن كليردى . ايكنجى درجه‌ده مهم بر يول بو طاغلرك اورته‌سندن كچر .
بو يوللر شونلردر .

Sayfa 8

Bu dağın büyük yaylalar yolu üzerinde geçilmez büyük bir dağ yığını şeklinde bulunması da ayrıca önemini artırır. Bu dağ yığınının kuzey ve güney tarafı çok eski zamanlardan beri bilinen kervan yollarıdır. Kaçanlar bu yollardan kaçar, kovalayanlar yine bu yollardan gelirdi. İkinci derecede önemli bir yol da bu dağların ortasından geçmektedir.

Sayfa :10

تتبع ایتمك ایسته‌دیكمز وان واطرافی تاریخك اك اسكی زمانلرنده قسماً اورارتو
دنیلن منطقه‌یه قسماً ده كیرخولر مملكتنه ونایری‌یه داخل ایدی. اورارتو منطقه‌سی وان
ورومیه كوللری آراسیله بونك شمالی ایدی. وان كولنك غرب وجنوب غربی قسمی
كیرخولر مملكتی یاخود نایری آدینی طاشیوردی. بنی‌اسرائیل اورارتو‌یه آرارات دیردی
بایزیدك شمالنده‌كی مشهور طاغ الآن بو آدی طاشیمقده‌در.

آثور كتابه‌لری وقتیله بو منطقه‌ده لوهوردو آدلی بر ترك حكومتی بولوندیغنی و آثوریلری
صیقیشدیره‌جق قدر قوتلی اولدیغنی قید ایتمكده‌در. لوهوردو كلمه‌سیله اورارتو كلمه‌سی
آراسنده‌كی مشابهت آشكاردر. بعضی تاریخلر اورارتو بعضیسی ده لوهوردو یازیور. بو فرق
بر دیلدن اوته‌كنه كچركن یاكلش تلفظدن شیوه فرقندن حاصل اولمشدر. لوهوردو
واورارتو كلمه‌لرینی برینك عینی اولمق اوزره قبول ایتمك ضروریدر. آنسیقلوپه‌دیا
بریتانیقا ایسه بو اسمی دها باشقه شكلده قید ایتمشدر. مذكور انكلیز انسیقلوپه‌دیسنك
۱۹۱۰ ـ ۱۹۱۱ طبعنك اون بشنجی جلدنده كوردلرك تاریخی حقنده عیناً شونلر
یازیلیدر :

Sayfa 10

İncelemek istediğimiz Van ve çevresi, tarihin en eski zamanlarında, kısmen Urartu denilen bölgeye, kısmen de Girhular memleketine ve Nayiri'ye dahildi Urartu bölgesi, Van ve Rumiye gölleri arasıyla, bu bölgenin kuzeyi idi. Van Gölü'nün batı ve güneybatı kısmı Girhular memleketi ya da Nayirî adını taşıyordu. **İsrailliler, Urartu'ya Ararat derdi. Bayezid'in kuzeyindeki meşhur dağ, hâlâ bu adı taşımaktadır.**

Asur kitabeleri bu bölgede **Lohordu adlı** bir Türk hükümetinin bulunduğunu ve Asurîleri sıkıştıracak kadar da kuvvetli olduğunu kaydetmektedir. Lohordu kelimesiyle Urartu kelimesi arasındaki benzerlik dikkat çekicidir. Bazı tarihler Urartu, bazısı da Lohordu yazmaktadır. Bu fark, bir dilden öteke geçerken yanlış telaffuzdan kaynaklanan şive farkından ortaya çıkmıştır. Lohordu ve Urartu kelimelerini birbirinin aynı kabul etmek zorunludur. Britanika Ansiklopedisi ise bu ismi daha başka şekilde kaydetmiştir. Adı geçen İngiliz ansiklopedisinin 1910-1911 yılı baskısının on beşinci cildinde Kürtlerin tarihi hakkında aynen şunlar yazılıdır.

Sayfa : 11

آشاغیده تفصیلاتیله ایضاح ایدیله‌جك اولان و دوغرولغی دیگر ملتلرك نزلرینك شهادتی
ایله ثابت اولان بو خلاصه ایچنده‌كی غوتو كلمه‌سنی انسیقلوپه‌دیا بریتانیقا بحثك دیگر یرلرنده
« كوردو » شكلنه صوقمقده (غوتو) یاخود (كوردو) دیمكده‌در. شو حالده اورارتو ،
لوهوردو ، غوتو ، كوردو كلمه‌لرینك هپسنی بر اساسه ارجاع ایتمك ممكندر . آشاغیده
كوروله‌جكدركه بو اسمك تعلقی ، تاریخك جریانه نظراً اك زیاده موصلك شمالنده‌كی
منطقه ایله‌در . فقط بو نقطه‌نك حدودینی قطعی اوله‌رق تعیین ایتمك ممكن دكلدر .

[١] آلمان آثار عتیقه متخصصی دوقتور أمیل فورەر شویله دییور: آنقره‌نك یوز اللی
كیلومتره شرقنده بوغاز كوی جوارنده‌كی محتشم هاتی خرابه‌لری بیوك هاتی حكومتنك
پای تختی اولان «هاتوزاس» دینیلن شهرك یرنده‌در. آنقره‌نك و وقتكی آدی آنقوا ایدی
بیوك هاتی قرالنك اوچ اقامتگاهندن بریسی (آنقوا)ده ایدی.

Sayfa 11

Aşağıda ayrıntılarıyla açıklanacak olan ve doğruluğu diğer milletlerin eserlerince de kabul edilen bu açıklamadaki "Gotu" kelimesini Britanika Ansiklopedisi, açıklamalarının diğer yerlerinde "Kürdü" şekline sokmakta "Gotu" ya da "Kürdü" demektedir. Bu durumda **Urartu,** Lohordu, Gotu, Kürdü kelimelerinin bir kökenden çıkmış olması mümkündür. Aşağıda görülecektir ki bu ismin kökeni, tarihî akışa bakıldığında, en çok Musul'un kuzeyindeki bölge ile ilintilidir. Fakat, bu noktanın sınırlarını kesin olarak tespit etmek mümkün değildir.

Alman eski eserler uzmanı Doktor Emili Furer şöyle diyor: Ankara'nın 150 kilometre doğusunda Boğazköy civarındaki muhteşem Hatti harabeleri büyük Hatti hükümetinin başkenti olan Hatuşaş şehrindedir. Ankara'nın o dönemdeki adı Ankuva idi ve Büyük Hatti kralının üç ikâmetgâhından birisi de **Ankuva'da** bulunmaktaydı.

آنطالیه لواسی تاریخی

محرری

آنطالیه سلطانیسی معلملرندن برجقه‌لی

سلیمان فکری

١٣٣٨ — ١٣٤٠

استانبول — مطبعهٔ عامره

ANTALYA LİVASI TARİHİ

Yazarı
S. Fikri Erten

Antalya Sultanîsi öğretmenlerinden Borçkalı
Süleyman Fikri

1922-1924
İstanbul Matbaası

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No : 1982
Yazar : S. Fikri Erten
Cild : Mavi
Ebadı :
En : 17 cm.
Boy : 24 cm
Sayfa Adedi : 193

Sayfa : 5

مقدمه

بك اسكی برزماندنبری اقوام سالفه‌نك مدنيتلرينه مقر اولان وزنكين طوپراقلری آلتنده برچوق خاطرات تاريخيه كومولو بولنان تكه لواسنك تاريخی حقنده معلومات ويرمكلكم طلبه‌م طرفندن دفعاته طلب ايدلمشدی .

غايه‌سی؛ طوعدقلری، يشادقلری مملكتك شرفلی ماضيسنی، آبدات تاريخيه‌سنی بيلمك كبی چوق حقلی و طبيعی برتجسسدن عبارت بولنان بو سويملی طالبی قولايلقله اسعاف ايده‌بيلمك ايچون مع‌الاسف المده هيچ بر واسطه يوقدی . فقط رد ايتمكی‌ده مناسب بولمدم . وبيك درلو وسائطسزلك، محروميت ايچنده بو بابده تتبعات و تدقيقاته اساس اوله‌بيله‌جك منبع ومأخذلرك فقدانه رغماً اختيار سكوتك جائز اولميه‌جغنی دوشونه‌رك «مالايدرك كله لايترك كله» قاعده‌سنه تبعيته چاليشدم. بوكون قارئلرمك انظار تدقيق وتنقيديه عرض ايتمكدن چكنمديكم بو صحيفه‌لر ايشته بو سعيك محصوليدر .

قارئلرم هيچ شبهه ايتمسونلركه بو اثرك محرری، بو بش اون فورمه ايچنده قصاً دن معرا وتعبير معروفيله افرادی جامع اغياری مانع برتكه لواسی تاريخی يازمش اولديغی ادعاسنده دكلدر. او، بالعكس اثرينك ــ هيچ شبهه‌سز اكثريسی كندی اراده‌سنك خارجنده بولنان جبری سببلر طولايسيله ــ برچوق نقصانلری محتوی بولنديغنی كمال تواضع ومحجوبيتله اعتراف ايدر. بونكله برابر اكر بو ناچيز صحيفه‌لر؛ عصرلردنبری برچوق مدنيتلره مهد اولان وبرچوق قوملرك يشاديغی، بوكدك برقابليت حياتيه وبديعه ايله قيمتلی آبده‌لر ابداع ايتدكدن صوكره محو ومنقرض اولديغی انا وطنك بو فيضلی ، قيمتدار پارچه‌سنه واونك احتوا ايتديكی خزائن تاريخيه‌يه لازم اولديغی نظر دقت واهميتی جلب ايده‌رك بوخصوصده ايجاب ايدن مساعی وتدقيقات علميه‌يه برسائق ورهبر اوله‌بيليرسه او، وجدانده وظيفه‌سنی ايفا ايدنلره مخصوص سكون وحضوری دويه‌جق وكنديسنی بختيار عد ايده‌جكدر . وطنك معارفنه ناچيز برخدمتدن بشقه هيچ بر آرزوسی اولميان قناعتكار برقلب ايچون بوندن دها بيوك برمكافات بيلمم تصور ايديله‌بيليرمی .

Sayfa : 6

— ٦ —

بو اوفاجق مقدمه‌يى بيتيرمه‌دن اول كوستردكلرى ترغيب وتشويقدن دولايى سابق معارف وكيلى حمدالله صبحى بك افندى ايله اثرمك طبعى ايچون لازم كلن وسائط ماديه‌يى تأمين لطفنى كوستره‌ن معارف وكالت جليله‌سنه وقليشه‌لرك اعمالى خصوصنده معاونتلرينى كورديكم روما موزه‌سى مديرى فاضل محترم موسيو پارى‌به‌نى‌يه علناً تشكراتمى تقديم ايدرم .

سليمان فكرى

Giriş

Çok eski zamanlardan beri birçok halk ve uygarlıkların yaşadığı ve zengin toprakları altında birçok tarihi hatıranın gömülü bulunduğu Teke Livası'nın tarihi hakkında araştırma yapmam konusunda öğrencilerim defalarca istekte bulunmuşlardı.

Amacı, doğdukları, yaşadıkları ülkenin şerefli geçmişini, tarihi varlıklarını tanımak gibi çok haklı ve doğal bir meraktan kaynaklanan bu sevimli isteği, kolaylıkla yerine getirebilmek için maalesef elimde hiçbir olanak yoktu. Fakat, ret etmeyi de

uygun bulmadım. Kaynakların kısıtlılığına rağmen ve bin türlü mahrumiyet içinde bu araştırma ve incelemeye esas olabilecek bilgileri toplamaya çalıştım. Bugün okuyucularımın inceleyip, eleştirilerine sunmaktan çekinmediğim bu sayfalar, işte bu çabanın ürünüdür.

Okuyucularım hiç şüphe etmesinler ki bu eserin yazarı, bu beş on forma içinde eksiksiz bir Teke Livası tarihi yazmış olduğu iddiasında değildir. Tam tersine yazar, eserin- hiç şüphesiz çoğunluğu kendi iradesinin dışında bulunan nedenler dolayısıyla- birçok eksiklikleri bulunduğunu tevazu ve mahcubiyetle itiraf eder. Bununla beraber eğer bu mütevazı sayfalar, asırlardan beri bu topraklarda birçok eserler bırakarak yok olan uygarlık ve halkların tarihine rehber olabilirse, görevini yapmış olanlara özgü huzur ve mutluluğa erişmiş hissedecektir Ülkenin kültürüne mütevazı bir hizmetten başka hiçbir arzusu olmayan kanaatkar bir kalp için bundan daha büyük bir mükafat bilmem düşünülebilir mi?

Bu kısa girişi bitirmeden önce, gösterdikleri destek ve teşvikten dolayı eski Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi Bey Efendi ile eserin basımı için gereken maddī desteği verme lütfunda bulunan Eğitim Bakanlığı'na ve klişelerin hazırlanması konusunda yardımlarını gördüğüm Roma Müzesi Müdürü muhterem Mösyö Paribeni'ye teşekkürlerimi sunarım.

Süleyman Fikri

مرآت العبره کوره : (سولیم) کوچك آسیاده قدیم تورك قبیله لرندن برقبیله رئیسنك اسمیدر .

Mirâtü'l-İber'e göre: (Solim) Küçük Asya'da eski Türk kabilelerinden bir kabile reisinin ismidir.

Sayfa : 12

صحائف الاخبار : یافث بن نوح اقوامنی ایضاح ایدرکن « رومدن اول روم ولایتنده ساکن ایدیلر . » دیمسیله مارالذکر تورك قبائلنك یونانیلرك کوچوك آسیایه کلمزدن مقدم آناطولیده ساکن اولدقلرینی مراد ایدییور .

بیکلرجه سنه مقدم تمکن ایتدکلری طول مدت اقامت ایدن تورك اقوامنك نام ونشانی ، شهور و قصباتك اسامیسی یونانیلر ورومالیلر طرفندن ـ عادتلری وجهیله ـ تبدیل وتحریف ایدیله رك اونوتدیرلمش ایسه ده هرنصلسه بو «سولیم» کلمه سنك امحا ، تبدیل وتغییردن مصون قالمسی بز ترکلر ایچون کوزل برطالعدر . چونکه اوامزك صاحب حقیقی وارلیسی اولان اجداد قدیمه مزك وارلغی اولدیغمزی آنجق بوکلمه دلالتیله آکلایه بیلیورز .

لیسیا حقنده قاموس اعلام بروجه آتی معلومات ویرییور : لیکیه لیلرك ماتسلیجه معبودی شمسدن کنایه اولان (آپولون) ایدی بوخطه الك اول (سولیم) اسمنده برقومیله مسکون اولوب بعده پلاسیجلردن (ترمیل) قومی کریددن کله رك مملکته یرلشمش ونهایت آتنه حکمداری (پاندیون) ك اوغلی (لیقوس) مملکتی ضبط ایتمکله بونك اسمنه نسبتله [لیکیه] تسمیه اولنمشدی . مشهور ترووا محاربه سنده رئیسلری (ساربه دون) ك قوماندا سیله یونانیلره قارشی (پریام) ك امدادینه کیتمشلردی .

Sayfa 12

Sehâifü'l-Ahbâr: Yafes bin Nuh kavmini anlatırken, "Rumdan önce Rum vilâyetinde oturmaktaydılar" demesine bakılırsa adı geçen Türk kabilelerinin Yunanlıların Küçük Asya'ya gelmeden önce Anadolu'da oturdukları söylenebilir.

Binlerce yıl önce Teke Livası'nda uzun süre oturmuş olan Türk kavimlerinin isimleriyle şehir ve kasabaların isimleri Yunanlılar ve Romalılar tarafından âdetleri olduğu üzere değiştirilerek unutturulmuş ise de her nasılsa bu Solim kelimesinin yok edilmesi ya da değiştirilememiş olması biz Türkler için iyi bir şanstır. Çünkü yuvamızın gerçek sahibi olan atalarımızın mirasçısı olduğumuzu ancak bu kelimenin tanıklığı ile anlayabiliyoruz.

Lisya hakkında Kâmûsü'l-Âlam'da şöyle bir bilgi vardır; Likyalıların tanrısı Apollon idi. Bu hata en önce Solim isminde bir kavmin yerleştiği bölgelere; sonradan Plasiçlerden Termiller gelerek buraya yerleşmiş ve nihayet Atina hükümdarı Pandabon'un oğlu Likus, memleketi ele geçirerek bunun ismine dayanılarak Likya denilmişti Ünlü Truva savaşındaki reisleri Sarpadon'un yönetiminde Yunanlılara karşı Peryam'ın yardımına gitmişlerdi

Sayfa : 15

دییه‌بیلیرزکه روما ایله قارطجه‌لیلر آره‌سنده وقوعه کلن اوچنجی پون محاربه‌سی
برنظیری بوراده دخی وقوعه کلمشدر .

دامارلرنده تورك قانی جولان ایدن لیسیه‌نلر اوتەدنبرو جسور و محارب برقوم اولدقلر
اجنبی برحکومته تابع اولمامق کبی بیوکلکی دائما کوستریبورلردی .

Sayfa 15

Diyebiliriz ki Roma ile Kartacalılar arasında meydana gelen 3. Pön Savaşı'nın bir benzeri burada meydana gelmiştir.

Damarlarında Türk kanı dolaşan Lisiyenler, öteden beri cesur ve savaşçı bir kavim olduklarından, yabancı bir yönetime bağlı kalmamak gibi bir büyüklüğü her zaman gösteriyorlardı.

Sayfa : 17

لوانك هر طرفنده كورديكمز مختلف اشكالده مـ
زارلر ، قيايه اويولمش منتظم لحدلر هپ بودور ترقيدن قالمه آثاردر . تصادف ايتد
اسكی لحدلر اوزرنده‌كی يازی ، يونان قديم حروفاتنه بكزه‌يورسه‌ده هانكی لسانله ياز
هنوز آكلاشيله‌ميور . چونكه يونانجه ايله برابر برچوق اجنبی كلمه‌لره تصادف ايديل
بولسان حقنده هرودوت تاريخنده‌ده هيچ برشيئه تصادف ايده‌ميورز .

Sayfa 17

Liva'nın her tarafında gördüğümüz değişik şekildeki mezarlar, kayaya oyulmuş muntazam lahitler hep bu devirden kalma eserlerdir. **Rastladığımız eski lahitler üzerindeki yazı, eski Yunan harflerine benziyorsa da hangi dille yazıldığı henüz anlaşılamıyor.** Çünkü Yunanca ile beraber birçok yabancı kelimelere rastlanıyor. Bu dil hakkında Heredot tarihinde de hiç bir bilgiye rastlayamıyoruz.

Sayfa : 18

كوريليوركه يونان صنايعنده آتيلان ايلك آديملر بو سوليملر احفادی طرفندن وقوعه
كلشدر .

Sayfa 18

Görülüyor ki Yunan sanayiindeki atılan ilk adımlar, bu Solimler tarafından atılmıştır.

Sayfa : 45

بو علاءالدينك دور سلطنتنده سرلشكر مبارزالدين ارتقش بك ساحل ذ
شرقه طوغرى آلطاليه اردوسيله حركت ايتمش واوهنكامده قرق قدر قلعه
بوفتوحاتدن صوكره علاءالدين ينه آنطاليه‌يه عودت ايدوب فصل خزان وز
موسمی وصولنه دكين عيش وعشرتله مستغرق بيورمشدر .

Sayfa 45

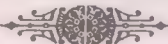
Alaattin döneminde Başkomutan olan Mübarizüddin Ertokuş Bey, ordusuyla kıyıyı izleyerek Antalya'ya hareket etmiş ve kırk kadar kaleyi ele geçirmiştir. Bu fetihlerden sonra Alaattin yine Antalya'ya dönerek Sonbahar'dan bahar mevsimine kadar kendinden geçercesine içki içerek zaman geçirmiştir.

Sayfa : 46

علاءالدين كيقباد ثانى بن عزالدين كيكاوس بن غياث‌الدين كيخسرو بن علاءالدين كيقباد اول (٦٩٧) ده برادرى غياث‌الدين مسعودك وفاتى اوزرينه غازان خانك فرمانيله حاكم روم اولمش وبعده مغوللرك اطاعتندن انحرافيله تاتار عسكرلره قارشى برچوق محاربه‌لردن صوكره بونلرك اله اسير دوشوب (٧٠٠) ده وفات ايتمشدر . سلطان عثمان خانه طبل ، علم وامارت ويرن بوذاتدر . بونك اوغلى غياث‌الدين ، سفيه وظالم و عاجز اولديغندن امرانك اتفاقيله قتل اولنه‌رق سلاله‌دن باشقه وارث اولمديغندن ملكى امرا بيننده تقسيم ايدلمشدر .

Sayfa 46

II. Alaattin Keykubat'ın kardeşi Gıyasettin, Mesut'un 697'de ölümü üzerine **-Gazan Han'ın** fermanı ile- Rum hakımı olmuş ve sonraları Moğollara bağlılıktan vazgeçerek, Tatar askerlere karşı bırçok savaşlardan sonra, **bunların eline esir düşüp 700'de ölmüştür. Sultan Osman Han'a tabl** (davul), **alem** (bayrak) **ve emaret** (beylik) **veren bu kişidir. Bunun oğlu Gıyasettin zevkine düşkün, zalim ve âciz olduğundan emirlerin bir araya gelmesiyle öldürülmüş sülalede de başka varis olmadığından; devlet, emirler arasında paylaştırılmıştır.**

توركیه جمهوریتی
معارف وكالتی نشریاتندن
عدد : ٥٤

دوقتور رضا نور

تورك تاریخی

رسملی وخریطه‌لی

جلد – ١

تألیف وترجمه انجمننجه قبول ایدلمشدر .

استانبول — مطبعهٔ عامره
١٩٢٤ م ، ١٣٤٢ ه .

Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti Neşriyatından
Sayı : 54

Doktor Rıza Nur

TÜRK TARİHİ

Resimli ve Haritalı

Cilt 1

Telif ve Tercüme Encümenince Kabul Edilmiştir.

İstanbul-Matbaa-yı Âmire
1924

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 1863		
Yazar	: Dr. Rıza Nur		
Cild	: Bordo		
Ebadı	:		
	En	: 17 cm.	
	Boy	: 24 cm	
Sayfa Adedi	: 377		

Sayfa : 7

باشلانغج

دنیاده اك بیوك افتخارم تورك یاراتیلدیغمدر. بوقادار تاریخ اوقودم ، تورك قادار قهرمان ، مرد ، ای یوركلی ، ذكی وعقل سلیم صاحبی انسان ، تورك قادار بیوك وبوكسك بر تاریخه مالك برملت كورمدم . بوقادار ملت طانیدم ، بوكونكی مدنیت عالمنده اك یوكسك موقعه چیقمق ایچین لازم اولان قابلیتلری كندنده ویوردنده بونككی قادار طوپلامش اولانی كورمدم . توركلك بنده سونمز،توكنمز برعشقدر . هرسوكینك فوقنده برسوكی حالنده كوكلده ، كوكسمده یاشار . بوتون وارلغمی قاورایان ، بو آلهی آتشك بنی یاقمسی پك طاتلیدر ؛ یاقدقجه باكا ذوق ، سوینج ویریر . ساده اودركه بنی یاشاتیر . تورك یاراتیلشمك شكرینی نه دورلو وناصل برخدمتله ادا ایده‌بیله‌جكمی بیلمیورم . بلكه بوشكری بر آزجق ادا ایدر دیه بواثمری یازییورم ...

یاشایه‌بیلمسی ایچین بر ملتك هرشیدن اول كندینی بیلمسی لازمدر ؛ كندینی بیلمك ایچین‌ده تاریخنی بیلملیدر . هرناصلسه هنوز كندیمزی بیلدیره‌جك برتاریخ یازلمامشدی . بوایسه ملتمز ایچین اك بیوك براحتیاج ، اك ضررلی براكسیك ، اك حیاتی برمسئله ایدی . بز كندیمزی ، تاریخمزی عثمانلیلق ایله باشلار ظن ایده‌جك قادار غفلته دوشمش انسانلردق . ایشته بو تاریخ كتابنی بالخاصه مكتبلر وكنجلر ایچین یازوب كندیلرینی بیلسینلر وباشقه‌لرینه بیلدیرسینلر دیه توركلره ، تورك یاورولرینه آرمغان ایتدم . بواثر هرشیدن اول «ملی تربیه» ایچیندر .

Sayfa : 8

— ٨

بو اثر عالملر ایچین دکل . اونلردن اولکی احتیاجمز اولان خلق ایچیندر. ساده عالملرك آكلایه‌بیله‌جکی اثرلر ، آوروپا عالملرینك اثرلرینی ترجمه هر حالده لازمدر . آنجق بونلردن اول خلق ، خلقك احتیاجی دوشونمك مقدس بر وظیفه‌در. عالملر اجنبی کتابلردن‌ده ایسته‌دکلرینی اوکره‌نه‌بیلیرلر . آوروپا عالملرینه غدا ویره‌جك کتاب یازمقسه ملتمز ایچون بر افتخار اولمقله برابر اونلردن اول تورك كتله‌سنك غداسنی دوشونمك بورجمزدر . توركلكه دائر هر هانکی آوروپا اثرینك ترجمه‌سی بر تورك دماغ ، کوز والیله یازلمدیغندن‌ده اوقادار فیدالی اولمدیغی کبی بعضیلرنده بولونان وصرف بزی سومدکلرندن علیهمزه اویدوردقلری ویا او یولده شکلنی دکیشدیردکلری صحیفه‌لر ایسه بوسبتون ضررلیدر. بونکله برابر عالملرده دویوراجق صحیفه‌لرده بو اثرده واردر .

بو کتابك مکمل اولدیغی ادعا ایدیله‌مز . مکمل بر تورك تاریخی یازمق بوکون ممکن اولمایان شیدر . هنوز چینده و آوروپاده ، هر یرده تورکلر اوزرینه یازلمش کتابلر طوپلانیر، ترجمه ایدیلیر و تورك یوردلری کزیله‌رك مفردانته قدر ایجه تدقیق ایدیلیرسه بلکه اووقت بر درجه یا كاشمز بر تورك تاریخی یازیلابیلیر. تورك تاریخنی ایجه آیدینلاتیجی وثیقه‌لر هنوز کاملاً علم دنیاسنه تودیع اولونامامشدر . بر چوق وثیقه‌لر تدقیق ایتدم ، قافقاسیه و روسیه‌ده یاپدیغم سیاحتلردن‌ده پك استفاده ایتمش ایسه‌مده بو تدقیقات پك آز و سیاحت تدقیقی بر یرده و بر کیشی ایله بیتر شیلردن دکلدر؛ فقط شونی سویله‌یه‌بیلیرم که تورکك بوکونکی نسلی ایچین بو کتاب کافیدر . همده پك نافعدر و پك لازمدر . بو بر اساس تشکیل ایده‌جکدر . انشاءالله بو اساس اوزرینه دها مکمللرینك یازلدیغنی کورمك سوینجی باکاده نصیب اولور .

*
* *

واقعا شیمدی‌یه قدر کرك آوروپاده ، کرك شرقده تورکك تاریخنه عائد اسکی ویکی بعضی کتابلر یازلمش ایسه‌ده هنوز تورك تاریخی جمع و تصنیف ایدلمه‌مشدی. بو اثر بو وظیفه‌یی‌ده کورمشدر .

بر ده بو اثرده شوده یاپیلمشدر که شیمدی‌یه قدار عربجه وفارسی اولان تاریخی

Sayfa : 9

آدلر واصطلاحلر تورکجه‌له‌شدیرلمشدر . مثلا سلجوقیلر ـ سالجوقلیلر ، عباسیلر ـ عباسلیلر یاپیلمشدر . کذا احیا ایدلمسی لازم برچوق لزوملی تورکجه کلمه‌لرده درج ایدلمشدر . بوصورتله بوکلمه‌لر یاپیلاجق ودیلمز زنکیناله‌یه‌جکدر .

هرملتك هر صنفنك عرفانی درجه‌سی بر دکلدر . علمی کتابلری هرکسك آکلامسی ممکن اولماز . فقط برطاقم لزومسز کلمه‌لرله‌ده بردیلی آکلاشیلماز حاله صوقمق قباحت وکناهدر. عالملر ایچین اولان کتابلر دخی ساده اولملیدر. اوکتابلرك فکرینی ، روحنی آکلامایانلر بیله دیلنی ، کلمه‌نی آکلاملیدر . خلق کتابه‌سنك آکلامیه‌حنی برصورتله کتاب یازمق عبث ایله اوغراشمقدن باشقه نه‌در ؟ کتابلر باخصوص ملتلری تربیه وعرفانلرینی یوکسلتمك ایچین یازیلیر . بو کتابك دیلنك خلقك دیلی کی اولمسنه دقت ایدلمشدر .

. .

اثر ۳ قسمدر: برنجی‌قسم : توران [تورك یوردی] ، توران نسلی ، تورك تاریخی [مطالعهٔ عمومیه‌اولارق‌اسکی‌تورك تاریخی ،
یکی تورك تاریخی ، تازه تورك تاریخی] .
ایکنجی قسم : تورکلرك تشکیل ایتدکلری دولتلر [آنا یورد تورك دولتلری، دیشارکی یورد تورك دولتلری].
اوچونجو قسم : تورکلکه عائد بحثلر [تورك میت بیلکی، الخ].

. .

بو اثره مصرده ۱۹۱۷ م . ، ۱۳۳۳ ده باشلامشدم . ۱۹۲۱ م . ، ۱۳۳۸ نهایتلرنده آنقره‌ده اکمال ایدلمش ایسه‌ده طبعی آنجق شیمدی میسر اولمشدر . برسنه‌دن بری‌ده بعضی تصحیحلر ومهم علاوه‌لر کورمشدر

اسکی تورکجه واجنبی کلمه‌لرك دوغرو تلفظ اولونه‌بیلمه‌لری ایچین بو اشارتلر
قوللانیلمشدر :

u = و

eu = و

ou = وْ

o = وْ

برنجی قسم

تورانده ، تورك اوردولری ، تورکلر تاریخی [عمومی مطالعه] .

Başlangıç

Dünyada en büyük gurur kaynağım Türk yaratılmış olmamdır. Bu kadar tarih okudum, Türk ulusu kadar kahraman, dürüst, iyi yürekli, zeki ve sağduyu sahibi ve Türk ulusu kadar büyük ve zengin bir tarihe sahip ulus görmedim. O kadar ulus tanıdım, bugünkü uygarlık dünyasında en yüksek düzeye çıkmak için gereken yetenekleri kendinde ve yurdunda bugünkü kadar toplamış olanını görmedim. Türklük bende sönmeyen ve tükenmeyen bir aşktır. Her tür sevginin üzerinde bir sevgi olarak gönlümde ve göğsümde yaşar. Bütün varlığımı kavrayan bu kutsal ateşin beni yakması oldukça tatlıdır; yaktıkça bana mutluluk ve sevinç verir. Yalnızca bu ateş beni yaşatır. Türk yaratılışım dolayısıyla nasıl teşekkür edeceğimi, nasıl bir hizmette bulunabileceğimi bilmiyorum. Belki şükran duygumu biraz olsun giderebilir diye bu eseri yazıyorum.

Bir ulusun yaşayabilmesi için her şeyden önce kendisini bilmesi gerekir. Kendini bilmek için de tarihini bilmelidir. Nedendir bilinmez, henüz kendimizi bilinçlendirecek bir tarih yazılmamıştır. Bu ise ulusumuz için çok büyük bir gereksinim, eksikliği oldukça zararlı ve hayati önemi olan bir konudur. Bizler tarihimizin Osmanlılarla başladığını sanacak kadar aymazlığa düşmüş insanlardık. İşte bu tarih kitabını özellikle okullar ve gençler için yazarak, kendilerini bilsinler ve diğerlerine de bildirsinler diye Türklere, Türk çocuklarına armağan ettim. Bu eser her şeyden önce "ulusal eğitim" içindir.

Bu eser bilim adamları için değildir. Onlardan önce varlığımızı borçlu olduğumuz halk içindir. Yalnızca bilim adamlarının anlayabileceği eserleri, Avrupalı araştırmacıların eserlerini çevirmek mutlaka gereklidir. Ancak bunlardan önce halkı ve halkın gereksinimlerini düşünmek kutsal bir görevdir. Bilim adamları yabancı eserlerden de istediklerini öğrenebilirler. Avrupa araştırmacılarına kaynak olacak eserler yazmaksa, ulusumuz için bir gurur kaynağı olmakla birlikte, onlardan önce Türk ulusunun bilgi kaynaklarını düşünmek boynumuzun borcudur. Türklüğe ilişkin her hangı bir Avrupa eserinin çevrilmesi belli bir bilinç ve görüş açısıyla ve büyük özveriyle yazılmadığından dolayı pek de yararlı olmadığı gibi, bazılarında bulunan ve sırf bizi sevmediklerinden dolayı aleyhimize uydurdukları ya da o amaçla şeklini değiştirdikleri sayfalar ise büsbütün zararlıdır. Bununla birlikte bilim adamlarını tatmin edecek bilgiler de bu eserde vardır.

Bu kitabın mükemmel olduğu iddia edilemez. Mükemmel bir Türk tarihi yazmak bugün için mümkün olmayan bir şeydir. Ne zaman ki Çin'de ve Avrupa'da her dilde Türkler üzerine yazılmış kitaplar derlenir, dilimize çevrilir ve Türk yurtları gezilerek, iyice incelenebilirse, belki o zaman bir ölçüde yanlışsız bir Türk tarihi yazılabilir. Türk tarihini iyi bir biçimde aydınlatıcı belgeler henüz tam olarak bilim dünyasına ulaştırılamamıştır. Birçok belge inceledim. Kafkasya ve Rusya'da yaptığım gezilerden de oldukça yararlanmışsam da, bu inceleme yine de yetersizdir ve gezi incelemesi ise bir yılda ve bir kişiyle olacak şeylerden değildir. Ancak şunu söyleyebilirim ki Türkün bu günkü kuşağı için bu kitap yeterlidir. Ayrıca da oldukça hafiftir ve çok gereklidir. Bu bir temel oluşturacaktır. İnşallah bu temel üzerine daha yetkin

çalışmaların yazıldığını görmek sevinci bana da nasip olur

Bütün bunlar bir yana şimdiye kadar gerek Avrupa'da gerek doğuda Türk tarihine ilişkin eski ve yeni birtakım kitaplar yazılmışsa da, henüz Türk tarihi derlenerek sınıflandırılması yapılmamıştır. Bu eser bu görevi de üstlenmiştir.

Bir de bu eserde, şimdiye kadar Arapça ve Farsça olan tarih adları ve kavramları Türkçeleştirilmiştir Örneğin, Selçukîler-Selçuklular, Abbasîler-Abbaslılar olarak verilmiştir. Çünkü, itibarı yerine konulmayı bekleyen birçok Türkçe sözcükler de kullanılmıştır Böylece bu sözcükler yaygınlaşacak ve dilimiz zenginleşecektir.

Her ulusun ve her sınıfın kültür düzeyi aynı değildir. Bilimsel kitapları herkesin anlaması olası değildir. Ancak bir takım gereksiz sözcüklerle bir dili anlaşılmaz bir duruma sokmak suç ve günahtır. Bilim adamları için olan kitaplar da sade olmalıdır O kitapların düşüncesini, ruhunu anlamayanlar bile dilini ve sözcüklerini anlamalıdır. Halkın anlayamayacağı bir biçimde kitap yazmak boş yere uğraşmaktan başka nedir ki? Bu bakımdan kitaplar ulusları eğitmek ve bilgi düzeylerini yükseltmek için yazılır. Bu kitabın dilinin halkın dili gibi olmasına dikkat edilmiştir.

Eser 3 Bölümdür:

Birinci Bölüm· Turan (Türk Yurdu), Turan Soyu, Türk Tarihi (Genel bir değerlendirme olarak Eski Türk Tarihi, Yeni Türk Tarihi, Çağdaş Türk Tarihi)

İkinci Bölüm· Türklerin Oluşturdukları Devletler (Anayurt Türk Devletleri, Dışarıdaki Yurt Türk Devletleri).

Üçüncü Kısım· Türklüğe İlişkin Konular (Türk miti bilgi vb)

Bu esere Mısır'da 1917, (h 1333) de başlamıştım. 1921, (h 1338) sonlarında Ankara'da tamamlanmış ise de basımı ancak şimdi gerçekleşebilmiştir.

Doktor Rıza Nur
1924

Sayfa : 17

بو اولكه‌لرده توران نسلی ، بو نسلك مختلف اورووقلری [٥] یعنی مختلف
تورك اورووقلری اوطورمقده‌دریر. بو اورووقلرك برقسمی مسلمان اولوب جنسیتلری
ایجه محافظه ایتمشلردر . بر قسمی خرستیان قالمشدر . خریستیانلرك برقسمی
توركلكلرینی ویا تورکجه اولان آنا دیللرینی محافظه ایتمشلرسه‌ده برقسمی‌ده دیللرینی
و آصیللرینی بیله اونوتمشلردر. شیمدیکی روسلرك اكثریت عظیمه‌سی بو توركلكی
اونوتان خریستیان توركلردن تشكل ایتمشدر. «فین»لر یعنی فنلاندیا توركلری ایله مجارلر
خریستین اولملرسه‌ده توركلكلرینی اونوتمامشلردر . بو اورووقلرك بر قسمی‌ده
بودا مذهبیله تورككت آصیل ملی و اك اسكی دینی اولان شامانلق [٦]ده قالمشلردر .

Sayfa 17

Turan soyu ve bu soyun çeşitli boyları yani Türk boyları, bu ulkelerde oturmaktadır. Bu boyların bir kısmı Müslüman olup soy özelliklerini daha iyi korumuşlardır. Bir kısmı Hristiyan kalmıştır. **Hristiyan olanların bir kısmı Türklüklerini ve ana dilleri olan Türkçe'yi koruyabilmişlerse de, bir kısmı hem dillerini, hem de asıllarını unutmuşlardır. Şimdiki Rusların büyük çoğunluğu, bu Türklüğünü unutan Hristiyan Türklerden oluşmuştur. "Fin"ler, yani Finlandiya Türkleri ve Macarlar Hristiyan olmalarına karşın Türklüklerini unutmamışlardır. Bu boyların bir kısmı da, Buda ile Türk'ün asıl ulusal ve en eski dini olan Şamanlık'ta kalmışlardır.**

Sayfa : 18

برنجی صنفده كوردلر ، لزكیلر ، جه‌چنلر ودیكر داغستانلیلر ، چركسلر ،
كورجیلر ، خریستیان قازاقلر ، بولغارلر ، اولاقلر واردر . بونلرك هپسی اقلیتده
وكوچوك كوچوك ملتلردر .

Sayfa 18

Birinci sınıfta Kürtler, Lezgiler, Çeçenler ve diğer Dağıstanlılar; Çerkesler, Gürcüler, Hristiyan Kazaklar, Bulgarlar, Ulaklar bulunmaktadır. Bunların hepsi azınlıkta ve küçük küçük uluslardır.

Sayfa : 37

توركلر مختلف قبيله وعشيرتلردن مركبدر. بوقبيله وعشيرتلر آيرى آيرى آدلر آليرلر. توركجه قبيله‌يه « اورووق » ديرلر. يعنى يريوزنده برچوق تورك اوروقلرى واردر. تورك، توره ويا توره‌مك اصللرندن اولسه كركدر. توركلره چينليلر هيونغ‌نو، توكيو، ايرانيلر تورانى، عربلر الغز [غز]، همج، يأجوج ومأجوج، غوغ ماغوغ، جوز ماجوز، [اونلرده چ لرك غ يازلمسنه و اجنبى ديللردن آلدقلرى غ لرى چيازوب غ تلفظ ايتمه‌لرينه كوره غوزماغوز][١]، هيطل [جمعى هياطله] ، تورك

Sayfa : 38

— ٣٨ —

[جمعى اتراك] ، يونانليلر وبيزانسليلر اسكيت [چيت] ، افتاليت ، اسكى ملتلردن رقسمى هون آدلرينى ويرمشلردر . هيونغ‌نو چينجه وحشى ياخود يابان دوموزى ديمكمش . عربلرك كنديلرندن غيرى ملتلره عجم ، يونانليلرك باربار معناسنه اروااروس ديمه‌لرى كى چينليلرده توركلره بويله ديمشلردر .

Sayfa 37

Türkler çeşitli kabile ve aşiretlerden oluşmuştur. Bu kabile ve aşiretler ayrı ayrı adlar alırlar. Türkçe kabileye "uruk" derler. Yani yeryüzünde birçok Türk Urukları (kabileleri) vardır. **Türk, türe yada türemek kelimelerden**

Sayfa : 38

اوواروس دیمه‌لری کی چینلیلرده تورکلره بویله دیمشلردر .

تورکلرك منشأی . بونده اوچ منبع واردر : اوغوز، اویغور، موغول.
اوغوز ، روایتی اوغوز نامه ، اویغور روایتی « علاءالدین جوینی » نك
تاریخ جهانگشاسی ، موغوللرك روایتی رشیدالدین الوزیرك جامع التواریخی صورت
یه کونه ایصال ایتمشدر . بونلرك اك ملی وطوغروسی اولان اوغوز روایتی اولوب
اویغورلرکنده خرافات ، موغوللرکنده اسرائیلیات پك چوقدر . بونك ده
سببی جامع التواریخك موغوللرك ایرانی استیلا ایتدکلری وقت یازلمش اولماسندن
ایران مؤلفلرینك اسرائیلی خرافاتله اشباع ایدلمش اولمالریدر .

türemiş olsa gerektir. Türklere; Çinliler Hıyong-nu, Tukyu, İranlılar Tûrani, Araplar Elğuz (Guz), Hemec Yecüc ve Mecüc, Gok-Magog, Cuz Macuz (onlarda c lerin ğ ile yazılmasına ve ecnebi dillerinden aldıkları ğ'leri c yazıp ğ telefüz etmelerine göre Guz-Mağuz) Hital **[Sayfa 38]** (Cem-i Haytıl), Türk (Cem-i Etrak), Yunanlılar ve Bizanslılar İskit (Çıt), Eftalit, eski uluslardan bir kısmı da Hun adını vermişlerdir "Hıyong-nu" Çince vahşı ya da yaban domuzu demekmiş Arapların kendileri dışındaki uluslara Acem, Yunanlıların ise Barbar anlamında Varvaros demelerine benzer olarak Çinliler de Türkleri böyle adlandırmışlardır.

(Türklerin Kökeni)

Bu konuda üç kaynak vardır. Bunlar Oğuz, Uygur, Moğol'dur. Oğuz anlatımını Oğuzname, Uygur anlatımını "Alaaddin Cüveyni"nin Tarih-i Cihangûşa, Moğolların anlatımını ise Reşüdiddin El-Vezîr'in Camiü't-Tevârih'i belirlemiş ve bugüne getirmiştir. Bunların en ulusal ve doğru olanı Oğuz anlatımı olup, Uygurlarınkinde aslı astarı olmayan hikayeler, Moğollarınkinde ise Yahudi hikayeleri oldukça fazladır Bunun da sebebı Camiü't-Tevârih'in Moğolların İran'a yayıldıkları zaman yazılmış olması yüzünden, İran yazarlarının Tevrat kaynaklı uydurma hikayeleri konu etmiş olmalarıdır.

Sayfa : 39

طوتوقده پك عقللى ايمش . تورك عادتلرينك بر قسمى ده بوندن قالمشدر .
عجملرك « پيشداديان » لرندن « كيومرث » ك معاصرى ايمش . توتك بر كون آو
آولايوب كيك ووورمش ، كيكى كباب ايتديرمش ، يير ايكن ات آلندن دوشمش ،
آلوب تكرار يديكى وقت اتى دها لذتلى بولمش و او طوپراقدن آلديروب يمكلرده
قوللانديرمش . بو طوپراق طوز ايمش . بو صورتله حيات بشرده پك مهم رولى اولان
طوز مطبخه كيرمشدر . يعنى طوزى طوتوق آدنده اولان بو تورك كشف ايتمشدر .
ابوالغازى « آشغه توز سالماقنى اول چيقاردى » [آشه طوز قويماغى كشف

Sayfa 39

Tutuk da oldukça akıllıymış. Türk geleneklerinin bir kısmı da Tutuk zamanından kalmıştır. "Kiyumers" Acemlerin "pişdâdyân"lanndan daha ileriymiş. Tutuk bir gün avda geyik vurmuş pişirtmiş, yerken et elinden toprağa düşmüş ve alıp yeniden yediği zaman etin daha lezzetli olduğunu anlamış, bunun üzerine o topraktan aldırıp yemeklerde kullandırmış. Bu toprak "tuz"muş. Böylece sosyal yaşamda oldukça önemli bir rolü olan tuz mutfağa girmiş. Yani tuzu adı Tutuk olan bu Türk keşfetmiştir. Ebülgâzi "Aşğa tuz salmakını o çıkardı" (Aşa tuz koymayı o keşfetti) diyor.

Sayfa : 45

نهایت اوغوز خان آزاربایجان ، آنادولو، عراق [تورکجه ایراق اولوب اوزاق معناسنه‌در . عراق عرب ، عراق عجم تعبیرلری‌ده بو معنایی کوستریر .] شام ، عربستان و مصری‌ده ضبط ایتدی . عربلرده او وقت دولت یوق، هروقت اولدیغی کبی شیخلر طرفندن اداره اولونور بر سورو عشیرتلر واردی . اوغوز خان ضبط ایتدیکی یرلرك هر برینه بر داروغا تعیین ایتدی . داروغا تورکجه عسکری والی دیمکدر .

بو اوغوز خاندرکه یریوزینی کاملاً دینه‌جك درجه‌ده ضبط ایتمش و ایلك بش یورك اوروقنه آدلرینی ویرمشدر . (۱۱٦) ییل سلطنت سورمشدر. طبیعی بو ییللر شمدیکی ییللردن آز و تورکلره مخصوص بر تقویمه کوره اولسه کرکدر . مصری ضبط ایتمش اولان بو اولو پادشاهك احفادی اوراده « هیقسوس H: csos » دینیلن فرعون سلاله‌سنی تأسیس ایتمشدر . حضرت ابراهیمك قاریسی ساره ایله برابر بو سلاله زماننده مصره کیتمه‌سنه وابراهیمك میلاددن ٤٠٠٠ ییل اول یاشاماسنه کوره اوغوز خان میلاددن ٤٠٠٠ ییل اول دنیایه کلمشدر . ابراهیمك مصره اولان بو سیاحتی ، ساره‌نك کوزللکی حسبیله فرعون طرفندن آلینماسی، بونك اوزرینه فرعونه و سرایی خلقنه غضب الهی کلمه‌رك ذکرلرینك یارالرله یتوب دوشمه‌سی [فرنکی و یوموشاق شانقری] و صوکرا فرعونك ساره‌یی هاجر نامنده‌کی جاریه‌یی ویون ودوه‌کبی سائر هدیه‌لرله ابراهیمه اعاده ایتمه‌سی، ابراهیمك عودت ایدوب قدس جوارنده بیت اللحم یاننده قدوم دنیلن محلده چاقماق طاشندن بر کسر ایله [حدیث : اختتن ابراهیم بالقدوم.] کندیسنی سنت ایتمه‌سی وسندن صوکرا ساره‌دن‌ده، هاجردن‌ده برر اوغلو اولدیغی تورانده یازیلیدر .

Sayfa 45

En sonunda Oğuz Han; Azerbaycan, Anadolu, Irak (ırak Türkçe uzak anlamına gelir. Irak-ı Arap, Irak-ı Acem deyimleri de bu anlamdadır), Şam, Arabistan ve Mısır'ı ele geçirdi. O zamanlar Araplarda devlet yoktu, her zaman olduğu gibi şeyhlerle yönetilen bir sürü aşiret vardır. Oğuz Han ele geçirdiği yerlerin her birine birer daruga atadı. Daruga Türkçe'de askerî vali demektir.

Bu Oğuz Han'dır ki yeryüzünü neredeyse bütünüyle ele geçirmiş ve ilk beş Türk boyuna adlarını vermiştir. **116 yıl saltanat sürmüştür. Tabi bu yıllar şimdiki yıllardan az ve Türklere özgü bir takvime göre olsa gerektir. Mısır'ı ele geçirmiş olan bu ulu padişahın nesli, orada "Hiksos" denilen Firavun sülalesini kurmuştur.** Hazreti İbrahim'in karısı Sâra ile beraber bu sülale zamanında Mısır'a gittiği ve İbrahim'in milattan 4000 yıl önce yaşadığı düşünülürse, Oğuz Han **4000** yıl önce dünyaya gelmiştir. İbrahim'in Mısır'a olan bu yolculuğu, Sâra'nın güzelliği nedeniyle Firavun tarafından İbrahim'in elinden alınması, bunun üzerine Firavun'a ve saray halkına bela gelerek erkeklik organlarının yara olup düşmesi [frengi hastalığı] ve bunun üzerine Firavun'un Sâra'yı Hacer adında bir cariye, koyun ve deve gibi bir takım hediyelerle İbrahim'e geri vermesi, İbrahim'in dönüşte Kudüs dolaylarında Beytüllahim yanındaki Kudüm denen yerde çakmak taşından bir keserle (hadis: İtiten İbrahim bilkudum) kendisini sünnet eylemesi ve sünnetten sonra Sâra'dan ve Hacer'den birer oğlunun olduğu Tevrat'ta yazılıdır.

Sayfa : 45

اوغوز خانه بعضی مؤلفلر خیالی بر شخص دیرلر وبعضیلری‌ده اونی دها یاقین
تاریخلرده کوستریرلرسه‌ده دوغرو دکلدر. مثلا ژیرارد دو ریال Girard de Rrialle

Sayfa : 46

— ٤٦ —

١٨٧٥ م . تاریخنده یازدیغی « اورتا آسیا اوزرینه خاطره » نام اثرنده اوغوز خانی
میلادی یدنجی عصرده کوستریورسه‌ده اوغوز موجود ویك اسکیدر .

Oğuz Han'a bazı yazarlar hayali bir kişi derler Ve bazıları onu daha yakın tarihlerde gösterirlerse de bu doğru değildir Örneğin Jirard dö Riyal (Girard de Rialle), [Sayfa 46] **M. 1875 tarihinde yazdığı "Orta Asya Üzerine Hâtırâ" adlı eserinde Oğuz Han'ı miladî VII. yüzyılda gösteriyorsa da, Oğuz vardır ve çok eskidir.**

Sayfa : 46

اوغوزخان بویله دنیایی ضبط ایتدکدن صوکرا پایتختی اولان تورکستانده‌کی
« یاس » شهرینه دونمش‌در . اوراده بر قورولتای [۱] قورمش ، اوغوللرینه :

Sayfa : 47 — ٤٧ —

« سز اوچ، بویوککز آلتون یای بولدیکز ، یایی بوزوب پایلاشدیکز ، سزك
آدیکز بوزوق اولسون . سزدن کلن چوجوقلره قیامته قادار بوزوق دیسینلر .
اوچ کوچوککز اوچ اوق بولدیکز . سزك آدیکز اوچ اوق اولسون . سزدن
کلنلره دنیانك صوکنه قادار اوچ اوق دیسینلر . بو بولوشیکز تاکریدن اولوب
انسادن دکلدر . بزدن اول کچن آتالر یایی پادشاه ، اوقی بر پادشاه یانته کلن ایلچی
علامتی صایارلردی . اونك ایچوندر که یای اوقی نه طرفه کوندرسه اوق او طرفه
کیدر. ایمدی بن اولدکدن صوکرا بوزوق نسلندن کیم دکرلی ایسه‌ملت اونی پادشاه
یاپسین . دنیا باتنجه‌یه قادار دائما بوزوقلردن بر ایسی پادشاه اولسون . دیکر
بوزوقلر اونك صاغنده اوطورسونلر . اوچ اوقلر صول اولوب چادیرك صولنده
اوطورسونلر و قیامته قادار نوکرلکه [۱] راضی اولسونلر » دیمشدر و چوق
نصیحتلر ویرمشدر .

Sayfa 46

Oğuz Han böylece dünyayı ele geçirdikten sonra başkenti olan Türkistan'daki "Yas" şehrine dönmüştür Orada bir Kurultay kurmuş ve oğullarına, **[Sayfa 47]** "Siz uç büyüğünüz altın yay buldunuz, yayı bozup paylaştınız. Sizin adınız Bozok olsun, sizden gelen çocuklara kıyamete kadar Bozok desinler. Üç küçüğünüz üç ok buldunuz, sizin adınız Üç Ok olsun. Sizden gelenlere dünyanın sonuna kadar Üç Ok desinler. Bu buluşunuz Tanrı'dan olup insandan değildir. Bizden evvel geçen atalar "yay"ı padişah, "ok"u bir

padişah yanına gelen elçi alâmeti sayarlardı Onun içindir ki yay oku ne tarafa gönderse ok o tarafa gider. Şimdi ben öldükten sonra Bozok neslinden kim değerli ise ulus onu padişah yapsın Dünya batıncaya kadar daima Bozoklar'dan bir iyisi padişah olsun Diğer Bozoklar onun sağında otursunlar. Üçoklar sol olup çadırın solunda otursunlar ve kıyâmete kadar askerliğe razı olsunlar" demiştir ve çok öğütler vermiştir.

Sayfa : 51

بواك اسكى زمانلردن برى دمير توركلرده مقدسدر. هيتيتلرده ده اويله در. بوندرك ايلك پادشاهلرى طوپال قاآن دميرجيدر. توركلرك عقيده لرنجه دمير مقدس بش عصردن بريدر. بيزانسليلر عصرنده ده دمير توركلرده مقدسدى. توركلر ايچنه كيدن بر بيزانس سفيرى بودمير تقديس مراسمنى بالذات كورمشدر. ينه بوندن دولاييدركه جينكيزخانه آوروپاده اووقت «تاتارلرك بيوك ايمپراطورى» ديرلر و «دميرجى» اولديغنى سويلرلردى. بوكون يعنى يكرمنجى عصرده دميرك مدنيتجه اولان اهميتنى، انسانيته خدمتنى ومدنى عالملرده كى قيمتنى كورونجه توركلره حيران وتقديركار اولماق الدن كلز. فقط توركلر الك اسكى زمانلرده بوقيمتى بيلمشلردر.

اركنه فوندن جيقدقلرى وقت موغوللرك پادشاهى قييان نسلندن وقورلاس اوروقندن برته چينه (بورتاچينا) ايدى. آتا يوردينه كلنجه بورتاچينا اطرافه ايلچيلر كوندروب كلدكلرينى بيلديردى. بعضى ايللر دوست، بعضيلرى دوشمان اولديلر. تاتارلرده دوشمان اولانلر آراسنده ايدى. اووقت ينه تاتارلر تورك اوروقلرينك الك قوتليسى ايدى. موغوللر تاتارلرله ووروشديلر. موغوللر غالب كلوب تاتارلرى ايجه قيرديلر. بوصورتله موغوللر ٤٥٠ ييل صوكره آتالرينك اوجنى، قاننى، مالنى آلديلر. بوندن صوكره تاتارلر ير موغوللر تورك ايللرينك هپسنه باش اولديلر. بواوروقدن اولميان توركلرك جوغى آرتق كنديلرينى موغول ديوب موغوللره قوشولديلر.

Sayfa 51

Bu en eski zamanlardan beri demir Türklerde kutsaldır. Hititler'de de öyledir. Bunların ilk padışahları Tobal Kaan demircidir. Türklerin inançlarına gore demir beş kutsal unsurdan biridir. **Bizanslılar çağında da demir Türklerde kutsaldır. Türklerin içine giden bir Bizans elçisi sözünü ettiğimiz demiri kutsama törenini bizzat görmüştür. Yine bundan dolayıdır ki o zaman Cengiz Han'a Avrupa'da "Tatarların büyük imparatoru" derler ve demirci olduğunu söylerlerdi. Bugün, yani yirminci yüzyılda demirin uygarlıkta önemini, insana hizmetini ve uygar dünyadaki değerini görünce Türklere hayran olmamak ve değerini ortaya koymamak elden gelmez. Koca Türkler en eski zamanlarda bu değeri bilmişlerdir.**

Ergenekon'dan çıktıkları zaman Moğolların padişahı Kıyan soyundan ve Kurlas boyundan Börteçine (Burtaçina) idi. Atalar yurduna gelince Borteçine çevreye elçiler gondererek geldiklerini bildirdi **Bazı iller dost, bazıları düşman oldular. Tatarlar da düşman olanlar arasındaydı. O zamanlar Tatarlar yine Türk boylarının en güçlüsü idi. Moğollar, Tatarlarla vuruştular. Moğollar, Tatarları yendiler. Böylece Moğollar 450 yıl sonra atalarının öcünü, kanını, malını aldılar. Bundan sonra Moğollar Tatarların yerine Türk illerinin hepsine yönetici oldular. Bu boydan olmayan Türklerin çoğu artık kendilerine Moğol diyerek Moğollara koştular.**

Sayfa : 55

بومختلف روایتلرده مندمج برحقیقت واردر . بوروایت وشجره‌لرك هپسی‌ده
بربرینه بڭزر ، همان عینی شیلردر . بونلره کوره خلاصه وحقیقت حال شویله
اولمق لازمدر : تاریخك بیله‌مدیکی برزماندن‌بری بوندن اولکی فصلده کوستردیکمز
توارنده برچوق اوروقلردن مرکب برتورك ملتی واردی . بونلر یکدیکریله متمادیاً
جنك ایدرلردی . مختلف وبویوك ایمپراطورلقلر وجوده کتیریرلردی . پادشاهلرندن
بوز قورت آدنده بری تورکلرك استقلال حیاتنده بویوك بررول اوینامش و آدینی
ملتنك حافظه‌سنه یازمش ومقدس اولمشدر . دیمککه جنکدن دوغمش وفتوحات
ایچین تشکل ایتمش‌ییکیت برملت‌اولان تورکلر مختلف اوروقلردن مرکب، برآصلدن
تورەمش واورەمش اولارق دنیا قوروولالیدن بری یریوزنده اوطورمقده‌در .

تورك اوروقلری . — تورکلر ملته « ایل » ، فرانسزلرك Communauté
دیدکلری شیئه « بوذدون »، عوامه « قارا بودون » دیرلر . ایلی « اورووق » لره یعنی
قبیله وعشیرتلره تقسیم ایدرلر. برسیاسی وحدت تشکیل ایدن برتورك ملتی اداره
واجتماعاقسملره تقسیم‌ایدوب بویوکنه «اولوس» دیرلر. اولوسلر اویماقلردن،اویماقلر
« أولك » لردن یعنی عائله‌لردن تشکل ایدر . بیك چادره بردن « کورن »دیرلر[۱].

Sayfa 55

Bu değişik söylentilerde yer alan bir gerçek vardır Bu söylenti ve soy anlatımlarının hepsi de birbirine benzer ve aynı şeylerdir. Bunlara göre özet olarak gerçek durum şöyle olmalıdır. Tarihin bilmediği zamanlardan beri, bundan önceki bölümde de gösterdiğimiz gibi, Turan'da birçok boydan oluşan bir Türk ulusu vardır Bunlar surekli birbirleriyle savaşırlardı Çeşitli büyük imparatorluklar kurdular Padişahlarından Bozkurt adında biri Türklerin bağımsızlık hayatında büyük bir rol oynamış ve adını ulusun belleğine kazımış ve kutsallaşmıştır Bu demektir ki savaştan doğmuş fütuhat için oluşmuş yiğit bir ulus olan Türkler çeşitli boyların bir araya gelmesiyle bir asıldan türemiş ve üremiş olarak dünya kuruluşundan beri yer yüzünde yaşamaktadır

(Türk Boyları)

Türkler ulusa "İl", Fransızların "Communaute" dedikleri şeye "Budun", avama da "Karabudun derler. İl'i, Boy'lara, yani kabile ve aşiretlere ayırırlardı Bir siyasî birlik oluşturan bir Türk Ulusu'nu yönetsel ve toplumsal kısımlara bölerek, büyüğüne "Ulus" derler. Uluslar oymaklardan, oymaklar "Evlek"lerden, yani ailelerden oluşur. Bin çadıra birden "Güren" derler.

Sayfa : 56

واوروقلری میدانه کلشدر . اونلرده شونلردر :
قارایت [١] نایمان، تانغوت، اوڭغوت [٢] ، قوڭقرات ، نه کرین (مه کرین)،

Sayfa 56

Sonra bu boylar çoğalarak türlü adlarda Türk il ve boyları oluşmuştur. Onlar da şunlardır: Karayet , Nayman, Tanğut, Onğut .

Sayfa : 61

— ٦١ —

هیتیت [١]، دولان ، قوموق ، قالموق [٢] ، آوار [٣] ، جهجهن [٤] ، خازار (آزار بایجانلی ، آذری)، نوغای [٥]، قارا نوغای، قابارتای ، ایقوش، چرکس، کورجی ، بورچالو (بورچالی) ، قارا پاپاق ، احار (بونلرك مملکتلرینه آحارا دیرلر) ، کورد ، آوشار، عثمانلی ، اوزبك ، سارت .

بوجمله هیسی بر آرایه طوپلایجه تورك اوروقری شونلردر : تورك ، خازار،

[١] بونلره عبرانیلر «حیتی» دیرلر . توراتده بو آدله مذکوردرلر . بونلره هاتی وحات‌ده دیرلر . اکثر مؤلفلر هیتیتلرك تورك اولدیغنی ، بعضیلری‌ده اولمدیغنی سویلرلر . حالبوکه توراتده ، مصر تاریخلرنده بوندن «توبال قابن» «صاروکیتو» آدنده پادشاهلر بولوندیغی ، مرکزلرینك «قارقه‌میش» اولدیغی ، فرعونلردن ایکنجی رامسه‌س ایله حرب ایدوب برمعاهده عقد ایتدکلری یازیلیدر . توبال بزم طوبالدر . عربجه‌ده ب اولمدیغندن ب یازلمشدر . دائرة‌المعارفده للستانی‌ده بوکلمه‌نك تورکجه اولدیغنی اظهار ایدییور . قابن ایسه دمیرجی معناسنه عربجه‌یه کیرمش قاآن کلمه‌سنك محرفیدر . دانا کتابلر بو آدامك طوبال اولدیغنی، ایلك دمیری کشف ایدوب اوندن آلتلر یاپدیغنی ، عبرانیلره بو آلتلری جاریه ایله دکیشدیکنی یازمقده‌درلر . صارو ایسه «صاری» نك اسکی شکلیدر . قارقامیش‌ده تورکجه بر کلمه‌در . بونلرده هیتیتلرك تورك اولدیغنه قطعیه دلالت ایتمه‌کرکدر .

[٢] قلموق ، قلمق مصدرندن‌کلیر . قالانلر دیمکدر . بزم‌شیوه‌جه قالیق‌در . بونلر ١٦٣٠ م‌ده ، جونغاریادن ٥٠،٠٠٠ خانه اولارق هجرت ایدوب دون و وولغا نهرلری آراسنه یرلشمش و برخانلق تأسیس ایتمشلردر . دینلری بودا دینیدر .

[٣] آوارلره آبار ، وارده دیرلر . طونه بوینده موجودیتری براس تاریخجیلری حس ویرمشلردر . بونلره براو «آلان» لرده واردر . بونلره آوروپالیلر آلهن Alain یاخود آلانی Alani دیرلر . اسکی تورکجه‌ده داغلی دیمکدر . هرایکیسی‌ده الآن داغستانده‌درلر وشمدیکی لزکیلردر .

آلانلر قفقاسیایه وهندستانده عاز بهرینه قدار یاییلمشلردر . یونانلیلر بونلره ماساکت (ماساجه‌د) یاخود آسیا اسکیت (چیت) لری دیرلر . هونلر بونلری قافقاسیه‌دن چیقاردیغندن اسپانیایه قدار کیدوب اوراده برحکومت قورمشلردر . آلنردن باقی اوروق ایسه شیمدیکی داغستانده یرلشوب قالمشدر . قفقاسیاده تشکیل ایتدکلری حکومت جنکیز استیلاسنه قدار دوام ایتمشدر . اسلام تاریخلرنده آلان، آس ناملریله ذکر ایدیلن قوم ایشته بونلر ایمش [؟].

[٤] چیچه‌نلر برروایته کوره اسکی جوجی تورك اوروق سلاله‌سندن ، دیکر برروایته کوره فینلردندر .

[٥] نوغایلر برمدت آسیلری واسکی آدلری اولان اویغور دیه یاد ایدلمشلردر . بونلر طرفان طرفلرندن کلوب وولغا نهرینك غرب جنوبینه یرلشه‌ن تورکلردر .

Sayfa 61

Hitit, Dolan, Kumuk, Kalmuk(10), Avar(11), Çeçen(12), Hazar (Azerbaycanlı, Azeri), Nogay(13) .

9-Bunlara İbraniler ve Araplar "Haysi" derler. Tevrat'ta bu adla yazılıdır. Bunlara "Hati" ve "Halet" de derler. Genellikle yazarlar Hititlerin Türk olduğunu, bazıları da olmadığını söylerler. Halbuki Tevrat'ta, Mısır tarihlerinde bunlardan "Tobal Kayın" "Saru Kino" adında padişahlar bulunduğu, merkezlerinin "Karkamış" olduğu, firavunlardan II. Ramses ile savaş yapıp bir anlaşma imzaladıkları yazılıdır. "Tubal", bizim "Topal"dır. Arapçada "p" olmadığından "b" yazılmıştır. "Dâiret-ül Maarif" te Elbistani de bu kelimenin Türkçe olduğunu belirtiyor. Kayın ise, demirci kelimesinin karşılığı olarak Arapça'ya geçmiş olan kaan kelimesinin bozulmuş halidir. Zaten kitaplar bu adamın topal olduğunu, ilk demiri keşfedip ondan âletler yaptığını, İbrânilerle bu aletleri câriye ile değiştiğini yazmaktadırlar. "Saru" ise "Sarı"nın eski şeklidir. "Karkamış" da Türkçe bir kelimedir. Bunlar da bende Hititlerin Türk olduğu fikrini uyandırıyor.

10-"Kalmuk", "kalmak" mastarından gelir. "Kalanlar" demektir. Bizim şivece "kalmık"tır. Bunlar M. 1630'da Çungaryadan 50.000 hane olarak hicret edip Don ve Volga nehirleri arasına yerleşmiş ve bir Hanlık kurmuşlardır. **Dinleri Buda dinidir.**

11-Avarlara "Abar", "Var"da derler. Tuna boyunda varlıklarını Bizans tarihçileri haber vermişlerdir. Bunlarla beraber, "Alan"lar da vardır. Bunlara Avrupalılar "Alen" (Alain) yahut "Alani" derler. Eski Türkçe'de "dağlı" demektir. Her ikisi de halen Dağıstan'dadırlar ve şimdiki Lezkilerdir.

Alanlar Kafkasya'ya ve Hindistan'da Ganj Nehrine kadar yayılmışlardır. Yunanlılar bunlara "Masaket" (masaced) yahut "Asya İskit (Çit)leri" derler. Hunlar bunları Kafkasya'dan çıkardığından İspanya'ya kadar gidip orada bir hükumet kurmuşlardır. Alanlardan "yasa" boyu ise şimdiki Dağıstan'da yerleşip kalmıştır. Kafkasya'da teşkil ettikleri hükümet Cengiz istilâsına kadar devam etmiştir. İslâm tarihlerinde "Alan", "As" adıyla bahsedilen kavim işte bu ' Yasa" kısmıdır.

12-Çeçenler bir rivâyete gore eski CucenTürk boyu sülalesinden, diğer **bir rivâyete göre Finlerdendir.**

13-Nogaylar bir müddet asılları ve eski adları olan "Uygur" diye yâd edilmişlerdir. **Bunlar Turfan taraflarından gelip Volga nehrinin kuzeybatısına yerleşen Türklerdir.**

Sayfa : 70

توركلك تاريخى

تورك تاريخنك مأخذلرى . -- توركلر الك اسكى زمانلردن برى شرقى، اورتا و غربى آسياده موجود ايديلر . فقط هر اوچ قسملرده ايلك حياتلرى تاريخى قيودات‌ه همان همان كچه‌مش كيدر. شرق توركلرى حقنده برمقدار معلوماتى حاوى اولان چين قيودات وتاريخيدر . بوبابده عرب مدوناتنده معلومات يوقدر . اورتا آسيا توركلرينك‌ده الك اسكى تاريخلرى معلوم دكلدر ديدك . عربلر ايرانى فتح ايتدكلرى زمان بوتون عجم آثار وادبياتنى كاملاً امحا ايتمه‌مش اولسه‌لردى بوبابده بلكه ايران كتابلرنده معلومات بولونوردى . غرب تاريخلرى آنجق آنادولو و قافقاسياده‌كى غرب توركلرى حقنده براز اسكى معلوماتى حاويدر . بيزانسليلرده جيت توركلرى حقنده برنبذه معلومات واردر ؛ فقط بومعلومات‌ده ميلاددن چوق يوقارى‌يه چيقاماز. آنادولو وقافقاسيا تورك ملتلرى‌حقنده توراتده‌ده براز معلومات بولونمقده‌در . تورات مثلا « خيتى » لر ناميله هيتيتلردن بحث ايدر . فرانسز « ماسپه‌رو » ده « آرارتو » لر ، « قوموقلر » ، چيتلر كبى آنادولوده ميلاددن پك چوق اول سلطنت سورمش توران ملتلرى دولتلرينك خريطه‌لرينى ياپمش و براز بحث ايتمشدر . عربجه‌ده ، عجمجه‌ده‌ده بوتوركلردن بحث ايدر اثرلر واردر . فقط بونلر، بوايكى نوع اثرلرده بيزانسليلركى كبى ميلاددن چوق يوقارى چيقاماز. عربلر،

Sayfa : 72

— ۷۲ —

محلر وبیزانسلیلرجه قاف داغی [قافقاسیا داغری] دنیانک صوك صینیری عد ایدیلیردی . یوقاری طرفده بر شی اولدیغی بیلنمز وقاف داغی دیولر ، جادولر ، پریلرله ساکن صانیلیردی . حتی بیزانسلیلر وعربلر تورك یوردینی « قاراکلقلر مملکتی » تسمیه ایدرلردی . حالا بو ماصال بزده واردر . عربلر تورکلره جنجه ر تورك اوروق آدینی دیللرینه کوره بوزارق «یأجوج ومأجوج» آدینی ویرمشلر، بونلرك کلمه‌سیله قیامت قوپاجغی اعتقادینی اورتایه قویمشلردر . بونکله برابر میلاددن راز اول وصوکره‌کی تورك تاریخنه دائر بیزانس، عرب وعجم دیللرنده ماخذلر واردر. فقط بو اثرلرا کثریتك، حتی تورکلر حقنده برطاقم افترا وتشنیعلرله دولودر. سببی ده بوملتلرك تورکلره مغلوب اولمش اولملریدر . مغلوب ملتلر غالبلری علیهنده دائما فنا شیلر یازمشلردر ؛ بوده طبیعیدر . شونیده علاوه ایده‌لم‌که عرب دیلنده‌کی تاریخجیلرك معلوماتلری علی العموم میلاددن صوکره‌یه عائددر . تورکلکه دائر جاغاتایجه‌ده بعضی اثرلر واردر . تورکلرك مسلمانلق دورندن، بالخاصه جینکیز ایمپراطورلغندن اعتباراً تورکلکه دائر لایقی وجهله واضح واولدقجه تفصیلاتلی معلومات قید ایدلمشدر .

آسیاده حالا تورکلرك دیلنده یاشایان ماصاللرك ، تورکولرك بعضیلرنده‌ده تورك تاریخنه خدمت ایده‌بیله‌جك معلومات واردر. تورکلر ماصاللرنده ملی منشأ وتاریخلرینی هر ملتدن دها کوزل محافظه ایتمشلردر . اونلرك ماصاللرنده‌کی ملی حکایه‌لرك تاریخه توافقی پك مکملدر . تورك بیلکیجی «رادلوف» طرفندن طوپلانان تورك تورکولری تورکك اساطیری ویازیسی حقنده اولدقجه معلومات ویرمکده‌در. ایلك زمنه عائد معلومات خرافات ایله قاریشیق ایسه‌ده هر ملتکیده بویله‌در. بو بابده اڭ مهم معلوماتی ویرن اسه « آرخه‌اولوژی » در . صوك قرق اللی ییلدر شرقی و اورتا آسیاده یاپیلمقده اولان حفریات تورکلره دائر غایت قیمتلی معلومات میدانه جیقارمقده‌در. «اورحون»ده کشف ایدیلن « کول تکین » « ایستمی » ی بو زمره‌دندر. بو حفریاتك کمال فعالیتله یکیدن دوامنی تمنی ایده‌لم . بونلردن مهم معلومات جیقاجغی امید اولونور . صوك زمانلرده آوروپا عالملری آراسنده تورکلر حقنده مراق اویانمش ، بو بابده بویوك عمرلر ، همتلر صرف اولونمشدر . تورکلره ، تاریخلرینه دائر یاپیلان بو تتبعات « تورقولوژی » یعنی «تورك بیلیك» نامیله یکی بر علم میدانه جیقارمشدر . بونکله‌ده

Sayfa : 74

مهم تورك بيلكيجلر يتيشمشدر . فنلانديادە ، روسيەدە ، ماجارستاندە ، آلمانيادە، فرانسەدە مشهور تورك بيلكيجلر واردر . بو ذاتلرك همتلريلە تورك تاريخى مكمل برحالە دوغرو مهم مرحلەلر قطع ايتمكدەدر. روسيەدە «رادلوف» كبى عالملر مهم اثرلر نشر ايتمشلردر. بوكونكى توركلك جريانڭ آناسى يرندە اولان بوذاتك بوبابدە روس، آلمان ديللرندە مهم بر قولكسيون تشكيل ايدن اثرلرى واردر . كذا بوكبى ذاتلر توركلر آراسندە سياحت ايدوب ، جاغاتايجە و فارسى مهم اثرلر بولوب روسجە ، ويا فرانسزجە ويا ديكر برديلدە ترجمەلريلە برابر طبع ايتمشلردر . باچابەوامبەرى، بو صورتلە كوزل اثرلر يازمشدر. حاصلى پترسبورغ كتبخانەسى بواثرلرجەپك زنكيندر. موسقووا وپترەوغراد ئەتنوغرافيك موزەلريدە توركلك نقطة نظرندن پك مهم اشيا وقيافتلرى حاويدر. برلين ولوندرە موزەلرندە توركلكە عائد كتاب و آنتيقە مهم اثرلر واردر . ويانەنك «هوف موزەئوم» ى ايلە ونديك شهرينك موزەسندە ايسە عثمانلى توركلرينە عائد چوق مهم شيلر واردر . برليندەكى موزەدە زنكيندر . كذا پتسە كتبخانەسندەدە توركلكە دائر اثرلر واردر. توركلرك اڭ اسكى تاريخلرى ايچين هلە چينجەدە ياپيلاجق تدقيقات پك مهمدر .

شونىدە علاوە ايدەلم كە تورك تاريخنى احيا ايدەجك اولان تورك عالملرى مأخذ خصوصندە پك املى بروضعيتدەدرلر . چونكە بومأخذلر عموميتلە توركە دوشمانلق ايتمش ملتلرك مالىدر . اونلر هم طرفكيرانە يازمشلردر ، هم دە كندى وقوعاتلرى آراسندە، اصل دكل ، تفرعات نوعندن اولارق توركلردن بحث ايتمشلردر. اكر تورك كندى اليلە كندى وقوعاتنى يازمش اولسەايدى ، ياخود يازدەلرى اليمزە كلسەايدى هرحالدە چوق باشقە بروضعيت اوكندە اولوردق . بويلە اولديغى حالدە ينە توركك نجە منقبە ومفاخرى انكار ايديلەمەمشدر .

Sayfa 70

(Türk'ün Tarihi)

TÜRK TARİHİNİN ME'HAZLARI [YAŞAM ALANLARI]

Türkler, en eski zamanlardan beri **Doğu, Orta** ve Batı Asya'da bulunmaktadırlar Fakat her üç kısmın da ilk hayatları, tarih kayıtlarına hemen hemen geçmemiş gibidir Doğu Türklerine ilişkin olarak Çin kayıtları ve tarihi bir miktar yuzeysel bilgiye sahiptir. Bu konuda batı eserlerinde bılgi yoktur. Orta Asya Türklerinin en eski tarihleri bilinmiyor dedik **Araplar İran'ı ele geçirdikleri** zaman bütün Acem eser ve edebıyatını bütunuyle ortadan kaldırmamış olsalardı bu konuda belki İran kitaplarında bılgı bulunurdu. Batı tarihleri ancak Anadolu ve **Kafkasya'daki** Batı Türkleri hakkında yüzeysel bilgiye sahiptir Bizanslılar da, Çıt Türkleri hakkında bir ölçüde bilgı vardır, ancak bu bilgi de milattan oncesine fazla gitmez. Anadolu ve Kafkasya Turk ulusları hakkında Tevrat'ta da bir parça bilgi bulunmaktadır **Örneğin Tevrat, "Haysil"ler adıyla bilinen Hititlerden söz eder. Fransız "Masperu"da "Arartu"lar, "Kumuk"lar, Çitler gibi Anadolu'da milattan çok çok önce saltanat sürmüş Turan uluslarıı devletlerinin haritalarını yapmış ve biraz söz etmişlerdir.** Arapça'da, Acemce'de de bu Türklerden söz eden eserler vardır. Fakat bu iki tür eserler de Bizanslılarınki gibi milattan öncesine fazla gitmez. Araplar, **[Sayfa 72]** Acemler ve Bizanslılarca Kaf Dağı (Kafkas Dağları) dünyanın son sınırı olarak kabul edilir. Yukarı tarafta bir şey olduğu bilinmez ve Kaf Dağı'nda devler, cadılar, periler oturur sanı-

lırdı. Hatta Bizanslılar ve Araplar Türk yurdunu "Karanlıklar Memleketi" olarak masallara konu etmişlerdir Hâlâ bu masal bizde de vardır. Araplar Türklere, Çınce bir Türk boyu adını dillerine göre bozarak "Yecüc ve Mecüc" demişler, bunların gelmesiyle kıyametin kopacağı inancını ortaya atmışlardır. Bununla birlikte milattan biraz önceki ve sonraki Türk tarihine ilişkin Bizans, Arap ve Acem dillerinde bilgiler vardır. Fakat bu eserler eksik ve hatta Türklerle ilgili bir takım karaçalmalar ve abartılarla doludur. Nedeni de bu ulusların Türklere yenilmiş olmalarıdır. Yenilmiş uluslar yenen uluslar aleyhine her zaman kötü şeyler yazmışlardır ve bu da doğaldır. Şunu ekleyelim ki **Arap dilindeki tarihçilerin** bilgileri genellikle milattan sonrayı içerir. Türklüğe **ilişkin Çağatayca'da** bazı eserler vardır Türklerin Müslümanlık döneminden, özellikle Cengiz İmparatorluğu'ndan başlayarak Türklükle ilgili gerçeğe uygun, açık ve oldukça ayrıntılı bilgiler kaydedilmiştir.

Asya'da, bugün yaşamakta olan Türklerin dilinde yaşayan masallar ve türkülerin bazılarında da Türk tarihine hizmet edebilecek bilgiler vardır. Türkler masallarında ulusal kök ve tarihlerini her ulustan daha güzel korumuşlardır Onların masallarındaki ulusal hikayelerin tarihle uyumu pek mükemmeldir. Türkolog Radloff tarafından toplanan Türk türküleri, Türkün mitolojisi ve yazısıyla ilgili olarak oldukça bilgi vermektedir. İlk döneme ilişkin bilgiler uyduruk ve karışık ise de, her ulusunki de böyledir Bu bakımdan en önemli bilgileri veren ise "Arkeoloji"dir. Son kırk-elli yıldır Doğu ve Orta Asya'da yapılmakta olan kazılar Türklerle ilgili oldukça değerli bılgileri ortaya çıkarmaktadır. **Orhun'da** keşfedilen "Kül-Tegin, "yazıtı" bu alandadır Bu kazıların tam hızla yeniden sürmesini dileyelim. Bunlardan önemli bilgiler çıkacağı beklenmektedir Son zamanlarda Avrupa bilginleri arasında Türkler konusuna ilgı uyanmış, bununla ilgili olarak büyük **çabalar ve araştırmalar** ortaya koymuşlardır Türklerin,

tarihlerine ilişkin yapılan bu çalışmalar, **"Türkoloji"**, yani "Türkbilik" adıyla yeni bir bilimi ortaya çıkarmıştır. Bununla da **[Sayfa 74]** önemli Türkologlar (Türkbilgiçler) yetişmiştir. Finlandiya'da, Rusya'da, Macaristan'da, Almanya'da, Fransa'da ünlü Türkologlar vardır. Bu kişilerin çabalarıyla Türk tarihi çalışmalar olağanüstü önemli aşamalar geçirmiştir. Rusya'da "Radloff" gibi bilimadamları önemli eserler yayınlamışlardır. Bugünkü Türklük akımının anası yerinde olan bu kişinin, bu alanda Rus, Alman dillerinde önemli bir koleksiyon oluşturan eserleri vardır. Ayrıca Farsça önemli eserleri bulup Rusça, Fransızca ya da diğer bir dilde çevirileriyle birlikte basmışlardır. Vambery gibi bazı Macarlar, Türkler arasında gezerek, Çağatayca, güzel eserler yazmıştır. Özetle Petersburg kütüphanesi bu eserler bakımından oldukça zengindir. Moskova ve Petrograd etnografi müzeleri de Türklük alanında oldukça önemli eşya ve kıyafetlere sahiptir. Berlin ve Londra müzelerinde Türklüğe ilişkin kitap ve önemli antika eserler vardır. Viyana'nın "Hoffmuseum" ile Venedik şehrinin müzesinde ise Osmanlı Türklerine ait çok önemli şeyler vardır. Berlin'deki müze de oldukça zengindir. Ayrıca Peşte kütüphanesinde de Türklükle ilgili eserler vardır. Türklerin en eski tarihleri için hele Çin-ce'de yapılacak inceleme çok önemlidir.

Şunu da eklememiz gerekir ki Türk tarihini yüceltecek olan Türk bilginlerinin bilimsel bilgiler bakımından oldukça acınacak bir durumdadırlar. Çünkü bu bilgiler genellikle Türk'e düşmanlık etmiş ulusların malıdır. Onlar hem taraflı yazmışlardır, hem de kendi olayları arasında asıl unsur olarak değil, ayrıntı türünden olarak Türklerden söz etmişlerdir. Eğer Türk kendi eliyle kendi olaylarını yazmış olsaydı ya da yazdıkları elimize ulaşsa idi her halde çok başka bir durumla karşı karşıya kalırdı. Böyle olmasına karşın Türklerle ilgili övgüye değer şeyleri de inkar edememişlerdir

Sayfa : 75

تورك تاریخنك مبدأی. — توركلر شرقی ، اورتا و غربی آسیاده پك اسكی
زمانلردن بری موجود اولدقلرندن ایلك تاریخی بشیكلرینك بونلردن هانكیسی
اولدیغنی تعیین ایتمك مهم بر مسئله‌در . آناطولو ایله قافقاسیا و عراقده هیتیتلر ،
قوموقلر، قومانلر، چیتلر میلاددن چوق اول سلطنت سورمشلردر. آثوریلردن اول
مزوپوتامیاده تورك سلطنتی [ئه‌لاملر، سومه‌رلر] موجوددر ؛ فقط بونلر حقنده لزومی
درجه‌سنده تفصیلات یوقدر . عینی زمانده خیتلرك تورك اولدیغنی سویله‌ینلرده

Sayfa :76 — ٧٦ —

واردر . بویله فقیر و منازع فیه بر منبعی علمك بوحالنه كوره بوكون تورك تاریخنه
مبدأ یاپمق دوغرو دكلدر .

Sayfa 75

(Türk Tarihinin Öncesi)

Türkler Doğu, Orta ve Batı Asya'da oldukça eski zamanlardan beri var olduklarından, ilk tarihi beşiklerinin bunlardan hangisi olduğunu belirlemek önemli bir sorundur. Anadolu ile Kafkasya ve Irak'ta Hititler, Kumuklar, Kumanlar, Çitler milattan çok önceleri saltanat sürmüşlerdir. Asurlulardan önce Mezopotamya'da Türk saltanatı (Elamlar, Sümmerler) vardır. Fakat bunlara ilişkin gerektiği oranda ayrıntı yoktur. Aynı zamanda Haysilerin Türk olmadığını söyleyenler de **[Sayfa 76]** vardır. Bilimsel kaynakların böylesine eksik ve yetersizliği karşısında bugün Türk tarihinin öncesine bir giriş yapmak doğru değildir.

Sayfa : 77

ممکن اولسه ایدی‌ده اورتا و غربی آسیاده‌کی تورکلرده الک اسکی تاریخلری
هیچ اولمازسه شرقده‌کیلر قادار معلوم اولسه‌یدی بوتون تورکلر حقنده باشلالغیجدن
صوکه قادار کوزل برصورتده، وقوعات اوزرنده، اجتماعی، سیاسی وفلسفی برعمومی
مطالعه » یوروتوردك . اوندن صوکره، تورکلرك تشکیل ایندکلری دولتلره کچوب
هیونغ‌نو ، توکیو ، هیتیت ، قومان ، چینکیز ، آقصاق تیمور ، تورکیه و الخ...
ایمپراطورلق و دولتلری بر بر و تفصیلاتلی برصورتده یازاردق وهردولتك
صوکنده ده او دولتی قوران تورکلرك مدنیت، حرث واجتماعیاتی مستقل بربحث
حالنده ده علاوه ایدردك. تورکلره عائد لازم کلن معلومات بر کون الده ایدیلوب

Sayfa 77

Olanaklar el verseydi de Orta ve Batı Asya'daki Türklerin de en eski tarihleri hiç olmazsa doğudakiler kadar bilinseydi. Bütün Türkler hakkında başlangıçtan sona kadar güzel bir biçimde olaylar üzerinde, toplumsal, siyasal ve felsefi bir **"Genel Değerlendirme" yürütürdük. Ondan sonra, Türklerin oluşturdukları devletlere geçip, Hiung-nu,** Tukyu, Hitit, Kuman, Cengiz, Aksak Timur, Türkiye vb imparatorluk ve devletleri birer birer ve ayrıntılı bir biçimde yazardık ve her devletin sonunda da o devleti kuran Türklerin uygarlık, kültür ve toplumsal yapısını bağımsız bir konu olarak eklerdik.

Sayfa : 80

توركلر تاریخك قاراکلقلری ایچنده‌کی زمانلرده موجود ایدیلر . پك مغرور اولان چینلیلر دخی توركلرك کندیلری قادار اسکی برملت اولدیغنی سویله‌مشلردر . الك اسکی زمانلرده دخی چینك شمالندن خزار دکیزی طرفلرینه قادار یاییلمش ایدیلر. اکر بواسکی وبویوك ملت یعنی توران نسلی بعضی تاریخجیلرك دیدکلری کبی تاریخجه الك اسکی قاراکلق زمانلرده آلتایدن دوغمه وياییلمه ایسه ابتدا میدیه‌لیلر شیمدیکی ایرانك شمالنه کلمشلردر. اونلردن صوکره چینه، هنده، ایرانه، آنادولویه، مزوپوتامیایه، عراقه ، سوریه و مصره ، شیمدیکی روسیه واورتا آوروپایه دوغرو کیتمشلردر .

توركلرك بو حرکتلری ویا مهاجرتلری شرقدن غربه دوغرو ایکی یولدن اولمشدر. بری شمال یولیدرکه قیپچاق وقوزغون دکیزینك شمالندن آوروپایه کیرر . دیکری جنوب یولیدرکه کذرکاهی شیمدیکی افغانستانك شمال قسملری، خوراسان وایراندر. بویولدن کچن قوللر قوزغون دکیزینك جنوبنده ایکی‌یه آیریلوب بری قافقاسیادن کچه‌رك شمال یولنه چیقمش ، دیکر قول شیمدیکی جنوبی ایران، مزوپوتامیا وعراق ، سوریه و مصر و آنادولویه شعبه‌لر ویرمشدر . توركلرك بو جنوب یوللری ایرانده قوتلی ایران شهنشاهلر ایمپراطورلقلری تشکل ایتدیکی وقتلر طیقانمشدر . فقط ایران، عرب استیلاسیله مسلمان اولدیغی زمان توركلره صلحاً آچیلمش، توركلر بویولدن چوق ایشله‌مشلردر .

توركلر بومهاجرتلریله میلاددن اول چینده مختلف ایمپراطور خاندانلری میدانه کتیرمشلردر . مثلا توركلردن « هیا » سلاله‌سی ۲۲۰۵ م . ا . چینده ایمپراطور ایدیلر، هندستانده‌ده حکومتلر قورمشلردر. ازجمله « ساقا » لر غانژ نهری بوینده ۷ ـ ۸ عصر قادار اوطورمشلر ، دولتلری میلاده قادار دوام ایتمشدر . ینه توركلردن « ماساجه‌د » لر ایران ایله جنکلشمش ، بونلردن قرالیجه «تومیریس»

اوغلونی برجنکده أولديرن شهنشاه كيخسرودن او چ آلمق ایچین یورویوب کیخسروی بوزمش ، أولولر آراسنده بولونان کیخسروك باشنی کسدیروب قان دولو برطولوملك ایچنه قویارق « شیمدی قانه دوی ! » دیمشدر.

میدیه‌لی [مه‌د] لر شیمدیکی ایرانك ایلك ملتی ، حکومتری ایلك حکومتیدر . بونلر خازار دکیزندن شیمدیکی عراق عجم وبصره کورفزینه قادار اوزانمشلردر . میخی [مسماری] یازی‌یی یعنی چیوی یازیسنی ایلك بونلر ایجاد ایتمشدر. آثوریلرله اوغراشمشلر ، ٤ عصر سلطنت سورمشلر ، ایرانلیلر طرفندن محو ایدلمشلردر . ایرانلیلر بونلری کندیلرینه تمثیل ایتمشلر ، یعنی ایرانلیلاشدیروب بتیرمشلردر. ایران مدنیتی مه‌د مدنیتی اوزرینه قورولمشدر. دیمك‌اومعظم دنیلن ایران مدنیتنك اساسی تورك مدنیتی ، بوکون ایران دنیلن بر تورك یوردلرندن بری یعنی توراندر.

عراقه کیدنلر ایسه « ئه‌لام » و « سوئمه‌ر » [سومیر] لردر . بونلرده اوراده دولتلر قورمشلر ، مدنیتلر یاراتمشلردر . ئه‌لاملر شیمدیکی داغلق کوردستان طرفلرنده، سومه‌رلر الجزیره‌ده ایدیلر. یکی تدقیقاتك، دیللرینك تورکجه‌ایله مناسبتنی کوستردیکی ئه‌لاملرك مدنیتی کلدانیلرککندن یوکسك ایدی . پایتختلری « سوئس » شهریدر . میلاددن ۲۵ عصر اولی بورالرده ایدیلر. بونلری آثوریلر محو ایتمشدر. سومه‌رلر ایسه میلاددن ٤٠٠٠ ییل اول اوراده اولوب مهم بر مدنیت میدانه کتیرمشلردر . اوغوز خانك ، حضرت ابراهیمك ، مصرده هیکسوسلرك هپسی بو تاریخه تصادف ایتمکده‌در . هیکسوس دنیلن فرعون سلاله‌سی تورکدر . نته‌کیم بحثنده کوستره‌جکز . اور ، اوروق آدنده شهرلری وارایدی که ایکیسی‌ده تورکجه کلمه‌در . اور ، خندق ؛ اوروق قبیله دیمکدر . بونلرك‌ده یازیلری میخیدر . بونلرده اورخون یازیسی کبی صاغدن صوله دوغرو صیرالایه‌رق عمودی سطرلر حالنده یازی یازارلردی . دینلری‌ده یر ، کوك ، الخ ... شامانلق دینی کبیدر .

Sayfa : 82

جیت [اسکیت] لر بوتون قارا دکیز حوضه‌سنی حکملری آلتنه آلمشلردر .
بورالره چوق زمان جیتستان [اسکیتیه] دینمشدر . تەتنولوژیلری حقنده‌کی معلوماتلری
قاریشیق اولان جیتلر «داراء» ما کدونیایه کیدیکی وقت اونکله چارپیشمشلردر . ۵۰۴
بو مرکزلری شیمدیکی کیەف ایدی . دولتلری ۷ عصر قادار سوردکدن صوکرا
یه نورکلردن ساروماث [سارماث] لر طرفندن محو ایدلمشدر .

Sayfa 80

Türkler, tarihin karanlıkları içindeki zamanlarda da vardılar. Pek gururlu olan Çinliler bile Türklerin kendileri kadar eski bir ulus olduğunu söylemişlerdir. En eski zamanlarda bile Çin kuzeyinden Hazar Denizi taraflarına kadar yayılmışlardı. Eğer bu eski ve büyük ulus, yani Turan soyu bazı tarihçilerin dedikleri gibi, tarihi olarak en eski karanlık zamanlarda Altay'dan doğma ve yayılma ise, öncelikle Midyalılar şimdiki İran'ın kuzeyine gelmişlerdir. Onlardan sonra Çin'e, Hind'e, İran'a, Anadolu'ya, Mezopotamya'ya, Irak'a, Suriye ve Mısır'a, şimdiki Rusya ve Orta Avrupa'ya doğru gitmişlerdir.

Türklerin bu hareketleri ya da göçleri doğudan batıya doğru iki yoldan olmuştur. Biri kuzey yoludur ki Kıpçak ve Kuzgun Denizi'nin kuzeyinden Avrupa'ya girer, diğeri güney yoludur ki güzer-

gahı şimdiki Afganistan'ın kuzey kısımları, Horasan ve İran'dır. Bu yoldan geçen kollar Kuzgun Denizi'nin güneyinden ikiye ayrılıp, biri Kafkasya'dan geçerek kuzey yoluna çıkmış, diğer kol şimdiki Güney İran, Mezopotamya ve Irak, Suriye, Mısır ve Anadolu'ya kollar vermiştir. Türklerin bu güney yolları İran'da kuvvetli İran Şehinşâhlar İmparatorlukları oluştuğu zaman tıkanmıştır. Fakat İran, Arap yayılması ile Müslüman olduğu zaman, Türklere barışçıl biçimde açılmış, Türkler bu yoldan çok işlemişlerdir.

Türkler bu göçleriyle milattan önce Çin'de çeşitli imparatorluk hanedanları kurmuşlardır. Örneğin Türklerden "Hiya" sülalesi (M. Ö. 2205) Çin'de imparator idiler. Hindistan'da da hükümetler kurmuşlardır. Ayrıca "Saka"lar Ganj Nehri boyunda 7-8 yüzyıl kadar oturmuşlardır. Devletleri milada kadar sürmüştür. Yine Türklerden "Masacet"ler İran ile savaşmış, bunlardan kraliçe "Tomiris" (Sayfa 81) oğlunu bir savaşta öldüren Şehinşah Keyhüsrev'den öç almak için yürüyüp Keyhüsrevi bozmuş, ölüler arasında bulunan Keyhüsrev'in başını kestirip kan dolu bir tulumun içine koyarak "şimdi kana doy!" demiştir.

Midyalı(Med)lar şimdiki İran'ın ilk ulusu, hükümetleri de ilk hükümetidir. Bunlar Hazar Denizi'nden şimdiki Irak, Acem ve Basra Körfezi'ne kadar uzanmışlardır. Mıhî (Mismârî) yazıyı, yani çivi yazısını ilk bunlar icad etmiştir. Asurlularla uğraşmışlar, dört yüz yıl saltanat sürmüş, İran'lılar tarafından ortadan kaldırılmışlardır. İranlılar onları bünyelerine almışlar, yani İranlılaştırıp bitirmişlerdir. İran uygarlığı, Med uygarlığı üzerine kurulmuştur. Demek, o olağanüstü denilen İran uygarlığının aslı, Türk uygarlığı, bugün İran denilen yer Türk yurtlarından biri, yani Turan'dır.

Irak'a gidenler ise "Elam" ve Sümmerler(Sumir)'dir. Bunlar da oralarda devletler kurmuşlar, uygarlıklar yaratmışlardır. Elamlar şimdiki dağlık Kürdistan taraflarında, Sümerler Elcezire'de idiler. Yeni araştırmaların, dillerinin Türkçe ile ilişkısını gösterdiği Elamlar'ın uygarlığı Geldanilerinkinden gelişmişti. Başkentleri "Sus" şehridir. **Milattan 25 yüzyıl önce burada idiler. Bunları Asurlular yok etmişlerdir. Sümerler ise milattan 4000 yıl önce oralarda olup, önemli bir uygarlık kurmuşlardır. Oğuz Han'ın, Hazret-i İbrahim'in Mısır'da Hiksosların hepsi bu tarihe rastlamaktadır. Hiksos denilen Firavun soyu Türktür. Nitekim konusu gelince göstereceğiz. Ur, Uruk adında şehirler vardır ki ikiside Türkçe sözcüklerdir. "Ur" Hendek, "Uruk" kabile demektir. Bunların da yazıları mıhîdir. Bunlar da Orhun Yazısı gibi sağdan sola doğru sıralayarak dikey satırlar şeklinde yazarlardı. Dinleri de Yer, Gök vb. Şamanlık dini gibidir.**

[sayfa 82]**Çitler (İskitler) bütün Karadeniz havzasını egemenlikleri altına almışlardır. Buralara eskiden beri Çitistan "İskitiye" denmiştir. Etnolojileri hakkındaki bilgileri karışık olan Çitler, "Dârâ" Makedonya'ya geçtiği zaman onunla çarpışmışlardır. Önemli merkezleri şimdiki Kiyef idi. Devletleri 7 yüzyıl kadar sürdükten sonra yine Türklerden Sarumat (Sarmat)lar tarafından ortadan kaldırılmıştır.**

Sayfa : 83

چینلیلر میلادی برنجی عصردن اعتباراً تورك اولكه‌لرندن قاشغاریا ایله چونغاریایی «یوللر» نامیله یاد ایتمشلردر. قاشغاریایه نان‌لو Nan-Lou یعنی «جنوب یولی» جونغاریایه پەـلو Pé-Lou یعنی «شمال یولی»، دها مفصل اولارق «تیه‌ن ـ شان‌نان‌ـلو» یعنی «تا کری داغی جنوب یولی»، «تیه‌ن‌ـشان‌پەلو» یعنی «تا کری داغی شمال یولی» ده دیرلردی. بو یوللر شرق ایله غرب [شرقی آسیا و آوروپا] بیننده مناقلاتی تأمین ایدن یوللر و بالخاصه ایپك یوللری ایدی. جنوب یولی داغ اتكلرندن كچر و بوـبیله‌ـسا كسجه بولونوردی. تاریمدن سیردریایه واریر. اورادن فارغانایه كچمك ایچون موزتاغ [بوزداغی دیمكدر]نی، تارمك داوان [تورکجه‌قاواق قاپوسی دیمكدر]ی كچمك لازمدی. تورکلر ایشته بو تاریم وادیسنده‌در كه اجنبی دینلره قارشی یعنی ابتدا بودا دینینه، مازدئیزمه‌یه، صوكره خریستیانلغه و مسلمانلغه قارشی بویوك مجادله‌لر ایتمشلر، بونلرك استیلا و انتشارلرینه قارشی دورمشلر، كندی ملی دینلری اولان شامان دینی مدافعه ایتمشلردر. ینه بو وادیده الك اسكی زمانلرده «هامی»، «تورفان» و «خوتەن» شهرلرینی یاپمشلردر. بو یول ایله‌در كه میلاددن چوق اولكی زمانلردنبری تورکلر افغانستانه و هندستانه كیرمشلر، اورالرده دولتلر تشكیل ایتمشلردر. شمال یولی چیندن اعتباراً عربه دوغری بش بالوقدن، ایلی وچو ایرماقلرندن سیردریایه و اوصورتله تورکستانه كچر. تورکلر ایشته میلاددن اولكی زمانلرده و صوكره بو یول ایله‌در كه كلوب آوروپایه، ایرانه و یاوتلره هجوم ایدرلردی. اووقتك شرقی آسیا تورکلری بش بالوقدن اعتباراً غربی تورکلره «چیتلر» نامنی ویررلردی.

Sayfa 83

Çinliler milattan sonra birinci yüzyılından başlayarak Türk ülkelerinden Kaşgarya ile Çungarya'yı "Yollar" adı ile anmışlardır. Kaşgarya'ya "Nan-lu", yani "Güney Yolu", Çungarya'ya "Pe-Lu", yanı "Kuzey Yolu", daha uzun ayrıntılı olarak "Tien Şan nan-lu" yanı "Tanrı Dağı Güney Yolu", Tıen Şan Pe-lu", yanı "Tanrı Dağı Kuzey Yolu" da derlerdi. Bu yollar Doğu ile Batı (Doğu Asya ve Avrupa) arasında bağlantıyı sağlayan yollar ve özellikle ipek yollarıydı. Güney yolu dağ eteklerinden geçer ve bu yüzden daha sakin bulunurdu. Tarımdan Sir Derya'ya varır, oradan Fergana'ya geçmek için Muztağ (Buzdağı demektir) Terek Dâvân(Türkçe Kavak kapısı demektir)'ını geçmek gerekirdi. Türkler işte bu tarım vadisindedir ki yabancı dinlere karşı, önce Buda dinine, Mazdeizm'e sonra Hristiyanlığa ve Müslümanlığa karşı büyük savaşlar vermişler, bunların yayılmalarına karşı durmuşlar, kendi ulusal dinleri olan Şaman dinini savunmuşlardır. Yine **bu vadide en eski zamanlarda "Hami", "Turfan" ve "Hoten" kentlerini yapmışlardır.** Bu yolladırki, milattan çok önceki zamanlardan beri Türkler Afganıstan'a ve Hindistan'a girmişler, oralarda devletler kurmuşlardır. Kuzey Yolu Çın'den başlayarak batıya doğru Beşbalık'tan İli ve Çu ırmaklarından Sır-Derya'ya ve böylece Türkistan'a geçerdi. Türkler işte milattan önceki zamanlarda ve sonraları bu yoldan geçip Avrupa'ya, Iran'a **ve Partlar'a** saldırırlardı. O zamanın Doğu Asya Türkleri, Beşbalık'tan başlayarak **Batı Türklerine "Çitler" adını verirlerdi.**

Sayfa : 84

— ٨٤ —

تورك اوروقلرينك ميلاددن ١٣ عصر اول ، بويله پك اسكى بر زمانده قونفه‌ده‌راسيون حالنده برله‌شوب برقوى دولت تشكيل ايتدكلرى ذكر ايديليور . بودولت هيونغ نو و توكيولردن اولدر ، بلكه اونلرك مبدايدر . بونلرك پادشاهلرينه چينليلر « جه‌ن ـ يو » ياخود « تان ـ يو » وعنوانلرينه « جه‌نغ ـ لى ـ قو تو » ديرلردى . چينليلر تورتجه كلمه‌لرى آ كلاشلديه‌جق درجه‌ده بوزدقلرندن بو كلمه‌لرك آصلى « تاكرى قوت » در [١] . بو تاريخى حقيقتلرى نظر اعتباره آلميوب توركلرده اوغوز نامنده برى اولديغنى ظن وبونى افسانه عد ايدنلر البته خطا ايدرلر . اوغوز برچوق دليللرله واردر . آنجق حياتنه افسانه قاريشمشدر ، بوده بوقادار اسكى اولان زمانلر رجالنك هپسنده كورولوروطبيعيدر . بوكانظراً جه‌نغ ليقوتوردن اولده ميلاددن قرق عصر اول ياشامش اولان اوغوز واردر . فقط بوخانك اوروندن اوراسى كسديره‌مز .

---

[١] قوت . — قدرت و مبارك معنالرينه‌در . بوكلمه‌يه باقيلنجه قوت كلمه‌سنى عربلرك توركلردن آلدقلرينه ذاهب اولنابيلدر . داثماً عربجه‌ده ، فارسيده توركجه‌دن آلنمه پك چوق كلمه‌لر موجوددر . حتى بز عثمانليلر جهالتمز يوزندن توركجه‌دن بوديلره آلنمش كلمه‌لرى آصيللرى عربجه وعجمجه ديه تكرار ديلمزه و اوتافظله آلمشزدر . مثلا فارسيده اميد و آياغ كلمه‌لرى واردر . بزده بونلرى ديلمزه آلمشز ، اوشيوه ايله اوقورز . حالبوكه آياغ توركجه‌ده آياقلى قدحه ديرلر . اميدك ايسه آصلى توركجه‌ده اوموددر . توركجه‌ده بوكلمه‌نك اوم ، اومق كبى آصيللرى اولوب فارسيده اميدك اشتقاقى بولونمديغندن كلمه‌نك آصيل توركجه اولديغنه وتوركجه‌دن فارسى‌يه كچديكنه شبهه يوقدر .

Sayfa 84

Türk boylarının milattan 13 yüzyıl önce, böylesine eski bir zamanda konfederasyon halinde birleşip bir sağlam devlet oluşturdukları söyleniyor. Bu devlet Hiung-nu ve Tukiu'lardan öncedir ve belki de onların öncülüdür. Bunların padişahlarına Çinliler "Çen-Yu" ya da "Tan-Yu" ve sanlarına da "Çenğ-lı koto" derlerdi Çinliler Türkçe sözcükleri anlaşılmayacak derecede bozduklarından bu sözcüğün aslı "Tanrıkut"dur.(14) Bu tarihı gerçekleri göz önüne almadan Türklerde Oğuz adında biri olmadığını sananlar ve bunu efsane diye görenler elbette yanlış yaparlar. Oğuz bırçok dillerde vardır. Ancak yaşamına efsane karışmıştır. Bu da bu kadar eski olan zamanların önemli şahıslarının hepsinde görülür ve **doğaldır**. Buna karşın Çinli Koto'lardan önce de milattan kırk yüzyıl önce yaşamış olan **Oğuz** vardır. Fakat bu hangi boydandır, orası kestirilemez.

14 Kut. Kudret ve kutsal anlamındadır. Bu sozeuğe bakılınca "Kut" sözunu Araplar Turklerden almışlardır Zaten Arapça'da, Farsça'da Turkçe'den alınma pek çok sozcukler vardır Hatta biz Osmanlılar bilgisizliğimiz yuzunden Türkçe'den bu dillere geçmiş kelimeleri asılları Arapça ve Acemce diye tekrar dilimize ve o soyleyişle almışızdır. Orneğin Farsça'da "Umıt' ve 'Ayağ" sözcukleri vardır Biz de bunları dilimize almışız, o ağız ile okuruz. Halbuki "ayağ" Türkçe'de ayaklı kadeh'e derler Umıdın ise aslı Turkçe'de "Umut'tur. Türkçe'de bu sozcuğun Um, Umınak gibi asılları olup Türkçe'den, Farsça'ya geçtiğine kuşku yoktur.

Sayfa : 85

چین قیوداتنه کوره چینك شمالنده ایلك تورك دولتی « هیونغ نو » دولتیدر. او قیودات بودولتك ۲۰۰۰ م. ا. دن بری موجود اولدیغنی کوسترمکده‌در. بعضی روایتلره کوره‌ده بودولت میلاددن ۱۳ عصر اول تشکل ایتمشدر. یعنی بوتورك دولتی چین دولتلری قادار اسکیدر. بودولتك یری یاشیل ایرماغك دیرسکنده‌کی اوره‌دو طرفلریدر. دیمك ایلك معلوم تورك دولتی اولارق بونی آلاجغز. هیونغ نولر حیوان بسلر، اونکله کچینیرلردی. چین تاریخجیلرینك روایتلرینه کوره بونلر بورینك آری، توکوردیکنی یالایان انسانلردی. جوجقلرنی بینیجلك ونشانجیلق تعلیملریله تربیه ایدرلردی. دائما چینلیلرله چارپیشیر وزنکین چینی چاپول ایدرلردی. زوره کلیرلرسه چین اردوسنی چوله چکوب ایشنی بیتیررلردی.

بودولتدن ٤ عصر صوکره ینه عینی یرده چینلیلرك « توکیو » دیدکلری تورك ایمپراطورلغی قورولدی. بودولت ۲۲۰ م. ا. دن بری اولدقجه معلومدر. بو تاریخده بودولتك پادشاهی « تاه‌ومان » آدنده بریدر. کوشه‌ك بر پادشاه ایدی. اوغلو « مه‌ته » ایسه غیور، تدبیرلی، هله بیوك بر تورکلك و وطن غیرتی کودن بر ذاتدی. باباسنی قالدیروب یرینه کچدی. دیمك بو اولکه‌ده کدا ایلك معلوم ناسیونالیست تورك پادشاهی‌ده مه‌ته‌در. مه‌ته‌نك بوتون املی نزده ونمقادار تورك وارسه هپسنی بر بایراق آلتنه طوپلامقدی. ابتدا مکمل بر اوردو تشکیلاتی اساسلرنی تنظیم ایتدی. ملتی تعلیملرله مشغول ایده‌رك مکمل براوردومیدانه کتیردی. ایی براوق ایجادایتدی. چین اوزرینه یورومکه حاضرلانیوردی. تاتارلر انکل اولویورلردی. کندیسندن سوکیلی آتنی، شونی بونی، حتی قاریسنی ایسته‌دیلر. هپسنه راضی اولدی؛ فقط صوکنده طوپراق ایسته‌دیلر. بوکا مه‌ته: « هرشی ویریلیر. وطن پارچه‌سی ویریله‌مز. اونم دکل ملتکدر. بن ویره‌مم! » جوابنی ویردی. چیندن اول تاتارلر اوزرینه یورویوب اونلرك ایشنی بیتیردی. صوکره

Sayfa : 86

— ۸٦ —

جینلیلرك بیوك بر اوردوسی محاصره ایتدی. جینلیلرك النه دوشمش اولان تورك
یوردلرینی قورتاردی . صوکره عربه یورویوب وولغایه دایاندی . قوره‌دن وۋلغایه
قادار بوتون تورك اوروقلرینی تورك توعی اطرافده برلشدیروب بیوك بر ایمپراطورلق
قوردی . مه‌ته حاندركه یوشی خانك باشی کسوب قفا طاسنی شراب کاسه‌سی
یاپشدر . ۱۷٤ م. ا. اولدی .

Sayfa 85

Çin kayıtlarına göre Çin'in kuzeyinde ilk Türk Devleti "Hiung-Nu" devletidir. O kayıtlar bu devletin M.Ö. 2000'den beri var olduğunu göstermektedir. Bazı söylencelere gore de bu devlet milattan 13 yüzyıl once kurulmuştur Yanı bu Türk Devleti, Çin devletleri **kadar eskidir. Bu devletin yeri Yeşil Irmağın dirseğindeki Ordu taraflarıdır. Bu durumda ilk bilinen Türk devleti olarak bunu alacağız.** Hiung-Nu'lar hayvan besler, onunla geçinirlerdı Çın tarihçilerinin anlatımlarına göre bunlar sozünün eri, tukürdüğünü yalamayan ınsanlardı. Çocuklarını bınıcılik eğıtımıyle yetiştirirlerdi Sürekli Çinlilerle savaşır ve zengin Çın'ı yağma ederlerdi Zora gelirlerse Çin ordusunu çöle çekip işini **bitirirlerdi.**

Bu devletten 4 yüzyıl sonra yıne aynı yerde Çinlilerin **Tukyu** dedikleri Türk imparatorluğu kuruldu **Bu devlet** M O 220'den beri bilinmektedir Bu tarihte bu devletın padışahı **"Teoman"** adında biridir. Gevşek bır padışahtı Oğlu **"Mete"** ise gayretli, özellikle büyük

bir Türklük ve vatan çabası güden bir kişiydi. Babasını ortadan kaldırıp yerine geçti. Demek bu ülkede ayrıca ilk bilinen ulusalcı Türk padişahı da Mete'dir. Mete'nin bütün amacı nerede ve ne kadar Türk varsa hepsini bir bayrak altına toplamaktı. Öncelikle olağanüstü bir ordu kurulmasının ilkelerini düzenledi. Ulusu eğitimlerle uğraştırarak olağanüstü bir ordu meydana getirdi. İyi bir ok icad etti. Çin üzerine yürümeye hazırlanıyordu. Tatarlar engel oluyorlardı. Kendisinden sevgili atını, şunu-bunu, hatta karısını istediler. Hepsine razı oldu, fakat sonunda toprak istediler. Bunun üzerine Mete, **"Her şey verilir. Vatan parçası verilmez. O, benim değil milletindir. Ben veremem!"** yanıtını verdi. Çin'den önce Tatarlar üzerine yürüyüp onların işini bitirdi. Sonra [Sayfa 86] **Çinlilerin büyük bir ordusunu kuşattı. Çinlilerin eline düşmüş olan Türk Yurtlarını kurtardı. Daha sonra batı'ya yürüyüp, Volga'ya dayandı. Kore'den Volga'ya kadar bütün Türk boylarını Türk Tuğu altında birleştirip büyük bir imparatorluk kurdu. Mete Han'dır ki Yuşi Han'ın başını kesip kafa tasını şarap kâsesi yapmıştır. M. Ö. 174'te öldü.**

Sayfa : 86

بوتون بو اسکی زمانلرده تورکلر دورمدن چینه آقین ایدرلردی . اوراده حاکم ایمپراطور اولورلردی . زنکین چین ، تورکلری دائما کندیسنه جذب ایتمشدر .
تورکلر دائما او ثروته فتوحات صورتیله کیتدکلری کبی ضعیف اولدقلری وقتلرده حمایه طلبی صورتیله کیدرلردی . بو ضعیف اوردولر چین ایمپراطورلرینک خدمتنه کیرر ، اونلره عسکرلک ایدرلردی . تیزدقلری وقتده چاپول ایدوب کری دونرلری . خدمتلرینه کیردکلری وقت چین ایمپراطورلرینه آتا ، بابا دیرلردی .
تورکلر چین ملتنه دائما « ایلی تاوغاچ » یعنی شانلی ملت آدینی ویرمشلردر . تورکلرک کندی مملکتلرینه ایسه کیمسه کیرمزدی . چین اوردولری قاچ دفعه تورک یوردینه کیرمشلرسه — الک صوک مستثنا اولمق اوزره — هیچ برنده کری دونممشلر .

Sayfa : 86

ـبسنده‌ده محو اولوب بیتمشلردر . چینلیلرده بو اجیلری ترنم ایدن برچوق
شرقیلر حالا واردر . چینلیلر تورکلردن پك بیزار ایدیلر. تورك آقینلرینه قارشی
نه‌یاپارلرسه فایدا ویرمه‌یوردی . نهایت بوڭا قارشی « سد چین » [چین سدی
نامیله معلوم، دنیانك یدی عجیبه [عجائب سبعهٔ عالم] لرندن صاییلان اوزون وقالین
دیواری انشا ایتمشلردر . تورکلر بوسده « دورقوق » ختایلیلر « اوڭغو »
دیرلردی . بوڭا اسلامیتدن صوڭره‌کی شرق تاریخجیلری « سد اسکندر »
دیرلرسه‌ده بوتعبیر جاهلانه وخامیانه‌در .

Sayfa 86

Bütün bu eski zamanlarda Türkler durmaz, Çin'e akın ederlerdi. Orada Han, imparator olurdu. Zengin Çin, Türkleri daima kendisine çekmiştir. Türkler her zaman bu servete fütûhât [fetihler] yoluyla gittikleri gibi, zayıf oldukları zamanlar da korunma isteğiyle giderlerdi. Bu zayıf uluslar Çin imparatorlarının hızmetine girer, onlara askerlik ederlerdi. Kızdıkları zaman da yağma edip geri dönerlerdi. Hizmetlerine girdikleri vakit Çin imparatorlarına ana, baba derlerdi. Türkler, Çin ulusuna daima "İli Tavgaç" yani "Şanlı Ulus" adını vermişlerdir. Türklerin kendi ülkelerine ise kimse giremezdi. Çin orduları kaç defa Türk yurduna girmişlerse –en son olanı dışında- hiç birinde geri dönememişler, hepsinde de mahvolup bitmişlerdir. **Çinlilerde bu acıları anlatan birçok şarkıları bugün bile söylenmektedir. Çinliler Türklerden çok çekiyorlardı.** Türk akınlarına karşı ne yapsalar yararı olmuyordu. En sonunda bu akınlara karşı "Sedd-i Çin"[Çin Seddi] adıyla bilinen, dünyanın yedi harikasından biri olan uzun ve kalın bir duvar inşa etmişlerdir. Türkler bu duvara **"Durkuk"**, Hıtaylar **"Onğu"** derlerdi. Buna İslâmiyetten sonraki doğu tarihçileri "Sedd-i İskender" derlerse de bu deyiş bilgisizcedir ve yersizdir.

Sayfa : 88

-- ۸۸ —

میلاددن اوچ عصر اول چینده «چین یاخود شین» Thsin خاندانی تأسیس ایدن بویوك ایمپراطور «هوانغ تی» بش عصردن بری پارچه پارچه بر حالده اولونان چین ایمپراطورلغنی بر بایراق آلتنه طوپلادقدن صوکره تورکلرك آراضیسنه هجوم ایتمشدر. یشیل ایرماغك اوبویوك دیرسکی ایچنده‌کی، تورکلرك «اوردو»، چینلیلرك «شان سی» دیدکلری تورك یوردینی ضبط ایدوب تورکلری چیتلره یعنی قوزغون دکیزی اوته‌لرینه آتمشدر. تورکلری آتدقدن صوکره اوردونك آلتنه اولجه سویلدیکمز مشهور سد چینی یاپدیرمشدر [۲۱۴-۲۰٤م.ا.]. هوانغ تی پایتختی اوردوده یاپدی ایسه‌ده نجلنك آصلزاده‌لك هوسلریله بو پایتخت اوراده قالامادی. چین یکیدن سکز قراللغه آیرلدی؛ فقط ینه هوانغ تی نامنده و اوردولو بری ایمپراطورلغی یکیدن برلشدیردی. بونلردن صوکره چینده «خان» «هان» خاندانی تأسس ایتدی [۱۲۱ م.ا.]. بعضی روایته کوره بو سلاله‌ده تورکدر. بو سلاله زماننده چین تورکلر اوزرینه سفر ایتدی، چیتلره قادار تورك یوردینی ضبط ایتدی [۱۰۸ م.ا.]، تورکلری سلاح و تدریس قوتیله چینلیلاشدیرمکه چالیشدی. چین اووقتدن بووقته قادار متمادیاً تورکلری چینلیله‌شدیرمکله مشغول و بوکا پك جوقده موفق اولمشدر. بو سایه‌ده‌درکه ختای کبی تورك یوردلری بوکون چینلیله‌شمش بولونیور. بر آرالق موغوللرده چینده ایمپراطور اولمشلر، اونلرده کندی همجنسلرینی چینلیله‌شدیرمك کبی فاخش خطایی یاپمشلردر.

۱۰٤ م.ا. تاریخنده چینلیلر شمال غربی‌یی‌ده ضبط ایتمکه تشبث ایتمشلرسه‌ده قیبجاقلرده قیرغیزلر ایچنده اوردولری محو اولمشدر.

۵۱ م.ا. تاریخنده اردوده‌کی تورك خانی چینك پایتختنه کیدوب چین ایمپراطورینی تورك عادتنجه بابا طانیمش، اوندن بر آد ایسته‌مشدر. اوده آکا بر چین آدی ویرمشدر. بو تاریخدن اعتباراً اوراتورك خانلری بری چینجه، دیکری تورکجه ایکی آد طاشیه‌شلردر. بوندن صوکره‌ده ینه اوتورکلر چینه قارشی حرب ایتمکدن فارغ اولمامشلر؛ فقط بو سفر حربی رتبه، پاره و ایمپراطورلغه حق ادعاسی ایچین یاپمشلردر. بو اصول و عادت یوزندندرکه صوکره اسلامیت زماننده‌ده تورکلر خلیفه‌لری کندیلرینه بابا یاپمشلر، اونلردن آد آلمشلردر. دها دوغروسی خلیفه‌لر اونلره آد ویرمشلردر.

Sayfa 88

Milattan üç yüzyıl önce Çin'de "Çin" yada "Şin" hanedanını kuran büyük imparator **"Hovangti"** beş yüzyıldan beri parça parça bir durumda bulunan Çin İmparatorluğu'nu tek bayrak altına topladıktan sonra Türklerin topraklarına hucum etmiştir Yeşil Irmağın o büyük dirseği içindeki Türklerın "Ordu", Çinliler'in "Şansi" dedikleri Türk yurdunu alıp Türkleri Çitler'e, yani Kuzgun Denizı ötelerıne atmıştır Türklerı attıktan sonra Ordu'nun altını önceden söylediğimiz ünlü Çin Sedd'ini yaptırmıştır. M.Ö 214-204. Hovanğti başkentini Ordu yaptı ise de Çın'ın soyluluk hevesleri yüzünden bu başkent orada kalamadı Çin yeniden sekiz krallığa ayrıldı; ancak yine Hovanğti adında ve Ordu'lu biri imparatorluğu yeniden birleştirdi Bunlardan sonra Çın'de **"Han"** hanedanı kuruldu (M.Ö 121) Bazı anlatımlara göre bu soy Türktür. Bu soy zamanında Çın, Türkler üzerine sefer yaptı. Çitlere kadar Türk yurtlarını ele geçirdi (M.Ö.108). Türkleri silah ve eğitim gücüyle Çinlileştirmeye çalıştı. Çın, o zamandan bu zamana kadar sürekli Türkleri Çinlileştirmekle uğraştı ve bunu çoğu zaman da başarmıştır. Bu yolladır ki Hıtay gibi Türk yurtları bugün Çınlileşmiş bulunuyor Bir ara Moğollar da Çin'de İmparator olmuşlar, onlar da kendi soylarını Çinlileştirmek gibi çok büyük bir hata yapmışlardır.

M.Ö 104 tarihinde Çinliler Kuzey-Batıyı da ele geçirmeye yeltenmişlerse de Kıpçaklarla Kırgızlar arasında orduları yok olmuştur

M. Ö. 51 tarihinde Ordu'daki Türk Hakanı Çin'in başkentine gidip Çin İmparatoru'nu Türk geleneğince "baba" tanımış, ondan bir ad istemiştir O da ona bir Çin adı vermiştir. Bu tarihten başlayarak o bölgenin Türk Hanları biri Çince, diğeri Türkçe iki ad taşımışlardır. Bundan sonra da yine o Türkler Çin'e karşı savaşmaktan geri durmamışlar, fakat bu kez savaşı rütbe, para ve İmparatorluk hakkı iddiası için yapmışlardır. Bu görenek ve gelenek yüzündendir ki daha sonra İslâmiyet zamanında da Türkler halifeleri kendilerine baba yapmışlar, onlardan ad almışlardır. Daha doğrusu halifeler onlara ad vermişler-

Sayfa : 89

— ٨٩ —

توركلرده عرب آدلری ده بو صورتله باشلامشدر. صوڭرا مسلمان اولوجه بوتون
دیه‌جك درجه‌ده كندی او گوزه‌ل آدلرینی ترك ایدوب عرب وعجم آدلری طاقینمشلردر.

dir. [Sayfa 89'] **Türklerde Arap adları da böylece başlamıştır. Daha sonra Müslüman olunca bütünüyle denecek derecede kendi güzelim adlarını bırakıp, Arap ve Acem adlarını takınmışlardır.**

Sayfa : 91

چینلیلرك الندن قورتولان دیگر برقسم تورك ده آلتای داغلرینه التجا ایدوب
اوراده گیزلی ، صولی وچایرلق یر بولوب یرله‌شوب چوغالدیلر . ایشته ارگنه‌قون
دینیلن یر بوراسیدر . واورایه چینلیلره مغلوب اولارق صیغنمشلردر . بو روایت
شجره‌لرك روایتنه ضددر. چینلیلر توركلری غربه سوروكله‌دكلری وقت خزر دكیزینه
قدار دایاندیلر. اگر ایمپراطورلری چین قومندانینی گیری چاغیرمامش ایدی اوردولری
پارتلری ورومالیلری‌ده ووراجقدی .

Sayfa 91

Çinlilerin elinden kurtulan diğer bir kısım Türk de Altay Dağlarına sığınıp, orada gizli, sulu bir çayırlık yer bulup ve yerleşip çoğalırlar **İşte Ergenekon denen yer burasıdır.** Ve oraya Çinlilere yenildikten sonra sığınmışlardır Bu anlatım soy kayıtlarının anlatımına tersdir. Çinliler Türkleri batıya sürükledikleri zaman, Türkler Hazar Denizi'ne kadar dayandılar Eğer İmparatorları Çin komutanını geri

Sayfa : 92

— ۹۲ —

تورك يوردی يعنی اوردو چينليلرك الندە قالدی . توركلر متماديا چينليلەشديرلدی.
موغوللرك بوكونكی شكلی بو تصالبك نتيجەسی اولمق كركدر . يوقسە توركلر چينليلرە
بكزەمزلر. اورتا آسيا اهاليسنك شكلی بزم آناطولی توركلری شكلندن باشقە دكلدر.
يالكز تاتارلر قسماً موغوللرە بكزەرلر. ديمك اونلردە چين تصالبنە اوغرامشلردر.
توقو-هون توركلری تبتدە حكومت قورمشلر و بو حكومت ۳۱۲ م. - ٦٦۳ م.
ييللری آرەسندە دوام ايتمشدر . تبتدە چوق زمان تورك خانلقلری كورولمشدر .

çağırmasaydı, Partları ve Romalıları da vuracaklardı [Sayfa 92] **Türk yurdu, yani Ordu Çinlilerin elinde kaldı. Türkleri sürekli olarak Çinlileştirdiler. Moğolların bugünkü biçimi bu asimilasyonun sonucu olsa gerektir. Yoksa Türkler Çinlilere benzemezler. Orta Asya halkının biçimi bizim Anadolu Türklerinin biçiminden başka bir şey değildir. Yalnız Tatarlar bir ölçüde Moğollara benzerler. Demek onlar da Çin asimilasyonuna uğramışlardır.**

Tokuk-Hun Türkleri Tibet'te hükümet kurmuşlar ve bu hükümet M. 312- M. 663 yılları süresince devam etmiştir. Tibet'te çok zaman Türk Hanlıkları görülmüştür.

Sayfa : 94

توركلرى خوراساندن پوسكورتن ساسان قهرمانى « بهرام كور »ك ظفرلرينه رغماً

Sayfa : 95

— ۹۵ —

ساسانيلر شهنشاهى « فيروز » امو دريا ايله سير دريا آره‌سنده محو ايدلمش ، تهله توركلرى برطرفدن بيزانسه ، برطرفدن عراق جهتندن كلن عربلره قارشى حرب ايتمك مجبوريتنده قالان بحمليرى آرقه‌دن وورمغه باشلامشلردر . فقط بو أثناده برتى بحملرك امدادلرينه يتيشمشدر . اوده اوله ذكرايتديكمز چينليلرك توركلرى عربه دوغرو اوزاق سفرلره سوق ايمه‌لريدر . ايشته بو وقعه‌نك بو زمانه تصادف ايرانى قورتارمشدر . توركلر چينليلرك ترتيبى ايله چين ، تاچين آراسنده‌كى يولى آچيورلردى . ايشته بوشرق توركلرى بو يولى آچه آچه ومختلف توركلرى ازه ، ازه كلوب تله توركلرينى أزمشلر ، موعدى ضبط ايمشلردر

شرق توركلرينك غرب توركلرينى يعنى هونلرى غربه ايمه‌لرى هونلرك مشهور استيلالرينه سبب اولمشدر . ٤٠٠ م. ياخود ٤٣٠ م. ييلنده آوروپايى آلت اوست ايدوب تلاشه ويرن مشهور « آتيلا » سفرلرى اجرا ايمش ، پارس قاپولرينه قادار دايانمشدر . اتيلا اسقانديناويا ، رهن [راين] نهرينه قادار جرمانيا ، دا كه وعوليه‌يه كيرمش ، جنوباً تريسته‌يه وارمشدر . بيزانسى جزيه‌يه باغلامشدر . رومايه كلمش ، پاپا « سه‌ن ليون » ك استرحامى اوزرينه رومايه دوقونمامشدر . نهايت فرانسه‌ده « شالون » ده مجتمع آوروپاليلر ورومالرلر قوى قارشيسنده رجعت ايتمشدر [٤٥١ م.] . بويوك بر صيافتده پك زياده ايچه‌رك اتيلا ٤٥٣ م. سه نيميزدن چاتلايوب اولمشدر . وفاتندن صوكرا اوغوللرى آره‌سنده نزاع چيقديغندن بوفتح اولونان اراضى اللرندن چيقمشدر . هونلردن « لان » لر دنيلن قسم پيره‌نه داغلرينه يرله‌شوب قالمشلردر . ديمك اوراده برتورك اوروقى واردر . « لاروس » قاموسنده بوداغلرده « باسك » ناميله برتوران نسلنك بولونديغى ده سويله‌نمسنه كوره اوراده بزدن بر قسم اولاجقدر .

هون ده‌نيلن وبوسه ى يابان تورك عسكرى پوست كير ، باشلرينه بوينوز طاقارلرمش . بوبابده تفصيلات بولوب طوپلايوب يازمق ، بوسفرلره عائد تورك تاريخى صحيفه‌لرينى برمونوغرافى ايله احيا ايتمك منى وظيفه‌لرمزدندر [١].

Sayfa 94

Türkleri Horasan'dan püskürten Sasani kahramanı "Behramgür"ün zaferlerine rağmen, (Sayfa 95) **Sasaniler Şehinşah'ı "Firuz" Amu Derya ile Sir Derya arasında perişan edilmiştir. Tele Türkleri, bir taraftan Bizans'a, bir taraftan Irak yönünden gelen Araplara karşı savaşmak zorunda kalan Acemleri arkadan vurmaya başlamışlardı.** Fakat bu sırada bir şey Acemlerin yardımına yetişmiştir. O da daha önce sözünü ettiğimiz, Çinlilerin Türkleri batıya doğru uzak seferlere zorlamalarıydı. İşte bu olayın bu zamana denk gelmesi İran'ı kurtarmıştır. Türkler Çinlilerin zorlamasıyla, Çin Taçin arasındaki yolu açıyorlardı. İşte bu doğu Türkleri bu yolu aça aça ve diğer Türkleri eze eze, gelip Tele Türkleri'ni de ezmiş ve Sogd'u ele geçirmişlerdir

Doğu Türkleri'nin Batı Türkleri'ni, yani Hunları batıya itmeleri Hunlar'ın ünlü yayılmalarına neden olmuştur M. 400 yada 430 yılında Avrupa'yı alt ust edip kaygıya düşüren ünlü "Atilla" seferlerini gerçekleştirmiş, Paris kapılarına kadar dayanmıştır. Atilla, İskandinavya, Ren (Rayn) Nehrine kadar Cermanya, Dakya ve Golya'ya girmiş, güneyden Triyeste'ye varmıştır. Bizans'ı haraca bağlamıştır. Roma'ya gelmiş, Papa Sen Lui'nin ricası üzerine Roma'ya dokunmamıştır. En sonunda Fransa'da "Şalon" da toplanan Avrupa ve Roma kuvveti karşısında geri çekilmiştir. (M. 451) Atilla buyük bir ziyafette fazla içki içerek 453'de ölmüştür. Ölümünden sonra oğulları arasında anlaşmazlık **çıktığından bu ele geçirilen topraklar ellerinden çıkmıştır.** Hunlardan **"Lan"lar** denilen bir kısmı Pirene Dağları'na yerleşip kalmışlardır Demek orada bir Türk boyu vardır. "Larus" sözlüğünde, bu dağlarda **"Basek"** adıyla bir Turan soyunun bulunduğu da söylendiği için göre orada bizden bir kısım olacaktır.

Hun denilen ve bu seferi yapan Türk askerî post giyer, başlarına boynuz takarlarmış. Bu konuda ayrıntı bulup toplayıp yazmak, bu seferlere ait Türk tarihi sayfalarını bir monografi ile yüceltmek, ulusal görevlerimizdendir .

شرقدن کلن توکلرك اوکندن بیزانسلیلرك مُفتالیت دیدکاری تورکلر « وارخان» و « خوتی خان » آدنده ایکی رئیسك ادارەسنده اولارق قاجشلردر . بوایکی کلمەدن میدانه کلەرك بیزانسلیلرجه « وارخونیت » دنیلن اویغور و سائر تورکلر بونلر اولوب آوروپایه کیردکلری وقت آوروپالیلر اونلره « آوار » ، « وار » آدینی ویرمشلردر . بونلر او وقت تریستەیه قادار وارەب بوتون طونا بوینی ، ماکدونیا وتراکیایی ضبط ایدەرك بویوك بردولت قورمشلردر . « آوار » کلمەسی یوقاری‌مناسنه‌ایمش. اوارلر «ژوستینیەن» زمانده‌بیزانس‌اوزرینه یورویوب‌استانبوله قادار کلشلردر..

صوعد و خوراسان توکلرله ایرانلیلر آراسنده متمادیاً و عصرلرجه منازع فیه اولمش ، برندن دیکرینه تجوب دورمشدر . بوطوپراقلر اساساً تورك یوردی‌ایکن، ایران دنیلن عجم یوردی بصره کورفزندن باشلایوب آنجق طهران جنوبلرینه قادارایکن ایران فتوحات حرصی ایله‌بوتجاوزی یاپمش ، بومحاربەلری چیقارمشدر .

چینلیلرك ترتیبی ایله کلن تورکلرك پادشاهی ایلی [مشهور معناسنەدر] خاندر . توکیولردن‌اولان ایلی قاغان‌تورك لەژاند وقیودات تاریخیەسنده « تومەنه » ، چینلیلرجه « تومەن » ، موغوللرجه « دوتومەن » دنیلن‌ذاتك خلفی موقان خاندر . ایلی قاغان یعنی‌موقان‌خانه تورکلر بومین قا آن، چینلیلر « بوقان » ، بیزانسلیلر « ویسانول » ، « زابول » دیرلردی. ابن‌الاثیر ایسه « سیجبور » دیمکدەدر . آصل آدی « تکین » ایسەده چینلیلردن چینجه موقان آدینی آلمشدی. تکین تورکلرده پادشاهلرك الك کوچوك قارداشلرینه ویریلن عنواندر . بونك زمانده تورك ایمپراطورلغی وحدتی بولدی . بش قراللغه انقسام ایدن چین بووحدتی منع ایدەمدی .

ایلی قاغانك خاطرەسی تورکلرده چوق زمان قالمشدر . بیلکه قاغان ٧٣١م.ده اونك خاطرەسنی تجیل ایچین دیکدیکی استەلنده اورخون یازیسیله یازیلی کتابەسنده اوکا « عقللی خان » توصیفیله باشلایەرق « شرقده داغك صیق اورمانه ، غربده دمیر قاپویه دایاندی.قانونلری، بودولتلری تأسیس ایتدی. عالم ایدی. قهرمان‌ایدی. بکلری ، بودونلری‌ده دوغرو انسانلردی . أولدیکی وقت ماتم طوتمق ایچین بوتون

Sayfa : 97

— ٩٧ —

« طيشاركى قوتلى ملتلر » شرقه قادار كلديلر. بونلر جينليلر ، تيبتليلر، « پارپوزيم » لر،
قيرغيزلر، « اوچ قورى قان » لر ، « اوتوز تاتار » لر ، ختايلر، « تاتابى » لردر .
آغلاديلر. نه قهرمان قاغان ايدى. » ديور .

Sayfa 96

Doğudan gelen Türklerin önünden Bizanslıların Eftalit dedikleri Türkler, "Varhan" ve "Hoti Han" adında iki önderin yönetiminde kaçmışlardır. Bu iki sözcükten oluşan ve Bizanslılarca "Var Honit" denilen Uygur ve benzeri Türkler bunlar olup Avrupa'ya girdikleri zaman Avrupalılar onlara; "Avar", "Var", adını vermişlerdir. Bunlar o zaman Triyeste'ye kadar varıp bütün Tuna boyunu, Makedonya ve Trakya'yı ele geçirerek büyük bir devlet kurmuşlardır "Avar" sözcüğü "yukarı" anlamındaymış. Avarlar "Jüstinyen" zamanında Bizans üzerine yürüyüp İstanbul'a kadar gelmişlerdir.

Soğd ve Horasan, Türklerle İranlılar arasında sürekli ve yüzyıllarca anlaşmazlığa konu olmuş, birinden diğerine geçip durmuştur. Bu topraklar aslında Türk yurdu iken, İran denilen Acem yurdu Basra Körfezi'nden başlayıp ancak Tahran güneylerine

kadarken, İran fetih hırsı ile bu tecavüzü yapmış ve bu savaşları çıkarmıştır.

Çinlilerin düzeni ile gelen Türklerin padişahı **İli** ("Meşhur" anlamındadır) Han'dır. Tukyular'dan olan İli Kağan Türk efsane ve tarih kayıtlarında "Tumene", Çinlilerce "Tümen", Moğollarca "Dotumen" denilen kişinin ardılı Mokan Han'dır. İli Kağan, yani Mokan Han'a Türkler Bumin Kaan, Çinliler "Bumokan", Bizanslılar **"Visabul"** ya da "Zabul" derlerdi. **İbnü'l-esir** ise "Sıcbur" demektedir. Asıl adı Tekin ise de Çinlilerden Çınce Mokan adını almıştır. **"Tekin"** Türklerde padişahların en küçük kardeşlerine verilen sandır. Bunun zamanında Türk İmparatorluğu birlik oldu. Beş krallığa ayrılmış olan Çin bu birliği engelleyemedi.

İli Kağan'ın anısı Türklerde çok zaman kalmıştır. **Bilge Kağan'ın M. 731'de onun anısı için diktiği, Orhun yazıtında ona "Akıllı Han, Doğuda dağın sık ormanına, Batıda Demirkapı'ya dayandı.** Kanunları bu devletleri kurdu. Alim idi. Kahramandı. Halkı da doğru insanlardı. Öldüğü zaman yas tutmak için bütün **[Sayfa 97]** (dışarkı kutlu uluslar) **doğuya kadar geldiler. Bunlar Çinliler, Tibetliler, Parpurimler, Kırgızlar, Üç Kurikanlar, Otuz Tatarlar, Hıtaylar, Tatabılar'dır. Ağladılar. Ne kahraman Kağan idi." diyor.**

Sayfa : 98

بوراده نظر اعتباره آلنه‌جق بر تعبیر وار: « طیشارکی ملتلر » . تورکلر کندی ملتلرینی ایکی‌یه تقسیم ایدرلردی. دولتك آصیل مرکزنده اولانلره «ایچرکی بودون»، اطرافده اولانلره « طیشارکی بودون » دیرلردی . بو عادت چینلیلرده‌ده واردی . حتی بزدن روسلره‌ده کچمشدر. قوری قانلر، تاتارلر، ختایلر خالص تورك اولدقلری حالده ایلی قاغان دولتنده محیطده بولوندقلرندن طیشارکی بودون آدینی آلمشلردر .

قاغان کول تکین اورتا آسیا تورکلرینه یاردیم ایچین سمرقندن کلوب بخارانی استیلا ایتمش اولان عرب قوماندانی قتیبه‌یی « دمیر قاپو » ده بوزمشدر . ٧٣١ م . ده کول تکین اولوب یرینه قارداشی « بیلکه قاغان » کچدی . اورخون آبده‌لرینك مهم قسمنی دیکن بوذاتدر. ٧٣٤ م . ده بیلکه قاغان‌ده اولدی . بیلکه قاغان نامنه‌ده آبده دیکلدی. بیلکه قاغاندن صوکرا بو تورك ایمپراطورلغی چوق یاشامیوب محو اولمشدر.

بو مدنی وملی تورك ایمپراطورلغی آراضیسنك اساس قسمی آلتای داغلری آراسنده ایدی .

بو آبده‌لرده‌کی یازیلری « یولوغ تکین » آدنده بری یازمشدر . بو یازیلرك نثر وشعر قسملری واردر . یازیلری سیبیر تورك یازیسیدر . بوکون اورخون یازیسی دینیور . بعضی آبده‌لرده بو یازی ایله برابر چین یازیسی‌ده واردر . یولوغ تکینك آبده‌ده بولونان برشعری بودر :

«یکرمی کون اوتوروب بو تاشغه بو تامغا قوب
یولوغ تکین بیتیدم بونجه بیتیك بیتیکه
مین کول تکین آتیسی یولوغ تکین بیتیدم.»

Sayfa 98

Burada dikkat edilecek bir deyiş var: "Dışardaki Uluslar". Türkler kendi uluslarını ikiye ayırırlardı. Devletin asıl merkezinde olanlara "İçerideki Budun", etrafında olanlara "Dışarıdaki Budun" derlerdi. Bu gelenek Çinlilerde de vardır Hatta bizden Ruslara da geçmiştir Kurıkanlar, Tatarlar, Hıtaylar öz olarak Türk oldukları halde, İli Kağan'ın Devletinde, çevrede bulunduklarından dolayı "Dışarıdaki Budun" adını almışlardır.

Kağan Kul-Teğin **Orta Asya Türklerine yardım için** doğudan gelip Buhara'yı ele geçirmiş olan Arap komutanı Kuteybe'yi "Demirkapı"da bozguna uğratmıştır M 731'de Kul-Tıgın olüp yerine kardeşi **"Bilge Kağan"** geçtı Orhun Anıtları'nın onemli bir kısmını diken bu kişidır M. 734'te Bılge Kağan da oldu. Bılge Kağan adınada anıt dikildi Bılge Kağan'dan sonra bu Türk imparatorluğu çok yaşamamış ortadan kalkmıştır.

Bu uygar ulusal Türk İmparatorluğu topraklarının asıl kısmı Altay Dağları arasında idi.

Bu anıtlardaki yazıları "Yuluğ Tigin" adında biri yazmıştır Bu yazıların düz anlatım ve şiir olan kısımları vardır Yazıları Sibir Türk yazısıdır Bugün "Orhun Yazısı" denıyor Bazı anıtlarda bu yazı ile birlikte Çin yazısı da vardır. Yuluğ Tigın'ın anıtta bulunan şiiri budur

"Yiğirmi kün oturup

Bu taşga bu tamga kop

Yuluğ Tigin bitidim

Bunca bitik bitikme

Min Kül Tigin atası

Yuluğ Tigin bitidim."

Sayfa : 100

٥٤٥م . ییلنده تورك ایمپراطوری « تای ـ جو » چینلیلره برسفیر کوندرمش، چینلیلر سفیرك قدومیله کندیلرینی تبریك ایده‌رك: « بوکون بویوك بردولتك سفیری بزه کلدی . دولتمز مسعود اوله‌جق . » دیمشلردر . ٥٥٠ م . دن بری « چه‌ئو » سلاله‌سی ایمپراطورلرندن اولان چین ایمپراطوری « ووجی » ٥٦٨ م . ییلنده تورکلردن برپرنسس ایله اولەندیکندن تورکلره چوق اجنبیانه بولونوردی . اونلره هرییل برچوق شیله برابر یوزبیك طوب ایپکده ویریردی .

تورکلر ارمنیلرله‌ده مناسبتده ایدیلر . حتی ٦١٧م.ده تەله تورکلری ارمنیلری حکملری آلتنه آلمشلردی. ارمنیلر تجارت‌صورتیله قاشغارطرفلرینه قادار کیدرلردی. هله خازار تورکلری ارمنیلری دائما أزدیلر وحکملری آلتنده طوتدیلر .

اولجه سویله‌دیکمز تورك ایلچیسی بیزانسه ٥٦٨ م . ییلنده ایمپراطور ژوستەن Justin زماننده کلمشدر. بو تورك ایلچی خوراسانلی مانیاخ [١] آدنده بری اولوب بیزانسه هدیه‌لر واسکده کتیرمشدر . سفیرك براعتمادنامه‌سی ، برده بیزانسلیلرك تعبیری وجهله جیت Scythe یازیسیله یازلمش مکتوبی واردی . بویازی بوکون اورخون یازیسی دنیلن تورکلرك اسکی یازیسیدرکه صوك زمانلرده سیبرومغولستان طرفلرنده حفریاتله الده‌ایدیلان ایسته‌لار اوزرنده بولونمش وحل ایدلمشدر . اوزمان بیزانسده بویازیلری اوقویه‌بیلن ، بواسکی تورکجه‌یی بیلنلر وارمش . مکتوبلر اوقوندقدن صوکرا ایمپراطور سفیری حضورینه قبول ایتمشدر . مانیاخ تورکلرك دورت قوماندانلغه آیرلمش اولدیغنی، بونلرك ملی ویکانه بر سلطه autorité آلتنده قونفه‌دەراسیون یاپدقلرینی ایضاح ایتمشدر. تورك ایلچیسی ایمپراطورك ایکی سؤالنه جواب ویررایکن تەله‌لرك طیشارکی بودون اولارق تورك قاغانه تابع اولدیغنی ، « آبار »لرك ایسه عاصی تورکلر اولوب یکرمی بیك کشیدن عبارت بولندقلرینی سویلمشدر.

Sayfa 100

M. 545 yılında Türk imparatoru "Tay-çu" Çinlilere bir elçi göndermiş, Çinliler elçinin davul ile kendilerini kutlayarak, **"Bu gün büyük bir devletin elçisi bize geldi. Devletimiz mutlu olacak."** demişlerdir. M. 550'den beri "Çeü" soyu imparatorlarından olan Çin İmparatoru "Vuçı", M. 568 yılında Türklerden bir prensesle evlendiğinden Türklere çok cömertliklerde bulunurdu. Onlara her yıl pek çok şeyle beraber yüz bin ton ipek de verirdi.

Türkler Ermenilerle ilişkide idiler. **Hatta M. 617'de Tele Türkleri Ermenileri egemenlikleri altına almışlardı.** Ermeniler ticaret işleri dolayısıyla Kaşgar taraflarına giderlerdi. Hele Hazar Türkleri Ermenileri sürekli ezdiler ve egemenlikleri altında tuttular.

Daha önce söylediğimiz gibi Türk elçisi Bizans'a M. 568 yılında imparator Jüstinyanus zamanında gelmiştir. Bu Türk elçi Horasanlı Manyah(16) adında biri olup Bizans'a hediyeler ve **ipek getirmiştir.** Elçinin bağlılık mektubu, bir de Bizanslıların deyişince Çıt (**Scythe)** yazısıyla yazılmış mektubu vardır. **Bu yazı bu gün Orhun yazısı olarak bilinen Türklerin eski yazısıdır ki son zamanlarda Sibirya ve Moğolistan taraflarında yapılan kazılarla çıkarılan buluntularla doğrulanmıştır. O zaman Bizans'ta bu yazıları okuyabilen, bu eski Türkçe'yi bilenler varmış. Mektuplar okunduktan sonra imparator elçiyi huzuruna kabul etmiştir. Manyah, Türklerin dört komutanlığa ayrılmış olduğunu, bunların ulusal ve biricik yönetim altında konfederasyon oluşturduklarını açıklamıştır.** Turk elçi, imparatorun iki sorusuna cevap verirken Tele'lerin, Dışarıdaki Budun olarak Türk Kağanı'na bağlı olduğunu "Abar"ların ise isyancı Türkler olup yirmi bin kişiden oluştuğunu söylemiştir.

16- Manyah: Turkçe "prens, değerli" demektir. Hâlen Kırgızlar prenslerine "Manap" derler ki bu kelime Vamberi'ye gore "mamyah"tan bozulmadır.

Sayfa : 103

عرب تورکلری کندیلرینی شرقدن قوغولمش فرض ایدیور ، تا چین ایله
بچالیشه‌جقلردی . تورکەش خان والانتینویی ألی بوش کلمش کورنجه اوکا: « سز شو
روماليلرسيکزکه اون‌دیل‌ویالکز بردانه حیله‌کارلغکزوار. تورکلریالان سویله‌مزلر.
سزك قرالمسی شیئکز آبار [وار Ouvar] وهون‌کبی کوله‌لریمزله اتفاق ایتمشدر.
اونلر بنم قیرباجیمی کورور کوزمز یرك دیبنه قاچارلر . اونلره قیلنج چکمکه تنزل
ایتمم ؛ اونلری بنم اطاعتلی تورکلرم آتلرینك آیاقلری آلتنده چوغولجان کبی
أزرلر . » دیدی . صوکره بیزانس تورك ایلچیسنی کوتو یولدن یعنی ایران‌جوارندن
وقافقاسیادن کوندرمکله اتهام ایتدی. « ای یولدن یعنی قیپچاقدن کوندرملی ایدی.»
دیدی . تورکلرجه اووقت قیپچاق طونه ، دینیەپر و وولغا طرفلریدر . انتقام
آلمق ایچین قیریمی استیلا، « بوسفوروس » [یکی قلعه بوغاز] ی ضبط ایده‌جکنی
والانتینویه بیلدیردی . حقیقةً والانتینو بیزانسه دونجه « بوقا » خان [بیزانس

Sayfa 103

Batı Türkleri kendilerini doğudan kovulmuş olarak gördüklerinden, Ta Çin ile birlikte hareket etmeye çalışacaklardı. Türgiş Han Valantino'yu eli boş gelmiş görünce ona: "Siz şu Romalılarsınız ki on dil ve yalnız bir tane kurnazlığınız var. Türkler yalan söylemezler. Sizin kralımsı şeyiniz, Abar (Var-Ouvar) ve Hun gibi kölelerimizle birlik olmuşlardır. Onlar benim kırbacımı görür görmez yerin dibine kaçarlar. Onlara kılıç çekmeye gerek duymam, onları benim itaatli Türklerim atlarının ayakları altında solucan gibi ezerler" dedi. Sonra Bizanslılar Türk elçisini kötü yoldan, yani İran dolaylarından ve Kafkasya'dan göndermekle suçladı. "İyi yoldan, yani Kıpçak'tan göndermeli idi." dedi. Türklerce o zamanlar, Kıpçak Tuna; Dinyeper ve Volga taraflarıdır. İntikam almak için Kırım'a gireceğini, "Bosforus" (Yeni Kale Boğazı)'u ele geçireceğini Valantino'ya bildirdi. Gerçekten Valantino Bizans'a

Sayfa : 104

— ١٠٤ —

كتابلرى بوكا بوخانوس ديرلر] آدنده بر تورك قوماندانڭ قريمه استيلا بوسوروسى ضبط ايتديكى خبرى كلشدر .

dönünce **"Boka" Han** (Bizans **[Sayfa 104]** kitapları buna Bohanus derler) adında bir Türk kumandanının Kırıma girdiği, Bosforus'u ele geçirdiği haberi gelmiştir.

Sayfa : 105

١٠٥

ميلادى ٦ ، ٧ نجى عصرلرده تورك ايمپراطورلغى شرقدن اعتباراً دون نهرينه وقريم اوزرلرينه قاداردى . جنوب حدودلرى تبت وخوراسان ايدى . شمالاً «يه‌رينغ يارقو» مملكتى ايدى . غربده هون انقاضى كنديرينه يعنى يكيدن اصللريه قاريشمشدى . قريم ، وولغا وقفقاسياده‌كى شمديكى توركلر هون انقاضندندر .

Sayfa 105

Milattan sonra 6 ve 7 yüzyıllarda Türk İmparatorluğunun sınırları doğudan başlayarak Don Nehri'ne ve Kırım üzerlerine kadardı. Güney sınırları Tibet ve Horasan idi. Kuzeydeki sınırı "Yering Yarku" memleketi idi. Batıda Hun kalıntıları kendilerine, yani yeniden asıllarına karışmıştı. **Kırım, Volga ve Kafkasya'daki şimdiki Türkler Hun kalıntılarındandır.**

Sayfa : 107

کوك تکین و بیلکه خانلر یعنی بو ایکی قارداش نامنه یازیلان بو یازیلردن
بونلرك ۷ و ۸ نجی عصر میلادیلرده‌کی تورکلر واونلرك آلتایله سد چین و کینغار
داغلری آراسنده تشکیل ایتدکلری دولتلر حقنده بر فکر ایدینیله‌بیلیر . تورکلر
اووقت قسماً چفتجی ایدیلر ، قسماً شهرلرده اوطوروبورلردی . قاغان نامنده بر
رئیسك حکمی آلتنده بولونورلردی . قاغان آرشـایك تورکجه‌ده عالم دیمکدر .
قاغاندن قاآن ، خاقان ، خان کلمه‌لری تورەمشدر . تورکلرده اوچ نوع پادشاه
عنوانی واردر : الك بویوکی قاآن اولوب ایمپراطور مقابلیدر . دها آز بویوك بر دولت
پادشاهی خاقاندر . دها کوچوك دولت پادشاهنه خان دینیرکه قرال مقابلیدر .
تورکلر پرنسلکه بکلك و اونك پادشاهنه بك دیرلر . شهزاده‌یه تورە Türé دینیر .
بوندن باشقه خان بوتون پادشاهلرده عنواندر . قاغان ملتی ، مملکتی ایی اداره ایدرسه
تبعه‌سی چوغالیر ، فنا اداره ایدرسه آزالیردی .

Sayfa 107

Kül Tigin ve Bilge Han'lar, yani bu iki kardeş adına yazılan bu yazılardan, bunların Milattan sonra 7. ve 8. yüzyıllarda dikildiklerini, Türkler konusunda ve onların Altay'la Çin Seddi ve Kingan Dağları arasında kurdukları devletlere ilişkin bir fikir edinilebilir. Türkler o zaman çiftçi idiler, bir kısmı da şehirlerde otururlardı. "Kağan" adında bir önderin yönetimi altında bulunurlardı. Kağan eski Türkçe'de "Bilgin" demektir. Türklerin üç tür padişah sanı vardır: En büyüğü Kaan olup imparator karşılığıdır. Daha az büyük bir devlet padişahı Hakan'dır. Daha küçük devlet padişahına Han denir ki kral karşılığıdır. Türkler prensliğe "Beylik" ve onun padişahına da "Bey" derlerdi. Şehzadeye "Töre" denir. Bundan başka Han, bütün padişahlara da sandır. Kağan ulusu iyi idare ederse uyruğu çoğalır, kötü idare ederse azalırdı.

Sayfa : 117

یكی تورك تاریخی

یاخود

مسلمانلق دوری

یاخود

دینی دور

[عموی مطالعه]

۲

ایرانك بواضمحلالی تورکلرك مهاجرتی شمالدن زیاده ایرانه چویردی. قوتلی
بر ایران ایله کوجلەشمش اولان کوچوك آسیا و سوریەیه اولان تورك مهاجرتی
تولایلاشدی. حالبوکه بومهاجرت وحرکت، آناطولی آقینی، قوتلی ایران زماننده
« چیت یولی » ایله یعنی آمو دریا وخازار دکزی شمالندن اولوبوردی.

Sayfa : 118

— ۱۱۸ —

دیکر طرفدن‌ده ایرانك اسلامیتی مسلمانلغك تورك یوردینه کیرمسنه یول آچدی. اسلامیت ایراندن خوراسانه، ماوراءالنهردن فارغانه وقاشغاره قدار واردی.

تورکلر اوبچه اسلامیته قارشی شدتلی بر مبارزه‌یه کیریشدیلر؛ فقط بر آز صوکرا مسلمان اولدیلر. مسلمان اولونجه‌ده اسلامیتك قهرمانی کسیلدیلر. شیمدی‌یه قدار آوروپالیلرله جنك آراسنده کوپرولك ایدن تورکلر آرتق قرون وسطانك خاچلیلر [أهل صلیب] طرفندن چیقاریلان دین محاربه‌لرنده آوروپالیلره قارشی دوردیلر، خاچلیلرك موفقیتسزلکنه سبب اولدیلر. بو مشهور قانلی حربلرك صفلرنده نه بر عرب، نه بر تك عجم یوقدر. هپ بونلری یاپانلر، آوروپالیلری اووقتکی آسیا استیلاسنده غیرموفق ایدنلر صرف کندی باشلرینه تورکلردر.

تورکلر بو قهرمانلقلریله اسلامیتی، اسلامیت ایله برابر عربك قومیتنی ووارلغنی محقق بر زوالدن قورتارمشلردر. بوقسه تورکلر اولماسه ایدی بوکون عربك ساده دینی دکل، نه دیلی، نه‌ده کندیسی قالیردی. مع التأسف بو جهان حربی متعدد وقوعات صحیحه ایله اثبات ایتدی که عرب قومی وجدانده بوندن اوفاق بر شکران بیله صاقلامامش، اسلامتی قهرمانجه بوقدار ییل محافظه ایدن حتی هندستانلره، ویانه‌لره قدار یاپان بز تورکلره دین قارداشلرینه خریستیانلر صفنه کچه‌رك خیانت ایتمشدر. یعنی بو یکی خاچلیلر آقیننده اهل صلیب اوردوسنه کوکللو یازلمشدر. او سیل بو سفر دوردیریلامامشدر. حقیقته آسیانك رنده، اك جوال وقابلیتلی ملتی تورکدر. آسیا دینجه تورکی آکلامق لازمدر. آسیا سیاست وتاریخنی اوکرنمك ایچین مطلقا تورکی مطالعه ایتمك ضرورتی واردر. آوروپایه هونلر، آوارلر، چینکیزلیلر، عثمانلیلر ایله موفقیتله هجوم ایتمشدر. اوروپا آقینی ایسه او دوردیرمشدر. حتی بوکونده بویله‌در. «آنادولو استقلال غزاسی» اولماسه ایدی آسیا ایچین هرشی بیتمشدی. بوکون آنادولوده مهم بر استحکام دورو یور دیمکدر. آوروپالیلرده تورکدن «ارتی رقورقو» واردر. هندده، مصرده اولان بر حرکتی انکلیزلر تورکدن بیلیرلر. حقیقته فرانسزلره قارشی سوریه عصیانلرنده مهم مشکلات یاپان اسکندرون حوارینك بر آووچ آرسلان تورکلری دکلمدر.

Sayfa 117

(Yeni Türk Tarihi)

yada

(Müslümanlık Dönemi)

yada

(Dinsel Dönem)

(Genel Değerlendirme)

2

İran'ın bu çöküşü Türklerin göç yollarını kuzeyden ziyade İran'a yöneltti. Güçlü bir İran ile, zorluğa düşmüş olan Küçük Asya'ya ve Suriye'ye olan Türk göçü kolaylaştı. Oysakı, bu göç ve hareket, Anadolu akını, güçlü İran zamanında "Çıt Yolu" ile, yani Amu Derya ve Hazar Denizi kuzeyinden oluyordu.

Sayfa 118

Diğer taraftan da İran'ın İslâmiyet'i, Müslümanlığın Türk yurduna girmesine yol açtı. İslâmiyet İran'dan Horasan'a, Maveraünnehir'den Fergana ve Kaşgar'a kadar vardı.

Türkler, önceleri İslâmiyete karşı sert bir biçimde mücadeleye giriştiler. Fakat çok geçmeden Müslüman oldular. Müslüman olunca da İslâmiyetin kahramanı kesildiler. Şimdiye kadar Avrupalılarla Çin'in arasında köprü görevi gören Türkler, artık Ortaçağ'ın Haçlılar tarafından çıkarılan din savaşlarında Avrupalılara karşı durdular. Haçlıların başarısızlığına neden oldular. Bu ünlü ve kanlı savaşların saflarında ne bir Arap, ne de tek bir Acem yoktur. Bunları yapanlar, Avrupalıları o zamanki Asya yayılmasında başarısız kılan sadece Türklerdir.

Türkler bu kahramanlıklarıyla İslâmiyeti, İslâmiyetle birlikte de Arap halkını ve varlığını kaçınılmaz bir yok oluştan kurtarmışlardır. **Yoksa Türkler olmasaydı, bu gün Arabın yalnızca dini değil, ne dili, ne kendisi kalırdı.** Ne yazık ki Birinci Dünya Savaşı'nın yinelenen olayları kanıtladı ki Arap halkı vicdanında en ufak bir minnet duygusu bile saklamamış, İslâmiyeti kahramanca bu kadar yıl koruyan, hatta Hindistanlara, Viyanalara kadar yayan **biz Türklere, din kardeşlerine, Hristiyan tarafına geçerek ihanet etmiştir.** Yani, bu yeni Haçlılar akınında haçlı ordusuna gönüllü yazılmışlardır O sel bu kez durdurulamamıştır **Gerçekten, Asya'nın dinç, en cesur ve yetenekli ulusu Türktür.** Asya deyince Türk'ü anlamak gerekir **Asya siyaset ve tarihini öğrenmek için kesinlikle Türkü değerlendirmek zorunluluğu vardır.** Avrupa'ya Hunlar, Avarlar, Cengizliler, Osmanlılar başarıyla saldırmışlardır Avrupa akınını işte bu durdurmuştur. **Hatta bugün de öyledir. "Anadolu İstiklâl Gazâsı" olmasaydı, asya için her şey bitmişti.** Bugün Anadolu'da önemli bir istihkam duruyor demektir. Avrupalılarda Türk'ten "irsî" (genetik olarak) bir korku vardır. Hind'de, Mısır'da olan hareketi, İngilizler Türk'ten bilirler Gerçekten Fransızlara karşı Suriye ayaklanmalarında önemli zorluklar, engeller çıkaran İskenderun çevresinde kı bir avuç arslan Türkler değil midir?

Sayfa : 120

٦٥١ م. ، ٣٠ ھ . ييلنده حضرت عثمان زماننده «ابن كرايز» قوماندا سنده كی
عرب اوردوسی ماوراء النهره داخل اولمشدر. ايلك اولارق توركلرله عربلرك قارشی
قارشی يه كلمسی «مرو»ده «احنف بن قيس» قوماندا سنده كی عرب اوردوسی ايله سرب
توركلرينك خانی ئی-پی-طو-لو خان قوماندا سنده كی تورك عسكريدر. خان حرب ايتمه دن
چكيلوب كتمشدر. توركلرله عربلر آره سنده ايلك حربی ياپان ايسه عرب خوراسان
واليسی «عبدالله بن زياد» در. شونی بيلمك لازمدر كه عربلرك بو تورك يوردی ضبط
ايتملری «رمانه» [بش مترو بوينده بر عرب مزراقيدر] لری ايله دكلدر. بو ظفری
اومان تورك يوردنده موجود اولان آنارشی يه بورجليدرلر . لئون قهون
ديديكی كبی: «يوقسه اونلر بو ايشی قارغی ايله باشارامازلردی». حاصلی تورك يوردندن
برقسمی عربلر طرفندن ضبط اولوندی .

Sayfa 120

H.30 (M.651) yılında Hazreti Ömer zamanında "İbni Kerayiz" kumandasındaki Arap ordusu Maveraünnehir'e girmiştir İlk olarak Türklerle Arapların karşı karşıya gelmesi **"Merv"**de "Ehnef ıbn Kays" kumandasındaki Arap ordusu ile Batı Türklerinin Hanı İ-pi-tu-lu Han kumandasındaki Türk askerleriyledir **Han savaşmadan çekilip gitmiştir.** Türklerle Arapların arasında ilk savaşı yapan ise Arap Horasan Valisi "Abdullah bin Ziyad"dır. Şunu bilmek gerekir ki Arapların bu Türk yurdunu ele geçirmeleri "Remane"(beş metre boyunda bir Arap mızrağıdır)'leri ile değildir Bu zaferi, o zaman Türk yurdunda **bulunan kargaşaya borçludurlar.** Leon Kahun'un dediği gibi. **"Yoksa onlar bu işi kargı ile başaramazlardı.** Özetle; Türk yurdunun bir kısmı, Araplar tarafından ele geçirildi.

توركیه جمهوریتی
معارف وكالتی نشریاتندن
عدد : ٥٤

دوقتور رضا نور

تورك تاریخی

رسملی و خریطه‌لی

جلد — ٢

تألیف وترجمه انجمنجه قبول ایدلمشدر .

استانبول — مطبعهٔ عامره.
١٩٢٤ م ، ١٣٤٢ ه .

Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti Neşriyatından
Sayı : 54

Doktor Rıza Nur

TÜRK TARİHİ

Resimli ve Haritalı

Cilt 2

Telif ve Tercüme Encümenince Kabul Edilmiştir.

İstanbul-Matbaa-yı Âmire
1924

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No : 1863
Yazar : Dr. Rıza Nur
Cild : Bordo
Ebadı :
En : 17 cm.
Boy : 24 cm
Sayfa Adedi : 389

Sayfa : 8

بو توركلر چين مدنيتنه اڭ زياده تمثل ايدن توركلردر. بودا دينه كيرمشلر واونى
يايمشلردر . چينڭ شمالندهكى اڭ مشهور بودا پاغودلرينى بو توركلر ياپمشلردر .
بو دين بو پادشاهلرى اعتكافه ، مسكينلكه سوق ايتمش ايسهده هيكلتراشلق كبى
نفيس صنعتلرك ، معمارلغك ايلريلهمهسنه اولسون سبب اولمشدر .
بونلر جوجهنلرله قانلى حربلر ياپمشلردر . هندستان و ايران ايله تماسده
بولونمشلردر. دولتلرى ١٧٥ ييل ياشامشدر

Sayfa 8

Bu Türkler, Çin uygarlığıyla en çok benzeşen Türklerdir. Buda dinini kabul etmişler ve onu yaymışlardır. Çin'in kuzeyindeki en ünlü Buda tapınaklarını bu Türkler yapmışlardır. Bu din, padişahları uyuşukluğa yöneltmişse de, heykeltraşlık gibi güzel sanatların, mimarlığın ilerlemesine neden olmuştur.

Bunlar, Cücenlerle kanlı savaşlar yapmışlardır. Hindistan ve İran ile ilişkide bulunmuşlardır. Devletleri 175 yıl yaşamıştır

Sayfa : 17

بو جوجهن دولتى بويوك بر ايمپراطورلق ايدى. جوجهنلر قورهدن خزار دڭزينه
قادار اوزانان بويوك بر سلطنت قورمشلردر . بو سلطنت اورال داغلرندن رهن
ايرماغنه قادار اوزانان هون ايمپراطورلغى ايله اورالده تماسده ايدى . اووقت بو ايكى
تورك ايمپراطورلغى چين ، روما و بيزانس ايمپراطورلقلرينى كولكهده براقيورلردى.

Sayfa 17

Cücen Devleti, büyük bir imparatorluk idi. Cücenler, Kore'den Hazar Denizi'ne kadar uzanan büyük bir saltanat kurmuşlardır. Bu saltanat, Ural Dağları'ndan Ren Irmağı'na kadar uzanan Hun İmparatorluğu ile Ural'da temasta idi. O zamanlar bu iki Türk İmparatorluğu, Çin, Roma ve Bizans İmparatorluklarını gölgede bırakıyorlardı.

Sayfa : 18

— ١٨ —

انقراضلری اوزرینه جوجه‌لرك برقسمی غربه دوغرو هجرت ایتمشدر . ایشته
وجوجه‌لردر كه آوروپایه كیروب « آوار » ، « آبار » ، « وار » آدلریله طانیلاجقلر ،
هون ایمپراطورلغی یرینه كچه‌جكلر ، یاخود هون ایمپراطورلغنی یكیدن احیا ایده‌جكلر ،
یاخودده – دیكر بر تعبیرله – او شكل و قوتده ، او یرلرده یكی بر ایمپراطورلق
قوراجقلردر .

Sayfa 18

Devletin dağılması üzerine, Cücenlerin bir kısmı batıya doğru göçmüştür. **İşte bu Cücenlerdir ki Avrupaya girip "Avar", "Abar", "Var" adlarıyla tanınacaklar, Hun İmparatorluğu yerine geçecekler, ya da** -diğer bir deyişle- o şekil ve güçte, o yerlerde yeni bir imparatorluk kuracaklardır.

Sayfa : 21

یوشیلرك آسیا تاریخنده مهم روللری واردر . ایران، هند وچین مدنیتلرینی
بربرینه كوتورمشلر، بونلردن مركب پارلاق برمدنیت میدانه كتیرمشلردر. بومدنیته
نی اسكندر انقاضندن آلدقلری یونان مدنیتنی‌ده آشیلامشلردر . هندستانده
بودا دینی قبول ایدوب بودینی چینه و شرقده‌كی توركلر آراسنه قادار میسیونرلر
كوندرمرك یایمشلردر. اورتودوقسلغك استانبول وازمیرده یاپدیغی كی «فز... رل»ر
یاپوب بوتون بودا پاپاسلرینك اشتراكیله مذاكره‌لر یاپمشلر، بودا دینی تثبیت وتنظیم
ایتمشلردر. هندستانده وهریرده برچوق باغودلر وكوزل هیكللر وجوده كتیرمشلردر.
سوعد ، حوراسان وشمالی هندستانده بونلره عائد مختلف پارچه‌لر بولونمشدر .

Sayfa : 22 — ٢٢ -

بو پاره‌لرك اوزرنده اكثريتله « قادافه‌س » آدی یازیلیدر . انسان رسمی‌ده اولوب
بو رسمده‌كی انسانك باشنده تورك « بورك »ی، آرقاسنده چیت البسه‌سی واردر.
صاقالی اوزوندر. بعضی پاره‌لرده رسم اولونان انسان تخت اوزرنده اوطورمقده‌در.
بو پاره‌لرك بعضیسنده یونان حرفلریله « قوشان پادشاهلری پادشاهی قانه‌رکی »
یازیلیدر . بو معلوماته بونلرك یونانلی اولدیغی ظن ایتمه‌ملی . دیل آیریدر . یالكیز
یازیسی بویوك اسكندر اخلاصندن آلنمه‌در. پاره‌لرك بعضیلرنده چینجه یازی‌ده واردر.
هندستان ایله روما آراسنده تجارتی تأسیس ایتمشلردر . بو سببله هندستانده
بو دوره عائد پاعود خرابه‌لرنده روماليلرك پاره‌لری بولونمقده‌در. چینك ایپكلرینی،
هندك قوماشلرینی‌ده رومایه نقل ایتمشلردر .

الك بویوك پادشاهلری اولان قانیشقا اورتا آسیایی و بالخاصه هندستانی رفاه ومدنیته
غرق ایتمشدر . هندستان بو اولو پادشاهی چوق عصرلر اونوتمامشدر . بوذات بودا
دیننه بر ولی ، بر عزیز كبی یكجشدر .

بو وقوعاتله آكلایورز كه هندده ده، ماوراء النهرده ده اسكی مدنیتلر قوران،
مدنیتلر احیا ایدنلر، مدنیتلری بربرینه طانیتانلر و آشیلایانلر بز توركلرز . بونلر مهم
وظیفه‌لردر . جهان مواجهه‌سنده توركك باشنی شرف ، فخر اكليللریله بزه‌ر ...
بوندن باشقه چینده ده مدنیتده ترقیلر یاپدیغمزی كوره‌جكز . عراق ، مه‌زوپوتامیا
و آناطولوده ده ایلك مدنیتلری قورانلر بزم آتالرمز. اورتا آسیانك مسلمانلق
دوره‌سنده ده آیری بر مدنیت قوردیغمزی، مصرك بوكون یاكلش اولارق « آثار
عربیه » دنیلن مدنیتنی بزم میدانه كتیردیكمزی ، آناطولوده اسلاملق دوری
مدنیتنی یاپانلرك ینه بز اولدیغمزی كوره‌جكز. توركلره ساده‌جنكجی دیه‌نلر بونلره
نه دیه‌جكلر !... توركلر ! سز بختیار بر نسلسكز . افتخار حقكزدر.

یوئشی توركلرینی میلاددن ٢ نجی عصر اول صوغد وخوراسانده كوریورز. اورالری
اوزماندن بری‌ده توركلرك یوردیدر. اوزماندن اول توركلرڭ غیریسنه عائد اولدیغی‌ده
ثابت دكلدر.

Sayfa 21

Yueçilerin Asya tarihinde önemli rolleri vardır. İran, Hint ve Çin uygarlıklarını birbirine götürmüşler, bunların birleşiminden parlak bir uygarlık ortaya koymuşlardır. Bu uygarlığa ayrıca İskender kalıntılarından aldık-

ları Yunan medeniyetini de aşılamışlardır. Hindistan'da Buda dinini kabul edip bu dini Çin'e ve doğudaki Türkler arasına kadar misyonerler göndererek yaymışlardır. Ortodoksluğun İstanbul ve İznik'de yaptığı gibi "Konsil"ler yapıp bütün Buda papazlarının katılımıyla görüşmeler yapmışlar, Buda dinini belirlemiş ve düzenlemişlerdir. Hindistan'da ve diğer yerlerde birçok Budist tapınakları ve güzel heykeller yapmışlardır.

Soğd, Horasan ve Kuzey Hindistan'da bunlara ait çeşitli paralar bulunmuştur **[Sayfa 22]** Bu paraların üzerinde çoğunlukla "Kadafes" adı yazılıdır. Üzerinde insan resmi de bulunan bu paralardaki insanın başında Türk "börk"ü, **arkasında çit elbisesi vardır. Sakal uzundur. Kimi paralarda resmolunan insan, taht üzerinde oturmaktadır.**

Bu paraların bazısında Yunan harfleriyle **"Kuşan padişahlarının padişahı Kanarki"** yazılıdır. Bu bilgiyle, bunların Yunanlı olduğu sanılmamalı. Dil ayrıdır. Yazısı Büyük İskender yıkıntısından alınmadır. Paraların kimilerinde Çince yazı da vardır.

Hindistan ile Roma arasında ticareti kurmuşlardır. Bu sebeple Hindistan'da bu devre ilişkin Pagod kalıntılarında Romalıların paraları bulunmaktadır. Çin'in ipeklerini, Hint'in kumaşlarını da Roma'ya götürmüşlerdir.

En büyük padişahları olan Kanışka, Orta Asya'yı ve özellikle Hindistan'ı refah ve uygarlıkla yüceltmiştir. Hindistan bu ulu padişahı uzun yüzyıllar boyunca unutmamıştır. Bu kişi Buda dinine bir veli, bir aziz gibi geçmiştir.

Bu olaydan anlıyoruz ki Hint'te de, Maveraünnehir'de de eski uygarlıklar kuran, uygarlıkları geliştirenler, **uygarlıkları birbirine tanıtanlar ve aşılayanlar biz Türkleriz. Bunlar önemli görevlerdir. Dünya karşısında Türk'ün başını şeref ve onur taçlarıyla taçlandırır. Bundan başka Çin'de de uygarlık ilerlemeleri yaptığımızı göreceğiz. Irak, Mezopotamya ve Anadolu'da da ilk uygarlıkları kuranlar bizim atalarımız. Orta Asya'nın Müslümanlık devresinde de ayrı bir uygarlık kurduğumuzu, Mısır'ın bugün yanlış olarak "Arap eseri"** denilen uygarlığı bizim meydana getirdiğimiz, Anadolu'da İslâmlık devri uygarlığını yapanların yine biz olduğumuzu göreceğiz. Türklere yalnızca savaşçı diyenler, bunlara ne diyecekler! Türkler! Siz kutlu bir soysunuz. Gururlanmak hakkınızdır.

Yueçi Türklerini milattan **2 yüzyıl önce** Soğd ve Horasan'da görüyoruz. Oralar o zamandan beri Türklerin yurdudur. Daha önceki dönemlerde Türk'ten başkasına ait olduğu belli değildir.

Sayfa : 27

هونلر « رؤیلاس » قومانداسنده بر اوردو ایله تراکیایی استیلا ایتدیلر . بو استیلادن صوکره استانبولی ضبط ایتمکی قوردیلر. رویلاس استانبول اوزرینه یورودی ایسه ده یاغمورلردن ، وبادن فضله تلفات ویردیکندن کری دوندی [٤٢٥ م.].

تورکلر رومانك زنکینلکنی کورمش ، بو زنکینلکه کوز دیکمشلردی . ینه طبق چین کبی اوکلرنده یاغلی بر قویروق واردی . دورمایور هجوم و چاپاول ایدیورلردی . بو آقینلره آرالرنده‌کی فساد وپوست غوغاسندن دولایی روماليلره وسیله‌لر ویریورلردی . رومالیلر هون خانلرندن « روآ »یه ییلده ۱۷۵ کیلو آلتون ویرکی ویرمکه مجبور اولدیلر .

روآنك یرینه مشهور « آتیللا » ایله « بله‌دا » کچدیلر [٤٣٠ م .]

بو آتیللا ایله‌درکه هون دنیلن تورکلرك آوروپایه ایکنجی، فقط پك بویوك آقینلری یاپیلمشدر. بو مهم ذاتك آدی آوروپا تاریخلرنده بو شکلده یازلمشدر. بونك آصلنك « آتلی » اولدیغی محقق کبیدر. آتیللانك بایراغنده باشی تاجلی صونغور رسمی واردی. « تاکرینك عنایتیله هونلرك ، میدیه‌لیلرك ، غوتلرك ، دانوواللرك پادشاهی » عنواننی طاشیمشدر .

غربی روما ایمپراطوری « تئودوس » هونلرله صلح اوزره یاشامغه اهمیت ویردیکندن ایکی ایلچی کوندردی . بو ایلچیلر تورك ایلچیلریله بلغراد جوارنده « مارغوس » دنیلن محلده برصلح معاهده‌نامه‌سی یاپدیلر

Sayfa 27

Hunlar, Royalas kumandasında bir ordu ile Trakya'yı işgal ettiler Bu işgalden sonra İstanbul'u ele geçirmeyi tasarladılar Royalas İstanbul üzerine yürüdüyse de; yağmurlardan, vebadan fazla kayıp verdiğinden geri döndü [M. 420].

Türkler Roma'nın zenginliğini görmüş, bu zenginliğe göz dikmişlerdi. Yine tıpkı Çin gibi onların da bir yağlı kuyruğu vardı. Durmuyor, saldırı ve yağma ediyorlardı. Bu akınlara, aralarındaki bozgun ve post kavgasından do-

layı Romalılar da fırsat veriyorlardı. Romalılar **Hun hanlarından Rua'ya yılda 175 kilo altın vergi vermeğe zorunlu oldular.**

Rua'nın yerine ünlü Atilla ile Bleda geçtiler [M 430].

Bu Atilla ile Hun Türkleri Avrupa'ya ikinci, fakat çok büyük akınlar yapmışlardır. Bu mühim kişinin adı Avrupa tarihlerinde bu şekilde yazılmıştır Bunun aslının "Atlı olduğu mutlak gibidir. Atilla'nın bayrağında başı taçlı sungur resmi vardır. "Tanrının izniyle **Hunların, Meydiyelilerin, Danuvaların" Padişahı** sanını taşımıştır.

Batı Roma İmparatoru Teodus, Hunlarla barış içinde yaşamaya önem verdiğinden iki elçi gönderdi Bu elçiler Türk elçileriyle Belgrad dolaylarında "Margus" denilen yerde bir barış antlaşması yaptılar

Sayfa : 42

١٢ — بو اون بر مادهیه حاجت براقمایان مهم بر دلیل ایسه بو ایمپراطورلق
وسلطنت خاندانی تشکیل ایدن جینگیزخانك موغول اوروقندن اولمیوب قارایت
[کرایت] اوروقندن اولمهسیدر. جینگیزك آتاسی قارایتلردن ایدی. اووقتلر تورك
اوروقلری آراسنده دائما واقع اولان فرار والتجا سببلرندن دولایی اولاجقلندی
اوروقندن موغوللرك آراسنه کلوب قالمشدر . قارایتلر ایسه خالص تورکدر :
دیللری خالص تورکجه واووقتلر خریستیان ایدیلر . بوحقیقته کوره بو ایمپراطورلق
موغول ایمپراطورلغی دکل بلکه « قارایت ایمپراطورلغی » اك دوغرو اددر .

Sayfa 42

12-Bu on bir maddeye gerek bırakmayan önemli bir delil ise, bu İmparatorluğu ve saltanat hanedânını oluşturan Cengiz Han'ın **Moğol boyundan olmayıp Karyet [Kerait] boyundan olmasıdır.** Cengiz'in atası Karayetler ise öz be öz Türk'tür, dilleri öz Türkçe ve o vakitler Hristiyan idiler. Bu hakikate göre bu İmparatorluk "Moğol İmparatorluğu" değil, belki "Karayet İmparatorluğu" en doğru addır.

Sayfa : 53

جینکیز خان غایت بیوك بر سیاست یاپارق ۱۱۹۳ م . ده چین ایمپراطوری
اولان کینلره خدمت عرض ایتدی . او آثناده چینده قیتلق واردی . برده بوتون
تورك اورووقلری چینه هجوم ایدییورلردی .

1193
1162
031 yaşında

Sayfa 53

Cengiz Han oldukça buyük bir siyaset yaparak **M. 1193'de** Çin imparatoru olan Kin'lere hizmet sundu. O sırada Çin'de kıtlık vardı. Bir de bütün Türk boyları Çin'e saldırıyorlardı.

Sayfa : 145

قیپچاق

و

آلتون اوردو دولتی

جینلیلر تورکلری بوزوب غربه آتدقجه ، تورکلر بریرلیله اوغراشوب
وزولانلری قزاق اولدقجه طاقم طاقم ، سورو سورو قوزغیون دکزینك شمال
وغربی قیبلرینه ، باشقردلرك یانینه کلدیلر . بونلره « قیپچاق » ، عربجه کتابلرده
« صحرای قفجق » ، عجمجه کتابلرده « دشت قیپچاق » دیر .
بو تورکلر بورالرده باشقرد ، واغول ، میشهر ، قاجار ، بولغار ، آلان ، آوار
کبی تورك وفین اورووقلرینی بولدیلر . اونلری حکملری آلتنه آلدیلر . بو صورتله
قیپچاقده « هون ـ اوغور » [هوتغور] ادنده بویوك بر دولت قورولدی . بوتون
بو اورووقلر قیپچاق آدینی آلدیلر .

Sayfa 145

(KIPÇAK)

VE

(ALTUN ORDU DEVLETİ)

Çinliler, Türkleri yenip batıya sürdükçe, Türkler birbirleriyle uğraşıp bozulanlar Kazak oldukça, takım takım, sürü sürü **Kuzgun Denizi'nin kuzey ve doğu kıyılarına,** Başkırt'ların yanına geldiler. Buralar "Kıpçak", Arapça kitaplarda "Sahra-yı Kıfçak", Acemce kitaplarda **"Deşt-i Kıpçak"** olarak geçmektedir.

Bu Türkler buralarda Başkır, Vağul, Mişer, Kaçar, Bulgar, Alan, Avar gibi Türk ve Fin boylarını buldular. Onları hükümleri altına aldılar. Bu suretle Kıpçak'da "Hun-Ogur (Hungur) adında büyük bir devlet kuruldu. Bütün bu boylar "Kıpçak" adını aldılar.

Sayfa : 148

آلتون اوردو دولتی

چینگیز خان بیوك اوغلو جوجی خانه کندی فتح ایتدیکی قیپچاقی ویردی .

Sayfa 148

(ALTUN ORDU DEVLETİ)

Cengiz Han büyük oğlu Cuci Han'a kendi fethettiği Kıpçak'ı verdi.

Sayfa : 149

— ۱٤۹ —

جوجی ایله آلتون اوردو دولتنك تملی آتیلمشدر . جنكیز امپراطورلغنك

انقراضی زماننده باشلی باشنه بر دولت اولمشدر .

Sayfa 149

Cuci ile Altun Ordu Devletinin temeli atılmıştır. Cengiz İmparatorluğu'nun çözüldüğü sıralarda başlı başına bir devlet olmuştur.

Sayfa : 149

باتو بورادن راستوف طرفنه یورودی و برمقدار عسكرده غالیجیایه كوندردی.

برچوق قلعه‌لری آلدی . ۱۲٤۰ م . ده منكو خانی كیه‌ف شهرینه كوندردی .

آرقاسندن كندیسی‌ده كلدی . بواوردولرك آتلرینك كیشنه‌مه‌سی ، آرابالرینك

غیجیرتیسی‌وسائر كورولتولری اوقادارایمش كه شهرده‌قونوشانلر بربرینك لاقیردیسی

ایشیده‌مه‌مشلر . كیه‌فلیلر پك مغرور اولدقلرندن تسلیم اولمدیلر . شهر زورله

ضبط ایدیلوب اهالیسی قلیجدن كچیرلدی و قان سیل كبی آقدی . كیه‌ف كنازی

Sayfa 149

Batu buradan Rastof tarafına yürüdü ve bir miktar askerini de Galiçya'ya gönderdi Birçok kaleler aldı. M 1240'da Mengü Han'ı Kıyef şehrine gönderdi ve arkasından kendisi de geldi Bu orduların atlarının kişnemesi, arabalarının gıcırtısı ve benzeri gürültüleri o kadar imiş ki şehirde konuşanlar birbirinin konuşmalarını işitememişler. **Kiyefliler pek gururlu olduklarından teslim olmadılar. Şehir zorla ele geçirilip halkı kılıçtan geçirildi ve kan sel gibi aktı. Kiyef Kinezi** [Sayfa 150] **Dimitri esir edildi. Kiyef o vakit**

Sayfa : 150 ١٥٠

دیمیتری اسیر ایدلدی . کیەف اووقت شرقی آوروپانك اك زنکین وکوزل شهری
ایدی . ترانسیت یری ، تجارت اوغراغی ایدی . باتوخان بورادن لهستانه کیردی .
اوراده ماجارستانی ، بولغاریایی خرواتستان [بوسنه] ی آلوب آلمانیایه کچدی .
بو اثناده اوکدای قاآنك وفاتی خبری کلدیکندن قوماندان صوبوتایی دیکلەمیوب قاآن
انتخاب اولونمق امیدیله کری دوندی . رجعتك سببنی بیلمەین آوروپالیلر دعالری
تأثیر ایدوب آللهك عنایتیله کری دوندیکنه ذاهب اولدیلر [١].

Doğu Avrupa'nın en zengin ve güzel şehri idi Geçiş yolu, ticaret uğrağı idi. **Batu Han buradan Lehistan'a girdi.** Orada Macaristan'ı, Bulgarya'yı, Hırvatistan'ı alıp Almanya'ya geçti. Bu esnada Ogeday Kaan'ın vefâtı haberi geldiğinden Kumandan Subutay'ı dinlemeyip Kaan seçilmek ümidiyle geri döndü. Bu geri çekilmenin nedenini bilmeyen Avrupalılar, dualarının etki edip Allah'ın izniyle geri döndüğü sanısına kapıldılar

Sayfa : 153

طوقطای خانه . — بوکا « توقتوقا » ده دیورلر . دورت بولوکه بولونان دولتی
یکیدن برلشدیردی. خانلغنك اوچونجی ییلنده قوبلای قاآن اولوب یرینه اولجایتو قاآن
اولدی . بو حادثه ایله بویوك جینکیز ایمپراطورلغی تمامیله تقسیم اولونوب هر طرفده کی
جینکیز سلالەسندن خانلر رسماً استقلال بولدیلر. بو میانده بو قیپچاق دولتی ده
مستقل اولدی

Sayfa 153

Toktay Han'a "Toktuka" da derler. Dörde ayrılan devleti yeniden birleştirdi Hanlığının üçüncü yılında Kubilay Kaan ölüp yerine Olcaytu Kaan oldu. Bu olayla büyük Cengiz İmparatorluğu tamamıyla bölüşülüp her taraftaki Cengiz soyundan hanlar resmen bağımsız oldular. Buna bağlı olarak Kıpçak Devleti de bağımsız oldu [M 1293].

Sayfa : 166

آلتون اوردو دولتنك انقراضى.ـــ بو دولت ارتق ايجه انقراضه يوز طوندى.
بر چوق خانلقلره بولوندى . شمال طرفنده يعنى بولغار قسمنده «قازان خانلغى» ،
«ماوراءالنهر خانلغى» ، قريم وقارا دكيز طرفلرنده «قريم خانلغى» ، ايديل بوينده
«نوغاى خانلغى» ، استراقانده «آستراخان خانلغى» ناميله خانلقلر بوره‌دى .
كنديسى‌ده سراى خانلغى درجه‌سنه ايندى. بونك اوستنه طوز، بوبر اولارق تاتار
اولولرى روس خدمتنه كيروب سراى يعنى وطنلرى عليهنه چالشديلر. واسيلى زماننده
روسلرك اورتاسنده «قاسم خانلغى» آدنده ديكر برخانلق روسلر طرفندن تأسيس
ايدلدى . بودن مقصد تاتارلره قارشى بر قالقان ، هم‌ده تاتارلرى طوپلايوب ديكر
تاتار خانلقلرى يعنى آصيل وطنلرى عليهنه سوق ايتمك ايچين شيطانى بر آلت
ياپمقدى . روس حكمنده اولان بو خانلق هيچ دورمادى ، ملتى ، وطنى ، دينى
عليهنه چالشدى .

Sayfa 166

(Altun Ordu Devletinin Çözülmesi)

Bu Devlet artık iyice çözülmeye yüz tuttu Birçok hanlıklara bölündü Kuzey tarafında, yani Bulgar kısmında **"Kazan Hanlığı"**, "Maveraünnehir Hanlığı" Kırım ve Karadeniz taraflarında **"Kırım Hanlığı,** İdil boyunda **"Nogay Hanlığı", Astrakan'da "Astırhan Hanlığı"** adıyla hanlıklar ortaya çıktı. Kendisi de "Saray Hanlığı" derecesine indi Bunun üstüne tuz-biber olarak Tatar uluları Rus hizmetine girip Saray, yanı vatanları aleyhine çalıştılar Vasili zamanında Rusların ortasında "Kasım Hanlığı" adında diğer bir hanlık da Ruslar tarafından kuruldu Bundan amaç Tatarlara karşı bir kalkan, hem de Tatarları toplayıp diğer Tatar hanlıkları, yani asıl vatanları aleyhine yöneltmek için şeytani bir araç yapmaktı. Rus egemenliğinde olan bu hanlık, ulusu, ülkesi ve dini aleyhine çalıştı.

Sayfa : 296

تیمورك باباسی اووقتكی زادكان عائله‌لری كبی كش كویلرندن برنده اوطوریبوردی.
عائله فقیر دوشمشدی . تیمورك باباسی كوینده ایكی اوج آرقداشی بكله اوطوریور،
تورك عادتی اوزره دوغان ، تازی بسله‌یور ، آوله وقت كچیریوردی.

قازغانك بوتون توركلرك باشنه كچدیكی ، حسین كرت اوزرینه حركت ایتدیكی
وقت قازغان خان اوردوسنده هنوز یكرمی ایكی یاشنده اولان تیموربك ده واردی.
قازغان تیموری چوق سویبوردی . چونكه تیمور هم اصیلدی ، همده قهرمندی ؛
همده اخلاقی وبویوك شخصی مزیتلریله اوعصرك غبطه ایتدیكی برمرد بیكب ،
برجلی ، برجنتیلمه‌ن ایدی . تیمور كندی یازدیغی ترجمهٔ حالنده : « ۱۲ یاشنده
ایكن كندمده بویوكلك حس ایدیوردم . كنجلكمی اوقویوب یازمق ، هرسلاحك
قوللانمه‌سنی تعلیم ایتمك ، سطرنج اوینامقله كچیردم . » دیور. بو ترجمهٔ حال تیمورك

Sayfa : 297

— ۲۹۷ —

« توزك » نده موجوددر . « توزوك » توركجه دوزولمش شی ، نظام دیمكدر. بزم
...وجه ت ، د اولدیغندن « دوزوك » در ؛ دوزمك مصدرندن كلیر. «دوزن»ده
بوآصلدندر. صوكره بوكلمه‌یی عربجه جمله‌یرك « تزكات تیمور » یاپمشلر، « تزكات »
صورتنده یازمشلردر .

Sayfa 296

[AKSAK TİMURLAR İMPARATORLUĞU]

[Aksak Timur Han]

Timur'un babası o zamanın soylu aileleri gibi Keş köylerinden birinde oturuyordu. Aile yoksul düşmüştü. Timur'un babası köyünde iki-üç arkadaşı beyle oturuyor, Türk geleneğine bağlı olarak doğan, tazı besliyor, avla zaman geçiriyordu.

Kazgan'ın bütün Türklerin başına geçtiği, Hüseyin Gert üzerine hareket ettiği zaman, Kazgan Han ordusunda henüz yirmi iki yaşında olan Timur Bey de vardı. Kazgan, Timur'u çok seviyordu. Çünkü Timur hem soylu, hem de kahramandı; hem de ahlakı ve büyük kişisel becerileriyle o yüzyılın gıpta ettiği bir mert yiğit, bir çelebi, bir centilmen idi. Timur, kendi yazdığı özgeçmişinde **12 yaşında iken kendimde büyüklük hissediyordum.** Gençliğimi okuyup yazmak, her silahın kullanılmasını öğrenmek, satranç oynamakla geçirdim" diyor. Bu özgeçmiş Timur'un **[Sayfa 297]** "Tüzük"ünde bulunmaktadır "Tüzük" Türkçe, "düzülmüş şey; nizam" demektir. Bizim ağızca [t] [d] olduğundan, "düzlük"tür; "düzmek" kökünden gelir "Düzen" de bu asıldandır. Sonra bu sözcüğe Arapça ek ekleyerek "Tüzükât-ı Timur" yapmışlar, "Tüzükât" biçiminde yazmışlardır

Sayfa : 298

جغاتای تختنه یکی سلطان اولان « توقلوق تیمور » [طغلق - توغلو] ده
دولتنك قوت بولمسی نامنه تیمور بکه بل باغلادی . تیموری ماوراء النهره قوماندان
یاپوب معیتنه ۱۰،۰۰۰ کشلك برقوت ویردی . تیمور بو سفر سرایده سیاستله‌ده
مشغول اولدی . سیاستده‌ده مهارت کوستردی .

Sayfa 298

Çağatay tahtına yeni Sultan olan Tukluk Timur[Tuğluk; Tuğlu]'da devletinin güçlenmesi adına Timur Bey'e bel bağladı Timur'u Maveraünnehir'e kumandan yapıp beraberine 10 000 kişilik bir kuvvet verdi. Timur bu sefer sarayda siyasetle uğraştı ve bu konuda da yeteneğinin olduğunu gösterdi.

Sayfa : 300

کندیسی ، کندیسنه « مین [من ، بن] تیمور ، تانغری قولو » دیوردی . بونك اوزرینه توقلوغه تیمورك عصیان ایندیکی یازدیلر . اوده اعدام ایدلمه‌سی بیلدیردی . حالبوکه بو مخابرات تیمورك أله کچدی .

تیمور حیاتنك بو دوره‌سنه « ایکنجی پلان » دیوره

تیمور دین اهلی ایله بر میثاق یاپدی . خواجه‌لر بو میثاقده : « بر علما ، مشایخ وَمؤمنلر ماله ، ناموسه ، جانه تجاوز ایدن ظالم اوزبکلری قوغمق ایچین مال وجانمزی ویرمکه عهد ویمین ایدیورز . اگر یمینی بوزارسه‌ق حفظ خدادن محروم ، شیطانی عذابه محکوم اولالم ! » دیدیلر . بو ایش اولونجه خواجه‌لر طلباب ایچین ال آلتندن چالیشمغه باشلادیلر . تیمورده بارلاسلردن باشینه طوپلادیغی آدملرله برابر آتلره بیندی . « الیاس خوجا » بی براقوب حسین طرفنه کچدی . تیمور قاریسی‌ده ترکیسنه آلارق داغیولی طوندیلر . تیمورك سمرقنددن چیقار ایکن یانده یالکز ٦٠ آدام واردی .

آرتق توغلق ماوراءالنهری قطعیاً حکمی آلتنه آلدی وراحت ایده‌جك ظن ایتدی .

شمدی تیمور داغه چیقیوردی . او داغده دولاشه‌جق ، خواجه‌لر ترتیبات یاپه‌جق ایدی . نهایت اختلال یاپیلاجق ، تیمور موقع اقتداره کچه‌جکدی . گونلر کچیوردی ؛ فقط خواجه طاقمی حالا یمینی اجرا ایتمه‌یوردی . تیمور امیدسزله‌نیور وَ صبرسزلانیوردی . تیمور سمرقند جوارنده‌کی داغلرده بوشنه بکله‌یوردی . هنوز بر هفته کچمشدیکه « تکل باغاتور » نامنده مجربه‌لی بر قوماندان معیتنده بیك کیشی تیمورك تعقیبنه چیقاریلدی . قوماندان تیموری اولو ویا دیری یاقالامق امرینی آلمشدی . تیمورك آرتق جنکدن باشقه واسطه‌سی ، متفق وَ چاره‌سی قالمامشدی . خوجا و شیخ طاقمی سوزینی طوتمامشدی . بوحال اونلرده کوبمزه قادار دائما کوروله‌جکدر . ایش باشه دوشدی . سیاستی براقدی . قیلیجی اله آلدی . یانده‌کیلر هپ آقرباسی ، یوقاری طبقه ، رومان وَ شعر اوقویانلر ، زادکان حیاتنه آلیشیق اولانلر ایدی . تیمور قورقمه‌یوب ٦٠ کیشی ایله بو بیك

Sayfa 300

Timur, kendisine "Min [men; ben] Timur, Tangrı kulu" diyordu. Bunun üzerine Tukluk'a Timur'un isyan ettiğini yazdılar. O da idam edilmesini emretmişti. Fakat bu bilgi Timur'un eline geçti.

Timur, yaşamının bu devresine "İkinci planım" diyor.

Timur, din adamlarıyla bir sözleşme yaptı. Hocalar bu sözleşmede "Biz din adamları, şeyhler ve müminler mala, namusa, cana saldıran zalim Özbek'leri kovmak için mal ve canımızı vermeğe söz veriyoruz ve yemin ediyoruz. Eğer yemini bozarsak Tanrının korumasından yoksun kalalım, şeytanın eziyetine uğrayalım!" dediler. Bu iş olunca hocalar eylem için el altından çalışmağa başladılar. Timur da Barlaslardan başına topladığı adamlarla birlikte atlara bindi. İlyas Hoca'yı bırakıp Hüseyin tarafına geçti. Timur karısını da arkasına alarak, dağ yolunu tuttular. Timur'un Semerkant'tan çıkarken yanında yalnız 60 adam vardı.

Artık Tukluk, Maveraünnehir'i kesin olarak yönetimi altına aldı ve rahat edeceğini zannetti.

Şimdi Timur dağa çıkıyordu. O dağda dolaşacak, hocalar düzenleme yapacak idi. Sonunda ayaklanma yapılacak, Timur iktidara geçecekti. Günler geçiyordu; fakat hoca takımı hâlâ yeminini yerine getirmiyordu. Timur umutsuzlanıyor ve sabırsızlanıyordu. Timur Semerkant çevresindeki dağlarda boşuna bekliyordu. Henüz bir hafta geçmişti ki Tekel Bağatur adında deneyimli bir kumandan beraberinde bın kişi ile Timur'un izlenmesine çıkarıldı. Kumandan, Timur'u ölü veya diri yakalamak emrini almıştı. Timur'un artık savaşmaktan başka çaresi kalmamıştı. **Hoca ve şeyh takımı sözünü tutmamıştı. Bu durum onlarda günümüze kadar sürekli görülecektir. İş başa düştü. Siyaseti bıraktı. Kılıcı ele aldı. Yanındakiler hep akrabası, yukarı tabaka, roman ve şiir okuyanlar, soylu hayatına alışık olanlar idi.** Timur korkmayıp 60 kişi ile, bu bin **[Sayfa 302]** kişiye karşı koydu. Altmıştan on, binden elli kişi hayatını kaybetti ve zafer Timur'da kaldı.

Timur tam üç yıl bu efelik hayatını yaşadı. Kahramanlığı her yerde duyuldu. Bu nedenle her tarafta saygı kazandı. Ünü arttıkça arttı. Timur'un bu

Sayfa : 302 — ٣٠٢

کنتی‌یه قارشی قویدی. قیزغین بر حرب اولدی. آلتمشدن اون، بیکدن اللی کیشی وظفر تیموره قالدی.

تیمور تام اوچ ییل بو أفعالك حیاتی یاشادی. قهرمانلق هر یرده دویولدی. بو سببله هرطرفده حرمت قازاندی. شانی آرتدقجه آرتدی. تیمورك بو حیاتده یاپدیغی ایشلر هربری بللی باشلی، مراقلی، هیجانلی، شانلی بر رومانلر.

ایلك ظفردن صوکره تیموری صاغ قالان آرقاداشلری ترك ایدوب صاووشدیلر. قاریسیله یالیکز قالدی، تصادف ایدن بر اوغرو [خیرسز] باشی تیموری یاقالایوب حبس ایندی. حبسخانه‌سنده تیمور حایدودلری کوزله‌دی. فرصت بولونجه بکجینك بوغازینه صاریلدی، قلنجنی آلدی کندیسنی یاقالاتان حریفك اوداسنه کیردی. حریفدن آت و سلاحلرینی آلدی. اورادن قاریسیله برابر دوغرو چوله دالدی. چولده بر قاچ ویرانه‌یه راست کلدی. آتندن ایندی. اوراده بولونان تورکمنلر: «صویالم!» دیه باغیردیلر. تیمور قاریسندن اندیشه ایدوب اونی آرقاسندن ویرانه‌نك ایچنه آتدی. همان تورکمنلره صالدیردی. او آنده تورکمنلرك ایچندن بری کندیسنی طانیوب «تیمور بك!» دیه باغیردی. آیاغنه قاپاندی. تیمور قالپاغنی بو آدامك باشنه قویدی. بو قهرمانلغه حیران اولان تورکمنلر بو احساندن ده ممنون قالارق هپسی تیمورك آدامی اولدیلر.

hayatında yaptığı işlerin her biri belli başlı, meraklı, heyecanlı, şanlı birer romandır.

İlk zaferden sonra Timur'u, sağ kalan arkadaşları bırakıp gittiler. Karısıyla yalnız kaldı. Timur'a rastlayan bir haydutbaşı onu **hapsetti.** Hapishanesinde Timur haydutları gözledi. Fırsat bulunca bekçinin boğazına sarıldı, kılıcını aldı, kendisini yakalatan herifin odasına girdi. Heriften at ve silahlarını aldı. Oradan karısıyla birlikte doğru çöle daldı. Çölde birkaç yıkıntıya rastladı. Atından indi. Oradan bulunan Türkmenler "Soyalım" diye bağırdılar. Timur karısından endişe edip, onu arkasından yıkıntının içine attı. Hemen Türkmenlere saldırdı. O anda Türkmenlerin içinden biri kendisini tanıyıp "Timur Bey" diye bağırdı. Ayağına kapandı. Timur kalpağını bu adamın başına koydu. Bu kahramanlığa hayran olan Türkmenler, bu iyilikten da hoşnut kalarak hepsi Timur'un adamı oldular.

Sayfa : 303

ـــــ تیمور، معیتنده‌کیلر ایکی یوز کیشی اولونجه، سمرقند اوزرینه یورومک تشبثنده
بولوندی. معیتی بخارا اطرافنده‌کی کویلرده صاقلادی. کندیسی اوروقلرک اولولری
وآهالی ایله کوروشوب اونلری الده ایتمک اوزره سمرقنده کیتدی. تیمورک قاریسی
بخارا حوارنده برکویده کیزله‌نمش، اورادن چالیشیور، انتریقه‌لر یاپیور، تیموره
خبرلر ویریوردی. بوتون تورک قادینلری تیموری وقاریسنی سویورلردی. ذاتاً تیمور،
توقلوق طرفندن مارتیر موقعنه قونمشدی. سرایلردن، حرملردن، پازارلره، دکانلره
و اک فقیر کویلو قولوبه‌لرینه وارنجه‌یه قادار هر یرده تیمورک قاریسنک فلاکتلرینه
آجیپور، بو اصیل پرنسسه، بو کوزل قادینه یازیق اولدیغی سویله‌نیوردی. قیرغیزلرده،
سیبیر تاتارلرنده الآن تیمورک تورکولری واردر. بو تورکولر تیمورک جنکلرینه،
قهرمانلقلرینه، فلاکتلرینه دائر واوکا قارشی بویوک شفقتلرله دولودر. بو تورکولر
وداستانلر حالا اورالرده موجوددر. بر قیرغیز تورکوسنک مآلی شودر :

Sayfa 303

Timur, beraberindekilerle iki yüz kişi olunca Semerkant üzerine gitme girişiminde bulundu. Beraberindekileri Buhara çevresindeki köylerde sakladı. Kendisi boyların ululan ve halkla görüşüp onları elde etmek üzere Semerkant'a gitti. Timur'un karısı Buhara dolaylarında bir köyde gizlenmiş, orada çalışıyor, oyunlar düzüyor, Timur'a **haberler veriyordu. Bütün Türk kadınları Timur'u ve karısını seviyorlardı. Zaten Timur, Tukluk tarafından Martir makamına konmuştu. Saraylardan, haremlerden pazarlara,** dükkanlara ve en yoksul köylü kulübelerine varıncaya kadar her yerde Timur'un karısının çektiklerine acınıyor, bu soylu prensese, bu güzel kadına yazık olduğu söyleniyordu. Kırgızlarda, Sibir Tatarlarında bu gün bile Timur'un türküleri vardır. Bu türküler Timur'un savaşlarındaki kahramanlıklarına, felaketlerine ilişkin ve ona karşı büyük şefkat duygularıyla doludur. Bu türküler ve destanlar bugün bile oralarda söylenmektedir.

Sayfa : 304

بونون اختلاله داخل اولانلر سمرقندده طوپلانه‌جقلردی . اوروغلریندن
۲,۰۰۰ کیشی بایراغی آلتنه کله‌جکلردی. تیمور بك بر کیجه قارانلغنده سمرقند
شهرینه کیروب آبلاسی « تورکان آقا » [آغا] نك اوینه ایندی . تام ۴۸ کون
بو اوده قاپانوب قاریسیله شیخلرك بخاراده ترتیب ایده‌جکلری اختلال ترتیباتنك
اکمالنی بکله‌دی . بو اثناده کندیسی ده سمرقند زادکانی ترتیبه ادخاله چالیشدی .
زادکان الده ایدیله‌مدکدن باشقه کندیسی خبر وره‌جکلرینی سویلیه‌رك تیموری
تهدید ایتدیلر . زادکاندن الده ایده‌بیلدیکی ۵۰ کیشی ایله شهردن کیجه‌لین قاچدی
بو اثناده چیتلردن براوردو کلیوردی. فرصت غائب اولمشدی. تیمور تشبثندن واز کچدی.
بکیلوب ولایتلردن برینی الده ایتمك، اوراده قوتله‌نوب صوکرا بخارا و سمرقنده هجوم
ایله‌مك پلانی قوردی . یولده تورکمنلردن برقاچ یوز ات آلدی و پاره‌لری ویردی .
آدام‌لرینك هپسنی طوپلایوب خوراسانی ، افغانستانی قندهاری آلدی .

شیمدی تیموره داها زیاده پاره لازمدی . سیستان والیسی یدی قلعه‌سنی ضبط
ایتدکلرینی ، اگر اونلری کری آلیویررسه عسکرینك آلتی آیلق پاره‌سی
وره‌جکنی سویله‌دی . تیمور قلعه‌لرك بش دانه‌سنی آلوب پاره‌یی ایسته‌دی . بو سفر
والی تلاشه دوشوب اسکی دوشمانلریله برلشدی . تیموری مشکل موقعه قویدی .
اوده والینك اوزرینه هجوم ایتدی. محاربه‌ده براوق تیمورك قولنی دلدی، بردانه‌سی ده

Sayfa 304

Ayaklanmaya katılanların tamamı Semerkant'ta toplanacaklardı. Boylarından 2 000 kişi bayrağı altına geleceklerdi Timur Bey bir gece karanlığında Semerkant **şehrine girip ablası Türkan Aka** [Ağa]'nın evine indi. Tam 48 gün bu eve kapanıp, karısıyla şeyhlerin Buhara'da düzenleyecekleri ayaklanmanın tamamlanmasını bekledi. Bu sırada kendisi de Semerkant soylularını girişime katmaya çalıştı Soyluları elde

edemediği gibi, kendisini ihbar edeceklerini söyleyerek Timur'u tehdit ettiler. Soylulardan elde edebildiği 50 kişi ile şehirden geceleyin kaçtı. Bu sırada Çit'lerden bir ordu geliyordu. Fırsat kaybolmuştu. Timur girişimden vazgeçti. Çekilip, vılayetlerden birini elde etmek, orada güçlenip, sonra Buhara ve Semerkant'a saldırmak için plan yaptı. Yolda Türkmenler'den birkaç yüz at aldı ve paralarını verdi. Adamlarının hepsini toplayıp Horasan'ı, Afganistan'ı ve Kandehar'ı aldı.

Şimdi Timur'a daha çok para gerekliydi. Sıyistan valisi yedi kalesini ele geçirdiklerini, eğer onları geri alırsa askerinin altı aylık parasını vereceğini söyledi. Timur, kalelerin beş tanesini alıp parayı istedi. **Bu kez vali kaygıya düşüp eski düşmanlarıyla birleşti. Timur'u zor bir duruma soktu. O da valinin üzerine saldırdı. Savaşta bir ok Timur'un kolunu deldi, bir tanesi'de**

Sayfa : 305

— ٣٠٥ —

آياغنه صاپلاندى . ايشته بوراده آلديغى آياغنده‌كى بو يارادن تيمور طوپال اولمش ،
توركلرجه آقساق [عجملرجه لنك] لقبنى آلمشدر. ايكى آى تداوى اولوندى.

[Sayfa 305] ayağına saplandı. İşte burada ayağından aldığı bu yaradan dolayı Timur topal olmuş, Türklerce "Aksak" [Acemlerce "Leng"] lakabını almıştır. **İki ay tedavi oldu.**

Sayfa : 309

آرتق حسينك ايشى بيتمشدى. حياتنى قورتارمقدن باشقه برشى دوشونميوردى.
بوندن بويله تيمور رقيبسز، حقيقى برخاندى. ٨ نيسان ١٣٦٩ (١٠ رمضان
٧٧١ ﻫ). ده بلخده رسماً وتورك عادتى اوزره «آق كچه» اوزرينه اوطورتولوب
پادشاه اعلان ايدلدى. اوزرندن پاره ومجوهرات صاچيلدى. پايتخت مملكتى اولان
«كش» ده قوردى ايسه ده اهالى وبالخاصه خوجه وشيخ طاقمى صيزلانمغه باشلاينجه
مركزينى سمرقنده قالديردى. طوپلانان «قورولتاى» كنديسنه «صاحب قران»
عنوانى ويردى.

Sayfa 309

Artık Hüseyin'in işi bitmişti. Hayatını kurtarmaktan başka bir şey düşünmüyordu. Bundan böyle Timur rakipsiz, gerçek bir Han'dı. 8 Nisan 1369 yılında Belh'de resmen ve Türk geleneği üzere "Ak Keçe" üzerine oturtulup padişah ilân edildi. Üzerine para ve mücevherat saçıldı. Başkentini memleketi olan Keş'de kurduysa da halk ve özellikle hoca ve şeyh takımı sızlanmağa başlayınca, merkezini Semerkant'a kaldırdı. Toplanan "Kurultay" kendisine "Sâhib-i Kur'ân" ünvanını verdi.

Sayfa : 323

تيمور خلقةً بيوك بر يارادليشدر. صاييلى جهانگيرلردندر. صوك درجه
نيرومند، پك ذكى، پك نازك، كبار، پك اينجه مشاهد، غايت محقق، عينى زمانده
عقل سليمى غالب، اديب، صنايع نفيسه‌يى سور، علمى، عالملرى حمايه واونلره
حرمت ايدر بر ذاتدى. تيمور خصوصيله تاريخى اثرلرى اوقومغى چوق سوردى.
[illegible]، فيلسوفلر، ادارە آداملرى يانينه كلجه تختندن اينر، اونلرله يان يانه اوطورور،
قونوشوردى. اونلرك كوكللرينى آلمغه اولكلر فتح ايتمك قدر اهميت ويريردى.

Sayfa 323

Timur'un dört oğlu olmuştur: Cihangir Sultan, Şeyh Ömer, Miran Şah, Şahruh.

Timur yaradılıştan büyük bir kişidir. Sayılı cihangirlerdendir. Son derece kahraman, çok zeki, ince, kibar, gözlem gücü oldukça gelişkin, sorgulayıcı ve aynı zamanda sağduyulu, şair, güzel sanatları seven, bilimi, bilimadamını koruyan ve onlara saygı gösteren bir kişidir. Timur özellikle tarihi eserleri okumayı çok severdi. Bilimadamları, düşünürler, yöneticiler yanına gelince tahtından iner onlarla yanyana oturur, konuşurdu. Timur için onların gönüllerini almak, ülke fethetmek kadar önemliydi.

Sayfa : 323 - 2

اوغوللری ده علمه محب اولمشلردر . اوغوللرندن « شاه رخ » رسم مراقلیسی.
خلیل سلطان شاعر ایدی . شاه رخك اوغلو اولوب ۸۵۳ هـ. ده تخته چقوب
۳۹ ییل سلطنت سوروب ۵۹ یاشنده ایکن اوغلونه اسیر دوشوب اوغلو طرفندن
اولدیریلن مشهور ریاضیوندن وفلکیوندن اولوغ بك ، مشهور خطراتی ، مجموعه
اشعاری یازان هندستان فاتح و سلطانی بابور شاه ایله اونك اوغلو همایونده عالم
کیشیلردی. همایونك اوغلی هند پادشاهی مشهور اکبرخان ایسه اك بیوك فیلسوفلردن،
اك بیوك مجدد و حکومت آدامیدر. بو ذاتدر که هندده « اوردو » لسانی ایجاد ونشر
ایتمشدر. ویده بابور شعبه سنك بحثی کله جکدر.
تیمورك قهرمانلغی ، هله ، هر مزیتندن بیوکدر.

Oğulları da ilme saygı duymuşlardır. Oğullarından Şahruh resim meraklısı, Halil Sultan şairdi. Şahruh'un oğlu olup H. 853'de tahta geçen, 39 yıl saltanat sürüp 59 yaşında iken oğluna esir düşüp, oğlu tarafından öldürülen ünlü matematikçi ve astronom Uluğ Bey'in bilinen "Hâtırât"ını, "Mecmûâ-i Eş'ârîn"i yazan Hindistan Fatihi ve Sultanı Babür Şah ile onun oğlu Hümayun da bilgin kişilerdi. Hümayun'un oğlu Hint Padişahı, ünlü Ekber Han ise en büyük filozoflardan, en büyük yenilikçi ve hükümet adamlarındandı. Bu kişidir ki Hint'de "Urdu dilini bulmuş ve yaygınlaştırmıştır. İlerde Babür bölümünde söz konusu edilecektir.

Hele hele Timur'un kahramanlığı, her becerisinden üstündür.

Sayfa : 324

تیمور خان اورتا آسیاده علمه، مدنیته پك بویوك خدمتلر ایتمشدر. انشا آته
پك مراقلی ایدی. ماوراءالنهری اعمار واحیا ایتمشدر. سمرقندایله دیگر ماوراءالنهر
شهرلرینی پك كوزل مبانی ایله تزیین ایتمشدر. یاپدیردیغی بنالرك دیوارلری باغلی
چینی، رسم ونقشلرله سوسلهمشدر. سمرقندده یاپدیردیغی جامع پك مشهوردر. سمر
قندده مكمل باغچهلر یاپدیروب هردورلو چیچكلر و آغاجلر كتیروب دیكدیرمش،
و باغچهلره فیللره وارنجهیه قدار هرنوع حیواندن كتیروب قویمشدر. یعنی تیمور
خان اوعصرده اورتا آسیاده آوروپادهكی شیمدیكی امثالندن دها مكمل نباتات
وحیوانات باغچهلری یاپمشدر. ینه بو شهرلرده بر چوق مدرسهلر، خستهخانهلر،
حماملر، هرطرفده خانلر، كاروان سرایلر یاپدیرمشدر. طوپراغك اعمار وزراعتك
احیاسنه چوق غیرت ایدوب آمودریا ایله سیر دریا آراسنده بر چوق
قانالار آچدیررق اورالری صولاتمش، پاموق اكدیرمشدر. اورالرده پاموق
محصولنك بوكون نه بویوك بر ثروت تشكیل ایتدیكی، روسلرك عظمت ورفاهلرینك
بر مهم دیركی اولدیغی معلومدر. تیمور ایپكجیلكده همت ایدوب بونده پك
ایلریلهتمشدر... كتان كتیرتوب بونلری ده اكدیرمشدر. دستگاهلر
وفبریقهلرده اهمیت ویرمشدر. ازجمله سمرقندده بر كاغد فبریقهسی یاپدیرمشدر.
اوغوللری ده اعمارات وانشا آته دوام ایتمشلردر. مثلا اولوغ بك هرآتده اویله
كوزل بر كوشك یاپدیرمشدركه دیوارلرینه، طاواندرینه بوتون هند محاربهلرینی
تصویر ایدر بویوك لوحهلر حالنده رسملر رسم ایتدیرمشدر. كذا اولوغ بكك
اوچ قاتلی رصدخانهسی مشهور بنالرندندر.

Sayfa 324

Timur Han, Orta Asya'da bilime ve uygarlığa oldukça büyük hizmetlerde bulunmuştur. İnşaata pek meraklıydı. Maveraünnehir bölgesini yapılandırmış ve geliştirmiştir Semerkant ile diğer Maveraünnehir şehirlerini oldukça güzel binalarla süslemiştir Yaptırdığı binaların duvarlarını **yağlı boya resim ve işlemelerle süslemiştir.** Semerkant'ta yaptırdığı camı pek ünlüdür. Semerkant'ta çok güzel bahçeler yaptırıp her türlü çiçekler ve ağaçlar getirip diktirmiş, bu bahçelere fillere varıncaya kadar her tür hayvanlardan getirip koymuştur. Yani, Timur Han o asırda Orta Asya'da Avrupa'daki şimdiki eşdeğerinden daha mükemmel doğal parklar ve bahçeler yapmıştır. Yine bu şehirlerde bırçok medreseler, hastahaneler, hamamlar, her tarafta hanlar, kervansaraylar yaptırmıştır. Toprağın imarı ve ziraatın geliştirilmesine da çok çaba sarfedip, Amu-Derya [Seyhun] ile Sir-Derya [Ceyhun] nehirleri **arasında birçok** kanallar açtırarak oraları sulatmış, pamuk ektirmiştir. Oralarda pamuk ürününün bugün için büyük bir servet oluşturduğu, Rusların gelişmişliklerinin ve refahlarının onemli bir dayanağı olduğu bilinmektedir. Timur ipekçiliği de korumasına alıp, oldukça geliştirmiştir. Kenevir ve keten getirtip bunları da ektirmiştir Atölyelere ve fabrikalara da önem vermiştir. Sonuç olarak Semerkant'ta bir de kâğıt fabrikası yaptırmıştır.

Oğulları da imar ve inşâ faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Örneğin, Uluğ Bey Herat'ta öyle güzel bir köşk yaptırmıştır ki duvarlarını ve tavanlarını bütün Hint **savaşlarını anlatan figürlerle süslemiş, büyük levhalar halinde resimler yaptırmıştır. Ayrıca Uluğ Bey'in üç katlı gözlemevi ünlü binalardandır.**

Sayfa : 325

— ۳۲۵ —

تیمور دائما اهالی ایله تماسده بولونور . اونلرك دردلرینی ، احتیاجلرینی بالذات دیکلر، آکلاردی. هرطرفه ایی اداره مأمورلری کوندریردی. ایی مأمور سچمکده بویوك بر مهارتی واردی. بو مزیت پادشاهلر، جمهور رئیسلری کبی اداره بشلری ایچین مهم مزیتلردندرکه تیمورده اوده واردی .

تیمور دوست قیمتنی، دوستنی محافظه‌یی، قلبك قلب ایله قازانیله‌جغنی بیلیردی. عدالت حسی اونده پك یوكسكدی. دعوالره حتی بالذات باقاردی. ویركی تحصیلنده سوء استعمال یاپانلرك جزاسی اعدامیدی. زنکینلرك، مراجعتجیلرك خلق صویمه‌سنك اوكنی آلمق ایچین هر طرفه آیریجه خصوصی مأمورلر كوندرمشدر . دائما اداره ایشلریله مشغول اولمشدر . برقاچ ساعت وقت بولورسه كتاب اوقور ویا اكلنیر ایدی. أكلنجه‌سی آو، سطرنج اویونی ایدی. سطرنج اویوننی تكمیل ایتدیرمشدر. فقط أكلنجه زمانی پك آز ایدی . « ایی بر پادشاهك آصلا بوش زمانی یوقدر .. پادشاهلر تاکرینك امانت ایتدیکی خلقك سعادتی ایچین چالیشمقله مكلفدر. تبعه‌مك سعادتنه چالیشمق بنم یكانه املمدر . آخرتده بنم اتكمه صاریلالرینی ایسته‌مم ! » دیرایدی. بوش زمانلرینك بویوك برقسمنی یانه طوپلادیغی عالملره « تاریخی روزنامه» سنی طوتدیرمغه حصر ایدردی . بونلری اوقوتوب دیكلر ، یاكلیشلرینی دوزه‌لتیردی . ایشته بو روزنامه‌لردن ، وفاتندن ۱۹ ییل صوکره ، طورونی ابراهیم سلطانك امریله « منلا شرف‌الدین علی یزدی » « ظفرنامه امیر تیمور كوركان » ی یازمشدر. بو اثرده فرانسزجه‌یه ترجمه ایدلمشدر .

تیمور چوجقلرینه دیسیپلین روحی، عسكر تربیه‌سی ویرمكه چالیشمش، اونلری سفاهت وذوق عالملرندن اوزاق یاشاتمشدر .

تیمور پك دیندار اولدیغندن اداره ایشلرینه، دین عالملرینی، شیخ ودرویشلری قاریشدیرمش، بو صورتله حكومت اداره‌سی بونلر الیله كچمشدر . تیمور او قدار دیندار ایدی كه اونك هر ایشنده ، حركتنده « اساس اولارق » دینی ملاحظه آرامق لازمدر...

Sayfa 325

Timur, her zaman halkla ilişki içinde bulunur, onların dertlerini, ihtiyaçlarını bizzat dinler, anlardı. **Her tarafa iyi yöneticiler gönderirdi. İyi memur seçmekte büyük bir becerisi vardı. Bu yetenek, padişahlar, cumhurbaşkanları gibi baş yöneticiler için önemli becerilerdendir ki Timur'da o da vardı.**

Timur, dost değerini, dostunu korumayı, kalbin kalp ile kazanılacağını bilirdi. **Adalet duygusu onda pek yüksekti. Hatta davalara bizzat kendisi bakardı.** Vergi tahsilinde yetkiyi kötüye kullananların cezası idamdı. Zenginlerin, tefecilerin halkı soymasının önünü almak için her tarafa ayrıca özel görevliler göndermiştir. Daima yönetim işleriyle ilgilenmiştir. Birkaç saat vakit bulursa kitap okur veya eğlenirdi. **Eğlencesi av ve satranç oyunuydu. Satranç oyununu geliştirmiştir. Fakat eğlence zamanı pek azdı.** İyi bir padişahın asla boş vakti yoktur. Padişahlar, Tanrı'nın emanet ettiği halkın mutluluğu için çalışmakla yükümlüdür. "Halkımın mutluluğu için çalışmak benim biricik emelimdir. Ahirette benim eteğime sarılmalarını istemem" derdi. Boş zamanlarının büyük bir kısmını, yanına topladığı bilginlere **tarihi "Ruznâme"sini tutturmaya ayırmıştı. Bunları okutup dinler, yanlışlarını düzeltirdi. İşte bu "Ruznâme"lerden, ölümünden 19 yıl sonra, torunu İbrahim Sultan'ın emriyle Molla Şerifüddin'i Ali Yezdi "Zafernâme-i Emîr Timur-ı Gürgân"i yazmıştır. Bu eser Fransızca'ya da çevrilmiştir.**

Timur çocuklarına disiplin ruhu, asker terbiyesi vermeğe çalışmış, onları sefahat ve zevk alemlerinden uzak tutmuştur.

Timur dindar olduğundan yönetim işlerine din adamlarını, şeyh ve dervişleri karıştırmış, bu yüzden hükümet yönetimi bunlar eline geçmiştir. Timur o kadar dindardı ki onun her işinde, hareketinde –esas olarak- dinî gerekçe aramak gerekir.

Sayfa : 326

تیموره ظالم دیمك دوغری دكلدر. تیمورك ظلمندن ایدیلن شكایتلر پك مبالغه‌لیدر. اونی دنیایه ظالم دیه یایان شی مغلوبلرینك كینلریدر. بو مغلوبلرده قپچاق و عثمانلی تورکلری، عجملر و عربلردر. تیمورده بزم کبی بر تورك اولدیغی حالده بز تورکلر تیمور ایچین پك فنا شیلر یازمشز، پك فنا كفرلر صاوورمشزدر. كاشكه سلطان ییلدیریمله تیمور خانك، بو ایکی قارداشك آراسنده او فجیع حادثه اولمه‌یدی! ایکی قهرمانك دوشمان اولماسی، ایکی تورکك برینك قیمتلی قانی دوکمسی نه آجینه‌جق بر شیدر!... مثلا تیمور شامده دیندیکی کبی ظلم یاپمامشدر، شام جامعنی یاقمامشدر. صوك زمانلرده یاپیلان حفریات بو جامعك طاشلرندن بعضی طاشلر میدانه چیقارمش، بو طاشلرك آتش کورمدیکی کورولمشدر. شامی فتحی اثناسنده مشهور عربجه تاریخجی مغربی «ابن خلدون» شامده بولونمشدر. بو ذات تیمورك ظلمندن بحث ایتمیور. ساده تیمورك علمایه حرمتکار اولدیغنی، کندیسنی یمکه دعوت و کندیسیله مصاحبه ایتدیکنی سویلیور.

تیمورده بارز ایکی خوی واردر: بری دوشمان اوردوسینی قوماندانلری ایله برابر تمامیله بوزمق، دیگری دوشمان کله‌لرندن قوله یاپمقدر. کله قوله یاپمق عادتا صرف کندینه مخصوص بر ایجاددر.

بو بویوك یارادیلیشلی تیمور خان بو بویوکلکلریله برابر پك بویوك بر خطا و قباحت ایشله‌مشدر. اوده ذاتا اسلامیتك ظهورندن بری حقیقتی آكلامامق یوزندن ضربه‌لانان تورك یاسا و تورهسنی، بونلرله برابر تورك ناسیونالیزمینی بالطه‌لایوب دویرمسیدر. اونك آصیل قصوری بودر.

دینه‌بیلیر که تیمور تورکك دهاسنی قورورتمشدر. اونی عرب عرفانیله افیون ویرمش کبی اویوشدیروب اولو حالنه کتیرمشدر.

Sayfa 326

Timur'a zalim demek doğru değildir. **Timur'un zulmünden edilen şikayetler fazla abartılıdır.** O'nu dünyaya zalım diye yayan şey yendiklerinin kinleridir. Bu yenilenler de Kıpçak ve Osmanlı Türkleri, Acemler ve Araplardır. Timur da bizim gibi bir Türk olduğu halde, biz Türkiye Türkleri, Timur için çok kötü şeyler yazmışız, ağır küfürler savurmuşuzdur. Keşke Sultan Yıldırım'la Timur Han'ın, bu iki kardeşin arasında o kötü olay olmasaydı. İki kahramanın düşman olması, iki Türk'ün birbirinin kıymetli kanını dökmesi ne acınacak şeydir. Örneğin, Timur, Şam'da, dendiği gibi, zulüm yapmamıştır. Şam camisini yakmamıştır. Son zamanlarda yapılan kazı çalışmaları bu caminin taşlarından bir kısmını ortaya çıkarmış ve bu taşların ateş görmediği anlaşılmıştır. Şam'ı fethi sırasında ünlü Arap tarihçi Mağrib-i İbn-ı Haldün Şam'da bulunmuştur. Bu kişi Timur'un zulmünden bahsetmiyor. Aksine Timur'un din adamlarına saygılı olduğunu, kendisini yemeğe çağırdığını ve kendisiyle söyleştiğini anlatıyor.

Timur'da açıkça görünen iki huy vardır: **Birisi, düşman ordusunu, kumandanlarını ele geçirerek bozmak, diğeri de düşman kellelerinden kule yapmaktır. Hele kule yapmak, neredeyse ona özgü bir buluştur.**

Bu büyük yaradılışlı Timur Han, bu büyüklüklerinin yanı sıra, oldukça büyük bir kusur ve suç işlemiştir O da, İslâmiyet'in ortaya çıkışından beri, gerçeği anlamak yüzünden hasar gören Türk töre ve yasasını ve bunlarla beraber Türk nasyonalizmini baltalayıp devirmesidir. O'nun asıl kusuru budur.

Denebilir ki Timur, Türk'ün dehasını kurutmuştur. O'nu Arap gelenekleriyle afyon yutmuş gibi uyuşturup ölü hale getirmiştir.

Sayfa : 327

حبوكه و تحق شوكه بعضی حركتلرینه كوره تیمور ناسیونالیست بر تورك
ایدی. خمسه سفرنده سویلدیكی سوز وبو سفردن: « اوراده آهالی‌یه قاریشیر، جنسمز
بوزوور ، دیلمزی اونوتورز. » دیه دونمه‌سی ، ییلدیریم بایزید خانه « روملاشمش
تورك » دیه حقارت ایتمه‌سی ، طوس [شیمدیكی مشهد] ه كیردیكی وقت امام رضا ،
هارون رشید ، وزیر نظام‌الملك ، نصیر طوسی وفردوسینك مزارلرندن اول ایلك
اولارق «مسلم خوراسانی»نك مزارینی زیارتی، فردوسینك مزارینه اایاغیله ووروب
«قالق توركی كور! » دیمسی صوكره‌ده توركلكی بویله كوكندن دورمسی نه‌دندر؟
بونك سببی آشكاردر . تیمور اوكجه مقامه بكه‌بیلمك ، صوكره سیاستده موفق
اولابیلمك ایچین اولانجه وارلغیله دینه صارلمشدر . هرنه اوقدیسه مسلمانلقدن
اوئمش ، كچمش ، اونی بالضروره حكومته كیرمش وبرلشدیرمشدر. بوصورتله هم دین
ایله حكومتی قاریشدیرمق ، هم تورك ناسیونالیزمینی ییقمق خطالرینی ایشله‌مش ،
دینی سیاسته آلت ایتمك كوچوكلكنی ارتكاب ایتمشدر. اكر دینی، ملتی آیری آیری
طوتسه‌یدی كندیسی داها ای موفق اولوردی. ایكیسنی ده عینی زمانده یوكسه‌لتیردی.
تیمورك دیكر بویوك، وخیم بر قباحتی ده قیپچاقلری، تاتارلری آزه‌رك روسلره
یاتیر قیه‌یرمق ، بویومك فرصتنی ویرمش اولماسیدر . ایشته اونك سایه‌سنده‌در كه
روسلر دیكرنده‌كی تورك سدینی ییقیق بولوب سیل كبی طاشمشلر، تورك دنیاسنك
بویوك بر قسمنی كیرمشلر ، آزیتوب بیتیرمشلر وبوكونكی حاله قویمشلردر .

Sayfa : 328

تیمور اولور اولماز اوغوللری سلطنت دعواسیله بربریه کیردیلر . صانکه تیمور اونلره بویله دیمشدی : تیمورك غیرتلری ، اوغوللرینه ویردیکی عسکری بربره براقدیغی توروکلر ، ایندیکی وصیتلر صانکه بویله ایدی :.. میران شاهك اوغلو میرزا خلیلك « شادالملك » آدنده مشهور بر قاپاتماسی واردی . کندیسنی بو ایشلره سوق ایدن اوایدی . چارپیشدیلر . نهایت مغلوب اولدی . متره‌سی کندیسنده براقیلمق اوزره هرشیئی قبول ایدوب موقعنی شاهرخه ترك ایتدی [٨١١ ه .] . شاهرخ ٨٤٩ ه . ده اولدی . خوراسانك مرکزی اولان مشهدده قاریسی « کوهر شاد » نامنه یاپدیردیغی جامع آلآن کوزللکی وصاعلاملغی ایله تقدیرلر ایچنده سیر ایدلمکده‌در . اوغوللری « بای صونغور » ایله « سلطان ابراهیم » خطاط ایدیلر کوهرشاد جامعنده کوزل یازیلری واردر . شاهرخك برینه شاهرخك طوروی « اولوغ بك » . آدیله فن وعلم عالمنده پك مشهور اولان « محمد طورغای » کچدی . بوذات تیمور اولادی آراسنده الك دکرلی بر پادشاهدر . ٨٢٨ ه . ده سمرقندده مشهور رصدخانه‌یی یاپدیرمشدی . اوراده چالیشیردی . « اولوغ بك زیجی » دینلن زیجی یاپمشدر . قوزموغرافیا حقنده‌کی اثری مختلف آوروپا دیللرینه برقاچ دفعه‌لر ترجمه ایدلمش ، معتبر بر کتاب اولارق صوك عصره قادار مکتبلرده اوقوتدیرلمشدر . زیجی دیباجه قبول ایدلمش وقوللانیلمشدر . اولوغ بك علمدن باش قالدیرامایوردی . یومشاق انساندی . ازمش اولان دین عالملرینی ، سیدلری ، اشرافی تربیه ایده‌جك شدت کندیسنده یوقدی . اوغلو عبداللطیف بردوزویه عصیان ایتمش ، باباسی کندیسنی برچوق دفعه تأدیب وعینی زمانده عفو ایتمشدر . نهایت عبداللطیف ، الله سیر دوشن باباسنی اولدیرمشدر [٨٥٣ ه .] .

اولوغ بك ٥٩ یاشنده اولمش ، ٣٩ ییل سلطنت سورمشدر .

بووقعه اوزرینه آقصاق تیمور ایمپراطورلغی کوچوك کوچوك خانلقلر حالنده طوائف ملوك شکلنه کیردی . بوخانلر اوزون زمان بربرلریله بوغوشدیلر دوردیلر . بوندن صوکره اورتا آسیا آوروپانك قرون وسطامی حال ووضعیتنه دوشمشدر . تورکلرك مسلمان عالملری مثت عاملری براقوب علوم دینیه‌یه دالدیلر . صوفیون مذهبی

'Sayfa : 329 — ٣٢٩ —

میدان آلارق ، طریقتلر چوغالارق خلق دین بر تعصبه دالمش ، میستیزم آلمش یورومشدر . بو تعصب بوکونه قادار دوام ایتمکده‌در. اورتا آسیا تورکلری آقصاق تیمور ایله ملیتلرینی دینلرینه فدا ایتدیلر . جرئتاً ، روحاً عربلاشدیلر . اسکیدن تورکلر هر یرده‌کی اوروقلرینی ، آیری دینده‌ده اولسه‌لر ، سوه‌رلرایکن آرتق وغایلره نوغای کافری، شامانلقده قالدقلرندن شیمدیکی قالموقلره « قالموق » دیدیلر. ایشته بو یوزدن صلح ومدنیتده کری کیتمکه باشلایان آسیانی آوروپا یکوب ایلریلمکه باشلادی . انحطاطمز وآوروپانك یزی یکمه‌سی تاریخی ایشته میلادی بو ١٥ نجی عصردر . بونده مهم عامل ایشته بو آقصاق تیموردر . اورتا آسیانك منور وحر فکرلیلری دین علماسنك شرندن قاچوب قاچوب هندستانه بابورشاهك یاننه کیتدیلر .

نهایت بخارا وخیوه خانلقلری میدانه کلدی. اوزبك، تورکمن عصرلرجه بربرینی ییدیلر . او کوزل تورك یوردی خراب وآهالیسی فقیر دوشدی. قاراکلق برجهالته باتدیلر . صوکنده‌ده روسلر کلوب یورالرینی ضبط ایتدیلر . دورلو ظلملر وفجیع قتل عاملر یاپدیلر .

تیمور جینکیز اولادلرینك هر شعبه‌سنك ملکلرینی اللرندن آلارق ، اورتا آسیا ایران ، قافقاسیا وقسماً قیپچاقده کندی ایمپراطورلغنی قورمشدر . تیمور جینکیزلیلرك ، نه‌لری نه وارلقلری وارسه سوروب کوتوروب یوق ایدن برسیل، بر طوفاندر . فقط کندی وارلغی‌ده بقا بولامیوب سیل کبی باشلامش ، نه‌یه راست کلدیسه اوکنه‌قاتوب سیل کبی کیتمش ، برسیلك آقدیغی مدت‌قادار وارلق کوستره‌رك آقوب بیتمشدر .

بو ایمپراطورلق ٨٢ییل عمر سورمشدر. تورك دولتلری آراسنده قیصه عمرلی اولانلردندر .

تیمورك اولکه‌سی توران ، ایران ، روم ، مغرب ، سوریه ، مصر ، عراق عرب ، عراق عجم ، مازندران ، کیلان ، شیروان ، آذربایجان ، فارس ، خوراسان ، جده ، بویوك تاتارستان ، خوارزم ، ختن ، کابلستان ، باختر زمین وهندستاندن مرکبدر .

Sayfa 327

Oysa tuhaf olanı şu ki kimi hareketlerine göre Timur ulusçu bir Türk idi. Hint Seferi'nde söylediği söz ve bu seferden "Orada halka karışır, cinsimiz bozulur, dilimizi unuturuz" diye dönmesi, Yıldırım Bayezid Han'a "Rumlaşmış Türk" diye hakaret etmesi, "Tus"(Şimdiki "Meşed")'a girdiği sırada İmam Rıza, Harun Reşid, Vezir Nizâmülmülk, Nasîr Tûsî ve Firdevsî'nin mezarlarından önce ilk olarak Ebu Müslim Horasani'nin mezarını ziyaret etmesi ve Fırdevsî'nin mezarına ayağıyla vurup "Kalk, Türk'ü gör!" demesi, sonra da Türklüğü böyle kökünden devirmesi nedendir? Bunun nedeni açıktır. **Timur önce makama geçebilmek, sonra siyasette başarılı olabilmek için olanca varlığıyla dine sarılmıştır. Her ne umduysa Müslümanlıktan ummuş, beklemiş; zorunlu olarak dini hükümete geçirmiş ve yerleştirmiştir. Böylece hem din ile hükümeti karıştırmak, hem de Türk ulusçuluğunu yıkmak kusurlarını işlemiş, dini siyasete alet etmek küçüklüğünü göstermiştir.** Eğer dini ve ulusu birbirinden ayırsaydı kendisi daha başarılı olurdu. İkisi de aynı zamanda yükselirdi.

Timur'un, diğer büyük ve vahim bir yanlışlığı da Kıpçakları, Tatarları ezerek Ruslara başkaldırmak, büyümek fırsatını vermiş olmasıdır. İşte onun sayesindedir ki Ruslar, önlerindeki Türk seddini yıkılmış bulup sel gibi taşmışlar, Türk Dünyası'nın büyük bir kısmını kemirmişler, eritip bitirmişler ve bugünkü hâle koymuşlardır

Sayfa 328

Timur ölür ölmez oğulları saltanat uyuşmazlığıyla birbirlerine girdiler. Sankı Timur onlara böyle demişti! Timur'un çabaları, oğullarına verdiği askerî terbiye, bıraktığı tüzükler, ettiği vasiyetler sanki böyle idi! Miran Şah'ın oğlu **Mirza Halil'in** Şadulmülk adında ünlü bir

kapatması vardı. Kendisini bu işlere yönelten o idi. Çarpıştılar. Sonunda yenildiler. Metresi kendisine bırakılmak üzere, herşeyi kabul edip yerini Şahruh'a bıraktı(H. 811). Şahruh H 849'da ölür. Horasan'ın merkezi olan Meşhed'de karısı Gevher Şad adına yaptırdığı cami bu gün bile güzelliği ve sağlamlığı ile beğeniyle seyredilmektedir **Oğulları Baysungur** ile Sultan İbrahim hattat idiler **"Gevher Şad Camii"nde güzel yazıları vardır. Şahruh'un yerine, torunu Uluğ Bey adıyla pozitif bilim dünyasında oldukça ünlü olan Muhammed Turgay geçti. Bu kişi Timur'un soyu içinde en değerli bir padişahtır. H. 828'de Semerkant'ta ünlü gözlemevini yaptırmıştı.** Orada çalışırdı. "Uluğ Bey Zici" denilen astronomi ölçüm cetveli dünyaca kabul edilmiş ve kullanılmıştır Uluğ Bey bilimsel çalışmalardan başını kaldıramıyordu Yumuşak insandı. Azmış olan din bilginlerini, seyyidleri, ileri gelenleri eğitecek şiddet kendisinde yoktu Oğlu Abdüllatif birçok kez isyan etmiş, babası kendisine her seferinde haddini bildirmiş ve aynı zamanda affetmiştir. En sonunda, Abdüllatif eline esir düşen babasını öldürmüştür (H 853).

Uluğ Bey 59 yaşında ölmüş, 39 yıl saltanat sürmüştür.

Bu olay üzerine Aksak Timur İmparatorluğu küçük hanlıklar halinde devletçikler biçimine girdi. Bu Han'lar uzun zaman birbirleriyle boğuştular, durdular. Bundan sonra Orta Asya, Avrupa'nın "Ortaçağ"daki durumuna düşmüştür. Türklerin Müslüman bilginleri pozitif bilimleri bırakıp din bilimine daldılar. Sûfiyyûn mezhebi (Sayfa 329) **ortaya çıkmış, tarikatlar çoğalarak halkı derin bir bilisizliğe sürüklemiş, mistisizm almış yürümüştür. Bu cahillik bugüne kadar süregelmiştir. Orta Asya Türkleri, Aksak Timur ile ırklarını dinlerine feda ettiler. Kültürel ve ruhsal olarak Araplaştılar.** Eskiden her yerdeki boylar, ayrı dinde de olsalar severlerken, artık Noğay'lara (Noğay Kâfiri) şamanlıkta kaldıklarından dolayı şimdiki

Kalmuklara da [Kalmuk] dediler İşte bu yüzden barış ve uygarlıkta geri giden **Asya'yı, Avrupa geçip ilerlemeye başladı. Düşüşümüz ve Avrupa'nın bizi geçmesi tarihi işte bu 15. asırdır. Bunda önemli bir etken, işte bu Aksak Timur'dur. Orta Asya'nın aydın ve özgür düşünceleri, din bilginlerinin kötülüğünden kaçıp kaçıp Hindistan'a Babür Şah'ın yanına gittiler.**

Sonunda da Buhara ve Hive Hanlıkları kuruldu. Özbek, Türkmen yüzyıllarca birbirini yediler. O güzel Türk yurdu harap ve halkı yoksul düştü. Karanlık bir bilgisizlik içinde battılar. Sonunda da Ruslar gelip buralarını zaptettiler ve türlü zulümlerle ve akıl almaz katliamlar yaptılar.

Timur, Cengiz soyunun her kolunun mülklerini ellerinden alarak Orta Asya, İran, Kafkasya ve kısmen Kıpçak da kendi İmparatorluğunu kurmuştur. Timur Cengizlilerin neleri, ne varlıkları varsa sürüp götürüp yok eden bir sel, bir tufandır. Fakat kendi varlığı da kalıcı olamadığından, sel gibi başlamış, neye rasgeldiyse önüne katıp sel gibi gitmiş, bir selin aktığı sürece varlık göstererek o da akıp bitmiştir.

Bu imparatorluk ömrü 82 yıl sürmüştür. Türk devletleri arasında kısa ömürlü olanlardandır.

Timur'un ülkesi Turan, İran, Rum, Mağrip, Suriye, Irak-ı Arap, Irak-ı Acem, Mazenderân, Geylan, Şirvan, Azerbaycan, Fars, Horasan, Cidde, Büyük Tataristan, Harezim, Hotan, Kabilistan, Bahterzemin ve Hindistan'dan oluşmaktadır.

Sayfa : 330

— ۳۳۰ —

تیمور واوغوللری زماننده اورتا آسیا علم ومدنیتجه اك پارلاق دوره‌یی یاشامشدر. بو سلاله علمه، اعمار واحیایه، بالخاصه شعر، رسم، موسیقی وخط طلی کبی نفیس صنعتلره چوق خدمتلر ایتمشدر [۱].

Sayfa 330

Timur ve oğulları zamanında Orta Asya bilim ve uygarlık bakımından en parlak dönemini yaşamıştır. Bu sülale bilime, yapılaşmaya ve canlanmaya, özellikle şiir, resim, müzik ve hattatlık gibi güzel sanatlara büyük hizmetler vermiştir.

عدد: ٥٤

دوقتور رضا نور

تورک تاریخی

رسملی وخریطه‌لی

جلد — ٣

تاليف وترجمه انجمننجه قبول ايدلمشدر .

استانبول — مطبعهٔ عامره

١٣٤٢ هـ ، ١٩٢٤ م

Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti Neşriyatından
Sayı : 54

Doktor Rıza Nur

TÜRK TARİHİ

Resimli ve Haritalı

Cilt 3

Telif ve Tercüme Encümenince Kabul Edilmiştir.

İstanbul-Matbaa-yı Âmire
1924

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No : 1863
Yazar : Dr. Rıza Nur
Cild : Bordo
Ebadı :
En : 16 cm.
Boy : 23 cm
Sayfa Adedi : 373

Sayfa :Giriş

تورکیه دولتی

تاریخلر اسکیدن بری بر آغیز اولارق بر سلجوقی دولتندن بحث ایدرلر. بو حالده
کونمزه قادار دوام ایده کلمشدر . بر سلجوقی دولتی تصور ایتمه‌لری تاریخجیلرک
بویوک بر غفلتیدر . علمی بر خطادر . بو غفلت وخطا یتمه‌یورمش کبی صوکره‌ده بر
عثمانلی دولتندن بحث ایدلمشدر . شرقده ، غربده بوتون ذهنلر بو تلقینلر آلتنده
قالمشدر . بو ذهنیتله تربیه کورمش، بو ذهنیتله یاشامش تاریخجیلرک واو تاریخلرک تربیه
ایتدکلری دماغلرک باشقه دورلو دوشونمک امکانی اولامایه‌جغی طبیعیدر . بن ده بو
تلقین آلتنده ایدم .

Sayfa: Giriş

Türkiye Devleti

Tarihler eskiden beri hep bir ağızdan bir Selçuklu Devleti'nden söz ederler. Bu durum günümüze kadar sürmüştür. Bir Selçuklu Devleti düşünmeleri tarihçiler için büyük bir aymazlıktır. Bilimsel bir yanlıştır. Bu aymazlık ve yanlış yetmiyormuş gibi, daha sonra da bir Osmanlı Devleti'nden söz edilmiştir. Doğuda ve Batıdaki bütün zihinler bu yönlendirme etkisinde kalmışlardır. Bu anlayışla eğitim görmüş, bu anlayışla yaşamış tarihçilerin ve o tarihlerin eğittiği beyinler için başka türlü düşünmenin olası olamayacağı doğaldır. Ben de bu etki altındaydım.

Sayfa : 6

ینه دوشوندم، باقدم‌که آیری آیری ایکی دولت فرض ایدلمش اولان بودولتده
طوپراق بر وعینی ، ملت بر وعینیدر . بر دولت علمی برصورتده تعریف ایدلدیکی
وقت اونده بر ملتله برده طوپراق اولماسی لازمدر . اکر بو طوپراق وملت عینی
اولورسه او دولت طبیعتیله بر دولتدر . یوقاریکی معلومات دوغرو اولماسه دخی
بوملت وطوپراق مسئله‌سنك برلکی دولتك برلکی حقنده کافی دلیلدر .

طوپراق بردیدك . واقعا سالجوق خاندانی زماننده دولت شرقده باشلامش ،
دولتك «مرکز ثقلی» شرقده، اورتا آسیا وبالخاصه ایران ومه‌زوپوتامیا اولمش
ایدی .

Sayfa: 6

Yeniden düşününce gördüm ki iki ayrı devlet olarak düşünülen bu devlette toprak bir ve aynı olduğu gibi millet de bir ve aynıdır. Devletin bilimsel tanımı da, onda bir ulusun ve toprağın gerekliliğini ortaya koyar. Eğer bu toprak ve ulus aynı olursa o devlet doğal olarak bir devlet olur. Yukandaki bilgi doğru olmasa bile ulus ve toprak sorununun birliği devletin birliği konusuna yeterli kanıttır.

Toprak bir dedik. Bilindiği üzere Selçuk hanedanı zamanında devlet **Doğu'da ortaya çıkmış,** devletin ağırlık merkezi **doğuda Orta Asya** ve özellikle de **İran ile Mezopotamya** olmuştur.

Sayfa : 7

ملت بر دیدك . داها سالجوقلیلر دولتلرینی قورمادن اول تورکلر عباسلی
خلیفه‌لر زماننده اوروق اوروق مزوپوتامیا ، عراق ، شرق و شرقی جنوبی
آنادولویه ، آطنه‌یه کلمشلر و یرلشمشلردر . عباسلیلرك والی وقوماندانلرینك جوغی
تورك ایدی . بو مأمورلر ایله ـ معیت وعسکر اولارق ـ تورکلر بورالره کلیورلردی .
یعنی ۱۲ عصر اول بورالرده تورك هجرت ویرله‌شمه‌سی باشلامشدی . سالجوقلیلر تشکل
ایدوب بورالره دوغری کلدکلری وقت ایسه تورکلر جوشغون بر ایرماق ، حتی بر طوفان
سیلی کبی کلوب مزوپوتامیا ، عراق ، سوریه و آنادولویه یرله‌شمشلر ، بو اولکه‌لرك
آصیل یرلی آهالیسی اولمشلر ، بورالره تورك سیماسنی ویرمشلردر . یعنی دوقوز
عصردن بری بو یرلر هاده تا کاملاً تورکدر .

Sayfa: 7

Ulus bir dedik. Selçuklular, daha kendi devletlerini kurmadan önce, Abbasi halifeleri zamanında, boy boy Mezopotamya'ya, Irak'a, Doğu Anadolu'ya, Güneydoğu Anadolu ve Adana'ya gelip yerleşmişlerdir. Abbasilerin vali ve komutanlarının çoğu Türk'tü. Türkler bu memurlarla –görevli ve asker olarak- birlikte buralara geliyorlardı. Yani on iki yüzyıl önce buralara Türk göçleri ve yerleşmesi başlamıştı. Selçuklular toplanıp buralara geldikleri zaman, Türkler coşkun bir ırmak gibi, hatta bir tufan seli gibi gelip Mezopotamya, Irak, Suriye ve Anadolu'ya yerleşmiş, bu ülkelerin asıl yerli halkı olmuş ve buralara Türk görünümünü vermişlerdir. Demek ki dokuz yüzyıldan beri bu yerler neredeyse bütünüyle Türk'tür.

Sayfa : 8

. بو اورووقك صوك زمانده كلن وعثمانلى سلالەسنى ايچندن چيقاران قسمى ايسه كوچوك برقسم اولوب دورت يوز چادير خلقندن عبارتدر . « بر عشيرتدن بر جهانكير دولت چيقاردق ! » سوزى نامق كمالك شاعرانه سوزيدر. تعبير يا كليش ياپيليور . او ، بر خاندانى قصد ايتمش اولسه كركدر . ياخود ده بو ، بر شاعر خرافەسيدر . يوقسه اهالى تورك اولماسه دورت يوز دكل ، دورت بيك حتى داها فضلەسى ده دولت قوراماز لردى . ديمك هرحالده بر نقطەدن مطالعه ايتمك بودولتى تشكيل ايدن ملت عينى برملتدر .

بوراده شونىده سويلەمەدن كچەمەمك لازمدر . توركلرك مەزوپوتاميا ، عراق وآنادولويه كلملرى ٩ ويا ١٢ عصر اولندن ده دكلدر . ميلاددن ٤،٠٠٠ ييل اولندن برى يعنى تاريخك ضبط ايدەبيلديكى زماندن برى بورلرك و قافقاسيانك آهاليسنك تورانلىلر اولديغنى « دومۆرغان » كبى تاريخ و آثار عتيقه علمى عالمنده اك اهلىتدار صاييلان ذاتلر سويلەمكدەدرلر . حقيقة بورالرده اورارتو ، ەلام ، سومەر ، توبال هتت ، قومان ، قوموق كبى تورانلى ملتلرك و دولتلرنك وجودينى بيليورز . سالجوقليلره كلنجەيه قادار بوتوركلر دفعەلرجه ايران ، آثورى ، مصر فرعونلرى ، ساحللرنده يونانليلر ، ماكدونيالى بويوك اسكندر ، روماليلر وبيزانسليلر كبى ملت ودولتلرك استيلالرى آلتنه دوشمشلر ، ديل ، دين و حرثجه بر چوق استحالەلره اوغرامشلردر . سالجوقليلر كلدكلرى وقت بونلرى خريستيان و بيزانس حرثى محكومى بولمشلردى . هر حالده تاريخده بعضى ايزلر حالنده كوروبورزكه بيزانس اوردولرنده توركلرى بولويورز . بونلرك برقسمى پچەنەكلر ، خازارلر كبى طيشاردن ايسەده برقسمى ده بيزانس حكمى آلتندەكى توركلردندر. بيزانسك بولغارلره قارشى آنادولودن بر تورك اوروقنى روم ايلنه كچيروب يرلشديرمەسى ده بو حقيقتى تنوير ايدر . بوسيبلردن دولايى اولاجقدركه آنادولوده توركلك سالجوقليلرك باشلانغيجيله

Şayfa : 9

— ٦ —

بویوك بر قولایلقله عمومیله‌شیورمشدر . سالجوقلیلر ایله‌ده یکی و پك اساسلی بر
تورك هجرتی اولمش ، آنادولو باشدن باشه و چار چابوق «روٌمه عروسه» نك
[آسیا تاریخی ، ۱۹۲۲ م . ، پارس] قوللاندیغی تعبیر کبی یکی بر تورکستان ، یکی
بر توران اولمشدر . ذاتاً بیزانس بر عرق افاده ایتمز . عرق و ملیت جهتیله بابل
قوله‌سی حالنده بر دولتدر . بوده بو حرکتی قولایلاشدیرن عامللردن اولمش اولسه
کرکدر . قولایجه و چار چابوق تورکلشمه‌نك ایکی سببی داها واردر ؛ بیزانسك
اداره‌سزلکندن، ظلملردن آهالی اوته‌یه بری‌یه هجرت ایتمشلردی . دیکر بر سببده
سالجوقلیلرك استیلاسی زماننده بیزانسلیلرك بویوك کتله‌لرایله قاچیشمه‌لریدر. بو
سببلرله آنادولی آهالی‌یه محتاجدی . بوده بو یرلشمه‌یی قولایلاشدیرمشدر . دیکر
بر مهم سبب وارکه اوده محیطه ، اقلیمه عائد شرطلردر . آنادولو معلوم اولدیغی
اوزره شمالنده پونت ، جنوبنده طوروس داغلریله و غربنده‌کی دیکر بعض داغلر
ایله اورتاده بر یایلا تشکیل ایدر . بو صورتله قیلردن ویایلادن عبارت اولارق ایکی
قسمه آیریلیر . بو ایکی قسمك اقلیمی ، هواسی ، حیوانات و نباتاتی ، زراعتی ،
حاصلی حیات شرطلریجه بویوك فرقلری واردر . اورتاده‌کی یایلا تورکك اورتا
آسیاده‌کی یایلاسنه و حیات شرطلرینه اویغون کلمشدر . بو اویغونلق اونك حتی
اورتا آسیاده‌کی کبی قویون سورولریله حتی تیبتدن بری کتیردکاری تفنك کچیلریله
برابر یرلشمه‌سنده مهم عامل اولمشدر . حقیقةً بو یایلا آنادولونك قیلرندن چوق
اول وتمامیله تورکلشمشدر .

Sayfa: 8

Bu boyun Osmanlı sülalesini içinden çıkaran küçük bir kısmı ise, son zamanda gelmiş dört yüz çadır halktan oluşmaktadır. "Bir aşiretten bir cihangir devlet çıkardık" sözü Namık Kemal'in şiirsel bir sözüdür. Yorum yanlış yapılıyor. O, bir hanedanı kast etmiş olsa gerektir. Ya da bu bir şair hurafesidir. Eğer halk Türk olmasaydı, değil dört yüz, dört bin, hatta daha fazlası olsa bile devlet kuramazlardı. Bu

durumda hangi noktadan incelersek inceleyelim bu devleti oluşturan millet, aynı millettir.

Burada şunu da söylemeden geçmemek gerekir. Türklerin Mezopotamya, Irak ve Anadolu'ya gelişleri 9 ya da 12 yüzyıl öncesinden de değildir. Milattan 4000 yıl öncesinden bu yana, yani tarihin belirleyebildiği zamanlardan başlayarak, bu yerlerin ve Kafkasya halkının Turanlılar olduğunu "Dö Morgan" gibi tarih ve eski eser bilim çevresinin en yetkili kabul edilen otoriteleri söylemektedir. Gerçekten de buralarda Urartu, Elam, Sümer, Tubal, Hitit, Kuman, Kımık gibi Turanlı ulusların ve devletlerin var olduğunu biliyoruz. Selçuklulara gelinceye kadar Türkler defalarca İran, Asur, Mısır firavunları, Yunan sahillerinde, Makedonyalı Büyük İskender, Romalılar ve Bizanslılar gibi ulusların ve devletlerin yönetimleri altına düşmüşler, dil, din ve kültürce birçok değişime uğramışlardır. Selçuklular geldikleri zaman bunları Hristiyan ve Bizans kültürünün etkisi altında bulmuşlardır. Tarihte bir takım izler halinde olsa da Bizans ordularında Türkleri görebiliyoruz. Bunların bir kısmı, Peçenekler ve Hazarlar gibi dışarıdan gelenler, bir kısmı da Bizans egemenliği altındaki Türklerdi. Bizanslıların Bulgarlara karşı Anadolu'dan bir Türk boyunu Rumeli'ne geçirip yerleştirmesi bu gerçeği ortaya koyar. Bu nedenlerden dolayı, Türklük, Anadolu'da Selçukluların gelmesiyle birlikte kolayca genelleşivermiştir. Selçuklularla birlikte yeni ve oldukça büyük bir Türk göçü olmuş, Anadolu baştan başa ve hızlı bir biçimde "Rene Grousse"nin (Asya Tarihi, 1922, Paris) kullandığı ifadedeki gibi, bir Türkistan, yeni bir Turan olmuştur. Esasen Bizans bir ırkı ifade etmez. Irk ve ulusallık açısından Babil kulesi gibi bir devlettir. Bu durum, bu hareketi [Türkleşme hareketi] kolaylaştıran niteliklerden olmuş olsa gerektir. Kolayca ve hızlı bir biçimde Türkleşmenin iki nedeni daha vardır; Bizans'ın kötü yönetiminden ve zulümlerinden dolayı halk öteye beriye göç etmiş. Diğer bir neden de, Selçukluların yayılması zamanında Bizanslıların büyük kitleler halinde kaçışmalarıdır. Bu nedenlerden dolayı, Anadolu'nun üzerinde yaşayacak halka gereksinimi vardı ve bu da yerleşmeyi kolaylaştırmıştı. Diğer önemli bir neden de,

çevreye ve iklime ilişkin koşullardı. Bilindiği gibi Anadolu kuzeyinde Pont, güneyinde Toros Dağları ve batısında diğer bir takım dağlarla çevrili olarak ortada bir yayla biçimindedir ve böylece kıyılardan ve yaylalardan oluşan iki kısım halindedir. Bu iki kısmın, iklimi, havası, hayvan ve bitki örtüsü, tarımı yani yaşam koşulları olarak büyük farklılıkları vardır. Ortadaki yayla Türk'ün Orta Asya'daki yaylasına ve yaşam koşullarına uygun gelmiştir. Bu uygunluk onun tıpkı Orta Asya'daki gibi koyun sürüleriyle ve hatta Tibet'ten beri getirdiği tiftik keçileriyle birlikte yerleşmesine önemli bir etken olmuştur. Gerçekten de bu yayla, Anadolu'nun kıyılarından çok önceleri bütünüyle Türkleşmiştir.

Sayfa : 9 - 2

بوراده استطراداً سویلرم‌که تورکیه‌یه عصرلردن بری آنادولونك کووده اولمسی،
تورکیه‌نك صاغنی صولنی غیب ایدوب نهایت آنادولوده قالماسی ینه بو محیطی عامللر
ایله ایضاح اولونابیلیر .
حاصلی بویرلرك آصیل آهالیسی بر طاقم یابانجی، استیلالرله تورکلکدن چالنمش
ایکن سالجوقلیلر ایله ینه تورکلك جهانته صوقولمشلردر . یعنی آصیللرینه رجعت
ایتمشلردر ...
دیمك طوپراق بر، ملت ده بر، اوحالده دولت ده بردر . یعنی بر دولت واردر که
بونده ایکی سلطنت سلاله‌سی کلوب کچمشدر ..

Sayfa: 9

Burada diyebilirim ki Anadolu'nun yüzyıllardan bu yana Türkiye'ye gövde olması ve Türkiye'nin sağını solunu kaybettikten sonra yine Anadolu'da kalması aynı şekilde bu bölgenin nitelikleri ile açıklanabilir.

Sonuç olarak bu yerlerin asıl halkı bir takım yabancı yayılmalarıyla Türklükten çalınmışsa da, Selçuklularla yeniden Türklük dünyasına sokulmuşlardır. Yani özlerine dönmüşlerdir.

Demek oluyor ki toprak bir, ulus da bir ise o zaman devlet de birdir. Yani bir tane devlet vardır, bu devlette de iki saltanat sülalesi gelip geçmiştir.

Sayfa : 10

بو عنادك بر قاچ سببی واردر . برنجیسی تورکلرده قورولان دولتلره ، حتی
اوروقلره اونلرك پادشاهلرینك، باشلرینك ویا اونلرك عائله‌لرینك آدلرینك آد اوله‌رق
ویرلمه‌سنك عادت اولماسیدر . همان بوتون تورك دولتلری بو صورتله آد آلمشدر .
سلجوقلیلر ، عثمانلیلرده بویله‌در . ایكنجیسی سلجوق خاندانی سونوب یرینه عثمان
خاندانی كچدیكی وقت دولت طوائف ملوك حالنده بر تقسیمه اوغرامشدی . بونلرك
هر بری سلجوقلیلرك وارثی اولمق دعواسنده ایدی . بو دعوایی قیرمق ایچین عثمانلیلر
یكی بر دولت یعنی عثمانلی دولتی تشكیل ایتدكلرینی ایلری سوریورلردی . بوكا بر ده
بو خاندانك یكیدن بر دولت قورمق شرفی حائز اولمق ، سلجوق خاندانی چكممك
هوسی ده طبیعتیله انضمام ایدیوردی . بو سببله هر شیئی ، هر شیئك آدینی
دكیشدیریورلردی .

Sayfa: 10

Bu inadın birkaç nedeni vardır: Birincisi, Türklerde kurulan devletlere, hatta boylara, onların padişahlarının ya da aile adlarının ad olarak verilmesi geleneği vardır. Neredeyse bütün Türk devletleri bu şekilde adlandırılmıştır. Selçuklular ve Osmanlılar da bu şekilde ad almışlardır. İkincisi, Selçuk hanedanı sonup, yerine Osman hanedanı geçince, devlet beylikler halinde bir bölünmeye uğramıştır. Bunların her biri Selçukluların varisi olmak davasını güdüyorlardı. Bu davayı ortadan kaldırmak için Osmanlılar yeni bir devlet, yanı Osmanlı Devleti'ni oluşturduklarını ileri sürüyorlardı. Buna bir de yeniden bir devlet kurmak onurunu elde etmek ve Selçuk Hanedanı'nı çekememek hevesi de doğal olarak eklenmişti. Bu yüzden her şeyi ve her şeyin adını değiştiriyorlardı.

Sayfa : 11

متاركه‌نك ایلك آیلرنده یعنی بش ییل قادار اول آقشام غزته‌سنده یونانلیلرك
و ارمنیلرك گویا تاریخلی دلیللر ایله ـ كه هپسی ساخته و تاریخی تحریفدر ـ یوردمزه
قصاحب ادعالرینه قارشی بو دولتك عثمانلی دولتی اولمیوب تورکیه اولدیغنی ، ۶۰۰
ییللق بر دولت اولمیوب ۹۰۰ ییللق بر سیاسی موجودیت بولندیغنی دلیللریله مطالعه

Sayfa : 11

ایدر بر مقاله نشر ایتمش ایدم . عینی زمانده اووقت استانبولده آچیلوب آز عمری
اولمش اولان « مجلس مبعوثان » کرسیسنده ده بونلری سویله‌مش ایدم . سلجوق
وعثمانلی دولتلری آدنده ایکی دولت موجود اولمیوب بونلرك بردولت اولدیغی وبو
دولتده سلجوقلی وعثمانلی آدنده ایکی سلطنت خاندانی بولوندیغی حقنده‌کی ادعا
او وقته قادار هیچ یازلمامش وایشیدلمه‌مش ایدی . تاریخ ایله مشغول بعضی ذاتلر
بیله او وقت شفاهی صورتده بوفکرمه اعتراض ایتدیلر ؛ فقط اعتراضلرینی ضعیف
کورمشدم . دعوام لهنده‌کی دلیللرك اییسه قوتی آشکاردی . ظنمجه بوکون بوکا
علمی صورتده اعتراض ایدیله‌مز. اگر اعتراض ایدیلیرسه بوکونکه جمهوریتك‌ده آیری
بردولت اولدیغنی قبول ایتمك ایجاب ایده‌جکدر. بویله بردعوایه ایسه بوکون هرکس
کولر . بش ییلدن بری بوفکرك بر قازاندیغی، آرتق افکار عمومیه‌یه یابانجی وغیر
طبیعی کلمکده اولدیغی کورولمکده‌در .

Sayfa: 11

Ateşkesin ilk aylarında, yani bundan beş yıl kadar önce Akşam Gazetesi'nde Yunanlıların ve Ermenilerin güya tarihsel kanıtlarla –ki hepsi sahte ve tarihi bozmaktır- yurdumuzu sahiplenme iddialarına karşı, bu devletin Osmanlı Devleti değil, Türkiye olduğunu, 600 yıllık bir devlet değil, 900 yıllık bir siyasî varlık olduğunu kanıtlarıyla ortaya koyan bir makale yayınlamıştım. Aynı zamanda o sıralarda İstanbul'da, ömrü çok kısa sürmüş olan, "Meclis-i Mebûsân" kürsüsünde de bunları söylemiştim. Selçuk ve Osmanlı Devletleri adında iki devletin var olmayıp, bunların bir devlet olduğunu ve bu devlette Selçuklu ve Osmanlı adında iki saltanat hanedanı bulunduğu konusunda böyle bir iddia, o zamana kadar hiç yazılmamış ve duyulmamıştı. Tarihle uğraşan bir kısım kişiler bile o zaman bu iddiama sözlü olarak karşı çıktılar. Fakat bu karşı çıkışları zayıf görmüştüm. İddiama ilişkin kanıtların güçlülüğü ise çok açıktı. Bana göre bugün bu iddiaya bilimsel bir biçimde karşı çıkılamaz. Eğer karşı çıkılırsa, bugünkü Cumhuriyetin de ayrı bir devlet olduğunu benimsemek gerekecektir. Oysa böyle bir iddiaya bugün herkes güler. Beş yıldan buyana bu düşüncenin yer bulduğu, artık fikir çevresine yabancı ve olağan dışı gelmemekte olduğu görülmektedir.

Sayfa : 17

I - ایلك سلاله

[صالجوقلی خاندانی]

اسکی‌دن بری بونلره آل سلجوق ، سلجوقیلر ، الخ ... دینمکده‌در . بو کلمه‌یی
عربلر سلجوق یاپمشلردر . ایستر ج ، ایستر چ ایله اولسون خفیف بر هجه ایله
باشلایوب قالین بر هجه ایله بیتن کلمه تورکجه دکلدر ، یاخود تلفظی بوزولمشدر .
بو سببله تورکجه کلمه‌نك آصلی « صالجوق » در . جاغاتایجه « سه‌لجك » یاخود
« سالجیق » یاخود « صالجوق » صورتنده یازیلیر . بزم بو کونکی املامزه کوره
« صالجوق » یازمه‌مز لازمدر عربلر بو کلمه‌یی « سلاجقه » دیه جمعله‌مشلردر .
مجملرسه آل صالجوق دیمشلردر . بز کلمه‌یی هم عربجه طرزنده قوللانمنز ، هم ده
عربده اولمایان چ ایله سویله‌مشزدر . هر شیئی ملیله‌شدیرمك وتورکله‌شدیرمك
مهم و عجله ایشمزدر . بو سببله بوراده بو خصوصده‌کی وظیفه‌یی کورمرك بونلره‌ده
تورکجه تاریخی اصطلاح اولارق « صالجوقلیلر » ، « صالجوقلی خاندانی » دیدم .

بو خاندان آدینی صالجوق [صالجیق] نام ذاتدن آلیر . صالجیق بر روایته
کوره بر نوع کیك اولوب بر موغول قبیله‌سنك‌ده آدیدر . « صالجیق » ك
منسوب اولدیغی قاملیا اوچ شعبه اولوب بو شعبه‌لر بوغو خاتاکی ، بوغو صالجیقو ،

وسطی تورك تاریخی — ۲

Sayfa: 17

I-İlk Sülâle

(Selçuklu Hanedanı)

Eskiden beri bunlara Âl-Selçuk, Selçukiler, vb. denmektedir. Bu kelimeyi Araplar Selçuk yapmışlardır. İster c, ister ç ile olsun hafif bir hece ile başlayıp kalın bir hece ile biten bir sözcük ya Türkçe değil-

Sayfa : 18

— ۱۸ —

بودانجا آدنده‌درلر . برنجیدن « خاتاکین » ، ایکنجیدن سالجیغود ، اوچونجودن
بورجیکن اولوسلری میدانه کلمشدر . سالجیق ایکنجی چینکیز اوچونجو اولوسدندرلر .
بر روایته کوره سالجوقلیلر پلوده اوطوران و خرستیان اولان قارایت یاخود نایمان
اوروقلرندندر . اورادن قالقوب غربه دوغرو کلمشلردر و خرستیان اولارق یوله
چیقمشلردر .

dir, ya da söylenişi bozulmuştur. Bu nedenle Türkçe sözcüğün aslı **"Salçuk"tur.** Çağatayca **"Selçik"** yada **"Salçık"** veya **"Salçuk"** biçiminde yazılır. Bizim bugünkü yazımımıza göre **"Salçuk"** yazmamız gerekir Araplar bu sözcüğü "Selâçıka" diye çoğul yapmışlardır Acemler ise "Âl-i Salçuk" demişlerdir. Biz sözcüğü hem Arapça biçimiyle kullanmışız, hem de Arapça'da olmayan ç ile söylemişizdir. Her şeyi ulusallaştırmak ve Türkleştirmek önemli ve ivedi işimizdir. Bu yüzden bu konudaki görevimizi görerek, bunlara da Türkçe bir tarih deyimi olarak "Salçuklular", **"Salçuklu Hanedanı" dedim.**

Bu hanedan adını Salçuk (Salçık) adında bir kişiden alır. Salçık bir söylentiye göre bir tür geyik olup aynı zamanda bir Moğol kabilesinin de adıdır. Salçık'ın üyesi olduğu aile üç kol olup bu kollar **Buğu Hatakı, Buğu Salçıku,** (sayfa 18) Budanca adlarındandır. Birinci koldan "Hata Ken", ikinci koldan "Salçığut", üçüncü koldan ise "Bürciken" ulusları doğmuştur Selçuk ikinci, Cengiz ise üçüncü ulustandır. Bir anlatıma göre Selçuklular, Pelu'da oturan ve Hristiyan olan Karayet ya da Nayman boylarındandır. Oradan Hıristiyan olarak yola çıkıp, Batı'ya gelmişlerdir.

بر کون اولور افندیسی بوغو ایله سالجوقك آراسی آچیلیر . سببی ده سو باشی سالجوق پك معتبردی . خاتون ایله تکینلرك یعنی خانك قاریسی ایله اوغوللرینك اوستنده اوطورورودی . خاتون بوکا قیزاردی و قوجه‌سنه شکایت ایدردی . بو سببله سالجوق ایشك فنالاشه‌جغنی آکلایوب بر کون ۱۰۰ آتی ، ۱۵۰۰ دوه ، ۱۵۰,۰۰۰ قویون ایله چیقوب قازاق اولدی ، سمرقند یولنی طوتدی . . جنده کلوب سامانلیلرك صوکنجیسی اولان منتصرك والیسنه : « بن اسلام اولمغه کلدم . بزه بر عالم کوندرك ! » دیدی . مسلمان اولدی واوراده یرلشدی . [۱۰۰٤ م ۳۹۷ ﻫ .] . جند طاشکندك شمالنده‌در . یوت پرست تورکلر سالجوقدن ورکی آلمغه کلدیلر . آهالینك أوکنه دوشوب بونلری تپه‌له‌دی بوصورتله سالجوق شهرت قازاندی ، اطرافنه بر چوق تورکلر بیغیلدیلر . تورکلرك ، رئیسلرینك آدینی آلمه‌لری عادت اولدیغندن بونلرده سالجوق تورکلری آدینی آلدیلر .

سالجوقك دورت اوغلو واردی . آدلری : آرسلان اسرائیل ، میقایل [میکائیل] ، یونس [یونس] و موسی‌در . بو خریستیان آدلری‌ده کوسترر که جنده کلمه‌دن اول سالجوقلیلر خریستیان ایدیلر . سالجوق کندیسی اختیارلاینجه قوماندانی جنکده أولمش اولان اوغلو میقایل [میحال] ك اوغوللری اولان بوغو طوغرول [طغرل] ، محمد چاقار [جغری] (یاخود چاقر) و داووده ویردی . سالجوق ۱۰۷ یاشنده أولدی . مزاری جندده‌در .

« طوغرول » ك اصلی تورکجه « طوغرآول » در . طوغرامق مصدرندن کلیر . آصیل تورکجه‌ده‌کی ت ، ط بزده همان عمومیتله د حالنه کچدیکندن بو « دوغرامق » در . « آول » تورکجه‌ده بر اداتدرکه طبقی « جی » کبیدر . بوحالده بزم شیوه‌جه طوغرول دوغراجی دیمکدر . « أرطغرل » أرکك ، ییکیت دوغراجی دیمك اولور . ایشته بونك کبی بزم « قره‌قول » کلمه‌سی‌ده « قارآول » دن کلیر . قارامق چاغاتایجه ترصد ایتمك ، باقق دیمکدر . أوحالده ترصدجی دیمك اولور . بوقسه بعضی لسانیاتجیلرمزك دیدکلری کبی قره‌قول کلمه‌سی قاراده کزن قولدن کلمز . طوغرول عمومی فکره رغماً ظنمجه بر نوع ییرتیجی قوش دکلدر

Sayfa: 19

(Selçuk Han)

Bir gün efendisi Buğu ile Selçuk'un arası açılır. Nedeni de Subaşı Selçuk'un çok değerli olması ve Hatun ile Tekin'lerin, yani protokolde Han'ın karısı ile oğullarının önünde yer olmasıydı. Hatun buna kızar ve kocasına şikayet ederdi. Bu yüzden Selçuk durumun kötüye gideceğini anlayınca bir gün 100 atlı, 150 deve, 150.000 koyun ile çıkarak, Semerkant yolunu tuttu. **Cend'e gelince Samanlar'ın sonuncusu olan Muntasır'ın valisine "Ben müslüman olmaya geldim. Bize bir bilgin gönderin" dedi.** Müslüman oldu ve oraya yerleşti (M. 1004) Cend, Taşkent'in kuzeyindedir Putperest Türkler Selçuk'tan vergi almaya geldiler. Halkın önüne geçerek bunları yendi. Böylece ün kazandı ve pek çok Türk daha çevresine toplandı. Türklerde önderlerinin adını almak gelenek olduğundan dolayı, bunlar da kendilerine Selçuk Türkleri adını verdiler.

Selçuk'un, Arslan İsrail, Mikail (Mikayl), **Yonas** (Yunus) ve **Musa** adlarında dört oğlu vardı Bu adların Hristiyan adları olmaları da göstermektedir ki Selçuklular Cend'e gelmeden önce Hıristiyandılar. Selçuk yaşlanınca yönetimi savaşta ölmüş oğlu Mikayl (Mihâl)ın oğullarından **Buğu Tuğrul**(Tığrıl), Mehmed Çakar (Çağrı) (veya Çakır) ve **Davud'a** verdi Selçuk 107 yaşında öldü. Mezarı Cend'dedir.

"Tuğrul"un kökeni Türkçe "Toğraul"dur. "Toğramak" mastarından gelir. Türkçede t, tı genellikle d'ye dönüştüğünden sözcüğün aslı "doğramak"tır. Aul tıpkı Türkçe'deki cı gibi bir edattır. Dolayısıyla bizim söyleyişimizde Tuğrul, doğrayıcı demektir. Böylece "Ertuğrul" ise erkek, yiğit, doğrayıcı anlamına gelmiş oluyor. İşte bunun gibi bizdeki "karakol" sözcüğü de "karaul" aslından gelir. Karamak Çağatayca gözetmek, bakmak anlamına gelir. Bu durumda anlamı gözeten demek oluyor. Yoksa kimi dilcilerimizin söyledikleri gibi karakol sözcüğü karada gezen kol'dan gelmez. Genel kabule rağmen Tuğrul kelimesi, bana göre bir tür yırtıcı kuş da değildir.

Sayfa : 23

١٠٣٧ م ، ٤٣٠ ھ . ده مسعود بالذات ١٠٠,٠٠٠ كشيلك بر اوردو
ايله طوغرول خان اوزرينه كلدى . سالجوقليلر پك آز ايديلر . ابتدا چكلديلر ؛
صكره برهجومله مأيوسانه حرب ايدەرك « دامغان » ده مسعودى پريشان ايتديلر .
مسعود كوچ حال ايله غزنه‌يه قاچدى . بوصورتله سالجوقليلر ايرانه حاكم اولديلر .
ايشته بوحرب سالجوق ييلديزينى ايبجه پارلاتان بروقعه‌در . اورادن شرقك استقبالى
ايچين مهم بروقعه اولمشدر . اورادن خوارزم اوزرينه آتيلوب نهايت اورايى ده ضبط
ايتديلر . بوندن صوكره جنوبه طوغرو اينوب جنوبى ايرانده نه‌وار يه هپسنى چام
كبى قيروب پارام پارچه ايتديلر . ١٠٥٤ م . ده آزاربايجانى ده آلوب جنوبده
عراقه ، شمالده قفقاسيه‌يه ، غربده ارمنستانه أل اوزاتديلر . طوسدن صوكره
نيشابورى ده ضبط ايتمش اولان سالجوقليلر خوراسانك مركزى اولان نيشابورى بوسعر
پايتخت ياپديلر . [١٠٣٩ م ، ٤٣٢ ھ .] داها ايسته‌مه‌دن خليفه بونلره عنوانلر
سائر هرشيئى ويردى . اووقت خليفه‌نك يكانه ايشى بوايدى . أللرنده يكانه ثروت
وقدرت اولارق عنوانلر واردى . ينه يكى قهرمانلر طوغمشدى . بو قاهر قوت
صاحبلرنى الده ايتمك فرصتنى قاچيرير ميدى ! ... خليفه‌لرك بقالرى بويله كوجلولرك
سايه‌سنده ايدى . فوجه خليفه‌لر قادينلركى قوتنى ؛ شرفلى اركككلرك قولتوغنه
صيغيناجق مرتبه‌لره ايمشلردى .

آرتق سالجوقليلر هرطرفه آقين ايديورلردى . مكمل چاپوللر ياپيورلردى .
طبيعى هرطرفده اونلردن تعجيزلك كتيريوردى . خليفه القائم بامرالله ابوبكر
طوسى يى چاقاره ايلچى كوندروب كنديلرينه چاپول يرينه مملكتلرنى اعمار ايتمك
نصيحتنى ويردى . چاقار اينه ٤٠,٠٠٠ دينار ويرەرك خليفه‌يى صوصديردى .
چاقار أولدى . يرينه اوغلو آلپ آرسلان كچدى . عموجه‌سى طوغرول كنديسنه
وصى تعيين ايدلدى . نهايت نيشابورده طغرل بك استقلالنى اعلان ايدوب [٤٣١ھ.] 1038x
سالجوق تختنه چيقدى .

Sayfa: 23

(Çakar Han)

M. 1037'de Mesud bizzat kendisi 100.000 kişilik bir orduyla Tuğrul Han'ın üzerine yürüdü. Selçuklular çok az sayıdaydılar. Önce geri çekildiler, daha sonra bir saldırıyla "Damgan"da Mesut'u perişan ettiler. Mesut zorlukla Gazne'ye kaçtı **Böylece Selçuklular İran'a egemen oldular. Bu savaş, Selçuk yıldızını parlatan bir olaydır. Daha sonrası için bu Doğu'nun bağımsızlığında önemli bir olay olmuştur. Oradan Harezm üzerine yürüyerek burayı da ele geçirdiler. Daha sonra Güneye doğru inerek Güney İran'da ne var ne yoksa hepsini cam gibi kırıp paramparça ettiler. M. 1054'de Azerbaycan'ı da alarak, Güneyde Irak'a, Kuzeyde Kafkasya'ya, Batıda Ermenistan'a kadar uzandılar. Tus'dan sonra Nişabur'u da ele geçiren Selçuklular, Horasan'ın merkezi Nişabur'u bu kez başkent yaptılar** (M. 139 H. 432) **Onlar her hangi bir istekte bulunmadan halife sanları da dahil her şeyi verdi. Yine yeni kahramanlar doğmuştu. Bu kahreden gücün sahiplerini elde etmek fırsatını kaçırırmıydı. Halifelerin kalıcılıkları da böyle güçlülerin sayesindeydi. Koca halifeler -kadınlar gibi- güçlü, şerefli erkeklerin koltuğuna sığınacak düzeylere inmişlerdi.**

Artık Selçuklu'lar her yone akınlar düzenliyorlardı. Olağanüstü yağmalar yapıyorlardı. Dolayısıyla bu durum her tarafta bıkkınlığa neden oluyordu Halife El-Kā'im bi-Emrillah, Ebubekir-i Tûsî'yi Çakar'a elçi göndererek kendilerine yağma yapmak yerine ülkelerini geliştirmeleri öğüdünü verdi. Çakar ise **40.000 dinar** vererek halifeyi susturdu **Çakar öldü, yerine oğlu Alp Arslan geçti.** Amcası Tuğrul kendisine vası olarak atandı **En sonunda Nişabur'da Tuğrul Bey bağımsızlığını ilân ederek** Selçuklu tahtına çıktı

Sayfa : 24

— ٢٤ —

. بونك ایچون سالجوقلیلر اولا

خوارزمی ضبط ایتدیلر . آل صفار و آل بویه زماننده پاشامغه غیرت ایدن ایران
دهموقرات حکومتی بوزکی ارتوب کرمان، وفارسی قیروب دوکدکدن ، آذربایجانی
[٤٢٥ ھ] ضبط ایتدکدن صوکرهده ارمنستان ، قافقاسیا وعراقی آلدیلر .

سالجوق عائلهسندن ابوسلیمان جاقار خوراسانه ، ابراهیم اینال [ینال] همدان
وآذربایجانه ، قوتولمش [قطلمش ، قتلمش] کرکا ودامغانه والی تعیین ایدلدی .

٤٤٠ ھ . ده ابراهیم اینال بیزانس اوزرینه یورودی . طربزونه قادار ضبط
ایتدی. ٤٤٣ ھ . ده اصفهانی، ٤٤٦ ھ . ده روان وشیروانی آلدی. کذا کورجستان
وآبازستانی ضبط ایتدی . عباسیلردن امیرالامرالق عنوانی الده ایدوب خلیفهلری
هیچ منزلهسنه ایندیرمش اولان عراقده حکومت ایدن آل بویه حکومتنی محو ایتدی.
صوکره قافقاسیانك شمالنده خازارلره هجوم ایتدی . ٤٤٧ ھ . ده خاقان طوغرول
کعبه یوللرینی تعمیر بهانهسیله عراقه هجوم ایدوب حلوانه قادار آلدی . بغداده کلمك
ایچین خلیفهدن اذن ایستهدی. خلیفه قورقوسندن جامعلرده سلطان طوغرول خان
حقنده دعالر وخطبهده نامنی ذکر ایتدیردی .

طوغرول بك فتوحاتنه دوام ایدوب ١٠٥٥ م . ، ٤٤٨ ھ . ییللرینه قادار یعنی
اون بش ییل ایچنده خوارزم ، قهستان ، همدان ، اصفهان [١٠٥١ م .] ،
آذربایجان وخوزستانی ضبط ایتمشدی . بو ایران فتحی زماننده بغدادده حکومت
ایدن آل بویهی [١] محو ایتدی . اصفهانی پایتخت یاپدی . طوغرول خان عادتا جبراً
بغداده کیرمش ، اورادده اون اوچ آی قالمشدر . خلیفهیه صورات ایتمکله برابر سیاسة
عباسیلر دولتنی قازانمق ایچین قارداشی داودك قیزی آرسلان خاتون خدیجهیی خلیفهیه
نکاحلادی . « القائم بامر الله » لك: «تورك اوردوسی بغدادده قیتلیغه سبب اولویور .
عسکریکزی چکیکز !» یولندهکی رجاسی اوزرینه طوغرول موصله چکلدی .

Sayfa: 24

(Tuğrul Han)

Bu amaçla Selçuklular öncelikle Havarizm'i ele geçirdiler. Âl-i Saffâr ve Âl-i Büveyh zamanında ayakta durmaya çabalayan İran Hükümeti'ni buz gibi eritip Kirman ve Fars'ı kırıp döktükten sonra önce Azerbaycan'ı (H. 425) ele geçirdi, daha sonra da Ermenistan, Kafkasya ve Irak'ı aldılar. Selçuklu ailesinden Ebu Süleyman Çakar Horasan'a, İbrahim Yinal Hemedan ve Azerbaycan'a, Kutulmuş (Kutılmış, Kutalmış) ise Kerka ve Damgan'a vali olarak atandı

H. 440'da İbrahim Yinal Bizans üzerine yürüdü. Trabzon'a kadar ele geçirdi. H. 443'de İsfâahan'ı, H. 446'da Revan ve Şirvan'ı aldı. Ayrıca Gürcistan ve Abazistan'ı da ele geçirdi. **Abbasilerden de Emirü'l-Umerâ'lık** (Emirlerin Emiri) **sanını elde ettikten sonra, halifeleri bir hiçlik düzeyine indirmiş olan Irak'taki Âl-i Büveyh Hükümetini de yakıp yıktı. Daha sonra Kafkasya'nın kuzeyine yönelerek Hazarlara saldırdı. H. 447'de Hakan Tuğrul Kabe yollarını onarmak bahanesiyle Irak'a girip Hilvan'a kadar ele geçirdi. Bağdat'a gelmek için Halife'den izin istedi. Halife korkusundan camilerde Sultan Tuğrul Han adına dualar ve hutbeler okuttu.**

Fetihlerini sürdüren Tuğrul Bey, M. 1055/ H 448 yılına kadar on beş yıl içinde Havarizm, Kûhistan, Hemedan, İsfahan (1051), Azerbaycan ve Huzistan'ı ele geçirmişti. Tuğrul Bey bu fetih hareketleriyle, o zamanlar Bağdat'ta hüküm süren Âl-i Büveyh'i ortadan kaldırdı ve İsfahan'ı başkent yaptı. **Tuğrul Han neredeyse Bağdat'a zorla girmiş ve orada on üç ay kalmıştır.** Halife'ye yüz vermemekle beraber siyaset gereği Abbası Devleti'ni kazanmak amacıyla kardeşi Davud'un kızı Arslan Hatun Hatice'yi Halife'ye nikahladı. El-Kâim bi-Emrillah'ın: "Türk Ordusu Bağdat'ta kıtlığa sebep oluyor. Askerinizi çekiniz" yolundaki ricası üzerine; **Tuğrul Musul'a çekildi.**

Sayfa : 25

عسکرلریله برابر کوکره‌مش آرسلانلر کبی دوشمان اوردوسنه صالدیردیلر .
اویله بر جنك اولدی‌که یر کوك تیتره‌دی . دینه‌بیلیر بو بر آووج قهرمان بو قوجه
اوردویی طوز بوز ایتدیلر . بو ظفرك اساس سببی آلب آرسلان و اوردوسنك
قهرمانلغی اولمقله برابر بیزانس اوردوسنده بولونان «اوز» و «پچه‌نك» تورك
اوروقلرندن اولان عسکرلر قارشیلرنده‌کی دوشمنك کندی همجنسلرندن اولدیغنی
کوروبجه بیزانس اوردوسنی براقوب آلب آرسلان طرفنه کچمه‌لری ده غلبه‌یه یاردیم
ایتمشدر .

Sayfa: 25

(Alp Arslan Han)

Askerleriyle birlikte kükremiş arslanlar gibi düşman ordusuna saldırdılar Öyle bir savaş oldu ki yer gök titredi denilebilir Bu bir avuç kahraman koca orduyu tuzla buz etti Bu zaferin asıl nedeni, **Alp Arslan ve ordusunun kahramanlığı olmakla birlikte, Bizans ordusunda bulunan "Uz" ve "Peçenek" Türk boylarından olan askerlerin, karşılarındaki düşmanın kendi soylarından olduğunu görünce, Bizans ordusunu bırakıp Alp Arslan tarafına geçmeleri de zaferin kazanılmasına önemli bir katkı sağlamıştır.**

Sayfa : 32

آلب آرسلان بیوك ذاتدر . زمانی بوتون قهرمانلق داستانیدر . عسکرلکده ،
حکومت اداره‌سنده پك بیوك براقتداره مالك، علمه خدمتی پك چوق اولدیغی کبی
بو اولو پادشاهك آصیل بیوك مزیتی تورکلکنی سومسی ایدی . حتی خلیفه‌لردن
ویریلن عرب آد و عنوانی قوللانمامشدر . حالبوکه اسکیدن حین خدمته کیرن
تورکلرك حین لقیدی . شیمدی مسلمان اولان تورکلرك عرب و عجم آدلری
آلمه‌لری مودا ایدی . بو آرسلان ایسه تورکجه قونوشیور و یازیوردی . تورك
زماننده تورکجه اثرلر یازلدی . سراینده

Sayfa: 32

Alp Arslan büyük bir kişiliktir. Bütün yaşamı bir kahramanlık destanıdır. Gerek askerlikte, gerekse hükümet yönetiminde oldukça büyük bir iktidara sahip olmasının yanı sıra, bilime de pek çok hizmeti olmuş bu yetenekli **Padişah'ın asıl büyük özelliği Türklüğü sevmesiydi. Öyle ki halifelerce verilen Arap ad ve sanlarını kullanmamıştır. Oysa eskiden Çin hizmetine giren Türklerin Çin sanlarını, Müslüman olan Türklerin de Arap ve Acem adları almaları modaydı. Alp Arslan ise Türkçe konuşuyor, Türkçe yazıyor, Türk dilinin gelişmesi için çabalıyordu.**

Sayfa : 36

قوجه وزیر نظام الملك سلطان ملكشاهه بیوك خدمتلر ایتمشدر .
نظام الملك مشهور « سیاستنامه » سنی آناطولیده ، پادشاهی ملكشاه نامنه یازمشدر .
بو اثناده‌در كه یوسف حاجب‌ده « قوداتقو بیلیك » ی قاشغارده پادشاهی بوغرا خان
نامنه یازمشدر . ایشته بو ایكی تورك چیچكی بو عصرك محصولیدر . آنجق بری
صرف تورك روح وعطرنده دیكری عجم قوقمقده‌در .

Sayfa: 36

Koca vezir Nizam-ül Mülk, Sultan Melikşah'a büyük hizmetlerde bulunmuştur. Nizam-ül Mülk ünlü **"Siyâsetnâme"**sini Anadolu'da padişah olan Melikşah adına yazmıştır. **Aynı sıralarda Yusuf Hacib'de Kaşgar'da padişah olan Buğra Han adına "Kutadgu Bilig" adlı eserini yazmıştır.** Bu iki Türk çiçeği tam da bu yüzyılın ürünüdür. Ancak birisi sırf Türk ruhu kokarken diğeri Acem kokmaktadır.

Sayfa : 42

بودوره اثناسنده سالجوق سلالەسندن برچوقلری ایران، عراق وسوریەده
حکومت ایتدیلر. سلطنت دعواسیله بربرله بوغوشدیلر. ایشته بوصورتله بویوك
ایمپراطورلق حالنده اولان دولتك پارچەلانمه معاملەسی ایجه قطعیلەشوب ایران
سالجوقلیلری، آنادولو سالجوقلیلری، الخ.. کبی قسملر تورەمشدر.

Sayfa: 42

Bu dönemde Selçuk soyundan birçok hükümdar **İran, Irak ve Suriye'de hüküm sürdü. Saltanat iddiasıyla birbiriyle boğuştular. Bu mücadeleler sonucunda büyük bir imparatorluk olan devletin parçalanması gerçekleşerek, İran Selçukluları, Anadolu Selçukluları gibi devletler ortaya çıkmıştır.**

Sayfa : 50

اثرلرندن «سرپزن خانی» دینن عمارتی ایله کرمانده تورانشاه جامعنده تأسیس
ایتدیکی ٥٠٠٠ جلدلك کتبخانەسی مشهوردر.

Sayfa: 50

Yapıtlarından bazıları olarak, "Serpezen Hanı" denen imaretin yanı sıra, Kirman'da da Turanşah camisinde oluşturduğu 5000 ciltlik bir kütüphanesi bulunmaktadır.

Sayfa : 57

1011

طوتوش شامی پایتخت یاپدی وحلبی ضبط ایدوب ٤٨٩ ﻫ . ده استقلالنی
اعلان ایتدی . مزوپوتامیا وعراقه دوغرو ملکنی کنیشلتمکه ، خلیفه‌لری تلاشه
دوشورمکه باشلادی . [٤٩٠ ﻫ .] ده فرات اوزرنده بولونان « رحبه » یی
آلدی . الجزیره (مزوپوتامیا) حکمداری ابراهیم عقیلی بوزوب یاقالادی واعدام
ایتدی . صوکره ده بغداده کیردی . خطبه‌دن ایران سلجوقلیلرینک آدلرینی
قالدیروب کندی آدینی اوقوتدی . بوندن قیزان آصیل سلجوق پادشاهی خاقان
برکیاروق طوتوش خان اوزرینه یورودی . طوتوش محاربه‌ده مقتول دوشدیکندن
یرینه اوغلو ملک رضوان کچدی .

Sayfa: 57

Tutuş Şam'ı başkent yaptı, ardından Halep'i ele geçirerek **H. 489'da bağımsızlığını** ilân etti. **Mezopotamya ve Irak'a doğru topraklarını genişletmesi halifeleri endişelendirmeye başladı.** H. 490'da Fırat üzerindeki "Rahabe"yi ele geçirdi Elcezire (Mezopotamya) hükümdarı İbrahim Akîl'i bozguna uğratıp, yakaladı ve idam etti Ardından da Bağdat'a girdi. Hutbeden İran Selçuklularının adlarını kaldırıp kendi adını okuttu. Bu duruma öfkelenen asıl Selçuk Padişahı Hakan Berkyaruk, Tutuş Han üzerine yürüdü. Tutuş savaşta öldürülünce yerine oğlu **Melik Rıdvan tahta geçti.**

Sayfa : 62

او آثاده آوروپاده متعصب كشيش « پیرلهرمیت » ك تشويقيله فرانسه‌نك
« قلرمون » شهرنده طوپلانان عظیم برقونسل [۱۰۹۵ م . ، ٤٨٩ هـ .] اسلاملره
قارشی مقدس حرب اعلان ایتمش ، خریستیانلق عالمی ، خاچلر طاقینه‌رق قدس سفرینه
سوقه قرار ورمش ایدی . آوروپانك هر یرنده خاچ اوردولری حاضرلانمقده ، الی
سلاح طوتانلر دین اوغرینه خاچ طاقنمقده عجله كوستریيورلردی .
خاچلیلر [اهل صلیب] ك مقداری ۱۰۰,۰۰۰ اولدیغی روایت ایدیلن پیشداری
استانبوله كلدی . اورادن روملرك یاردیمیله آناطولویه آیاق آتدی . قدسی قورتارمه‌یه
كیدن بو اوردو سالجوقلیلر یوردندن كچمجك ایدی . قیلنج آرسلان خان بونلری
برحمله‌ده بیتیردی ، قورتیلانلردن آز مقداری بیزانسه دونه بیلدی [۱۰۹٦ م . ،

Sayfa: 62

O sırada Avrupa'da, tutucu keşiş **"Piyer Lermit"**in teşvikiyle Fransa'nın **"Klermon" kentinde toplanan büyük bir konsil** [M.1095/ H. 489] İslâmlara karşı kutsal savaş ilân etmiş, Hristiyanlık dünyası haçlar takınarak Kudüs Seferi'ne çıkarmaya karar vermişti. Avrupa'nın her yerinde haçlı orduları hazırlanıyor, eli silah tutanlar din uğruna haç takınmakta ivedilik gösteriyorlardı.

Haçlıların (Ehl-i Salip) 100 000 kadar olduğu söylenen askerleri İstanbul'a geldi. Oradan da Rumların yardımıyla Anadolu'ya geçtiler. Kudüs'ü kurtarmaya giden bu ordu Selçuklu yurdundan geçecekti. Kılınç Arslan Han bunları bir hamlede bitirdi. Kurtulanların ancak az bir miktarı Bizans'a dönebildi (M. 1096/ H. 490).

Sayfa : 65

قیلنج آرسلانك زماننده آناطولودن كچن خاجلیلر قدسی آلمش ، بر
حكومت تشكیلنه موفق اولمش ایدیلر . برنجی مسعودك صوك كونلرنده ، اسلام
بكلرینك بالخاصه تورك قهرمانی سلطان نورالدین شهیدك صوك درجه‌یه واردیردقلری
تضییق دولاییسیله آوروپا ینه آیاقلانمش ، ایكنجی بر خاج سفرینه قرار ورمش
ایدی . ابتدا آلمانیا ایمپراطوری اوچنجی « قونراد » ، آرقاسندن فرانسه قرالی
یدنجی « لوئی » قوتلی اوردولریله بالذات سفره چیقدیلر . برنجی خاجلیلر كبی
استانبول یولنی طوتدیلر .

رسملی تورك تاریخی - ٥

Sayfa: 65

Kılınç Arslan döneminde Anadolu'dan geçen Haçlılar Kudüs'ü almış ve bir yönetim oluşturmayı başarabilmişlerdi. I. Mesut'un son günlerinde, İslâm beylerinin özellikle de Türk kahramanı Sultan Nureddin Şehid'in son dereceye varan baskıları dolayısıyla Avrupa yine ayaklanmış, **ikinci bir Haçlı Seferi'ne karar vermişti.** Önce Alman İmparatoru III. Konrat, ardından da Fransa Kralı VII. Lui kuvvetli ordularıyla bızzat sefere çıktılar Onlar da Birinci Haçlılar gibi İstanbul'un yolunu tuttular

Sayfa : 66

— ٦٦ —

روم قیصرلری بویله آوروپا اوردولرینك ایكیده بر مملكتلرندن كلوب كچمه‌لرندن
سقلی اولارق قورقیورلردی . خاجلیلر اوردوسنی تشكیل ایدنلر هپ متعصب قاپا
ملیج اربابی اولدقلری ایچین شرق كلیساسنی محو ایله بر ثواب قازانمق ، استانبول
كبی بر شهری‌ده یاغما ایده‌رك دنیالق الده ایتمك هوسنده ایدیلر . ایشته بو تهلكه‌دن
مذهب و مملكتی قورتارمق ایچین قیصر « امانوئل » آلمان ایمپراطورینك یوریه
كولدی ؛ فقط ممیتنه خائن قلاغوزلر وردی . مسعود خان ایمپراطور قونرادی
طرسوس كچیدلرنده چویردی ؛ اوردوسنی دارمه داغینیق ایتدی . قونراد یارالی
اولارق ازنیقدن رجعته مجبور اولدی [١١٤٧ م ، ٥٤٢ هـ] .

Sayfa: 66

Rum Kayzerleri, Avrupa ordularının bu şekilde, ikide bir memleketlerinden geçmelerinden haklı olarak korkuyorlardı. Haçlı ordusu çoğunlukla tutucu kaba kılıç ustalarından oluştuğundan Doğu Kilisesi'ni yerle bir ederek sevap kazanmak, İstanbul gibi bir şehirde yağma yaparak dünyalık elde etmek amacındaydı. Bütün bu tehlikelerde kendi mezhebini ve ülkesini kurtarmak amacıyla Kayzer İmanual önce Alman İmparatorunun yüzüne güldü, ancak yanına da hain kılavuzlar verdi. **Mesut Han İmparator Konrat'ı Tarsus geçitlerinde çevirdi** ve ordusunu darma dağın etti. Konrat yaralı olarak İznik'ten geri çekilmek zorunda kaldı (M. 1147/ H. 542).

Sayfa : 67

ایکنجی قیلیج آرسلان خان . — بو ذاتك آدی عزالدین ، عنوانی « السلطان المعظم » در . یعنی بوتون آدی : « السلطان المعظم عزالدین ایکنجی قلیج آرسلان » در . ایکنجی قیلیج آرسلان خان ارضروم حکمدارینك قیزیله اولەندی . قیز کلیرکن « یاغی باصان » لر آلایی ووروب قیزی آلدیلر .

Sayfa: 67

(İkinci Kılınç Arslan Han)

Bu kişinin adı İzzettin ve sanı da "Es-Sultan-ül Muazzam"(Büyük Sultan)'dır. Yani adı tam olarak **"Es-Sultan-ül Muazzam İzzeddin II. Kılınç Arslan"(Büyük Sultan II. Kılınç Arslan)'dır. II. Kılınç Arslan** Han Erzurum Hükümdarı'nın kızıyla evlendi. Kızı getirirlerken, "Yağıbasanlar" boyu, düğün alayına saldırdılar ve kızı alıp götürdüler.

Şayfa : 69

ایشته بودورده درکه بو تورکلرده ایران أدبیاتنه انهماك یوز کوستروب تورکجه‌یه
بر چوق عجم لغتلری کیرمشدر. أثرلر عجمجه یازلمغه باشلادی. مراسم ایران طرزینی
آلدی. چوجقلرك بوینه «شیر خورشید» [آرسلان کونش] لر طاقیلمغه باشلادی. تورك
آدلری یرینه کیکاوس ، کیخسرو کبی عجم آدلری قوندی. محزن شوکه بو عصرلرده
ایران مادةً معناً تورکلرك محکومی ایدی . اسکی ایران مدنیت و ادبیاتندن‌ده
بر شی قالمامشدی . ناصل اولویوردی‌ده بویله بر وضعیتده بو تورکلر عجم حرث
و اصولنی کندیلرینه آشیلایورلردی ؟ ! . . . بو آرالق اورتاده بر قاچ لایموت
عجم أثرلری وار ایدی . اما اونلری‌ده کیرمانده ، غزنه‌ده تورکلر میدانه
کتیریورلردی و یکی ایدی . یعنی عجم حرثی تورکلر وجوده کتیریوردی ،
یاخود احیا ایدیورلردی . ایشته بوکون تورکیه تورکلری دیلنده‌کی فارسی لغتلر ،
تورکیه تورکی ادبیاتنده‌کی عجم تقلیدی بو زمانك أثری وخطاسیدر . شکر ایده‌لم‌که
بو حال او شدتیله قالمامش ، تورکجه تدریجاً بر قازانمشدر . بونده بالاخره قارامان
بکی محمد بکك همتی چوق اولمشدر .

Sayfa: 69

Tam da bu dönemlerde Türklerde İran Edebiyatı'na karşı büyük bir ilgi ortaya çıkmış ve Türkçe'ye birçok Acem sözcüğü girmiştir. Eserler Acemce yazılmaya başlandı. Törenler İran tarzında yapılır oldu. Çocukların boynuna "şir-hürşid" (arslan güneş)'ler takılmaya başladı. Türk adlarının yerini "Keykâvus", "Keyhüsrev" gibi Acem adları aldı. Ancak acı olanı şu ki bu yüzyıllarda İran hemen her bakımdan Türklerin mahkumu durumundaydı. Eski İran uygarlığı ve edebiyatından da pek bir şey kalmamıştı. Böyle bir durumda nasıl oluyordu da Türkler Acem kültürünü ve geleneğini kendilerine aşılıyorlardı. Bu arada birkaç ölümsüz Acem eseri de vardı ama, onları da Kirman'daki ve **Gazne'deki Türkler ortaya koyuyorlar ya da geliştiriyorlardı** İşte bugün Türkiye Türklerinin dilindeki Farsça sözcükler, Türkiye Türkü edebiyatındaki Acem öykünmeleri, bu donemin eseri ve kusurudur. Şükredelim ki bu durum eski yoğunluğunda kalmamış, Türkçe aşama aşama kendini bulmuştur **Bunda daha sonraları Karaman Beyi Mehmed Bey'in çabalarının çok etkisi olmuştur.**

Sayfa : 73

خوراسانلی تاجرلر مصردن دونرکن آنطاکیه‌ده خاجلیلر طرفندن صویولدیلر. بونلر چولوق و چوجقلرینك نفقه‌لری ایچین غربت ایللرده زحمت چکدکلرینی سویلیه‌رك شکایت ایدوب عدالت ایسته‌دیلر . کیخسرو : « بن بلورم سزلین مسکین کشیلر حالنی. غربت اچره بشده زیرا کم کلاهم واردی » دیدی. انتقاملرینی، مالّلرینی آلمق ایچین فرنکلره حرب اعلان ایدوب آنطاکیه‌یی محاصره ایتدی . بو حرب ایچین بیبی اوغلو [ابن بیبی] نده ، صحیفه ٨٢ ده : « مجموع صاغ قول وصول قول چریلری قاییو و بایات و بایندور و سالور فی الجمله ٢٤ بویك چریلری و آنلردن غیری کرد وعرب وغیری طوایف چریلری‌که حاضر، الخ ..» دینیور . بو روایته کوره عثمانلی سلاله‌سی اولان « قایی خانلیلر » او زمانده آنادولوده بولونیورلردی. هم‌ده آنادولوده اوزمانك اك ایلری بر بویی ایدیلر. بوده بو دولتك سلجوق وعثمانلی دولتلری اولمیوب بر تورکیه اولدیغنی ، یالکز سلطنت خاندانانك دکیشدیکنی تأیید ایدر .

٦٠٣ ه . ده آنطالیه شهرینی ، ایچ ایل ساحللرینی ، کلیکیه‌یی آلدی .

٦٠٥ ه . ده مرعش وجوارینی ضبط ایتدی .

استانبولده لاتین ایمپراطورلغی تشکل ایتمش اولدیغندن بو اثناده بیزانسلیلردن ازنیقده برشعبه میدانه کلمشدی . خاقان قونیه‌یه کیدییوردی . بوازنیق بیزانسلیلرینی پول ویرمك ایسته‌مدیلر . بو سببله آلاشهر تکفوری اوزرینه یورودی . جنك ایدوب آنی بوزدی ایسه‌ده عسکری یاغما ایله مشغول ایکن بر روم طرفندن شهید ایدلدی [١٢١١ م ، ٦٠٨ ه . « بعض وثیقه‌لره کوره ٦٠٧ ه . »]. کیخسرو بوحربده‌بالذات حرب‌ایتمش، بویوك قهرمانلقلر کوسترمشدی. ظفردن‌صوکره عسکر یاغمایه دالمش ، یالیکز قالمشدی . بو اثناده بر فرنك آتلی ظهور ایتدی . خان بونی کندی آداملرندن ظن ایدوب مدافعه تشبثنده بولونمادی . سواری یکجدی ودونوب آرقاسندن خانی قارغی ایله ووردی . بو محاربه‌ده صاغ قولده بکلربکی

Sayfa : 74

— ٧٤ —

قايلردن آشوت بك، صول قولده بايندرلردن بكلربكى ابراهيم بك قوماندان ايدى.

بو خاقان كوركولو ، او وقتكى آوروپايى دولاشمش ، شاعر ، پك دكرلى بر
ذات ايدى . پك كوزل فارسى شعرلرى واردر. برشعرنده ستنبول ديوركه بوندن
او وقتده استانبوله توركلرجه استانبول ديندیكى آكلاشيلير . ابن بيبيده
استانبول برقاج دفعه كچر. يعنى بو اد يكى دكلدر . يالكز اثر صوكره يازلديغندن
مؤلفك بو آدى قوللانمسى احتمالى وارسه‌ده كيخسروك شعرى قطعى بر دليلدر .

برينه بويوك اوغلى ملاطيه حكمدارى برنجى عزالدين كيكاوس كچدى. ايكنجى
پادشاهلغنده ٤ ياخود ٦ ييل سلطنت سورمشدر .

Sayfa: 73

(Birinci Gıyaseddin Keyhüsrev Han)

Horasanlı tüccarlar Mısır'dan dönerlerken Antakya'da Haçlılar tarafından soyuldular. Bunlar, çoluk ve çocuklarının nafakaları için gurbet ellerde zorluklar çektiklerini söyleyerek şikayette bulundular ve adalet istediler. Keyhüsrev, **"Ben bilürem sizleyin miskin kişiler halini. Gurbet içre başta zırâkim külâhım vardı. (Ben de gurbette aynı sıkıntıları çektiğim için sizin durumunuzu anlıyorum") dedi.** Keyhüsrev bunların intikamlarını ve mallarını almak için Frenklere savaş ilân ederek Antakya'yı kuşattı. Bu savaş için Bibioğlu (İbn-i Bîbî) eserinin 82'ci sayfasında **"Sağ kol ve sol kol çerileri Kayı ve Bayat ve Bayındur ve Salur gibi toplam 24 boy'un çerileri ve anlardan başka Kürt ve Arap çerileri ki hazır" diyor.** Bu anlatıma göre Osmanlı soyu olan "Kayıhanlılar" daha o zamanlarda Anadolu'da bulunuyorlardı. Hem de Anadolu'da o zamanın en ileri gelen boyuydu. Bu da devletin "Selçuk" ve "Osmanlı" devletleri değil, bir "Türkiye" devleti olduğunu ve yalnızca saltanat hanedanının değiştiğini ortaya koyar.

H. 603'de Antalya şehrini, İçel sahillerini ve Klikya'yı aldı. H.

605'de de Maraş ve çevresini ele geçirdi

Bu sırada İstanbul'da Latin İmparatorluğu kurulmuş olduğundan Bizanslılardan İznik'de bir şube oluştu. Hakan Konya'ya gidiyordu. İznik Bizanslılara yol vermek istemedi. Bu yüzden Hakan Alaşehir Tekfuru üzerine yürüdü. Yapılan savaşta onu yenilgiye uğrattıysa da askeri yağma ile uğraşırken bir Rum tarafından şehit edildi [M 1211/ H 608, bazı belgelere göre H 606]. Keyhusrev bu savaşta bizzat kendisi savaşmış ve büyük kahramanlıklar göstermişti. Zaferden sonra asker yağmaya dalınca yalnız kalmıştı Bu sırada bir frenk atlısı ortaya çıktı Han bunu kendi adamlarından sanarak savunma girişiminde bulunmadı Süvari yanından geçip gitti ve geri dönüp arkasından Han'ı kargı ile vurdu Bu savaşta sağ kolda Beylerbeyı Kayılardan **[Sayfa 74]** Aşut Bey, sol kolda Bayundurlar'dan Beylerbeyi İbrahim Bey kumandandı.

Bu hakan; görgülü, o zamanların Avrupa'sını dolaşmış, şair, pek değerli bir kişiydı Çok güzel Farsça şiirleri vardı **Bir şiirinde "Stanbul" diyor ki buradan o zamanlar da İstanbul'a Türklerce "İstanbul" dendiği anlaşılıyor.** İbn-ı Bîbî'de de "İstanbul" birkaç kez geçiyor Yanı bu ad yeni değildir. Ancak eser sonradan yazıldığı için yazarın bu adı kullanmış olması olasıysa da Keyhüsrev'in şiiri açık bir delildir

Daha sonra yerine büyük oğlu Malatya Hükümdarı I. İzzeddin Keykavus geçti İkinci Padişahlığında dort ya da altı yıl saltanat sürmüştür

Sayfa : 76

عزالدين كيكاوس خان پروانهلك [١] منصبنى امير جلالالدين قيصره ، صاحب
ديوانلق منصبنى خواجه بدرالدين خرسانىيه ، انشا ومكتوبات منصبنى خواجه

Sayfa : 77

— ٧٧ —

فخرالدین علی تبریزی‌یه [١] ویروب قونیه‌یه کلدی . دیمك او وقت تورکه‌ده
خوراسانلی ، تبریزلی تورکارده بولونیوردی . بوتون بو یرلر تورك و بو تورکار
بربریله تماسده ایدی . تواریخ آل سلجوقه کوره عزالدین کیکاوس خان قونیه‌ده
شویله استقبال ایدلمشدر: «قونیه‌نك خواجه‌لری و معتبرلری واعیان شهری بزیوب
آذین بغلادیلر وقاکلی [قاغنی آرابه‌سی] لر اوزرنده کوشکلر دوزتدیلر وسازلر
ومطربلر وفتیان ونوبتجیلریله ابروقده سلطانی قرشولدیلر واحلال وتعظیم وتوقیر
وتکریم اتمام برله سلطانی شهره کتردیلر وسلطنت سریرینه کچوردیلر ...... آندن
صوکره سلطان آنلردن اعادهٔ قسم دلدی سلطانك رای ونیتی موجبنجه آند
اجدیلر آندن سلطان بویردیکه هر برنگك املاك واقطاعی تجدید اتدیلر وزندان
طوتقلرینی آزاد اتدیلر وجمله اولولر ومعتبرلره خلعت وتشریفلر کیوردیلر و انواع
اتم وشیلان دوکلوب ییدیلر وحوب قوحولو شربتلر وقمیز وقمران و شرابلر اجدیلر

Sayfa: 76

- İzzeddin Keykavus **Han Pervanelik** (Başvekillik) görevini Emir Celalettin Kaysar'a, Sahib-i Divanlık(Dıvan Başkanlığı) görevini Hoca Bedrettin-i Horasani'ye, İnşâ ve Mektûbat (Yazı işleri) görevini Hoca (sayfa 77) Fahrettin Ali Tebrizi'ye verıp Konya'ya geldı Demek ki o zamanlar **Türkiye'de Horasanlı, Tebrizli Türkler de bulunuyordu. Bütün bu yerler Türk ve bu Türkler birbirleriyle ilişkideydi.** Tevârıh-i Âl-ı Selçuk"'a göre İzzeddin Keykâvus Han Konya'ya şöyle girmiştir "Konya'nın hocaları ve saygın kişiler ve ileri gelenler şehri susleyip donattılar ve **kanglılar** (Kağnı arabası) üzerine köşkler kurdular Sazlar ve mutribler (çalgıcılar), gençler ve bando ile Ebruk'da Sultan'ı karşıladılar. Saygı ve övgülerle, güzel ağırlama ve ikramlarla hep birlikte Sultan'ı şehre getirdiler ve tahta geçirdiler ondan sonra Sultan söz aldı. Sultan'ın isteğine göre and içtiler Ondan sonra Sultan her bırının mal ve mülklerinin yenilenmesi ve zından tutuklularının serbest bırakılmasını buyurdu. Ve bütün ileri gelenlere ve saygın kişilere değerli giyecekler giydirdiler Türlü yiyecekler ve ıçkıler döküp yediler ve hoş kokulu şerbetler, kımız, kımran (deve sütü) ve **şaraplar içtiler.**

Sayfa : 89

« خانلر آماسی اوغوز خان سویلدی ؛
بویله توره یول و ارکان ایلدی :
ایشبو رسمیله وصیت قیلدی اول ،
تا اولا اوغلانلرینه توره ، یول .
دیدی قایی چونکه صوکره خان اولا
صاغه بکلر بك بیان اندن اولا
تورمز بکلر بکی هم صول قولا
شیله کارکمز که بایندور اولا
توره و یول و آغرلامق دخی
اشبو ترتیب اوزره اولا ای اخی
کم قایی اوتوره اندن صوك بیات
صوکره حلقه اولدقده اولو باثبات
پس او توره یازر و اندن دوکر
پس تودورغاییله یاپورلو مکر
اوشر و قینیق و صوکره بك دلی
صاغ قولك اك صوکی قرقندر بلی
صول قولك باشنده بایندر کرك
اندن آلجاق کیجی قرداش یجنك
پس چاوندر او توره چینی بیله
دخی صالور اوطوره ایمورله
پس آلایونتلو و اورا کیر ییق
ایکمر و بوکدور و ییواق و قنق

Sayfa : 89

ایشبو ترتیب اوزره اوتورمق کرك
اوکلرنده موجلر طورمق کرك
قیمیز و قرانده بو ترتیبله
آغا و اینی آراسنده ایچیله
منصب و بکلك دخی بو رسمیله
اورغ و صوینه کوره ویرله
اشبو صویلردن قومه ویرەلر
آرتریسه آیروغی خوش کورەلر .»

Katı

Sayfa: 89

"Hanlar atası Oğuz Han söyledi.
Böyle töre yol ve erkân eyledi:
İş bu resm ile vaziyyet kıldı ol,
Tâ ola oğlanlarına töre, yol.
Didi Kayı çünki sonra Han ola,
Töremiz Beylerbeyi hem sol kola
Şîlekânndır ki bayundur ola
Töre ve yol ve ağırlamak dahi
İş bu tertib üzere ola ey ahî
Kim Kayı o töre andan son Bayat
Sonra halka oldukda Ulu Basbat
Pîş o töre yazır ve andan Döğer
Pîş Todurgayla Yapurlu meğer
Avşar ve Kızık ve sonra Beydili
Sağ Kol'un en sonu Kızık'ındır beli
Sol Kol'un başında Bayındır gerek
Andan alçak kiçi kardeş Bicinek
Pîş Çavundur o töre Çepni bile
Dahi Salur otura Eymür'le
Pîş Alayundlu ve Üregir, Biyik
İğdir ve Büğdür ve Yıvak ve Kınık
İş bu tertib üzere oturmuş gerek
Önlerinde müçler turmak gerek
Kımız ve karanda bu tertible
Ağa ve ini arasında içile
Mansıb ve Beylik dahi bu resmile
Uruğ ve soyuna göre virile
İş bu soylardan kamuya vireler
Artarsa ayruğu hoş göreler."

Sayfa : 92

۹۲

سالجوق سلاله‌سنك صوك دوره‌سنه عائد مشهور بر ذاتی بوراده ذكر ایده‌جكز . بو ذات « مولانا جلال‌الدين رومی » در . باباسی سلطان العلما لقبنی طاشیان « مولانا محمد بهاءالدين ولد بن حسين البكری » در . بهاءالدين « بلخ » ده تفسير وسائر علملر اوقوتوردی.

Sayfa: 92

Selçuk soyunun son dönemlerine ait ünlü bir kişiyi burada anacağız. **Bu kişi Mevlânâ Celalettin-i Rûmî'dir. Babası Sultan-ül Ulemâ lâkabını taşıyan Mevlânâ Muhâmmed Bahaettin Veled bin Hüseyin el-Bekrî'dir. Bahattin, Belh'de tefsir ve benzeri bilimler okuturdu.**

Sayfa : 93

— ۹۳

بو زمانك ديكر بر مهم وقعه‌سی. عثمانلی سلاله‌سنك كوچوك آسيايه كله‌سيدر . چينكيز خانك خوارزمی ضبطی اوزرینه عثمانلی خانداتی دوغوره‌جق اولان اوغوز اوروقلرندن قايی خان بويی عربه دوغری قاچار . داها اولده قايی خان بويندن آنادولوده برقسم بولونديغی اولكی معلوماتله ثابتدر .

بونلرك باشلری اولان سليمان شاه جعبر قلعه‌سی جوارنده اولور . حالا مزاری اوراده‌در . بونك اوزرینه بوی بر قاچ قوله آيريلير . بونلردن دوندار و ارطغرول (٤٠٠) اوبه خلقی ايله اورهادن قارا داغلری آشوب دياربكر جوارنده تكرار فراتی كچه‌رك بوقاری ياسين جوارنده‌كی سورمه‌لی چوقوره يرله‌شير. فقط اوراده‌ده چينكيزليلرك آلندن قورتولاميه‌جقلرنی آكلايه‌رق سيواس جوارنده بر اوواية كليرلر . اوراده چرماغون نويان ايله بايجو خان اداره‌سنده‌كی چينكيز اوردوسی ايله برنجی علاءالدين كيقباد اوردوسی جنك ايتمكده ايديلر. علاءالدين طرفنده كمال‌الدين كامیار، مبارزالدين چاولی‌بك كی قيمتلی قوماندانلر اولماسنه رغماً سالجوق اوردوسی بوزولمق اوزره ايدی .

Sayfa: 93

Bu dönemin diğer bir olayı da Osmanlı sülalesinin Küçük Asya'ya gelmesidir. Cengiz Hanın Harezm'i ele geçirmesi üzerine, ileride Osmanlı Hanedan'ını doğuracak olan Oğuz boylarından Kayı Han boyu batıya doğru kaçar. Daha önce de Kayı Han boyundan bir kısmının Anadolu'da bulunduğu önceki bilgilerimizle tespit edilmiştir.

Bunların reisi olan **Süleyman Şah**, Caber kalesi dolaylarında ölür. Hâlâ mezarı oradadır. Bunun üzerine boy birkaç kola ayrılır. Bunlardan Dündar ve Ertuğrul 400 oba halkıyla Urfa'dan Kara Dağları'na aşıp Diyarbakır çevresinde yeniden Fırat'ı geçerek Yukarı Pasin dolaylarındaki Sürmeli Çukur'a yerleşir. Fakat orada da Cengizlilerin elinden kurtulamayacaklarını anlayarak Sivas çevresindeki bir ovaya gelirler. **Orada Çermahun Noyan ile Baycu Han yönetiminde Cengiz ordusu** ile Birinci Alaattin Keykubat ordusu savaşmaktaydılar. Alaattin tarafında Kemâlettin Kamyar, Mübarizettin Çavlı Bey gibi değerli komutanlar olmasına rağmen Selçuk ordusu bozulmak üzereydi.

Sayfa :106

محمد بك مليتپرور بر تورك ايدی . سلجوقليلرك آلنده تورك ديلنك محو
اولمقده اولماسندن پك متأثر ايدی . قونيه‌يی ضبط ايدر ايتمز بو قوجه تورك
ايلك ايشی عجمجه‌يی قالديروب توركجه‌يی رسمی ديل يابمق اولدی . عجمجه‌يی
شدتله ياساق ايتدی ؛ فقط بو ذاتده بر خطا ايتمشدر . ديلنی رسماً عرب
حرفلريله يازديرمشدر . او وقت هركس توركجه‌يی كنديسنه گوره بر املا ايله
و عربجه كی املا حرفلری قوللانمقسزين يازمشدر . اسكی أل يازمه كتابلرمز تدقيق
ايديليرسه بو املانك عصردن عصره حالی، ابتداسی، گچيرديكی صفحه‌لر پك مراقلی
بر صورتده گورولور . مثلا بر وقت « بورادن » « برادا » صورتنده بيله يازلمشدر .
بوده پك مضر بر قاريشيقلق حاصل ايتمش ، بو قاريشيقلق زمانمزه قادار گلمشدر .
الآن بزی مشكل بر موقعده بولونديرمقده ، توركلرك ترقيسنك مهم انگللرندن
بری اولمقده‌در . واقعا محمد بكك بو تشبثدن اولده آناطولوده و ايرانده توركجه‌يی
عرب حرفلريله يازانلر وار ايديسه‌ده رسمی دگل ، خصوصی ايدی . مثلا
مولانا جلال الدين رومی و اوغلی سلطان ولد توركجه شعرلرينی عرب حرفلريله
يازمشلردر . حالبوكه توركجه رسماً جنگيزليلر اوردولرنده ، ايلخانليلرده اويغور
خطی ايله يازلمقده ايدی . بو حرفلری اصلاح ايتمز ، بو اصلاح پك ممكندر .
لاتينجه حرفلره مراجعته لزوم يوقدر .

Sayfa: 106

Mehmet Bey milliyetperver bir Türk idi. Selçukluların elinde Türk dilinin yok olmasından çok üzgündü. Konya'yı ele geçirir geçirmez bu koca Türk'ün ilk işi Acemce'yi kaldırıp Türkçe'yi resmi dil yapmak oldu. Acemce'yi şiddetle yasak etti. Fakat bu kişi de bir hata yapmıştır. Dilimizi resmen Arap harfleriyle yazdırmıştır. O zamanlar herkes Türkçe'yi kendine göre bir yazımla Arapça gibi yazım harfleri kullanmaksızın yazmıştır. Eski el yazması kitaplarımız incelenirse, bu yazım biçiminin yüzyıllar boyunca durumu önceki biçimi ve geçirdiği aşamalar ilgi çekici bir biçimde görülür. Örneğin, bir zaman "buradan" sözü redifle bile yazılmıştır. Bu da pek zararlı bir karışıklık ortaya çıkarmış, bu karışıklık zamanımıza kadar gelmiştir. Günümüzde bile bizi zor durumda bırakmaktadır ve Türklerin ilerlemesinin en önemli engellerinden biri bu olmaktadır. **Zaten Mehmet Bey'in bu girişiminden önce de Anadolu'da ve İran'da Türkçe'yi Arap harfleri ile yazanlar olmakla birlikte resmi değil, özeldi. Örneğin; Mevlânâ Celalettin-i Rûmî ve oğlu Sultan Veled Türkçe şiirlerini Arap harfleriyle yazmışlardır. Halbuki Türkçe'yi resmen Cengizliler ordularında, İlhanlılar da Uygur yazısı ile kullanmaktaydılar. Bu harfleri düzeltmek gerekir ve bu düzeltme de yapılabilir. Latin harflere geçişe gerek yoktur.**

Sayfa :107

. بو قادارجق بر آزلقله بو ایش یاپیلامازدی ؛ فقط مسلمان دیننده

بولونان و اوغوز تورکمنلرندن اولان علی بهادور ، صاری صالتق ادلی ایکی

اوروق باشی ۱۰,۰۰۰ قادار معتنلرله آنادولودن روم ایلنه کچیرلمشلر و بیزانس

ایمپراطوری طرفندن دوبریجه یه یرلشدیرلمشلردی . اسکیدن بری بیزانس

ایمپراطورلری تورکلری دوبریجه یه یرلشدیررلر ، اونلری حدود محافظه سنه مأمور

Sayfa :108

۱۰۸

ایدرلردی .

Sayfa: 107

Bu kadar az kişiyle bu iş yapılamazdı; fakat Müslüman dininde bulunan ve Oğuz Türkmenlerinden olan Ali Bahadır, Sarı Saltuk adlı iki Boybaşı beraberindeki 10.000 kişiyle Anadolu'dan Rumeliye geçirilmiş ve Bizans İmparatoru tarafından Dobruca'ya yerleştirilmişlerdi. Eskiden beri Bizans İmparatorları, Türkleri Dobruca'ya yerleştirirler, onları sınır korumasıyla [sayfa 108] **görevlendirirlerdi.**

Sayfa :111

دولت بر مدت پادشاهسز قالدی. نهایت همدانده محبوس اولان ایکنجی سلطان
علاءالدین مسعود ایکنجی دفعه اولارق ، تخته چیقاریلدی [۱۳۰۲ م ، ۰ ۷۰۲
ه ۰] . لکن آرتق هرشی بیتمشدی . پادشاهك النده برشی قالمامش ، ایلخانلرك
کندیسنه وردکلری پاره سرای مصرفنه بیله یتیشمه‌یوردی. ضرورت و کدر ایچنده
کندیسنه ایچه اینه‌رك أولدی . بونك وفاتیله سالجوق سلاله‌سی کوچدی [۱۳۰۸
م ، ۰ ۷۰۸ ه ۰] . بو دات تورکیه‌نك سالجوق خاندانتك صوك پادشاهی دکلدر
چونکه پادشاهلغی، بر استقلالی یوقدی . صوك پادشاه کیقباددر. بوندن بویله
ایلخانلیلر آنادولویی والیلر ایله اداره‌یه باشلادیلر . والیلردن تیمور طاش بك
طوائف ملوکی تمزله‌دی . والیلردن صوکره آنادولوده أرطانا [ارتنا] بك حکومی
تأسس ایتدی . أرطانا ایلخانلیلر بکلرندن ایدی. فقط قارامان اوغوللری مویه‌یف
أله کچیرمش ، اوراده حکومت ایدیورلردی . تورکن بکلرندن قره‌جه بك
دولغادر [دوالقدر] «دوالقدریه»حکومتنی قوردی. ارطانا بك عادل و حسن اخلاق
صاحبی اولدیغندن کندیسنه کوسه پیغمبر دیرلردی. ایلخانلیلر دولتی ده آرتق چوزولمش
انقراض بولویوردی. ارطانانك قارشیسنده انکل اولاجق برقوت یوقدی. شیخ حسن
چوبانی‌ی‌ده سیواسده بویوك بر محاربه‌ده بوزدی و بو سایه‌ده استقلال پیدا ایتدی
[۱۳٤۳ م ، ۰ ۷٤٤ ه ۰] . ارطانا بك ۱۳۵۲ م ، ۰ ۷۵۳ ه . ده أولدی .
والیلك ایله برابر سلطنتی مدتی ۱۸ ییلدر .

Sayfa: 111

Devlet bir süre padişahsız kaldı. En sonunda Hemedan'da mahpus olan **II.Sultan Gıyasettin Mesut ikinci kez tahta geçirildi.** (M. 1302/ H. 702) Lakin artık her şey bitmişti. Padişahın elinde bir şey kalmamış, İlhanlıların kendisine verdikleri para, saray masrafına bile yetişmiyordu. Zorluklar ve üzüntü içinde kendisine inme inerek öldü. Bunun ölümüyle Selçuk sülalesi sona erdi (M. 1308/ H. 708). **Bu kişi Türkiye'nin Selçuk hanedanının son padişahı değildir.** Çünkü padişahlığın bir geleceği yoktur. Son padişah Keykubât'dır. Bundan böyle İlhanlılar, Anadolu'yu valiler ile yönetmeye başladılar. Valilerden Timurtaş Bey, devletçikleri temizledi. Valilerden sonra Anadolu'da Ertana Bey hükumeti kurdu. Ertana, İlhanlılar beylerindendi. Fakat Karaman Oğulları Konya'yı ele geçirmiş, oradan yönetiyorlardı. Türkmen beylerinden Karaca Bey Dulkadir "Dulkadiriye" hükümetini kurdu. Ertana Bey'e adaletli ve güzel ahlak sahibi olduğundan dolayı "Köse Peygamber" derlerdi. İlhanlılar devleti de artık çözülmüş, ortadan kalkmış buluyordu. **Ertana'nın karşısında engel olacak bir kuvvet yoktu.** Şeyh Hasan Çobanı'yı de Sivas'da büyük bir savaşta bozguna uğrattı ve böylece bağımsızlığını elde etti (M. 1340/ H. 744). Ertana Bey M. 1352/ H. 753'de öldü. Valiliği ile beraber saltanat müddeti 18 yıldır.

Sayfa :113

— ۱۱۳ —

آنادولو سلجوقیلرندن ۱۷ پادشاه کلمشدر . آصیل ایمپراطورلقدن ایسه ۸ پادشاه کلمشدر . بوحالده تورکیه دولتنك ایلك سلطنت خاندانی اولان سلجوقی سلاله‌سندن ۲۵ پادشاه یتشمشدر .

بو سلاله أوکجه أزنیق ، صوکره قونیه‌یی پایتخت یاپمشلردر .

Sayfa: 113

Anadolu Selçuklularından 17 padişah gelmiştir. Asıl İmparatorluktan ise **8 padişah** gelmiştir. Bu halde Türkiye devletinin ilk saltanat hanedanı olan Selçuklu sülalesinden 25 padişah yetişmiştir.

Bu sülale önce İznik'i, sonra Konya'yı başkent yapmışlardır.

Sayfa :118

— ۱۱۸ —

سالجوقلی دورەسندە تورکیە دولتنك تشکیلاتنك اساسی عسکری ماهیتدەدر

ایلك پادشاهلر تماميلە دەموقراتدر . اسکی تورکلردەکی کبی قورولتای موجوددر

پادشاه شخصی مقدس ، سماوی بر سوق ایلە دوغوشندن پادشاه اولان بر کیمسە

دکلدر . خاندان نسلندن اولورلردی ؛ فقط قورولتاینك انتخابیلە ، یاسایە و تورك

تورەسنە رعایت واطاعتە آند ایچەرك تختە اوطورورلردی .

Sayfa: 118

Selçuklu döneminde Türkiye Devleti'nin kuruluşunun temeli askerî niteliktedir. İlk padişahlar tamamiyle demokrattır. Eski Türklerdeki gibi "Kurultay" mevcuttur. Padişah kişiliği kutsal, tanrısal yönlendirme ile doğuştan padişah olan bir kimse değildir. Hanedan soyundan olurlardı; fakat kurultayın seçimiyle, "yasa"ya ve "Türk Töresi"ne uymaya ve boyun eymeye and içerek tahta otururlardı.

Sayfa :118

حکومته دیوان دینیردی . دیوانی وزیرلر اداره ایدرلردی . پادشاهلرك امری

Sayfa :119

— ۱۱۹ —

بو دیوانجه تصدیق ایدلدکجه تطبیق ایدلمزدی . صوکره پادشاهلر مستبد وصمیت آلدقلری وقت دیوان قوتی غیب ایتمشدر . دیوانی مستقلاً حاکم قیلان وزیرلرك مشهوری « نظام الملك » در . « دیوان انشا » یاخود « دیوان طغرا » ، «دیوان الزمام والاستیفا » [مالیه وکالتی] کبی دائره‌لر واردی . باش وکیله « پروانه » ویا « پروانه‌جی » ، مالیه وکیلنه « دفتردار » دیرلردی . میراثلرمزدن بری اولان بو کلمه حالا بزده دوریبور. حقوقی وشرعی ایشلرده «قاضی» ، «خطیب» ، «محتسب» آدنده اوچ نوع مأمور قوللانیرلردی. عدلی اصول دینی یعنی شرعی اصول ایدی.

اداره ما کنه‌سنك اك مهم زنبره‌کی جاسوسلق ایدی . جاسوسلغی رد ایدن پادشاه اولمش ایسه‌ده اوندن اول و صوکره جاسوسلق مهم مقیاسده تشکیل و تطبیق ایدلمشدر . نظام الملك بونی «سیاستنامه» سنده تکرارله توصیه ایتمکده‌در.

بو سلاله‌نك صوك دوره‌لرنده تورك ملی قاپورالیزمیسی ، اطاعت عسکریه‌سی یرینه پادشاه قورقوسی وحکومته حرمت قویمشدر . بو حالی عثمانلی سلاله‌سنك باشلانغیجی مستثنا ، بوتون دوامی مدتجه‌ده کوره‌جکز .

دولتك اساسی عسکری تشکیلات حالنده اولوب اوردویه چوق اهمیت ویریلیردی. پادشاهلرك خاصه عسکری واردی . بونلره معاش ویریلیردی . عسکره معاش ، تیمار اولارق پارچه پارچه اراضی دخی ویریلیردی. سپاهیلك بابادن اوغله کچردی. دیمك دائمی اوردو واردی. ملکشاه زماننده بو اوردو ۴۰۰،۰۰۰ کیشی اولمشدر. بوندن باشقه بکلرکده معیتلرنده کندی قوتلری واردی. بو قوتلر اونلرك صاتین آلدقلری کوله‌لرندن تشکل ایدردی . هر بکك وقار وحیثیتی ، دبدبه وسوس ایله دکل ، مفیتنده‌کی قوتله اولچولوردی .

سالجوقلیلرده اوردو تشکیلاتی پك مکملدر. اوردولرك ۴۰ دوه ایله طاشینان سیار خسته‌خانه‌لری بیله واردی. بویوك مأمورلرکده تیمارلری واردی. حدودده‌کی تیمارلر غازیلرك ، آلپلرك ایدی

Sayfa: 118

Hükümete Divan denirdi Divan'ı vezirler ıdare ederlerdi **Padişahların emri [sayfa 119] bu divanca onaylanmadıkça uygulanmazdı.** Sonra padişahlar baskıcı bir tavır aldıkları zaman divan kuvvetını kaybetmiştir Divanı bağımsız olarak egemen kılan vezirlerin en unlüsü "Nızam-ül Mülk"dür "Dîvân-ı İnşâ" yahut "Dîvân-ı Tuğrâ" "Divân-ı el-Zemâm ve'l-istifâ" gıbi daireler vardı Başbakan'a "Pervâne" veya "Pervâneci", maliye bakanına "Defterdâr" derlerdi. Mıraslarımızdan biri olan bu kelime hâlâ bizde kullanılmaktadır. Hukuksal ve dinsel işlerde "Kadı", "Hatip", " Muhtesip" adında uç tür memur kullanılırlardı. Adalalet yöntem anlayışı, dinsel yani şer'i usül idi.

Yönetim düzeninin en önemli faaliyeti casusluk idi. Casusluğu reddeden padişah olmuş ise de ondan önce ve sonra casusluk büyük ölçüde uygulanmıştır. Nizam-ül Mülk bunu "Siyasetnâme"sinde ateşli bir biçimde önermektedir.

Bir sülalenin son devrelerinde Türk millî kaporalizmisi ve itaatinin yerine; padişah korkusu ve hükümete hürmet almıştır Bu durum -Osmanlı sülalesinin başlangıcı hariç- hüküm sürdüğü dönem boyunca devam edecektir.

Devletin temeli askerî örgütlenme biçiminde olup, orduya çok değer verilirdi. Padişahların kendısine ait askerleri vardı Bunlara maaş verilirdi. Askere maaş, timar olarak parça parça toprak şeklinde de verilirdi. **Sipahilik babadan oğula geçerdi.** Demek ki daimi bir ordu vardı Melikşah zamanında bu ordu 400.000 kişi olmuştur. Bundan başka beylerinde kendilerine ait kuvvetleri vardı. Bu kuvvetler onların satın aldıkları kölelerinden oluşurdu. Her beyin, gurur ve onuru, gösteriş ve süs ile değil, kendisine ait askerî gücüyle ölçülürdü.

Selçuklularda ordu örgütlenmesi çok iyiydi. Orduların **40 deve ile taşınan seyyar hastahaneleri bile vardı** Büyük memurların timarları vardı. Sınırlardaki timarlar gazilerin ve alplerın idi

Sayfa :121

بو سلاله‌نك حياتنك مهم حادثه‌لرندن بری سنيلك وشيعيلك جداليدر. سنيلك
وحنفيلك بو سلاله زماننده تورکيه‌نك أساس پولتيقه‌سی ايدی. نته‌كيم كونمزه قادار
عثمانلی سلاله‌سی زمانده‌ده بو سيستم دوام ايتمشدر. ميلادی ١٤ نجی عصرك
صوكنه قادار بوتون توركلرده دين سياسته، دولت ايشه قاريشماز ايكن بوندن بويله
سالجوقليلرده دولتك اساس سياستنی دين تشكيل ايله‌مشدر. دينك اهميتی كون
بكونده ارتمش، ملی مؤسسه‌لری ييقمش، ملی دويغولری ذهنلردن سيلمشدر.
بو اساسدن حركت ايده‌رك بو پادشاهلر بغداده‌كی اللری آلتنده اولان، ضعيف
وشخصاً‌ده عادی خليفه‌لره پك چوق رعايت و حرمت كوسترمشلردر. أساساً بو،
ايكی نقطه‌دن اولويور ايدی. بری دين ذهنيتك ضروری نتيجه‌سی ايدی. ديكری
دولته سنيلك أساس پولتيقه اتخاذ ايدلديكندن شيعيلكه قارشی حركته كلمك
لازمدی.

Sayfa: 121

Bu sülalenin hayatının önemli olaylarından biri de sünnilik ve şi-ilik çatışmasıdır Sünnilik ve hanefilik bu sülale zamanında Türkiye'nin esas politikasıydı Osmanlı sulalesi zamanında da -hatta günümüze kadar- devam etmiştir **Miladî on dördüncü yüzyılın sonuna kadar bütün Türklerde din siyaseti, devlet işlerine karışmazken, bundan böyle Selçuklularda devletin esas siyasetini din oluşturmuştur. Dinin önemi gün geçtikçe artmış, ulusal kurumları yıkmış, millî duyguları zihinlerden silmiştir. Bütün bunlara bağlı olarak bu padişahlar, Bağdat'daki elleri altında olan zayıf ve şahsen de âdi halifelere pek çok bağlılık ve saygı göstermişlerdir. Esasen bu, iki nedenden kaynaklanıyordu. Birincisi dinsel düşüncenin zorunlu sonucu, diğeri ise devlette sünniliğin temel politika olarak kabul edilip, şiiliğe karşı harekete geçmek gerektiği düşüncesiydi.**

Sayfa :122

ضد و دقته شایان بر حادثه‌در که تورکیه تورکمنلری بویله شیعیلك علیهنده ایكن
دیكر طرفدن شیعی اولان باطنیلر ایله چالیشان تورکمنلر واردر . بو كون ایران
و آناطولوده بولنان میلیونلرجه شیعی تورك البته بو كونلرك و داها صوكره‌كی زمانلرك
میدانه كتیردیكی شیعیلردر. تورکمنلرده شیعیلكك رواجنه سبب سنیلكك قادینی
قاپاتماسی ، حریتی آزالتماسیدر . حال بوكه تورکده ، بالخاصه کوچبه تورکمنده
قادین جمعیتك لازم غیر مفارقیدر . قادین تورکده باش ، پادشاه دخی اولور .
اوروج ، نماز دخی کوچبه‌یه كوچ كلمشدر . نته‌كیم : « شریعت سفری اولانلره
اوروجی مجبوری قیلماز ، نمازی ده عددجه و شكلجه خفیفله‌تیر . » شكلنده‌كی قوتلی
پروپاغاندا بر طاقم تورکمنلری شیعیلكه قازانمشدر .

Sayfa 122

Dikkate değer bir olaydır ki Türkiye Türkmenleri böyle şiilik aleyhindeyken diğer taraftan Şiî olan Batınîlerle çalışan Türkmenler de vardı. Bugün İran ve Anadolu'da bulunan ve sayıları milyonları bulan Şiî Türk, elbette bugünlerin ve daha sonraki zamanların meydana getirdiği Şiîlerdir. Türkmenlerde Şiiliğin gözde olmasının nedeni sünniliğin kadını kapatması, hürriyeti azaltmasıdır. Halbuki Türk'de, özellikle göçebe Türkmen'de kadın toplumun vazgeçilmez unsurudur. Kadın Türk'de baş, padişah dahi olur. Oruç, namaz dahi göçebeye güç gelmiştir. Nitekim: "Şeriat, seferi olanlara orucu mecburi kılmaz, namazı da adetçe ve şekilce hafifletir" şeklindeki kuvvetli propaganda bir takım Türkleri Şiiliğe kazandırmıştır.

Sayfa :122

تاریخده بو سلاله‌نك مهم بر رولی واردر . او وقته قادار عرب ، مسلمان ملتلرك

Sayfa :124

نجیی ، خاندان صنق ، مسلمانلغك حامیسی صاییلیر ایکن بونلر شرقده تورك ملتنی او مقامه قویمشلردر . بارەلی عسکر و کوله اولارق کلمش اولان بغداد تورکلریله عربه تورکلری بوزمینی حاضرلامشلر ، سالجوقلیلر بو وصعیتی قطعی صورتده تثبیت ایتمشلردر .

سالجوقلیلرك مهم بر ایشلری ده خاچلیلره قارشی دوغ مالریدر .

قانلری چشمەلر کبی آقیتارق بونلرله اوغراشمشلر ، اسلامیته ، عربه پك بویوك حدمت ایتمشلردر . بونلرك یوزندن هیچ بر خاچلیلر سفری موفق اولامامشدر . جونکه سالجوقلیلر اونلرك اوکلرینه ، یوللرینه دورمشلردر ، صیرتلرینه بینمشلردر . رنجی خاچلی سفریله بدنجی لوئینك حاچلی سفری آنجق موجود قوتلرینك یاریسنی آنادولوده کومەرك کچەبیلمشلردر . ۱۱۰۱ م ده لومبارد خاچلی سفری قونی ایسه کاملاً آنادولوده محو ایدلمشدر . اونلر ایچین قونیه استانبولدن قدسه کیدن یولك اورریده مهم بر حندق ایدی‌که کچیلەمیور ، ایچنه دوشولوب اولونیوردی - بو سببدندر‌که اوروپا متعصبلری صوکرەلری خاچلیلر سفرلرینی دکیزدن یاپمشلردر . ایشته بو تورك استحکامیدر که خاچلیره اقتحام ایدیلەمز مشکلات ویرەرك بو سفرلری صویه دوشورمشدر . هم ده بو قلعه بر مدت صوکره عثمانلی سلالەسی زماننده اسلامك آوروپادن اوچ آلماسنی حاضرلامشدر ، بو انتقام آقینلرینه اس الحرکه اولمشدر. عثمانلیلر زماننده تورکیەنك آوروپایه کیرمەسی بلکەده بو کونلر و بو وقعەلرك نتیجەسیدر . بو ایکی سلالەدەده عینی وصعیت واردر : آنجاق برنجی سلاله خاچلیلرله آنادولوده ، ایکنجی سلاله اونلرله طونا بویونده ووروشمشدر - بوده ایکیسنك بر دولت اولماسی دعواسنی قوتلەندیریر .

سالجوقلی سلالەسی زماننده ملت اوغوز تورکمنیدر . دولتی قوران ، محافظه وادلره ایدن حب اودر . استیلا زماننده و صوکرەلری آقین آقین ویوز بیکلرجه کتلەلر حالنده آنادولویه کلنلر ، یرلەشنلر هپ تورکمندر . بناءً علیه بز آنادولو خلقی ، دینەبیلیرکه استثناسز ، تورکمنز . حتی بو اثناده سوریه و عراقده یوز بیکلرله تورکمن کوچوب یرلەشمشدرکه بوکون اونلری اوراده دین وعرب حرفی یوزندن عربلاشمشدر .

Sayfa :125

يرم ايچين عيب اولمش بولويورز . اورالر ؛ هيچ اولمازسه ١،٠٠٠ ييلدر ، تورك سلطنتلرى آلتندهدر . بر چوق توركلر اوراليه يرلهشمشدر . باشقه بر ملتده اولسه ايدى اورالر بو كون ؛ باشدن آشاغى تورك اولوردى . حال بوكه دين - بزه مليتى اونوتديرمق دولاييسيله - بوكا مانع اولمشدر . چونكه مسلمانلق عربك مالى صاييلمش ، عربه و دينه حرمتى موجب اولمش ، بر طرفدنده بزده مليت دويغوسى سيلمش ، بو صورتله اونلر تورك اولمق دكل ، بالعكس اوراده بر توركلر عربلاشوب كيتمشلردر .

دولت ، ايلك زمانلرده توركلره دايانيوردى . دولتك ديركى اونلر ايدى . هم دولتى مالذات قوللرينك قوتيله ، قفالرينك عقل ايله قورانلر اونلر ايدى . كندىماللرى ايدى . پادشاه سلالهسىده خيصملرى ايدى . بو دور ايلك صاف حلى دوردر . مسلمانلق ذهنيتى غلبه چالنجه توركدن غيرى عنصرلر رواج بولمغه باشلامشدر . اوردو هر جنس نفرلرله دولدرلديغى كبى مأمورينلرده توركدن غيرى عنصرلره ويرلمش ، بو أجنبى عنصرلر سرايلره صوقولمشلر ، نفوذ قازانمشلر ادارهيى اللرينه آلمشلردر . بوندنده توركن بكلرى پادشاهلره كوجنمشلردر . توركك طالعى اوغورسزدر . و بو هر وقت بويلهدر . تورك كلهسنى قولتوغنه آلير ، حرب ميدانلرنده عمرى كچر ، بيك مشقته ، محروميته قاتلانير ، اوقوسنى بيله آت اوستنده اويور ، ديديشير ووروشور ، بر دولت ميدانه كتيرير ، ايكى كون صوكره اجنبى عنصرلر طفيلات حالنده دولته اوشوشورلر . باقارسك كه دولتى ييمكه قويولمشلردر ، داماولرينه پايتمش اموب دورورلر .

* بالكز يسملر أمسلر اوده برشى دكل! اوستنه توركه برده حقارت ياغديريرلر! طفيلاتك كارى معلومدر . الك قطعى مضاسيله مثبت اولان علملر ، طب طفيلات دنيلن حشراتك ضررلى حياتى اعتراض ممكن اولاميهجق بر صورتده اثبات ايتمشلردر . اونلر اوشوشدكلرى وجودى ير ، متيررلر ، او وارلقدن اثر قالماز . سياسى وجودده ده طفيلات اجنبى عنصرلردر . ايشته بونلر بويله صاييسز تورك سياسى وارلقلرينى ييوب يوق ايتمشلردر . نهغريبدر!.... چاقان [كرز] ى داغلرى دهورن ، قيليچى دمير وجليك بدنلرى كسن ، اوق الك قوى باشلرك طولغالرينى

* Okunamadı

Sayfa :127

— ١٢٧

دەلن ، بویلە کوربوز اولان تورك دائما بو عشیه اولمکدەدر . بو قادار بر عرقی
-یریلك، بو قادار حاز، قوی بر کوچ، اشسز حیاتیت بو طفیلی خستەلغە طوتولمامعه
کافی کلەمیور ! . . . . اوت، طبیعی قانون بویلەدر . اك دینج وصاغلام انسانلری ،
اك کوربوز حیوانلری، آرسلانلری چەلری میقروسقوب و پرتوسوز ایله کوریلە
بیلەجك قادار کوچوك اولان بر قاچ طفیلات یر، او داغ کبی وجودلری دەوریر،
طوپراق آلتنه صوقار بو خستەلغه چارە یوقدر . ایش طفیلاتدن قورونمقدر .

Sayfa 122

Tarihte bu sülalenin önemli bir rolu vardır O zamana kadar Arap, Müslüman milletlerin **[Sayfa 124]** seçkin hanedan sınıfı sayılır iken, bunlar doğuda Turk milletini bu seçkin sınıftan saymışlardır **Paralı asker ve köle olarak gelmiş olan Bağdad Türkleri ile Gazne Türkleri bu zemini hazırlamışlar, bu ortamı da kesin olarak Selçuklular sağlamışlardır.**

Selçukluların yerine getirdikleri önemli bir görev de Haçlılara karşı durmalarıdır.

Kanlarını çeşmeler gibi akıtarak bunlarla uğraşmışlar, İslâmiyet'e ve Araplara pek büyük hizmet etmişlerdir Bunların yüzünden hiçbir haçlı seferi başarılı olamamıştır Çünkü Selçuklular onların önlerine, yollarına durmuşlardır, sırtlarına binmişlerdir Birinci Haçlı Seferi ile VII. Lui'nin Haçlı Seferi, ancak mevcut kuvvetlerinin yarısını Anadolu'da gömerek geçebilmiştir M 1101'de Lombard Haçlı Seferi kuvveti ise bütünüyle Anadolu'da yok edilmiştir **Onlar için Konya, İstanbul'dan Kudüs'e giden yolun üzerinde önemli bir dipsiz çukurdu ve geçilemiyor, içine düşülüp ölünüyordu.** Bu nedenden dolayıdır ki Avrupa tutucuları sonraları Haçlı Seferlerini denizden yapmışlardır İşte bu Türk siperidir ki haçlılara üstesinden gelinemez zorluklar vererek, zamanında **İslâm'ın Avrupa'dan öç almasını hazırlamıştır. Bu intikam**

akınlarına hareket noktası olmuştur. Osmanlılar zamanında Türkiye'nin Avrupa'ya girmesi belki de bugünler ve bu olayların sonucudur. Bu iki sülalede de aynı durum söz konusudur. **Ancak birinci sülale Haçlılarla Anadolu'da, ikinci sülale onlarla Tuna boyunda vuruşmuştur.** Bu da ikisinin bir devlet olması iddiasını güçlendirir.

Selçuklu sülalesi zamanında ulus Oğuz Türkmeni'dir. Devleti kuran, koruyan ve yöneten hep odur. Saldırı zamanında ve sonraları akın akın ve yüz binlerce kitleler halinde Anadolu'ya gelenler, yerleşenler hep Türkmen'dir. Bundan dolayı, biz Anadolu halkı, denebilir ki istisnasız Türkmeniz, hatta bu sırada Suriye ve Irak'a yüz binlerce Türkmen gelip yerleşmiştir ki bugün onlar orada din ve Arap kültürü yüzünden Araplaşmış, dolayısıyla [Sayfa 125] **bizim için kaybolmuş sayılmaktadırlar. Oralar hiç olmazsa 1000 yıldır, Türk saltanatları altındadır.** Birçok Türkler oralara yerleşmiştir. Başka bir millet olsaydı oralar baştan aşağı Türk olurdu. **Halbuki din, bize milliyeti** unutturmak pahasına bunca engel olmuştur. Çünkü Müslümanlık Arabın malı sayılmış, Araba ve dine saygı gerekli sayılmış, bir taraftan da bizde millet duygusunu silmiştir. Böylece biz onları Türkleştirememişiz, aksine onlar biz Türkleri Araplaştırmışlardır.

Devlet, ilk zamanlarda Türkmenlere dayanıyordu. Devletin direği onlardı. Hem devleti bizzat kollarının kuvvetiyle, kafalarının aklıyla kuranlar onlardı. Kendi malları idi. Padişah sülalesi de akrabalarıydı. Bu devir ilk saf millî devirdir. **Müslümanlık anlayışı baskın gelince Türk'ten başka unsurlar başat olmaya başlamıştır.** Ordu her ulustan askerle doldurulduğu gibi memuriyetlerde **Türk'ün dışındaki unsurlara verilmiş, bu yabancı unsurlar saraylara sokulmuşlar, nüfuz kazanmışlar, yönetimi ellerine almışlardır.** Türkmen beyleri bu duruma gücenmişlerdir. **Türkün şansı yoktur.** Ve bu her zaman böyle olmuştur. Türk kellesini koltuğuna alır, savaş meydanlarında ömrü geçer, bin bir zorlukla, yoksulluğa katlanır, uykusunu bile at üstünde uyur, didinir, vurunur, bir devlet kurar getirir, iki gün sonra yabancı unsurlar mikroplar halinde devlete üşüşürler. Bakarsın ki devleti yemeğe koyulmuşlardır. Damarlarına yapışmış

emip dururlar.

Yalnız yeseler, emseler o da bir sey değil! **Üstelik Türk'e bir de hakaret** yağdırırlar! Mikrobun kazancı bellidir. En gerçek anlamıyla pozitif bilimler, tıp, mıkrop denilen haşerenin zararlı hayatını karşı konulamaz bir biçimde böyle olduğunu ıspat etmişlerdir. Onlar üşüştukleri vücudu yer, bitirirler, o varlıktan eser kalmaz. Siyasī benlikte de mikroplar yabancı unsurlardır. İşte bunlar böyle sayısız Türk siyasī varlıklarını yiyip yok etmişlerdir. Ne garıptir! Çakan [gurz] ile dağları deviren, kılıcı demir ve çelik bedenleri kesen, oku başlardaki en sağlam tolgaları **[Sayfa 127]** delen, böyle gürbüz olan Türk sürekli bu hastalıkla ölmektedir. **Bu kadar bir ırksal dirilik**, bu kadar ateşli, sağlam bir güç, eşsiz yaşam gücü, bu mikrop hastalığa tutulmamağa yeterli gelemiyor! Evet, tıbbi kanun böyledir. En dinç ve sağlam insanları, en gürbüz hayvanları, **arslanları cüsseleri mikroskop ile görülebilecek kadar küçük olan birkaç mikrop yer, o dağ gibi vücutları devirir, toprak altına sokar. Bu hastalığa çare yoktur. İş mikroplardan korunmaktır.**

Sayfa :131

— ١٣١ —

. جامع ، مدرسه و توربه‌لرنده دخی اسکی تورك آرمه‌سی
اولان دوقوز باشلی اژدرها رسملری ، صوڭرا اقوچ باشلری واردر . او قادار
متعصب سنی ایکن بونلری یاپمشلردر .

Sayfa 131

Cami, **medrese ve türbelerinde dahi eski Türk arması olan dokuz başlı ejderha resimleri** ve **koç** başları vardır. O kadar tutucu sünni iken bunları yapmışlardır.

Sayfa :131

مصرده یاکلیش اولارق « عرب معماریسی » آدی ویریلن معماری سالجوقی
معماریسی کبیدر. قاپیلر اونلرکبی پك یوکسك واستالاقتیتلرله سوسلیدر . مصرده،
عربده ایستالاقتیت اولماز. دیمك بومعماری عربك دکل، طیشاردن کله برصنعتدر.
اربابی بو مناسبتی تدقیق ایتملیدر .

Sayfa 131

Mısır'da yanlış olarak "Arap mimarısı" adı verilen mimari, Selçuk mimarisi gibidir. Kapılar onlar gibi pek yüksek ve işlemelerle süslüdür Mısır'da, Arap'ta işleme yoktur. **Demek, bu mimari Arabın değil, dışarıdan gelme bir sanattır. Uzmanlar bu konuyu araştırmalıdırlar.**

Sayfa :131-4

بو کوزل آبدەلری ایله اونلربالخاصه قونیەیی دولدیرمشلردر. قارامان، نیکده،
سیواس و ارضروم کبی شهرلرده دخی اثرلری الآن دورمقدەدر ؛ فقط چوغی
خراب اولمش.واولویور .

Sayfa 131

Bu güzel anıtları ile, onlar bilhassa Konya'yı doldurmuşlardır **Karaman**, Niğde, Sivas ve Erzurum gibi şehirlerde dahi eserleri hâlâ durmaktadır; fakat çoğu yıkılmış ve yok oluyor.

Sayfa :132

. عینی زمانده عرب دیلنه‌ده خدمت ایدن شاعرلر و ادیبلری‌ده مآیه
وبو دیله‌ده خدمت ایتمشلردر. غزنه‌لیلر وسلجوقیلر سرایلرنده‌کی بو حرکته باقیلیرسه
ایران ادبیاتنی بز تورکلرك میدانه کتیردیکمز آشکار اولور.

Sayfa 132

Aynı zamanda Arap diline de hizmet eden şairler ve edebiyatçıları da korumuş ve bu dile de hizmet etmişlerdir Gazneli ve Selçuklu saraylarındaki bu harekete bakılırsa, **İran edebiyatını biz Türklerin meydana getirdiğimiz çok açıktır.**

Sayfa :135

سالجوقلی سلاله‌سنده، ایلك دوره‌ده هر شی خالص تورکدر. دیل صافدر،
عربجه و عجمجه‌دن عاریدر . قورولتای ، یاسا ، اوغوز توره‌سی ، ۲٤ بوی
و مقاملری ، صاغ و صول قول ، بونلرك بکلر بکلری ، بوی بکلری ، اوج
بکلری ، آلپلر ، اوغوز رسمنجه قیمیز ایچمك ، شوله‌ن ، الخ . . . واردی .
بونلرده طوپ و چوماق [چوکان] اوینامق عادت ایدی . صوکره‌لری هر شی
عجملمشمکه باشلامش و چوق شی عجم اولمشسه‌ده تورك توره و عادتلرندن چوغی
بو عجملکله برابر ینه یاشامشدر . قادین ایلك دوره‌ده سوسیه‌تده مهم ایکن
صوکره دین و عجم تأثیریله بر هیچ اولمشدر . سالجوقلیلر زماننده آنادولوده

Sayfa 135

Selçuklu sülalesinde, ilk devrede her şey öz be öz Türk'tür. Dil sadedir, Arapça ve Acemce'den korunmuştur Kurultay, yasa, oğuz töresi, 24 boy ve makamları, sağ ve sol kol ve bunların beylerbeyleri, boybeyleri, uc beyleri, alpler, Oğuz adetince kımız içmek, şölen, vb vardı Bunlarda top, çomak oynamak gelenektendi Sonraları her şey Acemleşmeye başlamış ve çok şey Acem olmuşsa da Türk töre ve geleneklerinden çoğu bu Acemlikle birlikte yine yaşamıştır **Kadın ilk devrede toplumda önemli iken,** sonra din ve Acem etkisiyle bir hiç olmuştur. Selçuklular zamanında Anadolu'da

Sayfa :136

— ۱۳۶ —

تورکلرده قهرمانلق دویغوسی پك یوکسکدر . بطال غازی ده بر تورك قهرمانیدر .
ملاطیه ده دوغمشدر . هجری بشنجی عصرده ، سلجوقیلرك ایلك دورلرنده یاشامشدر .
بطال غازی دیوانی قهرمانلق نمونه سی اولوب تورك ملتنی حربه تشویق ایچین
یازلمش اولسه گرکدر . چونکه او زمانده آناطولینك فتحی لازمدی .

[Sayfa 136] Türklerde kahramanlık duygusu pek yüksektir **"Battal Gazi" bir Türk kahramanıdır. Malatya'da doğmuştur. Hicrî beşinci yüzyılda, Selçukluların ilk devrelerinde yaşamıştır, Battal Gazi Divanı kahramanlık** örneği olup, Türk ulusunu savaş coşkusunu arttırmak için yazılmış olsa gerektir. Çünkü o zamanda Anadolu'nun feth edilmesi gerekliydi.

Sayfa :138

عصرلردنبری تورکلرك غربه دوغرو بر هجرتی واردر . بو عادتا طبیعتك
جبری آلتنده کیدر .

بعضاً بو جریانی بر انکل دوردیریوردی :
فقط مزاجی ثباتلی ، صبرلی اولان تورك بو حرکتندن واز کچمه یور ، ایجابنه
کوره یاریم ، بر ، ایکی عصر بکله یور ، انکل قالقیور ، ینه آقیوردی . ایران
مسلمان اولدقدن بو صوکره قاپو آردینه قادار آچیلمشدی .

Sayfa 138

[Birinci Beylikler Dönemi]

Asırlardan beri Türklerin batıya doğru bir göçü vardır. Bu süreç doğanın zorlaması altında gibidir.

...Bazan bu akımı bir engel durduruyordu. Ancak kararlı ve sabırlı olan Türk, bu hareketinden vazgeçmiyor, **yarım, bir veya iki yüzyıl engelin kalmasını bekliyor, yine akıyordu. İran Müslüman olduktan sonra bu kapı ardına kadar açılmıştı.**

Sayfa :142

— ١٤٢ —

اوغوز سلالەسی بوزوق ، اوچ اوق نامیله ایکی بویوك قسم اولوب هپسی
بردن ٢٤ بویه آیریلیر . چونکه اوغوز خانك ٦ اوغلوندن ٢٤ طورونی اولمشدر .
اوغوزلری ٢٢ بوی دینلر وارسەده دوغروسی ٢٤ بویدرلر . یکرمی دورت
بویك یاریسی « اوچ اوق » ، یاریسی « بوزوق » در . هر بویك مخصوص اوطورەجق
« اورن » [موقع] ی ، دامغاسی واردی . بو بویلر : قایی ، بایات ، القه أولی ،
قارا أولی ، یازر ، دوکر ، دودرغا ، بایرلی ، آوشار ، قریق ، بك دیلی ،
قارقین ، بایاندور [بایندر] ، بچنه ، جاوولدار [جاولدر] ، چپنی ، سالور ،
ایمور ، آلایوندلی ، اورکر ، بیکدیر ، بوکدوز ، بیوا ، قنقدر . حالا کرك قبیله ،
کرك کوی و محل آدلری اولارق آنادولوده کرك مسکون ، کرك کوچبه خلق
آراسنده هرطرفده بو آدلره تصادف ایدلمکدەدر .

Sayfa 142

Oğuz sülâlesi "Bozok", "Üçok" adıyla iki büyük kısım olup, hepsi birden 24 boya ayrılır. Çünkü Oğuz Han'ın altı oğlundan 24 torunu olmuştur. Oğuzları 22 boy diyenler var ise de, doğrusu 24 boydur. Yirmi dört boyun yarısı "Üçok", yarısı "Bozok"tur. Her boya ayrılmış oturacak "Orun"u (mevkii), damgası vardı. Bu boylar: **Kayı, Bayat, Alka Evlü, Kara Evlü, Yazır, Döğer, Dodurga, Bayırlı, Avşar, Kızık, Beydili, Karkın, Bayandur** [Bayındır], **Peçene, Cavuldar** [Cavuldır], **Çepni, Salur, Eymür, Alayundlu, Üregir, Bindir, Buğduz, Bîyuva, Kınık'tır.** Bu gün gerek kabile, gerek köy ve yer adları olarak Anadolu'da gerek yerleşik, gerek göçebe halk arasında her tarafta bu adlara rastlanılmaktadır.

Sayfa :146

بریکری ، بویوك ،

کنیش فتوحاتیدرکه ملت عادتا دنیانك بر اوجندن اوبر اوجنه‌قادار یاییلمش و اوته‌یه
بری‌یه کتله‌لر حالنده یرله‌شمش ، صوکره رجعت باشلاینجه بو کتله‌لر اورالرده
بو کنیش اراضی اوزرنده داغنیق ، پارچالر ، Ilot لر حالنده قالمش ، بو پارچالر
قوشاتیلمش اولدقلری ملتلر طرفندن زمانله مص ایدلمش و یوتولمشدر .

Sayfa 146

... Diğeri de, büyük, geniş yayılma dır ki ulus adeta dünyanın bir ucundan öbür ucuna kadar yayılmış ve öteye beriye kitleler halinde yerleşmiş, sonra geri çekilme başlayınca da bu kitleler oralarda, bu geniş arazi üzerinde dağılmış, parçalar "ilot"lar halinde kalmış, bu parçalar kuşatılmış oldukları uluslar tarafından zamanla eritilip, yutulmuştur.

Sayfa :146

جینکیز سیلی اوکندن قاچارق ماهاندن آزاربایجان ، آخلاط ، وان ، وان
کولی قییلری و ارجیشه کلوب یرلشدیلر . نهایت آخلاط طرفلرندن‌ده ۵۰،۰۰۰
خانه اولارق تکرار جینکیزلیلرك اوکندن قاچوب سلیمان شاهك اداره‌سی آلتنده
ارزنجان طرفلرینه کلدیلر . اوراده حیوانلرینه یته‌جك قادار اوتلاق اولمادیغندن
حلب طرفنه کوچدیلر ، جعبر قلعه‌سی جوارینه قوندیلر . سلیمان شاه فراتی کچر ایکن
بوغولدی . نعشی قلعه‌نك اوکنه کومولدی . توربه‌سنه الآن « مزار تورك »
دنیلیر [۱۲۲۸ م ، ه ۶۲۶] . سونغور تکین ، کون دوغدی ، ارطوغرول ،
دوندار آدنده دورت اوغول براقدی .

Sayfa 146

Cengız seli önünden kaçarak **Mohan'dan,** Azerbaycan, Ahlat, Van, Van Gölü kıyıları ve Erciş'e gelip yerleştiler Sonunda Ahlat taraflarında da 50.000 hane olarak tekrar Cengızlilerın önünden kaçıp, Süleyman Şah'ın yönetimi altında Erzincan taraflarına geldiler Orada hayvanlarına yetecek kadar otlak olmadığından Haleb, taraflarına göçtüler ve Caber Kalesi civarına kondular Süleyman Şah, Fırat'ı geçerken boğuldu Naşı Kale'nin önüne gömüldü. Türbesine bu gün de **"Türk Mezarı"** denilir [M 1228/ H. 622].
Sungur Tekin, Gündoğdu, Ertuğrul, Dündar adında dört oğul bıraktı.

زماننده حدود جنوبده کوتاهیه ، شمالده مرمره ساحلی وساقاریا آغزینه قادار ایدی . دیکر قسملر دیکر طوائف ملوکك اَلنده ایدی .

علاء الدین پاشا و اورخان بك آدنده ایکی اوغول براقشدر . صمصمه چاوش ، طورغود آلب ، حسن آلب ، اویغود آلب آدنده‌کی مشهور بکلرینك چوق خدمتلری اولمشدر .

اورخانه غازی . — عثمانلی تاریخلرنده اورخان غازی ، سلطان اورخان آدیله آکیلیر . آغابکیسی علاء الدین پاشا علم وفنه دوشکون اولدیغندن پادشاهلغی قبول ایتمه‌مشدر . اورخان خان ایسه عسکرلك و اداره ایشلرینی سویوردی. تورکلر آراسنده پاشا عنواننك ایلك علاء الدین پاشا ایله کورولدیکی سویله‌نیرسه‌ده بوبابده ایلك سلاله زماننده تفصیلات ویردك . بروسه‌یی پایتخت یاپدی .

قونیه قارامان اوغلو یخشی بکك اَلنده ایدی . سالجوق بکلرندن آیدین بك ، صارو [صاری] خان ، منتشه بك ، کرمیان بك ، حمید بك ، تکه بك ، قره‌سی بك بو کون آدلریله آیدین ، صارو خان ، تکه ، کرمیان ، حمید ایلی ، قاراسی دنیلن یرلرده ، قزیل احمدلو شمس الدین بك قسطمونیده ، ذو القدر اوغوللری مرعشده، رمضان اوغوللری آطنه‌ده حکومت ایدییورلردی .

شکل — ٤٢

اورخانه غازی

اورخان خان باباسندن قالمه بکلردن آقچه قوجه بك ، قوکور آلب وسائر بکلرله ازمیت، هرکه و ازنیق قلعه‌لرینی ، طرافلی ، کملیك و قارمالی تکفورلردن آلدی . تکفورلر بیزانسه تابع والی ویا کوچوك مختار حکمدارلردر. بو سفرله آرتق بیزانس اداره‌سنده آنادولوده یالیکز آلاشهر و بیغا قالدی . بو محاربه‌لر ۷۳۸ ه . تاریخنه قادار یعنی ۱۰ ییل سورمشدر .

Sayfa 158

Zamanında sınır, güneyde Kütahya, kuzeyde Marmara kıyıları ve Sakarya ağzına kadardı. Diğer kısımlar başka beyliklerin elindeydi

Alaattin Paşa ve Orhan Bey adında iki oğul bırakmıştır **Samsa Çavuş, Turgut Alp, Hasan Alp, Uygud Alp** adındaki ünlü beylerin çok hizmetleri olmuştur.

[Orhan Han]

Osmanlı tarihlerinde "Orhan Gazi", "Sultan Orhan" adıyla anılır. Ağabeyi Alaattin Paşa bilim ve tekniğe düşkün olduğundan padişahlığı kabul etmemiştir Orhan Han ise askerlik ve yönetim işlerini seviyordu. **Türkler arasında "paşa" ünvanının ilk Alaattin Paşa ile görüldüğü söylenirse de,** bu konuda ilk sülale zamanında geniş bilgi vardır. Orhan Gazi, Bursa'yı başkent yaptı.

Konya Karamanoğlu Yahşi Bey'in elindeydi. Selçuk Beylerinden Aydın Bey, Saru Han, Menteşe Bey, Germiyan Bey, Hamit Bey, Teke Bey, Karesi Bey bugün adlarıyla **Aydın, Saruhan, Teke, Germiyan, Hamiteli, Karesi denilen yerlerde; Kızıl Ahmetlü Şemsettin Bey Kastamonu'da, Dulkadiroğulları Maraş'ta, Ramazanoğulları ise Adana'da yönetimde bulunuyorlardı.**

Orhan Han babasından kalma beylerden **Akça Koca Bey, Konur Alp** ve diğer beylerle İzmit, Hereke ve İznık kalelerini, Taraklı, Gemlik ve Kartal'ı tekfurlardan aldı. **Tekfurlar, Bizans'a bağlı vali veya küçük özerk hükümdarlardır.** Bu seferle artık Bizans yönetiminde Anadolu'da yalnız Alaşehir ve Biga kalmıştı Bu savaşlar H 738 tarihine kadar yani 10 yıl sürmüştür.

توركيه جمهوريتی
معارف وكالتی نشريات‌ندن
عدد : ٥٤

دوقتور رضا نور

تورك تاريخی

رسملی وخريطه‌لی

جلد — ٤

تأليف وترجمه انجمنجه قبول ايدلمشدر

استانبول — مطبعهٔ عامره
١٩٢٥ م، ١٣٤٣ ه.

Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti Neşriyatından
Sayı : 54

Doktor Rıza Nur

TÜRK TARİHİ

Resimli ve Haritalı

Cilt 4

Telif ve Tercüme Encümenince Kabul Edilmiştir.

İstanbul-Matbaa-yı Âmire
1924

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No : 1863
Yazar : Dr. Rıza Nur
Cild : Kahverengi
Ebadı:
En : 16 cm.
Boy : 23 cm
Sayfa Adedi : 403

Sayfa : 8

بو مطالعه‌دن مراقلی بر صورتده كورويورزكه بو جنايتلر برنجی مراددن ایله
باشلايور ، ييلديرم ايله تأسس ايديور. فحش و نوعلری ، ايچكی و اجنبی قاری‌ده
ييلديريمله ، رشوت ده بونك زماننده باشلامشدر . اوحالده بو سلاله ايچين بو آدمه

Sayafa : 9

— ۹ —

خباثتلر آناسی [ام‌الخبائث] ديمك ياقيشير و حقدر . ينه كورويورزكه جنايتلر
برنجی مجيد ايله دوروپور ، باشقه بر شكلده اولسه‌ده ايكنجی عبدالحميدده تكرار
كورولويور . ديمك ايكنجی عبدالحميد بو سلاله‌نك بارز برخاصه‌سی اولان وحشيلك
وجانيلكی شخصنده خورتلامش بر اعجوبه‌سيدر .

۲ — ۱۸ نجی پادشاه اولان ابراهيمده نسل كسيلمه تهلكه‌سی ظهور ايدوب
خانداندن بر ابراهيم قالمش ، اوندن صوكره بوتون نسل اوندن كلمشدر . ۱۸ رقمی
۳۶ رقمنك ياريسيدر . يعنی ابراهيم بو عائله‌نك اورتا مرحله‌سيدر .

Sayfa 8

Bu açıklamayla anlıyoruz ki bu cinayetler I. Murat döneminde başlamış ve Yıldırım ile kurumsallaşmıştır. Fuhuş ve benzeri kötülükler, içki, yabancı eş ve rüşvet de bunun zamanında başlamıştır. O halde bu adama kötülüklerin anası demek yakışır ve bu ünvanı da hak etmektedir. Görüyoruz ki cinayetler I. Abdülmecit ile ara veriyor, başka bir şekilde olsa da II. Abdülhamit'de tekrar görülüyor. Demek II. Abdülhamit, bu sülalenin belirgin bir özelliği olan vahşilik ve caniliği şahsında toplamış bir ucubesidir.

Osmanlı tahtının 18. padişahı olan Sultan İbrahim hanedanın hayattaki tek erkek üyesi olarak kaldığı için sonraki nesil ondan gelmiştir. 18 rakamı 36 rakamının yarısıdır. Yani İbrahim bu ailenin orta aşamasıdır.

Sayfa : 12

دیوان همایونده. ـــ سرایده طوپلانیردی وزیر اعظم، قبه وزیرلری، شیخ‌الاسلام، قاضیعسکرلر، استانبول قاضیسی، یکیچری آغاسی، نشانجی، دفتردار و بلوك آغالری اعضاسی ایدیلر. پادشاه ریاست ایدردی. فاتح زماننده اجتماع اثناسنده پادشاهلر قفس دینن یالدیزلی دمیردن یاپیلمش بر قفسك آرقاسنده اوطورمق کبی عظمت و کولونج بر عادت چیقارمشلردر. اجتماع باشلایه‌جغی وقت نوبت چالنیردی. یعنی مهتر خانهٔ همایون [پادشاهه مخصوص موزیقه طاقمی] چالاردی. بو دیوانه اصحاب مصالح ده کلیر دعوالرینی حل ایتدیریردی. حکملر شرعه توفیقاً ویریلیردی.

Sayfa 12

Padişahın başkanlık yaptığı Divan-ı Hümayun Saray'da toplanırdı. Divan'ın üyeleri ise; veziriazam, kubbe vezirleri, şeyhülislâm, kazaskerler, İstanbul kadısı, yeniçeri ağası, nişancı, defterdar ve bölük ağalarıydılar. Fatih döneminde ise, padişahın yaldızlı demirden yapılmış bir kafesin arkasında oturması gibi gülünç bir gelenek başlamıştır. Toplantı başlayacağı zaman nevbet çalınırdı Yani Mehterhâne-i Hümâyûn (Padışah'a ait mızıka takımı) çalardı Bu divana davası olanlar da gelir, davalarını çözüme kavuştururlardı. Kararlar dinsel hükümlere göre verilirdi.

Sayfa : 20

حرت و مدنیت

بو سلاله زماننده «عثمانلی تورکلری» آدیله آ کیلمش اولان تورك تورکلری بویوك بر مدنیت قورمشلردر. سلجوقلی خاندانی زماننده بر اوریژینال مدنیت میدانه کتیرمشلردی، عثمانلی سلاله‌سی زماننده بو مدنیته بویوك مقیاسده بیزانس تاثیری اولمشدر. او اوریژینال مدنیت شکلنی دکیشدیرمکه باشلایوب یکیدن اوریژینال دیکر بر شکلده میدانه کلمشدر. عثمانلی سلاله‌سی زماننده‌کی تورك

Sayfa : 21

— ٢١ —

مدنيتی منبعلری سلجوقلیلر زماننده‌كی مدنيتله بيزانس مدنيتندن آلمشدر . يعنی
بوكونكی مدنيتمز آصيل تورك مدنيتنه بيزانس مدنيتنك آشيلامه‌سندن ظهور
ايتمشدر . بوكا مسلمانلق عقيده‌لرينك‌ده تأثيری اولمشدر .

Sayfa 20

[Kültür ve Uygarlık]

Bu sülale zamanında "Osmanlı Türkleri" adıyla anılmış olan Türkiye Türkleri, büyük bir uygarlık kurmuşlardır. Selçuklular orijinal bir uygarlık meydana getirmişlerdi. Osmanlı sülalesi zamanında bu uygarlığa büyük oranda Bizans'ın etkisi olmuştur. Bu orijinal uygarlık, şeklini değiştirerek diğer bir orijinal şekle dönüşmüştür. Osmanlı sülalesi zamanındaki [sayfa 21] **Türk uygarlığı kaynaklarını, Selçuklular zamanındaki uygarlıkla, Bizans uygarlığından almıştır. Yani bugünkü uygarlığımız; asıl Türk uygarlığına Bizans uygarlığının aşılanmasından oluşmuştur. Buna Müslümanlığın etkisi de olmuştur.**

توركيه جمهوريتی
معارف وكالتی نشریاتندن
عدد ٥٤

دقتور رضا نور

تورك تاریخی

رسملی وخریطه‌لی

———

جلد ٦

تأليف وترجمه انجمنجه قبول ايدلمشدر

———

استانبول — مطبعهٔ عامره
١٩٢٥ م ، ١٣٤٤ ه

Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti Neşriyatından
Sayı : 54

Doktor Rıza Nur

TÜRK TARİHİ

Resimli ve Haritalı

Cilt 6

Telif ve Tercüme Encümenince Kabul Edilmiştir.

İstanbul-Matbaa-yı Âmire
1924

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 1863		
Yazar	: Dr. Rıza Nur		
Cild	: Bordo		
Ebadı	:		
		En	: 16 cm.
		Boy	: 23 cm
Sayfa Adedi	: 411		

Sayfa : 63

هندستانك حقیق تاریخی غانژك آقدیغی

وكچدیكی طوپراقلرك تاریخیدر . هندوویزم ، بودیزم و جاینیزم كبی مهم وفلسفی

و اجتماعی سیستمه‌لرك رحم ، بشیك ویاتاغی غانژ بویيدر . تورك و انكلیز استیلالرینك

باشلیجه صحنه‌لری‌ده ینه غانژ بویلریدر .

Sayfa 63

Hindistan'ın gerçek tarihi, Ganj'ın geçtiği toprakların tarihidir. Hinduizm, Budizm ve Cayenizm gibi önemli felsefi ve toplumsal sistemlerin beşiği ve yatağı Ganj boyudur. Türk ve İngiliz istilalarının gerçekleştiği başlıca alanlar da yine Ganj boylarıdır.

Sayfa : 67

١ — سند ـ غانژ اوواسنده اریالر هندستانی .

٢ — دهقانده دراویدیلر هندستانی .

ایشته هند مدنیتی بو ایكی عرقك روحلرینك بربرینه قارشیلقلی تأثیرندن

دوغمشدر . بونده اقلیم ده مهم بر رول اوینایان بر عاملدر .

Sayfa 67

1-Send-Ganj ovasındaki Aryalar Hindistan'ı.

2- Dakkan'da Dravidiler Hindistan'ı.

İşte Hint uygarlığı bu iki ırkın ruhlarının birbirini karşılıklı etkilemesinden doğmuştur. Bunda iklim de önemli bir rol oynamıştır.

Sayfa : 68

هيمالايا داغلري وامثالى ايله آسيادن و اطرافنده‌كى دڭيزلر ايله بوتون دنيادن آيريلان هندستان آيرى بر دنيادر . بو داغلر و دڭيزلر اسكى زمانلرده كچيلمز ، آشيلماز برر مانعه حالنده ايدى . بو طبيعى محفوظ وضعيتده اولان هندستان كندى باشنه قالماسى لازم ايكن بالعكس برچوق تجاوزه ، مهاجرته معروض قالمشدر وبوتون بو متجاوزلر موفق اولمشدر . بونلرك سببى بو خلقه اقليمك ويرديكى سحيه ، اويوشوقلق ، مادى و عملى ايش يرينه خيال پرستلكدر .

بو تجاوزلر صوڭ دوره‌يه يعنى انكليزلره قادار همان استثناسز اولاراق شمالدن كلمشدر . بونلرى ياپانلرده همان عموميتله توران نسلى ، توركلردر . توركلر ميلاددن چوق اولدن برى وقت وقت شمالده‌كى صارپ داغلر چنبرينى آشوب هندستانه دالمشلر ، اوراسى ضبط ايدوب دولتلر قورمشلر ، يرله‌شوب قالمشلر ، يرلى حالنه كلمشلردر .

Sayfa 68

Himalaya Dağları ve diğer dağlarla Asya'dan; etrafındaki denizlerle de bütün dünyadan ayrılan Hindistan ayrı bir dünyadır. Bu dağlar ve denizler eski zamanlarda geçilmez, aşılmaz birer engeldi. Bir doğal korunak olan Hindistan'ın kendi başına kalması gerekirken, tersine birçok saldırı ve göçe uğramıştır. Bu saldırıları yapanların tamamı başarılı olmuşlardır. **Göç ve saldırıların başarılı olmasının temel nedenini, -iklimin verdiği uyuşuklukla- halkın dünyevî ve emeğe dayalı hayat yerine hayalperestliğe daha yatkın olmalarında aramak gerekir.**

Bu saldırılar son dönemde yapılan İngiliz saldırılarına kadar istisnasız olarak kuzeyden gelmiştir. **Bu saldırıları gerçekleştirenler de, genellikle Turan soyundan Türklerdir.** Türkler, milattan çok önceleri dönem dönem kuzeydeki Sarp Dağları çemberini aşıp, Hindistan'a gırmışler, **orayı ele geçirip devletler kurmuşlar, yerleşik bir halk haline gelmişlerdir.**

Sayfa : 69

توركلردن ساقالر ميلاددن اولكى زمانده ـ٨ عصر قادار هندستانده حكم
سورمشلردر . بونلرك دولتى ميلاده قادار ياشامشدر . يوشى [يوئهچى] لردن
« قوشان » لر هندستانده سند ارماغى بوينده ٦٠ م.١٠. تاريخلرنده بر حكومت
قورمشلردر .

Sayfa 69

Türklerden Sakalar, milattan önceki zamanda, VII yüzyıl kadar Hindistan'da hüküm sürmüşlerdir. Bunların devleti milada kadar yaşamıştır. Yuşi(Yüeçi)lerden "Kuşan"lar Hindistan'da Send ırmağı boyunda M.10 ve 60 tarihleri arasında bir yönetim kurmuşlardır.

Sayfa : 71

اسكندر ابتدا خوجند ، بلخ ، مرو ، هرات ، قندهار شهرلرنى يابديردى .
ايشته بو يول ، بوتون هند فاتحلرينك يوليدر . اسكندردن اولده ، صوكراده
توركلر هندستانه بو يولدن كيتمشلردر . اسكندر ٣٢٧ م.ا. يىلى قيشنده كابلى
آلوب «هندوكوش» شهرينى بنا ايتدى . بر ييل صوكرا ايلك بهارده سندى كچوب
پنجابى ضبط ايتدى . اسكندرك فتوحاتنه اورالرده‌كى يرلى پادشاهلرك ارالرنده‌كى
نزاع ورقابت پك چوق ياردیم ايتمشدر . يوقسه بويله قولايجه ضبط ايده‌مزدى .
اسكندر غانژ اوواسنه اينه‌مدى . او يالكز هندستانك حدودينه كله‌بيلمش ،
اوراده‌كى موجوديتى‌ده آز سورمشدر .
ماكدونيالى فاتح مصرده ، خوراسانده اولديغى كبى هندستانده‌ده ماكدونيالى
بر حكومت تأسيسنه عامل اولمشدر .

ماغادها ايمپراطورلغى

« چاندرا غوپتا » . آدنده برى ماكدونياليلرك ويردكلرى قورقو وانتظامسزلقدن

Sayfa : 71

استفاده ایده‌رك غانژ بویلرنده «ناندا» سلاله‌سنی دوره‌رك «ماغادها» تختنه نجدی
[۳۱۲م.ا.]. او وقته قادار سلطنت سلاله‌سی عسکری صنفدن ایکن بوذات
ایله «سودرا» [سادرا، عمله‌صنفی] لر تخته نجمشدر. صوکرا اسکندرك خلفلرینك
آراسنده‌کی ضدیتدن‌ده استفاده ایده‌رك ماکدونیالیلری‌ده پنجابدن چیقاردی. کابلدن
غانژ دلتاسنه قادار بیوك بر ایمپراطورلق قوردی. «موریا» سلاله‌سی آدی ویریلن

— ۷۲ —

بوسلاله ۲۳۱ م. ا. تاریخنه قادار دوام ایتدی. بو سلاله اسکندرك خوراسانده
قوردیغی «سه‌لوسید» لر حکومتی ایله تماسده بولونمشدر.

Sayfa 71

İskender önce Hacend, Belh, Merv, Herat, Kandahar şehirlerini kurdurdu. İşte bu yol, bütün Hint fatihlerinin yoludur. İskender'den önce de sonra da Türkler Hindistan'a bu yoldan gitmişlerdir. İskender 327 yılı kışında Kâbil'i alıp "Hındikuş" şehrini kurmuştur. Bir yıl sonra da ilkbaharda Send'i geçip Pencap'ı ele geçirmiştir. İskender'in fetihlerine, oralardaki yerli padişahların aralarındaki anlaşmazlık ve rekabet çok yardım etmiştir. Yoksa böyle kolayca ele geçiremezdi. **İskender Ganj ovasına inemedi. O yalnız Hindistan sınırına kadar gelebilmiş, oradaki varlığı da kısa sürmüştür.**

Makedonyalı fatih sonra da Horasan'da olduğu gibi Hindistan'da da Makedonyalı bir yönetim kurulmasını sağlamıştır.

Makendonya İmparatorluğu

"Çanatra Gupta" adında biri, Makedonyalıların verdiği korku ve karışıklıktan faydalanarak Ganj boylarında "Nanda" sülalesini devirerek "Mağadha" tahtına geçti.

O zamana kadar yönetimi elinde tutan sülale askerî sınıftan iken, bu kişiyle Sudralar (amele sınıfı) tahta geçmeye başlamıştır. Daha sonraki dönemlerde İskender'in haleflerinin arasındaki anlaşmazlıktan da faydalanarak **Makedonyalıları Pencap'tan çıkarmayı başarmıştı. Kâbilden Ganj deltasına kadar büyük bir imparatorluk kurdu. "Morya" sülalesi adı verilen bu sülale 231 tarihine kadar hüküm sürdü.** Bu sülale İskender'in Horasan'da kurduğu "Selusid"ler hükümeti ile ilişkide bulunmuştur.

Sayfa : 80

. مدنیت میلاددن اولکی ۲ نجی عصرده باشلایوب میلادی ٦ نجی عصرك

Sayfa : 81

— ۸۱ —

اینته قادار دوام ایتمش ، آق هونلرك استیلاسیله بیتمشدر . بودایی تعقیب ایتمش ،
ینه اونکله محو اولمشدر . قندهار مکتبینك بو اهمیتی اونك جوغرافی وضعیتندن
کلیر . قندهار هندستان ایله ایران و شرقی تورکستانك دهلیزی ، دورت
یول آغزیدر .

Sayfa 80

Bu uygarlık milattan önce II. yüzyılda başlayıp Milattan sonra VI. yüzyılın [sayfa 81] sonlarına kadar devam etmiş, Ak Hunların istilasıyla da sona ermiştir. Buda'yı takip etmiş, yine onunla yok olmuştur. Kandahar Okulu'nun bu önemi onun coğrafi konumundan kaynaklanır. Kandahar, Hindistan ile İran ve Doğu Türkistan'ın geçidi, dört yol ağzıdır.

Şayfa : 85

یوئهچیلر ٤٢٥ م . ده ایران ولایتلرینی غیب ایتدیلر . [٤٥٠ م .] ده تورکلردن
آق هونلر کشمیری اونلرك اللرندن آلدیلر . آق خونلر قیرغیز قیبچاقلرندن
کلیورلردی . یوئهچیلر یالیکز « غاندارا » ده قالدیلر . حکومتلری اوراده میلادی
۱۰ نجی عصرك باشلانغیجنه قادار قالمشدر .

Sayfa 85

Yüeçiler, 425 de İran şehirlerini kaybettiler. 450 de Türklerden Ak Hunlar, Keşmiri onların elinden aldılar. Ak Hunlar, Kırgız Kıpçaklarından geliyorlardı. Yüeçiler yalnız "Kandara" da kaldılar. Hükümetleri orada milattan sonra 10. yüzyılın başlangıcına kadar hüküm sürmüştür.

Sayfa : 87

آق هونلر آرال کولی ، بالقاش وایرتیش آراسنده قیرغیز قیپجاغنده دولاشان بر تورك اوروغیدر . میلادی ٥ نجی عصرك باشلانغجنده [٤٢٥ م .] صیر وآمو صولرینی کچوب یوئه‌چیلردن صوغد رخوراسانی آلدیلر .

بو تورکلر اوراده بولوندقلری ٤٢٥ م . – ٥٥٠ م . آراسنده دائما ایرانك ساسانیلری وهندك غوپتالری اوزرینه اومشهور سواریلرینی یورومشلردر .

Sayfa 87

Ak Hunlar Aral Gölü, Balkaş ve İrtiş arasındaki Kırgız Kıpçağında dolaşan bir Türk boyudur. M. V. yüzyılın başlangıcında (425) Sir ve Amu nehirlerini geçerek Yüeçiler Soğdlardan Horasan'ı aldılar.

Bu Türkler orada bulundukları Milattan sonra 425 -550 tarihleri arasında her zaman İran'ın Sasanileri ve Hendek Goptaları üzerine o ünlü süvarileriyle saldırmışlardır.

Sayfa : 108

هندستان تورك کوله‌منلری

دولتی .

بو آندن اعتباراً « دهلی پادشاهلی » قورولمشدر . غورلیلر هندستانده ساده بر اوردو حالنده ایدیلر . عسکرلرینی تورك دنیاسنك هر طرفندن صاتین آلدقلری کوله‌لر ایله یاپیورلردی . بو کوله‌لر هندستانه بر دوزویه آقیوردی . بو تورك کوله‌منلر [مملوکلر] چابوجاق مهم عسکری موقعلر آلیورلردی . چونکه جسور ، قهرمان ایدیلر . آز زمان ایچنده تخته‌ده چیقیورلردی . ایشته بو کوله‌منلر یعنی غورلیلرك والی یاپدقلری کوله‌لری بو دولتی تأسیس ایتمشلردر . آرتق مسلمان و تورك بر کاده مسلمان وافغان اولیق اوزره بر دلهی دولتی واردر . بو دولتده برطاقم سلاله‌لر حکم سورمشدر . فرنکلرك « بویوك موغول » دیدکلری بابورلیلرده بو سلاله‌لردن بریدر . دلهی دولتی هجری ٧ نجی عصرك ابتداسندن ١٠ نجی عصرك اوائلرینه قادار یاشامشدر .

Sayfa 108

[Hindistan Türk Kölemenleri Devleti]

Bu andan itibaren "Delhi Padişahlığı" kurulmuşlardır. Gurlular, Hindistan'da sade bir ordu halinde idiler. Ordularını Türk Dünyası'nın her tarafından satın aldıkları kölelerden oluşturuyorlardı. Bu Türk kölemenler [Memluklar] çabucak önemli askerî görevler alıyorlardı. Çünkü cesur ve kahramandılar. Kısa süre içinde tahta da çıkıyorlardı. İşte bu Kölemenler yani Gurluların valı yaptıkları köleler bu devleti kurmuşlardır. **Artık Müslüman ve Türk, bazen de Müslüman ve Afgan olmak üzere bir Delhi Devleti vardır. Bu devlette bir takım sülaleler hüküm sürmüştür. Frenklerin "Büyük Moğol" dedikleri Babürlüler de bu sülalelerden biridir.** Delhi Devleti, Hicri VII. yüzyılın başlarından X. yüzyılın ortalarına kadar yaşamıştır.

توركیه جمهوریتی
معارف وكالتی نشریاتندن
عدد: ٥٤

دوقتور رضا نور

تورك تاریخی

رسملی وخریطه‌لی

جلد — ٧

تالیف وترجمه انجمننجه قبول ایدلمشدر .

استانبول — مطبعهٔ عامره
١٣٤٢ ه ، ١٩٢٤ م

Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti Neşriyatından
Sayı : 54

Doktor Rıza Nur

TÜRK TARİHİ

Resimli ve Haritalı

Cilt 7

Telif ve Tercüme Encümenince Kabul Edilmiştir.

İstanbul-Matbaa-yı Âmire
1924

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 1863		
Yazar	: Dr. Rıza Nur		
Cild	: Yeşil		
Ebadı	:		
	En	: 16 cm.	
	Boy	: 23 cm	
Sayfa Adedi	: 357		

Sayfa : 320

بونلر اراسنده راجپوتلر سلطنتلری واردر . بونلرك اسکی اولان و اوزون سورن سلطنتلری اسلام تورك اسقیلا وضربه‌سیله بیتمش ، آنجق صوك عصرلرده بکیدن بر قاچ دولت حالنده میدانه کلشلردر . راجپوتلرك یوئه‌چیلردن ، تورانلی اولدقلری دە ایدلمکده‌در .

Sayfa 320

Bunlar arasında Racputlar saltanatları vardı Bunların eski olan ve uzun süren saltanatları Müslüman Türklerin saldırıları ve darbesiyle yıkılmış, ancak son yüzyıllarda yeniden birkaç devlet halinde ortaya çıkmışlardır **Racputların, Yüeçiler'den gelen Turanlı bir millet oldukları söylenmektedir.**

Sayfa : 327

هند تاریخی بزه بر شی داها کوستریور . دنیانك اك یکیت و جنکاور ملتی اولان تورك ده هندستانده یرلەشوب بر مدت قالنجه تردی‌یه اوغرایور، هندلیه‌شیور، قهرمانلغی ، فعالیتی کیدیور ، اوده یکیدن کلن تورکلره مقاومت ایده‌میوب یکیلیور.

Sayfa 327

Hint tarihi bize bir şey daha gösteriyor. Dünyanın en yiğit ve savaşçı milleti olan Türkler, Hindistan'a yerleştikten bir süre sonra burada asimilasyona uğruyor, Hintlileşiyor, kahramanlığı ve faaliyetleri yok oluyor. Ve yeni gelen Türklere karşı koyamayarak yeniliyorlar.

Sayfa : 328

چوق زمان اسلام حاكميتی هندستانك شماله منحصر ايدی . ميلادی ١٦ نجی
عصرده بابورك قوردیغی ايمپراطورلق بوتون هندستانی برلشديرمشدر .

Sayfa 328

Çok zaman İslâm hakimiyeti özellikle Hindistan'ın kuzeyinde etkili idi. Milattan sonra 16. yüzyılda Babür'ün kurduğu imparatorluk bütün Hindistan'ı birleştirmiştir.

توركیه جمهوریتی
معارف وكالتی نشریاتندن
عدد : ٥٤

دوقتور رضا نور

تورك تاریخی

رسملی و خریطه‌لی

جلد ۹

تألیف و ترجمه انجمننجه قبول ایدلمشدر .

استانبول — مطبعهٔ عامره
١٩٢٦ م ، ١٣٤٤ هـ

Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti Neşriyatından
Sayı : 54

Doktor Rıza Nur

TÜRK TARİHİ

Resimli ve Haritalı

Cilt 9

Telif ve Tercüme Encümenince Kabul Edilmiştir.

İstanbul-Matbaa-yı Âmire
1924

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No : 1863
Yazar : Dr. Rıza Nur
Cild : Yeşil
Ebadı :
En : 16 cm.
Boy : 23 cm
Sayfa Adedi : 395

Sayfa : 161

ایوبیلر او وقت آوروپا وحشیلرینه انسانیت و آخلاق درسلری ویرمشلردر.
اکر سلجوقلیلر، آتابکلر و کوله‌منلرله برابر ایوبیلر اولماسه‌یردی، داها دوغروسی
عمومی تعبیرله تورکلر اولماسه ایدی بو کون اسلامك ، عربك قومنك و دیلینك،
کعبه‌نك ، پیغمبرك مزارینك یرنده یللر أسردی .

Sayfa 161

Eyyubiler o zaman Avrupa vahşilerine insanlık ve ahlak dersleri vermişlerdir. Eğer Selçuklular, Atabekler, Kölemenler ve Eyyübiler olmasalardı, daha doğrusu Türkler olmasaydı, bugün İslâmın, Arap kavminin ve dilinin, Kâbe'nin ve peygamberin mezarının yerinde yeller eserdi.

Sayfa : 179

صلاح‌الدینك بر قرداشنك آدی توران شاه ، دیکر برینکی توغ تکیندر.
یمنده بر سلطنت و دولت تشکیل ایدن قرداشنك اوغلونك آدی توغ تکین ،
قیزینك آدی «مونسه خاتون» [خانم و قادین دکل‌ده حتی اك اسکی شیوه
اوزره خاتون !] ، طورونلرندن حماتوره‌سی قیلیچ آرسلان در . بو تورك
آدلرینك مودا اولارق قونمش اولدیغی بر آن فرض ایتسه‌ك بیله بونلرك اك
اوریژینال و اسکی تورك آدلری اولدیغی‌ده نظر دقتده طوتمق لازمدر . بونلرده
اونك تورکلکنه دلیلدر .

Sayfa 179

Selahattin'in bir kardeşinin **adı Turan Şah,** diğerinin **Tuğ Tekin'dir.** Yemen'de bir saltanat ve devlet kuran kardeşinin oğlunun adı Tuğ Tekın, kızının adı **Münseba Hatun**'dur (hanım ve kadın değil de hatta en eski şive ile hatun) Torununun adı ise **Kılıç Arslan**'dır. Bu Turk adlarının moda olarak konmuş olduğunu bir an farz etsek bile, bunların en orijinal ve eski Türk adları olduğunu da göz önünde tutmak gerekır Bunlar da onun Türklüğüne delildir.

توركيه جمهوريتى
معارف وكالتى نشرياتندن
عدد : ٥٤

دوقتور رضا نور

تورك تاريخى

رسملى و خريطه لى

جلد — ١٢

تأليف و ترجمه انجمننجه قبول ايدلمشدر .

استانبول — ملى مطبعه
١٩٢٦ م ، ١٣٤٤ ه .

Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti Neşriyatından
Sayı : 54

Doktor Rıza Nur

TÜRK TARİHİ

Resimli ve Haritalı

Cilt 12

Telif ve Tercüme Encümenince Kabul Edilmiştir.

İstanbul-Matbaa-yı Âmire
1924

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No : 1863
Yazar : Dr. Rıza Nur
Cild : Yeşil
Ebadı :
En : 15 cm.
Boy : 24 cm
Sayfa Adedi : 401

Sayafa : 327

یه بودات دیورکه : « آتیللانك ، چینگیز خانك عسکرلری اکثریتله تورکدی.
بونلر آراسنده ماوی کوزلو «اوزون» دنیلن براوروق واردی. ایشته بونلردرکه خون
آدنده‌کی ، موغول آدنده‌کی انسانلردر. بونلرك آراسنده صاری دریلی انسانلروار‌در .
بونلر « نه‌غریوید » لردر . تورکلر بو صاری دریلی یعنی تکمل ایتمه‌مش عضویتده‌کی
انسانلری اوردولرنده سوروله باقق، حماللق ایتمك کبی سفلی ایشرده قوللانیرلردی.
بو صاری دریلی انسانلر بیاض عرقك یعنی تورکلرك «نه‌غریتو» لر ایله آصالبندن میدانه
کلمشدر . صاری عرق یعنی چینلیلر بویله میدانه کلمشدر . موغول تعبیرینه کلنجه
بو توران ملتی ایچنده برعشیرت آدی ایدی . بوده بو قبیله‌نك رئیسی اولان « مونغ
غو » دن آلینمشدی . بو آد جینگیزك سایه‌سنده دویولدی . آوروپا بیویوك مقیاسده
برموغول عرقنك موجود اولدیغنی ظن ایندی . بوکون موغولستانده سیاحت ایدنلر
موغوللرك فیزیك ودماغی تشکلاتجه آشاغی وعددلرینك آز [بر میلیون] اولدیغنی
کوروب او اسکی قوجه فاتحلرك نسلی بومیدر دیه بیلیرلر ؟ ! . . حقیقت شودرکه
بو شیمدیکیلر او اسکیلرك یعنی تورکلرك سفلی حذمترده قوللاندقلری منزلردر » .

Sayfa 327

Yine bu kişi diyor ki: "Atilla'nın, Cengiz Han'ın askerleri çoğunlukla Türk'tü. Bunlar arasında mavi gözlü 'Vusun' denilen bir boy vardı. İşte bunlar Hunlar ve Moğollardı. Bunların arasında sarı derili insanlar vardır. Bunlar 'Neguritu'lardır. Türkler bu sarı derili yani tam olarak ırkları oluşmamış insanları, ordularında sürülere bakmak, hamallık yapmak gibi önemsiz işlerde kullanıyorlardı. Bu sarı derili insanlar beyaz ırkın yani Türklerin 'Negurutu' lar ile karışımından meydana gelmiştir. Sarı ırk yani Çinliler böyle meydana gelmiştir. Moğol tanımına gelince bu Turan milleti içinde bir aşiret adı idi. Bu da bu kabilenin reisi olan, Mong-gu'dan alınmıştır. Bu ad Cengiz'in sayesinde duyuldu. Avrupa, büyük oranda bir Moğol ırkının var olduğunu zannediyor. Şimdiki Moğolistan'da seyahat edenler fiziksel ve düşünsel anlamdaki durumları ve sayılarının az (bir milyon) olduğunu görüp o eski koca fatihlerin soyu bu mudur diyebiliyorlar. Gerçek şudur ki: Bu günkü Moğollar o eskilerin yani Türklerin önemsiz işlerde kullandıkları melezlerdir. "

عثمانلی تاریخی

تاریخ عثمانی انجمنی طرفندن نشر اولنمشدر

برنجی جلد

مدخل ایله بدایت ظهور عثمانیانی وعهد عثمان خان غازی‌یی محتویدر

محررلری

نجیب عاصم   محمد عارف

استانبول

مطبعهٔ اورخانیه

۱۳۳۵

OSMANLI TARİHİ

Osmanlı Tarihi Komisyonu Tarafından Yayınlanmıştır

Cilt 1

Birinci Cilt Giriş, Osmanlı'nın Doğuşu ve Osman Gazi Dönemini İçermektedir

Yazanlar
Necip Asım - Mehmet Arif

İstanbul
Orhaniye Matbaası
1919

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No : 1875
Yazar : Necip Asım Yazıksız-Mehmet Arif
Cild : Siyah
Ebadı :
En : 16 cm.
Boy : 23 cm
Sayfa Adedi : 638
Açıklama : Atatürk kendi elyazısı ile, Recaizade Ekrem, Namık Kemal, Tevfik Fikret ve Fuzûlî'ye ait 6 adet şiiri Latin harfleri ve Arap harfleriyle yazarak bu kitabın sayfalarının arasına koymuştur.

بسم الله الرحمن الرحيم

تاریخ ، ترتیب زمان اوزره نقش کیر خاطره اولمغه شایان اولان وقایع وحادثاتی ضبط ونقل ایدر .

حوادث کذشته صحائف تاریخده ایر براقسه ایدی ماضی وقوفزدن نهان برعالم نسیان اولور وسلسلهٔ انتقالات بشر لمحات روزمره یه منحصر قالیردی . استقبالك شعله دار استدلالی اولان ماضی رهبر اولمنجه رجال مسلك و حركتلرنده اوكلرینی كوره میوب آته جقلری هر خطوهٔ امل وترقی محكوم زوال اولوردی . تاریخك فیاض و لابد خواجه لق حق مسلمدر .

تاریخ مرآت شئون اولمق اعتباریله پیشندن كذران اولان هر واقعه انعكاس تامیله آنده تمثل ایلر. قلم مورخینك بوانعكاساتی تحریفه صلاحتی یوقدر . مورخك صفت اصلیه سی واقعاتی اولدیغی كبی حكایه و تصویر ایلمكدر . بر جسم پارلاقلغی وكثافتنك جسامتی نسبتیله آینه یه منعكس اولدیغندن صحائف تواریخده وقایع عالمك پارلاقلری وبیوكلری صدره كچه رك جهانكیرانك داستان مظفریاتی سطرلری طولدیرمش و انسانیته خدمت ایدن بعضه اخبارك اخباری اهمال ایدلمشدر. تاریخه مال اولان امم وافراد آره سنده ولولهٔ شكوه و دارائیله دكل ، علم ومعرفته و مدنیت و انسانیته خدمتله اشتهار ایدنلر دها زیاده قیمتدار اولوب فیض ورفاهیت بشریه یه خادم اولان بر كاشفك ، بر مخترعك محصول سعی ناچیز بیله اولسه نامی ذكر جمیل منتله یاد اولنمغه شایاندر .

وقوعاتی حالی اوزره ساده جه كشیدهٔ سلك سطور ایتمك كافی دكلدر. احاطه لی بر نظرله اسباب و نتایجنی آرایوب بولمق ، موشكافانه تحقیق وتدقیق ایله بالاطراف قارئینك پیش مطالعه سنه عرض ایتمك، هر صفحه سنی

آیری آیری تحلیل و تشریح ایلمك ، بر حادثه‌یی فاعل وعلاقه‌دارلرینك طرز تقدیرینه وزمان ظهورینك سویهٔ تاقی وتفکرینه‌کوره محاکمه ایتمك والحاصل حادثه‌یی و عامللرینی و معاصرلرینی جانلاندیروب سویلتمك لازمدر. پك‌چوق حالات واردرکه الیوم مردود ایکن برقاچ عصر اول امور عادیه و مقبوله‌دن معدود ایدی . مورخ بتون ادوارك معاصری ، بتون اوطانك وطنداشی اولملیدر دینلر نه‌کوزل سویلمشلردر. بر دورك احوال خصوصیه‌سی و درجهٔ عرفانی نظر اعتباره آلنه‌رق حکم ویرلمك مقتضی و بوکیفیت تعمیق اولنمدقجه زبان تعریض ودشنامی اوزاتمق شمار نصفته منافیدر .

مورخه شو وظیفه‌لر تحمیل ایدیلنجه تاریخك ماهیت و اهمیتی دکیشیور ومعلومات بشریه‌یه بر مرکز جولان اولیور . بوکون تاریخ علوم‌اجتماعیه وسیاسیه واخلاقیه‌نك محراقی مثابه‌سنده عداولنمقده وحقوق و فلسفه و سیاست آندن استناره ایتمکده اولدیغندن تاریخ وجدانلرك حاکم وناظمیدر دیمك پك موافق اولور .

ذات شوکتسمات حضرت پادشاهی جلوس میامن مأنوس همایونلرینی متعاقب تواریخ موجوده‌مزك عصر حاضر ترقیاتیله متناسب اولمدیغنی ودولتمزك بدایت ظهورندن الی‌یومنا هذا وقایعی محتوی مفصلاتك ادوار مختلفه‌یه عائد وپراکنده آثاردن عبارت اولدیغنی نظر اعتباره آله‌رق شان دولت وملته موافق ، پك آهنك مکمل ومفصل بر تاریخ عثمانی وجوده کتیرلمسی آرزوسنی اظهار بیورملریله بو مقصد ملك برورى شاهانه‌یی حیز حصوله ایصال ایچون تاریخ عثمانی انجمنی تشکیل قلنمش ایدی .

تاریخی اولمیان بر ملت بختیاردر دینلر اولمش ایسه‌ده محنهٔ شئونه آتیلان امم و اقوام سرکذشتدن خالی اولمیوب مقدراتی ضبط وتسطیر ومفاخر ومتاعبی نکاشتهٔ صحیفهٔ تذکیر ایتمك احتیاجندن وارسته قالهماز.

تاریخ دنیلن درسخانهٔ عبرتدن عموماً استفاده و استفاضه اولنمق املی اجداد معالیٔ نژاد ملوکانه‌ده دخی من‌القدیم نمایاندر. ابتدا سلطان مراد خان ثانی حضرتلری بوشیمهٔ معرفته کایلیق اهتمام کوستره‌رك فرزندار جمندلری ابوالفتح سلطان محمد خان ثانی شهنامه‌جیلکی رسماً احداث بیورمش و آندن صوکره تتبعات تاریخیه مشاغل جدیه صره‌سنه کچه‌رك و پادشاهان عظام طرفلرندن مأمور مخصوصلر تعیین ایدیله‌رك ثبت و تحریر وقایعه علی الدوام صرف اقدام قیلنمشدر. ادریس بتلیسنك هشت بهشت نام اثر محتشمی سلطان بایزید خان ثانینك زادهٔ فرمان ملوکانه‌لریدر.

شهنامه‌نویسلرك وادریس بتلیسی وخواجه سعدالدین افندی کبی امر مخصوص ایله تاریخ یازانلرك برقسمی لسان فارسی‌یی اختیار ودیکرقسمی یازدقلری تورکجه‌ده فائدهٔ عامه‌یه عرض هنری و پسندیدهٔ خسرو زمان اولمغی ترجیح ایلیه‌رك خلقك آکلایه‌میه‌جغی درجه‌ده بلاغته وطمطراق الفاظه انهماك ایلمشلردر. شهنامه‌نویسلر فردوسیٔ طوسی‌یی وهشت بهشت وتاج التواریخ مؤلفلری وصافی ومعین‌الدین یزدی‌یی تقلید ایلدکلرندن محصولات قلمیه‌لری آثار تاریخیه‌دن زیاده آثار ادبیه اطلاق اولنمغه سزادر.

شهنامه‌جیلك وقعه‌نویسلکه منقلب اولدقدن صوکره اسلوب دکیشوب بیك سنهٔ هجریه‌سنی مبدأ اتخاذ ایدن نعیما افندی اخلافنه بر کوزل نمونه اولمش وبعده وقعه نویسان عصرلرینه مخصوص شیوهٔ انشادن بسبتون قورتوله‌مامقله برابر وظیفهٔ مترتبه‌لرینی دها زیاده تقدیر واعلاق افاده‌دن ممکن مرتبه مجانبت ایتمشلردر.

رسمی مورخلردن ماعدا بر طاقم اصحاب قلم وزرا و کبرانك امر وتشویقیله ویا کندی سائقهٔ حمیتلریله بولندقلری دورك احوالنی ویا بر وقعه‌نك صورت جریاننی تحریره همت ایتمشلردر. بو میانده اندرون و بیرون رجالندن و سفرلرده کتابدن و حتی افراد سپاهیاندن مسموعات و مشهوداتلرینی یازارق اخلافه قیمتدار یادکارلر براقانلر چوقدر. طبع

و تمثیل ایدیله‌مه‌مش اولان بوبر کذارلرك بر قسم مهمی عدم تقیددن وباحصوص یانغینلرك لهیب خانمانسوزندن ضایع و تلف اولمش ایسه‌ده ضیاعدن قورتیلانلر حالا لذاته مطالعه اولنمقده و براقانلره وسیلهٔ زحمت اولمقده‌در.

آلتی بچق عصرلق متلاطم، فقط شعشعه‌دار برحیات سیاسیه‌یه مالك اولان دولت عثمانیه‌یه برمقتضای جلوهٔ قدر چرخ ناهموارکاه ظهیر وباور وکاه درشت و ستمکر اوله‌رق قرن سابقده نجم اجلالی برآره‌لق کرفتار ظل خسوف کبی کورونمش ایکن اولا تنظیمات خیریه‌نك وصو کره اصول مشروطیتك تأثیرات انتباهیه‌لریله ایقاظ اولنان ملت فروغشان ماضیسیله استقبالنك راه پرامیدینی تنویره ووهن تسیب ونادانی ایله رخنه‌کیر اولان بنای عظمتنی ازسر نوتعمیره کمال جهد وهوس ایله عزم ایلدیکی الیوم زیب عیون مباهاتدر وشو تشبثات جدیه‌سنده توفیقات الهیه‌یه مظهریتی مأمول ومستدعادر.

ایشته انجمنمز، شو آلتی بچق عصرلق حیات ذی وقاری کشیدهٔ سلك تصویر وحکایه ایتمك وظیفه‌سیله مکلفدر. وظیفهٔ متحتمه‌سنك ایفاسنده رسمی وغیر رسمی مدونات موجوده‌مزی تتبع، احتجاجه صالح هردرلو وثائقه مراجعت، لدی‌الایجاب آثار اجنبیه‌دن دخی اقتطاف، مورخینك مختلف روایتلرینه تصادف اولندقده علی طریق‌الحا که صحته اقرب اولانی ترجیح ایتمکله برابر اختلافات واقعه‌یی دخی حاشیه طرزنده عیناً ایراد، مردورك تشکیلات اداریه و ترقیات علمیه و صناعیه و احوال اجتماعیه‌سی حقده دسترس اوله‌جق معلوماتی و کبرا و امرا ودانشوران و مؤلفین وصنعتکارانك تراجمی ووجوده کتیریلن مبانی ومؤسسات وتألیفاته دائر تدقیقات واطلاعاتی علاوه ایتمکی والحاصل شایان ذکر واستفاده هرنه‌یه مطلع اولورسه محلی کوسترمك شرطیله جمله‌سنی جمع و تلفیق ایلمکی مسلك اتخاذ ایلدیکنی انجمن بیان ایدر. بناءً علیه انجمنك تحریر و نشر ایده‌جکی اثر بر مجموعة التقاط اولوب قارئین و مطالعینی اسلافدن مدور تواریخ نوشته‌یه مراجعتدن مستغنی قیله‌جق مرتبه‌ده مفصل اولمسنه اعتنا

ایدیله‌جکدر. عثمانلی تاریخی برطاقم دورلره وهر دور متعدد ابوابه‌وهرباب دخی مناسبی وجهله فصللره آیرلمش و بعنه‌الکریم برنجی جلدی ساحهٔ انتشاره وضع ایدلمشدر.

عثمانلی تاریخنه بر مدخل ایله شروع اولنمق ومدخلده تاریخ عثمانی‌یه برزمین حاضرلامق اساس اعتباریله انجمنجه تقرر ایتمش اولدیغندن اشبو برنجی جلدده عثمانلیلرك اصلی اولان تورکلره وعثمانلیلرك بدفتحه کچن ممالکده قبل‌الاستیلا حکومت ایدن امم واقوامك احواله متدائر برخلاصه ترتیب ودرج قلنمش، بعده دولت ابدمدت عثمانیه‌نك بدایت ظهوری وبرنجی پادشاه عالیجاه عثمان خان غازی‌نك عهد حکومتی نقل وبیان اولنمشدر.

انجمنجه اتخاذ اولنان تقسیم اعمال اصولنه کوره اعضاسندن هربری اختصاصی دائره‌سنده ابراز مساعی ایلیه‌جك وحتی خارجدن بومساعی‌یه اشتراك ایده‌جك اولان اصحاب وقوفك همماتواقعه‌لری دخی مع‌الممنونیه قبول ایدیله‌جکدر. اشبو برنجی جلد اعضادن محمد عارف بك ایله نجیب عاصم بك طرفلرندن یازلدیغندن آنلرك امضاسنی حاویدر.

برنجی جلدك نشری انجمنك تاریخ تشکلی اعتباریله خیلیجه تأخره اوغرادیسه‌ده بونده احوال فوق‌العاده‌نك تأثیری اولوب مابعدینك تأخر عارضه‌لرندن مصون اولمسنه اعتنا ایدیله‌جکدر.

ذات شوکتسمات حضرت پادشاهی انجمنك تشکلی ومصارفنك جیب همایونلرندن اعطاسی مثللو معالی حمایه ابراز بیورمش اولملریله مدیون منت وشکران اولان انجمن نشریله بسمله کش ابتدا اولدیغی اشبو برنجی جلدی حضور فیوضات نشور ملوکانه‌لرینه عرض وتقدیم ایله کسب فخر ایدر ولطفاً مشمول‌نظر اکسیرانر تاجدار اعظمیلری بیورلمق نیاز وتمنیسیله تزاید عمر واقبال خلافتپناهیلری دعای واجب‌الاداسنی تکرار بتکرار رفع بارکاه جناب پروردکار ایلر.

تاریخ عثمانی انجمنی

Başlangıç

Tarih belirli zaman dilimlerinde meydana gelen ve akıllarda iz bırakan olay ve gelişmeleri kayıt ve nakleder.

Meydana gelen olaylar tarih sayfalarında iz bırakmasaydı geçmiş bilgimiz dışında devam edegelen bir olaylar silsilesi olarak kalırdı. Geçmiş geleceği aydınlatmak konusunda rehber olmadığı zaman, devlet yöneticileri nasıl hareket edeceklerine dair geçmişten yeterli bilgiyi alamadıkları için çabaları boşuna olurdu. Tarihin öğreticilik vasfı olduğu bir gerçektir.

Tarih olayların aynasıdır. Tarihçilerin bu gerçekleri değiştirmeye hakları yoktur. Tarihçinin asıl görevi; gelişen olayları olduğu gibi anlatmasıdır. Bir cisim parlaklığı ve kütlesinin büyüklüğü oranında aynada görülür. Tarihe mal olan ulus ve kişilerin büyüklükleri ise insanlığa hizmetleri ölçüsünde ölçülmeli ve aynı oranda değer verilmelidir.

Olayları sadece tasvir etmek yeterli değildir. Olayların neden ve sonuçlarını araştırmak ve her olayı kendi döneminin özellikleri çerçevesinde ele almak gerekir. Yani, olayları mümkün olduğu kadar dönemin olayları ve şahitlikleri çerçevesinde değerlendirmek zorunluluğu vardır. "Tarihçi tüm dönemlerin adamı ve dünya vatandaşıdır" diyenler çok iyi bir tespitte bulunmuşlardır. Bir devrin tüm özellikleri dikkate alınmalı, ne abartı ne de bir olaya olduğundan daha az yer vermekten kaçınılmalıdır. Siyaset bilimi, hukuk ve felsefe ondan faydalandığı için, tarih vicdanların hakim ve nazımıdır demek daha uygun olur.

Padişahın tahta geçmesinin ardından bütün yönleriyle bir Osmanlı tarihi yazılmasını istemiş ve bu amacı gerçekleştirmek için "Tarih-i Osmanî Encümeni" kurulmuştu. "Tarihi olmayan bir millet mutludur" diyenler olmuş ise de tarih sahnesindeki ulus ve kavimlerin meydana getirdikleri tarihin yazılması zorunluluğu da vardır. Bu çaba Murat Han Hazretlerinde vardı. Fakat ilk defa tarih yazımı için memur görevlendiren II. Mehmet olmuştur. İdris Bitlisî'nin "Heşt Be-

hişt" adlı muhteşem eseri II Bayezit Hanın teşvikleriyle yazılmıştır.

Şehname yazarlarının İdris Bitlisî ve Hoca Saadettin Efendi gibi özel emirle tarih yazanların bir kısmı Farsça'yı tercih etmiş, diğer bir kısmı ise yine halkın anlayamayacağı derecede ağır bir dil kullanmışlardır Şehname yazarları Tusî ve "Heşt Behişt" ve "Tacü't-tevârih"yazarları Sofu Yezidî'yi taklit ettiklerinden eserleri tarih eseri olmaktan çok edebiyat eseri kabul edilmelidir.

Şehnamecilik vakanüvisliğe dönüştükten sonra, üslup değişip hicrî 1000 senesinden itibaren Naima Efendi'yle başlayan dönem, vakanüvisliğin güzel bir örneği olmuş ve bu tarihten sonra da daha anlaşılır hale gelmiştir.

Vakanüvislerden başka, bir takım kalem sahibi devlet görevlileri veya önde gelenler, devrin özellikleri veya dönemin olayları ve meydana geliş şekillerini yazdırmışlardır Enderûn ve Birûn ricalinden ve seferlerde katiplerden ve hatta sipahilerden duyulan ve görülenlerden yazılarak oluşturulan önemli eserler çoktur.

Basılmamış olan bu eserlerin bir kısmı ilgisizlikten veya yangınlardan yok olmuş ise de, elde kalanlar hâlâ zevkle okunmakta ve bırakanlar rahmetle anılmaktadır.

Altı buçuk asırlık çalkantılı fakat gösterişli bir siyasî geçmişe sahip olan Osmanlı Devleti, kaderin bir cilvesi olarak Tanzimat döneminden sonra Meşrutiyetin uyandırdığı yeni duygularla donanan millet, geçmişinden gurur duydu ve geleceğe ümitle bakmaya başladı.

İşte encümenimiz bu altı buçuk asırlık dönemi tasvir ve hikaye etmekle görevlidir. Görevini yaptığı sırada resmi ve gayrı resmi tüm eserleri incelemiş ve yabancı eserleri dahi gözden geçirmiş, bu eserler içerisinde daha sıhhatli gördüğü bilgileri tercih etmekle beraber tartışmalı olan konuları da ek halinde aynen yayınlamıştır. Her devrin idarî yapısı, ilmî ve toplumsal olaylar hakkında elde ettiği bilgiyi ve kısaca ulaşabildiği her bilgi kaynağına müracaat etmiştir.

Bundan dolayı, encümenin hazırlayarak yayınlayacağı eserin ayrıntılı olmasına özellikle dikkat edilmiştir. Osmanlı tarihi, bir takım dönemlere, her dönem bölümlere, her bölüm de uygun kısımlara ayrılarak yayıma hazırlanmıştır.

Osmanlı tarihine bir giriş olmak üzere, bu birinci ciltte Osmanlıların aslı olan Türklere ve Osmanlıların fethettiği ülkelere ve o ülkelerdeki millet ve kavimlerin durumuna dair bir özet hazırlanıp kitaba eklenmiş, Osmanlıların ortaya çıkışı ve ilk padişah olan Osman Gazi'nin dönemi anlatılmıştır.

Encümence yapılan ayrımlar usulüne göre her üye uzmanı olduğu konu çerçevesinde çalışmalar yapmış, bunun dışında bilgisi olanlara başvurmuştur. Birinci cilt Mehmet Arif Bey ile Necip Asım Bey tarafından yazıldığından onların imzasını taşımaktadır.

Birinci cildin yayınlanması elde olmayan sebeplerden dolayı oldukça geciktiyse de, bu gecikmeden kaynaklanan sorunların ortaya çıkmamasına özen gösterilecektir.

Padişahımız encümenin oluşturulması masrafını kendi hazinesinden ödediğinden, kendisine şükran borçluyuz. Kendilerine arz ve takdim ettiğimiz birinci cilde gösterdikleri ilgiden dolayı teşekkürlerimizi arz ediyoruz.

Tarih-i Osmanî Encümeni

Sayfa : 6

[١] چینلیلر لسانلرنده (توك طاغ) دیمك اولان تیان شان سلسلهٔ جبالنك شرقنده‌كی چوساریه وكاشغر قطعه‌لرینی اسكیدن بری یول معناسنه اولان (لو...) اسم عمومیسیله یاد ومعمافیه اولكیسنی طریق شمالی معناسنه اولان (په‌لو) وایكنجیسنی طریق جنوبی دیمك اولان (نان لو) دیه تفریق ایدرلری. توركلر برنجیسنه (بیش [بش] بالق) وایكنجیسنه (آلتی شار) دیرلردی. اسكی توركجه‌ده بالق وشار كلمه‌لری شهر معناسنه‌در .

Sayfa 6 Dipnot

(1) Çinliler kendi dillerinde (Gök/Kok= Tanrı Dağı) demek olan Tien Şan sıra dağlarının doğusundaki Çusarya ve Kaşgar illerini eskiden beri yol anlamına gelen (lue) ismi ile genelleyerek anmışlar ve Mamakya ülkesini Doğu Yolu anlamına gelen (Pelu) ve ikincisini Güney Yolu demek olan (Nanlu) diye birbirlerinden ayırırlar Turkler birincisine (Bış (Beş) Balığ) ve ikincisine (Altışar) derlerdi **Eski Türkçede balığ ve şar kelimeleri şehir anlamındadır.**

Sayfa : 98

. دولت عباسیه براوجنجی تنسیقات عسكریه احتیاجی قارشیسنده بولنیور ایدی . مع التأسف بودفعه دها اوزاق یرلردن عسكر تداركنه تشبث ایتدیلر واولكی درسلردن عبرت آلمدقلرینی كوستره‌رك بیوك ضررلره اوغرادیلر. اشبو اوجنجی تشبثلری توركدن عسكر كتیرمك ایدی .

Sayfa 98

Abbasi Devleti üçüncü kez askerî alanda düzenleme yapmakla karşı karşıya bulunuyordu. Ne yazık ki asker ihtiyacını bu kez daha uzak yerlerden karşılamaya kalkıştı. Önceki olaylardan ders alamadıkları için büyük zararlara uğradılar. Sözü edilen üçüncü düzenlemedeki uygulama Türklerden asker getirmek idi.

Sayfa : 99

ایشته خلافت عباسیه‌ده تورك عسکری استخدامنه بوصورتله
باشلانمش وکده‌رك دولتلرینك باشنه بلا کلمشدر .
تورك عسکری جندیلکله مشهور اولدقلرندن بغداد سوقاقلرنده آت
قوشدیردلر، سلاح اوینادلر واهالینك هیجان ومجروحیتنه سبب اولورلردی.
بوندن طولایی اهالی ایله آره‌لرنده منازعه ومضاربه‌لر وقوع بولوردی .
نهایت خلق غلیانه کلدی وشکایات مؤثره‌سنی خلیفه‌یه اسماعه باشلادی .
بغداد اهالیسنك اشبو شکایات متوالیه محقه‌سی نظر اعتباره آلنمق
وعساکر مذکوره‌یه حدلری بیلدیرلمك لازم‌ایدی. خلیفه معتصم بالله یوز
ویروب شیارمدیغی بو سرکش عسکره سوز دیکلتمکه و ایقاع تهدیده
مقتدر اوله‌مدی . ایش او راده‌یه واردی‌که پایتختده اوطوره‌مز اولدی

Sayfa : 100

عثمانلی تاریخی

و بغداددن اون ایکی فرسخ مسافه‌ده (سامرا) بلده‌سنی انشا ایله
اورایه نقل سریر ایلدی (۸۳۵م ۲۲۰ ه). مع التأسف اقامتکاه جدیدینك
خدمت محافظه‌سنی ینه تورکلره تودیع ایتمك مجبوریت وخطاسنده بولندی.

Sayfa 99

Abbasi hilafetinde Türk askerinin etkinliği bu şekilde başlamış ve bu uygulama giderek devletlerin başına bela olmuştur.

Türk askeri, askerlikte ünlü olduklarından Bağdat sokaklarında at koşturururlar, silahlı oyunlar oynarlar ve halkın heyecanlanmasına ve hatta yaralanmalarına sebep olurlardı Bundan dolayı halk ile aralarında ağız dalaşları ve kavgalar oluyordu. Sonunda halk galeyana geldi. Ve bu durumdan çok etkilendikleri yönündeki **şikayetlerini** Halife'ye soylemeye başladılar Bağdat halkı sözü edilen şikayetlerinin **çözüme kavuşturulması** ve adı geçen askerlere hadlerinin bildirilmesini istiyorlardı. Halife Muttasım Billah yüz verip şımarttığı bu başı boş askere söz dinletmekte ve korkutmakta başarılı olamadı O dereceye geldi ki başkentinde oturamaz oldu **[sayfa 100]** ve Bağdat'tan on iki fersah uzaklıktaki Samra beldesine tahtını taşıdı ve oraya yerleşti. (H 220- M. 835) **Ne yazık ki bu yeni yerleşim yerinin koruyuculuk görevini yine Türklere vermek zorunda kaldı ve hata etti.**

Sayfa :101

١٠١ مدخل : تورکلر

تورکلرجه خدمت خلفه‌یه دخول ایدنلر « قول » یعنی کوله عد
واعتبار اولنوردی.

Sayfa 101

Türklerce, halifenin hizmetine girerler "kul" yani köle kabul edilir ve saygı duyulurdu.

Sayfa :116

ابن رائق اولجه خدمت خلفاده بولنمش اولان ساجیه و حجریه فرقه لرینی
طاغیته رق دیوان الجیشده مقید اسملرینه خط بطلان چکدیروب باشنه
عجمی تورکلردن مرکب بر جماعت طوپلامش ایدی . مذکور تورکلر

Sayfa :117

میانه بر مقدارده دیلمی قاریشمش ایدی . بو تورکلر مقام خلافتك حشمت
وقدسیتی تقدیر ایتمیورلردی. ایچلرندن یتیشه رك ابن رائقه خلف اولان
(بجکم) و انی استخلاف ایدن (توزون)

Sayfa 116

İbn Raif önceden halifelik hizmetinde bulunmuş Sâciyye ve Hicriyye gruplarını dağıtarak, Divanü'l-ceyş'de [Hükümetin ordu ile ilgili birimi] kayıtlı isimlerin hepsini silmiş ve başına **acemi Türklerden oluşan bir grup toplamıştı.** [sayfa 117] **Adı geçen Türklerin** arasına bir miktar da Deylem'li karışmıştı. **Bu Türkler halifelik makamının varlığını ve kutsallığını takdir etmiyorlardı.**

Sayfa :466

موغوللردن دشت قبچاقده حکمران اولان (منکو تیمور خان) عسکر کوندره رك

Sayfa 466

Moğollardan Deşt-i Kıpçak'ta (Kıpçak Çölü) hüküm süren Mengü Timur Han asker göndererek...

Sayfa :546

دولت عثمانیه یدنجی عصر هجرینك صوك سنه‌لرنده تأسس ایتمشدر.
دولتی وجوده کتیرن اوغوزلرك بوزاوق قسمنك قایی شعبه‌سندن بیوك
بر عشیرتك بر جزءی ، بر بویی ایدی . بعده اطرافدن التحاق ایدن
خلقله کثیرالنفوس بر عشیرت حالنی اکتساب ایدن بو بوی تورکلرده عادت
اولدیغی اوزره سنجاغی آلتنه طوپلاندقلری رئیسلری عثمان غازی‌نك نامی
اخذ و دولتمزك تشکلندن صوکره « عثمانلی » دیه یاد اولنمشدر .

Sayfa 546

Osman Devleti hicrî yedinci yüzyılın (M.13.yüzyıl) son senelerinde kurulmuştur. Devleti oluşturanlar, Oğuzların Bozok kolunun Kayı şubesinden büyük bir aşiretin boyu idi. Sonra çevreden kendilerine katılan halkla büyük bir nüfus yoğunluğu oluşturarak bir aşiret haline gelen bu boy, Türklerde âdet olduğu üzere sancağı altına toplandıkları boy beyi Osman Gazi'nin adını aldılar ve devletimizin oluşumundan **sonra "Osmanlı" diye anılır oldular.**

Düşünmeği severim, mahremi melâlimdir,
Odur beni düşünen hali iğbirarımda,
Düşünmeden geçemem yâri bîhemâlimdir,
Odur beni arayan hîni inkisarımda,
Benim nedimei rûhum tefekkürâtımdır
Benim tefekkürüm en hoş demi hayatımdır

Recaizade Ekrem

دوشونمكی سوه‌رم محرم ملالمدر
اودر بنی دوشونه‌ن حال اغبرارمده
دوشونمه‌دن كچه‌مم یار بی همالمدر
اودر بنی آرایان حین انكسارمده
بنم ندیمهٔ روحم تفكراتمدر
بنم تفكرم الا خوش دم حیاتمدر
رجائی زاده اكرم

Ne efsunkâr imişsin ah ey didarı hürriyyet
Esiri aşkın olduk gerçi kurtulduk esaretten
Namık Kemal

نه افسونکار ایمشسین آه ای دیدار حریت
اسیر عشقک اولدق گرچه قورتولدق اسارتدن
نامق کمال

Bir gün yapacak fen şu siyah toprağı altın
Her şey olacak kudreti irfana inandım
Tevfik Fikret

Ne mümkün zulm ile bidat ile imhayi hürriyet
Çalış idraki kaldır muktedirsen ademiyetten.
Namık Kemal

22. I. 1930
Çarşamba
gecesi

Eylesen tütiya talimi edayi kelimat
Sözü insan olur amma özü insan olmaz
Kara bir taşi al kan ile telvin etsen
Rengi tağyir bulur amma lâli bedahşan olmaz
Fuzuli

D^3 Maya meselesi!

ایلسه ک طوطی‌یه تعلیم ادای کلمات
سوزی انسان اولور اما اوزی انسان اولماز
قاره بر طاشی آل قان ایله تلوین ایتسه ک
رنکی تغییر بولور اما لعل بدخشان اولماز
فضولی

Maderle peder olup bahane
Sevketli kaza beni cihane
Han zade idim velâdetimde
Doğdum yine pek kalenderane
Uryanü sefil idi vucudum
Muhtaç değilse abü nane
Bir katra süte dehan açardi
Melûf idi ahü figane
Benzetse beni hata değildi
Bir kimse bakip ta arifane
Zencirde inleyen esirin
Koynundaki tifli natuvane

Namık Kemal

قرون جدیده وعصر حاضرده

توركیه تاریخی

استانبولك فتحندن زمانمزه قدار

احمد حامد — مصطفى محسن

لیسه‌لرك ریجی دوره اوچونجی صنفلرنده تدریس ایدلمك اوزره معارف
وكالتی ملی تعلیم وتربیه دائره‌سی طرفندن قبول ایدلمشدر

ایكنجی طبع

استانبول — ملی مطبعه
۱۹۲٦

Kurûn-ı Cedîde ve Asr-ı Hâzırda TÜRKİYE TARİHİ

(Yeniçağ'dan Günümüze Türkiye Tarihi)

Ahmet Hamit – Mustafa Muhsin

İstanbul'un Fethinden Zamanımıza Kadar

Lise birinci dönem 3. sınıflarda okutulmak üzere Maarif Vekaleti Millî Talim ve Terbiye Dairesi tarafından kabul edilmiştir.

İkinci baskı
İstanbul-Millî Matbaa
1926

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 1919
Yazar	: Ahmet Hamit - Mustafa Muhsin
Cild	: Bordo
Ebadı	:
	En : 15 cm.
	Boy : 18 cm
Sayfa Adedi	: V + 719 + 15

مقدمه

تدقیقندندن‌ده آکلاشیله‌جغی اوزره کتابمز، اخیراً ترتیب اولونان لیسه برنجی دوره اوچونجی سنه‌سنه عائد مفردات پروغرامنه تماماًموافق اوله‌رق یازلمشدر . تورك تاریخنك استانبولك فتحندن اعتباراً ، انقراضنه قادار عثمانلی ایمپراطورلغنك بکیر دیکی صفحه‌لری و برده‌یکی تورکیه دولتنك قورولوشنی احتوا ایده‌جك اولان بو قسمی ، شمدی‌یه قادار معتاد اولان اصول خارجنه چیقارق ، یکی برشکل و ترتیبده‌وقیصه بر زمانده یازمغی درعهده ایتمك ، اعتراف ایتملیدر ، بر جرأتدر . هله بو ایشك هر درلو تنقیدلره کوکس کره‌جك برطرزده موفقیتله باشاریله بیله‌جکنی ادعا ایتمك قولای دکلدر . فقط انقلابمزی متعاقب دکیشدیریلن لیسه پروغراملرینه کوره‌اداره‌سی لازمکلن تدریساته موافق کتاب حاضرلانمسی بر ضرورتدی . بونی تسلیم ایتمکله‌برابر بو آغیر ایشی درعهده ایتمکی خاطره کتیرمه‌مشیدك. لکن بر معلم صفتیله بزه‌بویله بر وظیفه تودیع اولونمق آرزو ایدیلنجه‌ده‌ رد ایتمك المزدن کلمدی . بوخصوصده کفایتمزی ادعا ایتمه‌مکله برابرحسن نیتمزه و آز چوق تجربه‌مزه کوکنه‌رك وهر حالده افکار عمومیه‌نك قیصه بر زمانده مکمل بر اثر چیقارلمق امکانی بولونمادیغنی‌ده تسلیم انصافنی کوستره‌جکنی دوشونه‌رك ، بو وظیفه‌یی قبول ایتدك .

بر مکتب کتابی اوله‌جغی ایچون اثرمزك هر شیدن اول تدریساته الویریشلی اولمسی و لیسه‌لرده تاریخ تدریسندن بکلنه‌جك فائده‌لری ممکن

II

مرتبه تأمین ایده‌جك بر شكلده چیقه بیلمسی املمزدر . بو سببله معلم آرقداشلرك و صلاحیتدار ذواتك علاقه‌دار اولدلرنی و پیدربی انتشار ایده‌جك اولان قسملرده كوریله‌جك قصور و اكسیكلكلری كوسترملرینی تمنی ایدییورز . بو ارشاد و ایقاظرله‌دركه وظیفه‌مزی نسبتاً دها ایی یاپه بیله‌جكمزه قانعز .

هركس متفقدركه اورته تدریساتده تعقیب ایدیلن باشلیجه غایه‌لرك بری و بلكه الك مهمی عقلی ملكه‌لری انكشاف ایتدیرمك ، ادراك ، دوشونمه و استدلال اعتیادلری حصوله كتیرمك و الحاصل عقل و ذكانی مثمر اوله بیله‌جكی بر شكله اوراع ایتمكدر . تاریخ بو غایه‌یه ، بلكه دیكر هر هانكی بر درسدن دها فضله ، خدمت ایده بیله‌جكی ایچون مبحثلرمز بو جهت دوشونوله‌رك یازلمش ، حادثاتك لزومسز تفصیلندن اجتناب اولونمش ، منقبه‌لر بر طرف ایدلمشدر . یالكز نمونه عد اولونه بیله‌جك و بر دورك دقته شایان بر تلقیسنی ویا بر فعالیت و حركت طرزینی كوستره بیله‌جك وقعه‌لرایله استثنائی بر اهمیتی حائز نتیجه‌لری اولان حادثه‌لر نسبتاً تفصیل ایدلمش ، بر دورك ویا شخصیتك فارق وصفلرینی كوسترن منقبه‌لرده اهمال اولونمامشدر . اسكی وقعه نویسلرك یابدیغی كبی و صوك زمانلره قادار یازیلان عثمانلی تاریخلرندن بر چوغنده كورولدیكی وجهله بوتون وقعه و حادثه‌لری شخصلر اطرافنده طوپلامق و هر شیئی اونلرك موفقیتی شكلنده كوسترمك اونلره و عائله‌لرینه مربوطیت و طرفدارلق تلقین ایتمكدن بالخاصه اجتناب ایتدك . دها زیاده فكری تربیه اوزرینه عامل اوله بیلمك ایچون وقعه‌لرك منطقی ایضاحنی اساس اوله‌رق قبول ایتدیكمز جهتله حادثه‌لرك منقبوی توصیفندن اجتناب ایله اونلری ، اساسلی سببلر و نتیجه‌لرینی كوسترمرك ، ایضاحه چالیشدق .

III

جونكه باشقادرلو حركت ايديلديكي تقديرده تاريخك رابطه‌سز ، انسجامسز منقبه‌لر سلسله‌سندن عبارت اوله‌رق كورونمسی و طلبه‌نك دماغنده بر سركی صالوننده‌كی لوحه‌لر كبی يكديكريله مناسبتی اولمايان آيری آيری بر طاقم توصيف و تصويرلرك تأثيرينی ياپمسی احتمالی باش كوسترر . حالبوكه بز بالعكس حادثه‌لر و وقعه‌لرك زنجيرله‌نه‌رك دوام ايتديكی وعصرلر ايلرولدكجه مغلقيت و مركبيت پيدا ايلديكی فكرينی ويرمك ايستيورز .

تعقيب ايتديكمز اصوله كوره هر بحث ، ممكن اولدقجه ، دقيق اولونان مسئله ويا حادثه‌نك قيصه بر خلاصه‌سی ايله باشلايور . بوندن صوكرا سببلری و دها صوكرا حادثه‌نك موجز صورت وقوعنی ونهايت متعاقب اك مهم ويا دقته شايان حادثه‌لری علاوه و نتايجی ذكر ايديورز .

كتابمزده وقعه‌لر پادشاهلرك سلطنت دورلری چارچيوه‌سی ايچنده يازلمش كورليه‌جكدر . بر اعتيادسوقيله بوندن متأسف اولاحقلر بلكه بولونور ؛ لكن مفردات پروغرامنك حقلی اولارق تأسيس ايله‌مك ايستديكی بو اصولی علمی كورمه‌مك ممكنميدر ؟ بو طرزده يازيلان بحثلرك دها بسيط و واضح و بناءً عليه طلبه ايچون اوكرنيلمسی دها قولای و علی الخصوص مختلف وقعه و مسئله‌لرك ، منطق انكشافلرينه توفيقاً ، منشألرندن منتهالرينه قادار ، هيأت عموميه‌لری ايله مطالعه ايدلمسی دها موافق اولمسی طبيعيدر . معمافيه بز بر طرفدن‌ده عينی زمانده جريان ايدن حادثه و وقعه‌لرك مقايسه ايديله بيلمسی و آرالرنده بولونمسی طبيعی اولان مناسبتلرك آكلاشيلمسی ايچون وقعه‌لرك يانی باشنه وقوع تاريخلرينی ده يازمغی اهمال ايتمدك . ينه عينی مقصدله وقعه‌لری يازديغمز زمان ظرفنده سلطنت سورمش اولان پادشاهلرله پك مشهور

دولت رجاللرینك و وقعه‌لرك تاریخ صیراسیله بر جدولنی كتابك نهایتنه علاوه ایتمكی دوشوندك .

حادثه‌لرك وقوع زماننی كوسترمك اوزره میلاد تاریخنی ترجیح ایتدك . دوشوندك كه تورك ، آنادولویه آیاق باصدیغی تاریخدن بری هپ غربله و آوروپا ایله مناسبتده بولنمقدن خالی قالمامشدر . هله صوك عصرلرده بوتون مجادله‌لری غربله‌در . نهایت بو كون مدنیت اعتباریله غربلیلر قافله‌سنه قاتیلمق قرارینی ویرمشزدر . اوحالده او عالمك بوتون وقوعاتی ایله كندی تاریخمزی مقایسه ایده‌بیلمك ایچون میلاد تاریخنی قبول ضروریدر . مدنی عالمك تاریخ تدریساتی ایچون عمومیتله قبول ایتدیكی بر اصوله اتباع ایتمه‌مك دوغری اوله‌مازدی .

علاوه ایده‌لم كه مفردات پروغرامی ، وقوعاتی ، آنجاق اساسلی خطلریله تثبیت ایتمشدر . بونك ایچون وهلهً نقصان كوریله‌بیله‌جك مهم حادثه‌لری بو اساس خطلر اطرافنده طوپلایه‌رق عثمانلی ایمپراطورلغنك بر چارچیوه‌سنی وجوده كتیرمكه چالیشدق ؛ عثمانلی توركلرینك تكامل مرحله‌لرینی و الك نهایت نه صورتله قطعی بر طرزده تجدد یولنه كیردكلرینی كوسترمك ایسته‌دك .

واضح خریطه و رسملرك بر تاریخ كتابی ایچون نه قادار مهم اولدیغنی كوزدن اوزاق طوته‌مازدق . بو سببله زمانك و وسائطك ویره‌جكی امكان دائره‌سنده و بالخاصه مدنیت قسمی ایچون بونلردن ده استفاده‌یه چالیشدق .

كتابمز برنجی طبعنده بر طرفدن یازلمش دیكر طرفدن باصلمش اولدوغی ایچون قصورلی چیقماسی ممكن دكلدی. ایكنجی طبعی‌ده سرعتله اكمال

V

ضرورتی حاصل اولمسندن دولایی بو دفعه ده یاپدیغمز تعدیلاتك تماماً کافی
اولدیغنه قانع اوله مایورز. بر مکتب کتابی اولمق اعتباریله اولسون دقته لایق
عد ایتدیکمز بو کتاب حقنده بعض آرقداشلرك شکرانله قارشیلادیغمز
مطالعه لرینه علاوةً دیکر صلاحیتدار ذاتلرك ده مطالعه ویا تنقیدلرینه
وقوف پیدا ایده بیلسه ایدك اثرك دها نافع بر شکله کیرمسی قابل
اولوردی. بو مناسبتله بو نوع علاقه دارلقلرك اسیرکنمه مسی تمنیسنده
بولنمقدن کندیمزی آلامادق.

Giriş

İncelendiği zaman anlaşılacağı gibi kitabımız, Lise 1.devre 3. senesine ait müfredat programına tamamen uygun olarak yazılmıştır.İstanbul'un fethinden itibaren dağılmasına kadar Osmanlı İmparatorluğunun geçirdiği safhaları ve bir de Türkiye devletinin kuruluşunu içerecek olan bu kısmı, yeni bir yöntemle yazmak itiraf etmek gerekirse, bir cürettir. Hele bu işin her türlü eleştirilere göğüs gerecek bir tarzda başarılabileceğini iddia etmek kolay değildir. Fakat, devrimden sonra değiştirilen lise programlarına uygun bir kitap hazırlanması bir zaruretti. Bunu kabul etmekle beraber bu ağır işi üstleneceğimizi hatıra getirmemiştik. Ancak bir muallim sıfatıyla bize boyle bir görev verilmesi gündeme gelince de reddetmek elimizden gelmedi. Bu konuda yeterli olduğumuzu iddia etmemekle beraber, iyi niyetimize ve az çok tecrübemize güvenerek, her halde kısa bir zamanda mükemmel bir eser çıkarılmak imkanı bulunmadığının da kabul edileceğini düşünerek, bu görevi kabul ettik. Bir okul kitabı olacağı için eserimizin her şeyden önce tedrisata elverişli olması ve liselerde tarih öğreniminden beklenecek faydaları mümkün mertebe temin edecek bir şekilde çıkabilmesi emelimizdir. Bu sebeple öğretmen arkadaşların ve bu konuda yetkin olan-

ların yayınlanacak olan kısımlarda görülecek kusur ve eksiklikleri göstermelerini temenni ediyoruz. Bu eleştiri ve uyarılarla görevimizi nispeten daha iyi yapabileceğimize inanıyoruz.

Herkes müttefiktir ki orta öğretimde güdülen başlıca gayelerin biri ve belki de en mühimi aklî melekeleri ortaya çıkarmak, idrak, düşünme ve yorum yapılabilmesini sağlamak, velhasıl akıl ve zekayı faydalı yönlendirmektir. Tarih, bu gayeye belki diğer herhangi bir dersten daha fazla hizmet edebileceği için konularımız bu yön düşünülerek yazılmış, gereksiz ayrıntılardan ve söylencelerden kaçınılmıştır. Yalnız, örnek gösterilebilecek ve bir dönemin dikkate değer anlayış, faaliyet ve hareket tarzını anlamaya yardım edecek olaylar ile istisnaî bir önemi olan gelişme ve olaylar kısmen ayrıntılı olarak anlatılmış, bir devrin veya şahsiyetin farklı özelliklerini gösteren söylenceler ise ihmal edilmemiştir. Eski vakanüvislerin (tarih yazıcısı) yaptığı gibi ve son zamanlara kadar yazılan Osmanlı tarihlerinden bir çoğunda görüldüğü gibi, bütün olay ve gelişmeleri şahıslar etrafında toplamak ve her şeyi onların başarıları şeklinde göstererek onlara ve ailelerine bağlılık ve taraftarlık aşılamaya çalışmaktan özellikle kaçınılmıştır. Daha ziyade fikrî terbiye üzerine etki edebilmek için olayların mantıklı açıklamalarını esas olarak kabul ettiğimiz gibi, hadiselerin masalsı anlatımından kaçınarak, onların sebep ve sonuçlarını göstermeye çalıştık. Çünkü, başka türlü hareket edildiği taktirde tarihin birbiriyle bağlantısı olmayan söylenceler silsilesinden ibaret olarak görünmesi ve talebenin dimağında bir sergi salonundaki resimler gibi bir diğeri ile ilişkisi olmayan ayrı ayrı bir takım etkiler yapması ihtimali baş gösterir. Halbuki, biz olayları birbirine bağlayarak gelecek yıllarla olan bağını göstermek istedik.

Takip ettiğimiz usule göre her bölüm mümkün oldukça tetkik olunan olayın kısa bir özetiyle başlıyor. Bundan sonra sebepleri ve daha sonra hadisenin kısaca oluşum şeklini açıkladıktan sonra, en mühim veya dikkate şayan hadiseleri ilave ile sonucu zikrediyoruz.

Kitabımızda olaylar, padişahların saltanat devreleri çerçevesi içinde yazılmış görülmeyecektir. Bu durumu eleştirenler olacaktır. Ancak müfredat programının haklı olarak tesis etmek istediği bu yöntemi bilimsel görmemek mümkün müdür? Bu tarzda yazılan konuların daha basit ve öğrenci için öğrenilmesini kolaylaştıracak şekilde, olayların genel özelliklerinin orta-

ya çıkışı ve sonuçlarının belirlenmesi daha faydalı olacaktır Biz bir taraftan da, aynı zamanda meydana gelen olayların karşılaştırabilmesi için -aralarında bulunması doğal olan münasebetlerin anlaşılması amacıyla- olayların yanı başına meydana geliş tarihlerini de yazmayı ihmal etmedik Yine aynı amacı güderek eseri yazdığımız zaman zarfında saltanat sürmüş olan padişahlarla, çok meşhur devlet adamlarını ve olaylarını tarih sırasıyla bir cetvelini kitabın sonuna eklemeyi düşündük

Olayların meydana geliş zamanını göstermek uzere milat tarihini tercih ettık. Düşündük kı Türk, Anadolu'ya ayak bastığı tarihten beri hep Batı ile ve Avrupa ile munasebette bulunmaktan geri durmamıştır Hele son asırlarda butun mucadeleleri Batıyladır Nihayet, bugun uygarlık açısından Batılılar kafilesine katılmak kararını vermişizdir O halde, o âlemin butün olaylarıyla kendi tarihımızı mukayese edebilmek ıçın, mılat tarihını kabul etmek zorundayız Medenî âlemin tarih öğretimi için genellikle kabul ettiği bir yönteme uymamak doğru olamazdı.

İlave edelim ki müfredat programı, olayları, ancak genel hatlarıyla tespit etmiştir Bunun için noksan görülebilecek önemli olayları, bu esas hatlar etrafında toplayarak Osmanlı İmparatorluğu'nun bir çerçevesini vücuda getirmeye çalıştık Osmanlı Türklerinin gelişim safhalarını ve ne şekilde teceddüd [yenileşme] yoluna gırdiğini göstermek ıstedik

Harita ve resimlerin bir tarih kitabı ıçın ne kadar onemli olduğunu gözden uzak tutamazdık Bu sebeple olanaklar çerçevesinde ve ozellikle uygarlık kısmı için bunlardan da faydalanmaya çalıştık.

Kitabımız birinci baskısında, bir taraftan yazılırken, diğer taraftan basılmış olduğu ıçın kusurlu çıkmaması mumkun değildi İkinci baskı da biraz aceleye geldiğinden bu eksiklikleri tam olarak giderebildiğimizi zannetmıyoruz Bır okul kıtabı olmak ıtibarıyle onemsediğimiz bu kitap hakkında bazı arkadaşların şukranla karşıladığımız goruşlerine ek olarak, bılgı sahibi olanların da görüş ve açıklamalarını alabilseydik, eserin daha faydalı bir şekle girmesi mümkun olurdu Bu munasebetle bu çeşit yardımların esirgenmemesi temennisinde bulunmaktan kendimizi alamadık

Sayfa : 459

. سلیمدن اعتباراً خلافته دلالت ایتمك اوزره خادم الحرمین
الشریفین عنوانیده علاوه اولوندی . پادشاهلر ایچون سلطان البر
وخاقان البحر عنوانیده قوللانیلیردی . ایلك اوچ پادشاه بر
مطلق حکمدار صایلمقله برابر عشیرت حیاتندن هنوز تماماً اوزاقلاشیلمامش
بولوندیغی جهتله حیاتلری پك ساده‌در. حاکم اولان قانونلر یا اسکی تورك
عادت وتعامللریدر ویا امرانك وقاضیلرك، دولتك نفعی ایچون وشریعت
ایجابی اوله‌رق ، کوستروب پادشاهلره قبول ایتدیردکلری تدبیرلر،
امرلر وفتوالردر .

Sayfa 459

Osmanlı padişahları I. Selim'den önce iki kıtanın sultanı ve denizlerin hakanı ünvanlarını kullanıyorlardı. I. Selim'den itibaren ise halifeliğin Osmanlı padişahlarına geçtiğinin göstergesi olarak, Mekke ve Medine'nin hizmetkârı ünvanını kullanmaya başladılar. İlk üç padişah birer mutlak hükümdar sayılmakla birlikte, aşiret hayatından tamamen uzaklaşılmadığı **için, oldukça sade bir yaşam sürdüler. Hakim olan kanunlar, ya eski Türk âdet ve uygulamaları ya da yöneticilerin ve kadıların devletin yararı ve dinin gereği olarak ileri sürdükleri ve padişahlara da kabul ettirdikleri yönetsel ve dinsel gerekliliklerdi.**

Sayfa : 460

ایکنجی مصطفادن
اعتباراً شخصی غیرت کوسترن بعض پادشاهلر کلدی . اوچنجی سلیم
وایکنجی محمود الک معروفلریدر . ایکنجی محمود منور بر مطلقیت
تطبیق ایتمک ایستدی . مشروطیتک اعلانندن صوکره یالکز بشنجی
محمد رشاد مشروطیتک ایجابی اوله‌رق محدود بر صلاحیته راضی اولمش

Sayfa 460

II. Mustafa'dan itibaren kişisel çaba gösteren bazı padişahlar iktidara geldi. III. Selim ve II. Mahmut bunların en bilinenleridir. II. Mahmut aydın **bir mutlakiyet rejimi kurmak istemişti. Sadece V. Mehmet Reşat, meşrutiyetin ilânından sonra sınırlı bir yetki devrine razıymış gibi göründü.**

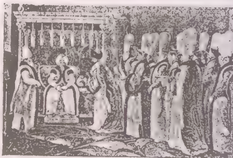
Sayfa : 461

مرکزی اداره

بوتون حکومت قوتلری پادشاهلک نفسنده مجتمع
ومتمرکز صاییلیردی . فاتح زماننه قدر بالذات
پادشاهلک ریاستی، بودوردن صوکره‌ده سلیمان قانونی زماننه قدر قفس

Sayfa : 462

آرقه‌سنده اوطوران پادشاهلرك نظارتی آلتنده اولمق اوزره دیوان همایون
پادشاه نامنه دولت امورینی تدویر ایدردی. قانونی سلیمانك صوك زمانلرینه
طوغرو آرتق دیوان مذاکراتی قفس آرقه‌سندن اولسون دیكله‌مك
اصولی براقلدی. فقط ایلچی قبولی وعلوفه توزیعی كبی مهم مراسمه

برایلچینك پادشاهك حضورینه صورت قبولی
(اوچونجی مصطفی فرانسز ایلچیسنی قبول ایدیور)

پادشاهلر مطلقا اشتراك ایدرلردی. شو حالده بوتون دولت معاملاتنك
نهائی مرجعی وبوتون دولت اوامر ومقرراتنك منبعی دیوان همایون
ایدی که بوتون قوای حكومت بو دیوان واسطه‌سیله پادشاهه منتهی
اولیوردی دیمكدر.

دیوان همایون صلح زماننده، تعطیل كونلری مستثنا،
هر كون اوكله‌دن اول سرایده، اكثریتله قبه آلتنده

دیوان همایون

وسفر اثناسنده اردوكاهده طوپلانيردی. وزير اعظم ، قبه وزيرلری، قاضيعسكرلر، استانبول قاضيسی ، يكيچری آغاسی، نشانجی ودفتردار ايله بلوك آغالری ديوانك طبيعی اعضاسی ايدی ؛ تشريفات صره‌سيله اوطورورلردی . قپودان پاشا استانبولده ايسه اوده ديوان اجتماعلرينه اشتراك ايدردی . ديوان ، پادشاهه تابعدی . بناءً عليه سفرده اونی تعقيب ايدردی. بو تقديرده استانبولك محافظه واداره‌سی قائممقام ناميله بر وزيره توديع اولونوردی .

صباح ايركندن مهترخانه چالينه‌رق ديوان همايون آچيلير ؛ متعاقباً مهم اوراقی رئيس الكتاب اوقور؛ ويريلن قرارلر وامرلر ضبط كاتبلری ديمك اولان (خواجكان) طرفندن قيد وحواله ايديليردی . ديوانك بر وظيفه‌سی‌ده بويوك دعوالری حل ايتمكدی . بونك ايچون دعواسی اولانلر ديوانه آلنه‌رق ديكلنير، قاضيعسكر ويا استانبول قاضيسی طرفندن لازم كلن حكم ويريليردی. متعاقباً وزير اعظم يالكزجه وديكر وزيرلرده برلكده اوله‌رق پادشاهك حضورينه قبول اولونورلر ، مأموريتلری دولايسيله ايجاب ايدن معروضاتده بولنه‌بيليرلردی. بوندن باشقه منصب ويريله‌جك كيمسه‌لره خلعتلر كيديريليردی . بوتون بونلر اوكله‌يه قدر اكمال ايديليردی . چونكه اوكله‌دن صوكره ديوان اعضالری كندی دائره‌لرنده چاليشيرلردی. ايسترلرسه دائره‌لرنده‌ده كندی معيتلری ايله ديوان قوره‌بيليرلردی .

ديوان همايون بر مدت صوكره دولته عائد مسائل ايله خلقه متعلق مصالحی باشقه باشقه كونلرده حل ايتمكه باشلادی . بو اداره طرزی اون يدنجی عصر اورته‌لرينه‌قدر دوام ايتدی . دردنجی محمدك ادرنه‌ده اقامتی اختيار ايتمسی ديوان همايونه اهميتنی غائب ايتديردی؛ قبه‌وزيرلكی

Sayfa : 464

صدراعظم قیافتی

معزول قالدی . آرتق مهم مسئله‌لر چیقدقجه بیوك رجال صدراعظم ویا شیخ‌الاسلام قوناقلرینه دعوت اولنور واوراده مجلس قوروله‌رق مذاکره ایدیلیردی . بوشکل ایکنجی محمودك نظارت تشکیلاتنه قدر

Sayfa : 465

دوام ایدر . بوندن صوكره صوك زمانلره قدر وكلانك هفته‌ده ایكی كون بر (مجلس خاص) عقد ایده‌رك مهم مسئله‌لری تذكر ایلمسی عادت اولدی . مشروطیتدن صوكره‌ده عینی صورتله مجلس وكلا انعقاد ایدردی . كرك اولكی شكلیله دیوان همایونك كرك مجلس خاصك ریاستی بالطبع صدراعظمه عائددی .

اسكی تشكیلاتده وزیر اعظم ایله قانونی سلیمان دورینه دوغرو عددلری آلتی یدی‌یه چیقان قبه وزیرلری دولتك ملكی وعسكری مختلف منصبلرینی اشغال ایدرك خدمت ایفا ایلمش وتجربه قازانمش ذواتدی . بونلر دولتك اك یوكسك رجالنی تشكیل ایدرلر ، دیوان همایونده بولنه‌رق رأی ویررلردی . حربده پادشاهك معیتنده بولونورلر ، ایجاب ایتدكجه كندیلرینه ایكنجی درجه‌ده‌كی محاربه‌لری اداره وظیفه‌سی ویریلیردی . پادشاهك وكیل مطلق وبوتون وزرا وامرانك باشی واولوسی صاییلان وزیر ویا صدراعظم اكثریتله بو قبه وزیرلری میاندن انتخاب ایدیلیردی . وزیرلرك اوچ، وزیراعظمك ایسه درت طوغلری واردی. وزارت بالآخره بر رتبه‌دن عبارت قالمشدر. وزیرلردن هر برینك دائره‌سی خلقی بعضاً برقاچ بیك كشی‌یه بالغ اولوردی.

دیوان همایون مساعیسندن صوكره صدر اعظم كندی قوناغنده ایفای وظیفه ایدردی . پاشا قپوسی دیدكلری بر بوراسیدر . صدراعظم قوناغنه بالآخره (باب آصفی) و (باب عالی) دینمشدر . صوكره‌لری صدراعظملر باب عالیده عائله‌لری ایله اوطورمقدن صرف نظر ایتدیلر . بو صورتله باب عالی بر دائرهٔ رسمیه اولدی . دیوان همایونك سرایده طوپلانمسنه مقابل مجلس خاص وكلا بوراده اجتماع ایدردی . باب عالی Sublime Porte تعبیری عثمانلی دولتنك ختامنه‌قدر دوام ایتمشدر.

Sayfa 461

Merkezî Yönetim

Bütün yönetim organları padişahın şahsında toplanmış sayılırdı. Devlet sorunları, Fatih zamanına kadar bizzat padişahın başkanlığında; Kanunî dönemine kadar da, kafes (Sayfa 462) **arkasında oturan padişahların gözetimi altında Divan-ı Hümayun'da görüşülürdü. Kanunî'den sonraki padişahlar ise, artık Divan görüşmelerini de dinlemez oldular. Ancak elçi kabulü ve ulûfe** (yeniçerilere verilen maaş) **dağıtımı gibi önemli törenlere mutlaka katıldılar.**

Bütün devlet işleri bu Divan'da görüşülmekte ve alınan kararlar, son onay yeri olan padişaha sunulmaktaydı.

Divan-ı Hümayun

Divan-ı Hümayun, barış zamanında tatil günleri dışında, her gün öğleden önce sarayda ve çoğunlukla da Kubbe altında ,**[Sayfa 463]** savaş **durumunda ise, ordunun bulunduğu yerde toplanmaktaydı.** Veziriazam, kubbe vezirleri, kazaskerler , İstanbul kadısı, yeniçeri ağası, nişancı ve defterdar ile bölük ağaları divanın doğal üyeleriydiler ve Divan'da, protokol sıralarına göre otururlardı Kaptan paşa İstanbul'da ise o da Divan toplantılarına katılırdı. Divan, padişaha tâbi idi ve sefer sırasında da onu izlerdi Veziriazamın yokluğunda ise İstanbul'un korunması ve idaresi "Kaymakam" ünvanını alan bir vezire verilirdi.

Sabah erkenden mehter çalınarak Divan-ı Hümayun açılır; **önemli evrakları Reisü'l-Küttab okur;** verilen kararlar ve emirler zabıt katipleri **(Hacegan)** tarafından kaydedilerek, ilgili birimlere gönderilirdi Divanın bir diğer görevi de büyük davaları çözüme kavuşturmaktı **Bunun için, davası olanlar Divan'a alınarak dinlenir, hükmü ise, kazasker veya İstanbul kadısı verirdi.** Toplantının sonunda Divan üyeleri padişahın huzuruna kabul edilirler, görevleriyle ilgili açıklamalarda bulunurlardı Bundan başka, yeni göreve atananlar için de tören(hil'at giydirme) yapılırdı Bütün bunlar öğleye kadar tamamlanırdı. Çünkü öğleden sonra Divan üyeleri kendi dairelerinde çalışmaya devam ederlerdi. İsterlerse kendi dairelerinde de toplantı-

lar yapabilirlerdi.

Divan-ı Hümayun bir süre sonra devlet işlerini ve halkın sorunlarını başka başka günlerde ele almaya başladı. Bu yönetim şekli XVII. yüzyıl ortalarına kadar devam etti. IV. Mehmet'in Edirne'ye taşınması Divan-ı Hümayun'un önemini azalttı ve Kubbe Vezirliği de **[Sayfa 464]** unutuldu. **Artık önemli sorunlarda devlet adamları sadrazam veya şeyhülislâmın konağına çağrılıyor, orada meclis kurularak görüşmeler yapılıyordu.** Bu durum II. Mahmut'un bakanlıklar sistemini kurmasına kadar **[sayfa 465]** devam etti. **Önemli sorunlar bu tarihten, devletin son dönemlerine kadar, haftada iki gün toplanan ve Meclis-i Hass ismi verilen mecliste görüşülmeye başlandı. Meşrutiyetin ilânından sonra da bu görevi Meclis-i Vükelâ üstlendi. Gerek Divan-ı Hümayun gerek Meclis-i Hass'ın başkanlığını sadrazam yapardı.**

Eski dönemlerde Vezıriazam'lığa ve Kanunî döneminde sayıları 6-7'ye çıkan Kubbe vezirliğine, devletin idarî ve askerî görevlerinde bulunmuş, tecrübeli kişiler atanmakta idi. Bunlar, devletin en yüksek yöneticileri sayılmakta ve Divan'da bulunarak görüş bildirmekteydiler. Savaşta padişahın emri altında bulunurlardı ve gerektiğinde de kendilerine ikinci derecedeki savaşları yönetme görevi verilirdi. Padişahın vekili ve bütün vezir ve askerî yöneticilerin başı sayılan veziriazam veya sadrazam çoğunlukla bu kubbe vezirlerinin arasından atanırdı. Veziriazamın dört, vezirlerin ise üç tuğu vardı. Vezirlik daha sonraki dönemlerde sadece bir rütbe haline gelmiştir.

Divan-ı Hümayun, günlük işlerini bitirdikten sonra Paşa Kapısı denilen konakta çalışmalarına devam ederdi. Sadrazam konağına sonraki dönemlerde Babıâsafi ve Babıâli [Yüksek kapı] **denmiştir.** Daha sonraki dönemlerde, sadrazamların Babıâli'de aileleriyle oturmaktan vazgeçmeleriyle, **burası bir resmi daireye dönüşmüştür.** Divan-ı Hümayun'un sarayda toplanmasına karşın, Meclis-i Hass-ı Vükelâ, Babıâli'de toplanırdı. Babıâli **(Sublime Porte) ismi Osmanlı Devleti** yıkılana kadar kullanılmıştır.

Sayfa : 466

٤٦٦

دولت مأمورلری

قوای حکومت آیرلمش اولمادیغی کبی دولت مأمورلری وتشکیلاتی آراسندەده وظائف تام رصورتده تفریق ایدلەمشدی . ملکی اداره ایله عسکری تشکیلات ، حتی ایلك زمانلرده ملکی اداره ایله عدالت توزیعی وظیفەلری ایدەن ایی‌یه متداخل ایدی . بونکله برابر مأمورلری ، ملکیه وقلم مأمورلری ، علما وعسکر دیه برقاچ صنفه آیرمق ممکندی .

Sayfa 466

Devlet Memurları

Yönetim organında kuvvetler ayrılığı olmadığı gibi devlet memurları ve teşkilâtı arasında da görev ayrımı yapılmamıştı. Mülkî idare ile askerî teşkilât hatta ilk zamanlarda mülkü idare ile adaletin dağıtılması görevleri iyiden iyiye birbirine girmişti. Bununla beraber, memurları; mülkiye ve kalem memurları, ulema ve asker diye birkaç sınıfa ayırmak mümkündü.

Sayfa : 470

عثمانلی دولتنك تاریخنده علما صنفنك ایفا ایتدیکی رول علما
پك بویوکدر . دهاایلك زمانلردن اعتبارا قاضیلر توزیع
عدالت ایله برابر ملکیه ایشلری ایله اشتغال ایدرلردی . ایلك وزیر
اعظمك قاضیعسکرلکدن یتشدیکی دوشونیلیرسه بو صنفك عسکری
رؤسادن بیله دها زیاده اهمیتی حائز اولدیغی اکلاشیلیر. علمیه صنفنك
اصول ونظاماتنك تأسس ایتمسی فاتح زمانه مصادفدر. فی الواقع فاتحك
صوك زمانلرینه دوغرو وظیفه‌سی اوبجه یالکز اردویه منحصر اولان
قاضیعسکرلك ، روم ایلی و انادولو قاضیعسکرلکلری دیه ایکی‌یه
آیرلدی . اون بشنجی عصر نهایتلرینه قدر باش مفتیلك وظیفه‌سی
ایچون مستقل بر مأمور یوقدی . پادشاهلر بو وظیفه‌یی‌کاه بروسه‌وکاه
استانبول قاضیلرینه تودیع‌ایتدیلر ، فقط بعضاً فتوا آلمق ایچون باشقه
علمایه‌ده مراجعت ایتدکلری و ایستدکلری طرزده فتوا آلدقلری
اولوردی . ایکنجی بایزید زماننده مفتیلك زنبیللی مولانا علی جمالی‌یه
تودیع اولوندی . قانونی زماننده بو ذاتك وفاتی اوزرینه بو وظیفه
مشیخت‌اسلامیه نامیله کمال پاشا زاده‌یه انتقال ایتدی . بو صورتله‌علمانك
اوته‌دنبری شریعت اسلامیه نامنه فتوی ویرمك صورتیله حکمدارك
وظیفه‌تشریعیه‌سنه اشتراکلری آرتدی . پادشاهلرك حلافت صفتی

Sayfa : 471

٤٧١

طاقنملری نتیجه‌سی اولارق شیخ‌الاسلاملر صدر اعظملر ایله عینی
مرتبه‌ده عداولوندیلر. فتوا خدمتنك‌مشیختده تقرری بعض فائده‌لری
موجب اولمشدی . از جمله بعض متین شیخ‌الاسلاملر شریعت نامنه
پادشاهلرك طاشقینلقلرینه آز چوق مانع اوله‌بیلدیلر . لکن اخلاق

Sayfa 470

Ulema

Osmanlı Devleti'nde, ulema sınıfı çok önemli bir misyona sahipti. Devletin ilk zamanlarından itibaren kadılar, hem adlî hem de idarî işleri yürütürlerdi. İlk veziriazamın kazaskerlikten yetiştiği düşünülürse, bu sınıfın askerî sınıftan daha önemli olduğu görülür. **İlmiye sınıfının statüsüyle ilgili temel düzenlemeler, Fatih döneminde yapılmıştır.** Fatih'in son zamanlarına doğru, görevi önceleri yalnızca orduyla sınırlı olan kazaskerlik, Rumeli ve Anadolu kazaskerlikleri diye ikiye ayrıldı. XV. yüzyıl sonlarına kadar başmüftülük görevini yerine getirecek ayrı bir memuriyet yoktu. Padişahlar bu görevi, bazen Bursa bazen de İstanbul kadılarına verdiler. Ancak fetva(dinî olur) almak için başka ulemaya(din âlimi) başvurdukları ve istedikleri tarzda fetva aldıkları da olurdu. II. Bayezıt zamanında müftülük Mevlânâ Ali Cemali'ye verildi. Kanunî zamanında bu kişinin ölümü üzerine görev **Meşihat-ı İslâmiye** adıyla Kemal Paşazade'ye geçti ve kurumlaştı. Böylece, ulemanın şeriat adına fetva vermesi **hükümdarın kararlarına müdahalelerini de kolaylaştırıyordu.** Padişahların halifelik ünvanını **[Sayfa 471]** kullanmalarının bir sonucu olarak, şeyhülislâmlar, sadrazamlarla aynı seviyede kabul edildiler. Fetva hizmetinin kurumlaşmasının bazı faydaları da olmuştu. Bazı şeyhülislâmlar, şeriat adına, padişahların taşkınlıklarına sınırlı da olsa engel olabilmişlerdi.

Sayfa : 471

عسکری تشکیلات بوزولدقدن صوکره علمیه طریقنده‌ده تحوللر
اولدی : احتمال ، پادشاهلرك ومقربلرك مداخله‌لرینه محل قالمامق اوزره
علمیه رتبه‌لری علما اولادینه حصر ایدلمك ایسته‌ندی و فقط افراطه

[illegible]

واردیرلەرق (بشیك علمالغی) کی کولوج بروضعیت احداث اولودی.
فیالحقیقه دولتك انحطاط دورنده، دوغار دوغماز کندیلرینه مدرسلك
رتبه‌سی توجه ایدیلن علما اولادی واردی . بشیك علمالغی ده بودر .

Sayfa : 473

٤٧٣

يواصولك اسكی طرزده اولسون علمی مزيتلره مالك علما يتشديرمسی قابل اولهمازدی . بوصورتله يتيشن جاهل ومتعصب صاريقليلر ، موقعلرينی محافظه ايچون تزوير وفساد يولنه دوكلديلر، صوكرهلره دوغرو مردرلو يكيلكه دشمن اولان بكی چريلر ايله الاله ويرديلر، ارتجاعلری كوروكلهديلر . تنظيماتدن وحتی مشروطيتدن صوكره بيله مشيخت وعلميه صنفی آز چوق اسكی موقعنی محافظه ايتدی . برطرفدن دولتك تجديدينه چاليشيلير و مثلا عصری دولتلرده اولديغی كبی تشريعی مجلسلر وعدلی تشكيلات وجوده كتيريليركن ديكر طرفدن (باب فتوی) و (محاكم شرعيه) ابقا ايدلمشدی . ويريلن ايضاحاته نظراً معارف وتوزيع عدالت وظيفهسی علميه صنفنه عائددی. ايلك زمانلرده قاضيلر لاينعزل اولديغی ايچون استقلال ايله ايفای وظيفه ايدرلردی . اون يدنجی عصر نهايتنه دوغرو قاضيلرك برر سنه مدتله ايفای وظيفه ايتمسی اصول اتخاذ ايدلدی . استانبول قاضيسنك اصل وظيفهسندن باشقه تجارته ، صنايعه ، معمولات وارزاقه نظارت كبی بروظيفهسی دها واردی .

عسكر صنفلری

عثمانلی دولتی تشكيلاتنك الكمهمی عسكری تشكيلاتدر. دولتك قورولمسی صرهسنده اوردو تشكيلاتی يوقدی. ايجاب ايتدكجه بكك دعوتی اوزرينه عشيرت دليقانليلری حربه كيدردی. دولت اهميت كسب ايتمكه باشلايجه اك مهم قسمی (يايا) ناميله پياده اولمق اوزره بعض عسكری تشكيلات ياپيلدی . بونلر سفر اثناسنده علوفه (معاش) آليرلر ، حربدن صوكره مملكتلرينه عودت ايدرلردی. بوعسكرك دائمی اولمامسی محذورلی كورولدی . حكمدارلر قدرتلرينی آرتيرمق ، دولتی مركزيلشديرمكده ايستيورلردی . بونك اوزرينه اورخان وبرنجی مراد زمانلرنده يكی عسكری تشكيلات وجوده كتيرلدی.

Sayfa 471

Askerî teşkilât bozulduktan sonra ilmiye sınıfında da yozlaşma belirtileri başlamış, padişah ve çevresindekilerin müdahalelerine meydan bırakmadan, ilmiye rütbeleri ulema sınıfının tekeline alınması süreci başlamış ve bunda da aşırıya **[Sayfa 472]** gidilerek **Beşik Ulemalığı** gibi gülünç bir görev icat edilmişti Gerçekten, devletin dağılma döneminde, doğar doğmaz kendilerine müderrislik(medrese hocası) **rütbesi verilen ulema çocukları vardı**. Beşik Ulemalığı denen uygulama da budur.

[Sayfa 473]

Bu uygulamanın, eskiden olduğu gibi ilmî niteliklere sahip ulema yetiştirmesi mümkün değildi. **Bu şekilde yetişen cahil ve mutaassıp sarıklılar,** mevkilerini korumak için her türlü fenalığa başvurmuşlar, sonraları ise her türlü yeniliğe düşman olan yeniçerilerle el ele vererek, irticayı körüklemişlerdir. Tanzimat'tan ve hatta Meşrutiyet'ten sonra bile, fetva kurumu(meşihat) ve ilmiye sınıfı az çok konumunu muhafaza etti Bir taraftan çağdaş devletlerde olduğu **gibi, yasama meclisleri ve adlî teşkilât yeniden yapılandırılırken,** diğer taraftan da fetva kurumu ve şer'i mahkemeler yerinde bırakıldı. Yine eğitim ve adalet görevi ilmiye sınıfına aitti İlk zamanlarda kadılar azl edilemediği için bağımsız olarak görev yaparlardı XVII. yüzyıl sonlarına doğru, kadıların birer yıllık sürelerle görev yapması kuralı getirildi. **İstanbul kadısının asıl görevinden başka; ticaret, sanayi, üretim ve yiyecek-içecek gibi konuları da gözetmesi gibi bir diğer sorumluluğu da vardı.**

Askerî Sınıflar

Osmanlı Devleti teşkilâtının en mühimı, askerî teşkilâttır. Devletin kurulması sırasında ordu teşkilâtı yoktu. Gerektikçe, Bey'in daveti üzerine aşiret delikanlıları savaşa giderlerdi Devlet önem kazanmaya başlayınca temel birim piyade olmak üzere bazı askerî sınıflar oluşturuldu. Bunlar sefer esnasında ulûfe alırlar, savaştan sonra ise memleketlerine dönerlerdi. Sürekli bir ordunun olmaması sakıncalı görüldü. Orhan ve I. Murat zamanında, hükümdarların kudretlerini arttırmak ve devleti merkezileştirmek için yeni askerî teşkilât kuruldu.

ایدیلیوب ورثه‌سنه ترك اولوناجغی ، تکمیل بومساعداته اهل اسلام،
وملل سائره‌نك بلا استثنا مظهر اولاجقلری تأمین ایدیلیور ، کرك
بوخصوصات ایچون وکرك تنظیمات عسکریه ایچون لازم کان قانونلرك
مجالس عائده‌سی طرفندن همان وضع وتنظیمنه ماشلا نمسی امر اولونیوردی.
نهایت بوتون بوقانونلره تمامیله رعایت ایدلمك اوزره هم پادشاهك همده

رشید پاشا

علما و وکلا نك یمین ایده‌جکی علاوه اولونمش ، خلافنه حرکت ایدنلر
حقنده هیچ رتبه‌یه وخاطر وکوکله باقیلمیه‌رق جزا تعیین ایدلمك اوزره.
برده جزا قانونامه‌سی تنظیمی خصوصی قید اولوندقدن صوکرا بوصورتله.
« اصول عتیقه‌نك بوتون بوتون تغییر و تجدید » ایدلمش اوله‌جغی ذکر
اولونمق صورتیله وضع و تنظیمی ایسته‌نیلن قانونلرك شرعی قانونلر
اولمادیغی احساس ایدلمشدی. دقت ایدیلیرسه فرمانده‌کی صوك سوزلرك
ایلك سوزلری نقض ایلدیکی و یکی قنونلرك اسکی زمانه و اصوله.

Sayfa : 607
٦٠٧

عودت دیمك اولمادیغی وفقط بوجهتك آچیقدن آچیغه اعترافنه جسارت ایدلمدیکی ایچون احکام شرعیه‌دن بحث ایدلمك صورتیله متعصب ومحافظه‌کارلره خوش کورونمك آرزو ایدلدیکی قولایلقله آکلاشیلیر .

تنظیماتك نتیجه‌لرینه کلنجه؛ سیاسی، اجتماعی، اقتصادی ومالی اولمق اوزره بر قاچ قسمه آیریلابیلیر : اولا مصر مسئله‌سنك حلنه یاردیم ایتدیکی کبی قریم محاربه‌سنده‌ده آوروپانك مظاهرتی جلب خصوصنده مهم بر تأثیری اولدی . دولت‌ده تشکیلات داخلیه‌سی اعتباریله آز چوق قرون وسطائی شکلندن چیقارق نیم عصری اولدی : حاکمیت ملیه اساسی قبول ایدلمش دکلسه‌ده فرانسز انقلابنك اساسلرندن بعضلری پادشاه طرفندن یمین ایله تأیید اولونه‌رق ویرلمش بولوندی ؛ قانونلرك تنظیم ومذاکره‌سی ولومنصوب مأمورلردن مرکب بعض مجلسلره حواله ایدلدی ؛ حکومت دوائری آوروپائی بر شکلده تنسیق وتنظیم اولونمغه باشلادی [١] . برطرفدن احکام فقهیه‌یه استناداً برمجله، فقط دیکر طرفدن آوروپا قانونلرینك اساسلری داخلنده اداری، عسکری، جزائی وتجاری برطاقم قانونلر وجوده کتیرلدی . اسکی مدرسه‌لریانندە غرب اصولنده مکتبلر آچیلمغه باشلادی .

ثانیاً مسلملر ایله غیرمسلملر آراسنده کیتدکجه‌دها واسع برمساوات حقوق تأسس ایتدی ؛ کیمی شرق معارفی ایله یتیشمش کیمی‌ده آوروپائی تحصیل کورمش مسلم ، غیرمسلم مختلف عناصردن مرکب قوتلی بر مأمورین صنفی وجوده کلدی . قیافت ، معیشت ، عادات مختلط بر

[١] ناظرلق عنوانك قبولی دها اسکیدر . ایکنجی محمودك صوك زمانلرنده بوعنوان ویرلمکه باشلامشدی ، حتی اوصیرالرده برمدت صدر اعظملرده ناشر وکیل دینمشدر .

Sayfa : 608

٦٠٨

شکل آلدی . غیر مسلم جماعتلره حقوق یکی وضعیتلر تأمین اولوندی.
ثالثاً مملکت اجنبیلرله غیرمسلملرك اقتصادی فعالیتنه دها مساعد
برشکله کیردیکی ایچون تجارت دها واسع مقیاسده اونلرك النه کچمکه
باشلادی . دولت ، خارجدن استقراضلر عقدینه قویولدی . کرك بو
شکلده کرك خصوصی تشبثلر نتیجه‌سنده مملکته اجنبی سرمایه‌سی کیردی.
فقط بو سرمایه‌لر مملکت ایچون مثمر بر طرزده استعمال اولونه‌مادی؛
بالعکس اجنبی تحکمنه وسیله تشکیل ایتدی؛ اوته‌دنبری تجارت وصنایعله
مشغول اولان غیر مسلملر دها بویوك ثروتلر ایدنمکه موفق اولدیلر .
کورولیورکه تنظیمات هیأت عمومیه‌سیله غربه دوغرو بر ادیمدر .
فقط بو آدیم مملکتی آوروپا مدنیتنه تماماً ایصال ایده‌مه‌مشدر. چونکه
بو حرکت دها زیاده سیاسی ملاحظات ایله وشرق مدنیتنك مؤسساتی
فدا ایدلمیه‌رك اکثریتله تردد ایچنده اداره ایدلمشدر. بوندن باشقه مختلف
اجنبی نفوذ وتأثیرلری قوتلنمش، عثمانلی مملکتنك استثماری توسع ایتمش،
غیرمسلم جماعتلرده سیاسی امللر پیشنده قوشه‌جق بر حاله کلمشدر .

Sayfa 606

[Tanzimat dönemi anlatılırken] .. **bu haklardan Müslüman olan olmayan herkesin istisnasız faydalanacakları temin ediliyor,** gerek bu hususlar için, gerek askerî düzenlemeler için, gerekli kanunların ilgili meclisler tarafından hemen uygulamaya konulması emrediliyordu. Fermanın sonunda da **bütün bu kanunlara uyma konusunda,** hem padişahın hem de ulema ve vekillerin yemin edeceği ilave edilmiş, tersine hareket edenler hakkında hiç rütbeye, hatır ve gönüle bakılmayarak ceza vermek üzere bir de ceza kanunu düzenleneceği eklendikten sonra, bu şekilde "eski uygulamaların tamamen değiştirilip yenileştirildiği" ifade edilerek, uygulanması istenilen kanunların dinî kanunlar olmadığı özellikle belirtilmişti. Dikkat edilirse, fermandaki son sözlerin ilk sozlerle tezat oluşturduğu ve yeni kanunların eski zamana ve uygulamalara **[sayfa 607]** dönüş demek olmadığının

açıktan açığa itirafına cesaret edilemediği için, dinî hükümlerden bahsedilerek mutaassıp ve muhafazakarlara hoş görünmek arzu edildiği kolaylıkla anlaşılır.

Tanzimat'ın sonuçlarına gelince; siyasî, toplumsal, iktisadi ve malî olmak üzere birkaç kısma ayrılabilir. Tanzımat'ın ilânı, Mısır meselesinin çözümlenmesine yardım ettiği gibi, Kırım Savaşı'nda da Avrupa Devletlerinin yardımının sağlanması konusunda önemli bir etki yaptı Devlet ise **iç örgütlenmesi** açısından az çok Ortaçağ devleti kimliğinden çıkarak, kısmen çağdaşlaştı **Millî hakimiyet esası kabul edilmiş değilse de, Fransız devriminin prensiplerinden** bazıları padişah tarafından yemin ile onaylanmış oldu. Kanunların düzenlenmesi, ilgili memurlardan oluşan bazı meclislere havale edildi. Hükümet daireleri Avrupaî bir şekilde **düzenlenmeye başlandı**. Bir taraftan fıkıh hükümlerine **dayanan bir Mecelle**, diğer taraftan da Avrupa kanunlarını esas alan idarî, askerî, cezaî ve ticarî bir takım kanunlar yapıldı. Eski medreseler yanında Batılı tarzda okullar açılmaya başlandı.

İkinci olarak, Müslüman ve Müslüman olmayanlar arasında **hukukî eşitlik sağlandı.** Kimi Doğu eğitimi almış kimi de Avrupa tarzında eğitim almış Müslüman ve Müslüman olmayanlardan oluşan güçlü bir memur sınıfı oluşturuldu. Kıyafet, yaşayış ve âdetler karmaşık bir **[Sayfa 608]** şekil aldı. Müslüman olmayanlara ise, yeni haklar verildi.

Üçüncü olarak, ülke yabancılarla Müslüman olmayanların ekonomik faaliyetine daha uygun bir hale geldiği için ticaret de büyük oranda onların eline geçmeye başladı. Devlet ise, dışardan borç almaya başladı Gerek bu şekilde, gerek özel girişimler sonucunda ülkeye yabancı sermayesi girişi hızlandı Fakat bu sermayeler ülke için faydalı bir şekilde kullanılamadı; **tam tersine yabancıların güçlenmesini sağladı.** Öteden beri ticaret ve sanayiyle uğraşan Müslüman olmayanlar daha büyük servetler edinmeyi başardılar.

Görülüyor ki Tanzimat genel olarak Batı'ya doğru bir adımdır. Fakat bu adım, ülkeyi Avrupa uygarlığına tamamen taşıyamamıştır. Çünkü bu hareket siyasî nedenlerle Doğu uygarlığının kurumları feda edilmeyerek gerçekleştirildiği için tam bir dönüşüm sağlayamamıştır. Bunun dışında değişik yabancı nüfûz ve etkiler güçlenmiş, Osmanlı Devleti'ne dış müdahaleler artmış, Müslüman olmayan milletler siyasî emeller peşinde koşacak bir hale gelmiştir.

Sayfa : 627

اصلاحات فرمانی

پارس معاهده‌سیله اهمیتی تصدیق اولونان ۱۸ شباط
۱۸۵٦ تاریخلی اصلاحات فرمانی حکومت، صرف
بو تصدیق مقصدینك حصولی ایچون ترتیب واعلان ایتمشدی. قونفره
اثناسنده عثمانلی دولتنك خرستیان تبعه‌سیله مناسباتی حقنده روس
مرخصلری طرفندن درمیان ایدیله‌جکی محقق اولان اعتراضلره قارشی
کلنه بیلمك اوزره بویله بر فرمانك نشری قونفره‌نك عقدندن اول متفق
دولتلرله باب عالی آراسنده قرارلاشدیرلمش ایدی. پادشاهك بالاختیار
تبعه‌سنه مساعداتده بولوندوعی ظننی ویرن ومتفق دولتلرك سفیرلری ایله
مذاکره ایدیله‌رك میدانه کلن بو مشهور فرمانك بعض مهم ماده‌لرینی
خلاصةً ذکر ایدییورز؛ بونلرك تدقیقی کوسترر که عالی پاشا و آرقداشلری
هم سیاسی بر تدبیر اولمق هم ده دولتی بر آز دها عصریلشدیرمش بولنمق
اوزره بو فرمانك نشرینه لزوم کورمشلردی :

Sayfa 627

Islahat Fermanı

Hükümet, 18 Şubat 1856 Islahat Fermanı'nı Paris Anlaşması'nın geçerli olabilmesi için ilân etmişti. Kongre sırasında Osmanlı Devleti'nin Hristiyan vatandaşlarıyla ilişkileri hakkında Rus delegasyonu tarafından ileri sürülece-ği kesin olan itirazlara karşı gelinebilmek üzere böyle bir fermanın yayınlanması, anlaşmanın imzalanmasından önce müttefik devletlerle Osmanlı hükümeti arasında kararlaştırılmıştı. **Padişahın kendiliğinden vatandaşlarına eşitlik hakları verdiği izlenimini veren ve müttefik devletlerin elçileri ile görüşülerek meydana getirilen bu ünlü fermanın bazı önemli maddelerine kısaca değiniyoruz. Bunların incelenmesi gösterir ki Âli Paşa ve arkadaşları hem siyasî bir önlem olmak, hem de devleti biraz daha çağdaşlaştırmak üzere bu fermanın yayınlanmasını gerekli görmüşlerdi.**

Sayfa : 639

عالی پاشانك وفاتندن صوكرا ، خلقك توجهنی الك زیاده قازانان ذات مدحت پاشا اولمشدی. مدحت پاشا ایله منور طبقه‌یه منسوب بعض طرفدارلری عبدالمجید وعبدالعزیزك اسرافلری نتیجه‌سنده كوندن كونه وخامت پیدا ایدن مالی بحرانه آنجق بر مجلس مبعوثانك قونترولی واسطه‌سیله چاره بوله‌بیله‌جكنی دوشونیورلر، قسماً اداره‌سزلكدن متولد اولان عصیانلره قارشی ده الك ایی تدبیرك كذلك قانون اساسی تنظیمی ایله مشروطیتك اعلانی اولاجغنی بر قناعت حالنده طاشیورلردی . حالبوكه مشروطیتی پك متعظم اولان عبدالعزیزه قبول ایتدیرمك ممكن دكلدی . عبدالعزیزك ، بر قانون اساسی‌یی قبول ایتمك شویله دورسون ، عصیانلرك شدت پیدا ایتدیكی بو زمانده محمود ندیم پاشایی یكیدن صدارته كتیرمش اولمسی كندیسندن هركسی نفرت ایتدیرمك ایچون كافی كلمشدی. چونكه محمود ندیم روس طرفدارلغیله طانینمشدی ؛ جنرال ایغناتیه‌فك بوتون آرزولرینی اجراده تردد كوسترمیوردی . ایغناتیه‌فك نفوذی بو صیرالرده بیوك مأمورلرك عزل ونصبلرنده بیله تأثیرینی كوسترمكده ایدی . خلق، عبدالعزیزی، اولجه ۱۸۳۳ ده باباسی ایكنجی محمودك یاپدیغی كبی چارله اویوشمغه حاضر اولمقله اتهام ایدیورلردی. مایس آیی ایچنده مدرسه‌لر طلبه‌سنك وخلقك یاپدیغی بر نمایش محمود ندیم پاشانك صدارتدن چكلمسنی انتاج ایتدی. بودفعه یكیدن تشكیل ایدیلن مجلس وكلایه مدحت پاشا داخل اولمش وكندیسنك یتیشدیرمه‌لرندن خیرالله افندی ده شیخ الاسلام تعیین ایدلمشدی.

Sayfa 639

Abdülaziz'in Tahttan İndirilmesi

Âli Paşa'nın ölümünden sonra, halkın sevgisini en çok kazanan kişi Midhat Paşa olmuştu. **Midhat Paşa ile onu destekleyen bazı aydınlar, Abdülmecit ve Abdülaziz'in savurganlıkları sonucunda günden güne kötüye giden ekonomik durumun çaresini, Meclis-i Mebusan'ın oluşturulmasında görüyorlardı. Kısmen kötü yönetimden kaynaklanan isyanlara karşı da en iyi önlemin, Kanunu Esasî'nin hazırlanarak Meşrutiyetin ilânı olacağına inanıyorlardı. Halbuki meşrutiyet sistemini Abdülaziz'e kabul ettirmek mümkün görünmüyordu. Abdülaziz'in bir Kanunu Esasî kabul etmek şöyle dursun, isyanların yoğunlaştığı bir dönemde Mahmut Nedim Paşa'yı yeniden Sadrazamlığa ataması, herkesi kendisinden nefret ettirmesi için yeterli oldu. Çünkü Mahmut Nedim Rus taraftarlığıyla tanınmıştı. General İgnatiyev'in bütün isteklerini yerine getirmekte tereddüt göstermiyordu. İgnatiyev'in nüfûzu bu sıralarda büyük memurların göreve atanma ve el çektirmelerine bile etki edebiliyordu. Halk Abdülaziz'i, 1833 de babası II. Mahmut'un yaptığı gibi Çar'la anlaşmaya hazır olmakla suçluyordu.** Mayıs ayı içinde medrese öğrencilerinin ve halkın yaptığı bir gösteri sonucunda, Mahmut Nedim Paşa sadrazamlıktan istifa etti. Yeni oluşturulan **Meclis-i Vükelâ'da Midhat Paşa** da görev almış ve kendisinin yetiştirdiği **Hayrullah Efendi de Şeyhü'l-İslâm olarak atanmıştı.**

Sayfa : 642

ایدلدی . عبدالعزیزك خلعنی متعاقب روسیه‌دن کری چاغریلان ایغناتیه‌ف تکرار استانبوله کوندرلدی . ایغناتیه‌ف وقتیله مه‌نجیقونك یاپدیغی قادار آغیر حرکتلرده بولونیور ، صربستاندن تلاشلی خبرلر آلدقجه دها عظمت کوسترمکه چالیشیوردی . نهایت تورکلر آلکسیناچ قلعه‌سنی آلدیلر ، بلغراد یولی مدافعه‌سز قالدی . ایغناتیه‌ف درحال قرق سکز ساعتلك بر اولتیماتوم ویره‌رك همان متارکه یاپیلمسنی طلب ایلدی . روسلرك بر حرب آچاجقندن اورکن هیأت وکلا متارکه‌یی قبول ایتدی . (۲ تشرین ثانی ۱۸۷٦) .

قانون اساسینك اعلانی مشروطیتك تأسیسی

استانبولده طوپلانه‌جق قونفرانسه آلتی بیوك دولت ، مرخصلرینی کوندرمشدی . بونلر عثمانلی حکومتی مرخصلرینی آرالرنده بولوندیرمقسزین خصوصی اجتماعلر یاپارق صربستان وقاراداغ ایله یاپیله‌جق صلح شرائطنه ، بولغارستانله بوسنه وهرسکده اعلان ایدیله‌جك مختاریته عائد بر چوق مذاکره‌لرده بولوندیلر ، عثمانلی مرخصلرینه تکلیف ایتمك اوزره مفصل بر پروغرام ترتیب ایتدیلر .

آوروپا مرخصلری استانبولده بو مذاکرات ایله مشغول ایکن حکومتده بوش دورمایور ، تدقیقاتی خیلی ایلرولمش اولان قانون اساسینك بر آن اول اعلانی اسبابنی تأمینه چالیشیوردی . صدراعظم رشدی پاشانك استعفاسی اوزرینه مدحت پاشانك صدارته کچدیکنك دردنجی کونی (۲۳ کانون اول ۱۸۷٦) قونفه‌رانس ، رسماً کشاد اولوناجق و عثمانلی مرخصلری دیکر دولتلر مرخصلریله برلکده مذاکراته اشتراك ایلیه‌جکلردی . ترسانه‌ده تخصیص ایدیلن دائره‌ده آچیلان قونفه‌رانسه ریاست ایدن عثمانلی مرخصی و خارجیه ناظری صفوت پاشا

Sayfa : 643

٦٤٣

نطقنی ایراد ایتمکده ایکن قانون اساسی ده باب عالی حوالیسنده بیکلرجه
خلق قارشیسنده اوقونیوردی . طوپلرك آتیلمقده بولوندیغی بو اثناده
صفوت پاشا مرخصلره خطاباً (ایشتدیککز شو طوپ سسلری بوتون
ممالك عثمانیه ایچون قانون اساسینك اعلان اولوندوغنی خبر ویریيور .
بو دقیقه‌دن اعتباراً تورکیه حکومات مشروطه صیراسنه داخل اولمشدر)
دیدی . بو صورتله باب عالی ، انسانیت نامنه حرکت ایتدکلرینی
سویلدکلری حالده دیکر مسلم و غیر مسلم تبعه‌یی دوشونمیه‌رك یالکز
اسلاو خرستیانلرك اوطوردقلری مملکتلر حقنده اصلاحات ایسته‌ین
آوروپا دولتلرینه قارشی دها انسانیتکار داورانه‌رق عموم مسلم و غیر
مسلم تبعه‌یه حقوقی بر مساوات ویرن مشروطیت اداره‌یی قبول ایتمك
صورتیله جواب ویریيور و بو جواب ایله‌ده موفقیت تأمین ایده‌جکنی
ظن ایلیوردی . فقط وعدلرینی ایفا ایتمك خصوصنده دائما مسامحه‌کار
داورانان عثمانلی حکومتنك بو اعلانی ده مرخصلر اوزرنده مؤثر اولمادی
و ترسانه قونفه‌رانسی دوام ایلدی . باب عالی ایلك پروغرامی رد
ایتدیکی جهتله مرخصلر بونی تعدیلاً ایکنجی بر پروغرام دها تکلیف
ایلدیلر . مدحت پاشا ، حکومتك بویوك رجالندن یوز سکسان
کشیلك بر مجلس طوپلایارق پروغرام ماده‌لرینك قبول ایدیلوب ایدلمه‌مسی
لازم کلدیکنی صوردی . حکومتك استقلالنی مخل اولان بو شرائطك
عدم قبولنه اتفاق آرا حاصل اولدی . بناءً علیه ۲۰ کانون ثانی ۱۸۷۷
تاریخنده رد جوابی ویرلدی و قونفه‌رانس داغیلدی . جنرال ایغناتیه‌ف
اوروپاده بر سیاحته چیقارق صیراسیله بویوك دولتلرك پای تختلرینی
دولاشدی و پارس معاهده‌سی باقی ایسه خرستیانلره تعلق ایدن جهتلرینك
اجراسی ایچون روسلرك عثمانلی حکومتنی تضییق ایتمسنی سوء تلقی

Sayfa : 644 ٦٤٤

ایتمه‌لری ، ا كر او معاهده آرتق حكمسزسه آوروپانك بو حكومتی
حمایه ایتمسی ایچون حقوقی بر سبب قالمامش اولدوغنی تقدیر ایلری
ایجاب ایده‌جكنی بوتون قوتیله بو دولتلره قبول ایتدیرمكه چالیشدی .
انكلیزلر ، لونده‌ده یكی بر قونفرانسك طوپلانمسنی ایسته‌دیلر. طوپلانان
لوندره قونفرانسنك مقرراتی باب‌عالی‌یه تبلیغ اولوندی (۳نیسان۱۸۷۷).

مدحت پاشانك تبعیدی
مجلس مبعوثانك كشادی

ایكنجی عبدالحمید، اعلاندن آز اول یاپدیغی
بر تصحیحده قانون اساسیده بعض ماده‌لری
تبدیل ایتمش واز جمله(حكومتك امنیتنی اخلال
ایدنلری حدوددن اخراج و تبعید ایتمك صلاحیتنی منحصراً پادشاهه
ویرمك اوزره) یوز اون اوچونجی ماده‌یه بر فقره علاوه ایتمش ایدی.
ایشته بو فقره‌یه استناداً ترسانه قونفرانسنك داغیلمسندن بر قاچ كون
صوكرا (٥ شباط ۱۸۷۷) بردن بره صدر اعظم مدحت پاشایی عزل
ایله اوروپایه تبعید ایلدی . مع مافیه قانون اساسی احكامنك دوام ایده‌جكی
ظننی تأمین ایچون‌ده مبعوثانك انتخاباتنی تسریع ایتدیردی و مارت
آینده مجلسی طوپلاندی . لوندره قونفه‌رانسنك مقرراتی باب‌عالی‌یه
تبلیغ ایلدیكی زمان پادشاه بونی مجلس مبعوثانه تودیع ایلدی . مجلس
قبولی ممكن اولمدیغنی بیلدیردی ؛ باب‌عالی رد جوابی ویردی .

Sayfa 642

Abdülaziz'in tahttan indirilmesinden sonra Rusya'ya çağrılan İgnatiyev tekrar İstanbul'a gonderildi. İgnatiyev, daha önceki Rus Büyükelçisi Mençikof gibi, oldukça ağır hareketlerde bulunuyor, Sırbistan'dan olumsuz haberler aldıkça da kibirli davranışlar gösteriyordu. Türklerin Aleksinac kalesini almasından sonra, Belgrat yolu savunmasız kalınca, İgnatiyev hemen 48 saatlik bir ültimatom vererek der-

hal barış anlaşması yapılmasını talep etti. Rusların bir savaş açacağından ürken vekiller heyeti, İgnatiyev'in anlaşma talebini kabul etti. (2 Kasım 1876).

Kanunu Esasî'nin İlânı

İstanbul'da toplanacak konferansa, altı büyük devlet temsilcileri-ni göndermişti. Büyük devletler, Osmanlı hükümeti temsilcilerini aralarında bulundurmaksızın özel toplantılar yaparak Sırbistan ve Karadağ ile yapılacak barış şartlarını, Bulgaristan'la Bosna ve Hersek'te ilân edilecek özerklikle ilgili birçok görüşmelerde bulundular. Osmanlı temsilcilerine teklif edilmek üzere ayrıntılı bir program hazırladılar.

Avrupalı temsilciler İstanbul'da bu görüşmeleri sürdürürken Osmanlı hükümeti de boş durmuyor, hazırlık çalışmaları oldukça ilerlemiş olan Kanunu Esasî'nin bir an önce ilân edilmesi için çaba harcıyorlardı. Sadrazam Rüşdi Paşa'nın istifası üzerine, Midhat Paşa'nın sadarete geçtiğinin dördüncü günü (23 Aralık 1876), konferans resmen açılacak ve Osmanlı Devleti temsilcileri diğer devletlerin temsilcileriyle birlikte görüşmelere katılacaklardı. Tersanede, bu konferans için düzenlenmiş olan salonda başlayan konferansa başkanlık eden Osmanlı temsilcisi ve Dışişleri Bakanı Safvet Paşa, **[sayfa 643]** konuşmasını yaptığı sırada **Babıâli avlusunda binlerce kişi de Kanunu Esasî'yi dinliyorlardı. Topların atılmaya başlandığı sırada Safvet Paşa temsilcilere: "İşittiğiniz şu top sesleri Osmanlı Devleti'nin hakim olduğu her yer için ilân edilen Kanunu Esasî'nin habercisidir. Artık bu dakikadan itibaren Türkiye meşrutiyetle yönetilen devletlerin arasına dahil olmuştur" demişti.** İnsanlık adına hareket ettiklerini söyledikleri halde, diğer Müslüman ve Müslüman olmayan halkı düşünmeyerek, yalnız Slav ve Hristiyanların oturdukları ülkelerle ilgili yeni düzenlemeler isteyen Avrupa devletlerine nazaran daha insancıl davranarak, tüm halkı kucaklayan ve hukukî eşitlik tanıyan bir anayasa ilânıyla, Avrupa devletlerinin bu ayrımcı tutumuna cevap veriyor ve bunda da başarı kazanacağını zannediyordu **Fakat Osmanlı hükümetinin ilân ettiği bu Anayasa'da, temsilciler üzerinde olumlu bir etki yaratmadı.** Çünkü, büyük dev-

let temsilcileri daha önceleri de kendilerine verilen sözlerin yerine getirilmediğini varsayarak konferansa devam ettiler Osmanlı hükümeti, Avrupalı temsilcilerin kendilerine sunduğu ilk taslağı kabul etmediği için ikinci bir taslak daha teklif ettiler. Midhat Paşa, **devlet ileri gelenlerinden 180 kişilik bir meclis toplayarak ileri sürülen taslak maddelerinin kabul edilip edilmeyeceğini sordu.** İkinci taslağı görüşmek üzere bir araya gelen meclis, bağımsızlığa müdahale anlamı taşıyan maddeleri içeren taslağı 20 Ocak 1877 tarihinde reddetti. Bu olumsuz karardan sonra konferans dağıldı. General İgnatiyev Avrupa'da siyasî nitelik taşıyan ziyaretlere başladı. Sırasıyla büyük devletlerin başkentlerini dolaşarak, Paris Antlaşması'nın hükümleri hâlâ yürürlükte ise; Hristiyanlarla ilgili hakların ve düzenlemelerin takip edilmesi için Rusya'nın Osmanlı hükümetini baskı altında tutmasının kötü niyet olarak algılamamasını, **[644. sayfa]** eğer, o antlaşma artık geçerli değilse, Avrupa'nın Osmanlı hükümetini koruması için hukukî bir sebep kalmadığını takdir etmeleri gerektiğini bütün kuvvetiyle bu devletlere kabul ettirmeye çalıştı İngilizler, Londra'da yeni bir konferansın toplanmasını istediler. Toplanan Londra Konferansı'nın sonuçları 3 Nisan 1877'de Babıâli'ye bildirildi.

Midhat Paşa'nın Sürgüne Gönderilmesi

Meclis-i Mebusan'ın Açılması

II. Abdülhamit Kanunu Esasî'nin ilânından az önce yaptığı bir düzeltmede bazı maddeleri değiştirmiş ve "hükümetin güvenliğini tehlikeye düşürecek kişileri ülke sınırlarından dışarı çıkarma ve sürgüne gönderme hakkını padişaha veren" 113. maddeye bir fıkra eklemişti. İşte bu fıkraya dayanarak, Tersane Konferansı'nın dağılmasından birkaç gün sonra (5 Şubat 1877) birden bire Sadrazam Midhat Paşa'yı görevden alarak Avrupa'ya sürgüne gönderdi. Ancak Kanunu Esasî'nin gereklerini yerine getireceği izlenimini de vermek için Mart ayında meclisin toplanmasını sağladı. Londra Konferansı sonuçları Babıâli'ye bildirilince padişah bu sonuçları meclise gönderdi. Meclis de konferans sonuçlarının onaylanamayacağına karar verdi.

Sayfa : 646

مجلس مبعوثان اوتەدنبری حکومتە صوك درجە اطاعتکار اولدوغی

Sayfa : 647

٦٤٧

وحتی بو یوزدن (اوت افندم مجلسی) اسمنی آلمش بولوندوغی حالدە
بو صیرالردە برقاچ مبعوث بعض مرتبە تنقیداتە باشلامشدی. بونك اوزرینە
عبدالحمید، مجلسی بردها آچامق اوزرە قاپاندی ومبعوثلردن بعضیلرینی
همان او کون نفی ایتدی (١٨٧٨ شباط) .

Sayfa 646

Meclis öteden beri hükümetin isteklerini büyük oranda yerine getirdiği için (647 sayfa) "evet efendim meclisi" ismini almıştı. Ancak, birkaç milletvekili sınırlı da olsa bu durumu eleştirmeye başlamıştı. Bunun üzerine Abdülhamit, meclisi bir daha açmamak üzere kapattı ve milletvekillerinin bazılarını hemen o gün sürgüne gönderdi.

Sayfa : 653

دوقوزنجی قسم

- ٤ -

مشروطیت

١٩٠٨ — ١٩٢٠

مشروطیتك اعلانی و مطلقیتك سقوطی

عثمانلی - روس حربنك انتاج ایلدیکی فلاکتلر آراسنده مجلس مبعوثانی - بر دها اجتماعه دعوت ایتمه‌مك اوزره - فسخه موفق اولان ایکنجی عبدالحمید ، خلع اولونمق قورقوسیله بر طرفدن باب عالینك نفوذینی تدریجاً هیچه ایندیرمش ، دیکر طرفدن کیندکجه آرتان تعقیبات وتضییقات ایله ایلك زمانلرده موجود نسبی حریتلری الغا ایده‌رك خفیه‌لکه مستند شخصی بر استبداد اداره‌سی قورمشدی . لکن تضییق ارتدقجه منورلر وکنجلرده‌کی انتباه وکیزلی سیاسی فعالیتده یوکسلدی. بالخاصه ماکدونیا ولایتلرنده باشلایان حرکت قارشیسنده عبدالحمید اصرار ایده‌میه‌رك مشروطیتك اعاده‌سنه مجبور اولدی. لکن سیاسی جمعیتلر آراسنده اك زیاده قوتله‌نن اتحاد وترقی‌نك داخلده خطالری، مشروطیتك اعلانی متعاقب بلغارستان استقلالی وبوسنه‌هرسكك آوستریا - مجارستانه الحاقی کبی خارجی غائله‌لر توالی ایتدی. نهایت ١٣ نیسان ٣١ مارت وقعه‌سی اتحاد وترقی جمعیتی ایله برابر مشروطیتی تهلکه‌یه دوشوردی.

لکن روم‌ایلیدن بر حرکت اردوسنك استانبول اوزرینه یورومه‌سی نتیجه‌
سنده عبدالحمید خلع اولوندی ، اتحاد وترقی ده برقات دهافوتلنه‌رك بر
نوع گیزلی دیکتاتورلك تأسیس ایتدی . بوکا مقابل مجلس داخلنده
وخارجنده شدتلی بر مخالفت باشلادی ؛ اتحادوترقینك مجلسده‌کی اکثریتی
انحلاله اوغرادی . بوداخلی مجادلات آره‌سنده ایتالیاده طرابلس غربه
تجاوز ایتدی. بوحرب هنوز بتمه‌مشدی‌که بالقانلرده دولت عثمانیه علیهنده
سیاسی ترتیبلر وجوده کلدی ، آرناودلقده بر عصیانك ظهوری منع
اولونه‌مادی. باشلایان بالقان حربی‌ده حسن اداره ایدیله‌مدی، مغلوبیته
منجر اولدی. هنوز متارکه اولمشدی‌که اتحادوترقی برضربهٔ حکومتله موقع
اقتداری تکرار اله کچیردی وبالقان دولتلری ایله نسبتاً اهون برصلح
عقدینه موفق اولدی . لکن بو صره‌ده آوروپاده بویوك دولتلر
آراسنده مجادله حاضرلقلری ایلریله‌مشدی ؛ حرب عمومینك ظهوری
کجیکمدی . اتحاد وترقینك بعض رؤساسی دولت عثمانیه‌یی ده بو بویوك جداله
سوروکله‌دی ودها بویوك بر فلاکته سبب اوله‌رق موندروس متارکه‌سی
عقد اولوندی. عثمانلی ایمپراطورلغی آرتق انحلال ایدییوردی. مع‌مافیه
استانبول وازمیرك ودها برطاقم مواقع وسواحلك غالب دولتلرله یونانلیلر
طرفندن اشغالی حادثه‌لری آنادولو وتورکلر حقنده‌کی تصورلرك وخامتی
میدانه چیقاردی. فی‌الحقیقه یالکز تورکك غیری عنصرلرله مسکون اراضی
دکل، اصل تورکیه‌نك ده موجودیت واستقلالی تماماً تهلکه‌یه گیرییوردی.
شمدی ، خلاصةً تدقیق ایتدیکمز بو دورك باشلیجه وقوعاتی
براز دها ایضاح ایدییورز :

Sayfa 653

Dokuzuncu Kısım

-4-

Meşrutiyet

1908-1920

Meşrutiyetin İlânı ve Mutlakiyetin Sona Ermesi

Osmanlı-Rus Savaşı'nın yol açtığı felaketlerin en önemlilerinden birisi de meclisin - bir daha toplantıya çağrılmamak üzere kapatılmasıdır. II. Abdülhamit, tahttan indirilme korkusuyla bir taraftan Babıâli'nin gücünü zaman içinde hiçe indirmiş, diğer taraftan da gittikçe artan baskılarla ilk zamanlarda sınırlı da olsa var olan özgürlükleri hiçe saymış, jurnale dayanan kişisel bir baskı rejimi kurmuştu. Ancak artan baskı karşısında bazı aydınlar da gizli bir takım arayışlara girmişlerdi. Özellikle Makedonya'da başlayan baskı karşıtı hareket karşısında, Abdülhamit ısrar edemeyerek meşrutiyeti yeniden ilân etmek zorunda kaldı. Bu siyasî örgütlenmeler arasında ön plana çıkan İttihat ve Terakki idi. Meşrutiyetin ilânından sonra Bulgaristan'ın bağımsızlığı, Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan'a katılması gibi dış sorunlar ve 13 Nisan/31 Mart olayı gibi iç sorunlar birleşince, meşrutiyet kısmen tehlikeye düştü. [Sayfa 654] Ancak Rumeli'den bir hareket ordusunun İstanbul üzerine yürümesi sonucunda Abdülhamit tahttan indirildi. İttihat ve Terakki de bir kat daha kuvvetlenerek bir çeşit

gizli diktatörlük kurdu. Buna karşın meclis içinde ve dışında şiddetli bir muhalefet başladı; İttihat ve Terakki'nin meclisteki çoğunluğu tehlikeye girdi. İç siyasî çekişmeler sürerken İtalya, Trablusgarp'a saldırdı. Bu savaş henüz bitmemişti ki Balkanlarda Osmanlı Devleti aleyhinde siyasî komplolar meydana geldi. Arnavutluk'ta bir isyanın çıkması engellenemedi. Başlayan Balkan Savaşı da iyi yönetilemediği için yenilgiyle sonlandı. Henüz anlaşma olmuştu ki İttihat ve Terakki bir hükümet darbesiyle iktidarı tekrar ele geçirdi ve Balkan devletleri ile oldukça makul sayılabilecek bir barış anlaşması yapmayı başardı. Ancak, bu sırada Avrupa'da da büyük devletler arasında mücadele hazırlıkları ilerlemişti ve büyük savaşın(I. Dünya Savaşı) başlaması gecikmedi. İttihat ve Terakki'nin bazı yöneticileri Osmanlı Devleti'ni bu büyük maceraya sürüklediler. Daha da büyük bir felakete sebep olarak Mondros Mütarekesi imzalandı. Osmanlı İmparatorluğu artık dağılıyordu. Çünkü, İstanbul, İzmir ve daha bir takım yerlerin galip devletler ve Yunanlılar tarafından işgali olayları, Anadolu ve Türkler hakkındaki planlarının korkunçluğunu ortaya çıkardı. Türkiye'nin varlığı ve bağımsızlığı tehlikeye girmişti.

Şimdi, özet olarak incelediğimiz bu devrin başlıca olaylarını biraz daha ayrıntılı olarak inceliyoruz:

Sayfa : 655

فی‌الحقیقه عبدالحمید بوتون دور سلطنتنده خلافت عنوانئه ودینی
نفوذه بویوك اهمیت ورمشدی.

Sayfa 655

Abdülhamit saltanatı boyunca halifelik ünvanına ve dinî nüfûza büyük önem vermişti.

Sayfa : 659

یکی نسل، نسبی برحریتك موجود اولدیغی زمانلرده انتشار ایدن نامق
کمالك اثرلری کبی وطنپرورانه یازیلری اوقویور، معلومات عمومیه‌سی
آرته‌رق دیکر مملکتلرك اداره‌سی ایله عبدالحمید اداره‌سنی مقایسه
ایتدکجه مطلقیتك اسقاطندن باشقه چاره کورمیوردی.

Sayfa 659

Yeni nesil, sınırlı bir özgürlüğün olduğu zamanlarda yayınlanmış olan Namık Kemal gibi vatan sevgisini işleyen yazarların eserlerini okuyor, bilgisi artarak diğer ülkelerin yönetim şekliyle, Abdülhamit yönetimini karşılaştırarak; baskı rejiminin sona erdirilmesinden başka çare görmüyordu.

Sayfa : 660

بونلرك اك زیاده شهرت قازانانی
١٨٨٩ تاریخنه دوغرو استانبولده تشکل ایدن (اتحاد وترقی) اولدی.
بر آرالق اوروپایه قاچانلردن اسویچره‌ده ینه بو نامله مهم بر غروب
تشکل ایتمش وعبدالحمیدی دوشوندیره‌جك صورتده بروپاغاندا فعالیتنده
بولونمشدی. بوغروب ایچنده اولجه دیون عمومیه قومیسرلکنده بولنمش
اولان مراد بکده واردی. نشر ایتدیکی (میزان) غزته‌سی ایله شدتلی
تنقیدلرده بولونیوردی. لکن بر مدت صوکره مراد بکله آرقداشلری
آره‌سنده چیقان اختلاف وسرایدن واقع اولان دعوت اوزرینه مرادبك
استانبوله عودت ایتدی. دیکر بعضلری مرادبکی تقلید ویا اوروپاده مأموریت
قبول ایتدیلر. ژون تورك فعالیتی بر آز یاوشادی. ذاتاً یونان محاربه‌سنده
قازانیلان مظفریت عبدالحمیدك موقعنی تحکیم ایله‌مشیدی.

Sayfa 660

Bu cemiyetler arasında en çok ünleneni **1889'lara doğru İstanbul'da kurulan İttihat ve Terakki oldu.** Bir ara Avrupa'ya kaçanlar da İsviçre'de yine bu isimle anılan önemli bir grup oluşturmuşlar ve Abdülhamit'i tahttan uzaklaştırmak için propagandaya başlamışlardı. Bu grup içinde önceleri Düyun-ı Umumiye komiserliği yapmış **olan Murat Bey de vardı.** Yayınladığı Mizan gazetesi ile şiddetli eleştirilerde bulunuyordu. Ancak bir sure sonra mücadele arkadaşlarıyla görüş ayrılığına düştü ve padişahın İstanbul'a dönmesi için kendisine yaptığı daveti kabul ederek ülkeye geri döndü. Murat Bey'in bazı arkadaşları da onu izleyerek ya ülkeye geri döndüler ya da Avrupa'da bir görev kabul ettiler Bu gelişmeler üzerine Jön Türklerin mücadeleleri biraz kesintiye uğradı Zaten Yunan savaşında **kazanılan başarı Abdülhamit'in konumunu güçlendirmişti.**

Sayfa : 664

٦٦٤

سلانیك ومناستردەكی امر واقعك خبر آلنمسی اوزرینه صوك ترددلر زائل
اولدی. ۲٤ تموز ۱۹۰۸ صباحی غزتەلر رسمی بر تبلیغ ایلە قانون اساسیە
توفیقاً مجلس عمومینك اجتماعە دعوتی ایچون ارادە صادر اولدیغنی اعلان
ایدییوردی. بالآخره بر قانون ایلە ملی بایرام اولەرق قبول ایدیلن
۲٤ تموز دولت ایچون یڭی بر دور آچمش اولدی.

Sayfa 664

Selanik ve Manastır'daki oldu bittinin haber alınması üzerine son tereddütler de yok oldu. 24 Temmuz 1908 sabahı gazeteler resmi bir ilânla "Kanunu Esasî'nin gereği olan meclisin açılmasının padişah tarafından kabul edildiğini " ilân ediyorlardı. Sonralan bir kanunla millî bayram olarak kabul edilen 24 Temmuz günü ülke için yeni bir dönemin başladığına işaret ediyordu.

Sayfa : 668

مجلسك آچيلمسى
سياسى مجادلات

برطرفدن ده مبعوث انتخاباتى ايله اوغراشيليوردى.
انتخاباتك ايكى درجه لى اولمسندن وبرده انتخاب
قانوننك انتخاب دائره لرى حقنده كى ماده لرندن
ماهرانه استفاده ايدن وارمنيلر وبلغارلرله آكلاشان اتحاد وترقى، مهم
بر اكثريت تأمينه موفق اولدى. يالكز روملر انتخاباتك طرز اجراسندن
شكايت ايديورلردى. مع مافيه بوشكايتلر آزچوق نظر اعتباره آلنه رق
ظاهراً اولسون مخاصمه يه ميدان ويرلمدى.

١٧ كانون اول پنجشنبه كونى عبدالحميد بويوك مراسمله آياصوفيه ده كى
عدليه نظارتى بناسنه كله رك مجلسى كشاد ايتدى. درين بر سكوت
ايچنده نطق افتتاحى اوقوندى. كرك مبعوثلرك كرك خلقك يالكز
(ياشاسون حريت، ياشاسون مشروطيت) ديه باغيرمسى مطلقيتك
سقوطنى اعلان ايتمكده ايدى.

Sayfa 668

Meclisin Açılması

Siyasî Mücadeleler

Bir taraftan da milletvekillerinin hangi yöntemle belirleneceğiyle uğraşılıyordu. Seçimlerin iki dereceli olmasından ve seçim kanununun maddelerinden ustalıkla yararlanan Ermeniler ve Bulgarlarla anlaşan İttihat ve Terakki, mecliste önemli bir çoğunluk sağlamayı başardı. Yalnız, Rumlar seçim sisteminden şikayetçiydiler. Bu şikayetler az çok dikkate alınarak görünürde de olsa bir sürtüşmeye meydan verilmedi.

17 Aralık Perşembe günü, Abdülhamit büyük bir törenle Ayasofya'daki Adliye Nezareti binasına gelerek meclisin açılışını yaptı. Derin bir sessizlik içinde açılış nutku dinlendi. Milletvekilleri ve halkın "yaşasın hürriyet, yaşasın meşrutiyet" diye bağırması baskı rejiminin sona erdiğinin göstergesiydi.

Sayfa : 669

کامل پاشایه کلنجه، اتحاد وترقینك کیتدکجه آرتان مداخله‌لرینه قارشی
قانون اساسی ماده‌لرندن بعضلرینه استناداً وضعیت آلمق ، فعلیاتده
واسع بر پارلمانتاریزمه دوغرو کیدن حکومت ماکنه‌سنی قانون اساسینك
بعض قیدلرندن ومبهمیتلرندن استفاده ایده‌رك محدود بر مشروطیت
حالنده طوتمق ، ایلك اوجنی قاچیرمامق ایستدی . فقط اتحاد وترقی
قوتلنمش ، ایش ایشدن کچمشدی . کامل پاشانك حربیه وبحریه
ناظرلرینی عزل ایله یرلرینه باشقه‌لرینی قابینه‌سنه آلمسی بر ضربه تلقی
ایدلدی؛ استیضاحه دعوت اولوندی. صدراعظم ایضاحاتی تأخیر ایتمك
ایستدی ، فقط معزول ناظرلرك کامل پاشانی اتهام ایدن پروتستوسی
مجلسك هیجانی موجب اولدی . بوکا مجلسك ، مشروطیتك نکهبانی
اولمق اوزره روم ایلیدن کتیریلن آوجی طابورلری طرفندن احاطه
ایدلمسی ومخالفلرك تهدیده اوغرامسی انضمام ایدی. بویوك بر اکثریتله

Sayfa : 670 ٦٧٠

قابینه‌یه‌عدم اعتمادبیان ایدلدی (١٣شباط١٩٠٩) . واسع برپارلمانتاریزمه
کیتمه‌مك ایچون واقع اولان صوك مقاومت قیرلمش اولدی . ایرته‌سی
کونی حسین حلمی پاشا ، قابینه‌یی تشکیله مأمور اولیوردی .

یکی قابینه، پروغرامنده پارلمنتونك حاکمیتی و وکلانك مجلسه قارشی مسئولیتنی قبول ایدییوردی . آرتق ١٨٧٦ قانون اساسیسنه کوره دکل، پارلمانتاریزم اساسلری دائره‌سنده

پارلمانتاریزم - آوستریا و روسیه ایله امضالانان پروتوقوللر

تعدیل ایدیلن وقومیته‌نك تصویبنه اقتران ایدن معدل قانون اساسی
پروژه‌سنه توفیقاً بر حکومت تشکیل ایدلمش اولیوردی .

Sayfa 669

Sadrazam Kamil Paşa, İttihat ve Terakki'nin gittikçe artan müdahalelerine karşı **Kanunu Esasi'nin bazı maddelerini dayanak yaparak, sınırlı bir meşrutiyet uygulamasına izin vermek** suretiyle ipin ucunu kaçırmamak istiyordu. Fakat İttihat ve Terakki kuvvetlenmiş, iş işten geçmişti. Kamil Paşa'nın Harbiye ve Bahriye bakanlarını görevden alarak yerlerine başkalarını kabineye alması darbe olarak algılandı ve bu görev değişikliklerinin sebeplerini açıklaması istendi. **Sadrazam bu konuyla ilgili açıklamasını geciktirmek istedi. Fakat, görevden alınan bakanların Kamil Paşa'yı suçlayarak protesto etmeleri üzerine meclis birden bire hareketlendi. Buna, meşrutiyetin ilânından sonra Rumeli'den getirilen Avcı Taburları askerlerinin tehdide uğraması da eklenince, Kamil Paşa** [670 sayfa] **kabinesi meclis-te yapılan güvenoyu yoklamasında güvensizlik aldı.(13 Şubat 1909) Geniş çaplı bir parlamentarizmin önündeki son engel de kalkmış oldu. Ertesi günü Hüseyin Hilmi Paşa'ya, kabineyi oluşturma görevi verildi.**

Parlamentarizm - Avusturya ve Rusya ile İmzalanan Protokoller

Yeni kabine, programında, parlamentonun üstünlüğünü ve bakanların da **meclise karşı sorumlu olduğunu kabul ediyordu. Artık 1876 Kanunu Esasi'ne göre değil,** parlamentarizm esaslarına göre hareket edecek bir hükümet oluşturuluyordu.

Sayfa : 671

۱۳ نیسان - ۳۱ مارت وقعه‌سی

مجلس داخلنده و خارجنده اتحاد و ترقی ایله مخالفلری
آراسنده شدتله دوام ایدن مجادله هر ایکی طرفك
کوزلرینه اویله بر جدت و غرض پرده‌سی کرمشدی که
مشروطیتی تهدید ایدن حقیق تهلکه‌یی کوره‌میورلردی . عبدالحمید

Sayfa 671

13 Nisan/31 Mart Olayı

Meclis içinde ve dışında İttihat ve Terakki ile muhalifleri arasında şiddetle devam eden mücadele, her iki tarafın gözlerine öyle bir hiddet ve düşmanlık perdesi germişti ki meşrutiyeti tehdit eden gerçek tehlikeyi görmüyorlardı.

Sayfa : 675

استانبولده درلو دیدی قودیلرله بسلەنن رقورقو وتلاش موجود
ایدی. عبدالحمید ایسه مدافعه امکانی اولدیغی حالده جریان ایدن حادثات
ایله هیچ علاقەدار دکلمش کبی داورانیور ، معصوم و کندیسنه برشی
یاپیلمیەجقندن امین ایمش کبی حرکتسز طوریوردی. ۲۳ نیسانده محمود
شوکت پاشا ، ارکان حربیه رئیسی قول آغاسی مصطفی کمال بکك
قلمندن چیقمش بر بیاننامه نشر ایدەرك حرکت اردوسنك ، سلطانك
خلعی ایچون دکل ، آسایشی اعاده ایچون کلدیکنی اعلان ایتدی . ۲٤
نیسان صباحی حرکت اردوسی استانبوله کیردی. بعض مصادمەلردن صوکره
قشلەلردەکی عسکرلر تسلیم اولمغه باشلادیلر. نهایت ییلدیزده محاصره ایدلدی،
تسلیم مذاکراتنه باشلاندی . هرکس عبدالحمیدك خلعنی ایستیوردی .
۲٦ نیسانده مجلس، آیاصوفیەدەکی پارلمنتو بناسنده
عبدالحمیدك خلعی طوپلاندی و عبدالحمیدك خلعی مذاکره ایدلمکه
باشلادی . لکن ییلدیز هنوز تسلیم اولمامشدی . بونك ایچون قرار

Sayfa 675

İstanbul'da türlü dedikodularla beslenen bir korku ve telaş mevcuttu. Abdülhamit ise savunma imkanına sahip olduğu halde, meydana gelen olaylarla hiçbir ilgisi yokmuş gibi davranıyor, masum ve

Sayfa : 676 ٦٧٦

ویرلمسی ایرته ی کونه راقیلدی. ٢٧ نیسان فوق‌العاده اجتماعنده خلع
حقنده‌کی فتوی اوقونەرق قبول ایدلدی ؛ عبدالحمیدک برادری رشاد
افندینك (بشنجی محمد) نامیله اجلاسی قرارلاشدیرلدی . هر ایکی
قرارك تبلیغی ایچون آیری ایکی هیأت انتخاب اولوندی . مخلوع پادشاه
٢٨ نیسانده سلانیکه سوق ایدلدی و آلاطینی کوشکنده اقامته مأمور اولدی.

kendisine bir şey yapılmayacağından eminmiş gibi hareketsiz duruyordu. 23 Nisan'da Mahmut Şevket Paşa, Erkân-ı Harbiye Reisi Kolağası **Mustafa Kemal Bey'in** kaleminden çıkmış bir beyanname yayınlayarak; Hareket Ordusu'nun, Sultan'ın tahttan indirilmesi için değil, asayişi sağlamak için geldiğini ilân ediyordu. 23 Nisan sabahı Hareket Ordusu İstanbul'a girdi Bazı karşı koymalardan sonra kışlalardaki askerler teslim olmaya başladılar Yıldız Sarayı da kuşatılarak, teslim alınmasıyla ilgili görüşmelere başlandı. Herkes Abdülhamit'in tahttan indirilmesini istiyordu

Abdülhamit'in Tahttan İndirilmesi

26 Nisan'da meclis, Ayasofya'daki parlamento binasında toplandı ve Abdülhamit'in tahttan indirilmesi görüşülmeye başlandı. Ancak Yıldız şimdilik teslim olmamıştı. Bunun için karar **[676. sayfa]** verilmesi ertesi güne bırakıldı **27 Nisan'da yapılan olağanüstü toplantıda tahttan indirme ile ilgili fetva okunarak kabul edildi ve Abdülhamit'in kardeşi Reşat Efendi'nin V. Mehmet ismiyle tahta çıkması kararlaştırıldı. Her iki kararın da muhataplarına bildirilmesi için ayrı iki heyet seçildi. Abdülhamit 28 Nisan'da Selanik'teki Alatini köşküne gönderildi.**

Sayfa : 691

٦٩١

تهلكه‌لر كچيرلدى . بر آرالق كليبولى ياريم آداسنك غربنده بولونان
آنافارطه‌لردن ياپيلان شدتلى بر انكليز تعرضى بر آن ايچون وضعيتى
تماماً اميدسز بر حاله كتيره‌شدى؛ ياريم آدانك سدالبحر و آرى بورنى
موقعلرنده بولونان قوتلرمزك آرقه‌سى چويريليوردى. لكن ميرآلاى
مصطفى كمال بك [بويوك غازى] قومانداسنده‌كى قطعاتك ماهرانه
وجسورانه حركاتى تعرضى عقيم براقدى. بو مظفريت ايله حقيقتده چناق
قلعه سفرى تماماً عقيم قاليور واستانبول قورتوليوردى. چونكه بوندن صوكره
مجادله سپر محاربه‌سى شكلنه كيردى . آغير طوپلر جلبى ممكن اولدقدن
صوكره ده دشمن، كليبولى ياريم آداسنى تخليه‌دن باشقه چاره كوره‌مدى.
چناق قلعه محاربه‌سى تورك تاريخنك الك پارلاق صحيفه‌لرندن برينى
تشكيل ايدر . بوراده مدنيتك الك قهار تخريب واسطه‌لرى ايله توركك
عزم وجسارتى وفداكارلغى چارپيشمشدى .

Sayfa 691

Bir ara, Gelibolu Adası'nın batısında bulunan Anafartalar'dan yapılan şiddetli bir İngiliz saldırısı bir an için durumu tamamen ümitsiz hale getirmişti. Yarımadanın Seddülbahir ve Arı Burnu mevkilerinde bulunan kuvvetlerimizin arkası çevriliyordu Ancak, Mıralay **Mustafa Kemal Bey** kumandasındaki kuvvetlerin ustaca ve cesurca harekâtı, saldırıyı sonuçsuz bıraktı. **Bu zaferle, gerçekten Çanakkale çıkarması tamamen sonuçsuz kalıyor ve İstanbul kurtuluyordu. Çünkü bundan sonra mücadele siper savaşı şekline girmişti. Ağır topların getirilmesinden sonra da, düşmana Gelibolu yarımadasını boşaltmaktan başka bir yol kalmamıştı.**

Çanakkale Savaşı Türk tarihinin en parlak sayfalarından birini oluşturur. Burada teknolojinin en yok edici silahları ile Türk'ün azmi, cesareti ve fedakarlığı çarpışmıştı.

Sayfa : 696

موندروس متاركه‌سی

توركیه، موندروس متاركه‌سی ایله پك آغیر وبالخاصه بعضیلری مبهم اولمق
اعتباریله چوق تهلكه‌لی برطاقم شرائط قبول ایتمشدی : طرفین اردولرینك
اشغال ایلدیكی خطوط عسكریه متاركه حدودی اوله‌رق قبول ایدیله‌جك،

Sayfa 696

Mondros Mütarekesi

Türkiye, Mondros Mütarekesi ile, çok ağır ve maddelerinden bazılarının da yoruma açık olduğu, çok tehlikeli şartları kabul etmişti.

Sayfa : 698

وصره‌لرده دولتك یوارلانمق اوزره بولوندوغی اوچورومی كورن
مصطفی كمال پاشا آرتق استانبولده برایش یاپمق قابل اولمادیغنی آكلامش،
دها سربست برفعالیت ساحه‌سی بولمق اوزره آناطولی‌یه كچمك ایسته‌یه‌رك
دوقوزنجی اردو مفتشلكنی قبول ایتمشدی. چونكه استانبول حكومتی
اجنبیلرك نفوذی آلتنده ایدی.

Sayfa 698

Bu sıralarda devletin yuvarlanmak üzere bulunduğu uçurumu gören Mustafa Kemal Paşa, artık İstanbul'da bir iş yapmanın mümkün olmadığını anlamış, daha serbest bir faaliyet alanı bulmak üzere Anadolu'ya geçmek istemiş ve Dördüncü Ordu Müfettişliği'ni kabul etmişti. Çünkü İstanbul hükümeti yabancıların nüfûzu altında idi.

Sayfa : 702

٧٠٢

بو اصغری شرائط حیاتیه‌یی اعلان ایدن مجلس ، بعض مخالفلر
طرفندن شدتله تنقید ایدلدی . علی رضا پاشا قابینه‌سی یرینه صالح پاشا
قابینه‌سی تشکل ایتدی . لکن گیتدکجه انکشاف ایدن ملی انتباه ،
ائتلاف دولتلرینك نظر دقتنی جلب ایدییوردی. بونك ایچون استانبول
(١٦ مارت ١٩٢٠) ده متفقلر طرفندن اشغال اولوندی؛ مدافعه‌سز
بعض عسکرلرمز شهید ایدلدی. برقاچ گون صوکره‌ده مجلس باصلدی،
بعض مبعوثلر توقیف و مالطه‌یه نفی اولوندی . مجلس‌ده صدر اعظم
اولان فرید پاشا طرفندن برهفته صوکره فسخ ایدلدی .

Sayfa 702

Bu asgarî yaşamsal şartları ilân eden meclis, bazı muhalifler tarafından şiddetle eleştirildi. Ali Rıza kabinesi yerine Salih Paşa kabinesi göreve başladı. Ancak, gittikçe daha çok artan millî uyanış, işgal güçlerinin de dikkatini çekiyordu. Bunun için İstanbul 16 Mart 1920 de müttefikler tarafından işgal edildi: Savunmasız bazı askerlerimiz şehit edildi. Birkaç gün sonra da meclis basılarak bazı milletvekilleri tutuklanmış ve Malta'ya sürgüne gönderilmişti. **Bu gelişmeler üzerine Sadrazam Ferit Paşa meclisi bir hafta sonra feshetti.**

Sayfa : 709

سلطنت شخصیه‌نك الغاسی بویوك ملت مجلسی ١ تشرین ثانی ١٩٢٢
وعثمانلی خانداننك انقراضی تاریخنده شكل حكومت حقنده بر قانون قبول
ایده‌رك تشكیلات اساسیه قانونی توسیع
و تأیید ایلدی . بو قانونه نظراً « توركیه خلقی حاكمیت شخصیه‌یه مستند
اولان استانبولده‌كی شكل حكومتی ١٦ مارت ١٣٣٦/١٩٢٠ دن اعتباراً وأبداً
تاریخه منتقل عد ایدییور و آرتق بویوك ملت مجلسی حكومتندن باشقه
شكل حكومت طانیموردی . بوندن ماعدا خلافت خاندان آل عثمانه
عائد عد ایدیله‌رك خذیفه‌لكه بو خاندانك علماً و اخلاقاً ارشد و اصلح
اولانی بویوك ملت مجلسی طرفندن انتخاب اولونه‌جق و توركیه حكومتی
مقام خلافتك استنادگاهی » اوله‌جقدی .
بو قانونه كوره یكی توركیه دولتنك قورولوش تاریخی (١٦ مارت
١٩٢٠) عد ایدلمك لازم كابر .

Sayfa 709

Saltanatın Kaldırılması ve Osmanlı Hanedanının Çöküşü

Büyük Millet Meclisi 1 Kasım 1922 tarihinde hükümet şekli hakkında bir kanun kabul ederek Teşkilât-ı Esasîye Kanunu'nu onayladı. Bu kanuna göre Türkiye halkı şahsî hakimiyete dayanan İstanbul'daki hükümeti, 16 Mart 1336/1920'den itibaren sonsuza kadar tarihe karışmış olarak kabul ediyor ve artık Büyük Millet Meclisi hükümetinden başka hükümet şekli tanımıyordu. Bundan başka, hilafetin Osmanlı hanedanına ait olduğu kabul edilerek, halifeliğe, bu hanedanın ilmen ve ahlaken lâyık olanının Büyük Millet Meclisi tarafından atanacağı kuralı getiriliyordu.

Bu kanuna göre, yeni Türkiye Devleti'nin kuruluş tarihi olarak 16 Mart 1920'yi kabul etmek gereklidir.

Sayfa : 713

انتخابات لوزان قونفرانسی مذاکراتنك بر نتیجه‌یه وارمسی برنجی بویوك ملت مجلسنك تاریخی وظیفه‌سنك ختام بولدیغنی کوستریوردی . ملی مجادله‌نك اك قورقونچ کونلرنده باشنده‌کی بویوك رئیس ایله برلکده بویوك بر عزم وجلادت کوسترن مجلس اعضاسی صوك زمانلرده ایکی غروپه آیریلمش ، بالخاصه حکومتك آتیاً آلمسی لازم کلن شکل اعتباریله مختلف اجتهادلر عرض ایتمکده بولنمشدی . بوندن ماعدا عقد اولونه‌جق معاهده‌نك‌ده تصدیقی ایجاب ایده‌جکدی. بوسببلرله بومسائل حقنده ملتك بیان رأی ایتمسنه میدان ویرمك پك حق اوله‌جقدی. بولزومی تقدیرایدن مجلس ـ تشکیلات اساسیه‌قانوننه کوره قوهٔ اجرائیه صلاحیتی‌ده حائز اولدیغی جهتله ـ کندی کندینی فسخه ویکی انتخابات اجراسنه قرار ویردی .

شمدی‌یه‌قدر مدافعهٔحقوق جمعیتی‌نامیله فعالیتده‌بولونان تشکیلات آرتق‌حال‌صلحه عودت‌دولاییسیله حکمت‌موجودیتی غائب‌ایدییوردی. غازی‌پاشا بوتشکیلات یرینه صلح‌زماننده وحال‌طبیعیده اجرای فعالیت ایده‌جك سیاسی بر فرقه تشکیلنه قرار ویردی . فرقه‌نك ماهیت و پروغرامنه دلالت ایده‌جك صورتده (خلق فرقه‌سی) اسمی انتخاب اولوندی. یکی انتخابات مناسبتیله انتخاب قانوننك بعض نقطه‌لری

Sayfa : 714 ۷۱٤

تعدیل ایدلدی . ایکی درجه‌لی انتخاب اصولی محافظه ایدلمکله برابر اون سکز یاشنده اولانلره انتخاب حقی ویرلدی . کذلك یکرمی بیك ارککك نفوس باشنه برمبعوث انتخابی قرارکیر اولدی .

یکی ملت مجلسی ۱۲ آغستوس ۱۹۲۳ ده اجتماع ، ۲۳ ده‌ده لوزان معاهده‌سنی تصدیق ایتدی .

Sayfa 713

Lozan Konferansı görüşmelerinin sonuçlanması, Birinci Büyük Millet Meclisi'nin tarihi görevinin sona erdiğini gösteriyordu. Millî mücadelenin en korkunç günlerinde, başındaki büyük reis ile birlikte büyük bir azim ve kararlılık gösteren meclis üyeleri, son zamanlarda iki guruba ayrılmış, özellikle hükümetin gelecekte alacağı şekle ilişkin çeşitli görüşler ortaya atılmaya başlanmıştı. Ortadaki sorunu çözmek için halkın oylarına ihtiyaç vardı ve seçim yapılması kararı alındı.

Şimdiye kadar Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti adıyla faaliyette bulunan teşkilât, barışın sağlanmasından sonra varoluş sebebini kaybetmişti. Gazi Paşa, bu teşkilâtın yerine barış zamanında faaliyet gösterecek siyasî bir parti kurmaya karar verdi. Yeni partinin nitelik ve programına uygun bir isim olan Halk Fırkası ismi uygun görüldü. Yeni yapılan seçimler dolayısıyla seçim kanununun bazı noktaları [714 sayfa] **değiştirildi. İki dereceli seçim sistemi korunmakla beraber, 18 yaşında olanlara seçme hakkı verilmişti. Bununla beraber, 20.000 erkek nüfus başına bir milletvekili seçilmesi kararlaştırıldı.**

Yeni Millet Meclisi 12 Ağustos 1923 de toplandı. 23 Ağustosta da Lozan Barışı'nı onayladı.

Sayfa : 716

. جمهوريتك اعلانى

مناسبتيله تشكيلات اساسيه قانوننك بعض ماده‌لرينك تعديلى ايجاب
ايتدى. بو تعديلاته نظراً توركيه دولتنك بعدما شكل حكومتى جمهوريت
اوله‌جق، مجلس، حكومتك شعبات اداره‌سنى اجرا وكيللرى واسطه‌سيله
اداره ايده‌جك ؛ رئيس جمهور، بويوك ملت مجلسى هيئات عموميه‌سى
طرفندن وكندى اعضاسى ميانندن بردوره ايچون انتخاب اولونه‌جق :
رئيس جمهور ، دولتك رئيسى اوله‌رق لزوم كوردكجه مجلسه وهيأت
وكيله‌يه رياست ايده‌بيله‌جك ؛ باش وكيلده رئيس جمهور طرفندن
ومجلس اعضاسى ميانندن انتخاب ايديله‌جك ؛ ديكر وكيللر باش وكيل
طرفندن ينه اعضا آراسندن انتخاب اولوندقدن صوكره رئيس جمهور
طرفندن مجلسك تصويبنه عرض اولنه‌جقدى .

Sayfa 716

Cumhuriyet'in ilânı Teşkilât-ı Esasîye Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesini gerektirdi. Bu değişiklikle Türkiye Devleti'nin yönetim şekli Cumhuriyet olacak, meclis kendi üyelerinden birini bir dönem için Cumhurbaşkanı seçecek; Cumhurbaşkanı devletin başı olarak gerekli gördükçe meclise ve bakanlar kuruluna başkanlık edebilecek; Başbakan da, Cumhurbaşkanı tarafından, meclis üyeleri arasından seçilecekti. Bakanları yine milletvekilleri arasından Başbakan atayacak, Bakanlar Kurulu listesi Cumhurbaşkanı tarafından meclisin onayına sunulacaktı.

Sayfa : 718 ٧١٨

في الحقيقه تنظيماتك ، عصرى
دولته دوغرى متردد اديملرينه، مشروطيتك هرفكر وقناعتى قوللايانه
صاغلى صوللى حركتلرينه مقابل يكى توركيه دولتى بويوك رئيسنك
رهبرلكيله، عصرك الك متمدن جمعيتلرى كبى مليلشمش، دموقراتلاشمش،
لايق بر شكله كيرمش والحاصل تماماً عصريلشمش عد اولونه بيلير.

Sayfa 718

Tanzimat'ın, devleti çağdaş hale getirmek için attığı tereddütlü adımlarına; meşrutiyetin, fikir ve anlayışı ön plana alan tavırlarına karşın yeni Türkiye Devleti, büyük reisinin rehberliğiyle, asrın en uygar halkları gibi millîleşmiş, demokratlaşmış, lâik bir şekle girmiş, sonuç olarak da tamamen çağdaşlaşmış sayılır.

جمال پاشا

خاطرات

۱۹۱۳ – ۱۹۲۲

اثرك كافهٔ حقوقى مرحومك عائلهسنه عائددر . توركجهدن سائر السنهيه ترجمه حق
موقتاً : Drei Masken Verlag مؤسسهسنه ترك اولنمشدر .

درسعادت
۱۹۲۲

CEMAL PAŞA
HÂTIRÂT

1913-1922

Eserin tüm hakları merhumun ailesine aittir. Türkçe'den diğer dillere tercüme hakkı Münih'teki Drei Masken Verlag kurumuna devredilmiştir.

İstanbul
1922

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 1540		
Yazar	: Cemal Paşa		
Cild	: Kahverengidir		
Ebadı	:		
	En	: 15 cm	
	Boy	: 22 cm	
Sayfa Adedi	: 282		

Sayfa :20

ن جداً صالح پاشایی صیانت ایتمك ایستیوردم . فقط نەیاپەیمکە پاشا موفقیتدن
امین اولانلره مخصوص بر عناد ایله تکلیفمی عدم قبولده اصرار ایتدی . ونهایت
کندیسنك موجب هلاکی ونم پك درین بر مربوطیت روحیه ایله مربوط اولدیغم
خاندان ذیشان عثمانیدن و سلطانك ابدیاً سبب انکسار روحی اولدی .

Sayfa 20

Ben gerçekten Salih Paşa (Damat)'yı korumak istiyordum. **Fakat Paşa zaferden emin olanlara özgü bir inatla teklifimi kabul etmemekte ısrarlıydı. Ne yapalım ki cinayeti affedilecek türden değildi. Paşa'nın affını sağlamak, uğrunda hayatımı bile vermekten çekinmeyeceğim ülkenin, huzur ve güvenliğini tehlikeye düşürebilirdi.**

Sayfa : 23

بر حکومتك کندی مملکتی داخلنده زید وعمر حقنده اتخاذ ایدەجکی تدابیر ایله
دیکر بر حکومت سفیرینك نه صلاحیتله مشغول اولدیغنی پاشایه صورمق ممکن دکلدی.
بوسکه پاشا ارتق منطق آکلایەجق درجەلردن چیقمشدی .

Sayfa 23

Bir yönetimin, kendi ülkesinin devamını sağlamak için alacağı önlemler konusunda, başka bir ülke elçisinin hangi hakla müdahale edebildiğini Paşa (Sadrazam Mahmut Şevket)**'ya sormak mümkün değildi. Çünkü Paşa artık mantıklı sözleri değerlendirebilecek halde değildi.**

Sayfa : 25

— پاشا حضرتلری ! امین اولیکزکه معامله شدیده‌کزه ذات دولتلرینك
ویردیکی ماهیتدن بشقه برماهیت اسناد ایتمه‌دم. هرزمان ایچون کندیمی سزك اولادیکز
مقامنده تلقی ایدر وسلامت وطن ایچون معروف خدماتکزی کوزیمك اوکنه
کتیره‌رك اك شدید معامله‌لریکزی شایان تحمل تلقی ایدرم . بناءً علیه استعفامك
سببی معامله‌کزك شدتی دکل بوطرزده ایفای وظیفه‌یه غیر مقتدر اوله‌جغمی آکلامش
اولمقلغمدر . ذات سامیلری اولان بیتن ایشلره ، خفیاً اتخاذ اونان تدابیر اختلالیه‌یه
واقف دکلسکز . خیروطنه حصر ایتدیککز بوتون قوای حیاتیه‌کز اوزرنده سؤتاثیر
اجرا ایتمه‌مسی ایچون امور انضباطیه‌یه متعلق مسائل ایله ذات دولتلرینی مشغول
ایتمیورم واحوالك نزاکتی حقنده تفصیلاً عرض معلوماتدن اجتناب ایدییورم .

Sayfa 25

"Paşa hazretleri emin olunuz ki bu kötü muameleye sizin verdiğiniz anlam dışında herhangi bir anlam vermedim. Her zaman kendimi sizin çocuğunuz gibi kabul ettim. Ayrıca ülke için yaptığınız hizmetleri de düşünerek, bu tür olumsuz davranışları her zaman tahammül edilebilir olarak algılarım. **Görevden ayrılmamın nedeni bu olumsuz tavırlar değil, bu şekilde görev yapamayacağımı anlamış olmamdır. Sizin gelişmelerden ve alınmış olan önlemlerin uygulanmasıyla ilgili yeterli bilginiz yok. Hayatınız boyunca ve bütün gücünüzle ülke için harcadığınız çabalara saygı duyduğumdan, askerî sorunlar ve karşı karşıya bulunduğumuz kritik durumla ilgili sizi meşgul etmek istemediğimden geniş açıklamalarda bulunmuyorum."**

Sayfa : 26

آرامزده بوراده تکرارینی بی‌لزوم تلقی ایتدیکم بر محاوره
جریان ایتدی. بونك نتیجه‌سنده قرار عزلك قطعیتی کامل پاشا زاده‌یك نوزل آکلامشدی .
پدرینی ایقاظ ایده‌جکنی ، بیهوده‌یره اصرار ایتمسنه مدان براقمایه‌جغنی واوشامه‌قدر
جواب موافقتلرینی کتیره‌جکنی درمیان ایله کیتدی . اقشام اوزری کلدی وپاشانك
ایرتسی کون اوکله‌دن صکره مسااژری واپورینه کیدرك استانبولی ترك ایده‌جکنی
بیلدیردی . فی‌الحقیقه ایرتسی جمعه کونی کامل پاشا انکلیز سفیری سیرلاوترك عربه‌سنده
اولدیغی حالده سفیرایله برلکده قوناغی ترك ایتدی و باب عالی طریقیله رختیمه اینه‌رك
واپوره کیردی . اقشام اوزری واپور حرکتله کامل پاشایی استانبولدن اوزاقلاشدیردی .

Sayfa 26

Aramızda tekrarını gereksiz gördüğüm bu konuşmalar geçti. Kararımın kesin olduğunu Kamil Paşanın oğlu (Abdullah Bey) çok güzel anlamıştı. Babasını uyararak, boş yere ısrar etmesine engel olacağını ve akşama kadar da olumlu bir cevap getireceğini söyleyerek gitti. Kamil Paşa'nın oğlu akşam üzeri gelerek babasının ertesi gün öğleden sonra Mesajeri vapuruna binerek, İstanbul'u terk edeceğini söyledi. Paşa, Cuma günü yanında İngiltere Elçisi Sir Lowther olduğu halde, konaktan ayrılarak vapura bindi ve akşam üzeri de İstanbul'u terk etti.

Sayfa : 29

بن جنازه
مراسمنه اشتراك ايمكدن زياده آتلى آتليدن مركب بردوريه قولنك باشنده استانبول
جهتده‌كى سوقاقلرده كوزوكمكى ترجيح واوصورتله حركت ايتدم . آنجق جنازه‌نك
شكل عموميسى بركره كورمش اولمق ايچون برآرالق اوتوموبيل ايله بك‌اوغلى جهتنه
كچدم وآرقه سوقاقلردن دولاشه‌رق پانغالتيده Notre dame de Sion مكتبى
اوكنده جنازه‌يه ملاقى اولدم .

Sayfa 29

Ben cenaze törenine katılmak yerine, atlı bir devriye kuvvetinin başında ve cenaze bölgesinin yakınlarındaki sokaklarda olmayı tercih ettim. Ancak cenaze töreninin genel durumuna bakmak için bir ara otomobille Beyoğlu tarafına geçip, arka sokaklardan Pangaltı'daki Notre Dame de Sion Okulu önünde cenaze alayına katıldım.

Sayfa : 30

جنايت چهارشنبه كونى ايقاع ايدلمشدى ، پنجشنبه كونى جنازه مراسمى ياپيلدى.
جمعه كونى‌ده عنايت حقله جانيلرك رئيسى اولان چركس كاظم ورفقاسندن برقاچى
بك‌اوغلنده پيره‌محمد سوقاغنده قيصديره‌رق ياورم يوزباشى حلمينك شهادتى وپوليس
مركز مأمورلرندن سموئيل افنديك بالآخره طوپال قالمسنى انتاج ايده‌جك صورتده
يارالامسى بهاسنه كافه‌سنى دردست ايتديردم وديوان حرب عرفى هيئت استنطاقيه‌سنه
تسليم ايتدم .

Sayfa 30

Cinayet Çarşamba günü işlenmişti. Cenaze töreni ise Perşembe günü yapılmıştı. **Cuma günü de Allahın da yardımıyla cinayeti işleyenlerin elebaşısı olan Çerkez Kazım** ve suç ortaklarından bir kaçını Beyoğlu'nda Pire Mehmet Sokağı'nda sıkıştırmayı başardım. Çarpışma sırasında yaverim Yüzbaşı Hilmi şehit oldu. Polis merkezi memurlarından Samuel Efendi'nin de sonradan topal kalacak şekilde yaralanmasına sebep olan çarpışma sonucunda tümünü yakalayarak, Divân-ı Harb'e yargılanmaları için teslim ettim.

Sayfa : 57

عملكتك

اوچ قوهٔ مسلحه‌سی واردر : برنجیسی اردوسی ، ایكنجیسی دونانماسی ، اوچنجیسی‌ده ژاندارمه‌سی. بز بونلردن برنجینك اصلاحنی آلمانلره ایكنجینك اصلاحنی انكلیزلره اوچنجینك تنسیقنی فرانسزلره براقدق. شیمدی بونده موجب مناقشه نه كوریورسكز؟ اردومزی روسلرك ید تنسیقنه براقلمزی‌می آرزو ایدییورسكز ؟ هم باقیكز روسلر نه‌دییورلر ؟ اكر آلمان ضابطانی برنجی قول اردونك بالفعل قوماندانلغنی درعهده ایدرلرسه بوغازلرك قوهٔ مقاومتی تزاید ایدرمش . دیمك اولیوركه بز عینی وظیفه‌یی عینی طرزده فرانسزویاانكلیزلره تودیع ایتسه‌ك روسلر عینی اعتراضاتی‌درمیان ایده‌جكلر . چونكه هیچ ظن ایتمم كه فرانسز ویا انكلیز ضابطانی برنجی عثمانلی قول اردوسنك قوماندانلغنی درعهده ایدرلرسه مقصدلری بوغازلری عندالاقتضا روسلره آچدیرمقدن عبارت اولسون .

بو منطق سوزلرم قارشوسنده جواب بولامیان بو افندیلر هر دفعه‌سنده : « نه‌یاپالم اولا روسلر متفقمزدرلر اونلرك ایسته‌مدیكی شیئی بزده ایسته‌مه‌مك مجبوریتنده‌یز . ثانیاً آلمانلر دوشمانمزدرلر اونلرك هر تشبث ایتدیكی ایشده بزم ایچون برتهلكه ملحوظ اولدیغنی دوشونمكه ، تهلكه بوقسه بیله (مادامكه اونلر تشبث ایتمشدر بوكا ممانعت ایتمك وظیفه‌مزدر) دیمكه مجبوروز . » طرزنده جواب ویرمكه وحقسزلقلرینی اعترافه مجبور اولوپورلردی .

هیچ شبهه یوقكه لیمان پاشا استانبوله كلدیكی كوندن اعتباراً پك چوق حطالر ارتكاب ایتدی . اولا هرفرصتدن استفاده ایله كندیسنك ایمپراطور ایله پك صمیمی اولدیغندن ، استانبوله كلمزدن اول تام برساعت ایمپراطور ایله یالكزجه قاله‌رق تعلیماتی بالذات ایمپراطوردن آلدیغندن بحث ایدر وضمناً ایمپراطورك عسكری سفیری اولدیغنی اشراب ایتمك ایستردی . حالبوكه پاشانك وظائف وصلاحیتی تحدید ایدن مقاوله‌نامه‌سی اوقوناجق اولورسه هیچده بویله برماهیتی حائز اولمادیغی ، انكلیز بحریه هئت اصلاحیه‌سیله آره‌لرنده هیچ برفرق بولنمادیغنی آكلاشیلیر . فقط لیمان پاشانك لزومسز كوكوعروری؛ كندیسنه‌یكی بوجیه اولنان وظیفه‌نك نزاكتنی تقدیرایده‌مه‌مسی فی‌الحقیقه

استانبوله اثنای ورودنده پك كولنج وقایع وحادثاته سبب اولدی .

* *Esâsı bırakmak*

Sayfa 57

Ülkenin üç silahlı gücü vardır; birincisi ordusu, ikincisi donanması, üçüncüsü de jandarmasıdır. Biz bunlardan birincisinin modernizasyonunu Almanlara, ikincisini İngilizlere, üçüncüsünü de Fransızlara bırakmış durumdayız. Peki bu durumda tartışmayı gerektiren ne var? Ordumuzu modernleştirme işini Ruslara mı bırakmalıyız? Hem bakınız Ruslar ne diyorlar? Eğer Alman subayları Birinci Kolordu'nun kumandasını üstlenirler ise, boğazların savunması güçlenecek demek olur ki biz bu görevi aynı şekilde Fransız ya da İngilizlere bıraksak yine Ruslar itiraz etmeye devam edecekler. Çünkü; Fransız ya da İngiliz subayları Osmanlı Devleti'nin Birinci Kolordusu'nun yönetimini alırlarsa, amaçları sadece, gerektiğinde boğazları Ruslara açmak olmayacaktır.

Mantıklı sözlerim karşısında verecek bir cevap bulamayan bu kişiler, her defasında "Ne yapalım her şeyden önce Ruslar bizim müttefikimizdir. Onların istemediği şeyi biz de istememek zorundayız. İkinci olarak da Almanlar düşmanımız olduğu için onların her girişiği işte, bizim için bir tehlike olduğunu varsaymak ve bir tehlike olmasa bile yine de onların karşışında yer almak zorundayız" türünden bir karşılık vererek haksızlıklarını itiraf etmek zorunda kalırlardı.

Hiç kuşkusuz Liman Paşa (Von Sanders) **İstanbul'a geldiği günden beri bir çok hata yaptı. Her fırsatta İmparator'la çok iyi ilişkileri olduğunu ve İstanbul'a gelmeden önce tam bir saat onunla yalnız görüşüp talimat aldığından söz ederek, onun askerî elçisi olduğunu kanıtlamaya çalışıyordu. Ancak yetki ve sorumluluklarının sınırları hakkında Paşa'yla yapılan sözleşme metninde, kesinlikle böyle bir misyon ve içerik olmadığı gibi; İngiliz Hey'et-i Islâhiyesiyle** (Modernizasyon Kurulu) **yetki ve sorumluluk açısından aralarında herhangi bir fark olmadığı da ortaya çıkar. Fakat Liman Paşa'nın İstanbul'a geldiğinden beri sergilediği tavır, yersiz kibir ve kendisine verilen görevin önemini kavrayamamasından kaynaklanan gülünç olaylar oldu.**

Sayfa : 58

مثلا : اولا سرای هایونده ویریلن برضیافت رسمیه اثناسنده کندی موقعنك ناظرلردن ا. ل کلمه‌سنی ادعا ایتدیکی کبی متعاقباً آمریقا سفارتنده ویریلن بر ضیافت اثناسنده‌ده اجنبی سفیرلرینه تقدماً احراز موقع ایتمه‌سی ایجاب ایده‌جکنی درمیان‌ایده‌جك قدر محفلقلر کوستردی .

بزمله قونوشدقلری زمان سفیر فانکن هایم ودها سائر ارکان سفارت جنراللك بوادعالرینك مناسبتسزلکنی اعتراف ایله برابر ظواهری قورتارمق ایچون فون ساندرسك درمیان ایتدیکی اسباب ودلائلی تکرار مجبوریتنی حس ایدرلردی . ایشته آمریقا سفیری مورغەن‌تاوك خاطراتنك ٤٤ : ٤٨ نجی صحیفه‌لرنده حکایه ایتدیکی وقعه‌ودر . بوحادثه اوزرینه آتیاً ناخوش بعض تظاهرات حدوثنه‌مانع اولمق ایچون لیمان پاشانك تشریفاتجه تعیین درجه‌سی تشریفات مدیریت عمومیه‌سی طرفندن استیذان ایدلمش ومقام صدارت هیئت وکلاجه مذاکره‌سنی تنسیب ایلمشدی . هیئت وکلا لیمان‌پاشانك کوچوك ایلچیلردن صوکرا عثمانلی مشیرلری میاننده احراز موقع ایده‌جکنه قرار ویرمشدی . سفیر مورغەن‌تاوك درمیان ایتدیکی قرار خلاف واقعدر . یعنی عثمانلی مجلس وکلاسی لیمان‌پاشانك اجنبی کوچوك ایلچیلردن اول اخذ موقع ایده‌جکنه هیچ بروقت قرار ویرمدی . تشریفات مدیریت عمومیه‌سی پروتو ول قیدی بوادعانك اثباته کافیدر .

* فقط لیمان پاشا هیئت وکلانك بوقرارینه مطاوعت ایتمك ایسته‌مدیکندن فی‌الحقیقه بعدما هیچ برضیافت رسمیه‌یه دعوت ایدلمه‌مشدر .

بوقدر عادی واهمیتسز حادثاته استناد ایدرك برچوق سفسطه‌کارانه مطالعات سیاسیه درمیانه قالقشمق ایچون انسانك سفیر مورغەن‌تاوکبی هرنه اولورسه اولسون تورکلری تحقیر ایتمك وآلمان سیاستنی جنایت آلود کوسترمك املنده اولمسی ایجاب ایدر .

* *Kendi kendini tahkir eden herkesi tahkir [eder.]*

Sayfa 58

Örneğin, Saray'da verilen bir resmi yemekte, protokolde kendi yerinin bakanlardan önce geldiğini iddia etmişti. Yine; Amerikan Elçiliği'nde verilen yemekte de aynı tuhaflığı sürdürerek diğer ülke elçilerinin protokolde kendisinden sonra geldiğini öne sürmüştü.

Bizimle bu konuda konuşan Almanya Büyükelçisi Wangenheim ve diğer elçilik görevlileri, generalin bu iddialarının yersizliğini kabul etmekle birlikte, durumu kurtarmak için kendilerini Liman Paşa'nın söylediklerini tekrar etmek mecburiyetinde hissediyorlardı. **Amerikan Büyükelçisi Morgenthau'nun anılarının 44. ve 48. sayfaları arasında anlattığı olay budur. Bu olay üzerine gelecekte de buna benzer olayların olmasını engellemek için Protokol Genel Müdürlüğü, Liman Paşa'nın protokoldeki konumunu sadrazamlığa sormuş, sadrazamlık da bu sorunu Bakanlar Kurulu'na havale etmişti.** Bakanlar Kurulu, Liman Paşa'nın protokoldeki sırasının; Osmanlı paşalarıyla aynı konumda olduğuna, yani Küçük Elçiler'den sonra geldiğine karar vermişti. Amerikan Büyükelçisi'nin Osmanlı Meclis'i ve Bakanlar Kurulunun, Liman Paşa'nın yabancı devlet Küçük Elçileri'nden önce geldiğine ilişkin bir karar aldığı iddialarının gerçekle bir ilgisi yoktur. Bunun da kanıtlanması için, Protokol Genel Müdürlüğü kayıtlarının incelenmesi yeterli olacaktır.

Liman Paşa, Bakanlar Kurulu'nun almış olduğu bu kararı benimsemediğinden kendisi hiçbir resmi yemeğe davet edilmemiştir.

Bu kadar sıradan olaylara dayanarak bir çok gerçek dışı siyasî yorumda bulunmak için insanın, Mongenthau gibi her ne olursa olsun Türkleri küçük düşürmek ve Almanya'nın siyasetini canilik olarak göstermek gibi bir amaca sahip olması gerekir.

Sayfa : 92

« حتی جاوید بکك حالا خبری یوقدر . اونی ده دعوت ایتدم . شمدی یولده در.
بورایه کلنجه اوکاده دیکر آرقداشلره وسزه اولدیغی کبی معاهده نامه‌یی کوستره جکم. »
بوتون وکلانك بو ایشدن خبری اولوب اولمادیغنی صوردم . « وکلا ایچنده بو تشبثك
عظمتندن اورکه رك بو مهم دولت سرینك وقتندن اول شیوعنی موجب اولابیله جك
تظاهراته سببیته توسل ایده جك ذوات بولندیغی ایچین کافه سنی خبردار ایتمك ایسته مه دم.
یالکز شیخ الاسلام افندی حضرتلریله خلیل وطلعت جاوید بکلر وانور پاشا ایله سز
واقفسکز. دیکرلری واقف دکلدرلر . ابراهیم بکله شکری بکی طلعت بك خبردار
ایده جك ومتباقیسی بو سره آکاه اولمایه جقلردر معلوم یا بو قدر نازك بر مسئله ده هر درلو
تدابیر احتیاطیه‌یی اتخاذ ایتمك بزم ایچین بر وظیفه در. پك ایی اما ، هر حقیقتی اوکرندیککز
حالده حالا مطالعه کزی سویله میورسکز ! » دیدی .

Sayfa 92

"Cavit Bey'in hâlâ haberi yok. Onu da davet ettim. Şu sıralarda yoldadır. Buraya gelince ona, diğer arkadaşlara ve size anlaşmayı göstereceğim." dedi. Diğer Bakanlar Kurulu Üyelerinin bu gelişmeden haberi olup olmadığını sordum. "Üyeler içinde bu gelişmenin büyüklüğünden ürkerek bu önemli devlet sırrının vaktinden önce duyulmasına sebep olabilecek kimseler bulunduğundan tümüne haber vermedim. Yalnız şeyhülislâm efendi hazretleri ile Halil ve Talat Beyler, Enver Paşa ve siz biliyorsunuz. Diğerleri bilmiyor. İbrahim Bey'le Şükrü Bey'i, Talat Bey bilgilendirecek. Ancak Bakanlar Kurulu'nun tümü bu sırrı öğrenmeyecekler. Bu kadar önemli bir sorunda tedbirli davranmak görevimizdir. Peki, bütün gerçekleri öğrendiğiniz halde fikrinizi neden söylemiyorsunuz?" dedi.

Sayfa : 96

عثمانلی ایمپراطورینك خاطری ایچین تورکیه کبی بر
یوکی اوموزلرینه تحمیل ایده جك ایشی بیلیر بر حکومت تصور اولنه ماز. حرب عمومینك
پك قریب بر آتیده ظهوری بزم ایچین بر سوء طالع عد اولونه بیلیر، فقط کار وضرر موازنه
سنده کارخانه سی پك طولغون کورونه ن بو تشبثدن کری چکلمك ملك وملت ایچین هر حالده خیرلی
برایش اولماز. ایشته آرقداشلریمك برنده اولسه یدم بویله دوشونور وطبقی اونلر کبی دورانه رق
بو اتفاقی کمال شکران وانهماك ایله قبول ایدردم .

Sayfa 96

... Osmanlı İmparatorluğu'nun hatırı için Türkiye gibi bir yükü omuzlarına yükleyecek bir hükümet düşünülemez. I. Dünya Savaşı'nın[Harb-i Umûmî] yakın bir gelecekte çıkacak olması, bizim için kötü şans olarak kabul edilebilir. Fakat, kâr ve zarar dengesinde, kâr hânesinin daha dolgun göründüğü bu girişimden geri çekilmek devlet ve millet için her halde hayırlı bir iş olmaz Arkadaşlarımın yerinde olsaydım da böyle düşünür ve tıpkı onlar gibi bu ittifakı memnuniyetle kabul ederdim

Sayfa : 99

۱۱ اغستوس كيجه‌سى ينه برمعتاد پرنسك باليسنده اجتماعمز مقرردى . طلعت
جاويد وخليل بكلرله بن دها اول كلمشدك . متعاقباً واصل اولان انور پاشا كنديسنه
خاص اولان ساكن طوريله كوله‌رك «براوغلمز دنيايه كلدى» ديدى. بالطبع بوندن
برشى آكلامامشدق . بزى چوق مراقده براقايه‌رق «غوبن ايله برسلاو بوصباح
چناق قلعه اوكنه كلمش وانكليز دونانمسى طرفندن تعقيب ايدلمكده اولديغندن بحثله
بوغازدن مرورينه مساعده ايدلمسى طلب ايتمش . برمتفق دولته عائد سفائن حربيه‌يى
محقق برتهلكه‌دن وقايه ايچون بو طلبه موافقت ايدلمسى امرينى ويردم . وكميلر شمدى
بوغازك برى طرفنده بوغاز استحكاماتنك تحت حمايه‌سنده بولونيورلر. فقط بزده بونك
نتيجه‌سى اوله‌رق بر مسئلهٔ سياسيه قارشيسنده قالمش اولدق. بوكيجه بو مسئله‌يه عائد
بر قرار ويرمك لازمكليور . » ديدى .

مسئله جداً پك نازكدى . طرفين محاصميندن برينه منسوب ايكى سفينهٔ حربيه
عثمانلى صولرينه التجا ايتمشدى . بيطرفلق قواعدينه توفيقاً بزم يا يكرمى دورت
ساعت ظرفنده بو سفائن حربيه‌يى قره صولريمزى ترکه اجبار وياخود بوتون اسلحه‌سندن
تجريد ايده‌رك برليمانده اقامت ايتديرمكه مجبور ايدك . حالبوكه بز حقيقتده آلمانيانك
متفق اولديغمزدن سفائن مذكوره‌يى دشمنه تسليم ايتمكله مساوى اولان برنجى شقى
اختيار ايده‌مزدك . بوهم منافعمزه وهم وظائفمزه مخالفدى . ايكنجى شقه ايسه
آلمانلرك يانا شامايا جقلرى محققدى . بوحالده يكرمى دورت ساعت صوكره مؤتلفين بو
حركتمزى Casus belli عد ايدرك بزه اعلان حرب ايده‌بيليرلردى .

Sayfa 99

11 Ağustos gecesi yine her zaman olduğu gibi Prens[Sait Paşa]'in Yalısı'nda toplanmamız kararlaştırılmıştı. Talat, Cavit ve Halil Beylerle ben daha önce gelmiştik. Sonradan gelen Enver Paşa kendisine özgü sakin tavrıyla gülerek, "Bir oğlumuz dünyaya geldi" dedi Tabii ki bundan bir şey anlamamıştık. Bizi çok merakta bırakmayarak, Goeben ve Breslau adlı Alman savaş gemilerinin bu sabah Çanakkale önüne geldiğinden ve İngiliz donanması tarafından da takip edildiklerinden söz ederek, boğazdan geçişlerine izin verilmesi konusunda talepte bulunduklarından bahsetti. **"Bir müttefik devlete ait savaş gemilerinin kesin olan bir tehlikeden korunması emrini verdim. Gemiler şu anda boğazda bulunuyorlar. Fakat biz de bunun sonucu olarak, siyasî bir sorunla karşı karşıya kaldık. Bu gece bir karar vermemiz gerekiyor." dedi.**

Sorun çok ciddiydi. İki düşman devletten birine ait bir savaş gemisi Osmanlı sularına sığınmıştı. Tarafsızlık gereği savaş gemilerini 24 saat içinde ya karasularımızdan çıkarmak ya da gemileri silahlarından arındırarak herhangi bir limanda bekletmek zorundaydık. Ancak, Almanya ile fiilen müttefik olduğumuz için savaş gemilerini karasularımızdan çıkaramazdık. Bu, hem çıkarlarımıza, hem de sorumluluklarımıza aykırıydı İkinci olasılığa da Almanların razı olmayacağı da bir gerçekti Bu durumda 24 saat sonra bu hareketimizi Casus Belli [Savaş Sebebi] kabul ederek bize savaş açabilirlerdi.

Sayfa : 100

برایکی ساعت مذاکره‌دن صوکرا کمیلرك موقةً ظاهراً تسلیحاتندن تجریدینی آلمانیا
حکومتندن رجا ایتمکه قرار ویردك . طلعت وخلیل بکلر انجمن وکلانك بو قرارینی
سفیره وانکنهایمه تبلیغ ایتمك اوزره طرابیه‌ده‌کی سفارتخانه‌یه کیتدیلر . برساعت صوکرا
عودت ایدرك سفیرك بوکا قطعیاً راضی اولمدیغنی وکرچه حکومت عثمانیه‌نك بی طرفلق
شکلی آلتنده بشمدیلك حربه دخولنك تأخیرینی اولجه قبول ایتمشلرسه‌ده آلمان سفائن
حربیه‌سنك بو ضروری التجاسی اوزرینه وضعیتك بالکلیه تبدل ایتدیکی قناعتنده
بولوندیغنی و شاید بو حادثه ائتلاف دولتلریله حکومت عثمانیه آره‌سنده انقطاع مناسبات
وحتی اعلان مخاصماتی انتاج ایدرسه بونی حادثاتك ضرر وزیان طبیعیسنه عطف ایدرك
قبول ایتمك مجبوریتنده بولندیغمزی افاده ایتدیکنی بیلدیردیلر .

Sayfa 100

Bir iki saat görüştükten sonra gemilerin görünüşte silahlarından arındırılmasını Almanya'dan rica etmeye karar verdik. Talat ve Halil Beyler bu kararımızı Almanya Büyükelçisi Wangenheim'a iletmek üzere Tarabya'daki Büyükelçilik binasına gittiler. Bir saat sonra döndüklerinde Büyükelçi'nin bu kararı kesinlikle kabul etmediğini, kabul etmeme gerekçesi olarak da, "Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığını ilân ederek savaşa girmesini ertelemesi noktasında daha önce anlaşmaya varıldığı halde, gemilerin Osmanlı karasularına sığınmasının yeni ve farklı bir gelişme olduğundan bahsederek; eğer bu gelişme İtilaf Devletlerinin Osmanlı Devleti'yle ilişkilerini keserek ve hatta düşmanlıklarını ilân etmeleriyle sonuçlanması halinde, bunun fayda ve zararlarını göz önünde bulundurarak mevcut durumu kabullenmek zorunda bulunduğumuzu" elçinin kendilerine ifade ettiğini bildirdiler.

Sayfa : 101

تصادفات حسنه‌دن اولارق درت بش کون صکرا امیرالدن قیصه برمکتوب الدم.
بومکتوبده دوغرودن طوغرویه صدراعظم پاشایه انکلیزجه اولارق تقدیم ایتدیکی
راپورك برصورتنی بکا کوندرمش اولدیغنی سویلیوردی. راپوری ترجمه ایتدیردم.
دونانمامزك واوردومزك حالی ایلری سوره‌رك حکومت عثمانیه‌نك قطعی بی طرفلق
محافظه ایتمسی لازمکله‌جکنی ویکی کلن کمیلری اداره خصوصنده‌ا کتساب ملکه ایده‌بیلمك
ایچین عثمانلی ضابطان و مرتباتنك لا اقل اوچ بش سنه‌لك بر تعلیم وتربیه‌یه محتاج
اولدقلرینی درمیان ایدیوردی.

Sayfa 101

Güzel bir rastlantı olarak dört beş gün sonra Amiral'den[Limpus] kısa bir mektup aldım. Sadrazam'a İngilizce olarak sunduğu raporun bir örneğini bana da göndermiş olduğunu söylüyordu. Raporu tercüme ettirdim. Donanma ve ordumuzun halini ileri sürerek, Osmanlı Devleti'nin kesinlikle tarafsızlığını koruması gerektiğini ve yeni gelen gemilerin Osmanlı görevlilerinin kullanabilmesi için en az üç beş yıllık bir eğitime gereksinim duyacaklarını söylüyordu.

Sayfa : 109

ایرتسی کون انعقاد ایدن انجمن وکلاده وضعیت عمومیه اوزون اوزادی‌یه مناقشه و تدقیق اولندی . انجمنده باشلیجه ایکی تکلیف تظاهر ایدیوردی .

۱ — همان حرب عمومی‌یه داخل اولمق ؛

۲ — دها آلتی آی محافظهٔ بیطرفی ایتمکلکمز لزومنه آلمانلری اقناع ایچون خلیل بك ایله ارکان حربیهٔ عمومیه رئیس ثانیسی حافظ حقی بکی آلمان قرارگاه عمومیسنه کوندرمك .

بو ایکنجی فکری جاوید بك مدافعه ایدیور . برنجی فکرده نظار سائره متفق بولنیورلردی . صدراعظم پاشا ایلك دفعه اوله‌رق متردد بر طور طاقینمشدی .

او صره‌ده انور پاشا غوبه‌ن ایله برەسلاوك قره‌دکزه چیقه‌لرینی منع ایتمکده آرتق دوام ایده‌میه‌جکنی ، زیرا آمیرالك غایت محق برچوق اسباب عسکریه سرد ایتمکده بولندیغنی درمیان ایتدی . فقط بو ایکی سفینه‌نك دیکر عثمانلی سفائنی ایله برابر قره‌دکزه چیقماسی محقق بزم حربه دخولمزی انتاج ایده‌بیلیردی . بر کره ائتلاف دولتلری غوبه‌ن و برەسلاو سفینه‌لرینك عثمانلی سفینه‌سی اولدقلرینی قبول ایتمه‌ کلرینی و بناءً علیه عثمانلی بایراغی و عثمانلی مرتباتی حامل اوله‌رق دخی بوغازلردن چیقه‌جق اولورلر ایسه درعقب دشمان معامله‌سی کوره‌جکلرینی آچیقدن آچیغه اخطار ایتمشلردی .

بناءً علیه روس دونتماسنك دخی غوبه‌ن و برەسلاوی فنا بر وضعیتده یاقالیه‌حق اولورسه درعقب هجومدن کری دورمایه‌جغی محققدی .

Sayfa 109

Ertesi gün yapılan toplantıda, mevcut sorun, etraflı olarak ele alındı ve iki görüş ortaya çıktı. 1- Hemen savaşa girmek, 2- Altı ay daha tarafsız kalmamızın gerekliliğinin Alman makamlarına anlatması için Erkân-ı Harbiye-i Umûmîye(Ordunun sevk ve idaresiyle uğraşan en yüksek askerî makam/Genel Kurmay) İkinci Başkan'ı Hafız Hakkı Bey'i Alman Genel Karargâhı'na göndermek.

İkinci görüşü Cavit Bey savunuyor, ilk görüşü ise diğer bakanlar destekliyordu. Sadrazam ise ilk defa kararsız bir tavır takınmıştı.

O sırada Enver Paşa, Goeben ve Breslau'ın Karadeniz'e çıkmalarını artık engelleyemeyeceğini, çünkü amiralin gayet haklı olarak bir çok askerî sebep öne sürdüğünü belirtti. Fakat bu iki geminin diğer Osmanlı

gemileriyle birlikte Karadeniz'e çıkması da bizim mutlaka savaşa gireceğimiz anlamını taşımakta idi. İtilaf Devletleri, Goeben ve Breslau adlı gemilerin Osmanlı bayrağı ve mürettebatıyla boğazlardan çıkacak olurlar ise hemen düşman gemisi muamelesi görecekleri konusunda açıkça uyarıda bulunmuşlardı.

Sayfa : 110

آمیرال سوشونك قره‌دكزده دشمان دونتماسیله كندی بیننده تشرین اولك یكرمی
طقوزنجی كونی جریان ایدن احواله دائر ویردیكی راپور موجبنجه اك اول روسلر
طرفندن تشبث ایدلدیكنی قبول ایتمك مجبوریتنده بولندیغمز اجراآت بحریه نتیجه‌سنده
روسلر وبالنتیجه انكلیزلرله فرانسزلر حكومت عثمانیه‌یه اعلان حرب ایتدیلر .

Sayfa 110

Amiral Souchon'nun (Osmanlı Donanması Birinci Komutanı) **29 Ekim'de Karadeniz'de düşman donanması tarafından saldırıya uğradığını rapor etmesiyle, önce Ruslar daha sonra da İngiliz ve Fransız hükümetleri Osmanlı Devleti'ne savaş ilân ettiler.**

Sayfa : 111

جاوید بك او كون مجلس وكلاده بولنیوردی . فقط كندیسیده استعفا ایتمكه قرار
ویردیكنی طلعت بك سویلمشدی .

Sayfa 111

Cavit Bey, o gün Bakanlar Kurulunda değildi. Fakat, istifa edeceğini Talat Bey söylemişti. İstifa eden bakanlar kabineyi terk ettiler.

Sayfa : 112

بر کون وبر کیجه دوام ایده‌رك نهایت صباحه قارشی فجر ایله برابر
اوچنجی فرقه طرفندن مدافعه ایدیلن چاملیجه تپه‌سنه اجرا قلنان هجوم ایله نهایت
بولان بومانوره‌یی متعاقب اردو قوماندانی صفتیله حرکاتی تنقید ایچون چاملیجه‌تپه‌سی
اوزرینه طوپلادیغم درت فرقه‌نك بالعموم ضابطانه حال‌حرب خبری ویردیکم زمان
شاهد اولدیغم تظاهرات وطنپرورانه و آرزوی شدید مجادله‌یی هیچ بر دقیقه کوزمك
اوکندن کتورمیه‌جکم. بو درت فرقه‌نك افراد وضابطانیده افراد ملت عثمانیه‌دندی.
بونلرك اوزمانکی نشئه وسرورینی کورمه‌یوب‌ده حرب عمومی‌یه داخل اولمغی ملت ایسته‌مدی
دیمکه جسارت ایتمك اکردنائتدن ایلری کلمیورسه خیانت ویا حماقتدن نشئت ایدیور

Sayfa 112

Bir gün ve bir gece sonunda şafak vakti üçüncü fırka tarafından savunulan Çamlıca Tepesi'ne yapılan bir saldırıyı takiben, gerçekleştirilmiş olan harekâtın yanlışlarını ordu kumandanı olarak anlatmak için topladığım dört fırkanın subaylarına savaşa girildiğinin haberini verdiğim **zaman, vatansever sevinç gösterileri hiçbir zaman gözümün önünden gitmeyecektir. Bu dört fırkanın subay ve erleri, Osmanlı milleti mensubuydular. Bunların o zamanki neşesini görmeden, "Millet I. Dünya Savaşı'na katılmayı istemedi" demeye cesaret etmek; adilikten ileri gelmiyorsa ihanet ve ahmaklıktan kaynaklanıyor demektir.**

Sayfa : 114

مشکلات فوق العادەسنی مدرک اولەرق حرکت ایتدیکمە و بکا تودیع اولنان وظیفە ایجاباتندن اولەرق بن و معیتمە ویریلن قهرمانلر قنالە یاپەجغمز هجومدە موفق اولامیەرق جسدلرمزی قنالە دوکەجک اولورسەق آرقەدە قالان وطنپرورلرک قنالی جسدلرمز اوزرندن کچەرک اسلامک مال صریحی اولان مصری انکلیز متسلطلرینک الندن قورتارمالری ایجاب ایدەجکنە دائر برمقابلەدە بولندم *.

* İlân edilmiş

Sayfa 114

Olağanüstü zor olduğunun farkında bulunarak ve bana verilen görevin gereği olarak, benim emrime verilen kahramanlarla Kanal'a yapacağımız saldında başarılı olamayıp cesetlerimizi kanala dökecek olursak geriden gelen vatanseverlerin Kanal'ı cesetlerimizin üzerinden geçerek bir İslâm ülkesi olan Mısır'ı, İngiliz saldırısından kurtaracaklarına inanıyorduk.

Sayfa : 117

اجرا ایتدیکمز تحقیقاتە نظراً اسکندرون ـ حلب شوسەسنک حال حاضری اوطوموبیل مرورینە مساعد دکلدی . حلب و حوالیسنی ودها طوغریسی بوتون شمالی سوریە ایلە اورفا، دیاربکر ، موصل طرفلرینی بحرسفیدک اک مهم اسکلەسی اولان اسکندرونە ربط ایدن بو یکانە یولک بیلە اوطوموبیل مرورینە مساعد اولمیەجق برحالدە براقلمەسی جداً آغلانەجق اهمال وتسییدن باشقە برشی دکلدی .

Sayfa 117

Yaptığımız araştırmalarda İskenderun-Halep şosesi otomobil geçişine uygun değildi. Halep ve çevresi daha doğrusu; bütün Kuzey Suriye, Urfa, Diyarbakır ve Musul taraflarını Akdeniz'in en önemli iskelesi olan İskenderun'a bağlayan tek yol konumundaki yolun bile otomobil geçişine uygun olmayacak bir halde bırakılmış olması, cidden ağlanacak bir ihmaldi.

Sayfa : 126

باش قوماندانندن الك صوك نفرينه قدر يالكز آلتی یوز اللی غرام پكسماد و بر مقدار
خورمایله زیتوندن باشقه بر شی یه مه ین، ممكن اولدیغی قدر آز صو ایچمك ایچون جبر
نفس ایدن بو اردو امین اولیكزكه پك بیوك امیدلرله ایلرولهیوردی. هر كسده قنالك
مطلقا كچیله جكی وقارشو ساحلده یرلشیله جكی وبو صره ده مصر وطنپرورلرینك ده
اختلال ایده رك انكلیزلرك قناله كی وسائط مدافعه سنك مكملیتی اعتباریله بو سفرك
ظفرله نهایت بوله جغنه بن احتمال ویره مكله برابر بوتون قوۀ سفریه یه بر ایمان وفقیت
بخش ایتمك ایچون هر كیجه یول بویجه تصادف ایتدیكم قطعاته مك قریب اولان ظفردن،
بو ظفرك علویتندن بحث ایدییوردم.

Sayfa 126

Komutanından erine kadar, yalnız altı yüz elli gram peksimet ve bir miktar hurma ve zeytinden başka bir yiyeceği olmayan ve mümkün olduğu kadar az su içmek için sabrını zorlayan bu ordu, emin olunuz ki büyük ümitlerle ilerliyordu. **Karşılaştığım tüm kuvvetlere, Kanal'ın geçileceği ve tam bu sırada da Mısır vatanseverlerinin İngilizlere karşı ayaklanarak kazanacağımız zaferden ve zaferin yüceliğinden bahsediyor ve onlara moral aşılıyordum. Ancak İngilizlerin mükemmel savunmalarına baktığımda, zafer kazanabileceğimize ihtimal vermiyordum.**

Sayfa : 128

قنال سفری .

ایكی بچق آیدنبری حمالی بر مساعی ایله احضار ایتمش، بو مدت ظرفنده هیچ بر كون
بیله اك اوفاق بر استراحت ایتمكی دوشونمه مش وبو سفری كندیسی ایچون عادتا بر ایدآل
اتخاذ ایتمش اولان فون قره سك بو كونكی عدم موفقیت قارشوسنده عادتا بیوك بر یأس
وفتوره دوشدیكی واولومی یكانه مدار خلاص تلقی ایتدیكی كورولیوردی. دیدی كه:
«فقط، پاشا حضرتلری، بن ظن ایدییورمكه قوۀ سفریه نك بو كونكی وظیفه سی
كاملا قنال اوكنده اولمقدن عبارتدر.

Sayfa 128

Kanal seferine iki buçuk aydan beri hazırlanmış ve bu süre zarfında hiçbir gün **bile dinlenmeyi düşünmemiş ve bu seferi kendine bir ideal haline getirmiş olan Fon Kress'in başarısızlık karşısında büyük bir üzüntü duyduğu görülüyordu. Dedi ki** "Fakat, Paşa hazretleri ben harekâtımızın bugünkü amacının Kanal önünde olmaktan ibaret olacağını zannediyordum."

Sayfa : 130

حقیقتی سویله‌مك لازم کلیرسه بو برنجی قنال‌سفرینی اجرا ایتدیکمز زمان هیچ
کیمسه قنالك نه صورتله مروری قابل‌اوله‌جغنی بیلمیوردی . بویله بر کشف‌تعرضی‌یه
جداً محتاج ایدك . بهمه‌حال هجوم جبری‌ایله کچلمسی ضروری‌اولان قنالی مرورایچون
نه کبی وسائط ایستر ؟ دشمن سفائن حربیه‌سنك کوزی اوکنده بومرور حرکتی
قابل اجرامیدر ؟ هیچ اولمزسه شرق ساحلنده قوتله یرلشوب اوزون منزللی طوپلرله
قنالدن نقلیه و تجار سفائننك مرورینی منع ایتمك ممکن اولمازمی ؟ بزم ایچون اك نافع
برصورتده اختیار اولونه‌جق پلان بو دکلمیدر ؟

Sayfa 130

Gerçeği söylemek gerekirse bu Birinci Kanal Seferi'ni yaptığımız zaman hiç kimse kanalın ne şekilde geçileceğini bilmiyordu. Böyle bir keşif saldırısına ihtiyacımız vardı. Her an gelebilecek olan bir saldırı emri durumunda, Kanal'ı geçmek için nelere ihtiyacımız var? Düşman savaş gemilerinin gözü önünde bu kanal geçme harekâtını yapılabilir mi? Hiç olmazsa doğu sahilinde yerleşip uzun menzilli toplarla kanalın nakliye ve tüccar gemilerinin geçişini engellemek mümkün olmaz mı? Bizim için yapılacak en iyi plan bu değil midir?

Sayfa : 133

. بیروت ولایتنك اقسام وسطیه و شمالیه‌سیله سوریه ، حلب‌واطنه
ولایتلرینك تشکیل ایتدیکی منطقه‌ده‌کی قطعات عسکریه قوماندانلغنی « دردنجی اردو
قوماندان وکیلی » عنوانیله اون اوچنجی قول اردو قوماندانی فخری پاشایه تودیع
ایتدم . واردوقرارکاهی قدسده تأسیس ایدرك منحصراً ایکنجی قنال‌سفری استحضاراتیله
اشتغاله قرار ویردم .

Sayfa 133

Beyrut'un kuzeyi ve orta kesimleriyle, Suriye, Halep ve Adana şehirlerinden oluşan bölgede askerî kıtaların komutanlığını "Dördüncü Ordu Kumandan Vekili" ünvanıyla Onüçüncü Kolordu Komutanı Fahri Paşa'ya verdim. Ordu karargâhını Kudüs'te kurarak özellikle **İkinci Kanal Seferi hazırlıklarıyla** uğraşmaya karar verdim.

Sayfa : 139

فقط بریاندن مدینه‌نك وبرطرفدن مدینه‌دن معانه‌قدر اولان قطعاتك اعاشه‌سی
جبخانه وسائره‌نك یتشدیرلمسی ایچون حجاز جهتنه حصرایتدیكمز فداكارلقلر بالطبع
سینا وفلسطینه تخصیص ایتمكلكمز ایجاب ایدن فداكارلغی یاری یاری‌یه تنزیل ایتمش
وبناءً علیه سینا جبهه‌مزك ایسته‌دیكمز قدر قوتلی اولماسنه مانع اولمشدر .

Sayfa 139

Fakat bir yandan Medine, diğer yandan Medine'den Maan'a kadar olan askerî kuvvetlerin yiyecek, içecek, cephane vb. ihtiyaçlarının sağlanması ve Hicaz bölgesinin ihtiyaçları konusunda gösterdiğimiz fedakarlıklar nedeniyle Sina ve Filistin bölgesine gerekli yardım yapılamadı. Bundan dolayı Sina cephesi istediğimiz kadar kuvvetli olamadı.

Sayfa : 135

۱۹۱۵ سنه‌سی اغستوسنده عراق حركات عسكریه‌سنك علیهمزه جریان ایتمكده
اولدیغنی نظر دقته آلان انور پاشا اورانك ادارۀ ملكیه وعسكریه‌سنی درعهده
ایمكلكمی بندنبرجا ایتمشدی . اوصره‌ده سوریه وفلسطین داخلنده عرب اختلالجیلریك
تشبثات خفیه‌سی میدانه چیقمش وسوریه فلسطین اموری پك زیاده نزاكت كسب
ایتمش اولدیغندن بوراسنی ترك ایدرسه‌م بوراده دها بیوك فنالقلر ظهور ایتمسی احتمالی
اولدیغنی ومع هذا بونقطۀ نظریمی قبول ایتمزسه بغداده حركته حاضر اولدیغمی جواباً
بیلدیردم . مطالعاتمی تصویب ایدن انور پاشا خطۀ عراقیه عموم قوماندانلغنی مشیر
غولتس پاشایه تكلیف ایتدی ومشارالیه طرفندن قبول ایدلمسی اوزرینه كندیسنی
اورایه كوندردی .

Sayfa 135

1915 senesi Ağustos'unda Irak askerî harekâtının aleyhimize gelişmekte olduğunu gören Enver Paşa, oranın askerî ve mülkî kuvvetlerinin sorumluluğunu bana verdi. **O sırada Suriye ve Filistin'deki Arap ayrılıkçılarının gizli faaliyetleri de tespit edildiğinden Filistin'i terk edersem buradaki durumun daha kötüye gideceği olasılığıyla ilgili öngörümü kabul etmezse Bağdat'a hareket edebileceğimi Enver Paşa'ya bildirdim. Filistin konusundaki görüşlerimi kabul eden Enver Paşa, Irak hattı komutanlığını Golts Paşa'ya vererek oraya gönderdi.**

Sayfa : 140

١٩١٦ سنه‌سی تموزی نهایتنده باشلایان بوحرکت قاطیه ورومانی اوکنده قوه
سفریه‌مك دوچار اولدیغی عدم موفقیتله نتیجه‌لندی . اوندن صوكره انكلیزلر غایب
جسیم آتلی وهجین سوار قطعاتیله قوه سفریه‌یی خطوه خطوه تعقیب ایدرك العریشه
قدر كری چكلمه‌مزی انتاج ایتدی .

انكلیزلر شمندوفرلری خارق‌العاده برسرعتله انشا ایدیورلر وعادتا كونده ایكی
كیلو مترەلك تیمور یولی وجوده كتیریورلردی . نهایت شباط اواسطنده فلسطین
جبهه‌سی تفتیشه كلمش اولان انور پاشا وفون قره‌س بكله باالذاكره غزه - تل‌الشریعه -
بئرالسبع خطنك قطعی جبهه مدافعه تشكیل ایتمسنه قرار ویردك . وقطعات موجوده
ایله بوخطك مدافعه‌سی فون قره‌س بكه تودیع ایتدك . برطرفدن حجاز اختلالی ؛
وبرطرفدن درزیلرله عربان سائره‌نك دائما نظر دقتده طوتلمسی لازمكلن احوال
مشكوكه‌سی اردو قرارگاهی شامدن آیرلمغه مجبور ایدیوردی .

Sayfa 140

1916 yılı Temmuz'u sonlarında başlayan harekât, Kadbe ve Romani önlerinde yenilgiyle son buldu. Ondan sonra İngilizler, kuvvetlerimizi El Ruş'a kadar çekilmek zorunda bıraktı. Sonunda 16 Aralıkta El- Ruş'u da boşaltarak eski Filistin-Sina sınırı üzerinde bulunan Hanyunus'tan El-Hafir hattına kadar çekilmeye mecbur kalındı.

İngilizler, demiryollarını harikulade bir hızla inşa ediyorlar ve günde iki kilometrelik demiryolu yapıyorlardı. Nihayet, Şubat ortalarında Filistin cephesini teftiş için gelmiş olan Enver Paşa ve Von Kress Bey'le tartışılarak Gazze-Telüşşeria-Berrüssaba hattı savunulması gereken hat olarak kararlaştırıldı. Mevcut kuvvetlerle bu hattın savunmasını Von Kress Bey'e verdik. Bir taraftan Hicaz ayaklanması ve bir taraftan da Dürzilerle Arapların sürekli kontrol altında tutulması zorunluluğu, karargâhın Şam'dan ayrılmasını engelliyordu.

Sayfa : 145

محاربه ۱۷ و ۱۸ و ۱۹ نیسان کونلرنده پك درجهٔ شدتیله دوام ایتمش و
انکلیزلر جبهه‌مزی یارمق ایچون بوتون قدرتلرینی صرف ایتمکدن کری قالمامشلردی.
فقط تورك نفرینك شجاعتی انکلیزکنکنه فائق اولدیغی بودفعه‌ده ثابت اولمش
وانکلیزلر همان هجوم ایتدکلری جبهه‌ده‌کی تورك قوه مجموعه‌سنه مساوی مقدارده
یدی بیکی متجاوز مقتول ویاره‌لی ویردکدن صوکرا ۱۹ نیسان آقشام اوزری اسکی
سپرلرك کریسنه چکیلمکه مجبور اولمشلردی . هجومه اشتراك ایدن سکز انکلیز
تانقندن اوچی جبهه‌مز اوکنده وحتی سپرلریمز ایچنده قالمشدی . عثمانلی تاریخ صحاستنی
تزیین ایده‌جك درجه‌ده علوی اولان بو اوچ کونلك مدافعه‌نك تاریخی بویله ایکی
سطرله حکایه ایدیله‌جك شیلردن دکلدر . بوبابده‌کی تفصیلاتی بشقه فرصتلره براقه‌رق
بوایکنجی غزه مدافعه‌سنك نتائجندن بحث ایتمك ایسترم .

Sayfa 145

Savaş 17,18 ve 19 Nisan günlerinde bütün şiddetiyle devam etmiş, İngilizler, cephemizi yarmak için bütün güçlerini sarf etmekten geri kalmamışlardı.

Fakat, Türk erlerinin kahramanlığının İngilizlerinkinden fazla olduğu bir kere daha kanıtlanmış ve İngilizler, Türk kuvvetlerine eşit olan yedi binden fazla ölü ve yaralı bırakarak 19 Nisan akşamı eski siperlerinin gerisine çekilmek zorunda kalmışlardı. Saldırıya katılan sekiz İngiliz tankından üçü, cephemiz önünde ve hatta siperlerimizin içinde kalmıştı. Osmanlı tarihinin kahramanlık sayfalarını süsleyecek derecede olan bu üç günlük savunma, öyle iki satırla anlatılacak şeylerden değildi. Bu bölümdeki ayrıntıları başka fırsatlara bırakarak bu İkinci Gazze savunmasının sonuçlarından bahsetmek isterim.

Sayfa : 146

فلسطين جبهه‌سنه نه‌قدر قوت تخصيصی لازم كله‌جكنه وجبهه‌ده‌كی فرقه‌لری زمان زمان دكيشدیرمك ايچون كريلره طوغری زه‌لره قاج فرقه اقامه ايتمك ايجاب ايده‌جكنه و مرورلو احتماله قارشی سوريه‌ده ويا حلبده نه قدر قوتلر بولوندیرمق مقتضی كورولديكنه دائر قرارگاه عمومی‌يه اوزون اوزادی‌يه معروضاده بولونمشدم .

مايس نهايتلرينه طوغری ماش قوماندانلق وكالتندن برتلغراف آلدم . ديبوردی‌كه. « بغدادی استرداد ايچون قوۀ كافيه سوق ايتمك امكانی تدقيق ايچون » جنرال فالقنهاين ، حلب اوزرندن موصل وفرات واديسنه طوغری برسياحت تتبعيه اجراسه طرفندن مأمور ايدلمشدر . بو سياحتده‌كی مقصدی ستر ايچون قدسه قدر كيدوب سزی زيارت ايتمسی‌ده كنديسنه توصيه ايتدم . حقنده تسهيلات ارازی و حسن قبولی رجا ايدرم . »

فلسطين و سوريه صحنه‌لرنده ظهوری پك مشئوم حادثاته مصدر اولان جنرال فالقنهاينك عثمانلی ايمپراطورلغنه نه بيوك فنالقلر يابمش اولديغی حقنده آتيا ويره‌جكم ايضاحات ودرميان ايده‌جكم مطالعات دها سهولتله آكلاشيله‌بيلمك ايچون اولامرده ١٩١٧ مايسی أثناسنده عثمانلی حرب جبهه‌لرنده‌كی وضعيت عموميه‌يی ايضاح ايتمكی مناسب كوردم .

* قفقاس جبهه‌سی

١٩١٧ ابتدالرنده روسيه‌ده ظهور ايدن اختلال برطرفدن ارزنجان و طربزونه وديكر طرفدن بتليسك برى طرفلرينه قدر آناطولی شرقی ولايتلريمزی استيلا ايتمش اولان روس اردوسنك انتظامنی بالكليه اخلال ايتمش وحتی نيسان طرفنده مصطفی كمال پاشا قومانداسنده‌كی ايكنجی اردو بتليس وموش حواليسنی روسلردن استردادده موفق

ايچون بعض فرقه‌لرك تفريق ايدلمسی امكانی واردی

* Yanlış ihtilâldi. Olan harb üzere ordumuz ise mağlûb eyledi.

Sayfa 146

Filistin cephesine ne kadar kuvvet gerekeceğine ve cephedeki fırkaları zaman zaman değiştirmek için gerilere doğru, nerelere kaç fırka lazım olduğunu ve her türlü ihtimale karşı da Suriye veya Halep'te ne kadar askerî güç bulundurmak **gereğine ilişkin** karargâh merkezine uzun uzadıya açıklamalarda bulunmuştum.

Mayıs sonlarına doğru Başkumandanlıktan bir telgraf aldım. Diyordu ki: "Bağdat'ı almak için ne kadar kuvvet gerektiğini tespit için General Falkenhayn Halep üzerinden Musul ve Fırat vadisine doğru bir araştırma gezisi yapmakla görevlendirilmiştir. Bu gezideki amacı gizlemek için Kudüs'e kadar gidip sizi ziyaret etmesini de kendisine tavsiye ettim. Kolaylık gösterilmesini ve iyi karşılanmasını rica ederim."

General Falkenhayn'ın özellikle Filistin ve Suriye'de olmak üzere Osmanlı İmparatorluğu'na ne büyük kötülükler yapmış olduğu hakkında sonradan vereceğim bilgilerle daha açıklıkla anlaşılabilmesi için öncelikle 1917 Mayısında Osmanlı cephelerindeki genel durumu tasvir etmeyi uygun gördüm.

Kafkas Cephesi

1917 yılı başlarında Rusya'da meydana gelen ihtilal, bir taraftan Erzincan ve Trabzon'a ve diğer taraftan Bitlis'in beri taraflarına kadar Doğu Anadolu kentlerimizi işgal etmiş olan Rus ordusunun **düzen ve planlarını bozmuş** ve hatta Nisan ayında Mustafa Kemal Paşa kumandasındaki İkinci Ordu, Bitlis ve Muş çevresini Ruslardan geri almayı başarmıştı.

Sayfa : 147

حزیران أثناسنده انور پاشا فلسطین جبهه‌سی زیارت ایتدی. ترتیبات تدافعیه‌دن
بك‌زیاده ممنونیت ابراز ایتمكله برابر انكلیزلرك صاغ جناحی كریلرینه برحركت
تعرضیه اجراسی حقنده‌كی فكرندن واز كچمه‌مشدی . نهایت دیدی‌كه :
« بن بوصره‌ده بشقه برشیله اشتغال ایدییوردم . اردو قوماندانلرندن بعضلرینی
حلبه دعوت‌ایتدم . اونلرله بواساسی استشاره ایتمك ایستیوردم . فكرم بغداداوزرینه
برحركت تعرضیه یاپمق وبغدادی‌استرداد‌ایتمكدر . ایكنجی‌اردو قوماندانی مصطفی كمال
پاشانك قوماندا‌سنده بریدنجی‌اردو تشكیل‌ایتمك وبواردو ایله خلیل پاشاقوماندا‌سنده‌كی

* Yanlış

Sayfa :148 — ١٤٨ —

آلتنجی اردوبی ییلدیرم غروپی عنوانی آلتنده براردو غروپی قوماندانلغك امرینه
ویروب بغداد اوزرینه تحریك ایتمك املنده‌یم . هانکی جبهه‌لردن هانکی فرقه‌لرك
آلنمسی لازم کله‌جکنی فلان کاملاً تثبیت ایتدی . ییلدیرم غروپی قوماندانلغی ایچون ده
آلمانیا بزه جنرال فالکنهاینی ویردی . ظن ایدییورمکه بو وظیفه‌یی حسن ایفا ایده‌بیله‌جکدر . .

اول امرده بوکا قارشی هیچ سسمی چیقارمه‌دم و پك چوق دوشونمکه باشلادم
برقاچ کون صوکره برلکده حلبه مواصلتمزده قافقاس اردولری غروپی قوماندانی
عزت پاشا ایله آلتنجی اردو قوماندانی خلیل پاشا ده اوراده بولندق . ایلنجی اردو *
قوماندانی مصطفی کمال پاشا دها اولجه شامه کلمش و فلسطین جبهه‌سنی بزمله برابر
زیارت ایدرك برلکده حلبه عودت ایتمش ایدی . بودرت اردو قوماندانی‌نك باش
قوماندان وکیلی ریاستنده اجتماع ایتمسی شیمدی‌یه قدر بزده کورولمش شیلردن
دکلدی . بن بالطبع فلسطین جبهه‌سنك اهمیتندن و باش قوماندانلق وکالتنك هرشیدن
زیاده بو جبهه‌یی تقویه ایده‌جك اسبابه توسل ایتمسی لزومندن بحث ایتدم وبغداد
سفری اجراسندن ایسه حلبده برمهم قوت اجتماع ایتدیریله‌رك بوقوتك احتیاج حس
اولندیغی آنده ایسته‌نیلن طرفه سوق ایدیله‌بیله‌جکنی سویله‌دم .

* Konuştum yanlış

Sayfa 147

Bu arada Enver Paşa, Filistin Cephesi'ni ziyaret etti. Alınmış olan önlemlerden çok memnun olduğunu belirtmekle beraber İngilizlerin sağ tarafı gerilerine bir saldırı harekâtı yapılması hakkındaki fikrinden vazgeçmemişti. Nihayet dedi ki: "Ben bu sırada başka bir şeyle uğraşıyorum. Ordu kumandanlarından bazılarını Halep'e davet ettim. Onlarla bu durumu konuşmak istiyorum. Fikrim, Bağdat üzerine bir saldırı harekâtı yapmak. Ve Bağdat'ı düşmandan geri almaktır. İkinci Ordu Kumandanı Mustafa Kemal Paşa'nın kumandasında bir Yedinci Ordu kurmak ve bu ordu ile Halil Paşa kumandasındaki [sayfa 148] Altıncı Ordu'yu Yıldırım Gurubu adıyla ordu gurubu kumandanlığının emrine vererek, Bağdat üzerine göndermek amacındayım. Hangi cephelerden hangi fırkaların alınması gerekeceğini ayrıntılı olarak anlattı. Yıldırım Gurubu Kumandanlığı için de Almanya bize General Falkenhayn'ı verdi. Zannediyorum

ki bu görevi iyi yapacaktır. "

Önceleri bu olay karşısında hiç sesimi çıkarmadım. Fakat bu olayı sonraları çok düşünmeye başladım. Birkaç gün sonra birlikte Halep'e gittiğimizde, Kafkas Orduları Gurubu kumandanı İzzet Paşa ile Altıncı Ordu Kumandanı Halil Paşa'yı da orada bulduk. İkinci Ordu Kumandanı Mustafa Kemal Paşa, daha önce Şam'a gelmiş ve Filistin Cephesi'ni bizimle beraber ziyaret ederek birlikte Halep'e dönmüştü. Bu dört ordu kumandanının Başkumandan yardımcısı başkanlığında toplanması şimdiye kadar bizde görülmüş şeylerden değildi. Ben Filistin cephesinin öneminden ve Başkumandanlık vekaletinin her şeyden fazla bu cepheyi güçlendirmesi için gerekçelerimi anlattım ve Bağdat seferi yerine Halep'te önemli bir güç toplanarak, bu kuvvetin ihtiyaç duyulduğu anda istenilen tarafa gönderilebileceğini söyledim.

Sayfa :149

* خیر

بو حلب اجتماعنی هیچ اونوتامایاجغم و او کون دها سوك شدت وقطعیتله اصرار
ایتمه‌دیکمدن طولایی کندیمی عفو ایده‌میه‌جکم . مدت مأموریتم اثناسنده استعفامی
ایجاب ایتدیره‌جك بر ایکی حادثه ظهور ایتمش ایسه بو حلب اجتماعی شبهه‌سز بونلرك
اك مهمی ایدی . واو زمان استعفامی دوشونمه‌دم دکل ، بونی دوشونمش اولدیغمه
عزت پاشا شاهددر

* Hayır

Sayfa 149

Bu Halep toplantısını hiç unutamayacağım ve o gün ileri sürdüğüm bu görüşümde niçin daha ısrarlı olmadığımdan dolayı kendimi affetmeyeceğim. Memuriyetim boyunca istifamı gerektirecek bir iki olay olmuş ise bu Halep toplantısı şüphesiz bunların en önemlisiydi. O zaman istifamı düşünmedim değil, bunu düşünmüş olduğuma İzzet Paşa tanıktır.

Sayfa :150

نهایت وضعیتی دها زیاده ایضاح ایتمك و فلسطین جبهه‌سنك معروض بولندیغی
تهلكهٔ عظیمه‌یی بر کره دها شفاهاً ایضاح ایتمك اوزره آغستوس اواسطنده استانبوله
کیتدم. مقصدم ییلدیرم غروپنه تخصیص ایدیلن قوتلرك شام ایله حلب آراسنده اجتماع
ایتدیریلمه‌سی و حتی برقسمنك فلسطینه کوندریلهرك هر دورلو احتماله قارشی سینا
جبهه‌سنده‌کی قوتك احتیاط عمومیسنی تشکیل ایتمه‌سی و بو سایه‌ده تشرین ثانی و یا کانون
اول‌ه قدر انکلیزلرك برهجوم قطعیسی واقع اولورسه فلسطین جبهه‌سنك یارلمه‌سنك ازاله
اولونه‌بیله‌جکی و عکس حالده ایستیلیرسه کانون ثانیدن و شباطدن صوکرا دخی بغداد

* Erzurum

Sayfa :151

— ١٥١ —

اوزمان « ییلدیرم غروپی قوماندانی مشیر فون فالکنهاین پاشا » عنوانی آلمش اولان
جنرال فالکنهاین ایله اونك ارکان حربیه رئیسی و بم ارکان حربیه رئیسمله قرارگاه عمومی
ارکان حربیه رئیسی و وزارت پاشا موجود بولوندیغی حالده انور پاشانك ریاستی آلتنده
مجلس حرب عقد ایتدك . اول امرده انکلیزلرك استحضاراتنه و اوکا قارشی بزم
قوتلرمزك حالنه دائر ارکان حربیه رئیسم میرآلای علی فؤاد بك مفصل ایضاحات
ویردی . بو وضعیته کوره نه قدر قوته و نه کبی لوازمه‌یه محتاج اولدیغمی‌ده بن ایضاح ایتدم
و بناءً علیه بغداد سفرندن صرف نظر ایدلمك عثمانلی منافعی مقتضاسندن اولدیغنی
درمیان ایلدم .

Sayfa 150

Nihayet bu durumu daha ayrıntılı anlatmak ve Filistin cephesinin karşı karşıya bulunduğu büyük tehlikedenbir kere daha bahsetmek üzere Ağustos ayı ortalarında İstanbul'a gittim. Amacım Yıldırım gurubuna ayrılmış olan kuvvetlerin Şam ile Halep arasında toplanmasını ve hatta bir kısmının Filistin'e gönderilerek her ihtimale karşı Sina cephesindeki kuvvetin yedek güçlerini oluşturmasını ve Kasım veya Aralık aylarına kadar İngilizlerin bir kesin

saldırısı gerçekleşirse, Filistin Cephesi'nin yarılmasının engellenebileceği ve aksi halde istenilirse Ocak ve Şubat'tan sonra da Bağdat **[Sayfa 151]** seferi yapılabileceğini mümkün olursa anlatabilmek ve bu zaman zarfında Fırat hattının mükemmel bir şekilde düzenlenebileceğini kanıtlamaktı.

O zaman, "Yıldırım Gurubu Kumandanı Müşir Von Falkenhayn "Paşa" ünvanını almış olan General Falkenhayn ile onun Erkân-ı Harbiye Başkanı ve benim Erkân-ı Harbiye Başkan'ımla [Ali Fuat Erden] Karargâh-ı Umûmî Erkân-ı Harbiye Reisi Bronsart Paşa bulunduğu halde Enver Paşanın başkanlığı altında bir Savaş Meclisi kurduk. Önce İngilizlerin kuvvetleri ve ona karşı bizim kuvvetlerimizin durumuna dair Erkân-ı Harbiye Reisim Miralay Ali Fuat Bey, ayrıntılı bir açıklama yaptı. Bu duruma göre, ne kadar kuvvete ve ne gibi malzemeye muhtaç olduğumuzu da ben açıkladım. Bağdat seferinden vazgeçmenin Osmanlı Devleti'nin faydasına olacağını belirttim.

Sayfa :153

بويله برحركت ايچون ييلديرم غروپى قوماندانك قرارگاهيله برابر فلسطينه كيتمسنه
قطعياً لزوم واحتياج يوقدى. اوچ سنه‌يى متجاوز برزماندن برى بوجبهه‌ده بولنمش، ايكى
غزه مدافعه‌سنى بالذات محاربه خطنده اداره ايتمش اولان فلسطين جبهه‌سى قوماندانى
فون فره‌س پاشا برنجى و ايكنجى خط فرقه‌لرينه قوماندا ايدر واحتياط عمومى
فرقه‌لرى طوغريدن طوغرى‌يه بنم امرمه تابع اوله‌رق اداره اولونوردى .

حالبوكه ييلديرم غروپى فلسطينه اينه‌جك اولورسه مذكور غروپه منسوب اولان
يدنجى اردو قرارگاهى‌ده مذكور جبهه‌يه اينه‌جك وقطعياً غيرقابل تفريق اولان فلسطين
جبهه‌سنى ايكى مستقل اردو جبهه‌سنه تفريق ايتمك لازم كله‌جكدى . باخصوص كافه‌سى
اجتماع ايتدكدن صوكرا مقدارى اللى ، آلتمش بيك سونكويه آنجق بالغ اوله‌بيله‌جك
اولان برقوتى ايكى اردو ، سكز طقوز وبلكه اون قول اردو وبيلمم قاچ فرقه‌يه
آيره‌ق قدر كولونج برشى اوله‌مازدى. بوتون بواردو وقول اردو قرارگاهلرينى تشكيل
ايدن كنج قيمتلى ضابطان فرقه‌لرده‌كى ضابط نقصانى اكمال ايتمك اوزره جبهه‌يه
كوندرلمش اولورسه البت دها مفيد ايش كورورلردى .

Sayfa 153

Böyle bir hareket için Yıldırım Gurubu kumandanının karargâhıyla beraber Filistin'e gitmesine kesinlikle gerek yoktu. Üç yılı geçkin bir zamandan beri bu cephede bulunmuş, iki Gazze savunmasını bizzat savaş alanında idare etmiş olan Filistin Cephesi kumandanı Von Kress Paşa, birinci ve ikinci hat kuvvetlerine kumanda eder; yedek kuvvetler ise doğrudan doğruya bana bağlı olurdu.

Halbuki Yıldırım Gurubu Filistin'e inecek olursa, bu guruba bağlı olan Yedinci Ordu karargâhı da bu cepheye ineceğinden kesinlikle ayrılmaması gereken Filistin Cephesi'ni iki ayrı ordu cephesine ayırmak zorunda kalacaktık. Tüm kuvvetler toplandıktan sonra toplamı elli, altmış bin süngüye ancak ulaşabilecek olan bir kuvveti, iki ordu, sekiz-dokuz ve belki on kolordu ve bilmem kaç fırkaya ayırmak kadar gülünç bir şey olamazdı. Bütün bu ordu ve kolordu karargâhlarını oluşturan kıymetli genç subaylar, fırkalardaki subay eksikliğini tamamlamak üzere cepheye gönderilmiş olurlarsa elbette daha faydalı olabilirlerdi.

Sayfa :153

فقط انور پاشا نه فلسطین جبهه‌سنه قوت سوق ایتمکی و نه‌ده بغداد سفرندن
واز کچمکی قبول ایتمه‌دی وقرارنده ثبات ایتمکده اولدیغی بیانیله مجلس حربه نهایت
ویردی . اساساً برآیی متجاوز بر زماندنبری حلبده یدنجی اردویه منسوب بعض
قطعات اجتماع ایتمکه باشلامش ویدنجی قول‌اردو قوماندانی مصطفی کمال پاشا قرارگاهی
حلبده تأسیس ایتمشدی . بوقوتلرك فلسطین جبهه‌سی ایچون حیات درجه‌سنده لازم
اولدیغنه ایمانم قدر، قانع ایکن بونلرك بلا لزوم حلبده اوطورمقده اولدیغنی کورمك
بنم ایچون غیر قابل تحمل بر حادثه تشکیل ایدییوردی . بناءً علیه مجلس حربده

Sayfa 153

Fakat Enver Paşa ne Filistin cephesine kuvvet göndermeyi ne de Bağdat seferinden vazgeçmeyi kabul etti. Ve kararında ısrarlı olduğunu söyleyerek savaş meclisinde yapılan görüşmeleri sona erdirdi. Bir ayı geçkin bir zamandan beri Halep'te Yedinci Ordu'ya bağlı kıtalar toplanmaya başlamış ve Yedinci Kolordu Kumandanı Mustafa Kemal Paşa karargâhını Halep'te kurmuştu. Bu kuvvetlerin Filistin cephesi için hayat derecesinde gerekli olduğuna imanım kadar eminken, bunların gereksiz yere Halep'te oturmakta olduğunu görmek benim için kabul edilmesi mümkün olmayan bir olaydı. Savaş Meclisi'nde (sayfa154) **Enver Paşa tarafından alınmış olumsuz karara rağmen, bu kuvvetlerin vakit kaybettirilmeden güneye gönderilmesini karargâh merkezine yazdığım yazılarla sürekli yineliyordum.**

Sayfa :154

فون فالقنهاین ایله برقاچ دفعه دها مذاکره‌دن صوکره فلسطین جبهه‌سنده‌کی
انکلیزلر علیهنه یلدیرم غروپنی تشکیل ایدن قوتلرله برحرکت تعرضیه اجراسنه قرار
ویردم . بو حرکتک اسباب اجرائیه‌سی تأمین ایتمک اوزره فون فالقنهاینی فلسطینه
کوندردم . بو حاله کوره فلسطین جبهه‌سنک دخی مشارالیهک قومانداسنه ویرلمسی
ضروریدر . بناءً علیه کندیسی طرفندن ویریله‌جک اوامرک اجراسی لزومنی فون قره‌س
پاشایه ابلاغ ایتمکزی رجا ایدرم .

Sayfa 154

Bu telgrafta Enver Paşa diyordu ki: "Fon Falkenhayn ile bir kaç görüşmeden sonra Filistin cephesindeki İngilizler aleyhine Yıldırım Gurubu'nu oluşturan kuvvetlerle bir saldırı harekâtı yapılmasına karar verdim. Hareketin gerçekleştirilmesini sağlamak için Fon Falkenhayn'ı Filistin'e gönderdim. Bu duruma göre Filistin cephesinin de Falkenhayn'ın kumandasına verilmesi zorunludur. Bundan dolayı kendisi tarafından verilecek emirlerin yerine getirilmesi gerekliliğini Von Kress Paşa'ya da iletmenizi rica ederim."

Sayfa :155

قرویچناخدن صوکره بروکه ، زه‌بروکه ، اوستاند طرفلرینی وقرارکاهی قورتره‌ده
بولنان دردنجی المان اردوسی جبهه‌سنی دولاشدقدن صوکرا برلینه و اورادن‌ده ویانه
طریقیله استانبوله عودت ایتدم .

Sayfa 155

Kreuznach'dan sonra Brugge, Zeebrügge, Ostende taraflarını ve karargâhı Courtrai'de bulunan Dördüncü Alman Ordusu cephesini dolaştıktan sonra Berlin'e ve oradan da **Viyana yoluyla İstanbul'a döndüm.**

Şayfa :156

بنم ایچون یکی بر فدا کارلغه قاتلانمقدن باشقه چاره قالمامشدی. سوریه وفلسطین داخلنده بنم وصعیتم ایله جنرال فالقنهاینك وضعیتی تمامیله تثبیت ایده‌جك بر صورت تسویه قرارلاشدیرمغه مجبور اولدم. بوصورت تسویه‌یه کوره جنرال فالقنهاین یلدیرم اردولری غروبی قوماندانی عنوانیله وبو اردو غروبنه منسوب یدنجی اردو ایله فلسطین جبهه‌سنده انکلیزلر علیهنه بر تعرض اجراسنه مأمور اوله‌جقدی. بالطبع او زمانه قدر بنم قوماندامه تابع اولان فون قره‌س پاشا قوماندا سنده‌کی فلسطین جبهه‌سی قطعاتی ده بو تعرضك احضار واجرا ایدلدیکی مدته منحصر قالق اوزره موقتاً یلدیریم غروبی قوماندانك امرینه ویریله‌جکدی. وکرك یلدیرم غروبنه تابع اردولرك وکرك فلسطین جبهه‌سی قطعاتنك اعاشه و تجهیز وسائطی بنم طرفمدن اکمال اولونه‌جقدی. جنرال فالقنهاین سوریه وفلسطینك مقامات ملکیه‌سیله هیچ بر مناسبتده بولنمایه‌جق و ادارهٔ ملکیه ایله یالکز بن تماسده بولنه‌جقدم. شریعه نهرینك شرق ساحلنده‌کی عرب قطعاتنه قارشی اجرای حرکات ایدن قطعات بنم امریمه تابع اوله‌جق ویافه‌دن اعتباراً شماله طوغری بوتون ساحل مدافعه‌سی وممکتك امنیت داخلیه‌سی بکا تابع اوله‌جقدی. بو اعتبار ایله بنم عنوانم دهی «سوریه وغربی عربستان اردولری عموم قوماندانی» اوله‌حق واردولر غروبی قوماندانلغی صلاحیتنی حائز بولنه‌جقدم.

اکر جنرال فالقنهاینده حسن نیت اولسه‌یدی بو صورت تسویه سوریه وفلسطینك قوماندا و اداره ایشلرنده هیچ بر قاریشیقلغی انتاج ایتمز و هرشی اسکیسی کبی جریان ایدردی.

بغداد سفری فکریله حلبده یونی بوشنه بر بچق ایکی آی قدر وقت کچیرمش اولان فرقه‌لرك فلسطین جبهه‌سنه پك کج داخل اولمش بولنملری محذور عظیمی هیچ بر شیئله تلافی ایدیله‌مه‌مکله برابر هیچ اولمازسه سوریه‌نك اوچ سنه‌لك ادارهٔ داخلیه سنده هیچ بر تحول حصوله کلمزدی.

فقط فون فالقنهاینك مقصدی بالکلیه بشقه ایدی: هرنه صورتله اولورسه اولسون برکره فلسطینه داخل اولدقدن صوکرا بیك دورلو وسائطه مراجعت ایدرك بنی چکلمکه مجبور ایتمك وسوریه داخلنده بنم مقامه قائم اولمق.

آلمان جبهه‌سندن استانبوله عودت ایتدیکم زمان یدنجی اردو قوماندانی مصطفی کمال پاشا ایله جنرال فون فالقنهاینك آره‌سی آچیلمش اولدیغی خبر آلمشدم. اسبابنی تدقیق ایدنجه مصطفی کمال پاشانك تمامیله حقلی اولدیغی اکلادم.

مصطفی کمال پاشا اردو قوماندانلغنه عائد صلاحیتلرینی تمامیله محافظه ایتمك ایستیور، حالبوکه فون فالقنهاین حتی قول اردو قوماندانلرینه قارشی بیله یاپیله‌میه‌جق صورتده یدنجی اردو امورینه مداخله ایتمکه قالقشیوردی. مثلا مصطفی کمال پاشا کندیسنه تحدید

* Bana söyledi

Sayfa :157

— ١٥٧

ایدلمش اولان منطقه داخلنده‌کی عربان امورینه طوغریدن طوغری‌یه مداخله ایتمك ایسته‌ین فالقنهاینه وکامل صلاحیتدار اولمدیغی وبو ایشلر آنجق اردونك وظیفه وصلاحیتی داخلنده بولوندیغنی درمیان ایدییوردی . علی‌الخصوص فالقنهاینك عربانك احوال روحیه‌لریله قطعیاً قابل توفیق اولمایان بعض مذاکرات واجراآتنك منافع وطنه‌درجهٔ مضرتی تقدیر ایدن مصطفی کمال پاشا آلمان جنرالنك اقتداری خارجنده‌کی ایشلرله اشتغالنه قطعیاً مانع اولمق ایستیور وبو بابده اردو قوماندانلغنك کندیسنه بخش ایتدیکی صلاحیته استناد ایدییوردی .

ایشته تشرین اول اواسطنده استانبولدن حلبه کلدیکم زمان سوریه‌ده‌کی وضعیت عمومیه بو مرکزده ایدی . مصطفی کمال پاشا ایله اوصره‌ده اوزون اوزادی‌یه مذاکره‌لرده بولوندق . جنرال فالقنهاینك مملکتك باشنه من طرف الله اك صوك بربلا اولاق اوزره خلق وایجاد ایدلمش اولدیغنه قرار ویردك . مصطفی کمال پاشا بو آدمك معیتنده قطعیاً خدمت ایده‌میه‌جکنی آکلایور ، بن ده جنرال فالقنهاینك سوریه‌ده بولوندقجه اوچ سنه ظرفنده اوراده تأسیس ایتدیکم نفوذك دوچار زوال اوله‌جغنه وبوندن مملکت ایچون غیرقابل ازاله مضرتلر تکون ایده‌جکنه قانع بولنیوردم . باری فلسطین جبهه‌سنده‌کی حرکاتك اداره‌سنده ابراز اقتدار ایده‌جکنه امین اوله‌ایدك ، دیکر قصورلرینی عفو ایده‌جکدك . فقط کرك بنمله وکرك مصطفی کمال پاشا ایله سبق ایدن فنی مذاکره‌لری اثناسنده اویله عقللره حیرت ویره‌جك فکر ومطالعه‌لر درمیان ایدییوردی که بو کیدیشله اك صوك امیدك‌ده زواله یوز طوتمقده اولدیغنی کورییوردق .

نهایت مصطفی کمال پاشا ایله جریان ایدن برایکی آجی مخابره‌دن صوکره مصطفی کمال پاشا اردو قوماندانلغندن استعفا ایتدی واستانبوله عودت ایتدی . کندیسندن صوکرا بن‌ده بهمه‌حال استعفا ایده‌جکمی وانجق اوصره‌ده سوریه‌یه کله‌جکی بیلدیرمش اولان انور پاشانك ورودینه انتظار ایتدیکمی مصطفی کمال پاشایه سویله‌دم . قرارم پك قطعی ایدی . فقط متعاقباً شامه کلمش اولان انور پاشا اوقدر رجا ایتدی ، بیروت ، سوریه وحلب والیلری عزمی ، تحسین وبدری بکلر اودرجه ایله اوسته دوشدیلر که دها برمدت ایچون سوریه‌یی ترك ایتمه‌مکه مجبور اولدم . مصطفی کمال پاشا بو حرکتمدن طولاییبکا کوجنمشدی . فقط بالآخره کندیسی اقناع ایتدم که اوزمانکی وضعیت بنی صوك بر فداکارلغه دها اجبار ایلمشدی . معهذا برآی صوکره قدسك منحصراً فالقنهاینك خطاسی یوزندن ناحق یره سقوطی آرتق بنده امکان مقاومت براقمادی واستانبوله عودتمی موجب اولدی .

تشرین اولك نهایتلرینه طوغری ایدی ، دشمن غزه جبهه‌سنی متمادیاً بومباردمان ایتمکه باشلامشدی . کویا دشمندن اول داوراتوبده جول داخلندن دولاشه‌رق

Sayfa 156

Benim için yeni bir fedakarlığa katlanmaktan başka çare kalmamıştı. Suriye ve Filistin'deki konumum ile General Falkenhayn'ın konumunu ve görevlerini belirleyecek bir karar aldık. Bu karara göre, General Falkenhayn Yıldırım Orduları Gurubu Kumandanı ünvanıyla ve bu ordu gurubuna bağlı Yedinci Ordu ile Filistin Cephesi'nde İngilizler aleyhine bir saldırı yapılmasıyla görevli olacaktı. O zamana kadar benim kumandama bağlı olan Von Kress Paşa kumandasındaki Filistin Cephesi kuvvetleri bu saldırıyı hazırlamak ve gerçekleştirmek aşamasında geçici olarak Yıldırım Gurubu Kumandanı'nın emrine verilecekti. Gerek Yıldırım Gurubu'na bağlı orduların ve gerek Filistin Cephesi kuvvetlerinin yiyecek-içecek ihtiyaçları ve askerî gereksinimleri benim tarafımdan sağlanacaktı. General Falkenhayn, Suriye ve Filistin'in yöneticileriyle hiç bir ilişkide bulunmayacak ve yöneticilerle sadece ben temasta bulunacaktım. Şeria Nehri'nin doğu kıyılarındaki Arap güçlerine karşı hareket eden kuvvetler, benim emrimde olacaklar ve Yafa'dan itibaren kuzeye doğru bütün sahilin savunması ve o bölgelerin iç güvenliği bana ait olacaktı. Bu nedenle benim ünvanım "Suriye ve Batı Arabistan Orduları Genel Kumandanı" olacak ve Ordular Gurubu Kumandanlığı yetkisini de elimde bulunduracaktım.

Eğer, General Falkenhayn'da iyi niyet olsaydı, Suriye ve Filistin'in kumanda ve yönetim işlerinde hiçbir karışıklık olmaz ve her şey eskisi gibi devam ederdi.

Bağdat Seferi fikriyle Halep'te boşu boşuna iki ay kadar vakit geçirmiş olan fırkaların Filistin cephesine çok geç dahil olmuş bulunmaları gibi büyük bir sakınca hiçbir şeyle telafi edilememekle beraber, hiç olmazsa Suriye'nin üç senelik yönetiminde aksama olmazdı.

Alman Cephesi'nden İstanbul'a döndüğüm zaman Yedinci Ordu Kumandanı Mustafa Kemal Paşa ile General Falkenhayn'ın arasının açılmış olduğunu haber almıştım. Sebebini araştırınca Mustafa Kemal Paşa'nın tamamıyla haklı olduğunu anladım.

Mustafa Kemal Paşa Ordu Kumandanlığı'na ait yetkilerini tamamıyla korumak istiyordu. Halbuki Falkenhayn kolordu kumandanlarına karşı bile yapılamayacak şekilde Yedinci Ordu'ya müdahale etmeye kalkışı-

yordu. Örneğin Mustafa Kemal Paşa kendisine [sayfa 157] ayrılmış olan bölgeye doğrudan doğruya müdahale etmek isteyen Falkenhayn'a, buna yetkisi olmadığını ve bu işlerin ancak ordunun görev ve yetkisi içinde bulunduğunu söylüyordu. Falkenhayn'ın müdahalelerinin faydadan çok zarar getirdiğini anlayan Mustafa Kemal Paşa, Alman generalinin yetkisi dışındaki işlerle uğraşmasına kesinlikle engel olmak istiyor ve bu konuda da ordu kumandanlığının kendisine verdiği yetkiye dayanıyordu.

İşte, Ekim ortalarında İstanbul'dan Halep'e geldiğim zaman Suriye'deki genel durum bu şekildeydi. Mustafa Kemal Paşa ile o sırada uzun uzadıya görüşmelerde bulunduk. General Falkenhayn'ın ülkenin başına gelen en son bela olduğuna karar verdik. Mustafa Kemal Paşa bu adamın emri altında kesinlikle hizmet edemeyeceğini anlıyor, ben de General Falkenhayn Suriye'de bulundukça üç senedir orada kazandığım nüfûzun yok olacağına ve bu durumda memleket için telafi edilemez zararlar ortaya çıkacağına inanıyordum. Filistin cephesindeki harekâtın yönetilmesinde başarılı olabileceğine emin olsaydık, diğer hatalarını belki de mazur görecektik. Fakat gerek benimle ve gerek Mustafa Kemal Paşa ile yaptığı görüşmelerde akıllara durgunluk verecek fikir ve görüşler ortaya atıyordu ki bu gidişle en son ümidin de yok olmaya yüz tutmakta olduğunu görüyorduk.

Nihayet, Mustafa Kemal Paşa ile cereyan eden bir iki tatsız haberleşmeden sonra, Mustafa Kemal Paşa ordu kumandanlığından istifa etti ve İstanbul'a döndü. Kendisinden sonra benim de hemen istifa edeceğimi, ancak o sırada Suriye'ye geleceğini bildirmiş olan Enver Paşa'nın gelmesini beklediğimi, Mustafa Kemal Paşa'ya söyledim. Kararım çok kesindi. Fakat Şam'a gelmiş olan Enver Paşa o kadar rica etti ki Beyrut, Suriye ve Halep valileri Azmi, Tahsin ve Bedri Beyler de o derece ısrar ettiler ki bir süre için Suriye'yi terk etmemek zorunda kaldım. Mustafa Kemal Paşa bu hareketimden dolayı bana gücenmişti. Fakat sonradan kendisini ikna ettim ama, o zamanki durum beni son bir fedakarlık yapmaya mecbur bırakmıştı. Bir ay sonra Kudüs'ün -özellikle Falkenhayn'ın hatası yüzünden- boş yere düşmesi artık bende dayanma gücü bırakmadı ve İstanbul'a dönmeme sebep oldu.

فالقنهاینك چكیلمه‌سی وفون‌قرص پاشانك محلنده ابقاسنی ویاخود هیچ اولماز ایسه فالقنهاینك یرینه ییلدیرم غروپی قوماندانلغنه مصطفی كمال پاشانك كوندریلمه‌سنی رجا ایتدم . بر آرەلق بونك قبولنه امكان اولمادیغنی و آلمانلر طرفندن معاونت مادیه‌یه مظهر اولمق ایچون بر آلمان جنرالنك فلسطین جبهه‌سی قوماندانلغنده بولنماسی لازم كله‌جكنی سویله‌دی .

فالقنهاین جبهه‌ده اوغرادیغی مغلوبیتی هیچ كندی اوزرینه آلمایه‌رق بنه اوست برده‌دن آتیور و بنم ایشلریمه مداخله‌یه بیله جرأت ایده‌بیلیوردی . اوقدركه نابلس متصرفنی تحقیر ایتمكدن، والیلره آمرانه اشعاراتده بولنمقدن بردقیقه خالی قالمیوردی. طوغریدن طوغری‌یه كندی قرارگاهنه مربوط اولمق اوزره اونه‌ده بریده تشكیل ایتدیكی آلمان منزل نقطه‌لری قوماندانلری عون فالقنهایندن یوز بوله‌رق مأمورین ملكیه‌مزه وحتی ضابطانمزه بد معامله‌لرده بولنمغه قیام ایتمشلردی . خلاصه فالقنهاینك وجودی سوریه‌نك اوزمانه‌قدر آلیشدیغی احوال اداره‌یی بالكلیه آلت اوست ایده‌جك برشكل آلمشدی . بونلری كاملاً انور پاشایه حكایه ایدرك بو شرائط داخلنده بنم سوریه‌ده قالمقلغم ممكن اوله‌میه‌جغنی، بنم تمادیٔ مأموریتمدن فائده یرینه مضرت تكون ایده‌جكنی آكلاتدم .

خلاصةً دییوردم‌كه: «اگر سوریه‌ده بسلامت اداره ایستر ایسه‌كز یا بن یا فالقنهاین! ایكیمزدن برینك بورادن ئری آلنمسی وتكمیل ایشلرك یالكز بر قوماندا آلتنده توحیدی اقتضا ایدر. غزه - بئرالسبع جبهه‌سنك سقوطی اوزرینه فلسطین جبهه‌سی ایله معان حوالیسنده‌كی عرب جبهه‌سی بر خط متصل حالنه كلمشدر . هله یاقینده قدس دخی انكلیزلرك اله كچه‌جك اولورسه بو ایكی جبهه‌یی یكدیگرندن تفریق ایتمه‌نك امكانی اولاماز . او حالده فلسطین جبهه‌سنك بر قوماندایه و عرب جبهه‌سنك اوندن بالكلیه مستقل دیگر بر قوماندایه تابع طوتولماسی نه عقله نه‌ده فنه توافق ایدر .

معان جبهه‌سنك دخی فالقنهاینه اعطاسی حالنده بنم سوریه‌ده‌كی وظیفه‌م بر منزل مفتشلكی منزله‌سنه اینركه هر حالده اوچ سنه‌لك خدمتدن صوكرا بو حقارتی بكا روا كورمزسكز . شاید فالقنهاینی بورادن چكه‌جك اولورسه‌كز فلسطین جبهه‌سی قوماندانلغنی مصطفی كمال پاشایه و عرب جبهه‌سی قوماندانلغنی‌ده مرسینلی جمال پاشایه - عربلر برای تفریق بو عنوانی ویرمشلردی - تودیع ایده‌رم . بنده عمومنك قوماندانلغنی درعهده ایدرم . شاید بونك اجراسنه امكان یوقسه اوزمان بن غایت ماهرانه بر صورتده بدایتاً هیچ كیمسه‌یه سزدیرمیه‌رك بورادن كویا لمصلحة استانبوله كلیرم وبالاخره استعفا ایدرك بالكلیه چكیلیرم .»

Sayfa 159

Falkenhayn'ın çekilmesi ve Von Kress Paşanın yerinde bırakılmasını veya hiç olmazsa Falkenhayn'ın yerine Yıldırım Grubu Kumandanlığı'na Mustafa Kemal Paşanın gönderilmesini rica ettim. Bu sıralarda bunun kabulüne imkan olmadığını ve Almanlardan maddi yardım alabilmek için bir Alman generalinin Filistin cephesi kumandanlığında bulunması lazım geleceğini söyledi.

Falkenhayn cephede uğradığı yenilgiyi hiç kendi üzerine almayarak yine üst perdeden atıyor ve benim işlerime müdahaleye bile cüret edebiliyordu. O kadar ki Nablus Mutasarrıfımızı [Kaymakam ile vali arası bir yönetici] **aşağılamaktan, valilere amirane açıklamalarda bulunmaktan bir dakika geri durmuyordu. Doğrudan doğruya kendi karargâhına bağlı olmak üzere ötede beride kurduğu Alman menzil noktaları kumandanları Falkenhayn'dan yüz bularak, devlet görevlilerine ve hatta subaylarımıza kötü muamelelerde bulunmaya cesaret etmişti. Özet olarak; Falkenhayn'ın varlığı, Suriye'nin o zamana kadar alıştığı yönetim şeklini tamamen alt üst edecek şekil almıştı. Bunların tümünü Enver Paşaya anlatarak bu şartlar dahilinde benim Suriye'de kalmamın mümkün olamayacağını, benim buradaki konumumun fayda yerine zarar getireceğini anlattım.**

Özetle diyordum ki; "Eğer Suriye'de iyi bir yönetim isterseniz, ya ben, ya Falkenhayn ikimizden birinin buradan alınması ve tüm işlerin yalnız bir kumanda altında toplanması gerekir. Gazze-Berrüssaba cephesinin düşmesi üzerine Filistin cephesi ile Maan tarafındaki Arap Cephesi ortak bir hat haline gelmişti. Hele yakında, Kudüs de İngilizlerin eline geçecek olursa bu iki cepheyi diğerinden ayırma imkanı olamaz. O halde, Filistin Cephesinin bir kumandaya ve Arap Cephesi'nin ondan tamamen ayrı bir kumandaya tâbi tutulması ne akla, ne de bilime uygundur.

Maan Cephesi'nin dahi Falkenhayn'a verilmesi halinde benim Suriye'deki görevim bir menzil müfettişliğine indirgenmiş olur ki

her halde üç senelik hizmetten sonra bu hakareti bana reva görmezsiniz. Şayet, Falkenhayn'ı buradan çekecek olursanız Filistin Cephesi Kumandanlığı'nı Mustafa Kemal Paşa'ya ve Arap Cephesi Kumandanlığı'nı da Mersinli Cemal Paşa'ya -Araplar Cemal Paşaları ayırmak için bu ünvanı vermişlerdi- veririm. Ben de tümünün kumandasını üstlenirim. Şayet bunun yerine getirilmesine imkan yoksa, o zaman ben gayet ustalıkla ve hiç kimseye sezdirmeyerek buradan güya görev gereği İstanbul'a gelirim ve sonradan istifa ederek tamamen çekilirim."

